Vikingakungens guldskatt

Om upptäckten av ett unikt manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästet Jomsborg

Digitala artiklar efter bokens utgivande år 2021

Sedan denna bok utgavs år 2021 har arbetet med den samtida handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” resulterat i ett antal vetenskapliga artiklar vilka lagts ut på Internet för gratis nedladdning. Ni finner länkar till dessa här nedan.

Några av de arkeologiska bevis för handskriftens värde som historisk källmaterial vilket författaren som arkeologisk forskare baserar sitt ställningstagande på är upptagna i följande artikel:

*2021 **Sven Rosborn: Aspects regarding the source material of Haral Bluetooth´s grave in Poland.**
https://www.academia.edu/65283569

Vid översättningen av ”Gesta Wulinensis” året 1963 från originalets latin till polska har en av Polens då ledande historiker, chefen för Warszawas Nationalmuseum Stanislaw Lorentz medverkat:
https://en.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Lorentz

Sven Rosborn har i följande genmäle till en undermålig recension i tidskriften ”Fornvännen” visat på de bevisliga felaktigheter som tidskriftens redaktör och dess recensent framfört:

***2022 Sven Rosborn: Making something out of nothing.** Response to the review in the Swedish journal ”Fornvännen” 2022:
https://www.academia.edu/99402130

Övriga artiklar med material från ”Gesta Wulinensis”

*2022 **Sven Rosborn: Slaget år 972 vid Cidini.**
https://www.academia.edu/87748342

*2022 **Sven Rosborn: Några nedslag i skånsk historia på 900-talet.**
https://www.academia.edu/93140248

*2023 **Sven Rosborn: Årtal i dansk skånsk vikingatid.**
https://www.academia.edu/96285619

*2023 **Sven Rosborn: Dansk - skånsk historia på 900-talet. Vad handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” berättar om vad Vladimir I gjorde i Lund 977**.
https://www.academia.edu/94438644

*2023 **Sven Rosborn: Händelser i Skåne åren 964-984**.
https://www.academia.edu/100051644

2023 Sven Rosborn: **Danska runor - med fokus på Skåne.**
https://www.academia.edu/109481189

*2024 **Sven Rosborn: Striderna vid Danevirke året 974. Vad handskrifen ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” berättar om kriget mellan Harald Blåtand och Otto II.**
https://www.academia.edu/112910207

*2024 **Sven Rosborn: En drottning kallad Thyra. Vad handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” berättar om Harald Blåtands mor.**
https://www.academia.edu/113388797

*2024 **Sven Rosborn: Danernas maktstruktur under början av 900-talet.**
https://www.academia.edu/113832567

*2024 **Sven Rosborn: Från Gorm till Sven Tveskägg. Vad handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” berättar om regenthistorien.**
https://www.academia.edu/116368958

Vikingakungens guldskatt

Om upptäckten av ett unikt manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästet Jomsborg

Av
Sven Rosborn med bidrag
av Tomas Sielski

Översättning av manuskripet ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” från polska till svenska:
Tomas Sielski & Andrzej Michal Sielski.

Speciellt tack till Fotevikens Museum och till historikern Karl-Fredrik Wasén för efterforskningar och material.
Också stort tack till min kollega Bo Jörgen Nielsen, Danmark.
Speciellt tack till MAQS Advokatbyrå och advokat Viktor Gustafsson och advokat Krister Hjelmstedt för deras utmärkta arbete, stöd och vägledning under hela detta bokprojekt.

ISBN 978-91-986780-0-0

Omslagsfoton: Sven Rosborn.
Omslagsbildernas behandling och layout:
Rivengate AB.
Tryck: Exakta Print AB, Malmö, Sverige. 2021.

Innehåll

Förord

Det stod en gång ett stort slag och väldigt jämmer följde. Son stod mot fader i en maktkamp på liv och död. Man skrev det Herrans år 985 – långt bortom de nutida minnenas gräns. Blekta handskrifter vittnar om vad som hände – i jorden dolda föremål berättar också sin historia för de som kan hitta och tolka dem.

Det var en gång ett barns nyfikenhet som öppnade minnenas magasin. Leriga händer grep guldtvinnade föremål. Våren 1841 väckte den gömda, glimmande metallen fasa och förvåning.

För inte så länge sedan rullade ryska stridsvagnar in över norra Polen. Våld, mord och lidande följde i larvfötternas spår – men 1945 klämtade äntligen dödsklockan för nazismens terror. Stor var förvåningen då en mager man från nazisternas dödsläger Auschwitz kröp upp ur en stenmurad skattkammare. I sina magra händer höll han delar av en vikingatida skatt.

Om detta och mycket annat som har med vikingatiden att göra handlar denna bok. Vad är historia? En samling av dåtida händelser vilka genom slumpens nyckfullhet har sparats till eftervärlden – händelser som, om de sätts ihop, kan berätta en sammanhängande historia. Ibland blir detta hopplock av små episoder till närmast osannolika historier. Andra delen av denna bok handlar om den otroliga, till synes osannolika men också sanna berättelsen om ett stort och spännande fynd i den nutida vikingaforskningen … om upptäckten av vikingakungen Harald Blåtands grav men också om vad de nyupptäckta texterna från handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” från 990-talet har att berätta.

Vi har valt att med några korta rader inleda denna mer än tusenåriga skildring en morgon för inte så länge sedan. Närmare bestämt klockan 04:40 den 1 september 1939. I denna ödesminut föll de första bomberna under andra världskriget. Hitlers order att förgöra Polen hade inletts med att det tyska flygvapnet Luftwaffe påbörjade en utradering av den polska staden Wieluń. Mer än 1.200 personer mördades på detta sätt under några få morgontimmar. Nästan på minuten samtidigt påbörjades beskjutningen av den polska försvarslinjen Westerplatte. Här mötte tyskarna ett hårt motstånd. Först efter en sju dagar lång heroisk kamp av den lilla polska garnisonen kapitulerade Westerplatte.

Sjutton dagar senare välde ryska trupper in i östra Polen. Det hemliga avtal som de två diktatorerna Hitler och Stalin på pappret beslutat om var på väg att förverkligas – Polens utraderande och uppdelning. I slutet av månaden var striderna över. Mer än 150.000 civila

Fig 1: Polska soldater marscherar mot fienden, de tyska nazisterna, vid krigsutbrottet 1939. Foto: Wikimedia/File: 23425565672 polish army.jpg/Museum of Warsaw/Public Domain, cropped.

polacker hade dödats. Nazisternas grymheter visste inga gränser. På diktatorers sätt drabbades genast bl.a. de intellektuella, inte minst lärare som kunde berätta sanningen om den förvrängda historiesyn som nazisterna skapat. Den så kallade ”Operation Tannenberg” igångsattes samma dag som invasionen inleddes. 20.000 polacker avrättades under denna aktion. Senare avrättades ca 7.500 professorer, lärare och präster. Under många år skulle Polens befolkning lida svårt.

I slutet av andra världskriget, när Tyskland och Sovjetunionen blivit fiender, närmade sig ryska trupper norra Polen och den 4 mars 1945 kunde ryssarna erövra staden Koszalin (tyskarnas Köslin). Den tyska befolkningen flydde hals över huvudet västerut. Situationen var kaotisk – ingen gick säker. Både fanatiska tyska trupper men också hårdföra ryska soldater terroriserade och mördade civilbefolkningen. Samtidigt kämpade polska motståndsmän för sitt lands bästa. Två av dessa var Michael och Stefan Sielski. Ni kommer att möta dem senare i den här boken. Varför? Helt enkelt därför att det är de som vi har att tacka för att ett unikt historiskt material om vikingatiden räddats till eftervärlden. Det hela kommer att handla om en av vikingatidens mest kända och mytomspunna kungar, den danske regenten Harald Gormsson, även kallad Blåtand.

Det är nu dags att öppna det första kapitlet i denna otroliga historia som spänner över mer än ett helt årtusende. Vi gör det genom att först berätta om vikingatiden och först därefter väcka kunskapen om Harald och hans samtid till liv. Det är alltså först i bokens senare kapitel som ni kommer att få förklaring på varför vi valt att inleda en vikingahistoria med något så till synes ologiskt som en kort beskrivning av Polen under andra världskriget. Det hela kommer att klarna men först i slutet av boken för som i alla historiska berättelser med stort faktainnehåll bör händelserna återges i rätt tidsföljd. Låt oss därför nu förflytta oss långt mer än tusen år bakåt i tiden. Det är dags för dig att lära dig lite mer om det som numera i norra Europas historia kallas för ”vikingatiden”.

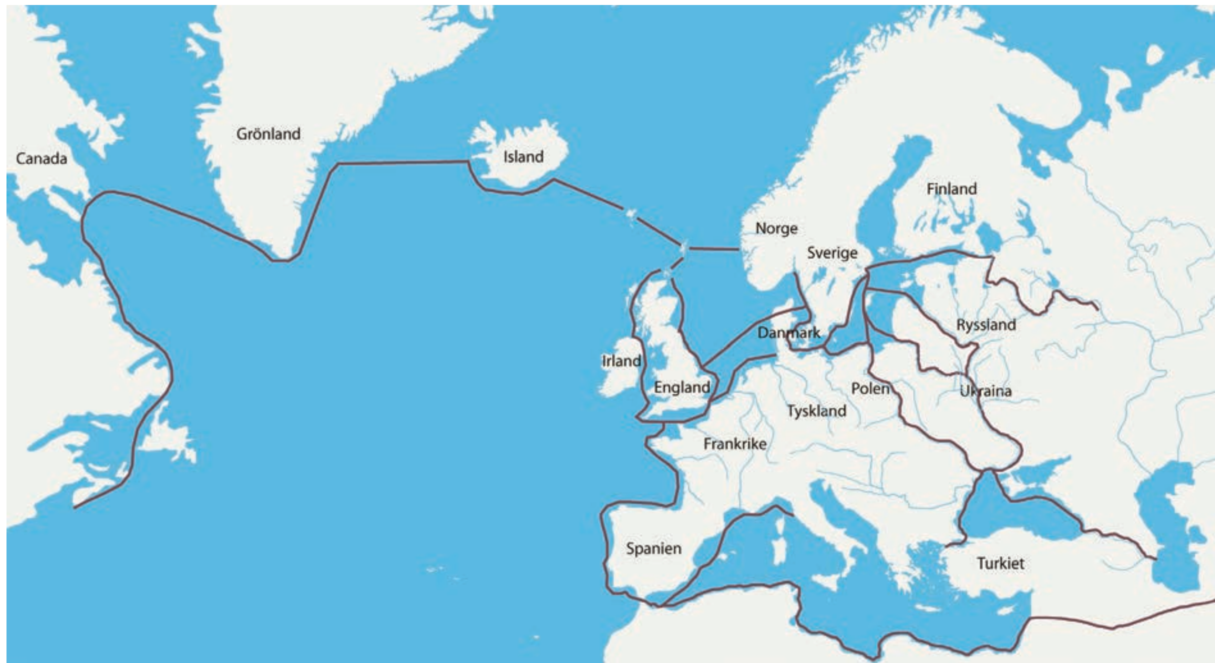
Vikingatiden

Inledning

Ingen annan tidsperiod i den skandinaviska historien, dvs. Sveriges, Norges och Danmarks historia, är så omtalad och så mytomspunnen som vikingatiden. Det var definitivt ingen harmonisk och fredlig tid. Trots detta har de tre skandinaviska ländernas historieskrivare alltsedan 1600-talet gärna lyft fram hjältar och modiga män ur de historiska dimmor som omger denna period. Ur denna historieskrivning skapades den heroiske vikingen som en av Skandinaviens främsta kännetecken. Vi möter i dag denna variant speciellt bland publiken i internationella tävlingar. Tyg- eller plasthjälmar, prydda med horn i de svenska färgerna gult och blått eller de danska rött och vitt. Aldrig har historieförfalskningen nått högre höjder än under dessa stunder. Vikingarna hade nämligen inte horn på sina hjälmar. De hade antagligen nästan inga hjälmar alls – undantaget kungar och stormän. Endast en mera hel vikingahjälm har återfunnits – i en stormannagrav från Norge!

Blickar man bortom Skandinaviens gränser framstår den historiske vikingen, speciellt i England och Frankrike, som den råe busen, som barbaren. I England möter vi i mängder av TV-program landets framhävda stolta tid under romarnas långa

Fig 2: Skandinaverna for ut på långa resor under den s.k. vikingatiden. De uppträdde som krigare men också som handelsmän och kolonisatörer. De upptäckte Amerika och deras handelsresor sträckte sig ända till Kina. Länderna som omtalas i boken är markerade på kartan.

invasionsepok, följd av anglosaxarnas period och därefter normandernas erövring av landet år 1066. Däremellan har vi den tid då inflyttade skandinaver och vikingar i tusental befolkade det stora landområde i England som på den tiden också gick under namnet *"Danelagen"*. Denna tidsperiod framställs däremot inte sällan automatisk som en hemsk och ociviliserad tid med våld, krig och elände. Bilden kan emellertid ifrågasättas. Många av de skandinaver som emigrerade till England var inte i första hand krigiska vikingar utan vanliga fredliga bönder. Låt vara att *"Danelagen"* uppstått genom att fanatiska män med svärd, eller snarare med långskaftade så kallade "daneyxor", i sina händer tog mark i besittning men hur var det innan dessa kom till landet?

I den anglosaxiska krönikan möter vi historiska händelser i England från tiden långt före det att vikingarna kom. Och den historien som då redovisades var allt annat än fredlig. Ständiga krig och våldshandlingar mellan despotiska småkungar. Allt är relativt – inte minst i historieskrivningar. Och då ska man inte glömma att anglosaxarna själva invaderat och erövrat landet långt tidigare. Vi kan söka i de gamla skrifterna för att få fram fakta. När t.ex. stormannen Ottar från Norge kom till den engelske kungen Alfreds hov på 870-talet berättade han om en seglats utmed den långa danska halvön Jyllands östkust: *"och så, två dagar innan han kom till* Hedeby (dvs. nuvarande Slesvig i norra Tyskland) *hade han på styrbord Gotland (*del av Jylland) *och Sillende och många öar. I dessa områden bodde anglerna innan de kom hit till landet* (till England)*."* [1] Anglerna hade med våld trängt in i England redan på 400-talet e.Kr.

Vikingatiden är trots dessa gamla fördomar och ofta mycket förvrängda historiebilder en intressant och fantasieggande tid. Det är den period i historien där Skandinavien i norra Europa för första gången på allvar träder fram i det bevarade skrivna materialet. I alltjämt existerande gamla handskrifter från Island, den stora ön mitt ute i Atlanten, ges en detaljerad och personlig bild av vikingen och nordbon. Skandinaverna hade vid denna tid utvecklat en funktionsduglig skepptyp, framdriven av åror och med endast ett stort segel. Med dessa skepp blev de utan tvekan norra Europas skickligaste sjöfarare. Vägen över det stora Atlanthavet västerut låg öppen för dem. På 860-talet upptäckte två skandinaviska långseglare, norrmannen Nadd-Odd och svensken Gardar Svavarsson, Island. Gardar var också den förste som vi känner som seglat runt hela den stora ön. Efter honom kallades ön en tid för *"Gardarholm"*.

Fig 3: Endast en hjälm från vikingatiden har påträffats. Den kommer från en norsk 900-tals grav i Gjermundbu.
Foto: Wikimedia/Gjermundbu helmet - cropped.jpg/NTNU Vitenskapsmuseet /CC BY 2.0.

Snart tog sig tusentals familjer från främst Norge över den farliga Atlanten och Island befolkades. Färderna till ön har inte varit lätta. På Atlanten mötte de öppna skeppen väldiga vågor och många var säkert de skepp som dukade under i dessa stor-

mar. Ombord fanns inte bara människor utan också boskap. Erik Röde var en av dem som överlevde resan. Med sin familj bosatte han sig på västra Island. År 982 tvingades han bort från ön då han slagit ihjäl en av innevånarna. Han tog då sin familj och sitt bohag och seglade västerut, ut över den till synes oändliga Atlanten. Efter flera dagar upptäckte han Grönland och bosatte sig där. Lite senare, året 1000, utforskade hans son Leif och dennes följeslagare den amerikanska kontinentens nordöstra kuster. Européer började för första gången slå sig ner på det väldiga landområdet väster om Atlanten.

När nordborna kom till Island fanns här redan ett antal munkar från England som alla levde som eremiter. Dessa munkar, vilka kallades för *"papar"* av skandinaverna, behärskade skrivkonsten och det är troligtvis därför som det på just Island bevarats en fantastisk skatt av nästan tusen år gamla nedskrivna berättelser.[2] Bosättarna från Norge kom nämligen på detta sätt tidigt i kontakt med bruket att med fjäderpenna och bläck skriva på pergament. Genom inte minst dessa handskrifter stiger i dag de dåtida människorna fram inför oss på ett sätt som motsvarar vilken välskriven skönlitterär roman som helst, ibland är de till och med bättre än denna. Skillnaden mot den nutida romanen är att dessa gamla gulnade pergamentböcker mestadels är baserade på fakta. Här berättas familje- och släkthistorier som de en gång upplevdes. Problemet är dock att en del av materialet troligen nedtecknats först efter en tid av muntlig överföring från släkt till släkt. Fantasifulla tillägg till ursprungsberättelserna har därför skett. De gamla handskrifterna måste alltså läsas med ytterst kritiska blickar för att man ska kunna sålla ut historiska felaktigheter. Detta är en svår konst vars resultat ständigt kan, och som också ska, ifrågasättas och i görligaste mån korrigeras.

Söker man kunskap om hela det geografiska Skandinavien, vikingarnas hemvist, och vill gå längre tillbaka än tusen år är dessa skrivna källor, trots att de är många, till sitt innehåll dessvärre väldigt begränsade. Mycket handlar ju om förhållandena på Island. Eftersom islänningarna hade nära kontakter med speciellt Norge finns också en hel del om Norges vikingatida historia att hitta i dessa nedteckningar. För de två övriga skandinaviska länderna, Sverige och Danmark, är dock materialet magert. Som historieletare famlar vi här ofta bokstavligen i en tät dimma. Ibland skingras emellertid dimman till ett lättare dis och vi kan ana oss till att även dessa två länder haft en mycket spännande vikingahistoria med ingredienser som personintriger, våld, allianser, kärlek och krigshändelser.

Så har vi då också resultaten av arkeologernas ivrigt grävande i jorden för att finna fram till vad som kan gömma sig i djupet under våra fötter. Detta är ett nog så spännande och för vår historieforskning viktigt och, bokstavligt talat, mycket mödosamt arbete, men det har sina kraftiga begränsningar. Föremålen och de omständigheter som arkeologerna finner dem i – det kvittar om de hittats i rester efter hus eller i gravar – är ju så otroligt fattiga på personliga uppgifter jämfört med en på pergament nedtecknad historia av och om dåtida levande människor. I handskrifterna möter man färgstarka bilder av vikingatida människoöden och det liv som då levdes. I det arkeologiska materialet avslöjas den materiella kulturen, impulser från andra länder, bosättningsmönster etc. men man saknar nästan alltid fakta om personerna själva. Som arkeolog kan man ibland bli vansinnig över att finna ett spännande föremål, hålla det i sina händer och veta att det en gång tillhört någon – att det en gång ingått i ett händelsedrama som man numera inte har den minsta kunskap om. Föremålet visar

att något hänt på platsen där det hittades men var finns historien knuten till personer av kött och blod?

Ibland kan dock även vissa föremål berätta en intressant och unik personhistoria. Längre fram i boken kommer ett sådant fullständigt unikt föremålsfynd att presenteras, ett föremål som i hög grad låter en dåtida person själv stiga fram ur historiens dimmor, nämligen vikingakungen Harald Blåtand. I ädlaste guld är format en text som berättar en spännande historia. För att förstå vad detta föremål har att berätta måste emellertid du som läsare först ha nödvändig kunskap om vikingatiden. Du får det i de följande kapitlen.

Begreppet viking och vikingatid

Med tidsperioden ”vikingatiden” har man tidigare menat den skandinaviska period som utspelade sig från ca 800 till 1066. Att dela in vår historia i olika, speciellt avskilda tidsavsnitt har gjort det lättare att förstå den enorma tidsrymd som vårt förflutna omfattar. Denna historieuppdelning är dock endast en av de boklärdas skapade lek med vår tideräkning – och också givetvis ett nog så pedagogiskt sätt att se vår historia på. Självklart har det aldrig funnits något som i gången tid kallats för just ”vikingatiden”, lika lite som att något en gång för länge sedan av de människor som då levde skulle ha kallats för ”stenålder”, ”bronsålder” eller ”järnålder”.

Det som gjort att man förr i tiden satte starten på den skandinaviska vikingatiden till året ca 800 är en händelse som för alltid blivit synonym med den förhärskande bilden av vikingarnas ökända och vilda liv. Vi ska tillbaka till året 793 och platsen är ön Lindisfarne vid Englands östkust. Här låg ett gammalt kristet kloster och en morgon detta år såg munkarna några segel vid havshorisonten. För många av dessa munkar skulle det bli den sista gången de såg solen gå upp. Innan kvällen hade nämligen klostret blivit rånat och dess innevånare mördats. Vad som hände denna dag berättas det om i den samtida handskriften Anglo-Saxon Chronicle:

”I detta år visade sig förfärliga järtecken över Northumberland, vilka högeligen skrämde upp befolkningen; det förekom sällsamma ljungeldar, och eldsprutande drakar sågs fara genom luften. En svår svält följde tätt efter dessa tecken, och lite senare samma år, den 8 juni, förstörde hedningarnas härjningar bedrövligen Guds kyrka på Lindisfarne med plundring och dråp.” [3]

En senare skribent, Simeon av Durham, dramatiserade på 1100-talet händelsen än mer: *”Och de kom till kyrkan på Lindisfarne och lade allting öde med ohygglig plundring, trampade ned de heliga platserna med besudlade fötter, grävde upp altarna och bemäktigade sig den heliga kyrkans skatter. De dödade några av bröderna; några tog de med sig som fångar; många drev de bort nakna i det de överöste dem med smädelser, och några dränkte de i havet.”* [4]

Det man emellertid ofta glömmer bort är att denna chockerande händelse inte var det första besöket i England av skeppsburna, krigiska män från Skandinavien. I en annan version av Anglo-Saxon Chronicle omtalas nämligen också följande:

”Detta år (någon gång mellan 786 -793) *tog kung Beorhtric Edburga, dottern till Offa, till sin hustru. Och i hans dagar kom de första tre skeppen med nordmän från rövarnas land. Sheriffen red då dit för att ta dem till kungens stad eftersom han inte visste vad de var för människor och han blev där ihjälslagen. Dessa var de första skepp med danska män som sökte sig till England.”*

Här talas det visserligen inte om platsen där det hände men i en annan version berättas att sheriffen, vars namn tydligen var Beaduheard, befann

Fig 4: Klostret på Lindesfarne på Englands östkust drabbades år 793 av en vikingaattack som ödelade klostret och många munkar dog. Foto: Wikimedia/File: Lindisfarne_Priory_4.JPG/ Nilfanion/CC-BY-SA 3.0.

sig i staden Dorchester i Wessex när han fick meddelandet om nordmännens ankomst. Tidpunkten är något osäker men det måste ha skett mellan kungens tillträde år 786 och anfallet på Lindisfarne år 793.

Kunskapen om dessa händelser spred sig givetvis snabbt bland befolkningen och redan året 794 var det dags för nästa attack:

"794. Under tiden spred de hedniska arméerna förödelsen bland northumbrierna och plundrade klostret King Everth vid floden Wears mynning. Där blev emellertid några av deras ledare dödade; och några av deras skepp var också krossade till bitar genom vädrets makter; många av besättningarna drunknade; och några, som undkom till stranden, skickades snart till flodens mynning." [5]

Det var alltså en av dessa händelser, plundringen av klostret Lindisfarne, som för de äldre forskarna bildat en naturlig start på den så kallade "vikingatiden". Perioden blev således redan från början synonymt med våldsdåd och krigshandlingar långt bortom Skandinaviens horisont. Eftersom de som drabbades av detta raseri var kristna fanns det många skrivkunniga män som kunde nedteckna händelserna. Det är också det skrivna ordet som utgör den kanske största skillnaden mellan vår kunskap om vikingatiden och andra, äldre perioder av den skandinaviska forntiden – perioder som saknar bevarade skrifter. Givetvis uppstår inte en tidsperiod genom att innevånarna i några skandinaviska länder plötsligt bestämt sig för att sända ut stora vikingaflottor, bedriva krigståg, bege sig på upptäcktsfärder till avlägsna länder och starta internationell handelsverksamhet. Detta har i stället varit en långvarig uppbyggnadsprocess.

Det krigarsamhälle som på detta våldsamma sätt exponerade sig under åren runt 800 har alltså haft sina rötter långt ner i den nordiska så kallade järnåldern. I svensk forntidsforskning föregås vikingatiden av ”Vendeltiden”, tidsperioden ca 550 fram till ca 800. Namnet har denna period fått efter en ort i centrala Sverige norr om Stockholm där man på 1800-talet fann mycket rika båtgravar med begravda stormän. En annan gravplats med båtar och med lika rika och dyrbara fynd har från denna tid påträffats på den närbelägna platsen Valsgärde. Trots dessa praktfulla gravfynd var emellertid ”Vendeltiden” för de arkeologiska forskarna länge en mycket fyndfattig period i Skandinavien. Undantaget var rikligt med fynd från den stora ön Gotland mitt ute i Östersjön.

På 1980-talet förändrades denna bild. Arkeologer började gräva fram allt fler fynd från denna tid. Inför de ivrigt grävande vetenskapsmännens ögon avslöjades då påkostade gravar med guld och silver. Plötsligt kastades ett nytt ljus över denna hemlighetsfulla tidsperiod, tiden innan några vilda vikingar härjade ett kloster långt borta i England. Ett av Danmarks största gravfält från denna tid påträffades t.ex. på ön Bornholm i Östersjön sydost om Sveriges sydligaste landskap Skåne. Ett femtiotal gravar från ca 600 till ca 800 vid en plats kallad Nörre Sandegård visar att här har det en gång funnits en mycket rik herremannaklass. Kvinnorna var begravda i vackra och dyrbara kläder med mängder av smycken och männen hade på färden till dödsriket fått med sig sin krigarutrustning. I vissa fall hade den dödes häst med ridutrustning också fått följa med på den långa resan till dödsriket.[6]

Nästan samtidigt hade man i norra Tyskland, nära gränsen till Danmark, genom så kallad årsringsdatering av framgrävda trästolpar, gjort en häpnadsväckande upptäckt. Det så kallade *”Danevirke”*, ett imponerande dåtida danskt försvarssystem med vallar och träpalissader tvärs över halvön Jylland, hade börjat byggas redan under det tidiga 700-talet, långt innan det man tidigare trott. Detta byggnadsverk tyder i hög grad på ett väl organiserat, mäktigt och rikt skandinaviskt samhälle redan före den tid som i tidigare forskning traditionellt räknats till vikingatiden.

Fig 5: Handtag till ett praktsvärd från en av gravarna i Valsgärde, Uppland, Sverige.

Denna nordiska storhetstid började alltså rimligtvis redan åren runt 700. När slutade då vikingatiden? De äldre forskarna hade åter blickat mot England för att hitta en lämplig tidpunkt. Man fann att ett stort slag vid Hastings i södra England år 1066 var ett bra avslut. Då landsteg nämligen Vilhelm Erövraren från det franska Normandie, krossade allt motstånd och blev ny härskare i stora delar av landet. Vikingatiden ansågs ju enligt många

Fig 6: Denna prakthjälm kommer från en båtgrav i Valsgärde. Stormannen har lagts i sitt skepp med vapen och utrustning för färden till dödsriket. Graven är daterad till mitten av 600-talet, alltså före vikingatiden.

som en våldsperiod med många inslag av barbariska handlingar. Vad vore då bättre än att avsluta den med en vikingahärs totala nederlag inför en i England invaderande armé av civiliserade franker – eller snarare normander. Det ironiska är bara att också dessa normander egentligen var vikingar vilka tidigare hade slagit sig ner i Normandie i Frankrike. Nu blev alltså plötsligt de gamla vikingarna accepterade – men de kom ju också i första hand från Frankrike och inte från det kalla, ogästvänliga och ”okultiverade” Skandinavien!

Ska man emellertid se vikingatiden utifrån den skandinaviska historien – och varför ska vi inte göra det eftersom de tre länderna i det nordligaste Europa ju var vikingarnas hemvist – är året 1066 helt fel. Slaget vid Hastings långt borta i England den 14 oktober detta år betydde nästan inget alls för den skandinaviska historien. Vi ska i stället fram till året 1104 om man vill avsluta vikingatiden med en händelse som har haft betydelse för hela Skandinavien. Då lyckades nämligen den danske kungen tillsammans med höga danska kristna kyrkoherrar avskilja Skandinavien från den tyska kyrkan och skapa ett eget, stort ärkebiskopsdöme i norra Europa.[7] Den kristna metropolen för detta kom att bli staden Lund i Skåne i nuvarande södra Sverige, men på den tiden tillhörigt Danmark. Kristendomen hade slutligen segrat över hedendomen. Tor, Oden och Frej tillsammans med alla de andra av vikingarnas många gudar hade fått kapitulera för den Vite Krist – Jesus. Skandinavien var från och med detta år accepterat som fullvärdig medlem av den västerländska, kristna kulturen. Nog är alltså året 1104 ett betydlig bättre avslut av vikingatiden än ett blodigt slag år 1066 långt bortom Skandinaviens gränser.

Ordet ”viking” är däremot ingen modern skapelse utan det förekom redan för mer än tusen år sedan. Att vara viking användes endast om personer som var ute på plundringståg eller krigståg, alltså inte om dåtida handelsmän som reste långväga. Detta framgår tydligt i berättelsen om den berömde vikingen Egil Skallagrimsson. Egil var en isländsk viking av den värste, råbarkade sorten och han levde vid mitten av 900-talet. I berättelsen om honom dyker det emellertid plötsligt upp

en man, Björn, och denne karakteriseras som *”en stor man, som ibland var ute i viking, ibland på fredliga köpfärder.”* Tydligen kunde en resande skandinav, eller *”nordman”* – för så kallades också vid denna tid folket från Skandinavien – ikläda sig olika roller. Ibland agerade han som krigare, ibland som fredlig handelsman. På runstenar i Skandinavien, resta under vikingatiden, möter vi också ordet ”viking”. I Skåne i södra Sverige finner vi t.ex. en runsten från slutet av 900-talet invid Västra Strö kyrkby. I en stor sten har man huggit in en text med runor, vikingarnas speciella skrivsätt. Texten berättar att: *”Fader lät dessa runor hugga efter sin broder Asser, som fann döden nordpå i viking”*. Mannen med namnet *”Fader”* har alltså rest detta minnesmärke efter sin bror *”Asser”* som deltagit och också stupat i ett slag längre norrut i Sverige eller Norge. Här står ordet ”viking” troligen för begreppet ”krigsman”, inte i egenskap av en våldsam plundrare eller rövare.

Ordet ”viking” åsyftar således speciella situationer som dåtidens människor kunde hamna i. Björn i det första citatet ansågs som en fredlig handelsman i sin egenskap av en man som ofta var ute på resor, men han kunde också bli farlig och våldsam och då blev han ”viking”, det vill säga han begav sig ut för att plundra. Mannen Asser hade däremot troligtvis som soldat varit med i något större krigståg med anknytning till en politisk kamp mellan nordiska kungar eller stormän.

Fig 7: Scen från Bayeuxtapeten som visar slaget vid Hastings i England år 1066. Foto: Wikimedia/ File:Bayeuxtapestryscene52.jpg/Lucien Musset The Bayeux Tapestry 2005 Boydell Press/Public Domain.

Fig 8: Vikingatiden kan sägas sluta när staden Lund i Skåne år 1104 blev ärkestiftcentrum för de kristna i hela Skandinavien. Kryptan i Lunds domkyrka började byggas på 1080-talet.

Den äldsta bevarade uppgiften med ordet ”viking” finns i den anglosaxiska dikten *”Widsith”*, där ordet skrivs *”Wicingas”*:

“*And so I can sing and tell a tale,*
declare to the company in the mead-hall
how noble rulers rewarded me with gifts.
I was with the Huns and the glorious Goths,
with the Swedes and with the Geats and with the South-Danes.
I was with the Wenlas, the Waerne and
the Wicingas.”

Händelserna i dikten inträffade troligtvis på 600-talet men tiden för nedtecknandet är osäkert. Ordet nämns dessutom endast en gång i dikten. Nästa gång ordet ”viking” förekommer i bevarade skrifter är i det väldiga Beowulfdramat som tilldrar sig på 500- och 600-talen. Dikten anses dock vara nedtecknad tidigast på 700-talet. I dikten står orden *”wig”* för strid eller kamp och *”wigend”* för krigare/kämpe. Ett av flera exempel på detta är följande. I originaltexten står: *”þæt ðú mé ne forwyrne, wígendra hléo”*. Med svensk översättning blir detta: *”så att du inte vägrar mig, du krigare* (wígendra)*.”*

Från denna gamla benämning för nordiska krigare har alltså en hel tidsperiod i skandinavisk historia fått sitt namn; ”vikingatiden”. Denna benämning är dock inte gammal utan skapades troligtvis så sent som året 1873 av den danske arkeologen Worsaae. Fyra år senare använde sig den framstående svenske arkeologen Montelius av samma tidsbegrepp och alltsedan dess har namnet ”vikingatiden” varit fast etablerat – på både gott och ont.

Vikingatågen i Västeuropa

Det som gjort vikingarna mest kända är den våldsamma expansion över stora landområden som de stod bakom. Förutsättningen för denna märkliga explosion av erövrarlust var det nordiska skeppet. Nordborna använde sig troligtvis fram till ca 500/600-talen inte av segel på sina skepp, i varje fall finns inga fynd eller skrivna källor som berättar om detta. I stället var det åror som drev skeppen framåt. Det säger sig självt att med en sådan arbetsam teknik var det inte att tänka på långa färder över stora, öppna hav. Att man dock behärskat tekniken att bygga verkligt sjödugliga skepp vittnar ett antal fynd om. Ett av de mera berömda är det så kallade Nydamskeppet från södra Jylland/norra Tyskland från ca 300 e.Kr.

Detta otroligt välbevarade skepp har offrats i en mosse tillsammans med mängder av föremål. Troligtvis är det en invasionshär som gått under och som tack till gudarna har man lagt ner sakerna i en mosse. Fyra skepp hittades tillsammans med många vapen. Mitt under utgrävningen startade emellertid det dansk-tyska kriget år 1864 och stridslinjen gick fram i närheten av utgrävningsfältet. Endast ett av skeppen kunde räddas under granat- och kulregn. Skeppet fördes till ett nybyggt museum i Kiel. Under det andra världskriget lastades det på en pråm och fördes till en avlägset belägen sjö. Tack vare detta räddades skeppet eftersom museet totalförstördes vid ett bombanfall år 1944.[8]

Skeppet har således på ett mirakulöst sätt överlevt två stora krig. Och tur är detta eftersom det utgör en mycket viktig pusselbit när man ska försöka utreda historien bakom vikingarnas otroligt snabba och sjödugliga skepp. Trots att Nydamskeppet varit ett krigsskepp har det inte haft segel. Skandinaviska skepp med segel möter oss i bild första gången på ön Gotland i Östersjön. På denna ö har det ca 600-700 varit sed att resa höga och flata stenar med detaljerade, inristade bilder av bl.a. skepp. Seglen på bildstenarna har alla ett karakteristiskt rutmönster. Genom att fläta samman relativt smala och långa tyger har man erhållit en mycket stark segelduk. Varje skepp förde endast ett segel.

Fig 9: En av runstenarna i det vikingatida gravhögsmonumentet från ca 980 vid Västra Strö kyrka i Skåne. Texten berättar om en man från bygden som dött i "viking" norrut i Sverige.

När seglen för första gången började hissas på de skandinaviska skeppen hade alltså själva skeppens träkonstruktioner under lång tid redan hunnit utvecklas. Grunden var lagd för att bege sig ut på de större haven och nu kunde den stora expansionstid starta som vi kallar för vikingatiden. Männen från det nordliga Europa skulle snabbt bli otroligt skickliga och djärva sjöfarare.

Det var ju också uppstickande segel vid horisonten som några förvånade munkar vid Lindisfarne kunde observera den där sommarmorgonen året 793. Efter denna händelse kommer de bevarade uppgifterna om vikingaattacker allt oftare. Irland attackerades och snart bosatte sig nordbor på denna ö. Även det europeiska fastlandet skulle drabbas av dessa krigståg. Staden Hamburg brändes år 845. Här fanns ärkestiftscentrat över norra Europa. Under denna attack berättas det på 800-talet att ärkebiskop Ansgar försökte organisera försvaret mot fienden vilka plötsligt och utan någon förvarning hade uppenbarat sig utanför staden.

"Men hedningarna trängde på, och då borgen redan var belägrad och Ansgar insåg att det var omöjligt att hålla stånd mot angriparna, förberedde han bortforsling av de heliga relikerna. Själv lyckades han med knapp nöd undkomma utan att ens få med sig sin kappa, under det att hans präster skingrades i flykt åt alla håll. Även folket lämnade staden och irrade omkring här och där.

De flesta flydde undan, men några blev tillfångatagna och åtskilliga till och med dödade.

Fienderna hade nu erövrat den befästa staden och skövlat allt som fanns i den och på handelsplatsen intill. De kom dit på kvällen och stannade den natten och ett dygn därefter. Sedan, när de hade satt eld på allt och förstört det, gav de sig iväg igen. Kyrkan som hade byggts med stor konstskicklighet under herr biskopens ledning lades i aska liksom det förnämligt inredda klostret." [9]

Samma år i mars månad seglade en stor vikingaflotta uppför den franska floden Seine och anföll Paris. 120 skepp fullastade med vikingar utförde attacken. I samtida anteckningar från ett kloster invid Seine står att läsa om året 845:

"Detta år kom Regner, vikingarnas anförare, med sin flotta och han nådde Paris, och på den heliga påskafton, som är den 28 mars, inträdde han i staden." Kung Karl den skallige hade visserligen försökt att mota bort vikingarna med en armé av rytteri och fotfolk men dessa hade tvingats att retirera inför de dödsföraktande vikingarna. Han blev därför tvungen att för den enorma summan av sjutusen pund lösa ut staden. Nordborna seglade sedan tillbaka nedför floden Seine och fortsatte att plundra Frankrikes kustområden.

Det äldsta Paris låg på ön Cité mitt i Seine, dvs. på den relativt lilla ö där bl.a. kyrkan Notre Dame i dag ligger. Staden var på vikingatiden omgiven av en hög mur som byggts redan under romartiden. Här fanns ett flertal kyrkor; sex stycken innanför muren och sju placerade på båda stränderna av Seine. Till staden ledde två broar över Seine, en i norr och en i söder.

Tolv år senare kom vikingarna tillbaka till staden. Denna gång hade man en betydligt större flotta. I en samtida klosterkrönika läser vi: *"Åter trängde danska sjörövare mitt i augusti upp i Seine, och efter att ha härjat och plundrat förstäderna på båda sidor om floden och även avsides liggande kloster och byar, utvalde de en plats som var mycket starkt befäst. Där tillbringade de vintern i ro. År 857 den 28 december bröt de danska sjörövarna in i Paris, brände den helige Peders och den helige Etiennes kyrkor och alla de andra undantaget den helige Vincents och Germains kyrka och den helige Denis kyrka. För dessa blev det betalt en stor summa pengar så att inte också de skulle brännas."*

Vikingatågen utmed Frankrikes kuster fortsatte nu i en alltmer ökande skala. Runt år 860 skrev munken Ermentar av Noirmoutier i klostret Saint-Philibert de Tournus om den förtvivlade situationen i Frankrike:

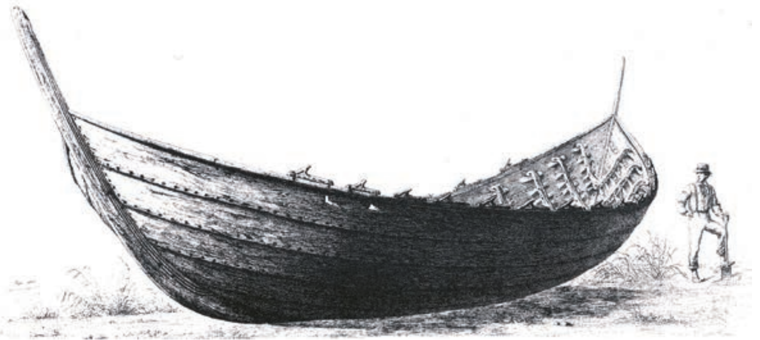

Fig 10: Magnus Petersens rekonstruktionsteckning av det då framgrävda Nydamskeppet år 1865.

"Antalet skepp ökar, den ändlösa strömmen av vikingar upphör aldrig att växa. Överallt är Kristi folk offer för massaker, brand och plundring, varom tydliga vittnesbörd skall finnas kvar så länge världen själv varar.

Vikingarna lägger allt framför dem under sina fötter och ingen kan motstå dem; de erövrar städerna Bordeaux, Périgueux, Limoges, Angouléme och Toulouse. Angers, Tours och Orléans har lagts öde; stoftet av månget helgon förts bort.

Oräkneliga skepp färdas uppför Seine, och över hela området växer sig det onda starkt. Rouen är invaderat, skövlat och satt i lågor; Paris, Beauvais och Meaux är tag-

Fig 11: Bildsten från Tängelgårda på Gotland. Denna typ av bildstenar visar de äldsta kända skandinaviska avbildningarna av skepp framförda med segel.

na, borgen i Melun är förstörd, Chartres intaget, Evreux och Bayeux plundrade och varenda stad belägrad."

En tredje gång skulle floden Seine föra skandinaviska krigsskepp upp mot Paris. Belägringen av staden påbörjades i november 885 och pågick ett år. Nu hade emellertid parisarna förstärkt sitt försvar. Framför de två broar som ledde över floden in till staden på ön hade man byggt stora stentorn. Vikingarna anföll ett av dessa. En samtida munk skrev:

"Men de kristna försvarade det manligt och slaget varade från morgon till kväll och blev avbrutet av mörkret. Nästa dag kom nordmännen åter till tornet och en hård kamp varade till kvällen. Därpå slog vikingarna läger utanför staden och påbörjade en belägring. De byggde krigsmaskiner; försökte med eld och på andra sätt intaga staden." [10]

Historien om Paris långa belägring åren 885-886 är väl känd i detaljer utifrån samtida skrifter. Nordborna kom denna gång aldrig in i staden. I stället blev områdena runt staden och långt uppför Seine hårt plundrade av den stora vikingaarmén.

Vikingar uppträdde inte enbart i direkt anslutning till den franska kusten och utmed de stora floderna. Franska källor berättar om hur mindre härar av skandinaviska krigare drog fram över stora delar i det inre av landet och att man också övervintrade i befästa läger. Hur är detta egentligen

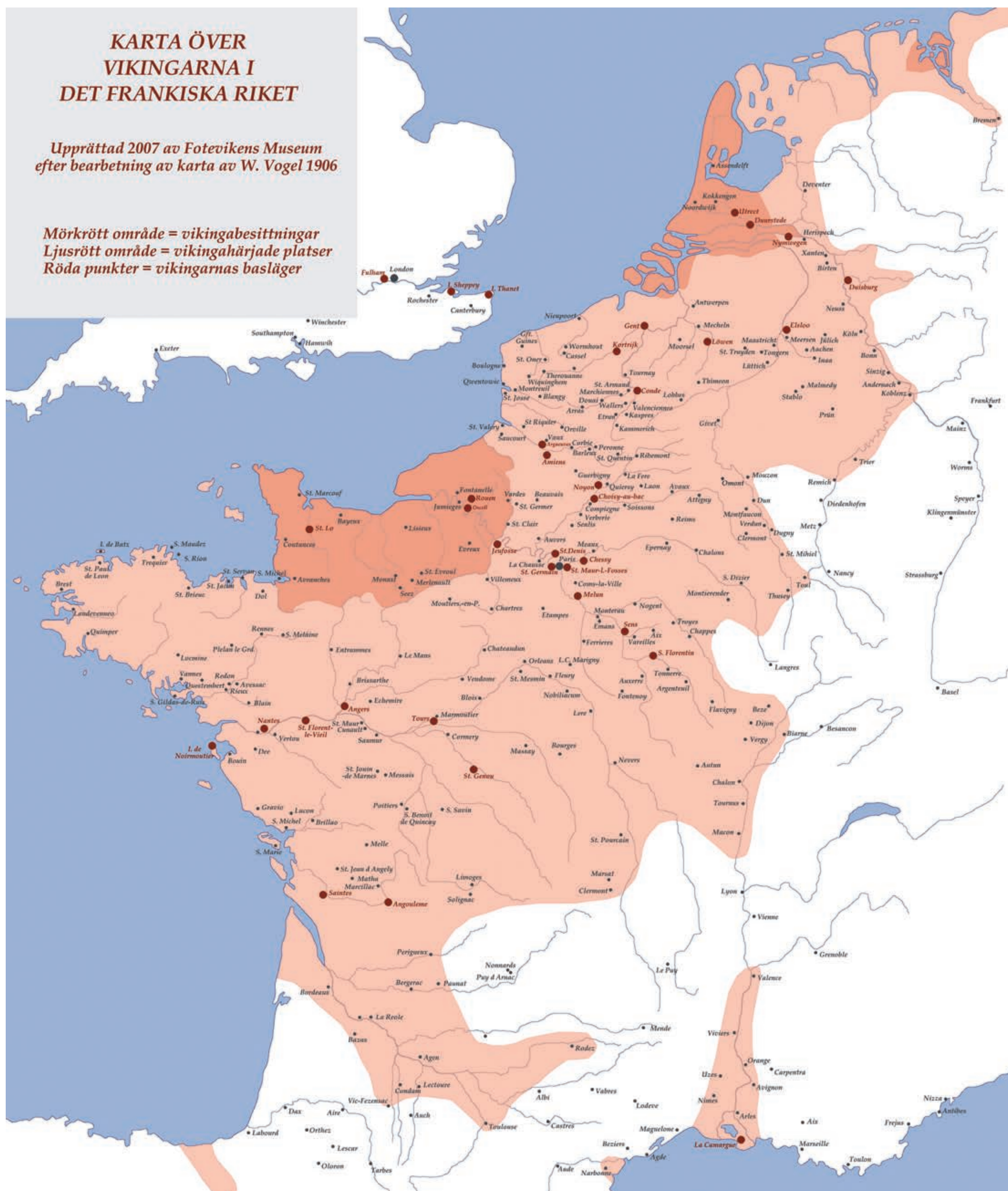

KARTA ÖVER
VIKINGARNA I
DET FRANKISKA RIKET
Upprättad 2007 av Fotevikens Museum
efter bearbetning av karta av W. Vogel 1906
Mörkrött område = vikingabesittningar
Ljusrött område = vikingahärjade platser
Röda punkter = vikingarnas basläger
Fulham
London
I. Sheppey
I. Thanet
Rochester
Canterbury
Winchester
Southampton
Hamwih
Exeter
Bremen
Assendelft
Deventer
Kokkengen
Noordwijk
Utrect
Duurstede
Herispech
Nymwegen
Xanten
Birten
Duisburg
Antwerpen
Neuss
Nieuwpoort
Gent
Mecheln
Elsloo
Kortrijk
Löwen
Maastricht
Meersen
Jülich
Köln
Aachen
Bonn
Boulogne
St. Omer
Cassel
Tongern
Lüttich
Quentowic
Tournay
Thimeon
Sinzig
Montreuil
St. Josse
Blangy
Condé
Lobbes
Malmedy
Andernach
Koblenz
Frankfurt
Arras
Stablo
Prüm
St. Valery
St. Riquier
Givet
Mainz
Saucourt
Corbie
Peronne
St. Quentin
Ribemont
Amiens
Trier
Worms
La Fere
Noyon
Laon
Mouzon
Remich
Omont
Attigny
Speyer
St. Marcouf
Fontanelle
Rouen
Jumieges
Vardes
Beauvais
Choisy-au-bac
Compiegne
Soissons
Dun
Diedenhofen
Bayeux
St. Germer
Reims
Montfaucon
Klingenmünster
St. Lo
Lisieux
St. Clair
Senlis
Verdun
Metz
Coutances
Evreux
Jeufosse
Meaux
Epernay
Chalons
St. Mihiel
I. de Batz
S. Maudez
S. Rion
St.Denis
Paris
Chessy
La Chausse
St. Germain
St. Maur-L-Fosses
Nancy
Strassburg
Avranches
Monasl
St. Evroul
Brest
Villemeux
Coms-la-Ville
S. Dizier
Toul
Dol
Merlenault
Melun
Montierender
Sees
Chartres
Etampes
Nogent
Landevennec
Moutiers,-en-P.
Monterau
Troyes
Quimper
Rennes
S. Melaine
Sens
Chappes
Pielan le Grd.
Entrammes
Le Mans
Chateaudun
Ferrieres
Vareilles
Lucmine
Orleans
L.C. Marigny
S. Florentin
Langres
Vannes
Redon
Avessac
Rieux
Brissarthe
Vendome
St. Mesmin
Fleury
Tonnerre
Auxerre
Argenteuil
Basel
S. Gildas-de-Ruis
Blain
Blois
Nobiliacum
Fontenoy
Angers
Echemire
Flavigny
Beze
Nantes
St. Florent-le-Vieil
Saumur
Tours
Marmoutier
Lere
Dijon
Besancon
Vertou
Cormery
Vergy
I. de Noirmoutier
Dee
Bouin
Massay
Bourges
Nevers
St. Genou
Autun
St. Jouin -de Marnes
Messais
Chalon
Poitiers
S. Benoit de Quincay
S. Savin
Tournus
Gravio
Lucon
S. Michel
Brillac
Macon
St. Pourcain
Melle
S. Marie
St. Jean d Angely
Matha
Marcillac
Limoges
Marsat
Saintes
Angouleme
Solignac
Clermont
Lyon
Vienne
Perigueux
Grenoble
Nonnards
Puy d Arnac
Le Puy
Valence
Bordeaux
Bergerac
Paunat
La Reole
Mende
Bazas
Viviers
Rodez
Agen
Orange
Carpentra
Uzes
Avignon
Lectoure
Condam
Albi
Vabres
Vic-Fezensac
Lodeve
Nimes
Nizza
Antibes
Dax
Aire
Auch
Arles
Aix
Frejus
Labourd
Orthez
Toulouse
Castres
Maguelone
Lescar
Beziers
La Camargue
Marseille
Oloron
Tarbes
Agde
Toulon
Aude
Narbonne

Fig 13: "Havhingsten från Glendalough" är en kopia av ett vikingatida långskepp som påträffats nära Roskilde i Danmark. Skeppet är 30 meter långt. Man har testat skeppets sjöegenskaper genom olika långfärder, bland annat till Irland. Foto: Wikimedia/File: Havhingsten.JPG/Leifka/CC BY-SA 3.0 cropped.

möjligt? Det samlade antalet av män som lämnade Sverige, Norge och Danmark måste tillsammans ha varit långt mindre än kanske hundratusen. Många av dessa har slagit sig ner i England och på Island som tämligen fredliga bönder. Man ska också ha i minnet att nordborna även reste österut. De lade här grunden till Ryssland med centrum i Kievområdet och de blev också den östromerske kejsarens trogna krigsmän. Kvar blir inte alltför många som kunde agera som vikingar. Hur kunde då dessa män från Skandinavien ha haft möjlighet att operera i det redan vid denna tid tättbefolkade Frankrike? Svaret måste vara att de på många platser anlitats av de lokala, franska herremännen. Frankrikes historia under denna tid var nämligen fylld av provinsiella inbördeskrig. Det säger sig självt att upproriska hertigar och stormän då gärna har velat ha erfarna krigsmän från Skandinavien i sin betalda sold eller i sin allians.

Fig 12: Karta över vikingarnas framfart i Frankrike. Mörkrött område: vikingabesittningar. Ljusrött område: vikingahärjade platser. Röda punkter: vikingarnas basläger. Bearbetning av Sven Rosborn efter karta av W. Vogel från 1906.

Vad det gäller de större vikingatågen utmed kusterna med hundratals stora skepp måste man ställa sig frågan vad som varit drivkraften bakom dessa attacker. Varför började vissa nordbor plundra, röva och ta slavar i stor mängd just i åren runt 800? En förklaring som man inte ofta möter i böcker om vikingar kan ha varit att kejsaren Karl den store, den mäktige härskaren över merparten av Västeuropa, just vid denna tid förbjöd västeuropéer att handla med slavar. Detta ansågs nämligen inte vara förenligt med kristen tro. I Spanien härskade emellertid araberna och de behövde slavar i stora mängder. På grund av Karl den stores bestämmelse sinade alltså plötsligt denna attraktiva handelsvara. De inte kristna skandinaverna kan i detta läge ha sett en mycket lönande marknad öppna sig för dem. Det är därför inte, sett i detta sammanhang, förvånande att vikingar mycket tidigt omtalas i gränsområdet

mellan arabernas Spanien i söder och Frankrike i norr. De dyker faktiskt upp här lika tidigt som vid tidpunkten för de första attackerna i England i slutet av 700-talet. Här i Sydfrankrike slog man sig ner vid Garonne, den flod som leder upp till Tortosa som vid den tiden var en av de största arabiska slavmarknaderna i Europa. Härigenom behärskade vikingarna inloppet från Atlanten till denna viktiga handelsplats. Flera skandinaviska ortnamn vittnar fortfarande utmed denna flod om nybyggarna från norr.[11]

Fig 14: Paris som staden kan ha sett ut när den belägrades av den stora vikingahären åren 885-886. Rekonstruktion: Sven Rosborn.

En av anledningarna till att vikingatågen uppstod skulle alltså kunna vara baserat på ett handelsekonomiskt tänkande och inte enbart på planlösa barbariska överfall. Visserligen är slavhandel barbariskt men denna affärsverksamhet hade tidigare präglat hela Europa och då inte setts som något ovanligt. Dock ska noteras att denna tanke om att det också funnits en övergripande ekonomisk bakgrund till vikingatågen inte vunnit många forskares gehör.

Under 800-talet berättas det om stora vikingaflottor som behärskade farvattnen mellan England och Frankrike. Dessa kraftansamlingar av krigsskepp skulle snart också visa sig längre söderut. När man skrev året 843 hade skandinaverna samlat en väldig krigsflotta. Man seglade söderut utmed den franska kusten. I staden Nantes noterade innevånarna att ett sextiotal krigsskepp kom uppför floden. Man stängde inte stadens portar eftersom man trodde att besökarna kom för att idka handel under den stora årsmarknad som då pågick i staden. Ett stort misstag! Vikingarna stormade in i staden och mördade skoningslöst alla innevånarna. Uppenbart var man van att se många skandinaver komma i skepp men då som fredliga handelsmän. Nu kom de överraskande nog i stället som krigare och våldsmän. Dessa vikingar sägs i källorna ha kommit från *”Westfaldingi”* över *”Britannic Ocean”*, dvs. Irländska sjön. På Irland hade vid denna tid en stor mängd vikingar härjat under ledning av Turgeis, en prins från Vestfold (*”Westfaldingi”*), ett område i Norge nära den nuvarande norska huvudstaden Oslo. Nu var denne härskare tydligen med sina skepp på en färd söderut.

Vikingaflottan övervintrade på en ö vid Frankrikes kust och nästa år fortsatte man söderut. En del av flottan hemsökte då Spaniens norra kust. Dessa skepp hade i en svår storm drivit in mot kusten. Vikingarna planerade här ett anfall mot staden Gijon men avbröt attacken när man såg hur starkt befäst den var. I stället sökte de sig längre västerut där man landsteg och ödelade hela landet; både byar, kloster och kyrkor brändes. Så skedde

t.ex. med klostret San Eulalia de Curtis, beläget öster om Mesia vid Montes de la Tieira. Varken prästerna eller de heliga böckerna blev skonade.[12]

Nu anslöt ytterligare skepp till den redan stora vikingaflottan och man satte kurs utmed Spaniens västkust ner mot Gibraltar sund, dörren till Medelhavet. Lissabon intogs och den 25 september 844 nådde flottan via den här belägna floden fram till

Fig 15: Den traditionella bilden av vikingar som angrep Europa med plundring spreds i konsten redan på 1800-talet. Målning av Ferdinand Leeke (1859-1923). Foto: Wikimedia/Ein Wikingerüberfall.jpg/Ferdinand Leeke/Public Domain.

Sevilla i södra Spanien. Staden intogs efter hårda kamper. Här stannade skandinaverna i fyrtio dagar. Vikingarna gjorde flera försök att inta slottet i staden utan att lyckas. Under nästan två veckor utsatte de befolkningen för svåra lidanden; de dräpte männen och förde bort kvinnor och barn som slavar. Man försökte också sätta eld på den stora moskén som vid denna tid stod under byggnad. Hela området runt staden härjades. Efter en tid lyckades emellertid araberna undsätta slottet och återta staden. Männen från norr gick då ombord på sina skepp. De seglade uppåt floden för att samla upp sina i området utspridda krigarhopar varefter de seglade nedför strömmen mot havet. Sedan *”seglade de bort och intet mera hördes av dem för en tid framåt”*.

Denna väldiga krigsflotta har varit väl organiserad. Det var här inte frågan om vilda smågrupper av skandinaver som på egen hand agerade planlöst. Ett påtagligt exempel på att detta krigståg följde en i god tid före attacken planerad operationsplan är följande nedtecknade händelse vid norra Afrikas kust nära Gibraltar sund.

Ett antal skepp med *”madjus”* ombord, vilket var muslimernas namn på skandinaverna, hade landat vid kusten och här blivit upptäckta av landets innevånare. Vikingarna förklarade emellertid för befolkningen att: *”Vi har inte kommit för att föra krig mot er men denna plats döljer rikedomar som tillhör oss. Om ni vill gå åt sidan och låta oss få dem tillbaka lovar vi att dela med oss till er.”* Innevånarna antog detta förslag och höll sig på avstånd. Madjus började gräva och framdrog en stor mängd säd. Då innevånarna såg kornets gula färg inbillade de sig att det var guld och samlades för att själva ta hand om det. Madjus blev förskräckta och flydde till sina skepp. Då innevånarna upptäckte att hela deras byte bestod av säd, ångrade de vad de gjort och inbjöd vikingarna att gå i land för att ta sin säd men de avslog det och sade till afrikanerna: *”Ni har en gång kränkt era löften och förtjänar ingen tillit mer hos oss”*.

Uppgiften, nedskriven av ett ögonvittne, kan tyda på att vikingarna, långt innan krigståget mot Sevilla och södra Spanien startade, förberett detta genom att säkra livsmedelsförråd utmed kusterna. Vi står alltså kanske här inför det som varje krigförande måste bygga upp och organisera innan själva krigståget kan komma till stånd – underhållssystem. Detta om något berättar för oss att det bör ha

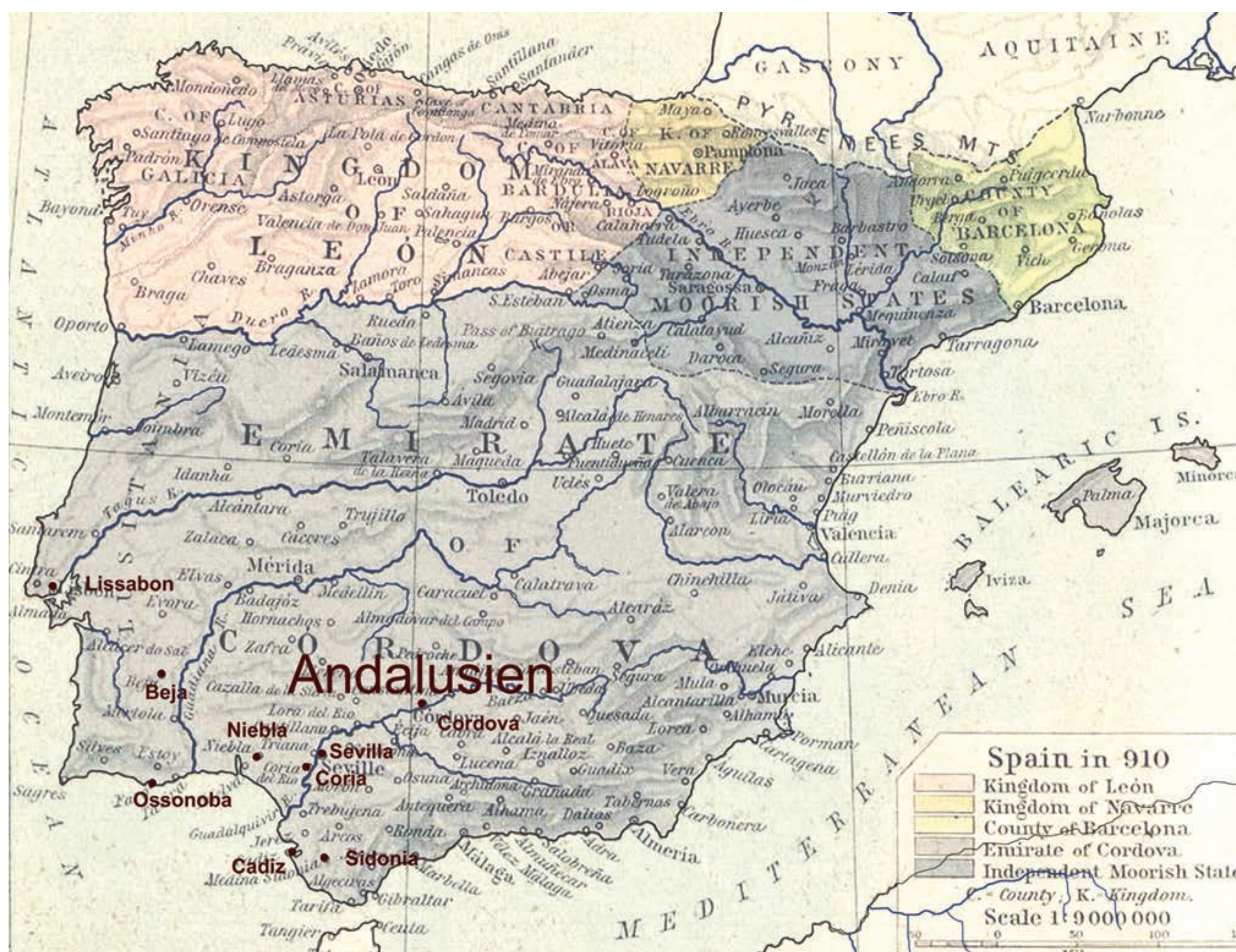

Fig 16: Markerade orter i södra Spanien och i Portugal vilka alla drabbades av vikingarnas omfattande attacker på 840-talet.

varit en väl organiserad flotta och armé som man sänt iväg så långt söderut i Europa.

Året 859 dök åter de långväga krigsmännens segel upp vid Spaniens kust. Snart gjorde de landhugg och färdvägen söderut kantades av nedbrända kustbyar. När informationen om detta nådde kalifen Mohammed den förste samlade han sitt rytteri och fotfolk och sände dessa mot vikingarna. Innan de nådde kusten hade emellertid nordborna inskeppat sig och seglat över till Afrikas kust där de landade i Marocko. Här erövrade de staden Nacchor (Nekor). Vikingarna plundrade staden, dräpte många innevånare och gjorde resten till trälar. Dessa fördes sedan till Irland där de under lång tid gick under benämningen *”blåmän”* på grund av deras svarta hudfärg.

Vikingarna, vilka uppges ha varit under ledning av den berömde vikingakungen Ragnar Lodbroks söner, satte åter segel och färden gick nu in i Medelhavet upp utmed Spaniens östkust. Efter ett segerrikt sjöslag mot muslimerna anlöpte man

Frankrikes sydkust och floden Rhone. Här blev ön Camargues basläger och härifrån härjades närliggande områden innan armén och flottan gick i vinterläger. Nästa år fortsatte skeppen utmed Italiens norra kust. Vikingarna seglade upp till staden Pisa som man brände.

Dessa exempel på vikingarnas krigståg i västra Europa är endast ett fåtal, hämtade ur den mängd av krigshandlingar som ägde rum långt utanför Skandinavien i västra Europa under vikingatiden. Skulle vi nämna alla blir listan lång. I England utkämpades under hela 800-talet och även på 900-talet strider mellan skandinaver och den inhemska befolkningen. I Frankrike löste den franske kungen Karl den enfaldige problemet på sitt alldeles speciella sätt. Han allierade sig med vikingahövdingen Rollo, utnämnde honom till greve år 911 och gav honom ett stort landområde vid floden Seines utlopp. Förutsättningen var att Rollo skulle låta döpa sig och i framtiden värja den franska kusten och vattenvägen in till Paris från vikingaattacker. Området kom att kallas Normandie efter alla de nordmän som nu slog sig ner här. Rollo gifte sig också med den franske kungens dotter Gisela.[13]

Fig 17: Vikingahövdingen Rollos grav i katedralen i Rouen i Frankrike. Foto: Wikimedia/File: Grave of Rollo of Normandy.jpg/Urban/CC BY-SA 3.0.

Staraja Ladoga
Aldogaborg
Novgorod
Holmgård
Gårdarike
Kiev
Könugård
Dnepr
Konstantinopel
Miklagård

Vikingarna i Ryssland och i Polen

De skandinaviska krigarna förde inte bara krigståg västerut utmed Europas många kuster. Även folken vid Östersjöns östra kust drabbades av attacker. Dessa krigståg österut skulle snart följas av än större erövringar där skandinaverna följde de stora ryska floderna. Man kom som krigare men också som handelsmän.

Vi ska förflytta oss tillbaka till 850-talet för att ta del av den äldsta bevarade uppgiften om denna expansion av skandinaver mot öster. Ärkebiskopen Rimbert satt på 860-talet i tyska Bremen och författade sin biografi över sin föregångare Ansgar, den missionspräst som hade grundat en kristen församling i svearnas stad Birka, nära våra dagars Stockholm. Av Ansgar hade Rimbert personligen fått detaljerad informationer om förhållandena i denna stad och om svearnas rike.

Det större landområde som vi i dag kallar Sverige existerade inte vid denna tid utan bestod av en mängd mindre kunga- och hövdingariken. Innan Ansgar kom till Birka året 829 hade svearna härskat över ett folk, kurerna, som bodde på andra sidan av Östersjön. Kurerna hade fem städer och när svearna tvingats lämna dessa samlade danskarna en stor flotta för att lägga beslag på detta område. De led dock ett svidande nederlag. Kurerna *"segrade, högg ner hälften av den danska hären och plundrade hälften av deras skepp, varvid de tog guld och silver och mycket annat byte"*. När svearnas kung Olof fick höra detta ville han göra det danskarna inte lyckats med, att erövra Kurland. I spetsen för en stor flotta avseglade han österut över Östersjön:

Fig 18: Rusernas rike med skandinaviska handelsvägar (grönt).
Ljusgrått: rusernas område fram till ca 1000.
Mörkgrått: rusernas utvidgade område ca 1100.
Större röda fyrkanter: större orter i rusernas rike.
Röda fyrkanter: bosättningar i rusernas rike.

"Först kom de överraskande till en stad i kurernas land, som hette Seeburg där det fanns sjutusen vapenföra män. Den plundrade de och härjade fullständigt och de lämnade sina skepp och skyndade i vild upphetsning fem dagars väg till en annan stad som hette Apulia. Men i den staden fanns femtontusen vapenföra män. När svearna kommit dit och invånarna inneslutit sig i borgen började de förra angripa staden utifrån och de senare göra tappert motstånd inifrån." [14]

Det hela slutade med att innevånarna fick köpa sig fria från plundring. Även om denna berättelse givetvis har inslag av stora överdrifter, antalet krigare kan t.ex. inte ha varit så enormt stort som man uppgett, visar den att svearna vid denna tid via sina krigsskepp utvidgat sitt härskarområde österut. Denna expansion av skandinaver, både som krigare men också som handelsmän, skulle komma att öka. Snart skulle vikingar lägga grunden till rusernas stora rike *"Rus"* (Ryssland), om vi nu vågar tro uppgifterna från den så kallade *"Nestorskrönikan"*.

Nestor ska ha varit en munk vid ett kloster nära Kiev i nuvarande Ukraina. Han författade sin omfattande handskrift i början av 1100-talet. Den sista årtalsuppgiften i krönikan är från år 1113 vilket alltså också bör ange krönikans ungefärliga tillkomsttid. Varför krönikan har nedtecknats framgår tydligt: *"Detta är en berättelse år för år från den tid när Ryssland uppstod om vem som först har härskat i Kiev och varifrån det ryska riket har sin upprinnelse."* Berättelsen är rik på anekdotiska händelser blandade med fakta vilket har gjort att den varit, och fortfarande är, omdebatterad. Under tiden för Sovjetunionen på 1900-talet sågs den inte med blida ögon då enligt krönikan upphovet till Ryssland skulle ha skapats av svenska vikingar, eller *"varjager"* som de kallas i krönikan. Så blev t.ex. en student, Andrej Amalrik, som forskade i krönikan,

Fig 19: Radziwiłł Chronicle är en 1400-talskopia som berättar om ruserna historia. Här ber Askold och Dir om Ruriks tillåtelse att få anfalla Konstantinopel. Foto: Wikimedia/File: RadzivillChronicleFol9rDetail.jpg/Radziwiłł Chronicle/Public Domain.

gripen av den hemliga sovjetiska polisen och förd till fängelse i Sibirien.[15]

I krönikan kan man följa den skandinaviska expansionen från Östersjön österut. Det hela ska ha tagit sin början året 859 då *”varjagerna kom över havet och krävde skatt av tjuderna och slaverna, av mererna och av vesserna och av krivitjerna”*. Tre år senare fördrev befolkningen inkräktarna och började själva att regera men det slutade med inbördeskrig. Vid fredsförhandlingarna enades man därför att försöka välja en opartisk härskare från ett annat landområde och krönikan fortsätter: *”Och de gick över havet till varjagerna, till rus, ty så kallades dessa varjager; rus, liksom andra kallas svear, andra nordmän, andra anglianer, andra goter, således också dessa.”*

Ruserna skulle alltså vara ett folkslag i Skandinavien. Diskussionerna har varit många om var mera exakt dessa ruser har haft sin hemvist. Norr om Stockholm ligger ett område som kallas Roslagen och detta har tidigare ansetts vara platsen för dessa ruser. Denna teori har dock sina brister. Att de kommit från Sverige kan man däremot kanske utläsa av det faktum att man i Finland, Sveriges grannland mot öster, fortfarande kallar Sverige för ”Ruotsi”.

De utsända förhandlarna från landet i öster sa till rusernas ledare: *”Vårt land är stort och fruktbart men det saknar ordning så kom då för att härska och regera över oss. Och det utvaldes tre bröder med var sitt följe och de tog hela rus med sig och kom. Den äldste Rurik slog sig ned i Novgorod, den andre, Sineus, i Beloozero och den tredje i Izborsk, han hette Truvor.”*

Namnen på bröderna är inte av slaviskt utan av skandinaviskt ursprung vilket alltså i viss mån också kanske kan styrka berättelsens trovärdighet. Rurik motsvarar det nordiska namnet Rörik och Truvor namnet Torvard. Sineus har ingen nordisk motsvarighet men det kan här kanske vara frågan

Fig 20: En episod ur den s.k. Radziwiłł Chronicle som visar när Oleg av Kiev med 2000 skepp kommer fram till staden Tsargrad. Foto: Wikimedia/File: Oleg tsargrad.jpg/Radziwiłł Chronicle/ Public Domain.

om ett ryskt öknamn som betyder *"blåskägg"*. Den ödmjuka stil som krönikan framställer ruserna i – att man underdånigt uppsökt dessa – kan nog ifrågasättas. I stället är det mera troligt att tre skandinaviska vikingahärskare slutit sig samman för att själva ta kontrollen över landet genom att utnyttja det inbördes bråk hos befolkningen som tydligen funnits.[16]

Det område som de tre bröderna blev härskare över var till ytan mycket stort. Rurik valde som maktcentrum i sitt rike en plats söder om Novgorod, Gorodišče; ett namn som betyder *"Den gamla borgen"*. Arkeologer har här under lång tid grävt fram mängder med fynd som visar på en skandinavisk bosättning vilket verkar bekräfta krönikans uppgifter. När Truvor och Sineus dog tog brodern Rurik över deras områden. Samtidigt lät han två av sina egna betrodda män, Askold och Dir, färdas söderut på de ryska floderna. De nådde fram till staden Kiev och blev snart härskare över denna.

Efter några år, vissa källor nämner året 860, andra 866, samlade de två vikingahärskarna i Kiev en stor här och drog utmed floden ner till Svarta havet och till den östromerske kejsarens stad Konstantinopel, dvs. nuvarande Istanbul i Turkiet. Vikingarna kallad denna stad för *"Miklagård"*. Landet runt staden plundrades men något försök att inta den starkt befästa staden gjordes inte och *"varjagerna"* drog sig hem till Kiev igen. Men man skulle komma tillbaka. År 879 dog Rurik och han ersattes av en släkting Oleg. Denne attackerade Kiev, dödade Askold och Dir och skapade på detta sätt ett eget väldigt rike. År 907 beslöt han sig för att försöka en ny attack mot Konstantinopel. Enligt krönikan lämnade han Kiev med 2000 skepp och seglade nerför floden Dnepr till Svarta havet.

Oleg belägrade den stora staden men också denna gång förhindrades stormning och plundring.

Den östromerske kejsaren mäklade nämligen fred och Oleg fick en enorm lösensumma. Freden beseglade genom att kejsaren kysste det kristna korset och varjagerna svor en ed på sina vapen och sina gudar, som deras sed var. Freden varade till året 941 då den nye härskaren av Kiev, Igor, seglade iväg mot staden i söder med en stor mängd skepp. Denna gång drabbades *”varjagerna”* av motgångar. Kejsaren hade utrustat sina skepp med eldkastare vilka effektivt sprutade brinnande olja på de mindre fiendeskeppen. Efter stora förluster fick man fly. Redan två år senare var man emellertid tillbaka med en enorm flotta och inför detta hot bad kejsaren om fred. Han blev genom denna kapitulation skatteskyldig till Igor och Kievriket.[17]

I landskapen runt Stockholmsområdet i Sverige finns åtskilliga runstenar som omtalar ett katastrofalt nordisk vikingatåg österut. Runorna på en av stenarna berättar att *”Tjälve och Holmlög lät resa alla dessa stenar efter Bagge, sin son. Han ägde ensam ett skepp och styrde österut i Ingvars här. Gud hjälpe Bagges ande. Äskil ristade”*. På en annan sten läser man: *”Gervi och Gylla reste denna sten efter Anund, sin fader. Han blev död österut med Ingvar. Gud hjälpe Anunds ande.”* I samma stil fortsätter texterna på många runstenar. Enligt den isländska sagan *”Ingvar den vittfarnes saga”* dog Ingvar på detta vikingatåg österut året 1041 tjugofem år gammal och endast ett skepp av de många som en gång seglade ut från svearnas rike ska ha kommit tillbaka.[18]

Efter att ha stannat en längre tid i Kiev hade Ingvar seglat söderut på floden och kommit till Svarta havet. Vid dess östra strand mynnar floden Rioni och man tog sig uppför denna flod och in i landet Georgien. Här låg den stora staden Kutaisi. Skandinaverna mottogs väl, inte minst av drottningen. Från staden tågade, fortfarande enligt sagan, sjuhundra nordbor över de höga berg som skiljer Svarta havet från det Kaspiska havet. Via floden Kura kunde man sedan ta sig vidare österut till detta hav. Här mötte vikingarna emellertid på fientliga styrkor och några av de båtar som skandinaverna använde för flodfärden sattes i brand genom eld som kastades från koppartunnor. Detta var den form av eldkastare som också den östromerske kejsaren använde sig av, den så kallade *”grekiska elden”*. När man skulle återvända över bergen drabbades expeditionen av en ödesdiger epidemi som dödade mer än hälften av deltagarna, däribland Ingvar själv.[19]

Skandinaverna i Ryssland har länge förknippats med sina stora skepp på vilka de via de ryska floderna färdats ner till Svarta havet och till den östromerske kejsarens stad Konstantinopel. Trots att detta är ett påstående som har stora fel har det delvis levt kvar upp i modern tid. Sant är att man, om färden söderut skulle företas med egna skepp, på flera ställen måste ha dragit dessa över land mellan floderna – och då på längre sträckor. Att detta kan ha skett med större skepp är emellertid helt omöjligt. Försök under slutet av 1900-talet med kopior av dåtida skepp talar nämligen sitt tydliga språk. År 1992 försökte man t.ex. göra en flodresa med en kopia av vikingaskeppet från Gokstad i Norge. Trots att man endast gjort kopian i 2/3-dels storlek i förhållande till originalet misslyckades försöket totalt. Besättningen på 15 man klarade inte av att släpa sitt skepp över land.[20]

Redan några år tidigare hade man gjort ett liknande försök, men då med ett betydligt mindre skepp. Detta var endast åtta meter långt och hade en vikt på ca 800 kilo. Trots detta blev det snabbt så stora svårigheter med att dra skeppet på utlagda trästockar att man satte det på en modern vagn.

Fig 21: Vid Gripsholm slott några mil väster om Stockholm står en av Ingvarstenarna. Texten berättar att ”Tola lät resa denna sten efter sin son Harald, Ingvars broder. De for manligen fjärran efter guld och österut gav de örnen föda, dog söderut i Särkland.”

Fig 22: Försök vid Fotevikens Museum att forsla en kopia av ett mindre vikingaskepp på tio meters längd i vattensjuk terräng.

Slutsatsen kan bara bli den att stora vikingaskepp aldrig trafikerat de ryska floderna hela vägen ner till Svarta havet.[21] Att man däremot med betydligt mindre skepp, eller snarare båtar, har kunnat dra dessa mellan floderna är inte omöjligt. Så långt fram i tiden som på 1500-talet fanns en levande legend i Ryssland om hur aposteln Andreas använt sig av detta: *"Lovat är den flod till vilken aposteln S:t Andreas tog med sig en liten båt över torrt land från floden Dneper"*.[22]

Floderna Lovat och Dneper berättas det också om i *"Nestorkrönikan"*. Krönikan beskriver hur folkslaget slaverna under vikingatiden härskade över det område som nu är östra Europa. Här uppräknas många slaviska stammar *"vilka kallades Ljacher av vilka några kallades Polaner, medan andra kallades Lutičer, andra Mazovšaner och andra Pomorianer."* Här berättas också hur man från Östersjön tog sig ner till grekerna vid Medelhavet och tillbaka igen: *"Då Polanerna levde var för sig gick det en väg från varjagerna till grekerna och från grekerna tillbaka längs Dnepr. Ett stycke uppför Dnepefloden fanns ett släpställe, som sträckte sig till Lovat. Efter Lovat kom man ut på den stora sjön Ilmen. Från denna sjö flyter Volkhov ut och faller in i den stora sjön Nevo* (dvs. Ladoga)*, som har utlopp i Varjagiska havet (dvs. Östersjön)."* [23]

Det beskrivs alltså här ett släpställe där skandinaverna under hemvägen varit tvungna att släpa

sina båtar och sin utrustning över land. Även om båtarna varit små kan man ställa frågan hur detta hanterats. Författaren har själv varit med om att bygga och också försöka släpa ett endast tio meter långt vikingaskepp utmed ett vattensjukt och sankt område. Han vet således av erfarenhet de stora svårigheter som detta innebär. Mindre båtar ger dessutom automatiskt betydligt färre personer som kan dra båten. Kanske har det vid dessa drag funnits en organiserad hjälp bland de bofasta, som t.ex. mot hyra tillhandahållit dragdjur?

Att det varit frågan om mycket små och lätta båtar framgår av vad den bysantinske kejsaren Konstantin Porfyrogennetos (905-959) berättar i skriften *"De administrando imperio"*. Här kan vi läsa hur man tog sig förbi en fors i floden Dnepr. Båtarna lastades av och *"därefter för de sina båtar över till den bortre änden av forsen genom att dels släpa fram dem, dels bära dem på sina skuldror. Där skjuter de ut dem i vattnet och efter att ha fört sina varor ombord inskeppar de sig och seglar vidare"*. När man nämner att man till och med kunde bära båtarna på axlarna har det verkligen inte varit frågan om stora farkoster.

Vilken var då den andra vägen ner till Medelhavet som *"Nestorkrönikan"* omtalar, den genom *"Polanernas"* område? Frågan sätter fokus på det nuvarande stora landområde som är Polen. Landet kom efter andra världskriget under sovjetiskt välde och kontakterna med västvärlden bröts abrupt. Detta märks tydligt i den forskning som omfattar vikingatiden. I hundratals dåtida internationella böcker berättas om skandinavernas krigståg, handelsresor och bosättningar i Ryssland, Västeuropa och i Amerika. Polen saknades emellertid nästan helt i denna västeuropeiska historieforskning. Fanns det då inga vikingar och skandinaver i detta land? Självklart har de funnits. Polska arkeologer

Fig 23: Bild av ett vikingatida handelsskepp inristat på en skifferplatta, funnen i Löddeköpinge i Skåne. Foto: Bengt Almgren, Historiska museet vid Lunds universitet.

grävde redan under ”det kalla kriget”, dvs. under andra hälften av 1900-talet, fram spännande skandinaviska lämningar men då resultaten i princip endast publicerades på polska eller ryska nådde de inte den internationella publiken. Författaren satt själv som museichef och arkeolog på Malmö museum och varje år fick vi intressanta arkeologiska böcker från Polen. Problemet var bara att de var skrivna antingen på polska eller ryska, någon engelsk text förekom inte. Om man nu inte kunde läsa texten var det ändå intressant att ta del av de ofta många och väldigt skickligt gjorda avritningar av påträffade föremål som böckerna illustrerades med. Inte sällan fanns här vikingatida föremålstyper som svarade mot de som vi i Sverige själva grävde upp ur jorden.

I och med Sovjetunionens fall förändrades forskningsläget. Numera kan man alltså lättare följa skickliga polska arkeologers arbete med spade och vid skrivborden. Inte förvånande har på bara tre decennier en helt annan bild skapats om t.ex. norra Polens nära kontakter med skandinaverna för mer än tusen år sedan. Utmed Polens Östersjökust har arkeologer avslöjat ett stort antal handelsplatser vilka har uppstått under slutet av 700-talet. Handelsplatserna är koncentrade till mynningarna av större floder som från Östersjön söderut når in i Polen; dvs. floderna Oder och Vistula. I landområdet väster om Oder bodde de slaviska folken Obodrites och Liutizi, mellan Oder och floden Parsęta slaverstammen Pomeranians och öster om dessa folket Prussians.

Arkeologiska utgrävningar har visat att *”skandinaver var den typiska externa kraften i regionen”*.[24] Men inte enbart skandinaver drogs sjövägen till dessa platser. Här fanns säkert handelsmän från alla områden runt Östersjön. Och här fanns också långväga resenärer söderifrån som kommit landvägen och via floder. Två betydande handelsplatser

Fig 24: Kvinnor i återskapade slaviska dräkter och smycken från vikingatiden. Fotot taget på Fotevikens vikingamuseum i Skåne.

vid Polens Östersjökust var Wolin och Truso. Wolin, eller dåtidens Jumne, ligger i anslutning till en biflod till floden Oder. Ca 960 beskrev juden Ibrāhim ibn Jakūb troligtvis denna stad: *”De har en stor stad vid havet. Den har tolv portar. Den har en hamn, byggd av kluvna trädstammar.”*

Den andra stora handelsplatsen vid norra Polens kust var Truso som låg vid Vistulas mynning till Östersjön. Arkeologerna har här grävt fram fynd som visar att skandinaver vistats här redan på 700- och 800-talen. Platsen upptäcktes först året 1981 och sedan dess har man kartlagt stora områden av den forna staden. Från att ha varit en tillfällig besöksplats under 700-talet växte denna till

en bofast befolkning under 800-talet med reglerade tomter för bostäder, verkstäder och lagerhus. Under 900-talet utökades staden med en reglering av strandområdet och av hamnen. Under denna tid kan också staden ha omgetts av en halvcirkelformade försvarsvall.[25]

Skandinaverna ska alltså med förkärlek ha varit engagerade i dessa polska kusthandelsplatser. Men har de enbart nöjt sig med att handla och bosätta sig vid Östersjöns södra kust? Liksom fallet i Ryssland, och varför inte som fallet varit i Frankrike, borde de väl också ha färdats på Polens stora floder? Att så också har skett visar fynd av skandinaviskt ursprung utmed dessa större polska floder. Skandinaver på väg söderut till Bysans och till den östromerske kejsaren har säkert tagit hjälp av dessa vattenvägar så långt detta varit möjligt för att sedan landvägen ta sig vidare till de floder som hade sitt utlopp söderut, nere vid det hägrande målet.

Fig 25: Kartan visar förhållandena i Polen och angränsande riken under Mieszko I:s tid. Wolin ses längst upp till vänster i Pommern (Pomorze). Foto: Wikimedia/File: Polska 1039 - 1058.png/Poznaniak/CC BY-SA 3.0.

Fig 26: Bild från 1100-tals manuskriptet "Madrid Skylitzes" som visar den "grekiska elden" i aktion på ett skepp. Foto: Wikimedia/ File: Greekfire-madridskylitzes1.jpg/ Public Domain.

I detta sammanhang är Adam av Bremens beskrivning från 1060-talet om religionsutövningen i staden Jumne intressant eftersom han nästan verkar motsäga sig själv. Han talar om att i staden finns det *"grekiska katoliker, som bor i dess omnejd"* samtidigt som han omnämner att *"ditresande sachsare har fått tillåtelse att bosätta sig där på lika villkor, om de nämligen inte, så länge de vistas där, talar om att de är kristna."* Kanske kan förklaringen vara att med de *"grekiska katoliker"* åsyftade han den östromerska kristna kyrkan, alltså den grekisk-ortodoxa, medan sachsarna tillhörde den västromerska kyrkan. Vid Adams tid för tusen år sedan var det stora meningsskiljaktigheter och stridigheter mellan dessa båda kristna kyrkoorganisationer. Kopplingen mellan Jumne och det östromerska, bysantinska riket blir än tydligare när Adam omtalar att den *"grekiska elden"* fanns i Jumne. Detta var eldkastare som den östromerske kejsaren hade i fören på sina krigsskepp, de så kallade *"dromonerna"*. Det är dock häpnadsväckande att en sådan avancerad försvarsteknik också skulle ha funnits i denna stad vid södra Östersjön.

Polen och Wolin kommer att spela en viktig roll i senare kapitel i den här boken. Vi kommer därför att återkomma till detta land och denna stad.

Den "barbariske" vikingen

Genom vikingatågen framställs skandinaverna av de kristna skribenterna som de värsta barbarer som det dåtida västerländska samhället sett. Att de var skickliga och hårdföra krigare är det ingen tvekan om men hur fungerade dessa nordbor när de inte hade vapen i sina händer? Hur annorlunda mot krigarens liv ter sig t.ex. inte den bild som det arabiska sändebudet al-Gazal år 844 gav av den danske kungens hov hemma i Danmark. Här är det inte frågan om, som i fallet med de kristna skribenterna, att ge en ofördelaktig bild av skandinaverna. Här handlar det om en saklig rapport, skriven av en inte kristen person. Eftersom mycket i denna bok kommer att handla om en av de mera kända danska vikingakungarna, Harald Blåtand, är det här på sin plats att ge dig som läsare denna lite annorlunda bild för att du ska förstå att allt nog inte var på det sätt som det så ofta återges av kristna när det gäller vikingatiden. Kung Harald levde visserligen hundra år senare än denna berättelse men den ger en bra bild över det dåtida kungliga danska hovet.

Uppgifterna står att läsa i Ibn Dihjes (död år 1235 i Kairo) bok som går tillbaka till äldre skrifter, däribland al-Gazâls egen resebeskrivning från år 844. Bakgrunden till hans resa var att efter det

Fig 27: En av de äldsta kända intervjuerna med en skandinavisk kvinna, i detta fall drottningen Nud, skedde under ett ambassadörsbesök hos den danske kungen året 844.

att vikingarna, som omtalats tidigare, med en stor flotta attackerat och plundrat Sevilla sensommaren 844 led de ett nederlag och deras ledare stupade. I denna situation anhöll vikingarna hos sultanen Abdurrahmân (822-852) om stillestånd för att kunna förhandla fram en fred. Detta beviljades och en delegation från sultanen begav sig tillsammans med danernas sändebud till danernas land för fredsförhandlingar. Uppgiften är märklig. Den stora flottstyrkan av vikingar nere i Spanien stod alltså under direkt kontroll av den avlägset varande danske kungen. Bilden blir än mer intressant när vi tar del av al-Gazâls personliga upplevelser från färden. Här får vi på ett unikt sätt möta danernas kung och – inte minst – hans drottning. [26]

Ibn Dihje skriver: *"Han* (al-Gazâl) *avseglade från staden Schild där man för de båda hade gjort i ordning ett skönt skepp med fullständig utrustning. Nordmännens konung skulle tilldelas ett försonligt svar från sina sändebud, och gåvor skulle utväxlas. Deras konungs sändebud skulle resa tillbaka med samma skepp som de kommit, samtidigt med al-Gazâls skepp.*

När de befann sig mitt emot den stora bergskedja som även sträcker sig ut i havet och som utgör Spaniens gräns mot den yttersta västern, nämligen med det berg som är känt under namnet Aluwija, injagade havet dem skräck genom att en förskräcklig storm blåste upp."

Fig 28: Återskapade mans- och kvinnodräkter från vikingatiden. Sultanen Abdurrahmân sände år 844 en fredsdelegation till den danske kungen. Hans ambassadör al-Gazâls berättelse är den tidigaste beskrivningen om relationer mellan man och kvinna som vi har från Skandinavien.

Dramatiken ombord är det ingen tvekan om: *"Medan vi gled mellan vågorna mot bergen, och vinden från nord och väst hotade oss, blev våra båda segel sönderslitna och våra rep slets av, och dödsängeln sträckte sig mot oss, utan att vi kunde hitta någon utväg. Då såg vi döden i ögonen som en övergång från ett tillstånd till ett annat."*

Man red emellertid ut stormen och kunde segla vidare norrut: *"Sålunda övervann al-Gazâl all rädsla för havet och alla faror som han hade svävat i, och nådde fram till det första av nordmännens land, en av deras öar.*

De stannade på denna några dagar, övergav sitt skepp och unnade sig vila och vederkvickelse. Nordbornas skepp reste i förväg till konungen och meddelade honom att sändebuden hade ankommit. Detta gladde konungen, han skickade efter dem, och de begav sig till honom till hans kungliga residens.

Det ligger på en stor ö i världshavet, där det finns rinnande vatten och trädgårdar. Mellan dem och fastlandet finns tre sund. På dessa (öar) *bor otaliga nordbor. I närheten av denna ö befann sig talrika öar, stora och små. Hela befolkningen är nordbor, och det närliggande fastlandet tillhör också dem (danskarna), det ligger dagsresor därifrån.*

De var hedningar men bekänner sig numera till den kristna tron och har lämnat elddyrkan och den religion de förut hade. De omvände sig till kristendomen med undantag för invånarna på några öar som ligger isolerat ute i havet, som bibehållet sin gamla tro; nämligen eldkulten, moders och systeräktenskap och olika andra skändligheter. Dessa hedningar bekämpar man och tvingar dem till att bli slavar."

Frågan är vilket land som al-Gazâl kommit till? Är det England? Mycket talar för detta men beskrivningen passar inte helt. Danerna hade vid denna tid endast bosatt sig på en mindre del av denna stora ö och merparten av befolkningen var därför inte hedningar. Uppgifterna om talrika öar där det bara bor nordbor svarar bättre mot Danmark. Oavsett detta är hans berättelse intressant eftersom det visar vilka seder som dessa nordbor – skandinaverna – hade. Bilden står i skarp kontrast till vikingen som en barbar. När al-Gazâl talar om trädgårdar är det med hans egen kulturs definition av hur en trädgård enligt arabiska normer bör ha se ut, med prunkande blomsterodlingar. Hur annorlunda är inte den bild som arkeologin ger oss över de dåtida nordiska bosättningarna. Endast igenfyllda stolphål finns bevarade efter storgårdarna och väldigt lite fynd kan plockas upp ur jordens gömmor, oftast bara kasserade eller borttappade sådana. Nordbor som under vikingatiden gick och pysslade med blommor är nog därför tämligen chockerande för den allmänna historieuppfattningen. Resten av al-Gazâl ögonvittnesskildring och diplomatberättelse är lika omskakande för den traditionella vikingabilden.

"Konungen lät välja ut ett skönt boende bland sina härbärgen, och ordnade med folk att betjäna dem. Nordmännen strömmade till för att titta på det ´blåa underverket´(sic) (de svarta sändebuden) *med sitt yttre framträdande och sina dräkter. De inlogerades där på tidigare omnämnda sätt, och stannade där en dag.*

Två dagar senare höll kungen audiens, och al-Gazâl ställde som villkor att han och hans följeslagare inte skulle behöva kasta sig mot marken och behöva avvika från sin sedvana, vilket han meddelade honom. Men när de skulle gå in till honom, satt han för att ta emot dem med sin finaste skrud och hade ordnat så, att ingången som nådde fram till honom, var gjord så låg, att ingen kunde stiga in utan att buga sig."

al-Gazâl löste dock detta problem på sitt alldeles speciella sätt:

"När nu al-Gazâl kom fram till ingången, satte han sig ner på marken, sträckte fram fötterna och ålade sig fram på bakdelen; när han hade passerat dörren, reste han sig. Konungen hade satt sig på plats framför honom och hade smyckat sig rikligt med vapen och fullständig ämbetsdräkt. Men detta imponerade inte på al-Gazâl och inte heller gjorde det honom förlägen."

Fig 29: I vikingatida kvinnogravar påträffas ibland nycklar vilket tolkats som symbol för kvinnans maktställning i hemmet. Många av dessa nycklar är dock små och har troligtvis använts till små skrin, inte till att låsa dörrar med. Foto: Anders W. Mårtensson.

Efter att hälsningsfraserna var gjorda skriver Ibn Dihja att: *"Kungen var imponerad av talet och sade: ´Detta är en klok och vis man från sitt folk´, och var även imponerad av hur han* (al-Gazâl) *vid ingången hade satt sig ner på marken och sträckt fram fötterna. Han sade: ´Vi ville förödmjuka honom, men han visade sina skosulor mot våra ansikten, och vore han icke ett sändebud, så hade han inte helskinnad kommit igenom detta.´*

Därefter överlämnade han (al-Gazâl) *honom sultan Abdurrahmâns skrivelse, och det skrivna blev läst för honom och översatt. Han* (kungen) *fann den vacker, tog den* (skrivelsen) *i handen, lyfte den uppåt och sträckte den mot sitt bröst. Därefter befallde denne (al-Gazâl), att bära in gåvorna, och att öppna kistorna som de erhållit. Och konungen tog emot allt vad de frambar av kläder och ögonskimrande fat, blev tillfredsställd av det finaste och tillät dem* (sändebuden) *att dra sig tillbaka till sitt härbärge, där de sörjde för sin renlighet."*

Beskrivning av kvinnor i historiskt källmaterial är ofta satt på undantag. Till stor del beror givetvis detta på att det i huvudsak är män som skrivit historien som därför kommit att handla om just män, men även i de sällsynta fall där kvinnor framträder har dessa ofta fått en undanträngd roll. Det kan därför vara av intresse att här återge det arabiska sändebudets många möten med den danske kungens drottning:

"När nordmännens konungs hustru hörde om al-Gazâl, kallade hon honom till sig. När han hade stigit in och frambringat sin hälsning, så tittade han beundrande och betraktande på henne. Då sade hon till tolken: ´Fråga honom, varför han stirrar på mig, är det för att han finner mig mycket vacker, eller av motsatt grund?´

´Endast därför´, svarade han, ´att det förmodligen inte finns någon anblick som denna. Väl har jag hos vår konung sett kvinnor, som är utvalda från alla nationer, men aldrig såg jag hos dessa en skönhet som liknar denna.´

Då sade hon till tolken: ´Fråga honom om han är ärlig eller om han skämtar.´

´Nej´, svarade han, ´det är mitt fullaste allvar´.

´Finns det dock i ert land´, frågade hon, ´inga vackra kvinnor?´ Då sade han: ´Så presentera mig för några av era kvinnor, så jag kan jämföra dem med dig´.

Drottningen skickade då efter kvinnor, som var kända för sin skönhet, och de visades fram. Då betraktade han dem uppifrån och ner med undanglidande ögon och sade därefter:

´De är vackra, men inte så vackra som drottningen, vars skönhet och motsvarande egenskaper ingen enstaka helt kan uppnå, och endast en diktare kan ge utryck för detta. I fall det skulle passa drottningen, att jag hedrade hennes skönhet, hennes värde och hennes klokhet i en sång, som kommer att spridas från mun till mun i alla våra länder, så skall jag göra det´.

Drottningen var mycket nöjd med detta svar och kände sig smickrad och lät överräcka honom en gåva."

Drottningen ville att al-Gazâl skulle återkomma till henne vilket han gjorde flera gånger. Han blev emellertid orolig att dessa besök skulle kunna tolkas felaktigt. Men drottningen skrattade och sade till honom: *"I vår religion finns inget sådant. Vi känner inte till äktenskapsbrott. Våra kvinnor har fri bestämmanderätt mot våra män. Hon stannar hos honom så länge hon har lust, och skiljer sig från honom, när det blir obehagligt. Vad så nordmännens seder anbelangar, innan de antog den romerska religionen, så förvägrar sig ingen kvinna en man. Endast om en ädel kvinna valde någon av lägre stånd till make, blev hon därigenom skymfad och familjen höll sig borta."*

Drottningen var mycket frågvis och *"han berättade för henne om muslimernas liv, deras historia, deras länder och deras grannfolk. … En dag frågade konungens gemål, hennes namn var Nud,* [27] *efter hans ålder, och han sade på skämt: ´Tjugo år´.*

´Vilken tjugoåring´, sade hon till tolken, ´har dock grått hår?´"

De skrattade åt detta och hon bad honom att använda ett hårfärgningsmedel, vilket han också gjorde.

Detta dokument kastar ett delvis annat ljus över vikingatiden än den vanliga krigiska varianten av vikingen. Vid denna tid på 840-talet fanns, som vi berättat om tidigare, stora nordiska flottstyrkor utmed engelska kanalen och den franska kusten. Paris intogs av vikingar. Trots dessa våldsamma krigshandlingar kunde sändebudet i sällskap med danske kungens utsända företa sjöresan genom ett vattenområde som det borde ha varit direkt livsfarligt att passera. Detta tyder på en mycket tydlig organisation bakom dessa krigståg. Det har inte varit frågan om några oorganiserade sjörövarhopar utan om krigare som tillhört en fast förankrad och väl fungerande krigsmakt.

Kvinnornas sociala ställning är också en viktig upplysning som vi får genom detta arabiska sändebud. Här möter oss självständiga skandinaviska kvinnor som på eget bevåg både kunde gifta sig och skilja sig efter hur de själva ville. Förutsättningen var dock att om man gifte om sig fick detta inte ske under kvinnans sociala status. Flyttar vi oss fram hundra år i tiden besökte en judisk handelsman vid mitten av 900-talet den danska vikingastaden Hedeby och han noterade då förvånat att kvinnorna här hade *"rätt till skilsmässa, kvinnan bestämmer själv vad hon vill"*. Han noterade också att för kvinnorna *"finns det där även konstgjort framställt ögonsmink som gör att skönheten inte avtar men ökar"*.

al-Gazâls uppfattade det som att kungen var kristen, att han tillhörde den *"romerska religionen"* dvs. den katolska tron. Om de kristna missionsströmningarna så tidigt som på 800-talet i Danmark vet vi faktiskt väldigt lite. Vi ska längre fram i boken berätta om hur under året 826 en av danernas kungar, Harald Klak, lät döpa sig med hela sitt hov hos den frankiske kejsaren i tyska Ingelheim. Antagligen var detta kristna dop dock mera en önskan om att få kejsarens hjälp i en svår politisk situation än baserat på religiös övertygelse.

Handelsmän och upptäckare

På den stora ön Gotland i Östersjön har man gjort rika fynd från vikingatiden, föremål som ofta är hemförda från färder österut i nuvarande Ryssland men också från platser betydligt längre bort. Ibland behöver det inte vara praktföremål som visar på dessa långväga färder. På ett litet bryne av sandsten från gården Timans i Roma socken på Gotland har någon t.ex. ristat in en runrad som berättar följande: *"Ormiga: Ulfuair: krikiar: iaursalir: islat: serklat"* vilket betyder *"Ormar, Ulvar, Grekland, Jerusalem, Island, Särkland"*. Ordet Grekland betydde på denna tid det bysantinska kejsarriket med sitt centrum i nuvarande Istanbul i Turkiet medan Särkland betecknade länderna längre bort, kanske till och med så långt bort som till Bagdad. En vikingatida bonde uppe i Skandinavien har alltså på sin slipsten ristat in namnen på sina två troliga söner Ormar och Ulvar och deras färder. Detta är en oansenlig, liten inristning men dess text är häpnadsväckande; en text som visar på skandinavernas enorma, internationella handelsområde för mer än tusen år sedan.[28]

Det finns mängder med andra föremål som påträffats i Sverige, antingen som lösfynd eller vid utgrävning av vikingatida boplatser, vilka visar på

Fig 31: Glasskålen från templet i Uppåkra i Skåne kommer från området invid Svarta havet. Foto: Bengt Almgren, Historiska museet vid Lunds universitet.

långväga handelsförbindelser. Föremål som en gång legat nedpackade i dåtida vikingaskepp och som överlevt att transporteras under långa havsfärder. I Åbyn i Gästrikland ca tjugo mil norr om Stockholm har man hittat en praktfull rökelsebrännare, eller glödpanna, från 900-talet. Den är gjuten i brons och har med stor sannolikhet tagits med hem av en skandinav. Den konstnärliga stilen tyder på att den är tillverkad i Khorasan, det vill säga den kommer från norra Iran eller Afghanistan. Pannan har en inskrift: *"I Guds den barmhärtiges namn"*, ett uttryck kopplat till Koranen. Hur har den kommit hit och vad för historia skulle den kunna berätta för oss? Det vet vi inte – här finns det ingen text som kan ge information. När man som arkeolog finner en sådan sak kan man lätt bli tokig av längtan att få veta mer. Men glödpannan tiger för alltid med sin berättelse.

Fig 30: Vikingatida bryne från Timans på Gotland med inristade runor som berättar om långväga färder. Foto: Bengt A Lundberg, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Fig 32: Buddhastatyn och biskopskräklan från Helgö nära nuvarande Stockholm. Föremål som för mer än tusen år sedan färdats långt innan de hamnat och glömts bort djupt ner i jorden.

På Helgö nära Stockholm har man i en gårdslämning också funnit långväga föremål, bl.a. en liten staty av Buddha i brons, troligen tillverkad i Främre Indien någon gång mellan åren 500 och 700. På samma ö återfanns också den övre delen av en biskopskräkla. Metallstycket, som är av brons med olika inläggningar, är från 700-talet och kommer från Irland. Hur har dessa saker kommit hit? Vid utgrävning av ett hednatempel i Uppåkra utanför Lund i Skåne påträffades en glasskål som sannolikt har tillverkats i området norr om Svarta havet på 500-talet. Varför finns den här och hur har den kommit hit?

Detta är endast några av de många föremål som visar att vikingatiden för många skandinaver var en i allra högsta grad internationell period. Helt sant är att vissa nordbor drog ut som krigare och plundrare – det är också den bild som man i dag ofta lanserar i böcker och i filmer. Man glömmer dock bort att en mycket stor del också drog ut som både emigranter och som handelsmän. Ett sådant exempel på fredliga handelskontakter mellan skandinaverna och kontinenten avslöjas i vår kunskap om kung Ludvig av Sachsens rådsmöte i Worms år 873. Till mötet *”kom också danerkungen Sigfreds sändemän för att säkra freden i gränsområdena mellan dem och sachsarna, och för att köpmännen när de gick fram och tillbaka mellan två riken med varor kunde köpa eller sälja dem i fred.”* [29]

Vid detta fredsmöte var det frågan om handel över landsgränsen mellan Jylland i norr och tyskarnas rike söder därom men övrig handel skedde mestadels över haven. Skeppet var därför en helt oumbärlig farkost när vi talar om vikingatidens

handel. Vi talar dessutom om olika skepp, konstruerade för att passa olika ändamål. Låt oss titta lite närmare på dessa.

Det var genom att både bygga upp och samla mäktiga flottor av krigsskepp med deras krigiska besättningar som vikingakungarna kunde härska över stora och ofta avlägset belägna områden. Med vår allmänt krigiska syn på vikingatiden ser man numera vikingatidens skepp nästan enbart i egenskapen av krigsskepp. Så har det givetvis inte varit. Av alla de skandinaviska skepp som en gång seglat under vikingatiden har endast ett fåtal varit avsedda för krig. Merparten av dåtidens skepp har färdats långsamt, legat djupt och varit packade med handelsvaror.

I den rika isländska sagolitteraturen möter vi mängder med uppgifter om dåtidens skepp. Låt oss studera en av de många isländska sagorna från tiden för att se vilka skepp som omtalas och hur de såg ut. Vi väljer den så kallade *"Egil Skallagrimssons saga"* som utspelade sig under mitten av 900-talet.[30] Eftersom sagans huvudperson Egil var en kampglad och råbarkad viking förekommer i berättelsen ofta "långskeppet" som skeppstyp. När t.ex. isländingen Arinbjörn i sagan beslutade sig för att fara *"i viking"*, rustade han tre stora långskepp som tillsammans kunde bära trehundra man. En annan viking, Torolv, lät sjösätta ett stort långskepp. Han bemannade det med mer än hundra man, allesammans präktiga och väl beväpnade män. Själv hade Egil ett stort långskepp som kunde rymma hundra man eller fler.

Här får vi således storleken av besättningarna på de större krigsskeppen under vikingatiden, runt hundra krigare vilka under sjöfärden också agerade skeppsmanskap. Det fanns emellertid även mindre långskepp. Den ovan omtalade Torolv har i början av sagan ett långskepp på sextio man. På detta satt ett drakhuvud och han utstyrde skeppet på det präktigaste sätt. En annan typ av krigsskepp var en skeppstyp som kallades för "snecka". Storleksmässigt verkar detta ha varit ett av de mindre krigsskeppen. När Torolv och Eyvind lambe skulle segla från Island till Norge för att besöka den norske kungen använde de sig av ett sådant skepp: *"De kom dit med en tjugobänkad, väl bemannad snecka, som de förut haft i viking."* Antalet krigare på skeppet har troligtvis inte överstigit fyrtio personer.

Bland skeppstyper utanför krigsskeppen möter man namnet "karve". Detta var ett skepp som, trots att det varit mindre, uppenbart medfört en hög status för sin ägare. I sagan framgår t.ex. att dessa skepp varit målade på utsidan: *"De hade en karve, som roddes av tolv eller tretton man vid varje reling och de hade nära trettio man med sig. Detta skepp hade de vunnit under sommarens vikingafärd. Det var målat ovan vattnet och mycket vackert. När de kom till Tore, blev de väl mottagna och stannade där en tid. Karven låg tältad vid stranden framför gården."* Begreppet *"tältad"* åsyftar ett tält som man kunde slå upp över en del av det öppna skeppet när det låg vid land. Både skeppstypens begränsade storlek och dess höga status framgår också när det i sagan senare berättas om kungasonen Rognvalds skepp. Han hade *"en sexårad karve, målad helt och hållet ovan vattnet. I denna hade han med sig tio eller tolv man, som alltid följde honom."*

Av handelsskepp omtalas i Egils saga både "lastbåt", "skuta" och "knarr". En av sagans lastbåtar hade en besättning på tjugo man. En skuta var bemannad med upp till trettio man och den var mycket snabbrodd. Knarren var däremot knappast snabbrodd, den hade nästan inga åror alls utan dess främsta framdrivning skedde enbart med ett

Fig 33: Skeppet "Roar Ege" är en kopia av ett vikingaskepp som man påträffat sänkt i Roskildefjorden i Danmark. Här ses det år 1990 på den då stora vikingautställningen i Florens och i Malmö som författaren ansvarade för.

stort segel. Knarren var det största lastskepp som vikingatidens sjöfarare hade till sitt förfogande. Det var djupgående med höga skrovsidor och var därför väl lämpad att möta Nordsjöns och Atlantens väldiga vågor. Det var med hjälp av knarrar som skandinaverna med hela familjer kunde befolka Atlantöarna, inte minst då man på skeppen var tvungna att föra med sig levande boskap. När Egil Skallagrimsson och hans kumpan Kvällsulv en gång skulle segla iväg *"utrustades två stora knarrar för färden. På vardera hade de trettio vapenföra män och därtill kvinnor och barn."*

Det finns i dag ett antal mycket välbevarade lämningar efter vikingaskepp som påträffats vid utgrävningar. Speciellt två skepp är nästan helt intakta trots att de i mer än tusen år legat gömda i jorden i sina stora, uppkastade gravhögar. Vi talar om det så kallade Osebergsskeppet och Gokstadskeppet. Speciellt Osebergsskeppet, fig 56, har en mycket rik dekor i form av träsniderier och de inventarier som man lagt in i skeppet tillhör vikingatidens i dag främsta bevarade konstföremål. Varför träet bevarats på detta fullständigt unika sätt beror på att man packat in skeppen i lera som ju är så tät att den inte släpper in syre. Det har alltså inte skett någon förruttnelseprocess inne i dessa gravhögar.

Ett annat skepp som grävts fram ur en gravhög är Ladbyskeppet på den danska ön Fyn. Här har ingen lera skyddat skeppet och gravinnehållet varför allt trä har ruttnat. Arkeologerna fann dock avtrycken efter bordsplankorna och alla de järnnitar som en gång hållit samman skeppssidorna. Skeppet har varit 22 meter långt med en största bredd på 3 meter. Denna långsmala form visar att det varit ett krigsskepp och inte ett handelsskepp. Ett välbevarat ankare har tillhört skeppet.[31]

Skepp av mera vardaglig karaktär har grävts fram i Roskildefjorden i Danmark. Dessa har en gång medvetet sänkts för att spärra inloppet till den vikingatida staden Roskilde. Här finns olika typer av skepp, bl.a. en mycket stor knarr. Här finns också rester efter ett vikingatida långskepp. Kännetecknande för långskeppen var att de var relativt smala. Roskildeskeppet har varit 30 meter långt men bara 3,8 meter brett. Det har haft 30 par åror och alltså sextio roddare. Året 2006 genomförde man en längre och delvis dramatisk havsseglats från Danmark till Dublin med en kopia av detta skepp, fig 13. Besättningen utsattes, trots en hel del moderna hjälpmedel, för väldiga påfrestningar. I en svår storm brast t.ex. fästanordningen för styråran. Med sextio personer ombord var utrym-

Fig 34: Vraket av en så kallad "knarr". Skeppet sänktes i Roskildefjorden och finns nu på "Vikingeskibshallen" i Roskilde.

Fig 35: Av det s.k. "Ladbyskeppet" återstår endast dess avtryck i marken samt en mängd järnnitar. I skeppet har också påträffats en hel del gravgods. Foto: Fotevikens museum.

met begränsat; kylan och regnet påverkade alla och ett antal ur besättningen fick tas om hand av hjälpfartyg. Detta om något visar på de enorma svårigheter som skandinaverna haft för tusen år sedan. Otaliga måste de skepp ha varit som dukat under på de stora haven.

Med knarrarnas hjälp kunde befolkningen i Skandinavien utvandra och slå sig ner i andra länder. Från Danmark tog sig tusentals människor över till England för att här bosätta sig som bönder. Från Norge utvandrade kanske upp till fyratusen personer under slutet av 800-talet och början av 900-talet till det då tämligen öde Island. Enligt sagorna var det den norske kungen Harald hårfagre som gjort livet odrägligt för många hemma i Norge. Från Sverige och Danmark utvandrade många till slavernas område i södra Östersjön men också till områden utmed de stora floderna i nuvarande Ryssland.

Att färdas över det stora havet Atlanten i öppna skepp var ett våghalsigt företag. Trots detta var man inte rädd för att utmana havet och vindarna. På 980-talet seglade vikingen Erik Röde från Island med hela sin familj och sitt bohag rakt västerut för att hitta nytt land. Han fann Grönland och bosatte sig där. Snart följde andra skandinaver honom och slog sig ner i detta mäktiga och ödsliga land. Erik Rödes son Leif Eriksson blev den förste europé som steg iland i våra dagars Canada.[32] Troligtvis har man efter upptäckten av detta nya land också sökt sig söderut utmed Amerikas östkust men inga källor finns som beskriver detta.

Upptäckten av Canada finns nedtecknat i den så kallade *"Grönlänningasagan"* men också i *"Erik Rödes saga"*. Det hela började med att en man Härjulf skulle segla från Norge för att besöka sin far på Grönland. Han kom ur kurs, seglade förbi Grönland och upptäckte efter några dagar okänt land, dvs. det nuvarande Canada. Utan att gå i

land vände Härjulf skeppet och nådde slutligen Grönland. När Leif Eriksson fick höra talas om det nya landet väcktes hans äventyrslust. Han utrustade ett skepp och gick ombord med sina trettiofem kamrater *"och däribland en söderman som hette Tyrk"*. Tyrk kom alltså från södra Europa, eller norra Afrika.

Efter några dagars seglats över öppet hav siktade man land. Detta var kalt utan växtlighet varför man fortsatte utmed kusten vidare söderut. Åter gjorde man landgång. Landet var slätt och skogbevuxet med vit sand och långgrunt. Då sa Leif: *"Som detta land ser ut ska landet få namn och ska heta Markland"*. Sedan drog de åter skyndsamt ner till skeppet och fortsatte färden söderut. Nästa gång man gjorde landstigning skedde detta på en ö vid en flodmynning och efter att ha funnit platsen och naturen beboelig fortsatte de med skeppet längre in i sundet. *"De tog sedan det råd, att hålla sig där över vintern och gjorde sig ett stort hus. Lax fattades inte, varken i ån eller sjön, och större var den än någon de tidigare sett. Där var så gott gräs att kreatur inte skulle behöva vinterfoder, där var nämligen ingen frost om vintrarna. Dag och natt var till skillnad från Grönland eller Island lika långa."*

När husbygget var klart delade Leif upp sina män i två grupper och den ena gruppen sändes inåt landet för att utforska det. Nu hände det sig att man plötsligt blev av med Tyrk. Leif började genast söka efter honom. *"Men de hade inte kommit långt från huset, förrän Tyrk gick emot dem. Leif fann att han var vid gott humör. Tyrk hade ett platt, fräknigt ansikte, rörliga ögon och var därjämte liten och usel, men en stor idrottsman."* Tyrk berättade att han funnit vindruvor. När man slutligen återvände till Grön-

Fig 36: Christian Krohgs målning från år 1893 föreställer Leif Eriksson när han år 1000 ser Amerika. Foto: Wikimedia/File: Christian-krohg-leiv-eriksson.jpg/National Gallery of Norway/ Public Domain.

Fig 37: På L'Anse aux Meadows i Canada finns fortfarande synliga lämningar efter skandinavernas bosättningar för tusen år sedan. Foto: Fotevikens museum.

land var skeppet lastad med vindruvsklasar. Efter detta kallade Leif det nya landet för *"Vinland"*.[33]

Skandinaverna upptäckte inte enbart nytt land väster om Atlanten utan man utsträckte också, som det berättats om tidigare i boken, sina resor österut. Araben Ibn Khordadbeh berättade på 800-talet om en handelsväg österut mot Indien och Kina som skandinaver använde sig av. De kom seglande ner till Spanien och därifrån *"passerar de Sûs-al Adnâ-Tangèr, de ankommer till Ifrîqiya, därefter till Egypten. Därefter till Ramla, därefter till Damaskus, till al-Kûfa, till Bagdad, till al-Bacra, till al-Abwâs, till Persien, till Kirmân, till Hind och till Kina (sic!)."* Enligt samma källa använde man sig också av en annan handelsväg. Skandinaverna från främst nuvarande Sverige hade ju bosatt sig i, och kanske också lagt grunden till, det ryska riket. Härifrån har man fortsatt vidare åt sydost. Ruserna, ett begrepp vari skandinaver ingick, beskrivs så här:

"Ruserna, som tydligen var ett slaviskt folk begav sig till de mest avlägsna delen av Çaklaba mot det Rumänska havet, och de sålde skinn av bäver och svartträv, och även svärd. Den rumänske fursten lade beslag på en tiondel av deras handelsvaror. Nåväl, de reste nedför Tanaïs, slavernas flod, och reste igenom Khamlydj, kazarernas huvudstad, där härskaren krävde sitt tionde av dem. Därifrån avreste de till Djordjanhavet och navigerade mot en sådan punkt som de hade i sikte. Detta hav var 500 parasanger i diameter.

Några gånger transporterade de sina varor på kamelernas ryggar från staden Djordjan till Bagdad. Där tjänade eunuckslavarna som tolkar. De låtsades vara kristna och betalade mantalspengar som sådana." [34]

Livet i vikingatidens Skandinavien

För alla de skandinaver som inte for ut och härjade som "viking" eller som for långt bortom horisontens rand för att handla med främmande människor framlevdes vardagen främst som ett liv som bonde eller jägare. I dag är relativt stora delar av Sverige och Norge täckta av skogar och, längre norrut, av stora öppna fjällområden med få bosatta. För mer än tusen år sedan var denna vildmark än mera påtaglig. Skogarna var djupa och milsvida och i de områden där åkrar vittnade om en större bondebefolkning fanns dessa odlingsmarker insprängda i lummig grönska.

En av de mera berömda isländska handskrifterna som berättar om livet på vikingatiden är den så kallade *"Eddan"*.[35] I denna finner man en berättelse, *"Rigsthula"*, en skildring om tre familjer från tre olika sociala skikt i det dåtida samhället. Den hedniske guden Heimdall begav sig en gång i världens begynnelse ut på en vandring i människornas rike och kom då till de tre familjerna. De första som han stötte på var två trälar. I deras hus bjöds han på mat i form av en stor, dåligt bakad brödbulle och i en skål på bordet låg kalvkött fortfarande kvar i spadet som det var kokt i. Heimdall

fick bo där i tre dagar, tackade för sig och vandrade sedan vidare. Kvinnan födde emellertid hans barn efter nio månader och de kallade honom *"Träl"*. I berättelsen framstår denne *"Träl"* och hans senare hustru och deras barn som fula och försedda med korta fingrar och skrynklig hud. Deras arbete var ett ständigt slit – de inhägnade åkrar och gödslade dessa, gödde upp svin, vallade getter och grävde upp torv till bränsle. Dessa människor blev sedan upphovet till trälarnas ätt.

Efter detta besök kom Heimdall till en annan gård i människornas rike. *"Mannen täljde trä till vävstol, skägget hade han kammat, håret låg i pannan, på sig hade han en skjorta; på golvet var en kista."* Hustrun satt och spann och var klädd i vackra kläder. Även av detta par bjöds gästen på mat liknande det som serverats hos trälparet. Också här stannade Heimdall ett antal dagar och efter en tid födde hustrun Heimdalls son som blev en händig yngling som inte var rädd för att arbeta. *"Oxar körde han, plog han gjorde, timrade hus och byggde lador, gjorde kärror och körde plog."* Också denne son tog sig en hustru och deras barn lade grunden till det som blev böndernas ätt.

Det sista paret som guden Heimdall besökte hade det bättre ställt än de två tidigare. Här satt husfadern och arbetade med sina vapen medan hustrun klädde sig vackert i blåa kläder och hon hade duk på huvudet och hängsmycke på bröstet. Så serverade man mat till gästen: *"Då tog hustrun en märkt duk, vit och gjord av lin, och lade på bordet. Därpå tog hon tunna kakor och lade dem, vita av vete, på duken. Fyllda matfat fram hon satte, silverbeslagna, med kött på bordet, fett fläsk och stekta fåglar. Vin var det i kannan, dryckeskärlen vackra; de drack och samtalade"*. Så gick det som det gick. Efter nio månader hade Heimdall utökat sin barnaskara med ytterligare en son. *"Upp växte där den unge Jarl, sköld han bar, pilbågar krökte och pilar tillverkade, slungade spjut och svängde lansar, hetsade hundar och på hästar han red, svängde svärd och övade simning"*.

Denna berättelse ger en liten inblick i de livsvillkor som människorna i slutet av vikingatiden hade att leva efter. Trälarna hade det givetvis sämst. Vi ska dock akta oss för att sätta likhetstecken mellan vikingens träl och den slav som vi t.ex. möter i Amerikas historia. Skillnaderna var troligtvis många. Helt sant var att en träl inte var fri och därför kunde behandlas som ägarens egendom. Om trälen begick ett svårt brott hade han förverkat sitt liv. I en tid där de flesta kunde mista livet för endast smärre förseelser var detta dock inte märkvärdigt. Många trälar tjänstgjorde också som personliga tjänare.[36] Om en fri man eller kvinna kom i trångmål kunde de också frivilligt välja att bli träl. Trälskapet innebar stora nackdelar men det betydde också att man som en del av ägarens husfolk fick både beskydd, bostad och mat.

En träl kunde också avancera socialt. Som *"bryte"* kunde man t.ex. få ansvaret för en gårds skötsel, alltså motsvarande en arrendator i dag. En träl kunde också av ägaren få en egen odlingsmark och han kallades då troligtvis för *"fostre"*. Han skulle dock fortfarande göra tjänst hos sin husbonde. Trälar kunde också bli fria från sitt trälskap. Om t.ex. en fri man fått barn med en trälkvinna kunde mannen ta upp saken på tinget och få barnet antaget som fullvärdig medlem i sin släkt.

Många moderna bilder av vikingarnas vardag är präglade av en syn på att det dåtida livet skulle ha varit tämligen primitivt. Arkeologiska utgrävningar har t.ex. visat att husen haft jordgolv och öppna eldstäder mitt på golvet. Problemet är bara det att i arkeologiska fynd har ofta allt organiskt material ruttnat bort och man får nästan alltid bara en väl-

Fig 38: När man talar om nordbor under vikingatiden är det ofta berättelser om händelser som skett runt om i världen. Men de som drog ut för att utforska världen bortom horisonten var endast ett fåtal – de flesta stannade kvar hemma i Skandinavien.

digt grov bild av hur själva golvnivån kan ha sett ut, inte hur resten av huset tett sig. Oftast har inte ens den dåtida golvnivån bevarats; kvar av husen är endast igenfyllda stolphål som en gång legat långt under golvnivån. Hur husen varit uppbyggd och inredda vet man således endast i sällsynta fall utifrån den arkeologiska forskningen. En helt annan bild ger oss därför alla de texter som i bevarade manuskript från tiden berättar om husen och deras inredningar. Här framträder detaljerade miljöer jämfört med endast enkla huslämningar bevarade under markytan. Visserligen är dessa beskrivningar nedtecknade först under sen vikingatid eller på 1100-talet men miljöerna som beskrivs har säkert varit de samma även långt bakåt i tiden.

Om man får tro de dåtida berättelserna var ofta bondens gård omgiven av en träinhägnad, en så kallad *”skidgård”*. Denna gav ett visst skydd mot ovänliga besök och skyddade även tamdjuren för rovdjursattacker. Inne på gården fanns *”tunet”*, dvs. själva gårdsplatsen, och här låg ett flertal mindre uthus men också långhuset, gårdens absolut viktigaste byggnad på ca sex till åtta meters bredd och av varierande längd. Långhuset kunde vara indelat i olika utrymmen för kreatur, livsmedelslagring och för bostad. I stormännens gårdar fanns också speciella *”hallar”*, vackert inredda större långhus.

I den så kallade *”Grettes saga”* berättas det följande om hur det gick till när vikingen Grette besökte en gård:

”*Han gick upp till gården på Reykir och gav sig först till bastun, för han hade blivit rätt genomfrusen. Så låg han där i bastun och stekte sig en god del av kvällen, varefter han klev in i storstugan. Där inne var mycket varmt för där hade det brunnit eld hela aftonen och stugan var full av rök.*

Fig 39: Den rekonstruerade vikingatida hallbyggnaden i Ale vikingagård, Ale kommun i Bohuslän, Sverige.

Fig 40: Interiör från det rekonstruerade vikingatida långhuset i Körunda i Nynäshamns kommun, Sverige. Foto: Wikimedia/ File: Järnåldershuset Körunda 2015f.jpg/Holger Ellgaard/CC BY-SA 4.0.

… Så led dagen mot sitt slut, och när männen skulle gå till sängs ville Grette inte klä av sig utan lade sig ner i långbänken mitt emot bondens skåpsäng. … Det var på den tiden så ordnat på gårdarna att där fanns stora eldhusstugor, där husfolket om kvällarna satt vid långeldar. Bord sattes där fram för folket, och när sedan natten föll gick man till sängs uppe på långpallarna längre bort från eldarna. Om dagarna brukade kvinnfolket sitta där och rensa ull." [37]

Hallarna hade i mitten en lång eldstad och på båda sidor, utmed långväggarna, fanns bänkar. I den så kallade *"Kjalnäsingasagan"* berättas mer om detta: *"Överallt därinne hängde det bonader, och det var halm på golvet. En man satt i högsätet mitt på övre långbänken och han var storväxt och ståtlig. Han hade långt skägg och vitt hår. På båda långbänkarna var det fullt med folk. Kvinnorna satt på tvärpallen, och förnämast såg hon ut som satt i mitten. Bord stod kring hela salen och mat var satt fram, bara sådan mat som man på den tiden fann gott att njuta. Där gick också unga män och skänkte i dryck."*

Högsätet var husbonden eller stormannens privata plats. Speciella högsätesstolpar markerade denna bänk. Just högsätet hade gårdens högsta status. När därför Ingólfur Arnarson från Norge flyttade till Island år 874 kastade han, när Island siktades, sina på skeppet medhavda högsätesstolpar över bord. Samtidigt lovade han att bosätta sig där gudarna lät de två stolparna driva i land. Stolparna återfanns på en strand invid några heta, rykande källor. Här byggde Ingólfur sin gård och gav den namnet *"Reykjavík"*, Rökviken. På platsen ligger i dag Islands huvudstad.

Under slutet av 900-talet flyttade i Danmark många av de gamla byarna till de platser de har än i dag. Under en troligtvis mycket kort tidsrymd har

det alltså etablerats nya och kanske större bondbyar. Dessa har ofta lagts på lägre marker med riklig tillgång till vatten. Kanske kan detta bero på att man övergått till en större djurhållning än tidigare. Många djur krävde stor tillgång till rinnande vatten, speciellt när man stallade dem under vintertid. Detta skulle i så fall stämma med vad den tyske biskopen Otto av Bambergs utsände år 1124 rapporterade från sin resa genom södra Skåne till staden Lund: *"Människornas sysselsättning var jakt och fiske och betande boskap. Av dessa kommer i korthet alla deras rikedomar, eftersom jordbruket är ovanligt hos dem."* [38]

Att skånska bönder inte skulle ha arbetat med jordbruk kan man ifrågasätta men att ögonvittnet sett mycket boskap i markerna behöver man nog inte betvivla.

Ett av de många exemplen på en senvikingatida by som legat på samma plats från slutet av 900-talet till nutid är kyrkbyn Fosie söder om Malmö i Skåne. Den medeltida byn har bestått av ett trettiotal bondgårdar lagda i en vid cirkel och mitt i denna fanns större vattensamlingar för djuren. I byns mitt stod också en runsten, rest under Harald Blåtands tid, som berättar om kungens stormän som bodde i byn i slutet av 900-talet. Utgrävningar har blottat lämningar av den bebyggelse som fanns här vid

Fig 41: Under slutet av 900-talet började man ersätta det enkla årdret, som enbart rispade upp jorden, med plogen som också vände jorden. Bilden visar körning med årder i den rekonstruerade järnåldersbyn i Lejre, Danmark.

Fig 42: Nederdelen till en träbrunn från slutet av 900-talet från Fosie i Malmö, Skåne. Träplanken är återanvända vid brunnsbygget och de kommer från äldre vikingatida byggnader.

denna tid. Igenfyllda diken har en gång markerat tomtgränser. Flera vikingatida brunnar har också grävts fram. I en av dessa låg ett välbevarat vagnshjul, i en annan hade man vid brunnens uppförande använt sig av kasserade träplankor till ett hus.[39]

Under slutet av 900-talet verkar plogen ha införts som ett nytt, viktigt arbetsredskap. Tidigare hade man endast haft så kallade ”årder” vilka endast ritsade upp fåror i marken. För att göra detta effektivt var man tvungen att köra årdret först i en riktning över åkern, sedan i en annan, vinkelrät riktning mot den första. Detta innebar att åkrarna gärna till formen blev kvadratiska. Med plogen, som vände jorden, kunde man däremot köra långa sträckor i en riktning varför åkrarna till formen blev långsmala. Då plogen ofta fordrade flera dragdjur

var det också tacksamt med dessa långa åkrar. Man slapp då vända så ofta.

Detta helt nya sätt att bo och att bruka jorden verkar således ha blivit infört under en relativt kort tid. Med tanke på att bondesamhället med stor sannolikhet varit konservativt måste det ha kommit direktiv från en stark kungamakt för att få till stånd en sådan nyordning. Det är inte helt omöjligt att detta började introduceras redan under Harald Blåtands regering i slutet av 900-talet. Kanske har det varit så att Harald gett en del av sina betrodda män nya markområden runt om i landet och att det har varit dessa som, på kunglig order, börjat bygga upp en helt ny landsbystruktur i Danmark, kanske med förebilder från utlandet. Harald var innan han blev kung i Danmark över i England och på Irland och han var senare också vän med den tyske kejsaren som ska visas längre fram i boken.

Det var på marknadsplatserna som utländska köpmän kunde möta den lokala befolkningen. Under 800-talet började därför större handelsplatser att växa upp i Skandinavien. Skånes kustbygder var under vikingatiden bland Skandinaviens rikaste och mest befolkade landområden. Det är därför inte konstigt att vi här också finner en av de största internationella handelsplatserna, *"Halör"* marknad. Denna låg i landskapets sydvästra hörn och här har köpmän som kom med skepp från Ryssland och Östersjön varje sommar kunnat mötas med seglande köpmän från västra Europa. Invid marknadsplatsen har funnits ett tempel eller en helig plats. Gudarna var alltså närvarande och de har säkert bidragit till marknadsfreden. Tack vare denna kunde handelsmännen känna sig säkra för både sina liv och sina varor. Givetvis har också den lokale kungen haft sina män på plats, vilka garanterat lag och ordning.

I *"Färingasagan"*, från Färöarna ute i Atlanten, berättas en episod från slutet av 900-talet. Färöingen Trond kom *"med några handelsfarare till Danmark och kom på sommaren till Halör. Där hade en stor skara samlats, och det sägs att medan marknaden pågår där är det ingenstans i hela Skandinavien som så mycket folk kommer samman. På den tiden härskade Harald Gormsson, som kallades Blåtand, över Danmark. Kung Harald och en stor skara av hans män var i Halör denna sommar."*

Harald Blåtand hade med sig sin hird, sin livvakt, och i den ingick två män, Sigurd och Hårek: *"De var bröder och brukade gå omkring på handelsplatsen på jakt efter en så god och bred guldarmring som stod att uppbringa. De kom till en tältbod där allt var mycket präktigt inrett."* Hirdmännen blev emellertid bestulna och kungen beordrade då att inga skepp fick lämna handelsplatsen. För att handelsmännen inte skulle behöva stanna efter det att marknaden avslutats väckte Trond hos kungen förslaget att varje man skulle betala en liten summa silver. Denna täckte väl att ersätta de två hirdmännen för stölden, att ge kungen och hans övriga hird en del och dessutom fick Trond själv som förslagsställare ¼ av summan. Denna summa gjorde honom till Färöarnas rikaste man. Detta om något visar hur stor Halör marknad måste ha varit.[40]

Strax söder om Lund i Skåne ligger Uppåkra. Här har arkeologer under flera år grävt fram rester efter vad som en gång var ett av Skandinaviens största stadsliknande samhällen. Dess historia börjar strax efter tiden för Kristi födelse och sträcker sig fram till slutet av 900-talet. Området ligger högt i terrängen med en vid utsikt över den skånska slätten. Genom Uppåkra går en landsväg som har en historia som sträcker sig mer än tretusen år bakåt i tiden. Mängder med gravhögar från den skandinaviska bronsåldern utmed vägen visar på detta.

Fig 43: På platsen för det stora järnålderssamhället Uppåkra strax söder om staden Lund i Skåne finns det tjocka kulturlager som visar på mänsklig aktivitet under närmare tusen år fram till slutet av 900-talet.

I Uppåkra har det funnits ett hednatempel men också en stor, troligtvis kunglig hallbyggnad. Vem som härskat i Uppåkra vet man dock inte. De äldsta skrivna källorna går endast tillbaka till år 1085 då kungen donerade hela området till den blivande domkyrkan i Lund. Denna plats övergavs dock redan under vikingakungen Harald Blåtands tid. Kungen var ju kristen och på hans eller hans familjs order har troligtvis hednatemplet förstörts. Människorna i detta stora samhälle har tvingats flytta några kilometer längre norrut där man grundlade staden Lund med en cirkelborg men också en kristen kyrka.[41]

I Slesvig i norra Tyskland, nära den danska gränsen, ligger det som en gång var den stora vikingatida staden Hedeby. Dess historia går tillbaka till 700-talet. Området tillhörde då danerna. Platsen låg, liksom handelsplatsen Halör i Skåne, strategiskt placerad för internationell handel mellan Väst- och Östeuropa. Här har det handlats med varor från många avlägsna länder. Arkeologiska fynd visar att man hit fört bl.a. bärnsten från södra Östersjön, så kallad täljsten (en mjuk och med kniv formbar stensort) från Norge och keramik från frankerriket. Från skriftliga källor vet man också att pälsverk och slavar varit viktiga handelsvaror, så också honung, vax och vin. I Hedeby har man också funnit lämningar som visar att det inne i staden arbetat skickliga hantverkare som bearbetat och sedan sålt vidare många olika produkter.

På 900-talet besöktes Hedeby av den judiske köpmannen Ibrahim ibn Yaqub al-Tartushi från Cordoba i södra Spanien. Han kallade staden för Slesvig och har uppfattat platsen som tämligen barbarisk. Att den, som han säger, är fattig och inte har några varor, stämmer dock inte med de resultat som arkeologerna har fått fram genom sina grävningar. Även om således berättelsens saklighet

Fig 44: Många vikingatida städer låg invid viktiga farleder. Från hamnen med sina utskjutande träbryggor, gick smala gränder upp i bebyggelsen som utgjordes av tämligen små byggnader. Modell av en miljö från vikingastaden Birka invid Stockholm.

kan ifrågasättas är den intressant när det gäller beskrivningen av själva folket på platsen:

"Slesvig är en mycket stor stad vid den yttersta änden av världshavet. I dess inre finns det källor med färskt vatten. Dess innevånare tillber Sirius, bortsett från det lilla antal, som är kristna och som där har en kyrka. Al-Tartuschi berättar: De firar en fest där alla kommer tillsammans för att ära guden och för att äta och dricka. Den som slaktar ett offerdjur, reser vid dörren till sin gårdsplats pålar och sätter på dessa offerdjuret, antingen det är ett kreatur, en bagge eller en getabock, för att folk ska veta att han offrar till sin guds ära. Staden är fattig på varor och rikedomar. Folks viktigaste näringsmedel är fisk; av dem finns det i myckenhet.

Om en av dem får barn kastar han det ut i havet för att spara på utgifterna. … Han sade också: Aldrig hörde jag en hemskare sång än slesvigarnas. Det är ett brummande som kommer från deras strupar, liknande hundars skällande, dock än mer djuriskt än deras." [42]

Efter denna samtida recension av skandinavernas sångröster går vi från Hedeby norrut till nuvarande Danmark och staden Ribe som också var bland de första stadsliknande samhällena i Skandinavien. Liksom i Hedeby går Ribes äldsta bebyggelse ner till andra hälften av 700-talet. Runt staden byggdes vid mitten av 900-talet en jättelik, halvcirkelformad försvarsvall. Missionären Ansgar besökte på 820-talet både Hedeby och Ribe. Ansgar begav sig därefter på missionsresa norrut till Birka i nuvarande Sverige nära Stockholm. Även denna plats, belägen på en mindre ö, har varit ett tättbebyggt samhälle, skyddat av en omgivande jordvall.

Vill vi försöka förstå hur livet i dessa större senvikingatida samhällen i Skandinavien tett sig måste vår kunskap om detta helt hämtas från det material som arkeologerna gräver fram. Skrivna källor är nämligen mycket sällsynta, för att inte säga närmast obefintliga. Hur gärna skulle man inte ha velat ha tillgång till ett material, skrivet av städernas egna invånare, ett material som skulle ha fyllt de många luckor som finns i vår kunskap om hur livet i en vikingatida stad levdes för tusen år sedan.

Det är faktiskt så illa att till och med de arkeologiska fynden ofta sviker oss. I vissa unika fall, som t.ex. i Lund i Sverige och i Trondheim i Norge, har bevaringsförhållandena varit sådana att nederdelen

Fig 45: Tidiga stadsliknande samhällen och städer i Skandinavien från 800-talet fram till 1000-talet.

till husen i bästa fall har bevarats. Här kan man ju då inbilla sig att tro att materialet ger en mycket tydlig bild av den dåtida byggnadskulturen. Så är emellertid oftast inte fallet. Hur har t.ex. husen sett ut mer än en halv meter upp från marken? Har det funnits loftsvåningar? Hur har eldstäderna sett ut? Kan inte hus som till synes saknar eldstäder ha haft dessa på uppbyggda träplattformar som inte efterlämnat några spår? Har husen varit utrustade med skorstenar? Om man i detalj vill försöka förstå dåtiden upptäcker man mycket snart hur begränsat det faktiska källmaterialet är – trots ett till synes stort arkeologiskt material.

Fig 46: Utgrävning av den första kristna församlingen i Tygelsjö kyrkby söder om Malmö i Skåne. Gravarna är från ca år 1000.

Hedendom kontra kristendom

Folket vid stränderna till den breda tyska floden Rhen spärrade troligen upp sina ögon när de en dag år 826 såg mängder med vikingaskepp segla uppför floden. Här färdades krigare som redan hade rykte om sig att härja och plundra. Men flottan hade denna gång ett helt annat syfte. Ombord på ett av dessa smäckra skepp med vackert färgade segel fanns nämligen danerkungen Harald Klak. Han var med sitt stora följe av hårdföra män på väg att möta den frankiske kejsaren Ludvig den fromme i dennes borg Ingelheim. Danerkungen behövde kejsarens hjälp i det inbördeskrig som härjade i hans land. Kejsarens krav var att kungen och hans följe ovillkorligen skulle låta sig döpas i den kristna tron. Av en ödets nyck har det till vår egen tid bevarats en omfattande dikt som berättar hur detta möte gick till. Det var munken Ermoldus Nigellus som fattat fjäderpennan och på pergament skrivit denna hyllningsdikt.[43] Själva dikten var tänkt att framföras till musik men Ermoldus menade själv att den enda passande musiken var det enformiga pipet från en sådan enkel flöjt som bonddrängar lätt kunde skära till själva. Ermoldus beskriver danerna på detta sätt:

"Danerna, fortfarande ännu kallar man dem så;
men normanner det frankiska språk dem ofta benämner.
Rappa och raska de är, vapnen använder de flinkt.
Detta folkslag känner man vitt och brett,
skeppet är deras omsorg, havet de nästan bebo.
Fagra i åsyn de är, och växten och hållningen ädel."

Snart ser folken från norr den mäktiga borgen vid floden. Seglen revas, årorna läggs ut, de hiskeliga djurhuvudena i skeppens förstävar tas ner för att inte skrämma andar och underjordiska väsen som härskar på land.

"De närmar sig stranden och styr inåt hamnen.
Och från sin väldiga borg Ludvig den fromme det ser.
Hästar han sänder i mängd med tömmar och täcken av purpur,
så att var nykommen gäst hastigt kan nå till hans borg."

Innan det högtidliga dopet får de långväga gästerna en vit klädnad. Så var snart den heliga ceremonin över. Den förste kände döpte vikingakungen i Skandinavien hade nu blivit en Kristi tjänare. På hemresan tog han med sig två munkar som skulle undervisa i den kristna läran. En av dem hette Ansgar och han skulle senare bli en känd missionär och biskop här högt uppe i norra Europa.

Nu ska genast sägas att det inte blev mycket till kristendom bland vikingarna efter denna färd. Resan var ju närmast politiskt, inte religiöst, betingad. Det skulle dröja mer än hundra år innan kristna präster mer allmänt började synas bland befolkningen i Danmark och den kristna kampen mot den inhemska hedendomen kunde börja vinna framgångar.

Det är inte en lätt uppgift om man vill försöka förstå den hedniska religionen i Skandinavien innan kristendomen. Det äldre källmaterial som mera sanningsenligt berättar om hur man dyrkade sina gudar är nämligen försvinnande litet. Samtliga återberättelser är dessutom nerskrivna av kristna, i några fall även av muslimer. Berättelserna genomsyras alltså av många kristna värderingar som säkert också gått ut på att nedvärdera och smutskasta hednatron. Eftersom det saknas skrivet material från "den andra parten", från hedningarna, måste mycket bli gissningar.

Det är främst nedskrivna berättelser från Island som ger oss material till kunskapen om vad hednisk

tro stod för och som också berättar alla fantasieggande gudasagor. Men vad är dessa egentligen värda? Merparten av de återgivna händelserna är ju nedtecknade upp till tvåhundra år efter det att islänningarna blivit kristna. Ändå vore det fel att utesluta dessa historiska källor. Vi kan ju inte vara helt säkra på att författarna i slutet av 1100-talet – början av 1200-talet inte haft tillgång till och använt sig av äldre, numera försvunna manuskript.

I det hedniska Skandinavien omgavs människorna enligt sin tro hela tiden av övernaturliga väsen i naturen. Dessa fanns i olika skapelser som gudar, diser, jättar, troll etc. Vättar var små människoliknande varelser som det gällde att hålla sig god vän med. Dessa var så viktiga att de till och med fått en egen lagparagraf i den vikingatida, isländska lagen. Här stadgas att man var tvungen att ta bort de snidade drakhuvuden som satt i fören på skeppen innan man kom i synhåll från land. Det var nämligen absolut förbjudet att segla in mot land med gapande drakhuvud eftersom landvättarna då kunde bli skrämda.

I den hedniska ritualen var det viktigt med offer av olika slag. År 922 blev en arabisk diplomat och teolog vid namn ibn Fadlān vid en ankringsplats utmed den ryska floden Volga ögonvittne till en hednisk offerceremoni. När skeppet angjort stranden gick den skandinaviske köpmannen iland för att offra. Han tog med sig bröd, kött, lök, mjölk och rusdryck och begav sig till en upprest, hög trästolpe med ett inskuret människoliknande ansikte. Runt stolpen stod små träfigurer och utanför dessa fanns höga trästolpar som inhägnade området. Köpmannen kastade sig ner på jorden framför den stora figuren och lade offergåvorna framför denna samtidigt som han bad om god handel. Gick affärerna sedan bra kom han med fler offergåvor; gick handeln dåligt frambar han också offer till de små figurerna som han kallade *”vår herres hustrur, döttrar och söner”* vilka han bönföll att de skulle frambära hans böner. Om affären efter dessa böner lyckades lät köpmannen slakta ett antal kreatur och får. En del av köttet skänktes bort, det andra kastades mellan den höga trästolpen och de lägre stolparna medan däremot djurhuvudena hängdes upp.

Denna berättelse är tyvärr endast en av få bevisliga ögonvittnesberättelser om vikingatida offer. Givetvis kan ibn Fadlān ha missuppfattat en del i

Fig 47: Från hamnen till den vikingatida staden Hedeby har man kunnat ta upp denna kristna kyrkklocka som tappats vid lastning eller lossning av ett skepp.

den symboliska riten. Givetvis har han också sett på denna gudsdyrkan med förakt vilket framskymtar då han berättar att om natten kom hundarna och åt upp offergåvorna. Köpmannen kunde då nästa morgon säga: *"Bevisligen har min herre behag i mig och han har ätit upp min offergåva".*

Under den hedniska offerritualen frambar man offret till gudarna men var det matoffer kunde man under den efterföljande festen äta upp den offrade maten och njuta av den alkoholhaltiga drycken. Det finns flera berättelser om stora offerfester med mat och dryck. Biskopen Gregorius av Tours, död år 594, beskriver med kristen avsmak hur det gick till i det då hedniska Köln i nuvarande Tyskland där man vid offerfesterna frossade i både mat och dryck. Missionären Columban, död året 615, ska en gång ha träffat på hedningar som samlats till en offerrit. I mitten fanns ett enormt kar av öl och festen hölls till guden Wodins ära. Givetvis, med tanke på att nedtecknaren var kristen, lyckades Columban spräcka offerkaret. Hur otroligt det än låter skedde detta genom att han andades på det!

På Island fanns den boklärda författaren Snorre Sturlasson. Tack vare Snorre och hans lust att nedteckna äldre historieberättelser har vi i dag ett omfattande material bevarat som ger en inblick i skandinaviska förhållanden långt före hans egen tid på 1200-talet. Han använde sig nämligen till stor del av äldre handskrifter som då fortfarande fanns bevarade på Island. I det stora verket *"Heimskringla"* berättar han om ett blot som skedde i den del av Norge som kallas för Tröndelagen:

"Sigurd Ladekarl var den störste blotmannen, liksom hans fader Håkan varit. Sigurd höll på kungens vägnar alla blotmöten. Enligt forntida sed skulle alla bönder, när blot skulle ske, komma till hovet med de förråd, som de skulle använda under mötet. Där skulle alla ha öl; även slaktades allehanda småboskap och hästar. Allt blodet som man på så sätt fick kallades ´löt´ och förvarades i de så kallade

Fig 48: I denna vikingatida gjutform från Trendgården i Jylland i Danmark har metallsmeden samtidigt kunnat tillverka torshammare och kristna kors. Gjutformen finns i dag på danska Nationalmuseet.

´lötbollarna´. Med stänkkvastar skulle man rödfärga alla altarna, likaså hednatemplets både yttre och inre väggar samt stänka på folket.

Köttet kokades till de församlades maträtt. Mitt på hednatemplets golv fanns eldar, över vilka hängde kittlar och dryckeshornen skulle bäras omkring eldarna. Först drack man guden Odins skål till seger och till sin kung och hans makt, sedan gudarna Njords och Frös till årsväxt och fred. Därnäst drack många guden Brages skål."

Även människooffer förekom vid de största hedniska festerna. Den danske kungen Sven Estridsen berättade t.ex. för prästen Adam av Bremen om hur det gått till vid det stora hednatemplet i Uppsala norr om nuvarande Stockholm i Sverige. Sven har troligtvis själv sett detta i sin ungdom när han på 1030-talet under flera år tjänstgjorde hos sveakungen. Adam skriver att:

"Vart nionde år brukar man i Uppsala fira en gemensam fest med deltagande av folk från alla sveonernas landskap. Ingen har lov att utebli från denna fest. Offerriten tillgår på följande sätt: av varje levande varelse av manligt kön offras nio stycken, med vilkas blod man brukar blidka gudarna. Kropparna hängs upp i en lund nära templet. Denna lund hålls så helig av hedningarna, att varje träd anses ha en gudomlig kraft som följd av de offrade kropparnas

Fig 49: Den mycket stora s.k. "Gundestrupkitteln" påträffades år 1891 i en mosse i norra Jylland. Den är gjord i silver och har många plattor med bildmotiv. Här ses en scen då en människa offras åt gudarna. Kitteln finns i dag på danska Nationalmuseet.

död och förruttnelse. Där hänger också hundar och hästar jämte människor, och en av de kristna har berättat för mig att han har sett sjuttiotvå kroppar hänga där om varandra.

I nio dagar firades festmåltider och dylika offerhögtider. Varje dag offrar de en människa jämte djur dessutom, så att det på nio dagar blir sjuttiotvå levande varelser som offras."

Även i vikingatidens Danmark hade man under speciella festdagar liknande kusliga och blodiga offer till gudarnas ära. Biskopen och historikern Thietmar av Merseburg (975-1018) beskrev de stora kultfesterna i Lejre på Själland. Denna plats, som ligger strax söder om vikingastaden Roskilde, var enligt legender och sagor ett av forntidens viktigare danska kungasäten. Thietmar berättar att hit samlades folket vart nionde år i januari efter den dag som de kristna firar Jesus födelse och här skänker de deras gudar 99 människor som blodiga offer och lika många hästar, hundar och tuppar för att dessa ska kunna tillfredsställa de underjordiska och göra dem barmhärtigt inställda till de levande människorna.

Givetvis har det funnits ett speciellt hednatempel också i Lejre. Hur detta har sett ut finns det ingen bevarad beskrivning på men Adam av Bremen kan berätta följande om templet i Uppsala:

"I detta tempel, som är helt och hållet prytt med guld, dyrkar folket bilder av tre gudar. Den mäktigaste av dem, Tor, har sin tron mitt i salen. På var sin sida om honom sitter Oden och Frej. Man säger att de har följande betydelser: Tor, säger man, härskar i luften och råder över åska och blixt, vind och regn, solsken och gröda. Oden, det vill säga raseriet, styr krigen och ger människorna kraft att bekämpa sina fiender. Den tredje, Frej, skänker de dödliga fred och njutning. De förser också hans bildstod med en väldig stående manslem. Oden framställer de beväpnad, liksom våra landsmän Mars. Tor däremot med sin spira tycks likna Jupiter. De dyrkar också till gudar upphöjda människor, som de skänker odödlighet till tack för stora bedrifter."

I ett samtida tillägg som infogats i Adams manuskript berättas mer om templet:

"En guldkedja omger templet. Den hänger över husets tak och strålar mot de ankommande på långt håll, därför

Fig 50: Tollundmannen är ett välbevarat mosslik från tiden före Kristi födelse. Han har blivit hängd och sedan begravd i en mosse. Liket är så välbevarat att man vid upptäckten trodde att det rörde sig om ett modernt mordfall. Han finns i dag på Silkeborgs museum i Danmark.

att själva tempelområdet, beläget på slät mark, har berg placerade omkring sig liksom en teater." [44]

Nu finns det inga berg på denna plats som i dag kallas Gamla Uppsala. Däremot finns det ett stort antal, enormt höga gravkullar vilka måste åsyftas i Adams berättelse. Han har ju själv inte sett platsen, endast hört danerkungen Sven Estridsen berätta om den.

Hur ett dåtida hednatempel sett ut har vi numera kunskap om genom de arkeologiska utgrävningar som under många år utförts i Uppåkra strax utanför Lund i Skåne. Här har man i sin helhet kunnat gräva fram resterna efter en tempelbyggnad. Fyndet är därför helt unikt och ger oss en intressant bild av hur ett sådant tempel såg ut. Uppåkratemplet har under järnåldern legat mitt i ett stort och tättbebyggt samhälle. Själva byggnaden har varit relativt liten, ca 14 x 6 meter. Fyra väldiga stolpar har skapat ett högt mittrum, templets troligtvis heligaste rum. Detta har stuckit upp som ett torn. Nedgrävt i rummets golv fann arkeologerna en gulldekorerad metallpokal och en vacker glasbä-

Fig 51: De väldiga gravhögarna vid Gamla Uppsala dominerar landskapet. I bakgrunden skymtar den tidigmedeltida stenkyrkan. Det vikingatida hednatemplet har troligtvis stått på platsen för den senare, kristna kyrkan.

Fig 52: Hednatemplet i Uppåkra söder om staden Lund i Skåne. Rekonstruktionen är baserad på resultaten från utgrävningar på platsen. Rekonstruktion av Sven Rosborn 2004.

gare. Mängder med förstörda spjutspetsar av järn som offrats visar att man här under flera sekler dyrkat krigsguden Oden. Just spjutet anses nämligen ha varit Odens symbol.

I en samtida, detaljerad berättelse om biskop Otto av Bambergs missionärsresa till Stettin i Pommern i norra Polen året 1124 berättas ingående hur hedningarnas trätempel på den platsen sett ut. Området har under vikingatiden troligtvis varit bebott eller besökts av många skandinaver så kanske kan vi av berättelsen få en uppfattning om hur också ett skandinaviskt hednatempel sett ut:

”Nu fanns det i staden Stettin fyra tempel, varav det främsta var byggt med underbar omsorg och skicklighet. Det hade skulpturer både inne och ute och på väggarna

Fig 53: Vid utgrävningen av hednatemplet i Uppåkra har detta föremål påträffats. Pokalen med guldbleck återfanns inne i templet. Foto: Bengt Almgren, Historiska museet vid Lunds universitet.

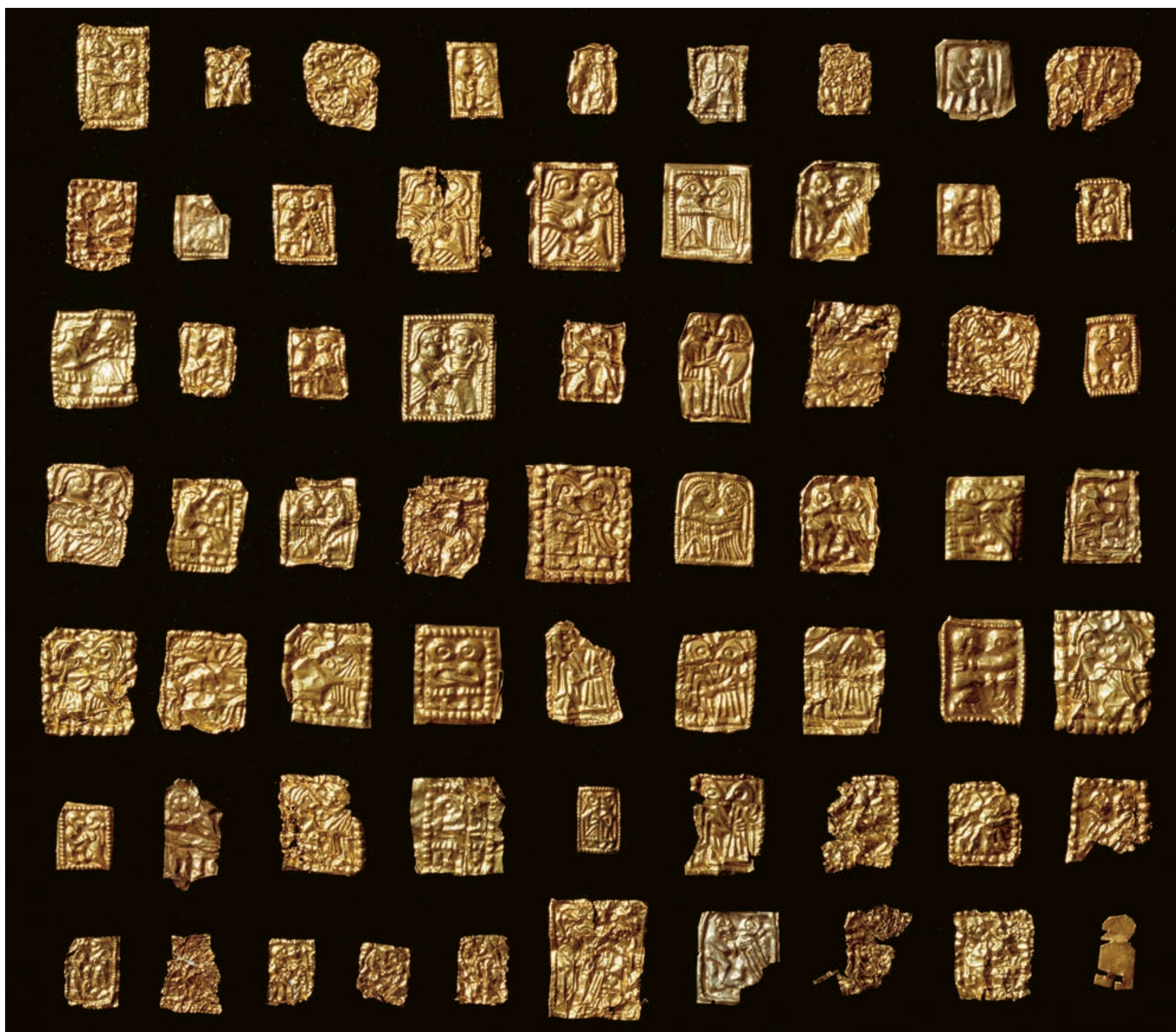

Fig 54: "Guldgubbar" är det moderna namnet på mycket små och tunna guldbleck. Bilden visar några av de många som påträffats vid en trolig helig plats på ön Bornholm i Danmark. Även i hednatemplet i Uppåkra i Skåne har det hittats sådana här guldbleck. De är alla präglade och så tunna att de inte har kunnat användas som t.ex. betalningsmedel. De har istället tolkats som gåvor till gudarna och att man kanske har klistrat upp dem på träpelarna inne i hednatemplen.
Foto: Wikimedia/File: Guldgubber Lundeborg DO-10694 original.jpg/Lennart Larsen, Nationalmuseet, Denmark/CC-BY-SA 2.5.

fanns bilder av män, fåglar och odjur, vars utseenden var så naturliga att man kunde ha trott att de levde och andades. En annan sak som var särskilt anmärkningsvärd var att på grund av den omsorg som målarna hade gjort under sina arbeten kunde färgerna på bilderna på utsidan varken dämpas eller tvättas bort av antingen snö eller regn.

I det här templet hade folket förvarat, i enlighet med deras förfäders antika sedvänjor, de vapen som de tagit

från deras fiender och också vad som helst som de tagit till lands eller till sjöss. Detta hade de rätt att göra enligt lagen om att de måste ge bort en tiondel (av det de tagit). *De hade här lagt in guld- och silverskålar med vilka deras ädla och stora män var vana att förutse händelser och att festa och dricka med, och vilka togs fram på högtidsdagar.*

Till ära och utsmyckning för sina gudar hade de här också bevarat horn av vilda tjurar som var täckta med guld och med pärlor, några för användning som dryckeskärl och andra som musikinstrument. Svärd och knivar fanns också och mycket värdefulla möbler som var sällsynta och vackra att se på."

Dessa tempel tjänade också som mötesplatser när man inte höll religiösa ceremonier: *"Invändigt fanns det bara bänkar och bord runt väggarna, eftersom folket var vana att hålla råd och möten där då de på vissa dagar och timmar brukade komma till dessa tempel, antingen för att dricka, att spela eller för att bedriva allvarliga affärer."* [45]

Fig 55: Det så kallade "Ale stenar" i Skåne är en skeppssättning från sen järnålder ca 600 e.Kr. som i dag är en av Skandinaviens största bevarade skeppssättningar.

Skeppet var en viktig symbol för skandinaverna under vikingatiden. Det var också på skeppet som man kunde färdas till dödsriket. Runt omkring i Skandinavien finns fortfarande påtagliga spår kvar efter denna dödstro. Man reste nämligen stora stenar i form av skepp, så kallade "skeppssättningar". Den döde kremerades och de kvarvarande benen, ibland tillsammans med några enkla föremål, grävdes ner inne i skeppsområdet. Sådana här stenskepp kan vara relativt små men de kan också ha en väldig volym. Det största stenskeppet som vi känner i dag är det som troligtvis Harald Blåtands far Gorm reste i Jelling i västra Danmark. Endast ett fåtal stenar finns numera kvar men spår i marken visar var de övriga stått. Skeppet har varit ca 360 meter långt, se fig 98.

Annat är det med det drygt 60 meter långa stenskeppet "Ale stenar" som står invid Skånes sydkust, fig 55. Detta är i dag Skandinaviens mest berömda och mest besökta av alla skeppssättningar. Givetvis har en mängd fantasirika dateringar skapats kring denna fornlämning. En del fanatiker vill sätta tillkomsten till den skandinaviska bronsåldern, alltså för tretusen år sedan. Man vill

Fig 56: Det välbevarade Osebergsskeppet i Vikingahallen i Oslo. Foto: Wikimedia/File: Osebergskipet_2016.jpg/Peulle/ CC BY-SA 4.0.

dessutom se den som en solkalender vilket också är helt fel. Arkeologiska undersökningar har nämligen kunnat datera skeppet. Det byggdes på 500-talet e.Kr. och fungerade som begravningsplats fram till in i vikingatiden. Intill skeppets relingar har det dessutom funnits två mindre stenskepp vilket givetvis också motsäger teorin om en solkalender.[46]

Vikingarna begravde också mera förnäma personer i deras egna träskepp. En del av dessa skepp brändes tillsammans med den döde och hans föremål, andra täcktes av stora jordhögar. En av de äldsta beskrivning av en skeppsbegravning finns i den så kallade Beowulfsdikten. Handlingen utspelar sig på 600-talet och handlar om den danske kungen Skyld. Slutet på Skylds historia blir ett praktfullt skådespel där skeppet med den döde låg vid stranden:

”Då tiden var inne gick Skyld till sina fäder,
den mäktige mannen gick att möta sin Herre.
Till havet bar de honom, hans kämpar
som han, danernas härskare, hade härskat över
medan han ännu kunde tala.
Högt älskad hade han styrt sitt land i många år.
Vid havet låg skeppet med prydd stäv,
kungaskeppet, isande kallt och segelklart.
Djupt nere i skeppet lade de honom,
sin älskade drott, hjälten, vid masten.
Stora skatter fanns där,
äretecken från när och fjärran sattes upp.
Ej i mannaminne låg något skepp så stolt
med krigarens vapen och kämpens rustning,
med brynja och med svärd;
där vid hans hand otaliga kostbarheter som följe.” [47]

I Norge har ett antal gravskepp från vikingatiden blivit bevarade. De har alla legat gömda i stora, uppkastade gravhögar. De två bäst bevarade skeppen är Gokstadskeppet och Osebergsskeppet, båda funna invid Oslofjorden.[48] Gokstadskeppet hittades år 1880 vid en utgrävning av en storhög som enligt legenden skulle innehålla rika skatter. Skeppet är 24 meter långt och 5 meter brett midskepps och har, som alla större vikingaskepp, endast haft ett segel. Med hjälp av sexton par åror har man också kunnat driva fram skeppet. Vid varje årpar fanns vid utgrävningen fortfarande en stor sköld uppsatt vid relingen, alltså 16 sköldar på varje sida. De täckte varandra till hälften och bildade på detta sätt ett perfekt skydd för roddarna. Att skeppet varit avsett som ett krigsskepp är således helt klart.

På däck hade man byggt en timrad gravkammare. Tyvärr var graven plundrad och kammarens innehåll var därför endast fragmentariskt bevarat. En man i femtioårsåldern hade blivit begravd med en rik gravutrustning med både möbler, vapen och vackert broderade textilier. På däck utanför gravkammaren återfanns ett hopslaget praktttält, mängder med hushållssaker och en släde. Här låg också skeppets alla åror, tre mindre båtar och ett järnankare. Tolv hästar och sex hundar hade också fått följa sin herre till dödsriket. Dessutom påträffades något så exotiskt som ben och fjädrar efter en påfågel, en fågelart som vid den tiden endast fanns i Indien. Ekvirket till skeppet har huggits året 890.

År 1903 var det dags för nästa unika gravskepp från vikingatiden, Osebergsskeppet, att upptäckas, också detta invid Oslofjorden. Årsringsdateringar visar att skeppet byggts år 820. När man frilade skeppets akterstäv häpnade arkeologerna över de i träet vackert utskurna bildmotiven. Skeppet är drygt 21 meter långt och mäter midskepps 5 meter i bredden. 15 par åror och ett segel har drivit fram skeppet. Det har legat mycket lågt i vattnet och har kanske därför inte lämpat sig för färder över större hav. Den omfattande rika utsmyckningen av uthuggna ornament visar också på att skeppet måste haft en alldeles speciell funktion och hög status.

Liksom i Gokstadskeppet har man rest ett dödshus på däck. Trots att även denna gravkammare blivit plundrad kunde man rädda många intressanta föremål. Två kvinnor har fått denna praktbegravning. I dödshuset har det funnits tre sängar och också vackra bildtextilier som täckt väggarna. Bilderna visar processioner av vagnar, dragna av hästar och omgivna av människor. En bild visar hur processionen passerar offrade män som hänger i ett träd; alltså i en hednisk offerlund.

Vad var detta för kvinnor som till sin ära fått denna otroligt påkostade begravning? Forskare har menat att den yngre av kvinnorna varit en prästinna och den äldre hennes tjänarinna som dödats för att passa upp sin härskarinna i dödsriket. Utanför dödshuset har man i skeppet ställt en praktvagn med fyra hjul, rikt dekorerad med utskurna motiv. Det märkliga är att vagnen inte gått att styra; den har endast kunnat köra i rak linje fram och tillbaka, kanske på en speciellt anlagd, rak processionsväg. Vagnskorgens baksida är täckt av ett bildsnideri, föreställande nio katter. Just katterna var gudinnan Frejas symboliska djur, vilka drog hennes vagn över himlen. Freja var älskogens gudinna. En av sängarna i dödshuset är en praktfull och bred säng med djurornamentik. Sängen måste ha stått centralt placerad i rummet på grund av ornamentiken runt om sängen och huvudgavelns lutande form. Kanske har den ingått i en hednisk fruktbarhetskult.

Denna kultteori finner faktiskt stöd i senare forskning. Ritningar över utgrävningsschakten avslöjade nämligen hur delar av begravningsceremonin måste ha gått till. Själva gravhögen har blivit uppförd i två etapper. Först har skeppet med kammaren ställts på plats varefter halva högen färdigställts. Skeppet har därför under en tid stuckit ut ur högen med sin främre hälft. Kammaren har härigenom varit öppen ut mot förskeppet. Allt har alltså bildat en magnifik kultscen. Det är också i förskeppet som man fann rika offergåvor som vagn, slädar m.m. Runt fören låg också halshuggna hästar och en halshuggen oxe. Från själva skeppets förparti har man dessutom låtit tre åror sticka ut genom århålen. Först efter en tid har så hela gravhögen tillslutits.[49]

Vi har ovan berättat om hur danerkungen Harald Klak blev döpt år 826 och om hur den kristne missionären Ansgar följde med kungen till Danmark. Ansgar blev senare ärkebiskop av Hamburg/Bremen och hans efterträdare Rimbert har skrivit hans levnadsberättelse.[50] Eftersom Rimbert, som personligen kände Ansgar, på ett unikt sätt beskriver en missionärs mödor och våndor när han vid denna tid besöker Skandinavien ska vi berätta lite om detta.

Ansgar fick den tyske kejsarens uppdrag att tillsammans med en annan präst, Autbert, resa till Danmark och missionera där. I några år var de verksamma i danernas land men sedan blev Ansgar kallad att som kristen missionär resa till staden Birka i våra dagars Sverige för att fortsätta sin mission längre norrut i Europa. Sjöfärden upp till Birka, dvs. till nuvarande Stockholmsområdet, blev för Ansgar och hans kristna följeslagare en mödosam strapats: *”De råkade ut för sjörövare, när de hade hunnit ungefär halvvägs. De köpmän som var med på resan försvarade sig tappert och fick först överhanden, men till sist blev de ändå besegrade av sjörövarna, så att de blev fråntagna fartygen och allt vad de hade och själva med knapp nöd lyckades ta sig i land och undkomma till fots. På så sätt förlorades de gåvor från kejsaren som de skulle ha haft med sig till svearna ... Bland annat miste de nästan fyrtio böcker, som de hade samlat ihop för gudstjänsten men som nu föll i rövarnas händer.”*

Med stor svårighet tog sig missionärerna därefter fram till fots en mycket lång sträcka och emellanåt, där det var mest lämpligt, med båt

Fig 57: Det så kallade "Arenakorset" är ett processionskors från Löddeköpinge i Skåne från ca 1015. Foto: Bengt Almgren, Historiska museet vid Lunds universitet.

över vattendrag som låg i deras väg. Färden gick genom oländiga skogar men trots detta måste främlingarna ha behandlats väl av de bofasta. Till skillnad från alla berättelser om vilda vikingar var det uppenbart att befolkningen i Skandinavien var gästfria och vänliga. Redan den romerske historieskrivaren Tacitus beskriver denna vänlighet i slutet av det första århundradet efter Kristus i sitt stora historieverk *"Germania"* som handlar om folken i norra Europa:

"Att utesluta någon från sin bostad anses som respektlöst; varje german, allt efter sina möjligheter, mottager sin gäst med ett väldukat bord. När hans förråd är uttömda, blir han, som nyligen var värd, en guide och följeslagare till andra och utan invitation går de till nästa hus. Det gör ingenting, de tas här emot med samma hjärtlighet. Ingen gör åtskillnad på en nära bekant eller på en främling när det gäller gästfrihet. Det är brukligt att ge den ankomne gästen vad han vill ha och vill man återgälda med en present tas den endast emot med tvekan." [51]

Till sist kom Ansgars följe fram till Birka, en hamnstad i svearnas rike. Där blev de vänligt mottagna av landets kung Björn. När kungen hade fått reda på deras uppdrag, diskuterade han saken med sina män och gav dem sedan med allas bifall tillstånd att vistats där i staden och predika Kristi lära. Efter en tid återvände Ansgar till Danmark.

I Jylland i Danmark regerade vid mitten av 800-talet kung Hårik. Ansgar lyckades omvända honom till kristendomen. Kungen gav sedan tillstånd till Ansgar att en kristen kyrka skulle få byggas i staden Hedeby:

"Detta gick kungen med på med välvilja och entusiasm och lät bygga en kyrka i en hamnstad i sitt rike vid namn Slesvig (Hedeby)*, en plats som var mycket lämplig för ändamålet och som ligger nära våra trakter och dit en mängd köpmän brukade komma från alla håll. Han anvisade också en plats till bostad för prästen och gav tillstånd, att var och en i hans rike som ville fick bli kristen."*

Efter det att kung Hårik avlidit förändrades emellertid situationen. Greven Hovi, som styrde i staden, beordrade att kyrkan skulle stängas och han förbjöd all kristen religionsutövning. Förföljelsen av de kristna upphörde dock efter det att Ansgar uppsökt den nye kungen och denne fördrivit greven från staden. Sedan *"skickade han självmant ett sändebud till Ansgar för att be honom sända tillbaka sin präst till hans egen kyrka. … Dessutom gick han med på att det skulle få finnas en klocka i staden, något som hedningarna förut hade ansett som en stor skändlighet"*.

Under slutet av sin långa levnad fick Ansgar ett mycket stort och allvarligt problem att brottas med. Han ville inte dö "sotdöden", dvs. av svaghet eller sjukdom i sin säng. När han därför drabbades

Fig 58: Urnes stavkyrka i Norge är en av de äldsta bevarade träkyrkorna i Skandinavien. Bilden visar den vackert utskurna omfattningen till den norra portalen från mitten av 1000-talet. Denna konststil har kommit att kallas för "Urnesstilen".

av en svår sjukdom blev han dyster, eftersom han: *"hade trott att han skulle dö som martyr snarare än av en sådan sjukdom ... och menade, att det berodde på honom själv och hans syner, att han genom eget förvållande så att säga hade blivit lurad på det han säkert hoppats på."*

Ansgar klagade ofta över detta hos sin vän Rimbert. Denne *"försökte ivrigt trösta Ansgar och framhöll, att han inte hade fått löfte om att han skulle bli dödad med svärd eller bränd på bål eller dränkt utan att han skulle få komma till Herren med martyrkronan. Men Ansgar lät sig inte tröstas av det."*

Vi ser alltså här en fanatiskt religiös man som inte var rädd om sitt eget liv utan var beredd att offra det för sin tros skull. Många var emellertid de missionärer som, till skillnad från Ansgar, blev mördade i Skandinavien.

Vad runstenarna berättar

Besöker man universitetsbiblioteket i Lund i Skåne möts man i entrérummet av en av det vikingatida Skandinaviens högsta run- och bildstenar, den så kallade ”Lundagårdsstenen”. Stenen är långsmal med fyra relativt flata sidor och den mäter ca 4,6 meter i höjd över biblioteksgolvet. Där i dag biblioteksbyggnaden reser sina höga murar låg under medeltiden Allhelgonaklostret, ett av de första klostren i Danmark, grundat under slutet av vikingatiden vid mitten eller slutet av 1000-talet. Munkarna tillhörde den så kallade benediktinerorden. Klostret förstördes på 1500-talet; när stenen omtalas första gången på 1680-talet låg den som en grundsten i ruinen efter klostret. Professorn i poesi vid Lunds universitet Andreas Stobaeus engagerade då några studenter och tillsammans grävde de fram den och förde den långa stenen till Akademihuset nära domkyrkan. Här möttes den snart av ett svårt öde. Biskopen lät nämligen slå sönder den i tre delar och ska sedan ha använt stenarna som trappsteg i sitt biskopshus. Först på 1800-talet vaknade på allvar vurmen för vikingatiden och runstenen sattes då samman och restes på en minnesplats mitt inne i universitetsstaden. Därifrån transporterades den sedan år 1957 till sin nuvarande plats.

Runstenstexten berättar att *”Torgisl, son av Esge Björnsson, reste dessa stenar efter sina båda bröder, Olof och Ottar, goda landmän.”* Texten, som finns på de båda smalsidorna, avslutas med inhuggna korsbilder. Den ena långsidan täcks nästan helt av en fantasieggande bild. Här möter vi två avbildningar av det så kallade stora djuret och mellan dessa en frontbild av ett huvud. Ett liknande huvud finns överst på den andra långsidan. Att döma av texten har runstenen en gång stått i ett vikingatida monument tillsammans med flera andra stenar.

Bilderna på Lundagårdsstenen har genom tiderna tolkats på många olika sätt. Man har här sett två människohuvuden med mustascher vilka

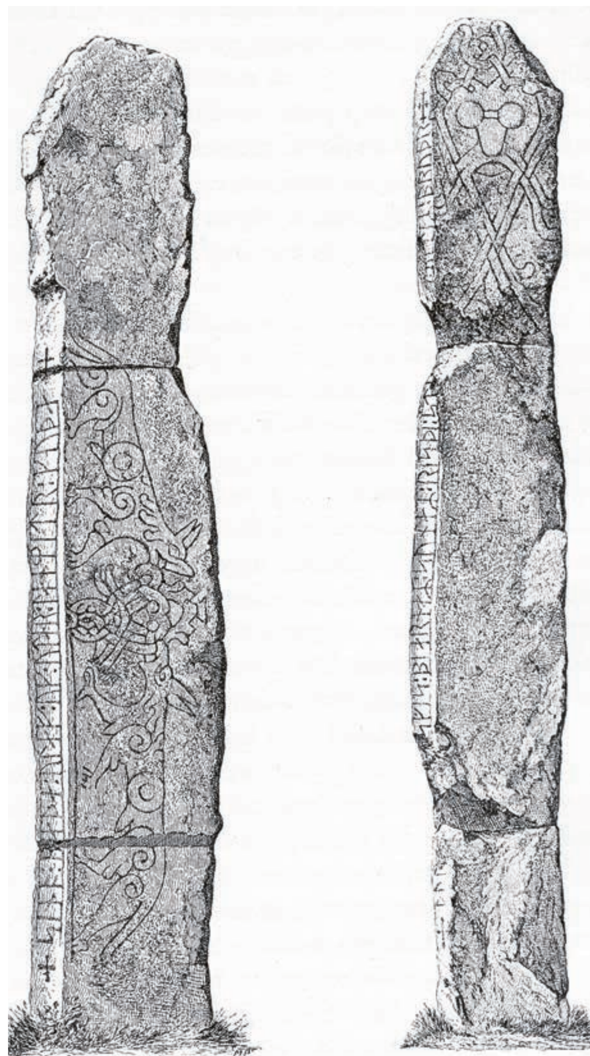

Fig 59: Den så kallade ”Lundagårdsstenen” är en av Skandinaviens högsta bild- och runstenar. Överst på runstenen ses en bild av det stora djurets huvud. Illustration efter Wimmer 1904-1905.

några menat har varit bilder av den hedniske guden Tor. Någon har i stället sett guden Oden medan andra menat att det är Kristus ansikte, som med sin närvaro betvingar två demoner eller monster. Några uttolkare med närmast kristen fanatism har sett det hela som synden (djurbilderna) som straffar människan (ansiktena) medan korsen är den kristna räddningen. Detta är bara några av de många tolkningar som genom tiderna har menats vara de riktiga.[52]

Lundagårdsstenen är ett bra exempel att inleda ett avsnitt om vikingarnas run- och bildstenar med. Den ger nämligen i blixtbelysning situationen kring vår kunskap om många av Danmarks runstenar. Rena fakta har genom tiderna blandats med stora mått av fantasi. Den bevarade dokumentationen om dessa runstenar är relativt sen, från sent 1500-tal och 1600-tal. De flesta är funna som återanvända stenar i medeltida kyrkor eller i deras direkta närhet, dvs. nästan ingen står på sin ursprungliga plats. Många har, liksom Lundagårdsstenen, slagits sönder men på 1800-talet renoverats. Finns det bilder på runstenarna har dessa under årens lopp tolkats på många olika, ofta mycket verklighetsfrämmande sätt.

Runor är det skriftspråk som vikingarna behärskade. Det var ett skriftspråk som gick långt tillbaka i tiden och som fanns spritt över den germanska världen i norra Europa. Till skillnad mot de klassiska alfabeten, det vill säga det latinska och det grekiska, har runorna troligtvis utvecklats som en skrivteknik där man ristat i trä. Merparten av runtecknen är nämligen skapade av raka linjer vilket underlättar om man t.ex. skulle karva in dem i en träbit. Genom arkeologiska fynd vet vi emellertid att man vid runskrift använt alla typer av skrivmaterial – metall, sten, trä, läder, bark etc. Då organiskt material inte överlevt till vår tid annat i ytterst speciella fyndomständigheter är källmaterialet, trots att det finns många fynd av runskrift, inte minst på stenar, ytterst fragmentariskt.

Utgrävningar i våra vikingatida, skandinaviska städer, t.ex. i Lund, har nämligen visat att runor under vikingatiden använts inte bara till mera monumentala minnesmärken av typen runstenar utan också till dagliga noteringar. På en benkam läser

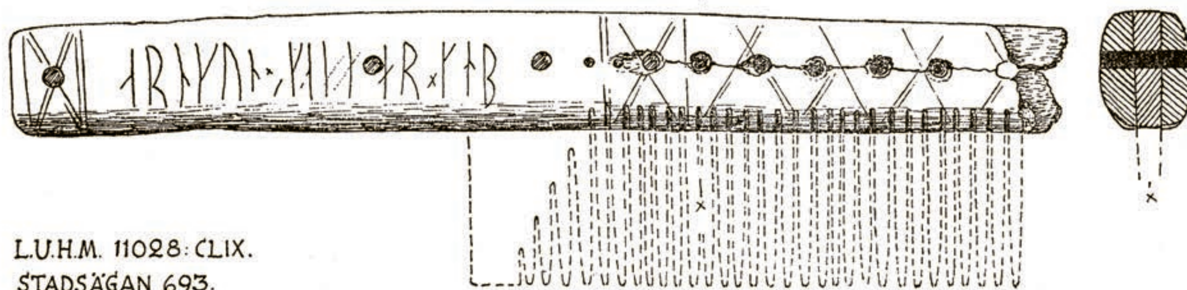

Fig 60: Vikingakam från Lund med inskription av runor. Kanske en kärleksgåva då texten lyder: "Arngun gav mig kammen".

vi t.ex. i översättning en i dag okänd mans glädje över en kvinnlig gåva: *"Arngun gav mig kammen"* och på en annan kam har ägaren med det engelska namnet *"Badrine"* graverat in sitt namn i runor. På ett knivskaft möter vi Peter, knivens ägare, i den inristade runtexten *"Peter, passa gott på mig"*. I staden Bergen i Norge har man i jordlager som bevarat träföremål funnit ett flertal på träbitar hastigt nedskrivna meddelanden i runor av väldigt personlig karaktär, t.ex.: *"Gyda säger till dig att gå hem"* eller en kärleksförklaring: *"Min kärlek, kyss mig"*. Ibland avslutas runraderna med några obegripliga

runkombinationer vilka tolkas som magiska ord. I en likkista från Lund från tiden strax efter vikingatiden låg t.ex. en bricka som använts vid vävning. Texten är närmast en förbannelse: *"Sigvors Ingmar kommer att få mina olyckor."* Texten avslutas med ordet *"aallatti"* som är helt obegripligt. Troligtvis någon trolldomsramsa.

Dessa mindre och mera personliga runrader ger ett intressant perspektiv på frågan hur många som varit läs- och skrivkunniga på vikingatiden? De måste ha varit många. Något som också den stora mängden av bevarade runstenar visar. Skrivkonsten bör således tidigt ha varit förankrad i den skandinaviska kulturen. Det måste givetvis också ha funnits dokument i runskrift som tecknats på skinn, ett material som ju inte överlever som arkeologiska fynd i jorden. Den kristne missionären Ansgar kom på 800-talet till staden Birka nära nuvarande Stockholm. Inför hemresan från Birka fick han med sig *"ett brev av kungens hand, skrivet på svearnas speciella sätt."* [53] Detta speciella sätt måste ha varit runskrift. Uppgiften, som alltså stammar från 800-talet, visar att det inte enbart var kortfattade meningar som skrevs i runor – också hela brev präntades på pergament, dvs. på skinn.

Det som intimt är förknippat med vikingarna är deras runstenar. Runskriften i sten i Norden är emellertid känd redan sedan 300-talet. Antalet av dessa mycket tidiga runstensinskrifter är dock för-

Fig 61: Runstenar från Danmarks vikingatid. Röda punkter: runstenar från första hälften av 900-talet. Svarta punkter: Harald Blåtands runstenar från senare delen av 900-talet. Gröna punkter: runstenar från sveariket från tidigt 1000-tal.

svinnande litet. De är alla baserade på ett äldre runalfabet med 24 tecken. Runt år 800 ersattes detta av det yngre runalfabetet vilket innebar att antalet runtecken minskade till 16 stycken. Också antalet bevarade runstenar från 800-talet är mycket litet. Det är först under vikingatidens slutskede, alltså under sent 900-tal och 1000-tal som det verkligt stora intresset att hugga runstenar var på modet. Nu skiljer sig också språket helt från äldre tiders runskriftsspråk. Texterna blir mera schablonmässiga. Merparten av sådana svårtolkade textpartier som kännetecknade de äldre runstenarna är också borta; allt verkar vara väl genomtänkt, ja, nästan systematiserat. Det finns därför anledning att se bakgrunden till runstenstillverkningen under slutet av vikingatiden på ett delvis annat sätt än vad som varit fallet under äldre tiders runstensresande. Denna senare period sammanfaller med kristendomens införande i Skandinavien. Med en sannolikhet som gränsar till visshet är det därför den kristna missionsrörelsen som nu ligger bakom mycket av runstenshuggandet.

Man har, baserat på runstenarnas motiver, grovt kunnat indela dessa i olika grupper såväl tidsmässigt som geografiskt. Runstenarna i Danmark har troligen direkt samröre med stenar i södra Sverige, dvs. i landskapen Västergötland, Småland och sydvästra Östergötland. Dessa är med vissa undantag resta under perioden ca 970- fram till 1010-talet. Runstenar strax norr och öster om dessa områden, dvs. i nordöstra Östergötland, södra Södermanland och Öland, bildar en grupp vars stenar är resta under en period som börjar på 970-talet men sträcker sig in mot mitten av 1000-talet.[54] Runstenarna längre norrut i Sverige, i landskapen Södermanland och

Fig 62: Runsten från Aspa, Södermanland i Sverige. Texten berättar att: "Astrid lät göra detta minnesmärke efter Anund och Ragnvald, sin son. Blev döda i Danmark, var rikast i Rauninge och raskaste i Svitjod". Detta är en av de äldsta kända förekomsterna av namnet "Svitjod" dvs. sveariket.

Fig 63: Platser som omtalas i texten. Tättbefolkade områden med tidiga kyrkor är markerade med mörk färg.
Kyrkoanalys och karta: Sven Rosborn 2004.

Uppland, bildar en tredje grupp. Dessa skiljer sig klart från de övriga genom sin sena tillkomsttid. Runstensresandet inleds här med en blygsam start under början av 1000-talet för att nå sin höjdpunkt under andra hälften av samma århundrade och in i början av 1100-talet.

Denna datering av runstensresandet gör att man med tämligen stor säkerhet kan våga säga att runstenarna måste höra intimt samman med kristnandet av de olika delarna av Danmark och Sverige. Från Danmark i söder kan man alltså i runstenarna se den kristna missionsprocessens geografiska spridning. Under slutet av 900-talet kan Västergötland, Småland och västra Östergötland troligtvis kopplas samman med nära relationer till det danska kungaväldet. I dessa svenska områden verkar också runstensristandet ha upphört vid samma tidpunkt som i Danmark, alltså omkring år 1000. Vid den tiden hade kristendomen blivit officiell religion i Danmark. I Uppland startade emellertid vid samma tid ett intresse av att resa mängder med runstenar. Detta sker samtidigt som missionärer här lägger grunden till kristendomens slutliga genombrott i det centrala Sverige.

Sambandet mellan resandet av runstenar och införande av den kristna läran är ett sedan länge allmänt accepterat faktum. På ett stort antal stenar, inte minst i landskapet Uppland norr om Stockholm, finns kristna böner inhuggna. Många runstenar bär även det kristna korset. Det talas också ibland i runtexterna om handlingar som man menar har en kristlig bakgrund, t.ex. att bygga broar för att underlätta för vägfarande och pilgrimer att söka sig till de många uppförda träkyrkorna. Låt mig ta Skåne som exempel på detta. I detta i dag sydliga landskap i Sverige, på vikingatiden tillhörande Danmark, finns det 64 bevarade runstenar. Av dessa har nio stenar större eller mindre kristna kors och ytterligare tre berättar i texterna att man är kristen. Ingen av de skånska runstenarnas inskrifter kan knytas till eller ens antyda att stenarna är resta utifrån en hednisk tro. Endast en bildsten utan runtext har en bild som återger en händelse från den äldre nordiska gudasagan. Stenen fanns i det så kallade Hunnestadsmonumentet, ett monument med flera run- och bildstenar. Men bland dessa finns också en sten med ett stort kristet kors.[55]

I Skåne finns nästan enbart runstenar som med stor sannolikhet är resta under och strax efter Haralds Blåtands regim under slutet av 900-talet. Vi finner en koncentration runt staden Lund, en stad som kungens släkt troligen grundade. En annan koncentration finns utmed den skånska

sydkusten. Skåne var en gång det landområde som låg längst österut i vikingakungen Harald Blåtands danska rike. Här fanns i väster, nära Öresund, det stora, stadsliknande samhället Uppåkra med sitt hednatempel. Detta maktområde har givetvis varit viktigt för kungen att behärska. Under Haralds tid har detta tempel avvecklats och i stället har bebyggelsecentrat flyttat några kilometer längre norrut där man grundlagt staden Lund. För att markera sin makt har man också i anslutning till Lund anlagt en cirkelborg, en så kallad "trelleborg", och direkt utanför denna också byggt en träkyrka, troligtvis helgad åt S:t Clemens.

Att döma av det stora antalet runstenar utmed Skånes södra kust har här också suttit många stormän under Harald Blåtands tid. Kanske behövdes det pålitliga män för att säkra detta område eftersom den östra delen av Skåne under slutet av 900-talet troligtvis inte legat i danskarnas händer. Två runstenar i Simris vid Simrishamn på Skånes östkust är huggna av svear och gravskicket här svarar till det gravskick som fanns i Blekinge, ett landskap nordost om Skåne som vid denna tid fortfarande styrdes av svear. I detta gränsområde i södra Skåne behövde danerna säkert män som med vapen i hand kunde markera sin kungs rätt. På flera runstenar utmed den skånska sydkusten finns angivet titeln *"dreng"*. Detta var en dåtida titel på en högt uppsatt man som stått kungen nära, en storman med makt. Det finns också en annan titel på vissa runstenar, nämligen *"thegn"* vilket man menar varit en man som haft kungens nära förtroende, en man i hans närmaste krets. Utmed Skånes sydkust finns inte mindre än sex *"dreng"*-stenar och fyra *"thegn"*-stenar vilket visar att de stormän som kungen här har gett landområden varit några som han litat på. Stormännen har här byggt sina gårdar på jungfrulig mark och bredvid dessa också uppfört träkyrkor från vilka de med den nya religionens hjälp kunde

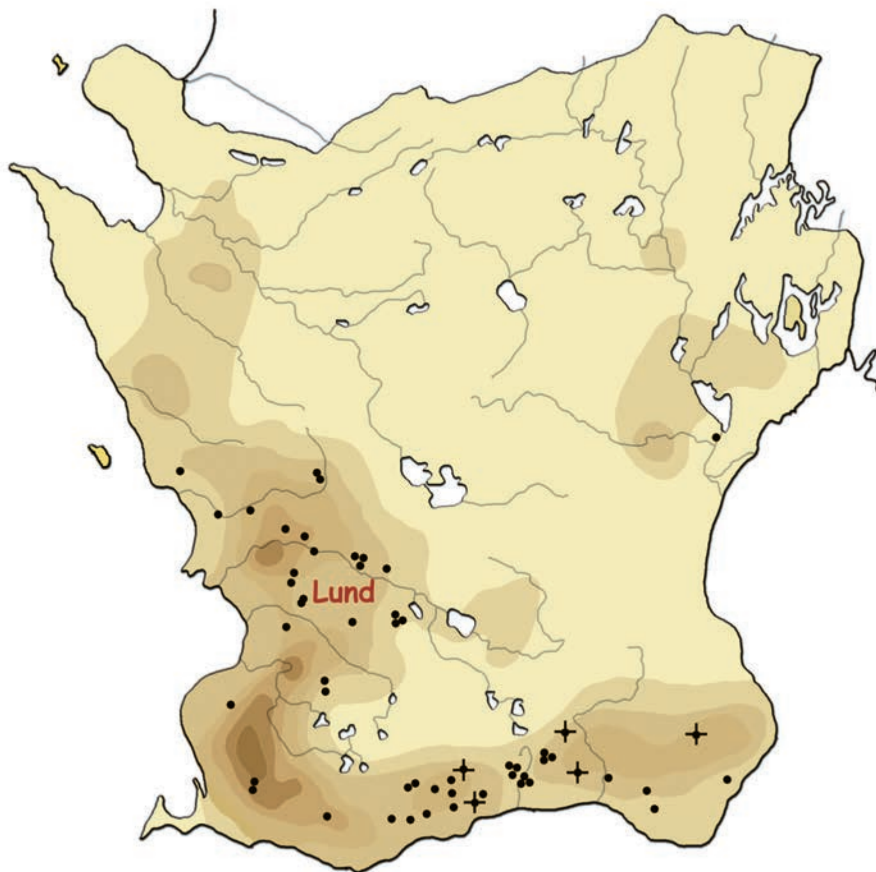

Fig 64: De skånska runstenarna. Korsmarkering anger stenar resta för så kallade "thegnar", dvs. för personer som stått kungen nära. Ju mörkare bakgrundsfärg ju tätare område med tidiga kyrkor.

Fig 65: "Rökstenen" i Östergötland, Sverige, är den runsten i världen som har den längsta runinskriften, 760 runor lång. Runstenen restes tidigt, redan under den första hälften av 800-talet. Texten har visat sig vara delvis svårtolkad.

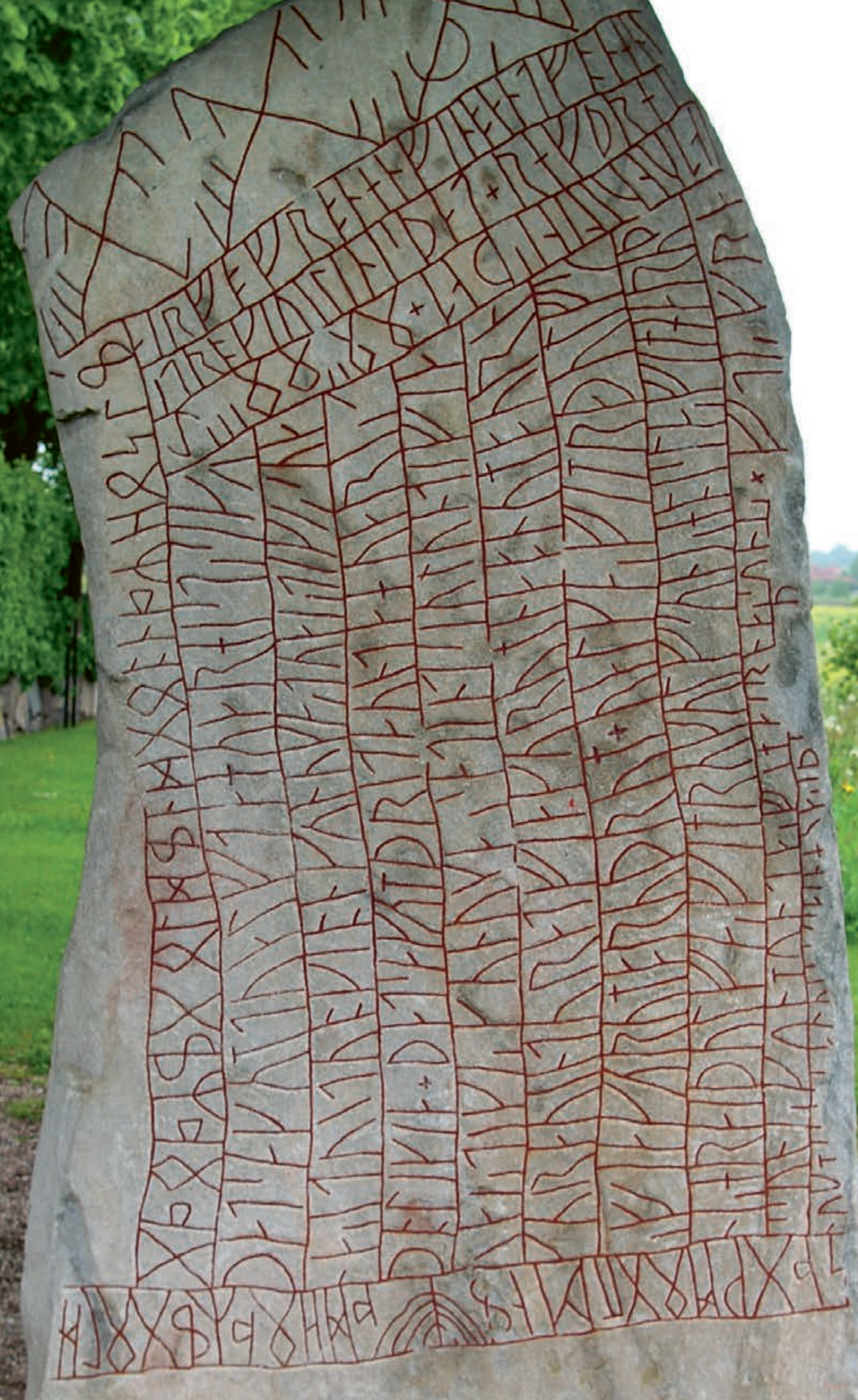

Fig 66: Den ena av de två runstenarna vid Simris kyrka vid Skånes östra kust, vilka båda är resta av svear, inte av daner. Detta indikerar att Harald Blåtand troligtvis inte lade den östra delen av Skåne under sitt välde.

styra. Namnet på dessa nya byar i södra Skåne slutar ofta på ”arp” eller ”torp”. Sådana ortnamn har uppkommit under slutet av vikingatiden, vilket passar väl in på Harald Blåtands egen tid.

Varför reste man då runstenar? Detta är en fråga som saknar ett säkert svar. Hypoteserna är många. En del menar att runstenarna är en markering av social och politisk makt. Vissa forskare menar att man reste runstenar för att manifestera sin rätt till jord och egendom. Detta påstående verkar dock något märkligt. Läser man texterna på de danska runstenarna kan i varje fall detta knappast vara rätt. Ta bara runstenarna i Skåne. De berättar nästan samtliga om allting annat än just äganderätten till jord. En skånsk runsten talar t.ex. om en storman som var *”en skeppare vild”*, en annan odödliggör två stormannabröder som ligger begravda i London, en tredje nämner att en skånsk storman stred vid Uppsala så länge han vapen hade. Och så har vi en runtext med en något annorlunda formulering – stormannen som prisas för han var givmildast med mat.

Författaren har år 2004 lanserat en helt ny teori om varför man reste en runsten. Det som kännetecknar runstenstexterna från sen vikingatid är dels den stora mängden av personnamn som finns i de inhuggna texterna, dels att de skapats i ett kristet sammanhang. Varje sten har uppgifter om vem den

Fig 67: Präst döper ett barn. En scen från Löderups kyrkas dopfunt i Skåne från mitten av 1100-talet. Genom dopnamnet blir barnet upptaget i Guds gemenskap.

döde var men också vilka som rest minnesmärket och ibland vem som huggit runorna. Är det då inte logiskt att det är utifrån just detta, nämligen de många personnamnen, som vi ska söka förklaringen på runstenarna? Den fysiska och absolut viktigaste handling som omvände en människa från hedning till kristen var själva dopet. Genom detta dop blev man en del av gemenskapen kring de kristnas Gud. Det är också genom dopnamnet som Gud känner sina utvalda. Redan i den äldsta kristna kyrkan blev därför dopnamnet viktigt. Den store kyrkoledaren Chrysostomos talade i början av 400-talet om att bevarandet och minnet av de dödas personnamn var det bästa sättet att undsätta dem i den så kallade skärselden. Skärselden skulle alla döda passera innan de kunde upptas i Guds rike. Genom denna eld skulle alla de synder och förseelser som gjorts under livstiden brännas bort.

För att minnas de dödas dopnamn bildades i Europa en stor mängd sällskap just för detta. Under 800- och 900-talet nådde denna namnkult sin stora kulmen. Europas många kloster blev basen för denna namnomsorg. I dessa sällskap, eller brödraskap, finner vi inte enbart präster utan också dåtidens ledande, världsliga män. I England grundade t.ex. en man vid namn Orc, en god vän till vikingakungen Knut som dog år 1035, ett sådant brödraskap. Varje medlem skulle vid annan medlems död skänka en penny för uppläsandet av den dödes dopnamn vid de i kyrkorna återkommande bönestunderna. Denna vurm för de dödas

Fig 68: Kartan visar Skånes sydkust. Kyrkbyar med efterledet "arp", "torp" och "rup" (röda cirklar) menas vara tillkomna under sen vikingatid. Detta överensstämmer med ansamlingen av runstenar från Harald Blåtands tid (blåa cirklar) vilket visar att dessa kyrkbyar troligen anlagts och styrts av kungen män.

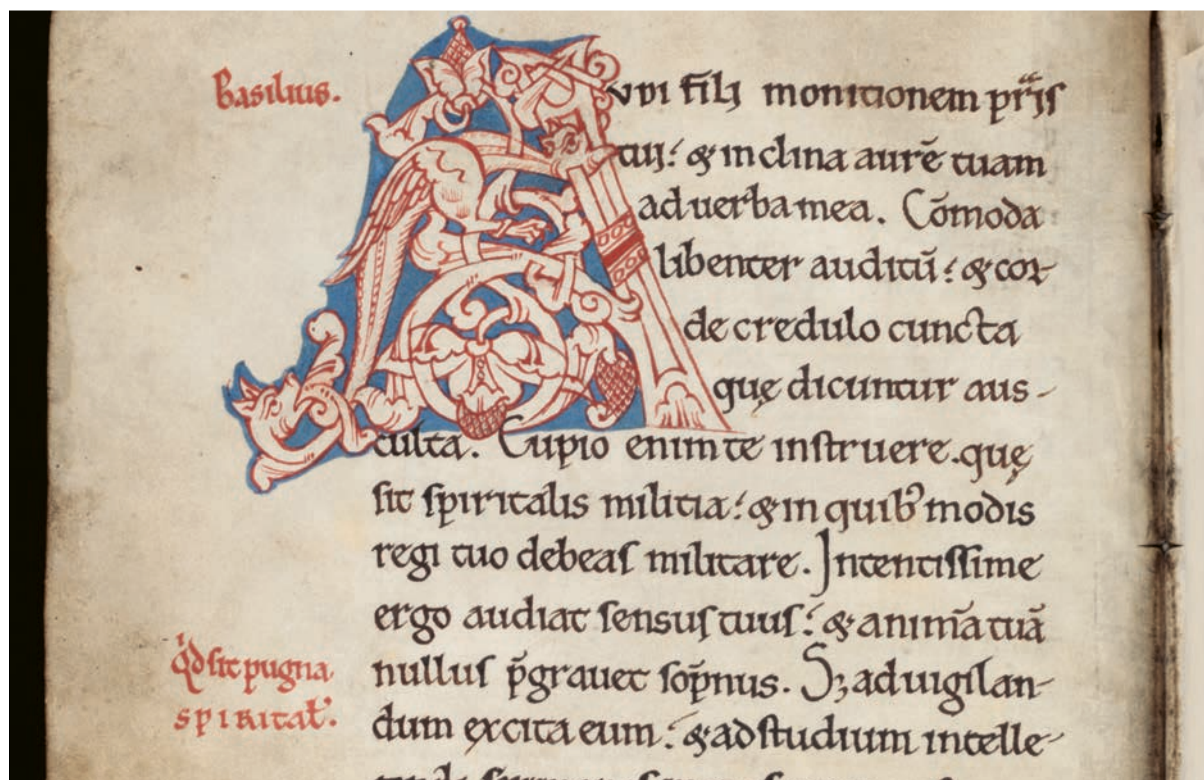

Basilius.
Avdi fili monitionem p̃ris
tui: & inclina aurẽ tuam
ad uerba mea. Cõmoda
libenter auditũ: & cor-
de credulo cuncta
quę dicuntur aus-
culta. Cupio enim te instruere. quę
sit spiritalis militia: & in quib' modis
regi tuo debeas militare. Intentissime
ergo audiat sensus tuus: & animã tuã
nullus p̃grauet sopnus. S; ad uigilan-
dum excita eum: & ad studium intelle-
Qđ sit pugna
spiritał.

Fig 69: En sida ur "Necrologium Lundense" från tidigt 1100-tal. I nekrologiet antecknades donatorers dopnamn vilka sedan varje år vid deras dödsdatum lästes upp i kyrkan under mässan. Runstenarna kan kanske vara missionstidens nekrologier där de kristna dopnamnen varit viktiga. Foto: Wikimedia/File: Necrologium Lundense F. 5v.jpg/Lunds university library/ Public Domain.

personnamn var alltså på modet vid tidpunkten då man reste runstenar. Är det då inte tänkbart att runstenarna kan ha ingått i denna kristna sed med dopnamnen? Runstenarna i Skandinavien skulle alltså mycket väl kunna vara ett första steg mot de så kallade "nekrologer" som under 1000-talet skapades vid biskopskyrkorna. Ett nekrologium var ett hjälpmedel för de rika att lättare ta sig genom skärselden. Genom att donera gåvor till kyrkan blev deras dopnamn infört i listor och efter deras död avhölls varje år en mässa på dödsdagen för alla de som avlidit denna dag – och som givetvis skänkt rika gåvor till kyrkan.[56]

Runstenarna skulle alltså kunna vara missionstidens första steg mot dessa senare, på pergament nedskrivna nekrologer. Genom att resa en runsten kunde alla trogna kristna som var läskunniga och som passerade stenen, läsa texten och på så sätt ihågkomma den avlidnes namn vilket hjälpte dennes färd genom skärselden till Guds rike. Detta skulle också vara förklaringen till varför man redan någon eller några få generationer efter att runstenarna var resta, använde många av dessa som byggnadsmaterial i de nya stenkyrkorna. Kyrkorna var ju heliga kristna platser och genom att placera en i sten inhuggen inskrift med den dödes dopnamn i en sådan byggnad var namnet hela tiden tydliggjort inför Gud.

I den östromerske kejsarens krigstjänst

Invid den skånska sydkusten ut mot Östersjön finns ett antal runstenar och samtida bildstenar som berättar en till synes märklig och fantasieggande historia. Låt oss börja med att avslöja hemligheterna bakom en av dessa, den praktfulla stenen i kyrkbyn Tullstorp. I slutet av 900-talet har man forslat en stor sten till denna plats och en runmästare har sedan låtit hugga in bilden av ett stort fyrfota djur och under detta ett krigsskepp. Bilderna omges av en text som berättar att *"Glibir och Åsa reste dessa kummel efter Ulf"*. Ordet *"kummel"* i pluralis kan syfta på en gravhög och/eller ett antal resta minnesstenar där en gång runstenen stått. Ulf har alltså avlidit och kvinnan Åsa och mannen Glibir har rest minnesmärket. Vem var de? Hur har Ulf dött? Runstenstexten avslutas med ett litet kors och inte ett ordavskiljande kryss vilket kanske ger en antydan om att Ulf varit kristen. Länge visste man inget om dessa personer. Tack vare en nyupptäckt handskrift från 990-talet vet vi nu att Glibir var far till Ulf och då är det troligt att Åsa varit hans mor. Ulf tillhörde de så kallade Jomsvikingarna.[57] Mer om honom i kapitlet om Harald Blåtands död. Kanske var det Glibirs far som byggt den första storgården på platsen och här rest den första kristna träkyrkan. Kanske hette han Tulle, ett namn som sedan också blev den nya byns namn – Tulles torp, dvs. Tulles nybygge som är det nutida Tullstorp.

Skeppet på stenen har tidigare ansetts avbilda ett vikingaskepp. Det är försett med djurhuvuden i både för och akter och styråran finns på sidan – alltså precis så som man menar att vikingarnas krigsskepp sett ut. Dessutom hänger en mängd runda sköldar utmed relingen som visar att detta inte varit något handelsskepp. Självklart måste detta vara en avbildning av vikingarnas stolta långskepp. Men så är det inte! Det finns nämligen detaljer i bilden som absolut inte passar samman med skandinavernas, för tusen år sedan, berömda krigsskepp. Skeppets sidor är t.ex. mycket höga vilket svarar dåligt mot vikingarnas skepp vars relingar endast stack upp någon knapp meter från vattenytan. I både för och akter finns utskjutande rammar vilket är en fullständig omöjlig konstruktion när vi talar om vikingaskeppen. Dessa var nämligen uppbyggda som mycket lätta konstruktioner, därtill med mycket löst sammansatta delar. Tack vare denna rörlighet i konstruktionen kunde de möta Atlantens väldiga havsvågor utan att knäckas. Skepp med ramm fordrade ytterst tunga och styva skeppsskrov som gav tillräckligt med rörelseenergi för att rammen skulle kunna krossa ett motståndarskepp när man med hög fart körde in i det.[58]

Vikingar och skepp är två begrepp som hört samman alltsedan man på 1800-talet skapade den romantiserade bilden av vikingatiden. Då kan det ju tyckas självklart att de nordiska vikingaskeppen ska finnas avbildade på en mängd runstenar. Så är inte alls fallet. Det är tvärtom ytterst sällsynt med skeppsbilder på runstenar. I det nuvarande Danmark finns skepp på 4% av runstenarna, i Norge på 2% och i Sverige på endast 0,7%. Av runstenarna i Danmark har endast fem stycken skeppsbilder. Av dessa är tre liksom Tullstorpsstenen försedda med rammar. Från det under vikingatiden danska Skåne finns tre runstenar med skeppsbilder, samtliga med rammar. Även merparten av de svenska skeppsbilderna har dessa i vattenlinjen utskjutande rammar.

Trots att alltså många av runstenarnas skeppsbilder har rammar och alltså knappast visar vikingaskepp har idén hårt bitit sig fast att det var sådana här skepp som vikingarna använde på sina

krigståg. När de två berömda danska runstensforskarna Lis Jacobsen och Erik Moltke år 1942 kom ut med sitt samlingsverk över Danmarks runinskrifter tog man emellertid inte alls upp detta märkliga problem. Skeppen med rammar blev för dessa forskare i stället en symbol för dödsskeppet i den gamla hedniska trosföreställningen. Man jämförde med en runsten vid Ledberg kyrka i landskapet Östergötland i Sverige som har både skepp och figurframställning.

På Ledbergstenens två flata sidor finns inhuggna bilder. På den ena sidan finner vi längst ner en skeppsbild som är mycket snarlikt skeppet på Tullstorpsstenen. Över detta står två krigare och ytterligare två soldater finns på stenens baksida. Männen bär spetsiga hjälmar och de har alla långa kjolliknande kläder. På baksidan finns också ett djur som biter en av männen i foten. Alla dessa motiv kopplades samman med den hedniska gudaläran.

Ledbergstenen tolkades helt enkelt som en bild av det så kallade *"Ragnarök"*. *"Ragnarök"* är den nordiska hednamytologins stora drama; under *"Ragnarök"* ska allt förgås. Djuret som biter krigaren i foten skulle enligt denna saga kunna vara Fenrisulven, bror till Midgårdsormen. Fenrisulven ska under *"Ragnarök"* sluka asaguden Oden. Det avbildade skeppet skulle då vara dödsskeppet *"Nagelfar"*. Detta skepp ska under *"Ragnarök"* slita sig från sin förtöjning där det ligger i dödsriket *"Hel"* och segla ut för att deltaga i den sista stora striden mellan asagudarna och jättarna. *"Nagelfar"* är makabert nog byggt av döda mäns naglar.

Förlagan till de nordiska runstensskeppen skulle alltså, utifrån den gamla tolkningen av Ledbergstenen, vara ett nordiskt dödsskepp, hämtat

Fig 70: Bild- och runstenen på Tullstorps kyrkogård i Skåne är en av de mera konstnärligt utförda i det vikingatida Danmark. Foto: Sven-Olle Olsson.

Fig 71: Ledbergstenen i landskapet Östergötland i Sverige är en runsten som utan tvekan rests i en kristen miljö vilket tydligt framgår av det praktfulla korset.

från en hednisk saga. En intressant detalj, nog så viktig, är emellertid att Ledbergstenen på ena smalsidan har ett inhugget, stort kristet kors. Det kan inte råda någon tvekan om att man på stenen velat framhäva kristendomen. Ragnaröksteorin passar därför helt enkelt inte in.

Om nu dessa äldre funderingar om skeppsbilderna som hedniska symboler inte stämmer med verkligheten – vad är det då för skepp med rammar som man avbildat på runstenarna? Svaret måste sökas utanför Skandinaviens gränser. Det bör vara frågan om så kallade dromoner, den östromerske kejsarens krigsskepp.

Fig 72: På Ledbergs bild- och runsten i Östergötland finns en liknande skeppsbild som den på Tullstorpsstenen.

Ordet dromon återfinns i skriftliga källor under en lång tidsperiod, mellan ca 500 till ca 1200. Källorna är dock delvis motsägelsefulla och det är inte lätt att göra sig en exakt bild av vad som egentligen menades med en dromon. Vi måste därför ha i åtanke vad några forskare år 2006 skrivit:

"Det som faktiskt är känt om de galärer som kallades dromoner är frustrerande lite. Om inte nya källor hittas, eller om inte marinarkeologin kommer till räddning, kommer vi att fortsätta att se detta mest berömda tidigmedeltida krigsskeppet genom ett mörkt glas." [59]

Dromoner blev kännetecknande för det östromerska rikets vid denna tid alltmera ökande sjömakt. Kejsarens flotta seglade på Medelhavet och med dessa skepp upprätthölls hans maktposition. En dromon var en galär med två våningar av roddare. Det verkar ha funnits olika typer av dromoner. Den minsta kallades *"Ousiakoi"* och var ett hundramannaskepp där det nedersta roddarlaget endast rodde medan det övre förutom rodd även användes som soldater i närstrid. *"Pamphyloi"*-dromonen hade en besättning på 120-160 man och en annan dromontyp hade 200 man fördelade på femtio på de nedersta bänkarna, hundra på de övre bänkarna samt femtio sjökrigare.[60]

En dromon hade mycket höga relingar vilka täcktes av runda sköldar. Årorna stacks ut genom hål i skeppssidorna. Skeppen var försedda med utstickande rammar i både för och akter och dessutom katapulter samt utskjutningsanordningar för den fruktade *"grekiska elden"*, en form av eldkastare. För- och akterstävarna kan ha varit dekorerade med dubbla, uppstickande skulpturer.

I forskningen kring dromoner har man emellertid inte uppmärksammat de skandinaviska runstenarnas skeppsbilder. Här ses skepp med rammar i vattenlinjen i både för och akter; skepp som har höga sidor, runda sköldar och ornament i för och akter. En dromon hade däremot inget roder vid styrbordssidan som det som finns på Tullstorpsskeppet, fig 70. Skulle detta motsäga att en förlaga för bilden varit hämtad från den östromerske kejsarens flotta? Inte alls. Styråran på

Tullstorpsskeppet, som har en typisk form motsvarande de dåtida vikingaskeppens, är nämligen senare inhuggen i bilden. Skeppets bordläggning har först tillkommit och senare har man över denna huggit bilden av sidorodret. På detta sätt har man troligtvis velat göra Tullstorpsskeppet mera likt de nordiska krigsskeppen med sidoroder.

Att man i Skandinavien var väl medveten om den östromerske kejsarens skepp och hur dessa fungerade har vi faktiskt också ett skriftligt dokument på. Namnet dromon förekommer nämligen som ett personnamn i de isländska vikingasagorna. Islänningarna Åsmund och Rannveig hade enligt *"Grette Asmundssons saga"* en son Torstein. Han var mycket ståtlig och stark men något saktfärdig i sina rörelser och i allt vad han företog sig. Därför fick han tillnamnet *"dromon"* efter den östromerske härskarens trögseglande skepp. Med tiden fick Torstein en halvbror Grette, en stor viking. Grette slogs emellertid ihjäl av Torbjörn fiskekrok som efter dådet tog sig ner till *"Miklagård"*, dvs. Konstantinopel – nuvarande Istanbul. När Torstein dromon fick höra detta tog han också dit ner och gick i kejsarens tjänst. Här vann han sin hämnd genom att sätta svärdet i brodermördarens huvud *"så det klövs ner till kindtänderna"*.

Låt oss nu lämna skeppet på runstenen i Tullstorp och i stället fästa blicken på det stora djur som är avbildat på stenen ovanför skeppsbilden, fig 70. Djuret har en kraftigt markerad man och tofsig svans. Huvudet har spetsiga öron eller är det kanske horn? Benens infästning mot kroppen avslutas med en spiralornamentik. Inom runstensforskningen går detta djur under benämningen "det stora djuret". Ett liknande djur finns också på Harald Blåtands stora runsten i Jelling, fig 100. Likheten mellan djuren är så slående att den svenske heraldikern Jan Raneke har noterat att Tullstorpsstenen *"har sin direkta och enda motsvarighet på Jellingstenen, representerande danernas kungaätt och rike"*.[61] Med detta menas alltså vikingakungen Harald Blåtand och att detta stora djur skulle vara hans släkts speciella härskarsymbol. Utmed Skånes sydkust finns flera runstenar med detta kännetecken. Detta stöder också tanken på att just här hade kungamakten kanske satt några av sina mera pålitliga stormän.

Dessa avbildningar av hela "det stora djuret" ses alla från sidan. Det finns emellertid också bilder som visar endast huvudet av detta djur sett framifrån. Sådana avbildningar har tidigare i forskningen kallats för "maskbilder". Forskare har nämligen menat att genom att avbilda en hiskelig, mänsklig ansiktsmask har man velat skrämma bort onda andar och väsen. Så har man t.ex. tolkat den stora "mask"-bild som finns på den danska runstenen från Århusområdet i norra Jylland och som i dag står på Moesgårds museum vid Århus, fig 74. "Masken" skulle alltså föreställa ett människoan-

Fig 73: På Camminskrinet från sen vikingatid ses det stora djuret som vänder sitt huvud mot betraktaren. Huvudet är närmast identiskt med de s.k. "mask"- bilderna varför det inte bör råda någon tvekan om vad dessa föreställer.

sikte täckt med en skrämmande förklädnad. Den kännetecknas av två stora, runda ögon, en markerad rund nos, en halvbågeformad "mustasch" och ett konstrikt flätat skägg. Ett typiskt kännetecken på de flesta "mask"-bilderna är också de två parallella streck som förbinder de runda ögonen. Bilden blir härigenom något komisk – det ser ut som ett par moderna glasögon, fig 75.

Tolkningen att detta skulle vara en människomask måste emellertid vara helt fel och tillhör den flora av påhittade teorier som genom tiderna skapats om vikingatiden och som kommit att bli "sanningar". Det troliga svaret kan vi nämligen hämta från samtida avbildningar. "Masken" är helt enkelt en avbildning av det stora djurets huvud sett framifrån. Detta visas tydligt på två praktfulla vikingaskrin från tiden för Harald Blåtands regering. På både det så kallade Bambergskrinet, fig 192, såväl som på det så kallade Camminskrinet ser man djuret från sidan men samtidigt vrider det också huvudet mot betraktaren. Huvudet är just en "mask"-avbildning med alla dess igenkänningstecken, även en så liten detalj som dubbelbanden mellan ögonen. Det kan således knappast råda någon tvekan om vad man avsett att visa med dessa "mask"-bilder.

Att vikingakungen Harald Blåtand känt en nära association till bilden av det stora djuret visas som sagt inte minst av hans egen resta runsten i Jelling i västra Danmark. Varifrån har han då fått denna symbol? Om nu förlagan till skeppet med ramm ska sökas i Medelhavsområdet kanske också det stora djuret som maktsymbol är hämtat härifrån? Den östromerske kejsaren hade som en tronsymbol stora metalldjur som på ena sidan vaktade tronstolen. Dessa djur kunde, enligt en

Fig 74: Nära Århus i Jylland har denna praktfulla, i modern tid målade "mask"-bild påträffats. Den finns numera på Moesgårds museum vid Århus.

Fig 75: På bildstenen i Västra Strömonumentet i Skåne, som möjligen rest över två som var med om ett slag vid Fyrisvallarna vid Gamla Uppsala år 986, finns denna "mask"-bild.

ögonvittnesskildring från slutet av 900-talet, svänga med svansarna, öppna gapen och ryta. På andra sidan om tronen stod ett stort metallträd med metallfåglar som kunde röra sig och kvittra. Så här beskriver ett sändebud till kejsaren det hela:

"Framför kejsarens tron stod ett träd av förgylld brons, dess grenar var fyllda med fåglar, likaså gjorda av förgylld brons, och dessa avgav skrik som passade till deras arter. Kejsarens tron var gjord på ett så listigt sätt att det vid ett ögonblick var nere på marken, medan det vid ett annat steg högre och sågs uppe i luften. Denna tron var av enorm storlek och var skyddad av lejon, gjorda av antingen brons eller trä täckta med guld, som slog i marken med deras svansar och röt med öppna munnar och skälvande tungor. Lutade mot axlarna på två eunucker, fördes jag in för att möta kejsaren.

När jag kom upp började lejonen att ryta och fåglarna att kvittra, var och en på sitt sätt, men jag blev varken rädd eller förvånad ... Efter att jag hade gjort lydnad mot kejsaren lyfte jag upp huvudet, och se! Mannen som jag just såg sitta på en normal höjd från marken hade nu bytt kläder och satt lika högt som taket i hallen. Jag kunde inte förstå hur detta gått till, såvida han kanske inte lyfts upp av någon sådan maskin som användes för att höja stockarna i en vinpress." [62]

Kejsaren hade vikingar – väringar – i sin livvakt. De förnämsta av dessa har givetvis stått vakt runt kejsarens tronstol. Dessa fåglar och dessa rovdjur måste givetvis ha symboliserat det yttersta av maktfullkomlighet. Var det härifrån som Harald fått inspiration till att själv använda dessa maktsymboler hemma i Danmark? Givetvis blir detta endast en hypotetisk fråga men med tanke på de nära kontakter vikingarna hade med den östromerske kejsaren är frågan relevant att ställa.

Det skandinaviska väringagardet kring den östromerske kejsaren användes även i andra ceremonier. Hovceremonielet i Konstantinopel var mycket strängt och sedan gammalt bestämt in i de mest minutiösa detaljer vilka inte fick rubbas. Dess syfte var att upphöja kejsaren och visa hans makt inför den inhemska befolkningen och hos utländska sändebud. Väringarna ansvarade för kejsarens liv, både i palatset såväl som under fälttågen. Vid alla stora helger eller vid segerfester skedde kejsarprocessioner i huvudstaden. Då omgavs kejsaren av sitt väringagarde. Den förnämste bland dessa bar titeln *"akolouthos"*, ett namn som betydde att han gick närmast kejsaren. Livvakterna hade fotlånga rockar och bar speciella hjälmar på huvudet. Mot höger axel lutade de sina praktyxor.

Väringagardet påstås emellertid av en bysantinsk skribent ha uppstått först på 1000-talet. Detta

Fig 77: *Hunnestadsmonumentet i Skåne på 1600-talet. I mitten Gunne hand med en yxa på höger axel, märklig toppig hjälm och fotsid klädnad. Exakt så såg väringagardet ut när det gick i den östromerske kejsarens procession.*

behöver dock inte betyda att kejsaren inte redan tidigare har haft pålitliga vikingar i sin livvakt. Skandinaver hos kejsaren omtalas faktiskt mycket tidigt. Kejsare Theopilos (829-842) blev attackerad av araberna och sökte då militärt stöd från Venedig, Spanien och från den frankiske kejsaren. I en beskickning från den östromerske kejsaren till den frankiske kejsaren Ludvig fanns *"några män som hans folk kallade Rhos"*. Theopilos bad Ludvig att dessa fritt skulle få återvända till sitt hemland. Ludvig gjorde så men först efter det att han fått bekräftat att de kom från svearnas folk, alltså från nuvarande Sverige.[63]

Ett flertal källor från 900-talet berättar också att *"Rhos/Rus"*, dvs. ett begrepp som också inräknat vikingar, deltog i kejsarens krigståg. I en stor sjöexpedition med kejsarens flotta till Kreta åren 911/912 deltog 700 ruser. I en andra expedition till Kreta år 949 omtalas 629 ruser. Även skandinaver som landtrupper berättas det tidigt om. Åren 954 - 955 deltog dessa i Barda Phocas krigståg i Syrien. I den armé som kejsare Nikephorus 964 - 965 sände iväg till Sicilien deltog också ruser/skandinaver. Samme kejsare sände året därefter en armé mot bulgarerna vari ingick krigare från ruserna.[64]

Att vikingar i stor mängd fanns som legosoldater hos kejsaren redan under hela 900-talet är således säkert. Den tyske kejsarens ambassadör till Konstantinopel 968/969, biskop Liutprand, berättar helt klart om dessa legosoldater: *"ruserna, som vi med annat namn kallar för nordmän"*, dvs. skandinaver. Givetvis har många av dessa nordbor också ingått i den sjökrigsmakt som kejsaren på 900-talet hade på Medelhavet. Är det kanske här som de skandinaviska dromonbilderna på runstenarna från denna tid har sitt ursprung? Att vikingarnas skeppsvana gjorde dem till dugliga och skickliga sjömän, användbara i kejsarens flotta, är knappast en långsökt tanke.

Vi började detta avsnitt om vikingarnas kontakter med den östromerske kejsaren med att berätta om den vackra run- och bildstenen i Tullstorp. Inte långt från denna har funnits andra monument med resta run- och bildstenar som berättar om denna långväga kontakt tvärs över Europa för mer än tusen år sedan. Hunnestadsmonumentet från samma tid som Tullstorpsstenen är ett sådant. När det avbildades år 1620 bestod det av åtta stora stenar av vilka två bar runinskrifter och fem var bildstenar. Senare skövlades monumentet men en del stenar återfanns år 1814. I dag är fyra stenar bevarade. På en av dessa finns en man med märklig hjälm och en kroppslång klädnad och han bär en yxa på sin högra axel. Texten på stenen lyder: *"Esbern och Tomme de satte sten denna efter Roi och Lekfröjd,*

Fig 76: Denna bildsten, som står i slottsparken i Krageholm i Skåne, visar en man bärande ett processionskors; troligtvis en av väringarna som också fungerade som den östromerske kejsarens livvakt vid dennes processioner i Konstantinopel.

söner till Gunne Hand." Exakt så som mannen är avbildad, med märklig hjälm och fotlång klädnad, såg den östromerske kejsarens livvakt ut och så bar man också på högeraxeln sina silverbeslagna yxor när dessa skandinaver beskrivs tåga i procession framför kejsaren.

Ytterligare en bildsten vid den skånska sydkusten kan kanske minna om väringagardet i det forna Istanbul. På en sten från Krageholm slottsträdgård ses en man med samma klädnad som på Hunnestadsstenen och han bär ett stort, kristet processionskors framför sig. Det är lätt att utifrån denna bildsten återkalla en bild av ett sådant processionskors som burits framför den mäktige kejsaren när han, vaktad av sitt tappra garde av skandinaver, besökte den kristna mässan i den stora kyrkan Haga Sofia i Istanbul, vikingarnas *"Miklagård"*.

Fig 78: Den delvis bevarade stenen med mansfiguren från Hunnestadsmonumentet visar på en betydligt lägre sten än vad som ses på kopparsticket. Stenen finns på det Kulturhistoriska museet i Lund.

Historien om Harald Blåtand

Man skrev året 2014. En ung svensk flicka, Maja Sielski, läste om vikingatiden i skolan. Läraren visade en dag några bilder av vikingatida mynt med inskriptioner. Flickan stirrade förhäxat på bilderna av dessa tusen år gamla föremål; bilder som projicerades på klassrummets vägg. De hade ju samma konstiga tecken som de som fanns på ett metallföremål som hon och hennes lillasyster Julia hade lekt med hemma. Föremålet hade tillhört deras farmor och det hade de båda fått av farmodern. Var föremålet från vikingatiden?

Fig 79: Julia och Maja Sielski med Harald Blåtands guldplatta.

Med nervösa händer plockade Maja vid hemkomsten upp lådan med farmoderns saker. Mycket riktigt – där låg ju en rund metallplatta med upphöjda bokstäver – liknande de konstigt formade bokstäver som läraren visat. Maja höll plattan i handen; den var inte större än att den inte helt täckte hennes hand. Plattan var smutsgrå. Nyfiket tog flickan fram en tygtrasa och började gnida på metallytan. Förvåningen var stor när plattan plötsligt började glimma, som om den vore av renaste guld.

Nästa dag tog hon med sig det nyputsade föremålet till skolan och visade upp det för läraren. Exakt hur läraren upplevde situationen kommer inte Maja ihåg men stunden där i klassrummet blev lite mer annorlunda än normalt. Visserligen förstod läraren nog inte riktigt vad det var frågan om men så mycket stod klart att detta var ett märkligt föremål. Sedan den stunden är inget längre normalt hos familjen Sielski, boende i Sverige, i Oxie by i staden Malmö. Plattan är nämligen av guld och den har existerat i tusen år. Det finns dessutom ett mycket nära samröre mellan denna metallplatta och en man vid namn Harald Gormsson – eller Harald Blåtand, ett namn som han är mera känd under. Vi talar om en av den skandinaviska vikingatidens mest berömda kungar. Vem var han? I följande kapitel kommer ni att få svaret på den frågan.

Inledning

Det sensationella fyndet i farmoderns låda kommer vi att berätta om längre fram i boken. Först måste du som läsare emellertid få möjlighet att sätta dig in i just den del av den skandinaviska vikingatiden då den danske kungen Harald Blåtand levde. Då denna bok kommer att ha det historiska sökljuset riktat mot just Harald är det speciellt viktigt att lyfta fram den danska vikingahistorien under hans tid – och givetvis också återknyta till vad som hänt lite före den stund då Harald för första gången såg dagens ljus. Många av de skrivna källor som råkat bli bevarade och som berättar om den tidiga vikingatiden från 700-talet fram till Haralds eget århundrade, dvs. 900-talet, handlar om den halvö Jylland som från Tyskland sträcker sig långt norrut i västra Danmark. Det var ju också i troligtvis Jylland som Harald Blåtand föddes under den första hälften av 900-talet.

Det som vi i dag känner som det historiska Danmark var en gång uppdelat i flera mindre kungariken under ett gemensamt folkslag, danerna. Runt år 800 stiger en av danernas många kungar fram ur historiens täta dimma, vikingakungen Godefrid. År 804 samlade denne en stor flotta och en väldig armé vid staden, eller kanske vid den tiden snarare den stora handelsplatsen, Hedeby även kallad *"Sliesthorp"* i södra Jylland. Danerna gjorde sig beredda om den mäktige kejsaren Karl den store skulle gå till anfall. Fredssamtal gjorde dock att faran för en frankisk invasion kunde blåsas över. Fyra år senare attackerade emellertid Godefrid med sin flotta sina grannar i sydost, trängde in i deras land och ödelade deras blomstrande handelsstad Reric. Denna stad hade antagligen snabbt växt sig stor och hade därför blivit en konkurrent till danernas eget Hedeby. Genom de skrivna källorna får vi veta att Godefrid bortförde Rerics handelsmän; troligtvis har de tvångsförflyttats till hans egen stad Hedeby.

Två år senare mördades kungen av en av sina hirdmän, det vill säga av en av sina närmaste män. Brorsonen Hemming blev ny kung men hans regenttid var kort, endast två år. Näste kände danske kung är Harald Klak. Om honom har vi tidigare i boken berättat hur han år 826 lät döpa sig. Kungen blev emellertid redan efterföljande år bortjagad från Danmark och en ny kung trädde då fram i det historiska sökljuset, Horik den äldre, en av kung Godefrids söner. Denne stupade år 854 under ett inbördeskrig.

Går vi fram till året 873 så verkar det ha funnits två kungar i Danmark, bröderna Halvdan och Sigfred. Adam av Bremen skrev på 1060-talet om dessa:

"Sigfred regerade samman med sin bror Halvdan. De sände gåvor till kung Ludvig, nämligen ett svärd med fäste av guld samt andra ting och bad om fred. Efter att det från bägges sidor var sänt förhandlare till Ejderfloden så svor de på sina vapen – sådan är seden hos detta folk – att de ville hålla en obrytbar fred. Det fanns också andra kungar hos danerna eller nordmännen, som på den tiden härjade Gallien med sjörövarangrepp."

Sju år senare var freden glömd och danskarna gick med en stor flotta upp i floden Ejdern. I den följande kampen mellan danskar och sachsare blev sachsarna nedhuggna i tusental, däribland den mäktige sachserhertigen Bruno med stormän och nio biskopar. År 891 förlorade danskarna ett stort slag vid Dyle i Brabant och två kungar, Sigfred och Godefrid, stupade.

Av sådana noteringar om tidiga danska kungar, endast kända genom korta blixtljus som upplyser historiens mörker, förstår man att det inte är helt lätt att hålla ordning på alla dessa danska kungar, av

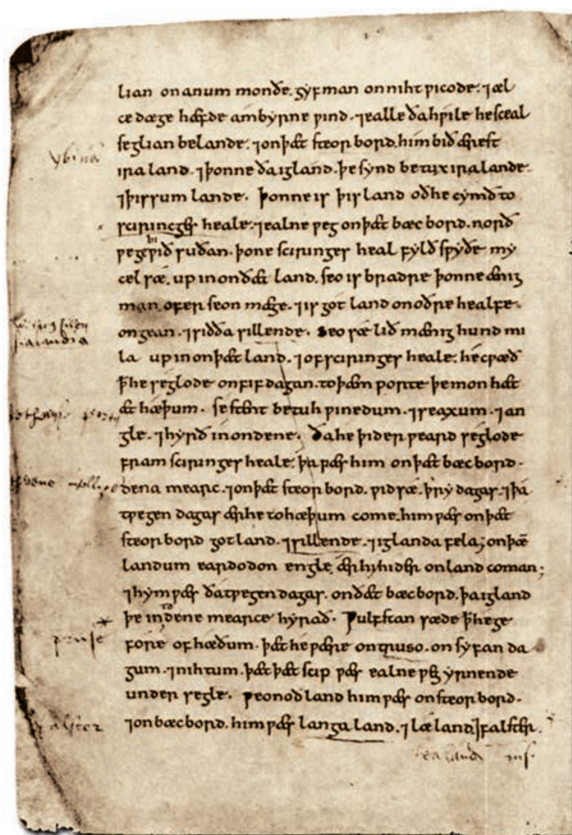

lian on anum monðe. gyf man on niht wicode. ⁊ æl
ce dæge hæfde ambyrne wind. ⁊ ealle ða hwile he sceal
seglian be lande. ⁊ on þæt steorbord him bið ærest
Iraland. ⁊ þonne ða igland þe synd betux Iralande
⁊ þissum lande. Þonne is þis land oð he cymð to
sciringes heale. ⁊ ealne weg on þæt bæcbord. Norð
weard. Wiðsuðan þone sciringes heal fylð swyðe my
cel sæ. up in on ðæt land. seo is bradre þonne ænig
man ofer seon mæge. ⁊ is gotland on oðre healfe
ongean. ⁊ siððan sillende. seo sæ lið mænig hund mi
la up in on þæt land. ⁊ of sciringes heale he cwæð
þæt he seglode on fif dagan. to þæm porte þe mon hæt
æt hæþum. se stent betuh winedum. ⁊ seaxum. ⁊ an
gle. ⁊ hyrð in on dene. Ða he þiderweard seglode
fram sciringes heale. þa wæs him on þæt bæcbord
dena mearc. ⁊ on þæt steorbord widsæ. þry dagas. ⁊ þa
twegen dagas ær he to hæþum come. him wæs on þæt
steorbord gotland. ⁊ sillende. ⁊ iglanda fela. on þæm
landum eardodon engle. ær hi hider on land coman.
⁊ hym wæs ða twegen dagas. on ðæt bæcbord þa igland
þe in dene mearce hyrað. Wulfstan sæde þæt he ge
fore of hæðum. þæt he wære on truso. on syfan da
gum ⁊ nihtum. þæt þæt scip wæs ealne weg yrnende
under segle. weonoðland him wæs on steorbord.
⁊ on bæcbord him wæs langa land. ⁊ læland ⁊ falster.

Fig 80: En sida ur Orosius "Seven Books of History Against the Pagans". Manuskriptet är en kopia från tidigt 1000-tal av originalskriften. Här berättas bl.a. om den norske sjöfararen Ottar och hans färd från Norge till Hedeby ca 870. Foto: Wikimedia/ File: OE Orosius Norway Denmark & Sciringes heal Cotton Tib Bi.jpg/British Library/Public Domain.

vilka en del dessutom hade samma förnamn. Om vi ska våga tro på islänningen Snorre Sturlasson, som levde långt senare, titulerades ledare av större vikingaflottor också som kungar utan att de ägde något land. Så var tydligen fallet med den unge Olav Trygvason innan han blev kung över Norge i slutet av 900-talet: *"Det var i de tiderna skick bland vikingarna att, när kungasöner styrde en krigsflotta, blev de kallade kungar, oaktat de inte hade något land att råda över. Således gav nu också Olavs folk honom kunganamn."* [65]

En mycket intressant beskrivning av Skandinavien härstammar från den norske sjöfararen Ottar som på 870-talet kom till den engelske kungen och för denne berättade om sina skeppsfärder utmed några av kusterna i norra Europa. Påpassligt nog nedtecknades denna berättelse av en av kungens skrivare. Här har vi alltså en av de äldsta ögonvittnesberättelserna om Skandinavien.

Ottar berättade bl.a. om hur han en gång lämnade Norges sydspets för att segla söderut. Längst söderut i Norge låg vid den tiden den stora handelsplatsen Skiringsal. Från denna hade han fem dagars seglats till *"den handelsstad som heter Hedeby. Den ligger mellan venderna, sachsarna och anglerna och tillhör danerna. Då han seglade dit från Skiringsal hade han på babord sida* (alltså till vänster om sig) *Danmark, på styrbord sida det öppna havet i tre dagar. Och så, två dagar innan han kom till Hedeby, hade han på styrbord sida* (till höger om sig) *Gotland och Sillende och många öar. I dessa trakter bodde anglerna innan de kom till England. Och under dessa två dagar hade han om babord de öar som tillhörde Danmark."* [66]

I Ottars text framgår också att vid floden Elbes mynning låg Friesland och norr därom *"är det land som kallas Angel och Sillende och, till en viss grad, danerna."* Det är lätt att rekonstruera Ottars sjöresa. Han seglade först i tre dagar utmed den långa kuststräcka som i dag är Bohuslän och Halland i Sverige, då befolkat av danskar. Därefter styrde han västerut över till Jylland, vars norra del han kallade för *"Gotland"*. Ottar färdades vidare söderut genom sundet mellan Jylland och Fyn, dvs. Lilla Bält, och kom så ner till staden Hedeby vid Slesvig i nuvarande norra Tyskland. Öarna Själland och Fyn passerades på babord, dvs. på vänster sida och det var dessa som tillhörde Danmark.

Här möter oss alltså ett flertal folkslag, inte bara danskar. Ska man tro Ottar, och varför ska man inte det, hade vi på 870-talet i det område som i

dag är Jylland och dess närliggande södra del mot Tyskland ett flertal riken. Landet *"Angel"* låg längst i söder och gränsade till den stora handelsstaden Hedeby. Staden gränsade också till eller låg i närheten av venderna i öster och sachsarna i söder. I Hedeby satt emellertid danskarna. I Jylland norr om anglernas rike låg *"Sillende"* och *"Gotland"*. Öster om Jylland låg Danmark.

Vi är nu i den tursamma situationen att vi har ytterligare ett ögonvittne från samma tid. Handelsmannen Wulfstan berättade följande om en resa han företog från Hedeby vid Slesvig till våra dagars Polen. Han färdades utmed Östersjöns södra kust till handelsplatsen Truso i Polen. *"Wulfstan sa, att han reste från Hedeby, att han var i Truso på sju dagar och sju nätter, att skeppet hela tiden gick under segel. Vendland var på hans styrbord sida, och vid babord* (till vänster) *hade han Langeland, Lolland, Falster och Skåne. Alla dessa länder hör till Danmark. Så hade vi Bornholm till babord och de har deras egen kung. Så efter Bornholm hade vi de länder som först heter Blekinge, Möre, Öland och Gotland* (här åsyftas den stora ön i Östersjön och inte landet med samma namn i Jylland) *till babord och dessa länder tillhör svearna. Och vi hade Vendland på styrbords sida ända till Wislas mynning."* [67]

Det är tacksamt att vi har dessa två berättelser från 870-talet men bristen på andra liknande och samtida beskrivningar av Sydskandinavien gör det svårt att helt säkert tolka dem. Vi skulle t.ex. gärna velat ha mer information om Ottars notering att Jylland var uppdelat på tre landområden. Vi vet också att det i Lejre på den stora ön Själland funnits ett danskt kungasäte men vi vet inte hur stor

Fig 81: Ottars (blå linje) och Wulfstans (brun linje) beskrivna sjöresor, vilka de gjorde ca 870. På kartan är namnen inlagda på de platser som de anger i sina berättelser.

makt den regent haft som suttit där. Vad menar egentligen Wulfstan när han säger att en del danska öar och Skåne längst i öster tillhörde Danmark i motsatts till ön Bornholm som hade deras egen kung? Fanns det på 870-talet en gemensam kung över större delen av Danmark? Faktamaterial blandas med sagor och fantasier och i denna historiska dimma famlar vi desperat om vi önskar få klarhet.

Haralds far Gorm och hans släkt

För att förstå Harald Blåtands släktförhållanden måste vi bege oss till sydvästra Jylland. Prästen Adam av Bremen berättade på 1060-talet om en *”Olof, som kom från sveonernas land och med vapenmakt erövrade danernas rike. Han hade många söner, av vilka Chnob och Gurd bemäktigade sig tronen efter faderns död.”*

Det område som Olof blev herre över har man menat endast varit området kring staden Hedeby i södra Jylland. Två runstenar verkar nämligen här bekräfta en del av Adams uppgifter. Båda runstenarna är resta av Asfrid, dotter till en trolig dansk storman vid namn Odinkar. Av runtexterna får vi veta att hon var gift med Knubu och med honom hade sonen Siktriuk. På den ena stenen omtalas dessutom att Siktriuk varit kung. Här nämns också en man vid namn Gormr. På den första av Asfrids runstenar DR2 står följande:

Sidan A: **osfriþr : karþi : kum¶bl ’ þaun ¶ oft : siktriku :**

Sidan B: **sun (:) (s)in : oui : knubu**

Översättning: *”Ásfríðr gjorde kuml detta efter Siktriku, sin och Knubus son”.*

Den andra runstenen DR4 bär märkligt nog nästan samma text men med endast några smärre men betydelsefulla tillägg:

Sidan A: **÷ osfriþr ÷ karþi ¶ kubl ÷ þausi ÷ tutiR ÷ uþinkaurs ÷ oft ÷ siktriuk ÷ kunuk ÷**

Sidan B: **÷ sun ÷ sin ÷ ¶ ÷ auk ÷ knubu ÷**

Sidan C: **kurmR (÷) raist (÷) run(a)(R) (÷)**

Översättning: *”Ásfríðr gjorde kumler dessa, dotter till Óðinkárs, efter Siktriuk konung, sin och Knubus son. Gormr gjorde runor.”* [68]

Adam av Bremens berättelse och dessa två runstenars texter har gjort att man antagit att det i början av 900-talet i Hedeby skulle ha funnits tre generationer kungar av ättlingar från sveonernas, eller svearnas, rike: Olof, Chnob/Gurd och Siktriuk.

Båda stenarna anger Asfrid som initiativtagare till deras tillkomst. Hon hade med Knubu sonen

Fig 82: Kopia av runsten från Hedebyområdet. Texten lyder i översättning: ”Ásfríðr gjorde kuml detta efter Sigtrygg sin och Knubus son”. Foto: Wikimedia/File: Large Sigtrygg stone replica.jpg/PaulSch/CC BY-SA 4.0.

Fig 83: Runsten från Gottorp slott, Slesvig. Texten lyder i översättning: "Asfrid gjorde kumler dessa, dotter till Odinkars, efter Siktriuk konung, sin och Knubus son. Gormr gjorde runor." Foto: Wikimedia/File: Small_Sigtrygg_stone.jpg/Viciarg/CC BY-SA 4.0.

Siktriuk. På sten DR4 får vi veta att Siktriuk varit kung men att han var död vid stenens tillkomst, något han varit redan vid stenen DR2:s resning. Vi får också veta på DR4 att en man vid namn Gormr gjorde runorna eller kanske snarare stod bakom runstenens tillkomst.

När den första runstenen DR2 gjordes satte modern Asfrid denna vid någon form av minnesmärke ("kuml") som hon uppfört efter sonen Siktriuk. Kanske har det varit vid hans grav. Hennes man Knubu var vid detta tillfälle rimligtvis död eftersom det är hon som rest minnesmärket. När den andra stenen DR4 restes har Asfrid också utökat minnesmärket. Det står nämligen nu *"kubl ÷ þausi"* (*"kuml dessa"*) i pluralis, inte i singularis som på den första stenen. Samtidigt har man tillfört informationen att Siktriuk varit kung. Den som på detta sätt velat hylla Siktriuk kan vara den person Gormr som rest runstenen med det inhuggna kunganamnet. Kan detta vara kung Gorm, far till Harald Blåtand? Men om Siktriuk varit barnbarn till Olof från sveariket, varför skulle då dansken Gorm hylla honom med titeln kung? Var verkligen Knubu (Chnob) son till Olaph som Adam av Bremen påstår?

Vi kommer nu att föra in en hittills okänd källa i denna berättelse. Det är uppgifter från handskriften *"Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum"* som vi påträffat vid vårt arbete med Harald Blåtands grav, en grav som vi funnit i Polen. Handskriften, eller krönikan, kan dateras till 990-talet och den kommer att berättas mer om senare i boken under kapitlen "Historiska aspekter kring Polenfyndet" och "Handskriftsbilaga". Ett avsnitt hämtad ur denna krönika ger oss helt ny historisk kunskap om förhållandena i Jylland i början av 900-talet:

"Under Herrens år 948, genom förbön av Prins Hirmann och med godkännande av kung Gurmd, sände ärkebiskopen Atheldag missionärsbröderna Hored, Reginbrand och Leofdag för att de skulle bygga Guds tempel i danska landet och att de skulle sprida all läkedom och nåd från dem till folket. Således uppfyllde kung Gurmd löftet från sin äldre, avlidne bror Knup till Heinric, som var far till kejsaren Otto, vilken enligt uppgift 15 år tidigare hjälpte honom (alltså Knup) *att hämnas döden av hans son Sigtrig och rädda tronen och kronan i utbyte mot lydnad mot Gud och att respektera de kejserliga myndigheterna."* [69]

Kung Gorm (Gurmd), Harald Blåtands far, ska alltså enligt denna källa ha haft en äldre bror Knut (Knup) vars son Sigtrig uppenbart blivit dödad. Rimligtvis är denne Sigtrig samme som Siktriuk på runstenarna. År 948 var Knut död

och Gorm ville då uppfylla sin brors tidigare löfte till den tyske kungen Henrik I att låta de kristna få etablera sig i Danmark. Gorm har då fått prins *"Hirmann"* (dvs. Herman Billung av Sachsen) att hjälpa honom med kontakterna till ärkebiskop Adeldag i Bremen/Hamburg.

Uppgiften år 948 att den tyske kungen Henrik I femton år tidigare, alltså år 933, hjälpt Knut *"att rädda tronen och kronan"* åsyftar det krig som då utspelade sig i södra Jylland. Munken Widukind omtalar under året 934 denna strid i sin krönika *"Res gestæ saxonicæ"* som är författad vid mitten av 900-talet:

"Efter att Henrik hade besegrat alla kringboende folkslag, drog han med en här mot de danske, vilka från havet brukade att falla härjande in i Frisland. Han besegrade dem, gjorde dem skattskyldiga och tvang deras kung Cnuba till att låta döpa sig". [70]

Det är således rimligt att *Chnob* i Adam av Bremens version är samme person som Widukinds danske kung Cnuba, runstenarnas Knubu och *"Gesta Wuliensis" Knup*. Men Adam nämner ju att denne skulle vara son till Olof från sveonernas land. Olof hade enligt Adam två söner som blev regenter, Chnob och Gurd. Adams tillförlitlighet är emellertid ofta ifrågasatt. Hans handskrift är också betydligt yngre och uppgifterna kommer från hörsägen. Inte omöjligt är att han här blandat ihop deras släktrelationer. Kanske var det bara Gurd som var Olofs son.

Uppgiften att den tyske kungen Henrik I år 934, hjälpt Knut *"att rädda tronen och kronan"* ger perspektiv på kriget detta år. Inte orimligt är att Gorms bror Knut då återtagit sveonernas välde i Hedeby vilket tidigare legat under Olof och hans son Gurd. *"Gesta Wulinensis"* uppgifter kan därför ge en helt annan förklaring till texterna på de två runstenarna än tidigare tolkningar. De kan också förklara varför texterna är nästan likalydande på båda stenarna. Sten DR 2 är rest av Asfrid över sin dödade son Siktruk; kanske är stenen rest på dennes grav. Hennes make Knut (Knubu), Gorms storebror, är då också död. När Gorm senare kommer till makten reser han och Asfrid ett större monument över hans brorson Siktruk. Samtidigt sätter han upp en runsten där han framhåller att denne Siktriuk varit kung och själv sätter han dit sitt eget namn.

Över kung Gorm ondgjorde sig prästen Adam av Bremen när han på 1060-talet skrev om Danmarks historia: *" … som jag vill kalla en gruvlig orm och som i hög grad var fientligt inställd till alla kristna. Han planerade att fullständigt utrota kristendomen i Danmark, fördrev Guds präster från sitt område och lät också döda många under tortyr".*

Adams uppgifter stämmer däremot inte med den bild man får av Gorm i *"Gesta Wulinensis"*. År 948 ville kung Gorm tydligen uppfylla sin döde brors önskan om att de kristna skulle få etablera sig i Jylland. Detta tyder knappast på att han varit en så hatisk hedning som Adam av Bremen velat göra honom till. De tre präster som omtalas i *"Gesta Wulinensis"*, det vill säga *"Hored"*, *"Reginbrand"* och *"Leofdag"*, är de samma som också omtalas i det så kallade *"Ingelheimsdokumentet"* från samma år. Enligt detta dokument vigde ärkebiskop Adaldag av Hamburg/Bremen år 948 tre biskopar för Danmark. Med Danmark menas i detta fall endast området Jylland. I Jylland insattes biskop *"Oredo"* i Slesvig, biskop *"Reginbrando"* i Århus och biskop *"Liopdago"* i Ribe.[71] Namnen i *"Ingelheimsdokumentet"* är de samma som i *"Gesta Wulinensis"*, dock med annan stavning vilket visar att den som skrivit *"Gesta Wulinensis"* inte kopierat från detta dokument.

I *"Gesta Wulinensis"* får vi fler uppgifter om Gorms släkt än vad som tidigare varit kända. Plötsligt stiger, förutom hans bror Knut, ytterligare en

bror till Gorm fram ur historiens dunkel. Under året 943 läser vi:

”Under Herrens år 943 slutade en blodig konflikt som pågått oavbrutet sedan martyriet av Zygfryd (troligen Sigtrig)*, son till Knup, som förrädiskt dödades av Knups bror Harold, som tjänade sina förfäders gudar och tjänade fruktansvärda demoner och dyrkade många av dem och hade många fruar. Denna hedniske härskare, den siste av sönerna till kung Knob, som var en kung själv men bara i ett land omgiven av vatten, kallat Fejn* (Fyn)*, ledde sina krigare till Normandiens land för att stödja sonen till sin kusin Viljalmur, son till Hrolv* (Rolf = Rollo)*, som fortfarande var ett barn.* (Sonen till Vilhelm långsvärd var Rikard I) *Hans flykt, även om ingen någonsin skulle kalla det så, resulterade i hotet om invasionen av Prins Stojgnews* [72] *trupper men kung Gurmd utnyttjade sin brorsons list vilket gav honom rätten till Harolfs arv.*

För att få hjälp från Herman (Herman Billung)*, ´princeps millitiae´ i Sachsen, i början av striden om tronen, fick Gurm överlämna sin son Konut och sedan hans yngre son Harald* (Harald Blåtand) *som gisslan. De döptes av den framstående ärkebiskopen Atheldag, och efter att ha lämnat biskopssätet Bremensis, växte de upp i den kristna tron i palatset i Merseburgu och senare i Quidelingeburgu. Konut och Harald döptes samma år som Atheldag ordinerades till ärkebiskop och började sin verksamhet denna tid.”* [73]

Gorm hade alltså bett om hjälp av Herman Billung av Sachsen i kampen mot sin bror Harold som enligt *”Gesta Wulinensis”* var kung på ön Fyn. Han hade därför varit tvungen att sända sina två barn Knut och Harald (Blåtand) som gisslan. Detta har skett vid den tid då Adeldag blev ärkebiskop i Hamburg/Bremen, det vill säga år 937. Det danska släktkriget har tydligen pågått från detta år fram till dess att Gorm lyckades landsförvisa Harold år 943. Den landsförvisade begav sig då till Normandiet för att hjälpa sin minderårige släkting Rikard I. Enligt *”Gesta Wulinensis”* får han som tack för denna hjälp av denne staden Baiues (Bayeux).

”Gesta Wulinensis” ger oss här helt nya uppgifter om Gorms söner Knut och Harald Blåtands barndom. Deras födelseår känner vi också från ett annat avsnitt av handskriften. Knut var den äldre brodern och Harald omtalas år 947 ha varit femton

Fig 84: Rikard I som en sentida staty på stadstorget i Falaise. Foto: Wikimedia/File: Richar_fearless_statue_in_falaise.jpg/ Imars/CC BY-SA 2.5 cropped.

år gammal; alltså var han född år 932. Det betyder att det var två unga barn som år 937 togs om hand och fick en uppfostran i en kristen tysk kejsarmiljö. Inget av detta har varit känt tidigare. Båda blev också döpta under denna vistelse i utlandet. Vad det gäller Harald Blåtand stämmer ju inte detta alls med de uppgifter som berättar att han döptes i början av 960-talet. Förklaringen finns emellertid också i *"Gesta Wulinensis"* men det kommer att berättas om detta längre fram i den här boken.

Denne Harolds färd till Normandie känner vi tack vare krönikören Dudo från Saint-Quentin som föddes ca 965. Dudo sändes år 986 till hertig Rikard I av Normandie där han vistades under några år. När han senare återkom bad hertigen honom att skriva normandernas historia. Det är i Dudos stora verk, *"Historia Normannorum"* som en kraftfull Harold med sina soldater stiger fram ur historiens mörker. Historien är följande.[74]

Härskaren Vilhelm långsvärd av Normandie var arvtagare till landet efter fadern, den skandinaviske vikingen Rollo som fått Normandie av den franske kungen. Vilhelm blev år 942 mördad under ett stort gille och hans då minderårige son Rikard I blev herre över landet. Den franske kungen tog ynglingen närmast som fånge vilket oroade den skandinaviska befolkningen i Normandie. Vid 14 års ålder året 945 allierade sig Rikard I med de skandinaviska ledarna i Normandiet. Dessa behövde hjälp utifrån och i Dudos text kan vi läsa varifrån man hämtade hjälpen:

"De normandiska ledarna hade redan sänt krigare av ganska inflytelserikt herremanskap till Aigrold (på latin: Haigroldus dvs. Harold)*, kung från Danmark så att han skulle skynda sig att hjälpa sin kusin* (på latin: consanguineo) *Rikard, son till den store hertigen William eftersom den franske kungen hävdade för sig själv rätten som kung i hela Normandie genom att med våld ta bort varje heder från pojken Rikard.*

Aigrold, den storsinte kungen av Danmark, mottog med heder de normandiska ambassadörerna på grund av kärlek till hans nära släkting Rikard och, genom att samla skepp och fylla dem med förnödenheter och soldater, kom han så snabbt som han kunde med en otroligt stor mängd av unga rekryter och landade på stranden till floden Dives nära Corbon där floden med våldsam kraft möter havet. När männen från Coutances och Bayeux fick kunskap om hans ankomst anslöt de sig till honom av kärlek till den unge Rikard."

Nu fick kung Louis av Frankrike information om upproret, samlade en stor här och drog mot Harold. Danerkungen ville emellertid ha ett personligt möte med kung Louis vilket den franske kungen gick med på. Vid floden Dives slog han läger mittemot Harold och normanderna. En av kung Louis män, Bernhard, varnade visserligen kungen för att låta danskarna inför mötet föra sina soldater över floden men han talade inför döva öron. Så kom mötet till stånd:

"Kung Aigrold stod där tillsammans med männen från Coutances och Bayeux medan kung Louis stod på andra sidan med frankerna. Dessutom stod också danernas avhållna ungdomar där, lutande sig mot sina spjut, hållande långa sköldar i sina händer. De hoppades på ett tillfälle att få döda frankerna och deras kung."

Plötsligt urartade mötet när Harolds allierade från Coutances och Bayeux upptäckte greve Herluin från borgen Montreuil i kung Louis sällskap. De sa:

"Är inte detta den man för vars gräl och falskhet vår herre Wilhelm (Wilhelm långsvärd) *blev dödad. Ska den här besvärlige mannen glida oss ur händerna?"*

Med detta sagt blev nu alla danskarna upprörda, bröt ut i ett våldsamt rytande och raseri och attackerade och dödade greven. Detta blev början på en våldsam strid mellan daner och franker. Bland fransmännen stupade flera herremän innan kung Louis flydde. Han blev emellertid snart infångad.

Intressant är att både Dudo och *"Gesta Wulinensis"* omtalar Harold som kusin till Vilhelm långsvärd. Enligt *"Gesta Wulinensis"* är ju dessutom Knut, Gorm och Harold bröder. Detta betyder att deras far (HardeKnud ?) måste ha varit bror till hertigen Rollo av Normandie. Forskningen har varit oense om var Rollo kommit från, vissa har placerat hans hembygd i Norge, andra i Danmark.[75] Med de nya uppgifterna verkar det emellertid som att det är i Danmark man ska söka släktens hemland. Detta stödjer också en uppgift som berättar om ett möte mellan Rollos son Vilhelm långsvärd och Herman Billung av Sachsen. Herman tilltalade då Vilhelm på danska, ett språk som uppenbart Vilhelm talade eller förstod.[76]

En plats kallad Jelling

Det finns en plats i Jylland som heter Jelling och som alla danskar känner till. Den har nämligen blivit en ikon för Danmarks historia. Redan år 1931 konstaterade runforskaren Lis Jacobsen att *"av alla nordiska minnesmärken har inga varit föremål för så många undersökningar och en så omfattande vetenskaplig användning som de två berömda kungastenarna på Jelling kyrkogård."*

Det som åsyftas är två runstenar utanför Jelling medeltida kyrka. Fram till början av 1930-talet

Fig 85: Jellingmonumentet. Kopparstick från Peter Lindebergs avhandling år 1591. På bilden har endast en runsten vid kyrkan medtagits, nämligen Harald Blåtands stora sten. Stenen uppe på högen är i dag inte längre känd.

hade Jelling och dessa två stenar publicerats i inte mindre än 53 böcker eller forskningsartiklar. Den första historiska skildringen av platsen är Peter Lindebergs avhandling på latin med titeln: *"Commentarii Rerum Memorabilium In Europa (etc.)"* vilken redan året 1591 trycktes i Hamburg. Mot slutet av 1800-talet började litteraturen om Jelling att flöda ymnigare. Detta litteraturflöde ökade på 1920-talet till en strid flod av lärda, tryckta åsikter och hypoteser. En kraftig ökning av läsbara artiklar i ämnet noteras också på 1970-talet. Intresset har sedan dess inte avtagit utan bara ökat ju närmare nutid vi kommer. Jelling har aldrig tidigare attraherat humanister och andra skribenter i en sådan enorm omfattning som det gör i dagsläget.

Vad är det då som är så märkligt med denna plats? Här finns alltså två stycken runstenar som är resta på 900-talet. Stenarna omtalar två vikingakungar vars efterkommande släkt fortfarande sitter som regenter på Danmarks tron. Detta är givetvis en av förklaringarna till intresset. Att sedan en av dessa kungar är den mytomspunne vikingakungen Harald Blåtand har givetvis också bidragit. Att det på kyrkogården finns två enorma högar, varav en är en av Danmarks största gravhögar, har också gjort sitt till. Spår efter Skandinaviens största skeppssättning, dvs. en gravform av resta stenar, finns också här. Inne i stenkyrkan från ca 1100 har man dessutom grävt fram rester efter stolphål till en vikingatida byggnad men också en träkammargrav med ett mansskelett. Skelettet har man menat vara de jordiska kvarlevorna efter Haralds far kung Gorm. Till detta ska läggas de uppseendeväckande resultaten från stora utgrävningar i området som i senare tid kastat ett helt nytt ljus över det vikingatida Jelling. Allt detta har gjort att platsen Jelling numera är upptagen på FN:s världslista över omistliga globala historiska platser. Jelling har blivit ett världsarv. Och allt har sitt ursprung i frågor som rör just Harald Blåtand och hans far Gorm men också hans mor Thorvi (Tyra).

Fig 86: Jelling med de två högarna och den medeltida kyrkan sedda från norr. Efter Kornerup år 1875.

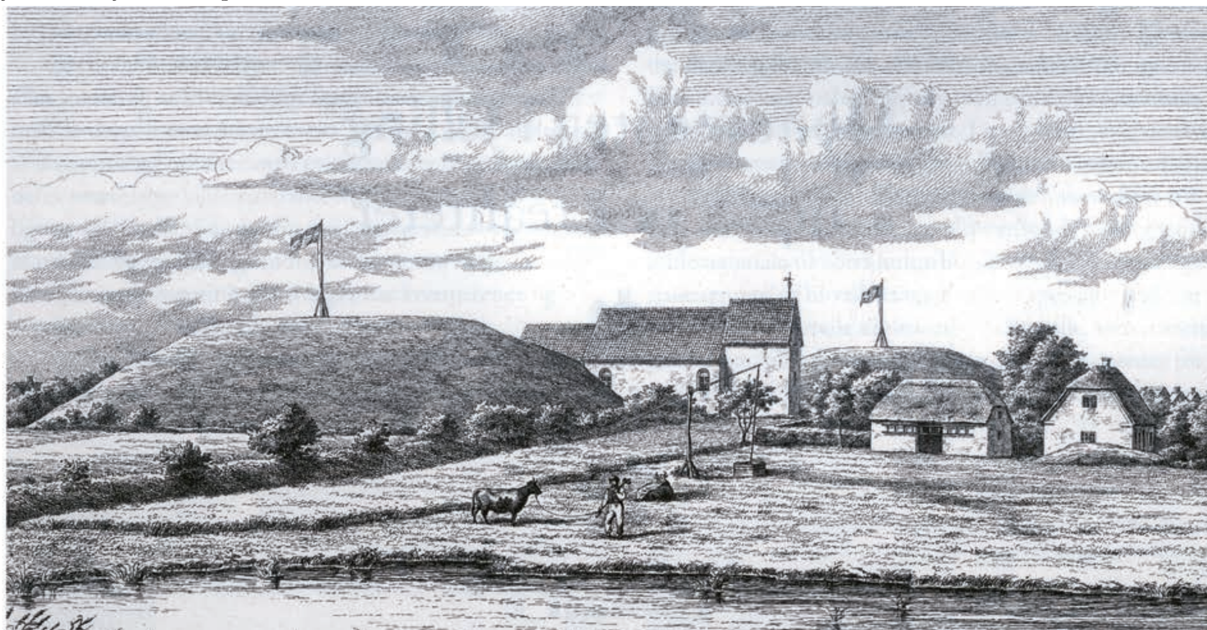

Fig 87: Den norra högen från 950-talet och kyrkan från tidigt 1100-tal i Jelling. Foto: Wikimedia/File: View from the top of the Kongernes Jelling, northern mound and the church, July 2015. jpg/Szilas/CC0 1.0.

Kung Gorm var gift med Thorvi. Så omtalas hon på Gorms runsten men i de nedtecknade sagorna bär hon namnet Tyra. Vem var hon? Historieskrivare från 1100-talet och framåt berättar om en kraftfull kvinna som skulle ha byggt både en försvarsvall för riket mot tyskarna i söder, det så kallade *”Danevirke”*, men också ha samlat in mat till folket så de slapp att svälta. Detta är bara senare försök att förklara hennes märkliga smeknamn på en av runstenarna i Jelling: *”Thorvi, Danmarks bod”*. Ordet *”bod”* har man menat ska betyda *”prydnad”*.

Den danske krönikören Sven Aggesen skrev i slutet av 1100-talet en utförlig berättelse om Thorvi. Tyvärr kan man inte lita på denna historia men den kan ändå vara intressant om man ska klargöra att det kring den märkliga drottningen Thorvi redan vid Svens tid funnits levande myter och legender. Hennes man Gorm hade blivit lydkung under kejsare Otto I vilket förklaras av *”kungens lathet, ty denne var endast hängiven åt frosseri och utsvävelser.”*

Fig 88: Drottning Thorvi bygger Danevirke. En nationalromantisk bild från år 1855 av den danske konstnären Lorenz Frölich.

Otto försökte få Thorvi att lämna sin man och i stället bli hans egen hustru men hon meddelade sändebuden att hon behövde tre års betänketid och att hon begärde att under denna tid få pengar av kejsaren. Kejsaren blev glad inför dessa nyheter men Thorvi hade annat än giftermål i åtanke:

"Drottningen lät emellertid ett bud gå ut över hela riket att allt folket i riket skulle samlas till möte med en plats nära Slesvig som mötesplats, och hon beordrade så alla bofasta män i riket att med egna händer arbeta på en väldig vall som hon hade beslutat att i hast uppföra.

Var det någon som trycktes av brist på medel gav hon dem hjälp och understöd av skatten och hon använde alltså till ett sådant byggverk de pengar som hon med list hade skaffat sig. Det var ingen som hon gav lov att undandraga sig arbetet; nej, ynglingar, gamla och fullvuxna män, alla fick de i deras svett arbeta på det nyssnämnda byggnadsverket och endast de gick fria som hindrades av alltför späd barndom eller av kraftlös ålderdom.

Så uppförde då först Thorvi det härliga värn som alltsedan dess har inhägnat danerna som ett gärde och varit dem det tryggaste värn mot tyskt raseri."

Kejsaren blev självklart förvånad över att hon byggde detta försvarsverk mellan gränsen till hans rike och danernas. Thorvi lugnade honom emellertid med att förklara att det var för att skydda honom mot danskarna, vilka efter det att hon övergivet Gorm skulle anfalla kejsaren. *"Då sändebuden hörde detta, prisade de i höga toner den berömda kvinnans klokhet såväl som hennes vältalighet och, säkra på deras önskans uppfyllelse, ilade de glada hem till deras eget."* När så tre år gått fick kejsaren av Thorvi ett svar han inte väntat sig: *"Vad kejsaren kräver vägrar jag; vad han begär avslår jag och vad han åtrår skyr jag, på det att jag icke som en överlöpare och horkvinna på en gång ska påföra mitt rike skam, mitt kön skam och mina undersåtar vanära."* [77]

Nu är inte allt sant som står i legender och sagor. Den vall som drottningen ska ha uppfört tvärs över

Jylland, *"Danevirke"*, är betydligt äldre än 900-talet. Årsringsdateringar av framgrävt virke i vallen har visat att den fanns redan under året 737 och att den sedan påbyggts i olika etapper.[78] Att kejsaren skulle ha varit så dum som berättelsen antyder är endast ett försök att på 1100-talet från danskt håll förlöjliga tyskarna. När denna goda historia skrevs förekom det nämligen ofta strider mellan danskar och tyskar.[79] Vad som kan ha varit sant är att Thorvi varit en kraftfull och viljestark kvinna men inte ens detta kan vi vara helt säkra på.

När dog då den legendomspunna Thorvi? En av runstenarna vid Jelling kyrka är uppförd av hennes man Gorm. Till hennes minne lät han resa stenen. På runstenen läser man:

*": kurm*R *: kunuk*R *:*
: k(a)(r)þi : kubl : þusi :
: a(f)(t) : þurui : kunu
*: sina : tanmarka*R *: but :"*

I översättning blir detta: *"Kong Gorm gjorde dessa kumler* (minnesmärken) *efter Thorvi sin hustru, Danmarks bod* (prydnad?)*"*. Stenen är förhållandevis liten och den har enkla lodräta rader av runor vilka rader åtskiljs av vertikala streck.

Det råder alltså inga som helst tvivel att Thorvi dog före sin man Gorm. Direkt norr och söder om stenkyrkan i Jelling från tidig medeltid ligger de två stora högarna. Sven Aggesen från slutet av 1100-talet är den förste kände skribent som nämner dessa högar:

"Då den berömda drottningen (Thorvi) *och hennes husbonde, kungen* (Gorm)*, hade fulländat sina liv så lät deras son Harald Blåtand, som också ärvde kronan, efter sina hedniska landsmäns skick jorda bägge sina föräldrar i två likadana tvillinghögar som stolta gravminnen tätt vid kungsgården i Jelling."*

År 1820 grävde ett antal nyfikna bönder i den norra gravhögen och nådde, efter ett hårt slit med spadar och efter att på detta sätt ha tagit upp ett djupt schakt, ner till en välbevarad gravkammare av trä i högens botten. Denna kammare hade då sedan länge redan varit plundrad genom att man, liksom bönderna senare gjorde, uppifrån grävt sig ner i högen och brutit upp ett hål i kammarens trätak. Årsringsdateringar av trä från själva kammaren visar att denna är uppförd någon gång i perioden hösten 958 och våren 959.[80]

Graven var således plundrad, något som märkligt nog skett tämligen snart efter dess tillkomst. Dateringen av en spjälkad trästötta, som har använts vid öppningen och plundringen, visar nämligen att trädet fällts vintern 964-965. En del av barken var kvar vilket gett detta exakta datum. Vissa forskare har visserligen menat att denna trästötta

Fig 89: Kung Gorms runsten i Jelling som han rest till minne av sin hustru. Teckning: Magnus Petersen.

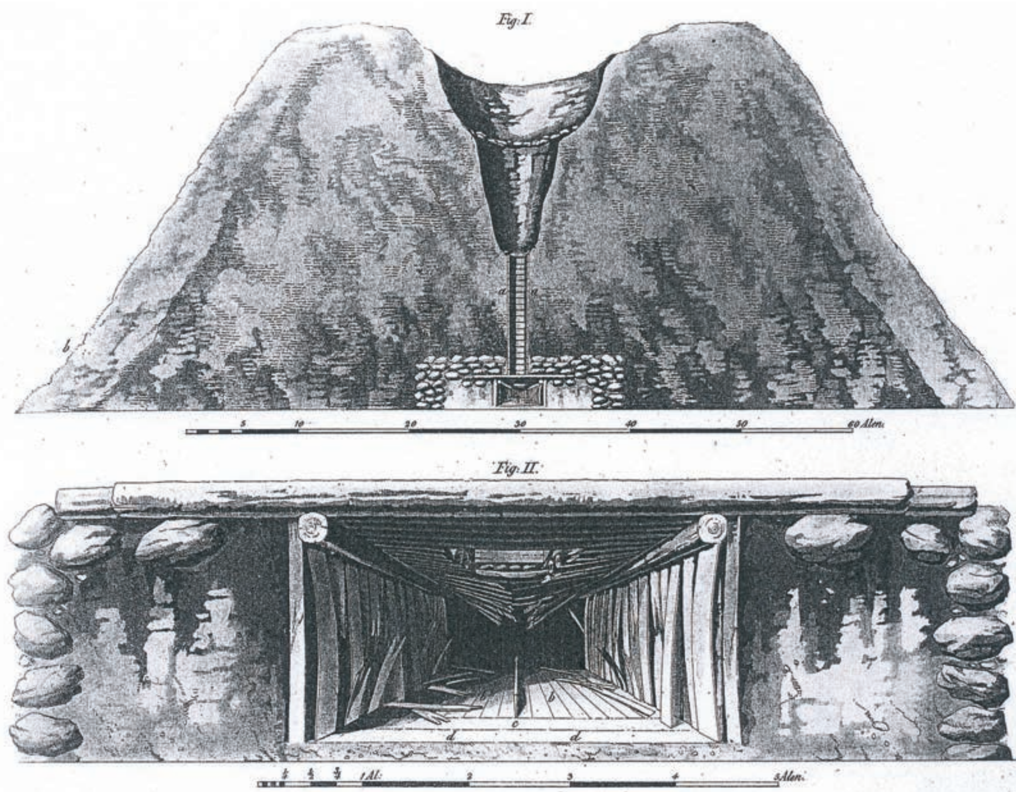

Fig 90: Tvärsnitt genom nordhögen i Jelling samt frontperspektiv av själva gravkammaren mot väster. Teckning av H.G.F. Holm år 1823.

använts när man senare ökat gravhögens höjd.[81] Den skulle alltså inte ha något med plundringen att göra. Ingenting talar emellertid för att högen skulle ha varit uppförd i två etapper med flera års mellanrum. Inne i gravhögen finns visserligen en stenbeklädnad av en mindre hög men detta har troligtvis varit ett sätt att under byggtiden försegla högens inre kärna mot ingrepp varefter man sedan, i slutfasen av byggandet, ökat höjden genom att påföra ytterligare jord. Sådana konstruktioner med inbyggda stenskal påträffas ibland i högar från sen järnålder. Vi ser det t.ex. i den imponerande gravhögen Anundshög vid Västerås och i den numera försvunna Kronetorps gravhög utanför Malmö, båda i nuvarande Sverige. Forskaren Knud Krogh drar själv slutsatsen att denna trästötta *"endast kan ha kommit in i högen i förbindelse med ett ingrepp i gravanlägget, som blivit företaget någon gång i vinterhalvåret 964-965 eller i tiden omedelbart därefter."* [82]

Vem har då legat i denna grav? Forskarna har utgått från att den gravlagde varit kung Gorm. Bilden som man försökt skapa är nämligen att Harald först uppfört en hednisk gravhög över sin far och senare, år 964, som kristen förhöjt denna gravhög för att snart därefter hämta upp sin fars kvarlevor och begrava dem i en nyuppförd kyrka. Detta kan inte stämma. I gravhögens stora träkammare fann man endast mindre rester efter de inventarier som en gång funnits i graven. Föremålen visar att här funnits ett mycket förnämt gravgods. De fåtaliga föremålen från graven visar att det varit en kristen

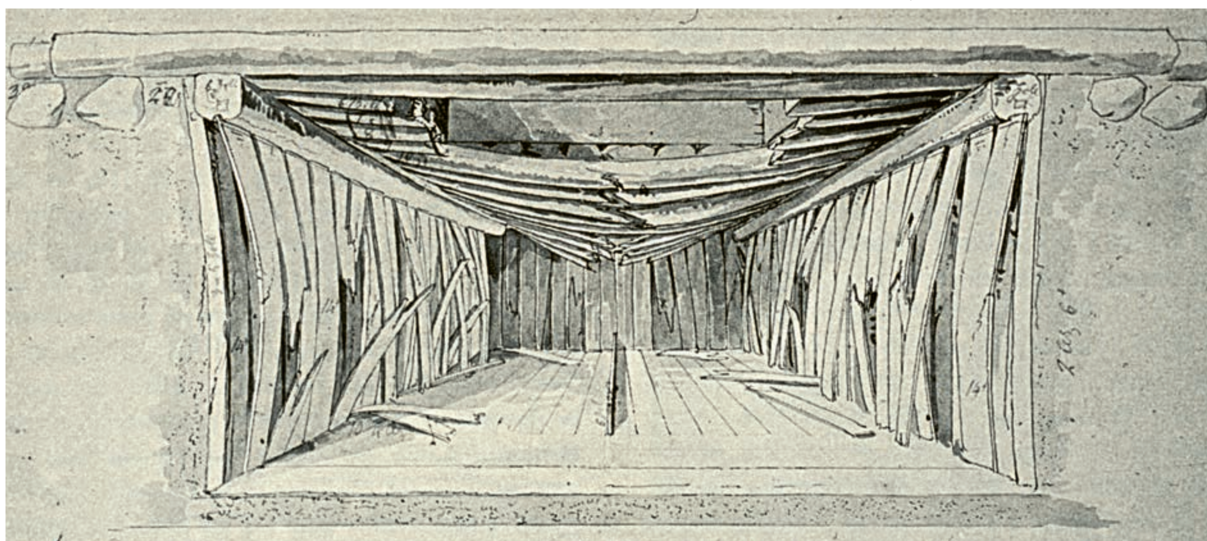
Fig 91: Den lilla silverbägaren från gravkammaren i nordhögen i Jelling. Att bägaren är så liten kan förklaras av att den tjänstgjort som en kristen nattvardsbägare för det heliga vinet. Foto: John Lee, Nationalmuseet, Denmark. Creative Commons (CC-BY-SA).

som här blivit begravd år 958/959. Bl.a. hade en mycket liten, vackert dekorerad silverbägare kvarglömts vid plundringen. Bägarens speciella dekor har fått ge namn till en speciell konststil, den så kallade "Jellingstilen".[83] Den är liten, endast 4,3 cm hög, gjord i silver med förgyllda inskärningar och förgylld insida. Här ser man bl.a. i dekoren en bild av ett skrin vilket kan ha symboliserat ett kristet relikskrin. Bägaren är ingen vanlig dryckesbägare, därtill är den alldeles för liten. Allt tyder i stället på att detta är en kalk, använd för nattvardsvinet vid den kristna nattvardsceremonin. En i graven påträffad silverplatta kan ha använts som patén, det vill säga en bricka för det kristna nattvardsbrödet.

Bägaren och silverplattan skulle alltså kunna ha varit den dödes resekalk för nattvardsvinets och det invigda heliga brödets intagande. Bland fynden finns även två dekorerade beslag med tydliga korssymboler vilka kan ha suttit på en kristen bok, fig 93. Dessutom finns det ett hängsmycke i form av ett kors vilket också vittnar om en kristen påverkan.[84]

Rester efter ett vaxljus har också påträffats i kammaren. Ljuset har använts när man öppnade graven. Dateringar av ljuset har inte gett någon exakt tid för dess tillkomst utan dateringen kan

Fig 92: Gravkammaren. Teckning från undersökningen åren 1820-1821. I mitten på golvet ses en längsgående planka som eventuellt kan visa att graven varit tänkt för två personer.

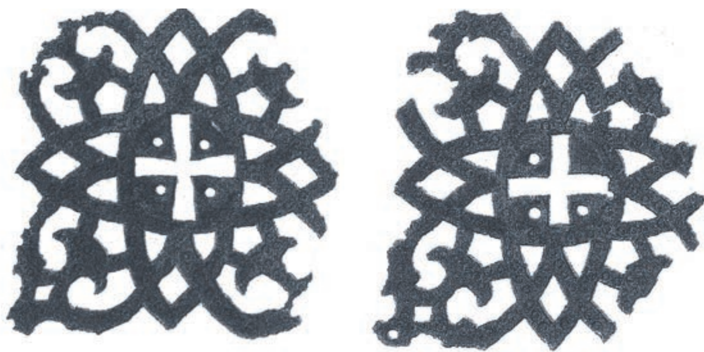

Fig 93: Metallbeslag från nordhögen i Jelling, vilka tolkats i ett kristet sammanhang. Efter Jörn Staecker 2001.

Fig 94: Hängkors av järn och kopparlegering från nordhögen i Jelling. Foto: https://samlinger.natmus.dk/do/asset/2363/ Roberto Fortuna and Kira Ursem, Nationalmuseet, Denmark/ CC-BY-SA.

ligga på ett brett tidsområde mellan åren 970 till 1015. Utifrån den säkert daterade trästötta som använts vid gravöppningen år 964 bör detta emellertid ha skett då eller i varje fall strax därefter.

Låt oss nu fästa blickarna på det föremål som Jelling sedan gammalt varit alldeles speciellt berömt för. Utanför stenkyrkans vapenhus står Gorms runsten men också den av Harald resta, betydligt mera imponerande och påkostade bild- och runstenen. Andra danska runstenar från tiden har texterna ordnade i vertikala rader men denna har horisontella textrader. Runstenen består av tre sidor. En sida har endast text och här läser man:

": haraltr : kunukR : baþ : kaurua
kubl : þausi : aft : kurm faþur sin
auk aft : þourui : muþur : sina : sa
*haraltr (:) ias : soR * uan * tanmaurk"*

I översättning blir detta:

"Harald kung lät göra
dessa kummel efter Gorm, sin fader,
*och efter Thorv*i (Tyra)*, sin moder. Den*
Harald som lagt under sig hela Danmark".

Den andra sidan har en bild av det stora djuret i kamp med, och inflätad i, en stor orm. Längst ner under bilden fortsätter texten med orden:

*"ala * auk nuruiak"*
dvs. *"och Norge".*

Den tredje sidan täcks av en stor bild av Kristus med en gloria. Händerna hålls utsträckta men korset saknas. I stället omges denna, den äldsta officiella Kristusframställningen i Skandinavien, av en rankornamentik. Längst ner står:

"(*) auk t(a)ni (k)(a)(r)(þ)(i) kristno"
dvs. *"och som kristnade danerna".*

Det är således ingen tvekan om att Harald beordrat huggandet av denna stora bild- och runsten efter det att han blivit kristen. Den huggteknik som använts är emellertid unik i jämförelse med vad som använts för andra runstenar. Ornamentiken består inte av inhuggna partier utan står ut från själva stensidorna. Vi har alltså att göra med ett för sin tid mycket avancerat och unikt konstnärligt verk, fig 100.

Sett utifrån detta blir det närmast obegripligt på det sätt som den långa texten på runstenens stora

textsida placerats. De tre översta textraderna börjar och avslutas med ornament och textraderna omsluts av linjer i form av vulster. Den sista fjärde raden saknar emellertid detta. De avancerade ornamenten bör rimligtvis ha huggits innan runorna tillkommit. Kan det då vara möjligt att man räknat så helt fel på det utrymme som texten skulle omfatta att man har varit tvungen att lägga till en fjärde rad utanför denna ornamentik?

Följer vi sedan textens formuleringar till stenens andra sida, nämligen bildsidan med det stora djuret och ormen, har en runrad huggits in direkt under den konstnärligt utformade ram som avslutar bilden nedåt. Texten faller inte alls in i bildkompositionen som använts på den första runstenssidan. På något sätt verkar det som om man senare kan ha tillfogat denna text. Samma gäller för den tredje sidan med den stora Kristusfiguren. Också här ligger runorna i direkt kontakt med bildornamentens nederkant. Denna kant bildar dessutom en båge varför runorna här, för att få plats, har gjorts med olika höjd vilket inte förekommer i runstenens övriga textrader.

Kanske är det så att stenens ursprungstext bara innehållit de tre första runraderna, dvs.: *"Harald kung lät göra dessa kummel efter Gorm, sin fader, och efter Thorvi* (Tyra)*, sin moder."* I ett senare skede skulle man då ha tillfogat *"den Harald som lagt under sig hela Danmark och Norge och som kristnade danerna"*.

Efter det att upptäckten av gravkammaren i den norra högen var gjord, ökade givetvis intresset för att se vad den stora högen söder om kyrkan gömde på för hemligheter. Det skulle emellertid dröja länge innan en grävning kom till stånd. Det var först åren 1941-1942, dvs. under de tyska nazisternas ockupation av Danmark, som denna hög grävdes ut. Från danskt håll var man nämligen bl.a. rädd för att fanatiska nazister skulle gräva ut högen på jakt efter bevis för den germanska folkstammens förträfflighet.[85] Danskarna förekom detta genom att själva, med vettig sans för källkritisk forskning, få redovisa utgrävningsresultaten. Utgrävningen blev dock en stor besvikelse. Någon grav fann man inte men väl två rader av stora stenar som en gång bildat den södra stäven i en större så kallad skeppssättning. Eftersom dessa stenar dolts

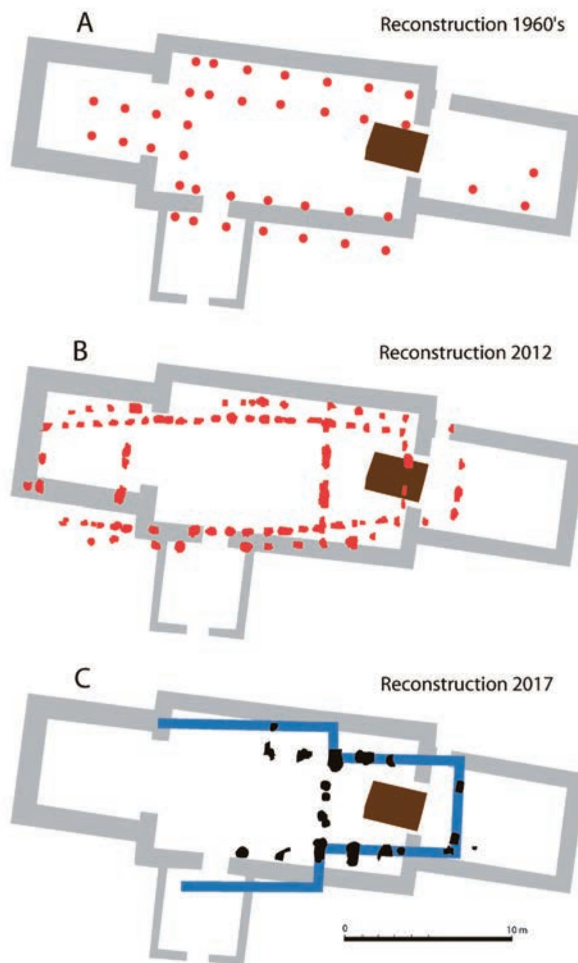

Fig 95: Olika rekonstruktionsförslag av bebyggelsen på platsen före den nuvarande stenkyrkan i Jelling. Alternativen B och C är baserade på nya genomgångar av äldre utgrävningsmaterial. B visar storleken på ett av de långhus som påträffats på annan plats i Jelling. På författarens rekonstruktion C av träkyrkan är de rätt placerade stolphålen som påträffats vid utgrävning markerade med svart.

när sydhögen byggdes måste högen vara yngre än denna skeppssättning. Av bevarat trä från högen har man i modern tid kunnat göra en årsringsdatering. Högen är uppförd ca 970.

År 2006 grävde man norr om nordhögen och fann då tydliga spår efter den forna skeppssättningen, fig 98. Stenarna var givetvis sedan länge borttagna men igenfyllda gropar för stenarna till skeppssättningens norra stävparti kunde lokaliseras. Skeppssättningar är dåtidens, av resta stenar, inhägnade begravningsplatser vilka formats som skepp sedda ovanifrån. Upptäckten av skeppssättningens norra stävparti var minst sagt överraskande. Stenskeppet har varit ca 360 meter långt, Skandinaviens i särklass absolut största gravmonument! Att det varit en kunglig person som på hedniskt sätt begravts inne i stenskeppet är utifrån denna storlek helt säkert. Men vem har denne person varit?

På 1970-talet kom Jelling att få stora rubriker i dansk massmedia. Vid utgrävningar inne i kyrkan, belägen mellan de två högarna, hade man nämligen påträffat spår efter stolphål vilka tolkades som rester efter troliga, äldre träkyrkor som stått på platsen före stenkyrkan. Här fanns också en stor gravkammare av trä med ett mansskelett. Nu kablades nyheten ut i både nationell och internationell massmedia – kung Gorms grav hade påträffats! Skelettdelarna låg ihopsamlade i det ena hörnet av gravkammaren. Givetvis har det varit Harald Blåtand som, efter det att han blivit kristen, öppnat faderns träkammare i den norra gravhögen. Här har han samlat ihop benen för att sedan begrava dem inne i den kristna träkyrka som han låtit uppföra. Den danska nationalistiska yran firade nu triumfer. Inte nog med att man i Jelling direkt utanför kyrkdörren hade Haralds kristna runsten, dvs. ”Danmarks dopsattest”; nu hade man också resterna efter kung Gorm vilken sonen Harald låtit få en sekundär, kristen hedersplats i en av Danmarks äldsta kyrkor.

Men stämde verkligen denna tolkning? En del av de igenfyllda stolphål som man hittat förklarades vara från den äldsta träkyrkan på platsen i vars långhusgolv träkammargraven placerats, fig 95:A. Som författaren redan år 2010 kunde påvisa kan det inte ha varit så. I den publicerade, rekonstruerade planen av träkyrkan skulle nämligen gravkammaren hamna på den norra sidan av långhuset, alltså enligt kristen tradition på den kvinnliga sidan. Harald Blåtand skulle knappast ha låtit placera sin far på detta sätt. Träkammargraven låg dessutom snett i förhållande till den rekonstruerade träkyrkan vilket också visade att de två inte var samtida. Gravens ena hörn låg också så nära en av träkyrkans bärande träpelare att anläggandet av graven skulle ha äventyrat hela kyrkans stabilitet. Allt talade således för att graven var äldre än kyrkan. I stället menade författaren att graven var samtida med ett antal stolphål som inte kan ha ingått i träkyrkan; att det på platsen före kyrkans tillkomst stått en äldre, hednisk gravbyggnad kring vilket stenskeppet var uppförd.[86]

På senare tid har danskarna själva övergivit tanken på att graven skulle ha anlagts inne i en traditionell träkyrka. Detta har man funnit fram till genom att granska arkeologen Kroghs gamla fältdokumentationer över hans grävningar inne i kyrkan. Det har då visat sig att den tidigare publicerade planen över stolphålen inte alls stämmer med verkligheten. I stället menar man nu att det legat ett långhus med en träkammargrav på platsen för den senare uppförda stenkyrkan, fig 95:B.[87] Vissa forskare har därför framkastat teorin att de första kristna missionskyrkorna kanske var inrättade i sådana långhus.

Denna helt nya syn på missionstidens kristna byggnader kan inte vara rätt. En nydöpt dansk

Fig 96: Den danske kungen Frederik VII hade stort intresse i arkeologi och företog ett flertal utgrävningar. Här ses han den 9 augusti 1861 på ett behagligt sätt leda en borrning i den södra Jellinghögen. Teckning av Jacob Kornerup.

kung kunde givetvis inte ändra en tusenårig, fastställd kristen tradition och regelverk baserat på en kyrkobyggnads symbolik. Träkammargraven kunde dessutom inte vara samtida med de påträffade stolphålen. Graven är ju lagd helt snett i förhållande till det förmodade långhusets gavelrum. Hade graven byggts i samband med, eller också efter, långhusets tillkomst hade man givetvis orienterat den så att graven legat parallellt med det relativt lilla gavelrummets väggar. Att så inte är fallet visar att vi här står inför en grav som är äldre än själva den byggnad som stolphålen tillhört. Och vad avslöjar egentligen de numera med säkerhet belagda stolphålen om denna byggnad? Dessa passar inte speciellt väl in på ett vikingatida långhus. Däremot bildar de en perfekt form för de östra delarna till en träkyrka. Denna kyrka har haft ett relativt smalt kor och ett bredare långskepp med två rader invändiga stolpar, fig 95:C. Träkyrkan ligger dessutom i ett exakt öst-västligt läge vilket man eftersträvat för kristna kyrkobyggnader. En liknande sådan, tidig träkyrka, har t.ex. grävts fram i Lund, den så kallade S:t Drottens kyrka, vilken årsringsdaterats till ca år 990.[88]

Som framgår av författarens rekonstruktion har träkammargraven i denna, den första kyrkan i Jelling fått en placering på hedersplats exakt mitt i koret. Gravens sneda placering i förhållande till korväggarna visar emellertid mycket tydligt att den existerat innan kyrkans tillkomst. Att man uppfört en träkyrka över en äldre grav finns det exempel på inte så långt från Jelling. I Hörning endast femtio kilometer nordost om Jelling har en vikingatida kvinna begravts i en träkammargrav under mark och en mindre gravhög har kastats upp över graven. I början av 1000-talet har högen tagits bort och ersatts med en träkyrka. Graven har på detta

sätt troligtvis medvetet kommit att hamna i långhusets västra del.[89] Likheten med Jelling är slående. Rimligt är det väl att tänka sig att kammargraven i Jelling också innan träkyrkans tillkomst markerats av en mindre hög ovan jord. I Jelling har det alltså uppenbart varit frågan om att placera träkyrkan så att graven hamnade på hedersplats mitt i koret. Vem är det som ligger i denna grav?

De välbevarade benen i träkammargraven kommer från en mansperson. Vid benundersökningen har man konstaterat att mannen vid sin död varit mellan 35-50 år gammal. Skicket på bevarade visdomständer och på skallbenens sammanbindningar, så kallade suturer, talar dock inte för en ålder upp mot femtio år utan snarare för en något yngre individ.[90] Gorm omtalas vid sin död ha varit gammal och detta stämmer således knappast med åldern på den döde. Benen påträffades hopsamlade i en hög invid gravens ena hörn. De har legat invirade i ett dyrbart kläde med guldtrådar. Alltså har de förts som ett paket till graven.

Skelettdelarna ger upphov till frågetecken. Eftersom benen är välbevarade är det märkligt att det stora högra överarmsbenet och det vänstra underarmsbenet saknas. Än märkligare är att de många mindre benen från både händerna och fötterna saknas om man bortser från några få större ben på vänster fot.[91] Just avsaknaden av alla dessa småben från händer och fötter kan tyda på att man skeletterat kroppen. Detta tillvägagångssätt användes då man skulle transportera den dödes kvarlevor under lång tid en längre sträcka. Skelettering innebar att man styckade kroppen, kokade

Fig 97: Jelling kyrka med de två runstenarna framför kyrkdörren. Fotot taget från den södra högen. I fronten ses stenar som markerar den försvunna skeppssättningen och i bakgrunden skymtar den norra gravhögen. Foto från år 1982.

kroppsdelarna och frilade benen. Större ben är på detta sätt lättare att rensa rena, mindre kan man ha struntat i.

Detta något makabra sätt att behandla kroppar efter betydande personer var inte helt ovanligt. På Gotland i Sverige har man funnit tre eller fyra vikingagravar där man menat sig ha funnit belägg för skelettering.[92] När ärkebiskop Jacob Erlandsen dog på Rügen år 1274 blev kroppen skeletterad; så gjorde man också med den heliga Birgittas kropp i Rom år 1373. Ofta finner man på benen skärmärken efter en sådan behandling när man rensat bort köttet. På benen från Jellinggraven har det funnits åtminstone ett sådant skärmärke som orsakats efter döden.[93]

Vem är då den döde i träkammargraven? Ornamentiken på de praktföremål som fanns i graven anger tidpunkten för dessa till första hälften av 900-talet. Att det är frågan om en betydelsefull person är också helt klart. En mycket tänkbar kandidat torde därför vara Harald Blåtands bror Knut som stupat utomlands. Enligt vad Saxo Grammaticus skrev i slutet av 1100-talet anger han Dublin som dödsort. Snorre Sturlasson beskriver också i början av 1200-talet hur Knut dog men enligt honom skedde detta i England. En armé av danskar hade landstigit *"under ledning av bröderna Knut och Harald, Gorm den gamles söner. De härjade vitt omkring i Northumberland och lade en stor del av landet under sig, och de påstod att de var arvsberättigade till detta land som Lodbroks söner och många andra av deras förfäder hade besuttit."* Efter några segrar *"for de sydpå längs med kusten på väg till Jorvik; allt folket underkastade sig dem så att de nu inte fruktade någon fara. Nu hände det sig att det en dag var varmt och solsken och folket sprang ut mellan skeppen och simmade; och då nu också kungarna var ute och simmade sprang det ner folk på stranden och sköt på dem. Knut blev då träffad av en pil och dräpt och hans män tog liket och bar det upp på skeppet."*[94] Danskarna återvände efter detta till Danmark.

Två yngre källor i förhållande till tidpunkten för händelsen omtalar således att Knut och Harald tillsammans var på härtåg västerut och båda omtalar att Knut där blev dräpt. Genom informationen i handskriften *"Gesta Wulinensis"* vet vi emellertid nu att Knut dog under ett stort slag på Irland året 962:

"Under Herrens år 962 dog kung Danow Konut de modigas död tillsammans med många av hans följeslagare. Detta olyckliga öde mötte kungen i slaget där han hjälpte härskaren av At Ciat (Dublinområdet)*, Olaf, son till Sigfrid, även kallad Cuaran, från familjen Imari som mötte sin kusin som hette Camman vars far var Olaf, son till Godfrid. Samme Camman var en passionerad äventyrare som inte respekterade vapenvilan som beslutats om tidigare och i stället invaderade många allierade. Kung Cuaran, som hörde om förödelsen orsakad av Camman i Leinster-området, lämnade med sin armé At Ciat för att hjälpa och tog många stormän med sig. På Leisners fält stod två arméer upp till Guds domstol i en duell och stötte samman med varandra den 17 oktober. At Ciat-styrkorna vägde tyngre på segerns skala, men många män från länderna Jutland* (Jylland)*, Zeland* (Själland) *och Norregi* (Norge) *förblev på slagfältet och bland dem den mest ädle kungen Danow Kanut. Den sårade kungen Olaf jagade efter Camman, men denne flydde som en feg från slagfältet och lämnade sina kamrater för stormännen av At Ciats nåd."*[95]

Gorms älskade son Knut dog alltså hösten 962. Jomsvikingarnas saga berättar hur Gorm tog denna nyhet. Gorm hade svurit på att den som bringade nyhet om hans sons död skulle han slå ihjäl. Hans hustru Thorvi var emellertid en smart kvinna:

"Om natten, då alla hade lämnat hallen för att sova, gick drottning Thorvi dit in med sitt folk och lät ta ner alla hallens väggbonader. I stället lät hon bekläda väggarna med svart tyg så att hela hallen var täckt. Det gjorde hon,

för att det var förståndiga människors råd på den tiden, att när olyckor kom för folks öron, skulle de inte berätta det med ord utan hellre göra så som hon nu gjorde.

Gorm den gamle stod upp på morgonen och gick till sitt högsäte och satte sig ner och skulle börja dricka. Men då han gick in i hallen hade han sett på väggarna och bonaderna och nu satt han där i högsätet som redan har berättats. Thorvi satt i det andra högsätet bredvid kungen.

Kungen tog till orda och sa:

´Detta måste du ha gjort, Thorvi, så att hallen blivit utstyrt på detta sätt.´.

´Varför tror du jag har gjort det, herre?´ säger hon.

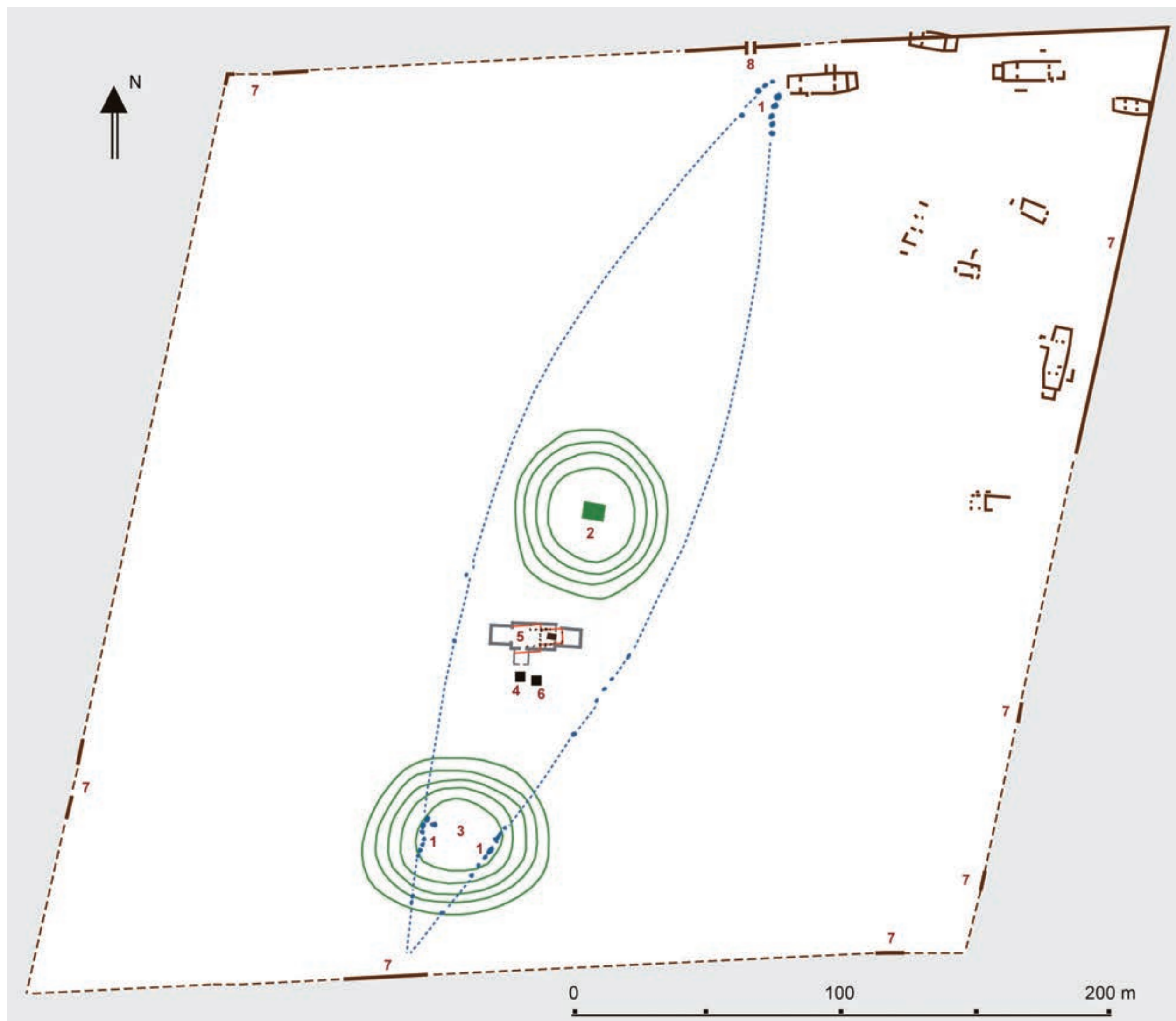

Fig 98: Plan över hela det hittills kända vikingatida fornlämningsområdet kring Jelling kyrka. Hela anläggningen har kringgärdats av en enorm palissadvägg, uppförd av eketimmer och utmed denna har det funnits ett flertal långhus.

1: Rester efter en skeppssättning, 2: Den norra gravhögen med kammargraven, 3: Den södra högen, 4: Gorms runsten, 5: Haralds träkyrka med träkammargrav i koret, 6: Haralds runsten, 7: Träpalissad.

´För att´, säger kungen,´du på det sättet vill berätta för mig att min son Knut har blivit dräpt´.

´Det berättar du nu för mig´, säger drottningen.

Kung Gorm hade rest sig upp framför högsätet då de börjat detta samtal. Nu satte han sig hårt ner och gav inget svar, men sjönk tillbaka mot väggen och dog." [96]

Denna senare berättelse kan ju inte stämma eftersom Thorvi enligt Gorms runsten i Jelling har avlidit före sin man. Ett annat familjeförhållande som *"Gesta Wulensis"* ger oss är att vid Knuts död var han gift med obodritkungen Mistivojs dotter Tofa: *"På detta sätt gick Gurmds äldste son till Kristi rike och gjorde därmed sin son Harald faderlös och gjorde sin fru till en änka, dotter till prins Oborytov Mściwoj [Mistui, Abdritorum-dux], som han gift sig med bara ett halvt år före sin död och som nu var i detta välsignade tillstånd."* Knut hade tydligen innan detta giftermål sonen Harald (senare kallad Guldharald) och han väntade med Tofa ytterligare ett barn.

Detta är helt nya uppgifter eftersom man i all tidigare modern Jellinglitteratur har utgått från att Harald Blåtand varit gift med obodritkungen Mistivojs dotter Tofa. Att så verkligen också varit fallet berättar en mycket säker källa, nämligen den information som ges av en runsten från Sönder Vissinge i Jylland. På runstenen läser man: *"Tofa, Mistivojs dotter, Harald den godes, Gorms sons hustru, lät göra detta minnesmärke efter sin moder."* Vissa menar att Haralds svärmor bott hos sin dotter i Danmark men så behöver man inte tolka texten. Många runstenar är resta till minne över personer som dött utomlands. Värt att notera är dock att Harald nämns som *"den gode"*, åtminstone av sin hustru.

Problemet med att Tofa omtalas vara gift med både Knut och Harald Blåtand får emellertid sin förklaring genom *"Gesta Wulinensis"* text. Här står nämligen att Harald gifte sig med henne som änka i januari 963, några månader efter Knuts död. Hon föder alltså sitt och Knuts barn, den senare Sven Tveskägg, efter att detta giftermål var ingånget. Sven Tveskägg var alltså inte Harald Blåtands son utan hans storebror Knuts. Den fantasifulla historien i Jomsvikingarnas saga när Thorvi låter klä hela salen med svart kläde för att Gorm ska få reda på sin sons död framstår i *"Gesta Wulinensis"* i en helt annan version:

"När nyheten kom till oss om Konuts död vågade ingen av kungens undersåtar överföra detta sorgliga budskap till honom" men: *"efter att ha sett Konucies* (Knuts) *änka, gav hennes sorgkläder danernas kung nyheten om hennes mans död."*

Att Knuts ben kom till Jelling framgår också av handskriften: *"Gurm, som fick denna kunskap om sin sons öde, blev sjuk och förlorade sina sinnen, eftersom den andra högen beordrade att byggas utan att ta hänsyn till kostnaderna för mänskligt arbete. Trots att Konuts ben blev begravda i denna hög, fann inte kung Gurmd fred och han försämrades, och tillbringade större delen av sin tid på högen efter en gång en hustru och en gång en son, bedjande för deras eviga frid."* [97]

Här omtalas alltså två gravhögar. Knuts hög kan emellertid inte vara den södra högen i Jelling eftersom denna inte innehåller någon grav. Dendrodateringar av påträffat trä i högen visar också att den är uppförd ca 970, alltså flera år efter Knuts död år 962. Författaren vill i stället se följande händelseförlopp. Knuts ben har förts i skeletterat tillstånd till Jelling och av fadern här begravts söder om moderns stora gravhög. Över denna grav har man kastat upp en mindre hög. Samtidigt har Gorm *"utan att ta hänsyn till kostnaderna för mänskligt arbete"* rest den enorma skeppsättningen som inramar gravområdet för dessa två familjemedlemmar.

Fig 99: De två runstenarna vid Jelling kyrka. Fotot är taget år 1982. I dag står stenarna i en stor utomhusmonter av glas. Detta var nödvändigt för att förhindra den vittring som man konstaterat har drabbat stenytorna.

Hustrun Thorvi avled år 957/958 vilket framgår av texten i *"Gesta Wulinensis"* där det vid Knuts död 962 berättas att: *"Kung Gurmd, som inte hade varit sig själv i nästan fem år, det vill säga sedan hans älskade kvinnas död, hade nyligen drömmar och i dem mötte han sin döda hustrus rädsla över deras son Knut som riskerar att förlora sitt liv eller drabbas av allvarlig skada."* [98] Två år senare berättas också hur Gorm slutade sina dagar. Tidigare har man bara kunnat spekulera om vad som egentligen hänt, baserat på fantasifulla, sentida sagor, en runstenstext och "stumma" arkeologiska fynd. Det händelseförlopp som *"Gesta Wulinensis"* skribent, som dessutom varit ögonvittne till händelserna, berättar om överensstämmer inte alls med det som man tidigare trott sig veta. Under året 964 skriver prästen Avico följande:

"Det året (964) *återfick plötsligt gamle kung Gurmd sin styrka och började tänka klart, efter att ha*

Fig 100: Run- och bildstenen som Harald Blåtand rest är ett av Danmarks mest imponerande fornminnen. Här är stenens tre sidor återgivna av Magnus Petersen.

varit kedjad till sängen i två år efter det att han förlorat sina sinnen när han hörde talas om Konut, sin förstfödde sons död. Det var en manifestation där det goda förvandlades till ondska eftersom kungen, vid kunskapen om sin hustrus död återvänt till gamla hedniska riter och bestraffade därefter flera gånger Kristi namn. Jag, som en sann kristen, kände den gamle mannen som längtade efter sin hustru men, påverkad av falska gudar, vände han sig bort för att återkalla henne från de dödas värld.

Theophani som var generös för alla kristna kallades av kungen för Thiri och vi begravde henne enligt hennes egna önskemål enligt den östliga ritualen, för vilket vi tidigare fått tillstånd av hennes son Harald. Kung Gurmd skändade dock hennes begravning och beordrade att hennes kropp flyttades till en plats där danskarna firade en hednisk fest som av romarna kallades för Sabbatin. Den sista juni, i avsaknad av hans son och oförmögen att hindra lidandet efter Thiri, satte kungen sig ner i skeppet och, trots våra protester, seglade ut på havet och kunskaperna om honom försvann." [99]

Händelseförloppet enligt *"Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum"* är alltså att Gorm, som tidigare varit kristen eller i varje fall intresserad av kristendomen, efter sin älskade hustrus död återgått till hedendomen. Thorvi har varit kristen och sonen Harald Blåtand har låtit begrava henne på kristet sätt. Gorm har då tagit liket och fört det till en hedniska plats och där låtit begrava henne. Det torde inte vara någon tvekan om att denna plats är Jelling och att graven i nordhögen är byggd av Gorm för just Thorvi. Att drottning Thorvi blivit gravlagd i en hög ger dessutom texten på en runsten från tiden besked om. Runstenen står i Bäkke endast 25 kilometer söder om Jelling. Texten lyder: *"Tue, Ravns ättling, och Funden och Knyple, de tre gjorde Thorvis hög"*.

Tidpunkten för Thorvis död skulle utifrån årsringsdateringarna av graven då vara strax före 958/959. När så Gorms älskade son Knut dog på hösten 962 begrovs de från Irland hemtagna, skeletterade resterna efter honom i en grav inne i detta stenskepp intill moderns gravhög. Detta enorma stenmonument skulle alltså också vara Gorms manifestation över att han återgått till den hedniska kulten.

Efter det att Harald Blåtand döpts och år 964 blivit kung efter sin far har han tagit bort högen över sin döde bror och istället uppfört en träkyrka. Kyrkan har medvetet placerats så att den kristna broderns grav hamnat mitt i kyrkans kor. Denna kyrka, den första i Jelling, har orienterats på kristet sätt i väster-öster och då har den redan befintliga graven hamnat snett i förhållande till korets väggar. Harald har också låtit hämta upp sin mors kropp och givetvis, eftersom hon varit kristen, låtit begrava också henne i den nyuppförda kyrkan.

Vid utgrävningarna år 2006 norr om nordhögen påträffades saker som helt skulle förändra bilden av vikingatidens Jelling. Förutom spår efter det stora stenskeppets norra stävparti fann arkeologerna också rester efter ett antal långhus och dessutom stolphål efter en kraftig palissad. Under åren som kom skulle fler spår efter denna palissad dyka upp och till slut stod man inför ett enormt och för skandinavisk vikingatid helt unikt byggnadsverk.

Palissaden, som troligen varit upp till fyra meter hög, har varit byggd av tätt stående, vertikala ekplank på ca 15x35 cm i tvärsnitt vilka stöttats av kraftiga ekstolpar. Det hela bildar en exakt romb med 360 meters sidor som är utlagd med en stor grad av geometriskt kunnande. Utgångspunkten har varit den norra gravhögens placering. Diagonallinjerna mellan rombens hörn skär nämligen varandra exakt mitt i gravhögen.

När byggdes då denna väldiga palissad? Den enda möjligheten att få ett säkert svar var att finna bevarade trärester så att man kunde säkra åldern

på träet genom årsringsdateringar. Nu hade arkeologerna en ofattbar tur. Palissaden hade nämligen i sin södra del gått fram över en gammal vattendamm. År 2012 tömdes dammen på vatten och på bottnen återfanns välbevarade delar av träplanken och trästolparna. Årsringsdateringar avslöjade att virket huggits år 968.

De långhus som man hittat spår efter innanför palissaden har varit av så kallad ”trelleborgstyp”. Sådana byggnader kännetecknas bl.a. av att de har svagt böjda långväggar där alltså gavlarna är smalare än husens mittpartier. Denna hustyp räknas allmänt till Harald Blåtands tid och den finns t.ex. i de cirkelborgar som började uppföras under 970-talet. I Jelling har husen varit 23 meter långa och de har legat parallellt utmed palissaden och med samma avstånd till denna. Hus och palissad måste alltså vara samtida.

Ytterst få fynd har påträffats i Jelling när man frilagt spåren efter långhusen innanför palissaden. Detta kan tyda på att området inte varit befolkat under längre, sammanhängande tider. Tanken går osökt till att detta kan ha varit en plats för ett riksting, liknande det vikingatida ”Alltinget” på Island. Här på Island fanns ju också på själva tingsplatsen uppförda hus där stormännen på ett värdigt sätt kunde bo under den relativa korta tid som ett årsting varade.

Årsringsdateringar har visat att vid samma tid, alltså under slutet av 960-talet, uppkastades i Jelling också den stora, södra högen. Eftersom högen inte innehåller någon grav måste den ha tjänat ett annat syfte. Den täcker hela den södra delen av det stora hedniska stenskeppet och förstör således i praktiken detta hedniska gravmonument. Det är därför inte omöjligt att det är Harald som låtit bryta ner detta minnesmärke och härigenom ”kristnat” platsen. Endast inne i den uppkastade högen fick stenarna stå kvar. Vad har då syftet varit att bygga en stor hög direkt söder om kyrkan?

På en kyrkogård var under den första kristna tiden området söder om kyrkobyggnaden den plats som hade den högsta statusen. Detta var männens begravningsplats medan kvinnornas låg norr om kyrkan.[100] Om Jelling under Harald Blåtands ledning blivit en viktig kristen mötesplats, kanske en tingsplats, är det tänkbart att det var området söder om träkyrkan som fungerade som anläggningens centrum. Genom att uppföra en stor hög skapades mellan denna och kyrkan en offentlig scen för maktutövning vilket manifesterades av Haralds uppförda träkyrka och uppsättandet av hans väldiga bild- och runsten. Av bilderna på stenens tre sidor riktades bilden av den korsfäste åt söder, ut mot publiken. Med en sådan arrangerad talarplats markerades och offentliggjordes också på ett kraftfullt sätt det kristna budskapet på en plats som tidigare, enligt *”Gesta Wulinensis”* varit vigd till hedendomen där man *”firade en hednisk fest som av romarna kallades för Sabbatin”*.

I denna krönika berättas ju också att Thorvi av Harald Blåtand begravts på kristet sett men att Gorm *”skändade hennes begravning och beordrade att hennes kropp flyttades …”*. Rimligtvis har hon begravts i en träkyrka på en kungsgård. Kanske har denna legat i Tamdrup vars tidigmedeltida kyrka ligger några mil nordost om Jelling invid Jyllands östkust. Kyrkan har delar av ett så kallat ”Gyllene altare”, eller kanske rester efter ett relikskrin, från 1100-talet med bilder av Harald Blåtand dop. Invid kyrkan har också påträffats stora bebyggelselämningar från sen vikingatid, bl.a. flera långhus. Utifrån bland annat flera påträffade föremål med utländsk härkomst har man menat att detta varit en kungsgård.[101]

Harald Blåtands ungdom, dop och giftermål

Om Harald Blåtands ungdom har inte tidigare varit något känt. Men *"Gesta Wulinensis"* kan fylla upp historiens luckor med lite material om just detta. Som omtalats tidigare blev Harald och hans bror Knut år 937 gisslan hos Herman Billung av Sachsen och de kom under ett antal ungdomsår att växa upp i kejsarpalatsen Merseburg och Quidlinburg.[102] De har med all sannolikhet fått återvända till sin far Gorm när stridigheterna mellan honom och hans bror avslutats året 943. Nästa gång vi möter de två bröderna i *"Gesta Wulinensis"* är året 947:

"Under Herrens år 947 blev Kanut, son till Gurmd, kung i danernas land, kallades sedan Danos, och han skulle dela makten med sin far. Vid den tiden gränsade deras land till kejsardömet vid det nedre försvaret och Wieglesdorporten, som bevakades av prins Hirmann på kejsarens order. Far och son styrde i norr, på öar och halvöar, och Kanuts yngre bror, Harald, innehade myndigheten i Selund (Själland)*, med sin fars tillstånd."* [103]

Här finns många nya historiska uppgifter. Gorm har tydligen år 947 delat upp makten mellan sina söner Knut, som fått området från *"Danevirke"* med Wiegelsporten i söder och vidare norrut, dvs. Jylland, och Harald som fått Själland som lydrike. Knut omtalas i kröniketexten som Knut *"Danos"* vilket måste åsyfta hans smeknamn som också är känt som "*Knut Danaast"* från en isländsk källa där det står *"Hann var kallaðr Danaást."* [104] Utifrån denna skrivning har man tolkat *"Danaast"* som "älskad av danerna". Denna källa är dock skriven först på 1200-talet. Med *"Gesta Wulinensis"* mera samtida återgivning kommer man nog sanningen närmare, nämligen med tolkningen "Knut danske". Wieglesdor-porten som också omtalas i dokumentet var den enda porten i det stora försvarsverk *"Danevirke"* som gick tvärs över Jylland. Prins *"Hirmann"* är prins Herman Billung som av kejsare Otto I var utvald härskare över Sachsen direkt söder om *"Danevirke"*.

Texten i *"Gesta Wulinensis"* ger oss mer information om både Knut och Harald året 947. De samlade en här för att hjälpa *"sin fars svärson Olarf Sigtrigson, som skamligt berövats makt och tron av sin kusin Blacair Guthfritson"* på Irland. Vid striden i Dublin (*"Ath Ciath"*) kämpade den unge Harald Blåtand och: *"blev känd bland sina egna och fienden, när han under angreppet på Ath Ciath försvarspalissad var den förste som invaderade fästningen och sedan upptäckte Blacair Guthfritson och kastade sin yxa på honom, slog honom i huvudet och delade det till hälften, vilket i panik förvånade försvararna och bidrog till den totala segern. Kung Konut beordrade att dessa nyheter skulle vidarebefordras, för han var stolt över sin bror som precis hade börjat sitt femtonde levnadsår och redan sågs som en man för sin mogna ålder. Den unge mannen var ivrig att slåss, så Konut var tvungen att lova sin mor att han aldrig skulle ta ett öga från honom och att han under kamperna och striderna alltid skulle åtföljas av sju av Konuts vakter, som var legosoldater som kallades Gopleani. Dessa män var ett huvud högre än danerna och de hade djävulsk makt, vilket var märkligt, eftersom de var döva för orden om vår Herre Kristus och bara lyssnade till Satans viskning."* [105]

Goplanie eller Glopeani var en västslavisk stam som bebodde i de centrala delarna av Polen. Enligt irländska källor var denne *"Blacair"* (*"Blathchuire"*) son till *"Iomhar"*, kung av Normandie som stupade i ett stort slag vid *"Muine Brogai"* på Irland mot danerna, vilka i de irländska texterna benämns som *"lochlonnaigh"*, i ett slag *"där sju tusen av dem föll."* [106] Krönikan anger alltså Harald Blåtands

födelsetid, något som inte tidigare varit känt. År 947 var han femton år gammal, dvs. han var född år 932. Uppenbart har denna händelse, när den unge Harald i strid dödar *"Blacair"* varit viktigt för Haralds rykte som stor krigare och kungason. Kan kanske ordet *"Blacair"*, där förledet är "Blå", därför ha något att göra med Harald smeknamn "Blåtand"? Detta tilltalsnamn känns visserligen först senare i källorna men här finns kanske en rimlig förklaring på namnet eftersom *"Gesta Wulinensis"* omtalar händelsen som Haralds mandomsprov.

Som omtalats tidigare hade Haralds storebror Knut gift sig med obodritfursten Mistivojs dotter Tofa bara ett halvår innan han stupade hösten 962 i Irland. Vid dödstillfället var hustrun *"i detta välsignade tillstånd"*, det vill säga hon var gravid.[107] Knut bror Harald Blåtand gifte sig då med änkan. I *"Gesta Wulinensis"* får vi under året 963 mer information om detta:

"Under vår Herres år 963 slöt Harald och Misico en pakt med Margrave Gero, som utövade kejsarens auktoritet i (tre st okända namn). *Kung Harald, som hörde om sin brors död, skyndade tillbaka till Danow. När han återvände från expeditionen, i januari samma år, gifte han sig med sin brors änka och hon gav honom en son som hon fick under påsken* (963)*, på dagen för att minnas vår Herre Jesus Kristus. … Vintern var då mycket kall och frosten var så stor att allt vattnet i brunnarna, floderna, sundet och vikarna frös. Människan kunde gå från Fejn till Jutland med en torr fot, och hungersnöd uppmanade folket att stjäla och råna. Många av våra bröder led då och biskopen* (namnet är svårt att tyda) *som mördades av de otroende var också ett offer. Efter att ha återvänt till landet återställde Harald ordningen och straffade de skyldiga och organiserade också en väpnad expedition till norra Jutlandii för att straffa rebellerna som under ledning av jarl Lef väckte ett uppror för att dra sig tillbaka från trohetseden till den kungliga myndigheten."* [108]

Den son som föds är Sven (Tveskägg). Harald Blåtands storebror Knut är alltså Svens far. Detta är givetvis en helt ny uppgift som inte tidigare varit känt. Här har vi alltså förklaringen till de yngre sagornas påstående att Sven Tveskägg var ett "oäkta barn". Detta förklarar också varför, när Sven blivit vuxen, det uppstår konflikter mellan honom och styvfadern. Knut framstår i *"Gesta Wulinensis"* som en kraftfull ledare och han utsågs också av sin far Gorm som kung. Som son till Knut har Sven Tveskägg i vuxen ålder därför menat sig ha lika stor rätt till riket som sin farbror Harald Blåtand.

Tyvärr är informationen om Mistivojs dotter Tofa bristfällig, på gränsen till obefintlig. Adam berättar dessutom att hon hette Gunhild. Detta förhållande stämmer emellertid inte alls med vad en mycket säker källa berättar, nämligen den information som ges av en runsten från Sönder Vissinge i Jylland. Då denna runsten dateras till 900-talets andra hälft har den större källvärde än Adams senare berättelse. Som omtalats tidigare läser man: "*Tofa, Mistivojs dotter, Harald den godes, Gorms sons hustru, lät göra detta minnesmärke efter sin moder.*"

För de båda bröderna Knut och Harald har det varit viktigt att genom giftermål med den mäktige obodritfursten Mistivojs dotter Tofa skapa en mäktig allians söder om rikets gräns. Ser vi varifrån de nordiska kungarna vid denna tid hämtade sina brudar blir det från just slaverrikena vid södra Östersjökusten. Utmed denna kust var slavernas folkslag uppdelade i olika sammanslutningar och stammar.

Från Kiel fram till Warnovfloden, som mynnar vid staden Rostock, låg obodriternas land. Området sträckte sig söderut ner utmed floden Elbe. Viktiga centralplatser var Alt-Lübeck, Aldinburg, Plön, Scharstorf och Ratzeburg. Från floden Warnow åt sydost till floden Mildenitz härskade

Fig 101: Berättelsen om Harald Blåtands dop är en viktig del i Danmarks historia. På 1600-talet beställde den danske kungen Christian IV ett antal målningar för Kronborgs slott. Målningen av den holländske konstnären Claes Corneliszoon Moeyaert visar Haralds dop. Den togs senare av svenskarna som krigsbyte och finns i dag i Östra Ryds kyrka i Uppland. Bilden visar endast en detalj av målningen.

Warnavi som var i nära relation till obodriterna, så också Linones utmed gränsfloden Elbe samt stammen Drewani i området vid Hannover. Öster om obodriterna fanns Liutizierna som med sina fyra stammar härskade över området från Warnow vidare österut till floden Oder. På ön Rügen var Ranernas hemland. Öster om Oder låg det som senare skulle bli Polen.[109]

Med härskaren Mieszko I, ca 960-992, framträder det polska riket för första gången på allvar. Detta sträckte sig från början inte upp till Östersjökusten. Mieszko insåg snabbt att kristendomen gav stor makt åt den världslige härskaren. Han anslöt därför sitt väldiga rike till påven och blev själv döpt ca 966. Överhuvud taget sker en påtaglig kristningsprocess i slavernas område under just 960-talet. I väster hade Haralds svärfar Mistivoj år 967 säkrat den obodritiska överhögheten över stammen Wagierna. Året efter grundades biskopsstiftet i Aldinburg (Oldenburg).[110] Mistivoj hade nära kontakter med biskoparna i Aldinburg av vilka den förste var Egward. För Adam av Bremen berättade den danske kungen Sven Estridsen att under denna tid rådde fred mellan obodriterna och kejsare Otto I och han nämner också att slaverna var skatteskyldiga till den tyske kejsaren.

Låt oss nu koncentrera oss på Harald Blåtands dop. Den äldsta, och i stort sett samtida källan som fram till nu har berättat om hur kung Harald Blåtand döptes är den krönika som författades av munken Widukind i klostret Corvey i norra Tyskland. När Widukind, död efter året 973, skrev sin Sachserkrönika, *"Res Gestae Saxonicae"*, dyker Harald upp i berättelsen i samband med året ca 963. Den sachsiske stormannen Wichman startade vid denna tid ett uppror mot kejsare Otto I och försökte då få den danske kungen att gå med som allierad. I detta sammanhang berättas om Haralds dop i krönikans tredje bok, vers 65:

"Danerna var från gammal tid kristna, men dyrkade icke desto mindre avgudarna utifrån hednaskick. Nu hände det sig en gång att det vid ett gille, när kungen var närvarande, uppstod en tvist om gudarnas dyrkande.

Danskarna påstod att Kristus nog var en Gud men att det också fanns andra gudar som var större än honom eftersom de lät människorna se långt större tecken och under än Kristus. Mot detta påstående vittnade en klerk som vigt sitt liv till Gud; en biskop vid namn Poppo. Han sa att det fanns endast en sann Gud och Fader och hans enfödde son vår Herre Jesus Kristus och den helige ande, medan däremot avgudarna var demoner och inte gudar.

Kung Harald, om vilken det berättas att han var ivrig att lyssna men senfärdig i att tala, frågade honom nu, om han var villig att bevisa denne sin tro på sig själv, vartill Poppo utan att tveka svarade ja. Kungen lät därför sätta klerken under bevakning till efterföljande dag. Då det blev morgon lät han upphetta ett stort styckejärn och befallde klerken att bära detta för sin tros skull. Den Kristi bekännare grep utan att tveka järnet och bar det så länge som kungen ville, framvisade därefter sin hand som var oskadad och övertygade således alla om sanningen i den kristna tron. Därför omvände sig kungen och han beslutade att ära endast Kristus som en Gud och påbjöd de folk som han härskade över att förkasta avgudarna. Han visade sedan prästerna och Guds tjänare stor ära."

Widukinds krönika, med dopavsnittet, låg färdig ca 967 men den kompletterades senare fram till året 973. Dopet måste således ha ägt rum mellan ca 963 och ca 967. Enligt en annan samtida krönikör, Ruotgerus, som skrev sin krönika *"Vita Sancti Brunonis"*, dvs. om ärkebiskopen Bruno i Köln som dog år 965 heter det: *"Ja, vid denna tid ödmjukade sig också deras kung Harald med en stor mängd av sitt folk för kungarnas kung Kristus och stötte ifrån sig avgudarnas fåfänglighet."* [111] Sammantaget tyder detta på att Haralds dop ägt rum någon gång under åren 963-965.

Thietmar av Merseburg (975-1018) berättar inte speciellt mycket om Harald själv men vad det gäller hans dop har han en berättelse som lyder:

"Prästen Poppo förnyade den kristna tron bland de danskar som regerades av Harald. Förmanande både kung och folk att överge sina föregångares religion och vända sig till andra gudar och demoner, bekräftade han att det fanns en gud i tre personer. Kungen frågade om han ville bevisa vad han sa med brinnande järn och han svarade att han gärna skulle göra det. Den följande dagen bar han en mycket tung bit av glödande järn, som hade blivit välsignat, till en plats bestämd av kungen. Utan rädsla höll han upp sin oskadade hand. Kungen blev mycket lycklig genom detta mirakel och, tillsammans med hela sitt folk, förklarade han sig ödmjuk till Kristus. Ända fram till slutet av sitt liv, på den troendes sätt, var Harald lydig mot de gudomliga föreskrifterna. När kejsaren hörde detta, kallade han den ärevördige mannen Poppo, frågade om han var en kämpe för Kristus och gjorde honom till en biskop." [112]

Thietmars berättelse är så snarlik Widukinds att man kan misstänka at han använt sig av dennes skrift. Dock har Widukind inte med uppgiften om att Poppo efter händelsen av kejsaren blev utnämnd till biskop. Thietmars historia är uppdelad i många små kapitel. Dopberättelsen återfinns i kapitel 14. Direkt före denna, i kapitel 13, berättas om hur kejsare Otto I planerar att resa till Rom men blir tvingad ut i krig mot härskaren Berengar och att han invaderar dennes land och besegrar honom. Efter två år tas Berengar och hans familj till fånga. Först därefter beger sig Otto I till Rom där han möter påven. Tidpunkten är enligt Thietmar året 961. Direkt efter berättelsen om Haralds dop fortsätter Thietmar i kapitel 14 att berätta om hur kejsare Ottos son Otto utropas till kejsare av Rom vilket skedde 25 december 967. Eftersom Thietmar inordnat händelserna i sin krönika i tidsföljd skulle alltså Haralds dop enligt honom ha skett någon gång mellan 961 och 967.

Dessa tre omtalade källor är de som ligger närmast dophändelsen. Adam av Bremen skrev sina fyra böcker på 1060-talet och han omtalar då en biskop Poppo som innan dopet ska ha utfört den så kallade *"järnbörden"*. Adam, eller också hans uppgiftslämnare danskkungen Sven Estridsen, har emellertid missuppfattat situationen och blandat ihop händelsen med ett senare tillfälle. Det är således i Adams version inte Harald som omvänds utan den svenske kungen Erik vilken tog över makten i Danmark först efter det att Harald var död, vid en tidpunkt då Haralds son Sven Tveskägg var i landsflykt. Adam skriver:

"Erik, sade han (alltså Sven Estridsen)*, fick herraväldet över två riken, danernas och sveonernas. Även han var en hedning och mycket fientligt inställd till de kristna. Som sändebud från kejsaren och från biskopen i Hamburg sägs en viss Poppo ha kommit, en from och vis man, som vid den tiden var vigd för Slesvig ... Man berättar att han, för att bevisa kristendomens makt, och då de vilda folken enligt sin vana krävde ett tecken, ögonblickligen tagit ett glödande järn i handen och förblivit oskadad inför allas ögon ..."* [113]

Adam av Bremen har alltså helt missuppfattat denna händelse. Han har dessutom kopplat samman Haralds dop med berättelsen om kejsare Otto II attack in i Jylland som skedde först året 974, alltså långt efter dopet:

"När han drog sig tillbaka, mötte honom Harald vid Slesvig och levererade drabbning. I denna kämpade båda parter tappert, men sachsarna vann seger och danerna drog sig besegrade tillbaka till sina skepp. Till sist var situationen mogen för fredsförhandlingar. Harald underkastade sig Otto, och i det att han mottog sitt rike av denne, lovade han att mottaga kristendomen i Danmark. Strax döptes både Harald själv, hans gemål Gunhild och hans lille son, vilken vår kung stod fadder till och gav namnet Sven Otto." [114]

Det ska också nämnas att ytterligare en krönikör, Sigebert av Gembloux, omtalar händelsen med Poppo. Hans berättelse är dock från ca 1110 och här har också scenen med eldprovet förändrats. Nu var det frågan om en glödande järnhandske: *"I det Herrens år 966 blev danerna omvända till tron av en Poppo, som i folkets åsyn bar ett vitglödgande järn, format som en handske, utan att få men därav. När kung Harald såg detta, övergav han avgudadyrkan och Poppo blev utnämnd till biskop."* Det är faktiskt denna version som ligger till grund för den äldsta bevarade illustrationen av händelsen. I Tamdrups kyrka i Jylland lät man pryda altaret med förgyllda bildplattor som visar hur Haralds dop gick till. Plattorna är sju till antalet. Konsthistoriskt kan de dateras till perioden ca 1200-1225. Egentligen är det märkligt att dessa plattor alltjämt existerar. Vid reformationen på 1500-talet förstördes i Danmark nästan allt som hade med den tidigare katolska tron att göra. Även dessa plattor skulle förstöras, de var upptagna på listor över konfiskerbart material. Ödet ville emellertid att de räddades till eftervärlden. I starkt beskuret tillstånd uppsattes de nämligen på kyrkans predikstol. Kanske har det varit det märkliga motivvalet som appellerat till 1500-talets präster och sockenbor. Några av de sju bilderna visar nämligen Harald Blåtands dop och därmed kristendomens definitiva införande i Danmark!

Att bevisa något genom att oskadad bära glödande järn, så kallad *"järnbörd"*, verkar för oss högst märkligt. Genom detta förfarande menade man emellertid att sanningen genom ingripande av Gud skulle kunna bekräftas. Exemplet med Poppo är det äldsta kända från skandinaviskt område. Att det verkligen praktiserades visar t.ex. både den skånska kyrkolagen från året 1141 och den skånska lagen, nedskriven någon gång mellan åren 1202-1216. I dessa lagar godkänns detta sätt

Fig 102: Poppo döpte Harald Blåtand. På denna medeltida platta från Tamdrups kyrka i Jylland ser man hur han håller en järnhandske över elden.

Fig 103: Här visar han sedan upp den oskadade handen inför den förvånade kungen.

att rentvå sig mot anklagelser i brottsmål. Först under det stora katolska kyrkomötet, det fjärde ”Laterankonciliet” år 1215, förbjöd påven detta tillvägagångssätt vid domstolsförhandlingar där präster var involverade.[115]

Vi har en detaljerad berättelse från Norge om hur en sådan ”järnbörd” gick till. När Håkon Håkonsson valdes till norsk kung år 1217 var det flera som menade att han inte var son till någon tidigare regent. Efter en tid växte misstanken och man beslöt sig då för att hans mor skulle rentvå sig genom att bära glödande järn. Dagen innan tillbringade hon i bön i vittnens närvaro och efter det att hon burit järnet invirades genast hennes händer. Några dagar senare togs bandaget bort och *”när kungens moders hand blev löst, då visade sig Gud av sin storhet ett märkligt järtecken, i det att hon var helt oskadad.”* En man hade innan berättat för henne att det fanns en speciell ört som växte på tak; en ört som, om man gned in händerna med den, kunde skydda mot hetta men han hade blivit avvisad.[116]

Låt oss återvända till Harald Blåtands tid. Enligt samtida källor har Harald blivit döpt under första hälften av 960-talet. Som omtalats tidigare i boken stämmer emellertid detta inte med att han och hans bror Knut år 937 blev döpta redan under sin gisslantid hos Herman Billung av Sachsen. Harald var emellertid vid detta tillfälle endast fem år gammal. *”Gesta Wulinensis”* ger oss emellertid besked om vad som hände år 965:

”Under Herrens år 965, strax i början av året, direkt efter Kristi födelse, när tövädret drabbade de flesta länderna, återvände kung Harald, ensam härskare över danskarna, från Jumnburg efter en misslyckad kampanj

mot Wigmann, brorson till hertigen Heirmann, och fann landet i oordning och hans undersåtar berövade Guds skydd efter att hans far Gurmd utvisat alla Kristi lärare och kyrkans män från landet." [117]

Harald Blåtand var alltså vid fadern Gorms död engagerad i krigståg mot Wigmann, det vill säga Wichman II den yngre. Denne ledde framgångsrikt en armé av västslaver mot den polske kungen Mieszko. Harald kände Mieszko från deras tidigare fälttåg på Irland och nu hjälpte han sin gamle vapenbroder. Kriget gick dock dåligt. Mieszko hade förlorat två slag och i striderna stupade en av Mieszkos bröder. *"Gesta Wulinensis"* understryker också att Haralds inblandning i kriget varit en missräkning. Vi fortsätter att läsa handskriftens berättelse för året 965:

"Vi, missionärsbröderna, skyddade av drottningen, Mistivojs mycket fromma dotter, stannade kvar i detta land, även om vi tvingades bevittna fruktansvärda barbariska gärningar och hån som vi dagligen utsattes för. Således var den återvändande kungens första uppgift att få ordning i landet och dess återvändande till den kristna tron, och även att kväva den oro som växte i områdena i gränslandet mot kejsardömet.

På den plats som kallas Denermark, vid stenen som markerade gränsen mot biskopsdömet i Sliasvik, mötte danskarnas kung den utsände för prins Heirmann, och i närvaro av den vördade biskopen Goppon och med dennes välsignelse förnyade han sin tro på Jesus Kristus vår Herre och överlämnade sig och sitt land i skydd hos påven Leon vars gudomliga makt utövades av ärkebiskopen Atheldag i dessa länder. Goppon, som nyligen ordinerades till biskop efter broder Marcus, vilken skickades på en missionsresa till Aldinburg, utsåg och nominerade nya biskopar till Jytland och Zeland och därifrån skulle missionärsbröder skickas till avlägsna länder som Sconviue, Norregia, Kutlandia, Burgendviue och Sveonia."

Prästens namn *"Goppona"* är troligtvis en felstavning vid avskriften av *"Ges-*

Fig 104: Efter undret med järnhandsken låter sig Harald Blåtand döpas av Poppo. Här står kungen i en stor tunna. Dopceremonin krävde nämligen att hela kroppen skulle vara under vatten.

ta Wulinensis" original på 1960-talet. Namnet bör ha varit *"Poppon"*. Här står alltså att Harald förnyat sin kristna tro genom att även som vuxen låtit döpa sig. Dopet har här ingått som en säkert viktig offentlig manifestation inför folket mot den hedendom som spridits i landet efter det att den gamle kung Gorm efter sin hustrus död övergett den kristna tron. Här omtalas inte alls historien om att Poppo skulle ha burit glödande järn i sina händer. Kungen själv var ju sedan länge kristen och behövde inte sådana bevis för sin tros skull. Det kan dock inte uteslutas att Poppo inför folket velat uppvisa någon form av gudomligt under.

Detta förnyade dop av Harald Blåtand ska alltså ha skett vid platsen *"Denermark, vid stenen som markerade gränsen mot biskopsdömet i Sliasvik* (Slesvig)*."* Vid ett stort möte i tyska Magdeburg samma år, alltså 965, utfärdade kejsare Otto I, på förslag av ärkebiskopen Adaldag i Hamburg, ett dekret om att de egendomar som kyrkan hade *"i danernas mark och rike"* som tillhörde biskoparna i Slesvig, Ribe och Århus skulle befrias från kunglig skatt och att de som bodde i kyrkans egendomar också befriades från kungliga pålagor.[118] Denna bestämmelse har givetvis också haft kung Haralds medgivande.

Fig 105: Runstenen från Sönder Vissinge omtalar Tofa som Harald Blåtands hustru. Teckning: Magnus Petersen.

Erövringen av Norge

Genom sitt giftermål med sin döde bror Knuts änka ingick således Harald Blåtand år 963 en allians med obodriternas furste. Syftet kan knappast ha varit att bekämpa den tyske kejsaren Otto I. Snarare har samarbetet haft till syfte att försöka säkra Haralds expansionsplaner i Skandinavien och kanske också i England och på Irland. Under 960-talet verkar kampen om Norge ha blivit aktuell. Adam av Bremen skriver själv att Harald *"utvidgade sitt maktområde på andra sidan havet till nordmännen och anglerna. I Norge regerade Hakon* (Hakon jarl)*, och när nordmännen hade avsatt honom med anledning av hans övermodiga uppträdande, återinsatte Harald honom i kraft av sin auktoritet och gjorde honom försonligt inställd till de kristna."*

Innan vår upptäckt av handskriften *"Gesta Wulinensis"* har de flesta uppgifterna om Harald Blåtands liv varit hämtade från källor som varit skrivna långt

efter den tid då kungen levde. Vissa av dessa kan, vad det gäller faktauppgifter, anses som relativt säkra medan andra kan klassas som rena fantasiskapelser. Många av handskrifterna återger i sina huvuddrag nog en hel del trovärdiga historier men i sina utbroderade detaljer är de närmast att karakterisera som skönlitterära verk. Vi ska därför helt kort avbryta berättelsen om Harald Blåtand för att lyfta fram en viktig historisk person som man aldrig kan undgå om man vill försöka förstå vikingatiden utifrån skrivet material.

Island, denna stora isolerade ö mitt ute i Atlanten, uppvisar en enorm skatt av mycket gamla historiska handskrifter; pergamentböcker som på ett häpnadsväckande sätt överlevt långt mer än åttahundra år. I övriga Skandinavien finns mycket lite bevarat av sådant gammalt källmaterial, skapat på pergament och med bläck och fjäderpenna. Det var redan under den danske kungen Christian IV i början av 1600-talet som intresset tog fart för att bevara och studera dessa unika isländska handskrifter. Island tillhörde vid den tiden Danmark och islänningen Arngrimur Jonsson Vidalin (1568-1648) fick av regeringen i Köpenhamn order att på ön uppspåra gamla handskrifter. Dessa sändes till Köpenhamn där de översattes till latin. Tyvärr visade sig flytten till Köpenhamn vara en katastrof. Under den stora stadsbranden i staden år 1728 blev många av handskrifterna lågornas rov.[119]

På Island föddes ca 1179 ett gossebarn som fick ett så märkligt levnadsöde att han aldrig kommer att bli bortglömd. Hans namn var Snorre Sturlasson. Fadern var en av öns mäktiga hövdingar, Sturla Tordsson, och modern Gudny Bödvarsdotter kom från en förnäm ätt. Som treåring överlämnades Snorre för uppfostran utanför hemmet; han kom då till gården Oddi på Island. Här fick han under sin nye husbonde Jon Loftson tillgång till den då litterära världen. Oddi var vid den tiden en av Islands mest ansedda gårdar och många kända skribenter hade vistats här. Mängder med gamla handskrifter har funnits i det hemmet.

Snorre var en produkt av sin tid. Svärdet och yxan hängde löst på väggen; det var en tid av intriger och blodsdåd. Samtidigt var han allmänt känd och aktad för sin skolning och sin lärdom. År 1215 blev han lagman på det isländska rikstinget, ”Alltinget”, och tre år senare finner vi honom vid den norske kungens hov i Nidaros, dvs. i nuvarande Trondheim, som *”skutilsven”*, dvs. han hade den hedervärda tjänsten som kungens bordsuppassare. Bistra tider skulle emellertid snart komma. Relationerna mellan islänningarna och norrmännen tog sig våldsamma former och Snorre erbjöd sig att medla genom att bli den norske kungens betrodde man på ön ute i Atlanten. Härigenom kom han i strid med många mäktiga män på Island. Snorres liv under hela 1220- och 1230-talen var därför invävt i ett enda stort intrigspel om makt och ära, vilket vi inte ska gå in på här. Vi kan endast konstatera att Snorre, gammal och orkeslös, år 1241 blev ihjälhuggen i badstugan på sin gård Rökahult.

Bland Snorres mest kända litterära verk finner vi *”Eddan”*, en lärobok i skaldekonst samt *”Heimskringla”*. Den senare, som innehåller en sammanställning av en mängd norska kungasagor, anses vara skriven runt året 1230. *”Heimskringla”* börjar i tidernas gryning och beskriver sedan de norska kungarnas historia fram till en kung vid namn Sverre på 1170-talet. En omfattande del av verket behandlar Olof den heliges saga, dvs. historien om den kung som fram till sin martyrdöd i slaget vid Stiklestad år 1030 under många år härskade i Norge.

Till sin hjälp inför sitt stora arbete med *”Heimskringla”* har Snorre haft en mängd redan då ned-

tecknade historiska berättelser och sagor. Hans uppväxttid på gården Oddi har säkert varit till stor hjälp i detta sammanställningsarbete. En variant av den så kallade *"Olav Trygvasons saga"* var t.ex. tidigare skriven av Udd och Gunlög, båda munkar. Gunlög var klosterbroder i Tingöre kloster och han hade på sin tid visat sin handskrift för den lärde isländningen Gissur Hallsson, vilken Snorre under sin uppväxt ofta måste ha träffat. *"Heimskringla"* utgår alltså från en mängd äldre skrivet material som i början av 1200-talet fortfarande existerade på Island men som sedan helt eller delvis gått förlorat. Självklart är det viktigt att inte tro att de återgivna händelseförloppen bokstavligen utspelats som de har nedtecknats. Snorre har givetvis velat lägga in en stor del av sin egen författarkonst i sitt monumentalverk. En del av det som nu ska berättas om Harald Blåtand och hans relationer med Norge kommer emellertid från just Snorre – på både gott och ont.

Låt oss fortsätta berättelsen om Harald Blåtand. I Norge hade tidigare kungen Erik Blodyxa härskat. Han tvingades i landsflykt med sin hustru Gunhild och sina många söner. Efter det att Erik stupat i England kom resten av familjen som flyktingar till Harald Blåtand och blev där väl mottagna. En av sönerna, Harald Gråfäll, ska till och med ha blivit knäsatt, dvs. namngiven, av kung Harald som också tog honom till sin fosterson. Dessa, de så kallade Erikssönerna, strävade efter att återta fadern Erik Blodyxas norska kungarike vilket de också lyckades med. Vid denna tid satt stormannen Hakon jarl som härskare i Trondheim i norra Norge men han fördrevs snart av Eriksönerna under ledning av Harald Gråfäll. Nu inträffade det märkliga att Hakon jarl efter ett stort slag i Norge tvingades fly till Harald Blåtand, dvs. till samme kung som understött Erikssönerna när dessa tagit Norge från Hakon och hans far. Plötsligt blev Hakon jarl alltså vän med danerkungen. Hur var detta möjligt? Svaret är enkelt. Det har från Harald Blåtands sida varit frågan om kallt och beräknande politiskt ränkspel!

Kungen hade nämligen fått en motståndare i Danmark som kallades för Guldharald och som var son till kung Haralds döde bror Knut. I *"Heimskringla"* berättas att denne Guldharald *"var kommen ur viking och hade under långvarig härnad fått så mycket gods att han kallades för Guldharald"*. Han uppsökte nu kungen och krävde av denne att han

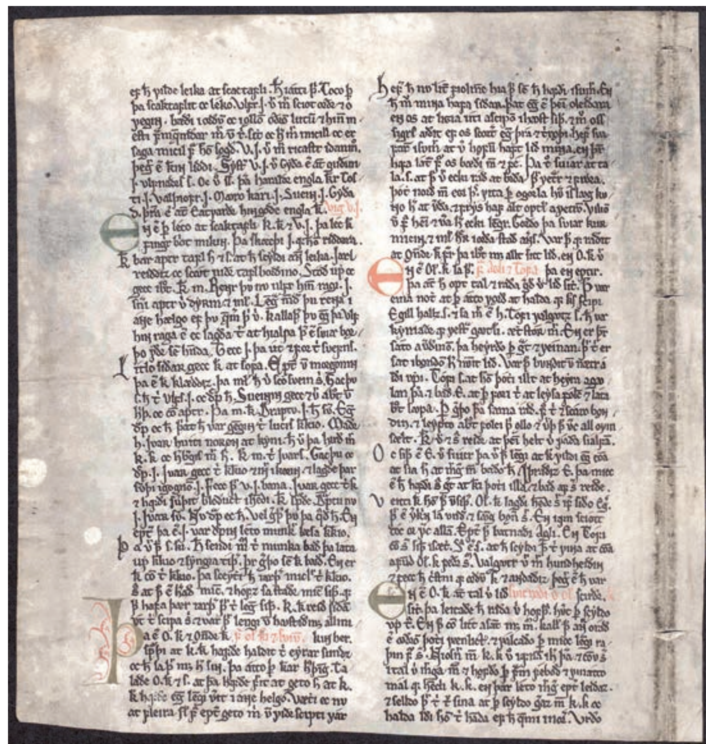

Fig 106: Sida ur Heimskringla. Kopia från ca 1260 av originalmanuskriptet. Foto: Wikimedia/File: Lbs_fragm_82,_0001r_-_0.jpg/National and University Library of Iceland/Public Domain.

som arvinge skulle få en del av Danmark. Hakon jarl låtsades då bli vän med Guldharald. Han medlade i striden mellan denne och kungen genom att lägga fram förslaget att Guldharald med kung Haralds hjälp skulle få Norge.

Här inställer sig givetvis den intressanta frågan varför Harald Blåtand skulle vilja ge bort Norge till en annan än den regerande norske kungen Harald Gråfäll som han ju själv knäsatt och hjälpt till makten i det landet? Det verkar emellertid som om Harald fortfarande hade egna intressen i södra Norge, i speciellt Vikenområdet, dvs. runt Oslofjorden i södra delen av landet. Kände han kanske nu sina norska intressen hotade av de alltmer mäktiga sönerna till Erik Blodyxa där Harald Gråfäll blivit den store ledaren?

Hakon jarl gillrade, enligt Snorre Sturlasson, en fälla. Harald Gråfäll inbjöds av danerkungen att komma till honom i Danmark. Förvånade blev nog männen från Norge när de hörsammat kallelsen och med sina skepp låg utanför Danmarks kust. Här blev de nämligen attackerade av Guldharald, allt enligt Hakon jarls plan: *"Så snart Guldharald kom till Hals vid Limfjorden bjöd han Harald Gråfäll till strid och fastän denne hade mindre krigsstyrka gick han genast i land, gjorde sig redo för strid och fylkade sitt folk. Innan härarna mötte varandra eggade Harald Gråfäll hårt de sina och bad dem dra svärden, sprang genast fram främst i fylkingen och högg åt bägge sidor. Där föll Harald Gråfäll."*

Nu slog Hakon jarls fälla igen. En av hans motståndare var borta, nu gällde det att förpassa också den andre till Hel, dödsgudinnan, och till hennes mörka rike i underjorden. Han utmanade därför Guldharald: *"Lite efter Harald Gråfälls död mötte Hakon jarl och Guldharald varandra. Jarlen lade då till strid med Guldharald. Hakon fick segern, tog Guldharald till fånga och lät hänga honom i en galge."*

Allt detta alltså återgivet av Snorre Sturlasson. Genom *"Gesta Wulinensis"* har vi emellertid nu fler och direkt samtida uppgifter om denne Guldharald, son till Harald Blåtands bror Knut:

"Under Herrens år 964 år erövrade Harald (Guldharald)*, son till den döde Konut, son till Gurmd, ön Sconvjue efter de hårda prövningarna och med hjälp av Tukki Normandzkie* (Tukki Normandie) *och hans krigare; och från kung Harald, hans farbror, fick han den i glädje för att skydda den östra delen av sundet från överfall av fientliga människor från Kuitis."* [120]

Guldharald har alltså med tillstånd från sin farbror Harald Blåtand år 964 erövrat den östra delen av Öresundsområdet i Skåne (*"ön Sconvjue"*) för att skydda det från ett okänt folkslag *"Kuitis"*. Detta har skett tillsammans med Tukki Normandi från Normandiet. Händelsen skedde året 964 vilket kan förklaras av att det ju var detta år som Gorm dog och Harald Blåtand blev ny kung över hela riket. Uppenbart har kung Harald också då med Guldharald och Tukki Normandies hjälp velat lägga Skåne under sig. Enligt *"Gesta Wulinensis"* verkar det nämligen inte som om Haralds far Gorm haft kontrollen över Skåne.

Vem var då Tukki Normandie? Han kom från Fyn och hade tjänat under Gorms yngre bror Harold som varit kung över Fyn. I kampen mellan Gorm och Harold hade Harold år 943 tvingats bort från Danmark till Normandiet och Tukki Normandie hade då följt med honom. Under året 948 läser vi i *"Gesta Wulinensis"* följande om hans familj:

"Under våren benådade kung Gurmd också Tuke, son till Palmairslau från Fejn (Fyn)*, som efter att ha återvänt från Normandyji* (Normandie) *efter fem års tjänst hos Harold, sökte nåd hos honom. Tuke var lika modig i striden som sin far, vilken fick sin rikedom och sitt smeknamn i strid med ett seniorlag under kung Sitric*

Caech från den mäktiga Imairi-familjen. Han blev berömd särskilt i den blodiga rättegången (slaget) *under Herrens år 917 när han personligen dödade kung Ugaire, son till Ailella, kung av landet Laigini."* [121]

Tukkis far hade alltså varit med i det stora slaget vid Cenn Fuait och här dödat Ugaire dvs. Augaire mac Ailella. Vikingahären leddes under slaget av kung Sigtrygg Caech från Dublin.[122] Vi kommer att möta hans son Tukki Normandie senare i boken i avsnittet om vikingaborgen Jomsborg.

Från året 964 styrde alltså Guldharald som lydkung över Skåne. *"Gesta Wulinensis"* berättar hur Guldharald slutade sitt liv. År 970 *"kallade samme Harald* (Guldharald) *till ett möte med tre kungar, även om bara en var kung och de två andra bara var hans vasaller, och försökte på ett ont sätt bli av med hans farbror Haralds* (Harald Blåtands) *tron, trots allt som erbjudits honom av vår nådige kejsare. Harald, kallad den gyllene, efter den krönta gyllene hjälmen, som han var tänkt att bära och som han fick som gåva under en av expeditionerna djupt in i slavernas land, bedrog och dödade Harald, Eiriyks son* (Harald Gråfäll, son till Erik Blodyx) *efter att han misslyckat att övertyga honom om att döda kung Harald och hoppades att hans onda planer inte skulle nå kungens öron.*

Kung Harald (dvs. Harald Blåtand)*, efter att ha fått veta om konspirationen och att hans brorson försökte göra uppror mot den kungliga makten, kunde bara beordra den ogudaktige att infångas och föra honom inför de äldste, och när prins Harald* (Guldharald) *krävde sin fars arv och prioritet till alla danskarnas tron, svarade han* (dvs. Harald Blåtand):

I morgon kommer du att kunna presentera dina klagomål för de äldste och låta dem överväga dem, och idag kommer du att vara ansvarig för dina onda gärningar och mordet som du begick på min halvson.

Dessa ord var värdiga en kung, och till och med prinsen själv protesterade inte och räknade på de äldres stöd. Han tog emellertid fel ty de dömde honom att förlora sin naturliga rätt och förblindade honom, och dagen efter stod han nådelös inför Herrens domstol för att presentera sina klagomål och påståenden där." [123]

Situationen som den berättas i *"Gesta Wulinensis"* är alltså en annan än den som senare sagor gör gällande. Guldharald har trakterat efter Harald Blåtands liv och försökt få den norske kungen Harald Gråfäll att döda danerkungen. Det mord som Guldharald skulle ha utfört på Harald Blåtands "halvson" måste relatera till hans attack mot och dråpet av den norske kungen Harald Gråfäll som Harald Blåtand, enligt Snorre Sturlasson, tagit till sin fosterson. Intressant är *"Gesta Wulinensis"* uppgifter om ett uppenbart mäktigt råd i Danmark bestående av *"de äldste"*. I bevarade källor berättas bara om hur vikingakungarna styrde och innehade makten, inte om organisationen bakom kungamakten. Man har emellertid i runstenarnas texter noterat två titlar, *"drenger"* och *"thegner"* och menat att de sistnämnda, som inte förekommer så ofta i runtexterna, skulle kunna vara de som stått kungen närmast. Är det kanske dessa *"thegner"* som i krönikan åsyftas med *"de äldste"*?

Efter det att Guldharald på detta sätt avrättats avslutas uppgifterna i *"Gesta Wulinensis"* under året 971 med följande text:

"På detta sätt avslutade den förste av Konuts söner, Gurmnds son (det vill säga Guldharald)*, sitt liv och gav myndigheterna på ön Sconvjue till Tuca, den yngste sonen till kung Gurmd, som aldrig vågade höja handen mot sin välgörare, den älskvärda kungen Harald."* [124]

När nu både Harald Gråfäll och Guldharald var döda sökte Hakon jarl upp Harald Blåtand och förlikades med honom. Snorre Sturlasson berättar: *"Sedan kallade kung Harald ut hären från hela sitt rike och for med sex hundra skepp … till Viken* (Oslofjorden) *där allt landets folk anslöt sig till honom. När han*

kom till Tunsberg strömmade de till honom med en stor myckenhet."

Harald insatte där Hakon jarl som sin lydkung över Norge utom i området kring Viken där han insatte en annan kung med namnet Harald Gränske. *"Sedan for Harald danerkung hem med hela danerhären."*

Fig 107: Denna scen från sent 1300-tal i Skamstrups kyrka på Själland är hämtad från Olof den heliges saga som hände i början av 1000-talet. På väg till Norge jagar kungen sina fiender.

Detta måste alltså ha skett strax efter Guldharalds död år 970. Fortfarande var Erikssönerna och deras mor Gunhild kvar i Norge men de utgjorde inte längre något hot. Snorre Sturlasson skriver: *"Hakon jarl for med sitt folk norrut längs landet. Då Gunhild och hennes söner nåddes av dessa uppgifter samlade de en här, men det var ont om folk för dem. De tog då rådet att segla väster över havet med så mycket folk som ville följa dem och kom först till Orkneyöarna där de blev en tid."*

Redan efterföljande år, om man får tro *"Heimskringla"*, drog emellertid en av Erikssönerna, Ragnfred, åter till Norge med stora skepp och mycket folk. Han fick här uppgift om att Hakon jarl satt i Trondheim långt norrut i sitt rike och han passade då på att bränna söderut i landet. När Hakon jarl nåddes av dessa nyheter drog han skyndsamt ihop en mindre här och seglade söderut. Här möttes de två flottorna men Hakon jarl hade svårt att värja sig och lät då hären gå i land. Ragnfred lämnade dock inte sina skepp utan seglade söderut utan fortsatt strid. Följande år var Hakon jarl bättre förberedd och nu uppsökte han åter sin fiende. *"Striden var mycket hård, men Hakon jarl, som hade mycket mer folk, fick segern. Efter denna strid flydde Ragnfred ut ur Norge."*

Hakon jarl var nu alltså härskare över merparten av Norge. Vänskapen med Harald Blåtand höll sig fram till året 974 då han hjälpte Harald i dennes kamp mot tyskarna. Därefter har det uppstått ovänskap mellan de två. Snart efter kampen mot tyskarna samlade därför Harald Blåtand en stor flotta och seglade till Norge *"och när han kom till det rike för vilket jarlen rådde härjade han och förödde allt i landet. I Lerdal i Sogn* (på Norges västkust) *var endast fem byar obrända och allt folk flydde till fjäll och skogsmarker med det som de kunde ta med sig."*

När nu Harald låg med sin flotta vid Norges kust berättar Snorre Sturlasson att han hade planer på att segla med denna över till Island för att hämnas allt som islänningarna gjort mot honom. Uppenbart hade det mellan kungen och Islands innevånare uppstått osämja: *"Det var nämligen lagstadgat på Island att man skulle göra en nidvisa över danerkungen för varje udde eller näs som fanns i landet"*. Anledning skulle ha varit att ett isländskt skepp strandat i Danmark och att kungens fogde då hade lagt beslag på både skeppet och dess last.

Hur det nu än är med sanningen bakom denna episod om ilskna islänningar blev det inget av kungens planerade Islandsfärd. Harald Blåtand vände i stället *"med sin här söderut utmed landet* (Norge) *och for sedan till Danmark, men Hakon jarl lät bygga upp allt landet och gav efter detta ingen skatt* (till Harald)*."*

Kampen mot kejsaren

Samtidigt som Harald Blåtand hade sina intressen att bevaka i Norge var han upptagen med att se om sitt eget närområde i Jylland. Gränslandet i söder mot tyskarna hade alltid varit ett orosmoment. När därför den tyske kejsaren Otto I dog år 973 passade danskarna på att göra uppror mot den tyska överhögheten i detta område. Adam av Bremen berättar att de vid Hedeby mördat Ottos sändebud men också den där bofasta sachsiska kolonin. Thietmar av Merseburg skriver i början av 1000-talet att den nye tyske kejsaren Otto II år 974 *"ilade till Slesvig* (Hedeby) *för att angripa det danska upproret. Där erkände han att hans motståndare var kommen honom väpnat före genom att ha besatt den till försvaret av deras land förberedda vallen och dess port, kallad Wieglesdor."*

I södra Jylland, området tillhör i dag Tyskland men tidigare Danmark, går tvärs över den stora halvön en forntida vall som kallas för *"Danevirke"*. Vallen har tidigare i boken omtalats i samband med Haralds mor Thorvi som sagorna felaktigt anger som den som byggt den. Vad är då detta för en befästning?

Vallen är uppförd där som Jylland är smalast. Mellan den östra fjorden till de västra sankmarkerna är den ca tre mil lång. Försvarsvallen består

egentligen av flera vallar som byggts under olika perioder vilka sträckt sig före vikingatiden och fram till 1100-talet. Genom en årsringsdatering har man t.ex. kunnat bestämma att ett palissadbygge på vallen pågått under året 737. C14-dateringar antyder emellertid att den första vallen kanske uppkastats redan på 500-talet. Syftet har varit att vallen skulle tjäna danskarna som ett gränshinder mot inträngande arméer söderifrån. Vid vallens östra ände låg den stora vikingastaden Hedeby. Troligtvis har det därför också utmed vallen gått en handelsväg över land vilken förband Östersjön med Nordsjön. Genom att använda sig av denna relativt korta landväg kunde internationella handelsmän lätt ta sig mellan de två haven. Om de skulle segla runt Jylland hade en sådan färd tagit åtskilliga dagar och dessutom gått fram över farliga vatten.

Den äldsta berättelsen om *"Danevirke"* har vi från krigsåret 808. Den danske kungen Godefrid angrep folkslaget obodriterna sydost om hans rike. När den tyske kejsaren Karl den store fick kunskap om detta sände han sin son med en stor här mot danerna men också för att angripa sachsarna. Godefrid återvände då hem men innan dess lät han ödelägga den stora handelsplatsen Reric och tvingade *"köpmännen med sig och seglade med hela hären till hamnen Sliesthorp* (Hedeby). *Här blev han i flera dagar och beslutade att beskydda sitt rikes gräns mot Sachsen med en vall, så att den sträckte sig som ett timmerverk längs floden Ejderns norra sida från den östliga havsbukten, som de* (danerna) *kallar Ostarsalt till den västliga oceanen, endast avbruten av en enda port genom vilken vagnar och ryttare kunde komma ut och in. Efter att ha fördelat arbetet mellan sina befälhavare vände han hem".*

Utifrån denna berättelse kan man tro att *"Danevirke"* tillkommit år 808. Arkeologiska undersökningar och moderna dateringsmetoder visar emellertid som sagt att vallen existerat tidigare. Vad Godefrid således gjorde var att han förstärkte en redan existerande försvarslinje. De moderna dateringarna visar också att Harald Blåtand år 968 var igång med liknande förstärkningsarbeten, denna gång vid försvarslinjens östra del invid vikingastaden Hedeby. Att detta uppbyggnadsarbete pågått redan året 968 är intressant. Kung Harald har således redan några år innan upproret mot Otto II skedde år 974 förberett sig på en kommande kamp mot tyskarna.

Inför striden mot tyskarna år 974 har kung Harald kallat ner Hakon jarl med dennes här från Norge och händelserna beskrivs ingående och med troligtvis mycket fantasi av Snorre Sturlasson i Olav Trygvasons saga: *"Danerkungen lät ordna sina värn, väl förbättra Danevirke och rusta krigsskeppen. Även sände han bud till Hakon jarl i Norge, att han skulle komma till honom tidigt på våren med så stor här som han kunde få samman. Om våren beordrade då Hakon jarl ut en här från hela sitt rike. Han fick mycket folk och for med dem till Danmark där han uppsökte danerkungen som tog emot honom med stor heder. Många andra hövdingar var då med danerkungen för att hjälpa honom och han hade en mycket stor här."*

Harald Blåtand satte norrmännen att försvara *"Danevirke"*. Om detta heter det:

"Fursten (Harald) *bad den starke*
brynjeklädde stridsmannen (Hakon jarl)
värja vallen
mot de väldiga sköldkämparna".

Nu var det dags att prova *"Danevirkes"* styrka mot en anstormande fiende. Vi läser i den samtida hyllningsdikten *"Vellekla"*:

"Det var inte gott att gå emot deras här (tyskarnas armé)*, fastän kämpen gjorde drabbningen hård, då en kämpe kom farande från söder med en här av friser, franker och vender. Sjöfararen* (Hakon jarl) *fick känna*

på strid. … Det brakade då kämparna slog samman sköldarna. Den segersälle blev Ottos motkämpe. Sjöhjälten slog där sachsarna på flykten, så att han tillsammans med sina män värjde vallen åt landets folk." [125]

Vi låter sedan Snorre Sturlasson berätta vidare:

"Kejsare Otto kom med sin här söderifrån till Danevirke men Hakon jarl värjde med sitt folk borgväggen. Danevirke är sådant att två fjordar går in i landet, en från vardera sidan. Mellan fjordarna hade danerna gjort en stor borgvägg (vall) *av sten, torv och trä samt grävt där utanför ett djupt och brett dike. Torn var ovanför borgportarna. Där blev det stor strid.*

Hakon jarl satte fylkingar över alla borgportarna men än mer folk lät han fara utmed borgväggen för att värja den varhelst ett anfall gjordes. Många föll i kejsarens här och de kunde inte ta borgen. Då vände kejsaren bort och gjorde inte fler anfall."

Hakon jarl beredde sig nu på att återvända till Norge. Under tiden hade kejsare Otto II ändrat taktik. I stället för att angripa landvägen samlade han en stor flotta och gick med denna runt *"Danevirke". "Då danerkungen Harald Gormsson* (Blåtand) *fick reda på detta gick han emot honom med sin här. Slaget var stort men till slut segrade kejsaren. Danerkungen flydde till Limfjorden och for ut till Marsö. Sändebud for mellan honom och kejsaren vilka åstadkom stillestånd och en sammankomst mellan kejsare Otto och danerkungen på Marsö."*

Så gick det alltså till när danerkungen Harald Blåtand besegrades av kejsaren Otto II – om man kan våga tro på vad Snorre Sturlasson skriver i

Fig 108: Skandinaviens största vikingastad var Hedeby på gränsen mellan Danmark och Tyskland. Stadsbebyggelsen omgärdades av en hög vall. Fotot är taget från denna vall ut över det forna stadsområdet. Foto: Wikimedia/File: 2016haithabu_34.jpg/Ziko van Dijk/CC BY-SA 4.0, cropped.

Fig 109: Det så kallade "Danevirke" var ett försvarssystem av flera vallar och befästningslinjer som löper tvärs över den jylländska halvön. Under vikingatiden var detta danernas södra gränslinje. I dag ligger vallarna inne på tyskt område.
Foto: Wikimedia/File: Kograben.JPG/Volknei/CC BY-SA 3.0, cropped.

början av 1200-talet. Adam av Bremen är däremot mera kortfattad när han redan på 1060-talet beskrev händelsen: *"I denna kamp kämpade båda parter tappert, men sachsarna vann segern och danskarna drog sig tillbaka till sina skepp."* Fakta är i varje fall att fred slöts mellan Otto II och kung Harald. Enligt Snorre passerade Harald Blåtands allierad Hakon jarl på sin hemväg till Norge genom Öresund och brände och härjade på båda sidor av sundet, alltså på både Själland och i Skåne. Då dessa landskap vid denna tid tillhörde Harald Blåtand visar detta på att Hakon jarl efter striden vid Danevirke uppsagt sin vänskap med danerkungen.

Denna krigshandling i Öresund, av Hakon jarl riktad mot sin tidigare härskare Harald Blåtand, omtalas även i *"Gesta Wulinensis"*. År 984 berättar krönikören om *"Tukkas säte, som var en borg byggd på platsen för de döda, där om jag minns rätt, Tukki gömde sig undan jarl Hakans vrede tio år tidigare* (alltså år 974)".[126] Det var efter det att Harald Blåtand avrättat sin brorson Guldharald år 970 som han året därefter satt sin yngste bror Toke som lydkung över Skåne öster om Öresund:

"Under Herrens år 971 var Tuca, den yngste sonen till kung Gurmd, över 20 år gammal, så han var en mogen man och tog landet på södra sidan av den stora ön Sconvjue, där solnedgången var synlig. Detta var inte oavsiktligt och ägde rum utan behov av att bosätta sig i det gröna landets breda lövskogar, som fram till då, som jag skrev tidigare, först erövrades och senare till sin död styrdes av Harald (Guldharald)*, son till den döde Konut, son till Gurmd"*.[127]

I handskriften talas det om *"den stora ön Sconvjue"*. Skåne är ju ingen ö men uppenbart har man vid denna tid uppfattat den som sådan. Detta framgår också av Adam av Bremen när han på 1060-talet skriver att: *"Sconien, som är den yttersta danska lands-*

del, är närmast en ö. Den är på alla sidor omgivet av hav bortsett från en enkel landtunga som i öst skiljer sveonernas land från Danien." [128] Adam har konsekvent och felaktigt vridit väderstrecken 90 grader i alla sina uppgifter. Det verkar således som att man med *"ön Sconvjue"* avsett merparten av det landskap som i dag är Skåne. Toke verkade ha styrt den västra och södra delen av detta område.

År 974 har således denne Toke plötsligt fått hela den norska krigshären över sig. Om denna händelse berättar *"Gesta Wulinensis"*:

"Under Herrens år 975 beordrade Tuca, den yngsta sonen till kung Gurmd, att stärka vallarna i fästningen som han byggt på den plats där året innan Gud, den Allsmäktige, räddade honom från vreden av de otrogna från Norregi. Dessa krigare, ledda av deras iarl Hakan (Hakon jarl), *förstörd av Satan själv, förstörde länderna och brände borgar på båda sidor om sundet och mördade deras män, och kvinnor och barn fångades. Våra tre bröder, munkar från klostret* [...] *dog martyrdomen, när de på Scanviues ängar inte förnekade sin tro på Kristus och slutade sina liv i lågor. Tuca och resten av de troende hittade sedan skydd på platsen för de döda, som har varit vigd till hedniska gudar i århundraden, och lovade att på denna plats ett tempel kommer att byggas för Herren om de alla räddade sina liv. Det hände också och Tuca beordrade att Guds tempel skulle uppföras och jag helgade hörnstenen och på den ristades de heliga tecknen att det var Tuca som beordrade detta Herrens tempel i staden Lvntarumn att byggas."* [129]

Hakon jarl var hedning och Harald Blåtand hade, enligt yngre sagor innan hans hemfärd låtit honom få med tre präster till Norge. Dessa ska han emellertid ha låtit sätta av på vägen hem. Är det kanske detta som det berättas om när tre munkar mördades på ett grymt sätt av Hakon jarl *"på Scanviues ängar"*? Efter att med Guds hjälp ha lyckats fly från sin borg har Toke tagit sig till en gammal hednisk plats. Detta måste vara dagens Uppåkra, en gång under nästan tusen år ett viktigt

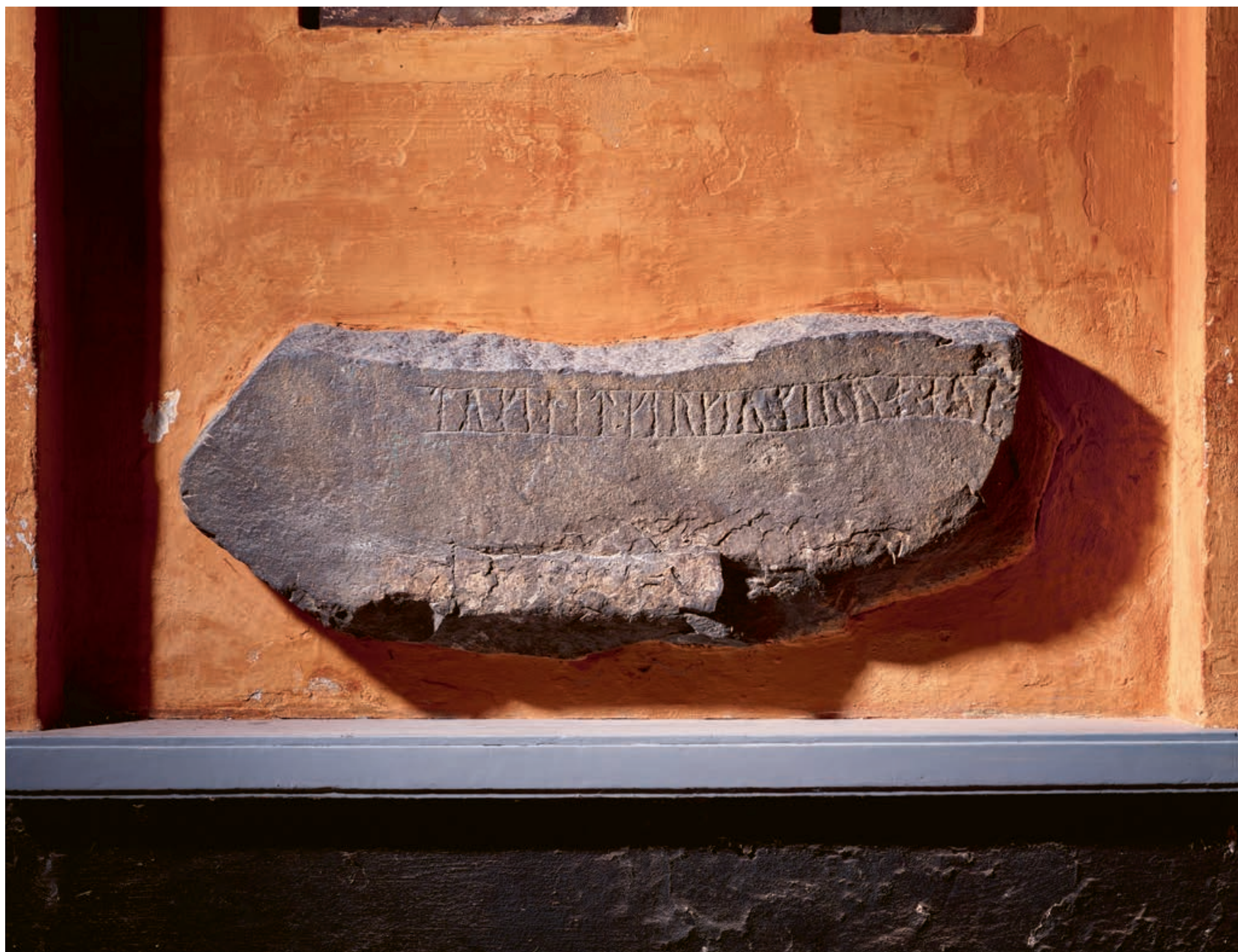

Fig 110: På denna karta från mitten av 1500-talet har man speciellt markerat "Danevirke" tvärs över Jyllands södra del. På kartan har den markerats som en mur med många torn.

hedniskt centra strax söder om staden Lund. Efter attacken började Toke förstärka sin borg i *"staden Lvntarumn"* (Lund) samtidigt som han där byggde en kyrka. Detta är det äldsta belägget för staden Lund som blivit bevarat till vår tid.

"Gesta Wulinensis" krönikör, prästen Avico, vigde själv platsen för kyrkan i Lund genom att helga dess hörnsten. På stenen ristades uppenbart en text att det var Toke som *"beordrade detta Herrens tempel i staden Lvntarumn att byggas"*. Detta för tankarna till en runsten från tiden som vi i dag finner inmurad i den gamla biskopsgården på Nørregaden i Köpenhamn. Runstenen påträffades i slutet av 1700-talet i ett stengärde invid Södergatan/Stora Tvärgatan i Lund. År 1829 skänkte biskop Faxe i Lund stenen till sin vän biskop Münter i Köpenhamn. På runstenen läser man texten *"Tuki lät kyrkan göra och ..."* (*tuki ; let ; kirkiu ; kirua; auk ; ...*). Tyvärr saknas den sista delen av meningen.

Fig 111: Tokes runsten från Lund som numera sitter inmurad i en portgång på Nörregaden i Köpenhamn. Foto: https://sam-linger.natmus.dk/DMR/asset/181093/Roberto Fortuna, Nationalmuseet, Danmark/CC BY-SA.

Harald Blåtands borgar

På flera platser i Danmark finns lämningar efter stora cirkelborgar med uppkastade jordvallar. Alltsedan 1600-talet har många av dessa fornminnen fångat intresset hos historiskt intresserade personer. Det var dock först långt in på 1900-talet som de alltmera kom i fokus i diskussionen om vem som uppfört dem och varför. Budet stod mellan antingen Harald Blåtand eller också hans son Sven Tveskägg. Då Sven kommit att bli den danske kung som lade stora delar av England under sig, såg många forskare cirkelborgarna som hans uppförda träningsläger för sina soldater inför erövringen av England. Detta är en uppfattning som numera helt har ersatts av att det är hans far Harald Blåtand som stått för uppförandet. Genom utgrävningar och moderna analysmetoder har man nämligen skapat en mycket god och detaljerad bild av hur dessa cirkelborgar sett ut och när de byggts. Bevarat trävirke har kunnat åldersbestämmas och det är nu säkert belagt att de alla måste vara byggda under Harald Blåtands tid. Eventuellt kan det ha funnits någon form av enklare befästningar på en del av dessa platser redan tidigare. Utmärkande för kung Haralds uppförda cirkelborgar är emellertid att de endast fungerat under en mycket kort tid under kungens senare livstid fram till hans död vid mitten av 980-talet.

Dessa cirkelformade cirkelborgar, som ofta kommit att kallas för ”trelleborgar”, har bestått av höga jordvallar med framförliggande vallgravar utan vatten. Vallarna har i fronten försetts med kraftiga, vertikala palissader av ekträ. Varje cirkelborg har haft fyra portar. Portarna har lett in till två huvudgator, lagda vinkelrätt mot varandra. Utmed gatorna fanns större långhus, eller snarare hallar, grupperade som fyrkantiga gårdsenheter med vardera fyra hallar per gård.[130] Kännetecknande är det närmast stereotypa mönster utifrån vilket alla borgar uppförts. Tidigare borgkonstruktioner i Skandinavien, så kallade ”fornborgar”, hade alla anpassats i form och storlek till en befintlig höjdplatå. Man menar också att dessa fornborgar enbart tjänstgjort som skydd för den lokala befolkningen när fienden hotade. Med Harald Blåtands cirkelborgar infördes troligtvis för första gången

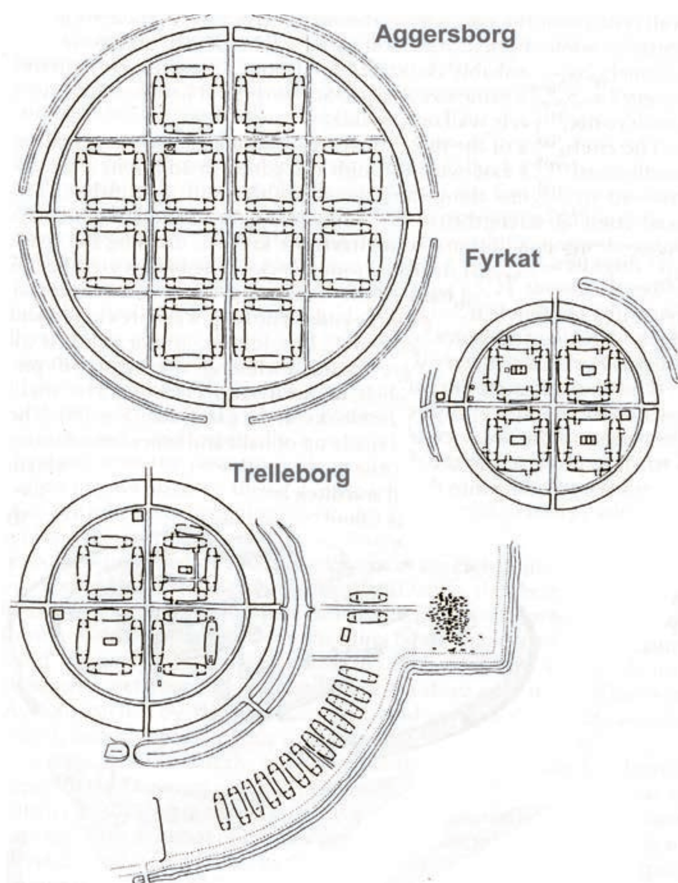

Fig 112: Tre av de cirkelborgar som är undersökta och där bebyggelse-spåren visar hur byggnaderna har varit symmetriskt grupperade. Notera att utanför ringvallen i Trelleborg på Själland har det också funnits hallbyggnader.

Fig 113: Harald Blåtands troliga cirkelborgar: 1: Aggersborg, 2: Fyrkat, 3: Nonnebacken, 4: Trelleborg (Själland), 5: Borgring, 6: Roskilde, 7: Köpenhamn, 8: Trelleborg (Skåne), 9: Foteviken, 10: Lund, 11: Borgeby, 12: Hälsingborg, 13: Laholm, 14: Oslo.

i Skandinavien borgar som anlagts utan hänsyn till topografin, borgar uppförda i syfte att kunna behärska ett område – inte enbart beskydda dess inhemska befolkning.

Den största cirkelborgen, Aggersborg, ligger invid stranden till Limfjorden i norra delen av Jylland.[131] Området är i dag en stor öppen plats och den forna vallen har man i modern tid endast markerat med en låg vall. Trots att den ursprungliga vallen var nästan helt borttagen uppmärksammades platsen redan år 1638 när den lokale prästen sände in en beskrivning till den kunglige danske antikvarien Ole Worm. Borgen har varit mycket stor. Trots detta skulle det dröja till år 1906 innan man på allvar började intressera sig för denna historiska plats. De första arkeologiska utgrävningarna skedde faktiskt först åren 1945-1952. Därefter har flera undersökningar gjort att denna fantastiska och annorlunda vikingaanläggning verkligen har fått stiga fram ur historiens glömska. Inga bevarade träföremål har dock kunnat ge en exaktare datering men borgen måste ha varit uppförd under den senare hälften av 900-talet, alltså av Harald Blåtand. Innanför ringvallen, som är hela 240 meter i diameter, har det funnit inte mindre än 48 stora hallar, fördelade på 12 gårdsanläggningar med fyra hallar i varje, fig 112.

Längre söderut, vid Jyllands östkust, finns i Fyrkat en mindre cirkelborg på 120 meter i diameter. Denna ligger längst inne i en långsmal vik eller fjord. 16 hallar har bildat fyra gårdsenheter innanför vallen. Genom årsringsdatering kan borgen bestämmas till slutet av 970-talet. Ytterligare en cirkelborg hittar vi på den stora ön Fyn. Här ligger i staden Odense den så kallade ”Nonnebacken”, en cirkelborg som, liksom Fyrkat, har haft en diameter på 120 meter. Av denna borg återstår mycket lite men rester efter en ringvall med omgivande vallgrav har påträffats. År 2017 blottades också spår efter borgens norra port.

Invid kusten av västra Själland ligger cirkelborgen Trelleborg med en diameter av 136 meter. Påträffat timmer i borgens försvarsverk visar att man året 978 och vintern 980/981 arbetat med befästningen. Denna cirkelborg var den första som grävdes ut vilket man började med år 1934. Vallen har haft fyra portar och inne på borgområdet har det funnits två korsande huvudgator. Gatorna har varit belagda med ekplank som vilat på grova stolpar. Innanför vallen har det också funnits 16 hallar som fördelats på fyra gårdsenheter men, till skillnad från de övriga cirkelborgarna, har det också placerats 15 hallar direkt utanför ringvallen. Strax

öster om cirkelvallen har framgrävts ett gravfält. De flesta av de döda har lagts på kristet sätt, dvs. på ryggen med huvudet i väster och benen i öster. En sådan placering gjorde att de på uppståndelsens dag skulle kunna se Kristus när han enligt kristen tro skulle uppenbara sig i öster.

Den senast upptäckta och delvis utgrävda cirkelborgen i Danmark från Harald Blåtands tid är "Borgring" som ligger på östra Själland, nära Köge några mil söder om Köpenhamn. Denna borg skiljer sig från de övriga danska borgarna genom att det inte finns några spår av samtida bebyggelse

Fig 114: Vid Fyrkats cirkelborg har man rekonstruerat ett av borgens sexton långhus. För att bygga dessa långhus har det gått åt stora mängder av ekvirke vilket visar att det under slutet av vikingatiden fortfarande fanns stora skogar i Danmark.

Fig 115: Cirkelborgen Trelleborg på Själland var en av de första av Harald Blåtands borgar som utgrävdes. Här ses de två huvudgatorna som möts mitt i borgen och som leder till var sin port.

inne i själva borgen samt att den saknat vallgrav. Ett tänkbart scenario är att man snabbt har velat föra upp ett skydd för en större garnison som haft en förläggning i tält. På detta sätt har man kunnat säkra platsen. När man sedan velat gå vidare har vallen planerats att göras högre med en vallgrav utanför. Innan detta hunnit ske och innan man hunnit börja bygga husen har emellertid borgen övergivits.

Skåne är i dag svenskt men ingick fram till år 1658 i det danska riket. När man mitt inne i staden Trelleborg år 1988 fann rester efter en cirkelborg väckte det förvåning. Utgrävningen visade att detta bör ha varit ytterligare en cirkelborg från Harald Blåtands tid. Liksom i ”Borgring” saknar denna borg spår efter hus. Inga synliga vallar ovan mark fanns kvar efter borgen. Det var först när schaktningarna för nybebyggelse startade som arkeologer såg välbevarade spår i marken efter borgens vallgrav och dess träpalissader. Borgen har varit uppförd nära Östersjöns strand och den har byggts i två etapper. I första skedet har man kastat upp en ca 10 meter bred jordvall vilken på utsidan försetts med stora, lutande ekplankor. Höjden på denna första ringvall bör ha varit drygt tre meter.

Etapp två har inneburit en väsentlig förstärkning av borgen. Man har höjt vallen och gjort den bredare. Samtidigt har fronten av vallen helt täckts av en vertikal träpalissad. För att motverka jordtrycket har man stöttat palissaden med snedställda, kluvna ekstockar. Utanför borgen har man också grävt en vallgrav på ca fem meters bredd med ett djup på knappt två meter. Borgen har haft fyra portar. Den för övriga cirkelborgar så exakta cirkelformen skiljer sig dock här något. Vid utläggningen har man eftersträvat en cirkelform men denna har dragits ut några meter åt ena hållet. Även tvärsnittet genom vallgraven skiljer sig från övriga danska borgar. I stället för ett V-format tvärsnitt har den i Trelleborg haft en rundad botten.[132]

Under Harald Blåtands tid har det funnits flera borgar utmed Öresund. Detta ger oss *”Gesta Wulinensis”* besked om. När Hakon jarl år 974 färdades genom sundet berättats att han *”förstörde länderna och brände borgar på båda sidor om sundet.”* Vilka var dessa borgar?

Fig 116: Av cirkelborgen i Trelleborg i Skåne har en fjärdedel av vallen med en av portarna rekonstruerats. Borgområdet ingår i dag i ett vikingamuseum.

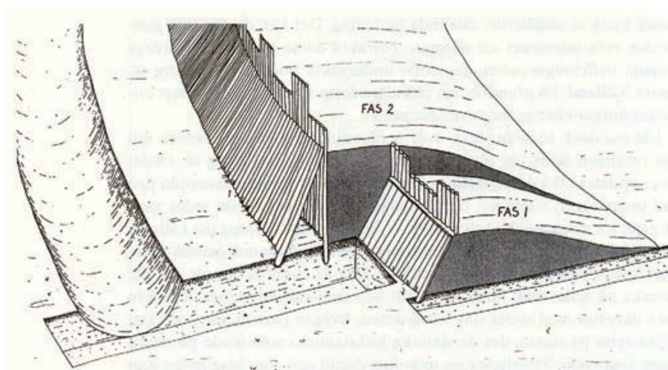

Fig 117: Cirkelborgen i Trelleborg i Skåne har uppförts i två faser som denna konstruktionsbild visar.

En skånsk cirkelborg från Harald Blåtands tid har legat vid Borgeby några mil nordväst om staden Lund. Borgen har anlagts på ett högt parti i direkt anslutning till en bred å som leder ut i Öresund. På andra sidan ån ligger Löddeköpinge där man grävt fram lämningar efter en stor, internationell handelsplats som varit i bruk under vikingatiden; från 800-talet fram till början av 1000-talet. Borgens besättning har således lätt kunnat kontrollera denna mötesplats för långväga handelsmän. I dag avtecknar sig en del av ringvallen endast som en svag förhöjning i terrängen. Vid utgrävning inne på borgområdet påträffades rester efter en guldsmedsverkstad från slutet av 900-talet. De smycken som tillverkats på platsen har varit av en mycket exklusiv sort och i en stil som endast använts av stormännen, troligtvis de som stått Harald Blåtand nära. Trots att en ytterst liten yta inne i själva borgen undersökts finns alltså säkra belägg på att Borgeby under slutet av 900-talet varit en mycket betydande plats för den danska kungamakten.

År 1998 lade man ett sökschakt tvärs genom vallen och på detta sätt kunde man tydligt se olika etapper i dess tillkomst.[133] Den äldsta vallen har varit relativt smal och har haft en framförliggande vallgrav. Efter en tid har vallen byggts på med jordmassor som hämtats från anläggandet av en betydligt bredare och djupare vallgrav. Dessa två byggperioder stämmer således väl med den bild som man har från cirkelborgen i skånska Trelleborg. Till skillnad från Trelleborg har Borgeby dock fortsatt att användas som borg efter Harald Blåtands tid. Ett minst elva meter högt stentorn har nämligen senare placerat mitt i cirkelborgen. Man har också ytterligare förstärkt cirkelvallen.

För att söka efter fler borgar från andra hälften av 900-talet måste man veta vad man ska leta efter. Vad är speciellt utmärkande för dessa cirkelborgar?

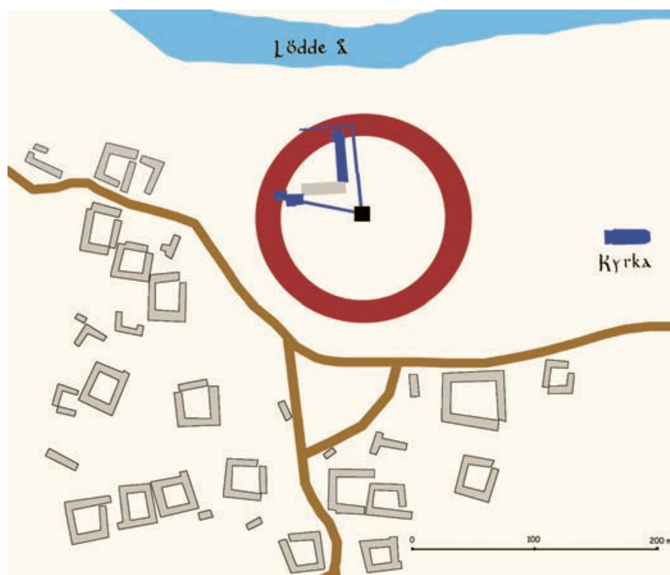

Fig 118: Cirkelborgen vid Borgeby. Rött markerar borgvallen från Harald Blåtands tid. Svart visar det stentorn som uppförts mitt i borgen ca 1100. Blått visar ärkebiskopens slott och kyrka från 1200-talet. Bondbyn Borgeby på 1600-talet har också markerats.

Fig 119: En av de äldsta kartorna över Danmark och Sverige, "Carta Marina" från 1539. Med rött har vi markerat den nuvarande gränsen mellan Danmark och Sverige vilken bl.a. går genom Öresund och skiljer det gamla danska Skåne (Sconigia) från Danmark.

Måtten ligger på en diameter mellan ca 120 – 155 meter med undantag från den större Aggerborg. En cirkelborg ska dessutom ha haft en kraftig jordvall med fyra portar symmetriskt placerade mitt emot varandra samt två korsande huvudgator inne i borgen. En annan viktig sak är att det utanför en av portarna ska ha funnits en träkyrka med en kristen begravningsplats. Harald Blåtand var ju kristen och han måste givetvis av undersåtarna i sin armé ha krävt lojalitet till den nya religionen.

Det verkar som om helgonet S:t Clemens har varit ett mycket tidigt skyddshelgon i Danmark; ett helgon som ser ut att ha varit kopplat till kungamakten.[134] Påven Clemens ska ha dött martyrdöden år 101 e.Kr. på Krim vid Svarta havet. Snart kom han att betraktas som den ryska och den slaviska kyrkans skyddshelgon. I Ryssland finns därför ett flertal Clemenskyrkor. I Straja Ladoga, nordbornas *"Aldeigjuborg"*, låg t.ex. en S:t Clemenskyrka omedelbart nedanför den medeltida borgen. Thietmar av Merseburg berättar att år 1015 blev storfursten Vladimir den helige begravd i en sarkofag i mittpartiet av S:t Clemens kyrka i den då av vikingar välbesökta staden Kiev i nuvarande Ukraina. Denna kyrka är troligtvis identisk med den som senare omtalas som *"Tiondekyrkan"* vil-

ken man vet att storfursten själv lät uppföra åren 991-996. I Kiev förvarades S:t Clemens kranie som en dyrbar, helig relik.

Kyrkor vigda till S:t Clemens i Skandinavien skulle således här kunna vara kopplade till den äldsta kristna tiden och kanske alltså också till Harald Blåtand och hans cirkelborgar.

På Själland finns två platser som båda haft tidiga S:t Clemenskyrkor. I Roskilde ligger S:t Clemenskyrkan på en höjd direkt ovanför den vikingatida hamnen. Den äldsta stenkyrkan på denna plats har kunnat dateras till ca 1030 och den bör ha föregåtts av en träkyrka. Platån intill kyrkan är dessutom så stor att den kunnat rymma en cirkelborg. Att Harald Blåtand uppfört en kyrka i Roskilde berättar Adam av Bremen på 1060-talet. I *"Gesta Wulinensis"* från 990-talet berättas att året 947 utsåg kung Gorm sonen Harald som kung på *"Selund"* (Själland). Som ska visas längre fram i boken omtalas också år 984 i samma källa en händelse *"intill den kungliga staden "Rulfsquel"* (Roskilde). Uppenbart har Roskilde varit av betydelse för Harald och då är det kanske inte ologiskt att här också finna en av hans cirkelborgar.

Den andra S:t Clemenskyrkan finner vi mitt inne i Köpenhamn. Sedan mycket länge har en äldre befästning också varit känd inne i staden men denna har tidigare tolkats som ett försvarsverk kring den äldsta staden. Detta kan inte stämma. Storleken på borgen är alldeles för liten för en stadsbefästning men svarar däremot helt till samma storlek som t.ex. borgen i skånska Trelleborg. Köpenhamnsborgen har haft en rund form och bestått av en hög vall med framförliggande vallgrav. Direkt utanför den västra porten har S:t Clemens kyrka med kyrkogård legat. Den medeltida kyrkan har här haft en äldre föregångare i trä.[135]

På den östra sidan om Öresund finns i Skåne två S:t Clemenskyrkor som med stor sannolikhet har legat i anslutning till Harald Blåtands cirkelborgar. Den ena cirkelborgen har legat mitt inne i staden Lund direkt söder om domkyrkan. Än i dag bildar gatunätet en halvcirkel i detta område, fig 123. Den ursprungliga marktopografin visar också att borgen anlagts på en plats med en horisontell platå i den annars kraftigt sluttande terrängen. Som omtalats tidigare berättar *"Gesta Wulinensis"* att Harald Blåtands bror Toke år 975 befallde att vallarna i borgen som han byggt i troligtvis Lund skulle förstärkas. Detta efter Hakon jarls attack året innan.

I närhet till denna troliga cirkelvalls västra sida har S:t Clemens kyrka legat. Rester efter den första träkyrkan och den efterföljande stenkyrkan har grävts ut. Stenkyrkan har haft en ålderdomlig konstruktion som kan datera den ner till 1000-talet.

Fig 120: Placeringen av den troliga cirkelborgen från Harald Blåtands tid mitt i nuvarande Köpenhamn. Karta: Sven Rosborn.

Fig 121: Vid grävning i början av 1900-talet i Köpenhamn för byggnaden till vänster på bilden påträffades rester efter den vall och vallgrav som visas på sektionsritningen här nedan.

Det kan noteras att träkyrkan haft hörnstolpar av en konstruktion som helt skiljer sig från övriga träkyrkor som grävts fram i Lund. Kanske indikerar detta att Clemenskyrkan har varit en av de första i staden, anlagd av kungamakten redan på 960-talet. Det kan i detta sammanhang också vara intressant att konstatera att denna kyrka verkar ha varit den enda av Lunds 22 medeltida sockenkyrkor som varit kunglig. Ca 150 meter nordost om denna kyrka ligger domkyrkan och här har man grävt fram tidigkristna gravar. En av dessa är årsringsdaterad till vinterhalvåret 979/980.[136] Även på denna plats, strax utanför ringvallen, har man alltså byggt en tidig träkyrka.

Den andra S:t Clemenskyrkan i Skåne har legat i staden Helsingborg invid Öresund. Helsingborg omtalas som en stad redan året 1085 i kung Knut den heliges stora donationsbrev till Lunds domkyrka. Själva namnet visar att det redan tidigare måste ha legat en borg på platsen. Det kan här endast ha varit frågan om en av Harald Blåtands cirkelborgar eftersom vi inte känner några andra

vikingatida borgtyper före sent 1000-tal. Stenkyrkan som stått på platsen har kunnat dateras till 1000-talets mitt. Den har föregåtts av en träkyrka. Ute på kyrkogården har man också påträffat spår efter en igenfylld vallgrav med rundad form som bör ha omgärdat en större vikingatida cirkelborg, troligtvis den borg som gett staden en del av sitt namn, ”Helsing”+”borg”.

Harald Blåtand har haft stora intressen i Norge och då har givetvis också den nuvarande svenska västkusten mellan Danmark och Norge varit intressant för honom att härska över. I sjöfararen Ottars beskrivning från 870-talet sägs att denna långa kust tillhörde danerna. I landskapet Hallands äldsta stad Laholm finns en kyrka helgad åt S:t Clemens. Denna ligger på en höjd i direkt anslutning till den breda ån Lagan. I denna å, strax ovanför staden, har det funnits kraftiga forsar och här ligger också en större ö mitt i ån. På ön har det grävts fram mängder med vikingatida gravar. Ortnamnet ”Köping” i direkt anslutning till ån och ön visar att det här funnits en stor vikingatida marknadsplats. Likheterna med cirkelborgen och handelsplatsen vid Borgeby i Skåne är stora. Genom den troliga cirkelborgen i Laholm har Harald Blåtand behärskat även denna internationella handelsplats.

Frågan är då hur långt österut in i landet från den i dag svenska västkusten som Haralds makt sträckt sig? Öster om de svenska kustlandskapen Halland och Bohuslän ligger landskapen Småland och Västergötland. Här finner vi runstenar av samma typ som Haralds runstenar i Danmark. Har dessa områden också varit i kontakt med Harald och hans danervälde? Följer man ån Lagan från Laholm in i Småland finner vi en rik vikingabygd kring den stora sjön Bolmen. Här finns en runsten med följande text: *”Tumme reste sten denna efter Özur, broder sin. Han var Harald konungs* (Harald Blåtands) *skeppare.”* Tumme är ett mansnamn som förekommer i danska runstenstexter och runstenen med sina raka, vertikala textrader och avsaknad av all ornamentik kan mycket väl dateras till Harald Blåtands tid.

Just denna ”danska” runstensstil finns också på flera andra runstenar i Småland men även i det norr därom belägna landskapet Västergötland. Den praktfulla stenen vid Olsbro är faktiskt så snarlikt sina danska motsvarigheter att man här skulle kunna tala om ett verkligt släktskap. Stenen i Olsbro ligger dessutom tillsammans med en mängd andra

Fig 122: Harald Blåtands troliga cirkelborg i Lund, placerad på en karta över grundtopografin innan stadens uppkomst. Borgen ligger på en plan platå i ett annars kraftigt sluttande landskap.

runstenar som ett pärlband utmed den breda ån Ätran vilken, liksom ån Lagan, har sitt utlopp i de forna danska kustområdet västerut. Det är därför inte omöjligt att ån Ätran under vikingatiden har varit en viktig kontaktväg mellan Västergötland och det danska riket? Harald Blåtand kan därför ha haft intressen även långt innanför den nuvarande svenska västkusten.

Hur är det då med Norge? Harald har ju på runstenen i Jelling utmålat sig som kung också över Norge. I den norske vikingakungen Olav Trygvasons (död år 1000) saga berättas följande:

"Då danakungen Harald Gormsson hade tagit vid kristendomen, sände han bud i hela sitt rike, att alla skulle låta sig döpas och vända sig till den rätta tron. Han vakade över detta bud och straffade med kraft de som inte lydde. Till Norge sände han två jarlar, som hette Urgutrut och Brimilskär, med stort följe, att de skulle förkunna kristendomen i Norge. Detta lyckades i Viken (dvs. Oslofjorden)*, som låg under Haralds rike, och där döptes mycket av folket."*

Fig 123: Det centrala Lund i Skåne. Strax intill domkyrkan från sent 1000-tal finns fortfarande i gatubilden en perfekt halvcirkel som med stor sannolikhet har sitt upphov i en av Harald Blåtands cirkelborgar. Gravar vid domkyrkan är årsringsdaterade till hans tid. Foto: Svenska lantmäteriet.

Där vi i dag har Norges huvudstad Oslo, längst inne i Oslofjorden, finner vi också i den äldsta stadskärnan en S:t Clemenskyrka. Omkring år 1100 uppfördes här en stenkyrka men denna hade då redan föregåtts av två träkyrkor. Gravarna till dessa kyrkor är enligt C14-metoden daterade ner till ca 980 vilket alltså skulle stämma med Harald Blåtands tid. På platsen utspelades dessutom från 1160-talet fram till början av 1200-talet flera krigshändelser och området kallades då *"Trelleberget"*. Just ordet "trelleborgar" kan kanske ha varit ett namn för Haralds cirkelborgar.[137]

Sett rent geografiskt ligger den enormt stora borgen Aggersborg märkligt placerat långt uppe i norra Jylland. Borgen har knappast varit avsedd för att behärska ett större landområde. Den har

Fig 125: Runstenen invid ån Lagan i Småland berättar om en man som var kung Harald (Blåtands) skeppare.

däremot varit ett effektivt lås för Limfjorden och som sådan varit en sjöbas för tänkbara attacker mot England över Nordsjön. Den kan också ha varit tänkt som en flottbas mot Norge. Vad vi har här är helt enkelt en väldig sjöborg, en borg avsedd att hysa tusentals soldater som rimligtvis måste ha ingått i en stor flottstyrka.

Det som kännetecknar alla Haralds cirkelborgar är att nästan alla legat i direkt anslutning till farbart vatten i kontakt med hav. Garnisonerna

Fig 124: Olsbrostenen har följande text: "Guve reste denna sten efter Olav, sin son, en mycket duglig ung man. Han blev dräpt i Estland. Håvard(?) högg stenen."

måste främst ha utgjort delar av en skeppsburen krigsmakt. Aggersborg i nordvästra delen av hans rike har varit den största flottbasen men även i den sydöstra delen av riket planerade kungen troligtvis en liknande större anläggning. Vi ska till Foteviken i sydvästra Skåne. I mynningen till den stora viken finns en lång stenspärr under vatten. Denna stenspärr är byggd under första hälften av 1000-talet. Den har emellertid föregåtts av en träspärr som, utifrån ett upptaget träprov, daterats till troligtvis 980-talet, alltså Harald Blåtands tid.

År 2009 genomförde författaren tillsammans med bl.a. den danske professorn Klavs Randsborg en mindre arkeologisk utgrävning vid stranden strax intill denna vattenspärr. Då dokumenterades en påbörjad fjärdedel av en större ringvall. Denna cirkelborg skulle, om den slutförts, i storlek ha motsvarat den i Aggersborg i norra Jylland. Ringvallen vid Foteviken blev dock aldrig färdigställd. Vad har skett? Vi vet inte – det finns inga bevarade skriftliga källor. Om den färdigställts skulle Harald ha haft två starka sjöborgar i var sitt hörn av sitt danska rike.[138]

Vid utgrävning av några av cirkelborgarna har man funnit spår av att dessa eldhärjats. Det senaste exemplet på detta är cirkelborgen ”Borgring” vid Köge. När arkeologerna grävde sig ner på platsen för borgens östra porthål visade det sig att hela portens sidobeklädnad av stående timmer hade brandskadats. Det är alltså troligt att borgen intagits och bränts ner. Att flera av cirkelborgarna har brunnit tyder på ett våldsamt slut på denna cirkelborgsepok.

Även om man kanske inte ännu funnit alla av Harald Blåtands cirkelborgar kan storleken på de som redan lokaliserats ge oss en grov antydan om hur mycket soldater kungen haft tillgång till. Borgarna ger en helt annan dimension på den dåtida verkligheten än den som visas av små framgrävda föremål i museernas glasmontrar. På museerna förlorar man lätt volymsuppfattningarna i det dåtida samhället. Då är det betydligt lättare att fundera över den dåtida verkligheten om du en dag står på den mäktiga vallen till borgen Trelleborg på Själland. Framför dig avtecknar sig alla husen genom de betongstolpar man placerat i de gamla stolphålen, se fig 115. Ställ dig bara frågan om hur många människor som en gång arbetat med att bygga denna cirkelborg? Eller frågan hur många soldater som det funnits i den färdiga borgen eller, varför inte den intressanta frågan, varifrån alla människor som engagerats kommit?

Borgarna har endast fungerat under en mycket kort tid, troligtvis bara 10-15 år. De har således tjänat mycket speciella ändamål under endast en regent. Tiden som åtgått för uppförandet bör därför också ha varit extremt kort, låt oss gissa på maximalt runt två år. Allt måste ha varit baserat på en otroligt väl fungerande organisation. Bara att uppföra en enda borg är ett mästerverk, att nästan samtidigt bygga ett flertal inger respekt, även efter nutida mått mätt. Dessa borgar gör det möjligt för oss att möta en totalt annorlunda bild av vikingatiden än den som kanske lite till mans är förhärskande. Borta är det primitiva och det vilda och odisciplinerade våldssamhället. Fram träder i stället statsbyggnadskonst och organisationsförmåga.

Alla de stora hallarna inne i borgarna är givetvis uppförda för att hysa soldater. Det har framkastats förslag på att ett garnisonshus kunnat rymma ett trettiotal soldater. Detta är alldeles för lite. Placera trettio man i hallens mittrum och de formligen drunknar i den stora volymen. Sextio personer har utan problem rymts i varje hus. Tar man dessutom i beaktande att husen kanske kan ha haft en användbar loftsvåning ökar siffran. Detta innebär att den

Fig 126: Aggersborg cirkelborg är i dag en stor öde Plats. Det är svårt att tänka sig att här bodde en gång närmare tretusen av Harald Blåtands soldater. I bakgrunden ses markering för ringvallen och bakom denna kyrkan från 1100-talet. På den platsen stod en gång den träkyrka som Harald har låtit bygga strax utanför den norra borgporten. Stenen markerar cirkelborgens centrum.

totala garnisonen i den inre borgen i Trelleborg på Själland kan ha legat på minst tusen soldater.

De sju i dag helt säkert belagda cirkelborgarna, där Aggersborgs har haft plats för närmare tretusen soldater, skulle alltså innebära en garnisonsstyrka på upp till 9.000 soldater. Utökar vi antalet cirkelborgar med resterande sex som presenterats ovan skulle den totala soldatstyrka som Harald Blåtand hade till sitt förfogande ha uppgått till 12.000 - 14.000 i garnison. Denna stora mängd av soldater är kanske inget man normalt har räknat med för skandinaviska förhållanden men siffran behöver inte på något vis vara orimlig. Den är ju till och med mindre än storleken på en dansk armé under 1600-talets skandinaviska krig.[139]

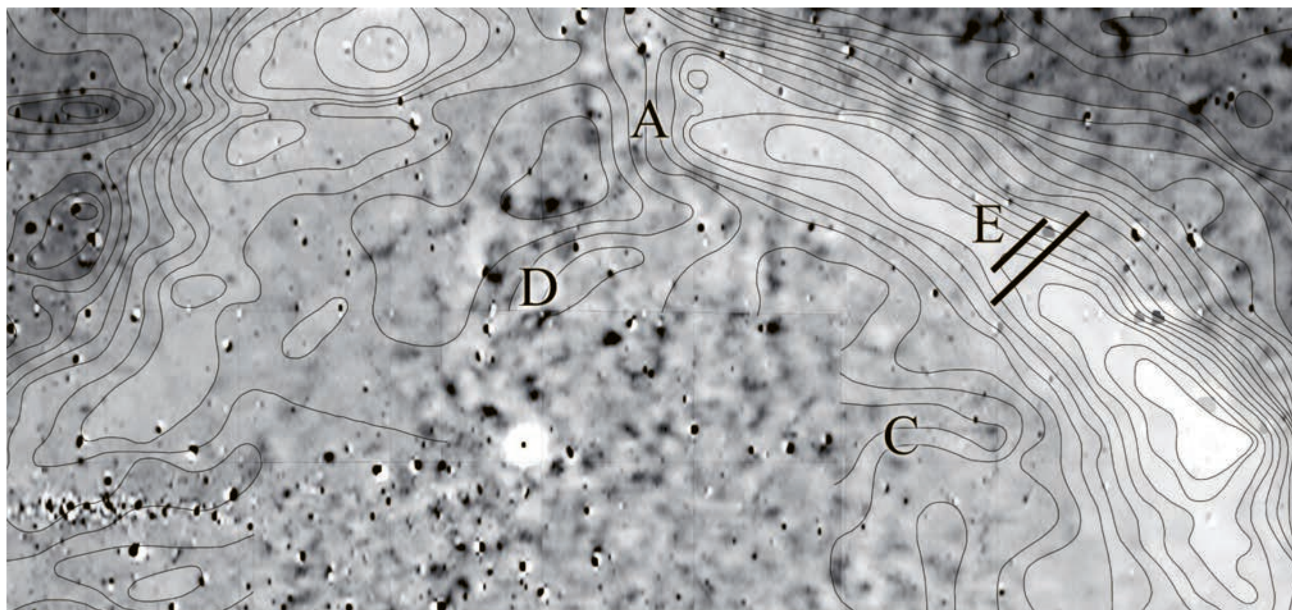

Fig 127: Nivåkartering av den fjärdedel av en cirkelborg som påträffats invid Foteviken i Skåne. A och B markerar portlägen i norr och öster. E visar de sökschakt som lagts genom vallen varigenom man kunde konstatera att vallen är uppbyggd genom uppstapling av grästorvor.

Fig 128: Klavs Randsborg vid undersökningen av cirkelvallen i Foteviken. Infällt i bilden en detalj av markprofilen med torvlager som visar att vallen en gång byggts upp av människohand.

Det stora slaverupproret

De bevarade, nästan samtidigt skrivna källor som direkt beskriver Harald Blåtand har varit ytterst få. Ändå har många författare skrivit om denna del av den danska historien. Som ingen annan vikingakung har Harald blötts och stötts bland lärda kvinnor och män men också i otaliga romaner i mer eller mindre fantasieggande berättelser. Så känd är denne – i faktamaterialet hittills alltså tämligen okände kung – att han till och med fått ge namn åt hightech inom internationell kommunikationsteknik – Bluetooth-systemet. Med upptäckten av innehållet i handskriften *"Gesta Wulinensis"* har emellertid bilden av Harald Blåtand klarnat.

I slutet av Haralds levnad utbröt ett stort uppror i norra Europa. Den tyske kejsaren Otto II hade den 7 december 983 avlidit i Rom och efterlämnat sitt barn Otto III och sin hustru, den bysantinska prinsessan Theophanu. Nu såg slaverfurstarna söder om Östersjökusten sin möjlighet att kasta av sig det tyska härskaroket. Hedniska krafter mot den påtvingade kristendomen spelade också en stor roll. Om detta, det stora slaverupproret, berättar krönikören och prästen Helmold. Han var född före mitten av 1100-talet. När man läser Helmold ska man ha i åtanke att det finns en hel del bevisliga felaktigheter i hans berättelse, speciellt i de avsnitt som går långt tillbaka före hans egen tid. Låt oss, trots dessa källkritiska svagheter, se vad Helmold har att berätta om upproret.

Hertigarna Bernhard I av Sachsen och Dietrich av Haldensleben utropade sig till herrar över slaverna. De två delade upp slavernas landområden mellan sig och man härjade dessa med den största grymhet och påtvingade befolkningen kristendomen. Svaret lät inte vänta på sig. Slaverna *"kastade bort träloket och grep till vapen för att få deras förlorade frihet åter. I spetsen för Winulerna stod Mistivoj och Mizzidrag och de var ledare för det uppror som reste sig. Och nu* (alltså under Helmolds tid) *går det en legend, som ofta möter oss i äldre källor, som går ut på att Mistivoj* (Harald Blåtands svärfar) *hade krävt hertig Bernhards systerdotter till hustru av denne och fått löfte om henne. Winulerfursten ville emellertid visa, att han förtjänade flickan, ledsagade därför hertigen med ett följe av tusen hästmän ner till Italien, där de nästan allesamman stupade, och gjorde vid sin hemkomst från detta krigståg sitt krav gällande på bruden. Men hertigen Dietrich lade sig emellan och skrek med hög röst att hertigens släkting aldrig skulle ges till en inte rasren hund och så fort Mistivoj fick höra detta gick han sin väg. Hertigen skiftade emellertid snabbt åsikt och sände bud efter honom med order att skyndsamt hålla det bröllop som han ville ha men ska då ha fått till svar: 'En stor hertigs högburna systerdotter bör bindas till en högst förtjänt man men inte kastas till en vildhund. Det är ett vackert tack ni visar oss för vår tjänstfullhet. Nu ser man på oss som hundar och inte som människor. Men stora hundar har starka käftar!'"* [140]

Mistivoj återvände till slaverna och till slaverstammen Liutizi. Dessa anklagade emellertid honom för att ha allierat sig med sachsarna och krävde av honom att han skulle säga upp all vänskap med dem vilket han svor på att göra. Slaverna såg nu sin möjlighet att göra sig fria från de kristna:

"De samlade en stor krigshär, hemsökte först Nordalbingien med eld och svärd och därefter gick vägen genom de övriga slaverländerna; de satte eld på alla kyrkor och jämnade dem med marken, mördade prästerna och kyrkans övriga tjänare under svår tortyr och utslätade alla spår av kristendomen på andra sidan av Albia och från Hamburg bortsläpade man både präster och kristna till fångenskap och dräpte många endast utifrån sitt hat mot kristendomen."

Om attacken mot Hamburg finns en annan, tidigare källa, nämligen den berättelse som Thietmar av Merseburg nedtecknade nästan samtidigt som den hände. Thietmar skriver:

"Obodriternas hertig Mistivoj brände och härjade Hamburg som tidigare var biskopens residens. Ändå borde hela kristenheten notera det mirakel som Kristus från himlen utövade där. En gyllene hand kom ner från de högsta höjderna och, med utsträckta fingrar, nådde den in till mitten av elden. Detta inträffade så alla kunde se det. Armén såg på det med förvåning, och Mistivoj var både skräckslagen och förstummad. Denna händelse berättades mig av Avico, som då var Mistivojs kaplan, men som senare blev min andliga bror. Vi kom båda till slutsatsen att Gud på detta sätt hade tagit upp relikerna till himlen och samtidigt skrämt fienden på flykt."

Våldsamheten i detta uppror framgår också av Helmolds beskrivning hur det gick för prästerna i det sedan 960-talet befintliga biskopssätet Aldinburg: *"Flertalet av prästerna i staden Aldinburg, som den gången vimlade av kristna, blev nedhuggna som slaktdjur samtidigt som ett sextiotal fängslades för att man skulle driva med dem. Den äldste av dem var prosten på platsen som hette Oddar och han och de andra behandlades på följande sätt. Först gjorde man en korsskärning i deras hud och rev sedan bort denna hud. Sedan släpade man dessa Herrens bekännare med bakbundna händer genom slavernas städer tills de dog."*

Slaverledarna anslöt sig till hertigen i Bayern Henrik "Zänker" och de samlades under påsken 984 hos honom i Quedlinburg: *"Under firandet hälsade hertigens anhängare honom öppet som kung och han hedrades med gudomligt stöd. Hertig Miesco, Mistivoj och Boleslav gick här tillsammans och med dem otaliga*

Fig 129: Under det stora slaverupproret attackerade Sven Tveskägg Hedeby. Denna runsten (Erikstenen DR1) berättar om händelsen. Foto: Wikimedia/File: Erikstein.JPG/Fonzie/CC BY 3.0.

andra och svor ed på sitt stöd för honom som kung och herre." [141]

Vilken roll spelade egentligen Mistivoj i detta uppror? Han var vald ledare för flera olika slaverstammar men hade en mäktig motståndare i folket i Liutizi. Om man ska tro Helmold blev han närmast tvingad att gripa till vapen i spetsen för slaverna. Helmold berättar också att *"slaverfursten Mistivoj ångrade mot slutet av sitt liv sin handling, vände åter till Vår Herre och ville inte överge kristendomen men var därför tvingad att lämna sitt fädernesland och fly till barderna, där han uppnådde hög ålder som kristen."* Thietmar beskriver Mistivoj under hans sista tid som en plågad man:

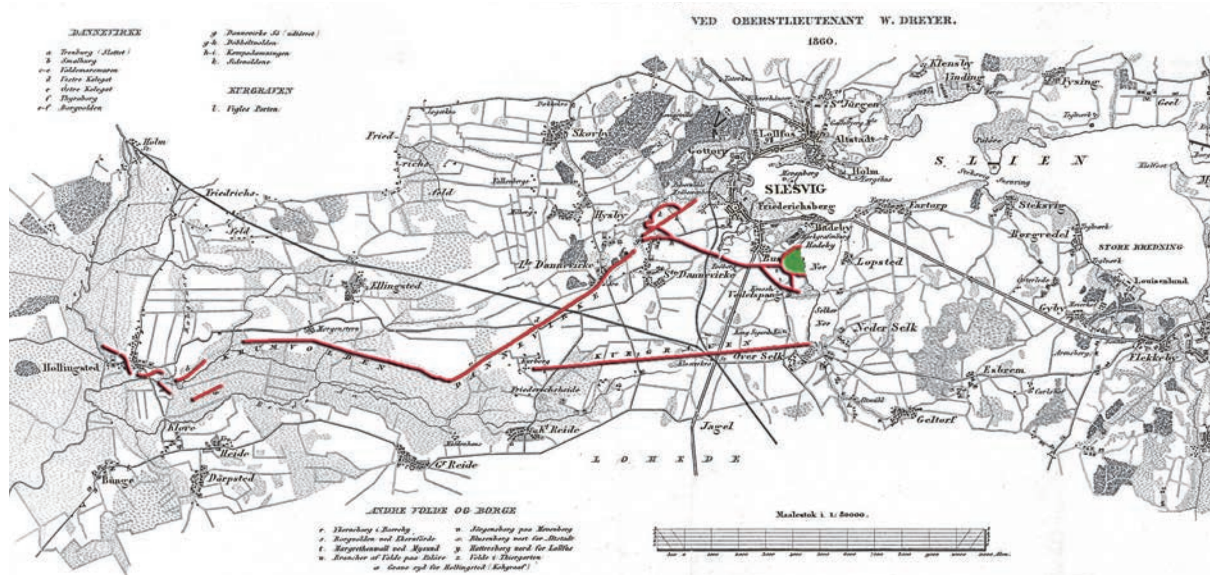
"Senare blev Mistivoj sinnessjuk och hölls i kedjor. Efter att ha blivit nedsänkt i välsignat vatten ropade han: `S:t Laurentius bränner mig!` Men innan han kunde befrias, dog han eländig." [142]

Genom upptäckten av handskriften *"Gesta Wulinensis"* har nytt material om detta slaveruppror nu kommit i dagen. Vi läser följande om händelserna året 983:

"Under Herrens år 983 invaderar kung Harald (Harald Blåtand)*, efter att ha fått veta om det nederlag som saracenerna åsamkat vår kejsare* (Otto II)*, hans gränser och dödar soldaterna och bränner ner befästningarna vid gränstrakterna. Denna fientliga handling är inte riktad mot kejsaren utan mot prins Bernhard och greve Thiedric* (Dietrich) *vars styre inte följde det fredsfördrag som kejsaren och danerkungen ingått.*

Av samma anledning utbröt Wagrow-upproret, som den 29 juni började plundra och förstöra fästen, slakta deras besättningar och tvingade prästerskapet att fly eller tillfångatas. Offren var prästerskapen och kejsarens besättningar i städerna Hawoline (biskopssätet Havelberg) *och Brenneburgu* (biskopssätet Brandenburg). *I den gamla staden* (Aldinburg) *fanns biskop Wago som själv knappt undkom med livet i behåll med sina präster och var tvungen att ta sig över havet och söka skydd hos danskarna, som, även om de gjorde uppror, förblev i Kristi tro och höjde inte svärdet mot Gud. Samma år, den 7 december, dog vår kejsare Otton* (Otto II), *och lämnade*

Fig 130: Karta från 1860-talet med försvarsvallarna som ingår i "Danevirke" inlagda i rött. Staden Hedeby markerat med grönt.

efter sig en efterträdare som inte nått vuxen ålder (Otto III).*"* [143]

Kejsare Otto II hade befunnit sig i Italien och vid denna tid härskade muslimerna på Sicilien och i södra Italien. Kejsaren hade fört sin stora armé mot fienden och den 14 juli 982 stod ett stort slag nära Cotrone i södra Italien. Otto II var nära att besegra muslimerna men slutet blev ett totalt nederlag för de kristna och kejsaren själv lyckades undkomma upp till Rom. Här dog han den 7 december 983 som också *"Gesta Wulinensis"* mycket riktigt anger.[144] Något som är helt nytt i kunskapen om detta uppror är att Harald Blåtand och kejsaren tillsammans stått som lojala allierade mot de två hertigarna.

Harald gick alltså till anfall mot Bernhard, dvs. Bernhard I av Sachsen, och Thiedric, dvs. Dietrich av Haldensleben, och brände deras nordliga befästningar. Anledning var att dessa uppenbart brutit mot Otto II:s och Harald Blåtands fredsbestämmelser. Vilka dessa överenskommelser var framgår inte. Av texten blir det dock tydligt att Harald däremot inte delade upprorets attacker mot de kristna vilket inte minst visas av att biskop Wago i Aldinburg flydde till honom *"över havet"*. Om denne biskopen har tidigare inte varit mycket känt men vi kommer snart att åter höra talas om honom i *"Gesta Wulinensis"*.

I samband med detta slaveruppror har Haralds son Sven Tveskägg passat på att gå emot sin far. I krönikan läser vi:

"Nyheten om kejsarens död och avsaknad av en myndig arvinge spreds som löpeld bland kejsardömets fiender och förvirringen som då uppstod kvarstod länge i minnen hos de kommande generationerna. Själv var jag ett vittne till en stor konflikt som blåstes upp mellan danernas kung Haraldem (Harald Blåtand*) och hans son Zveiem* (Sven Tveskägg) *…".*

Den som skriver detta var *"Gesta Wulinensis"* författare Avico, samme person som också Thietmar omtalar ovan. Avico nämner sig själv i senare delen av handskriften. Krönikans text fortsätter med att Sven Tveskägg i hemlighet gick *"mot den kungliga viljan och slöt ett nytt förbund med obroditernas prins Mistui, som jag* (dvs. Avico) *hade lärt den kristna tron. Tillsammans anslöt sig dessa två ledare, frestade av hat och den rikedomen som fanns i det gamla biskopssätet i Hammanburgu, och på dagen för påven Sylwestras död plundrade de denna stad och utplånade invånarna och borgens besättning. Själv räddade jag alla de heliga relikerna undan elden medan Kristus eldiga hand slog som blixt från klar himmel och straffade de onda* (Sven Tveskägg och Mistivoj) *genom att döda hälften av deras trupper."* [145]

Om denna händelse återberättas senare i *"Gesta Wulinensis"* att Sven Tveskägg hade flytt till ön Fyn till sin kusin Erik på sin mors sida. Erik var en son till Tukki Normandie *"och därifrån gjordes med Erik två expeditioner till greven Theoderics land. Där, i striden vid staden Heiebau, besegrade de grevens trupper och Haitebaus besättning tvingades att lägga ner sina vapen och sedan införlivades dessa i deras trupper."* [146]

Denna allians mellan Mistovoj och Sven Tveskägg och deras krigståg år 983 mot Hamburg förklarar också texterna på två runstenar som stått vid vikingastaden Hedeby. Här omtalas nämligen en belägring och en strid som man velat koppla till just Sven Tveskägg. På den ena stenens runor läser vi i översättning: *"Thorulv, Svens hirdmand, reste denne sten efter Erik, sin fälle, som dog, då drengar belegrade Hedeby; men han var styrmand, en mycket god dreng."* På den andra stenen står: *"Kung Sven satte stenen efter sin hirdmand Skarde, som var draget västerpå, men nu fann döden vid Hedeby."* [147]

Harald Blåtands död

Hur slutade då Harald Blåtand sina dagar? Det finns flera skrifter som berättar om detta men före upptäckten av *"Gesta Wulinensis"* var det är endast två källor som låg relativt nära i tid med dödsfallet. Låt oss därför börja med att granska dessa två.

Strax efter året 1040 sitter en munk och skriver en märklig historia. Munken kommer från klostret S:t Bertinus i staden Saint Omer i Frankrike på gränsen till Flandern. Vad munken heter vet vi inte men vad som är syftet med hans idoga skrivande är däremot känt. Det hela är tänkt som en hyllningsdikt till en dansk kungs hustru vid namn Emma men merparten kommer att handla om hennes man, vikingakungen Knut den store. Knut var barnbarn till Harald Blåtand. Drottning Emma kom från Normandie och hade tidigare varit gift med den engelske kungen Ethelred den villrådige.[148]

Manuskriptet, som munken arbetar med, börjar med ett äretal över Knut den stores far Sven Tveskägg. Denne ska enligt skrivaren redan som barn ha varit älskad av alla men hans far Harald Blåtand kunde inte med honom. Om Svens osämja med sin far berättas: *"Då Sven hade nått ynglingaåldern växte han dag för dag i folkets kärlek till honom men som följd av detta tilltog också hans fars ovilja mot honom mer och mer till den grad att han inte längre i all hemlighet men helt öppet försökte att få honom bortjagad från fäderneslandet. Harald försäkrade med ed att sonen inte skulle komma att sitta på tronen efter honom själv. Över detta blev nu hären harmfull och anslöt sig till sonen och värjde honom med iver. Detta förde till att de möttes till kamp mot varandra i ett slag. I detta blev fadern sårad och jagad på flykt och han flydde då till vendernas land där han kort därefter dog och Sven intog hans tron i ro."*

Fig 131: Knut den store och Ælfgifu (Emma) skänker ett altarkors till klostret New Minster i Winchester år 1031.
Foto: Wikimedia/File: Canute and Ælfgifu.jpg/British Library/Public Domain.

Här möter vi alltså en historia om stor fiendskap mellan far och son men också en uppgift om hur kung Harald Blåtand slutade sina dagar på grund av denna missämja. Tyvärr är berättelsen kort och den har väckt många frågor. En helt annan bild av Harald och Sven finns från ungefär samma tid. Låt oss därför nu lämna munken i hans skrivkammare och i stället förflytta oss till en annan skrivkammare i den tyska domkyrkostaden Bremen. Här sitter prästen Adam av Bremen med sin fjäderpenna och sitt bläckhorn, omgiven av högar av pergamentblad. Vi har också flyttat oss ett tjugotal år längre fram i tiden, till 1060-talet. Adam är i färd med att skriva sina fyra omfattande och detaljerade böcker om folken runt Östersjön och om kristendomens införande i Skandinavien.

Adam av Bremens tusen år gamla skrift är i dag det viktigaste, samtida dokumentet som rör hela Skandinavien under just den sena vikingatiden. Givetvis berättar Adam också om Harald Blåtands liv och död. När kungen dog var han enligt Adam

Fig 132: Vindflöjeln från Söderala i Sverige är från sen vikingatid och har troligtvis suttit på masttoppen eller stäven till ett vikingaskepp. Här ses det stora djuret i en invecklad ornamentik. Foto: Wikimedia/File: Söderala weathervane.jpg/Berig/CC BY-SA 2.5, cropped.

"ålderstigen och kroppsligen svag" och vid dödstillfället hade han regerat i femtio år. När någon skriver ett så exakt år kan man utgå från att det inte stämmer, det är bara något man säger för att framhäva en lång tidsperiod. Enligt *"Gesta Wulinensis"* var Harald år 947 femton år gammal, alltså född år 932.[149] Adam skriver att Harald dog i ärkebiskop Adaldags sista tid. Adaldag dog den 29 april 988. Striden där kungen blev sårad kan alltså sättas till mitten av 980-talet, eller, som allmänt antagits, till året 985 eller 986.[150] Enligt *"Gesta Wulinensis"* tilldelades han av sin far makten över Själland år 947. Kung över hela Danmark blev han däremot först vid fadern Gorms död år 964. Enligt samma handskrift dog han hösten 985. Vid sin död var han alltså utifrån *"Gesta Wulinensis"* uppgift 53 år.[151]

Om Haralds död skriver Adam av Bremen: *"Plötsligt igångsattes ett uppror, danerna avsvor sig kristendomen, upphöjde Sven till kung och förklarade Harald krig. … I detta eländiga krig blev Harald och hans anhängare besegrade. Kungen själv sårades och flydde ur striden, gick ombord på ett skepp och lyckades undkomma till det samhälle i slavernas land som kallas Jumne. Mot sin förmodan, då ju slaverna var hedningar, blev han vänligt mottagen av dem, men efter några dagar blev han alltmer försvagad av sitt sår och gick hädan, bekännande Kristus. Hans kropp fördes av hans trupper tillbaka till fosterlandet och begrovs i den kyrka i samhället Roskilde, som han själv först hade låtit bygga till den heliga treenighetens ära."*

Dessa två berättelser om Harald Blåtands död, dvs. munkens från Flandern och prästens i Bremen, är de som tidigare kommit närmast i tid efter dödsfallet. Dessa väldigt sparsamma notiser handlar om en mycket dramatisk tid i Danmarks vikingahistoria. Frågan är vilken information de båda skribenterna haft tillgång till innan de fattat sina fjäderpennor?

Vad det gäller munken vet vi inget om hur han insamlat sin information. Han har bevisligen varit närvarande när kung Knut den store påsken 1027 med stort följe drog in i staden Saint Omer och i munkens kloster på sin väg till Rom. Här har klosterbrodern haft möjligheter att knyta kontakter med personer i kungens följe som kanske blivit hans värdefulla informatörer men man kan också fråga sig vad munken gjort innan han kom till klostret. Han har nämligen i sin berättelse över Knut den stores liv vissa beskrivningar över t.ex. skeppsdetaljer som är av sådan detaljrikedom att han själv måste ha upplevt dem ombord på ett vikingatida krigsskepp. Jag tänker då på vissa av skeppens speciella mastprydnader, nämligen deras metallvimplar, fig 132. Så här beskriver han t.ex. Knut den stores krigståg till England år 1013. Kungen utrustade i Danmark en stor flotta:

"På stävarna kunde man se lejon stöpta i guld och här och var uppe på masternas toppar fåglar som vid deras vridning angav de kommande vindarnas riktning, eller färgade drakar som hotande spydde eld ut från näsborrarna. Där såg man människor av massivt guld eller silver, gnistrande i rödaktig glans, inte helt olika levande människor och på en annan plats tjurar med uppsträckta halsar och framsträckta ben så att det såg ut som om de var levande, brölande och springande.

Man kunde där också se delfiner stöpta i brons och kentaurer i samma metall vilket fick en till att minnas de gamla fabelaktiga sagorna. Ja, jag kan dessutom nämna för dig många andra skeppsmärken av samma slags arbete om bara inte namnen på de stöpta odjuren som var på dem var mig obekanta. Och nu sneckornas (krigsskeppens) *sidor … inte blott var de målade med vackra färger men de var också täckta av bildverk i guld och silver."*

En del av de mastprydnader som här beskrivs så närgånget har varit rikt dekorerade metallflöjlar. Några sådana flöjlar har bevarats till våra dagar och

de är inte stora, kanske upp till fyrtio centimeters längd. Munken måste därför ha varit ombord på skeppen för att kunna ge en sådan detaljerad beskrivning. Det är således inte helt osannolikt att han faktiskt en gång tillhört denna flotta – kanske också varit i kungens tjänst – och att han först senare intagits i klosterlivet, i varje fall före år 1027. Om detta är fallet kan munken ha haft många tillfällen att höra talas om både Harald Blåtand och Sven Tveskägg av personer som stått dessa kungar nära medan de ännu levde.

Att munken varit väl erfaren om livet kring Knut den store skulle faktiskt kunna förklara varför merparten av hyllningsboken till drottning Emma handlar om hennes man Knut. Vår anonyme munk ville inte minst framhålla denne kungs storhet och då är det förklarligt att också kung Knuts far Sven Tveskägg blir omtalad i positiva ordalag. För att emellertid effektivt framhäva en hjälte måste man också i ett uppdiktat drama skapa ”den onde” personen vilken i denna berättelse blir Harald Blåtand. Är därför verkligen relationen mellan Harald Blåtand och hans son Sven rätt framställd? Hur mycket har klosterbrodern vinklat och skönmålat historien för att uppnå bästa marknadsföringseffekt för just det som han velat framhålla? Här står vi inför historikernas alltid lika stora dilemma. Hur mycket kan man lita på det som en gång skrivits ner och blivit bevarat?

I fallet med prästen Adam av Bremen är vi säkra på vem som är en av huvudkällorna. Adam skriver nämligen själv att han har besökt Danmark och personligen intervjuat den danske kungen Sven Estridsen som regerade mellan åren 1047-1074. Han har fått en unik direktinformation av denne kung, vars mor var Sven Tveskäggs dotter. Alltså var Harald Blåtand kungens morfars far. Den information som Adam således baserar en hel del av sin skandinaviska historia på är en släktberättelse, återgiven av en släktmedlem. Alla som sysslat med släkthistoria vet att en del fel gärna smyger sig in i sådana berättelser men att det ofta finns en rätt så stor kärna av sanning. Dessutom talar vi här om en tid då muntlig tradering av släkthistorien var mycket vanligt förekommande.

När Adam därför på 1060-talet sitter framför sin skrivpulpet i Bremen för att författa sitt stora verk i fyra böcker om de nordiska folken har han ett stort insamlat material att arbeta med. Adam har fått höra berättelser om hur Sven Estridsen, som en landsflyktig son till en mördad far, växt upp i svearnas land och hur sveakungen tagit väl hand om honom. Han har hört sin sagesman berätta om sin morfars far, kung Harald Blåtand av Danmark, och om striderna mellan denne och Svens morfar. Adam minns dessa samtal och fjäderpennan hans har löpt lätt och snabbt över pergamentbladen.

En märklighet insmyger sig dock i Adams berättelse om Harald Blåtands död. Avsnittet om att Haralds kropp skulle ha förts till Roskilde verkar inte trovärdigt – man kan våga säga att det är omöjligt att så skulle ha skett. Varför skulle sonen Sven Tveskägg, segraren i ett bittert inbördeskrig mot fadern, ha tillåtit att hans far av dennes krigare skulle ha förts tillbaka och bli begravd och hyllad i Danmark? Den stupade skulle ju då lätt kunna ha blivit dyrkad som martyr och helgon vilket inte skulle ha underlättat för hans son.[152] Förklaringen måste vara att här har Adam lagt till något som inte kan ha varit sant. Varför?

Granskar man Adams skrift lite mer med kulturhistorikerns kritiska ögon noteras snabbt att han gärna vill framföra Harald Blåtand som kristendomens store förkämpe i Danmark. Det är tack vare Harald som danerna kristnas; kungen dör också enligt Adam i strid mot hedniska krafter, vilka

blir personifierade i hans son Sven Tveskägg som, också enligt Adam, ville återinföra hedendomen i Danmark. Harald Blåtand blir alltså en värdig kristen martyr och som sådan kan han tjäna en roll som Danmarks första rikshelgon. Men då behöver den döde givetvis ha sin grav i sitt hemland. Att Harald grundat en kyrka i Roskilde är troligt och då Roskilde ligger endast en dåtida halv dagsresa från det forna danska kungasätet Lejre blir detta en värdig, uppdiktad plats för hans grav. Sedan kvarstår givetvis frågan om det är Adam eller Sven Estridsen som står bakom detta påstående. Den danske kungen hade ju minst lika stor nytta av att lyfta fram sin anfader som en kristen martyr som vilade i en grav i sitt hemland Danmark.

Adam av Bremen utmålar alltså i sin berättelse Sven Tveskägg som en hedning som vinner mot en kristen kung. Likheterna är här stora med berättelsen om Olof den helige i Norge. Den kristne Olof blev utjagad ur sitt rike av en hednisk medtävlare om kungakronan. Han kom tillbaka men stupade år 1030 i slaget vid Stiklestad norr om Trondheim. Nästan genast blev han emellertid förklarad som martyr och genom denna helgonförklaring styrktes kristendomen i Norge. För att också Harald i Danmark ska kunna få martyrkronan dör han, liksom Olof, i strid för kristendomen mot hedningarna, i detta fall mot hans son. Givetvis har det för Harald

Fig 133: Den helige Olof blev snabbt ett populärt helgon i hela Skandinavien. Här återges hans död år 1030 på en dopfunt från 1100-talet i Löderup kyrka i Skåne.

Fig 134: Pilgrimskyrkan i Stiklestad långt norr om Trondheim i Norge är uppförd på den plats där slaget stod år 1030 då den norske kungen Olof den helige stupade. Som rikshelgon blev Olof snabbt hyllad vilket måste ha väckt viss avundsjuka i Danmark.

varit frågan om en strid för att hävda rätten till sitt land men detta har i Adam av Bremens skrift blivit till en berättelse om att han i första hand stupat för den kristna trons skull.

Adam och andra senare krönikörer beskriver Harald Blåtand som trogen Kristus in i döden medan hans fiende, sonen Sven Tveskägg, beskrivs som den onde; som hedningen. Om Sven Tveskägg berättas t.ex. i den så kallade *"Roskildekrönikan"*, nedtecknad efter år 1138, att *"han var en fiende till de kristna och befallde till och med att de skulle utjagas från hans rike. Men då han, besegrad av venderna, tre gånger blivit tillfångatagen av dessa … så lärde han äntligen att lära känna Gud och sökte honom och trodde på honom."*[153] Thietmar av Merseburg, som själv levde under Sven Tveskäggs regenttid, har heller inga vackra ord att säga om Haralds son. Även han berättar att Sven blivit tillfångatagen av sina fiender: *"Sven, som jag har nämnt ovan, inte som en härskare men som en förstörare, tillfångatogs av invaderande nordmän och blev utlöst av hans folk för en stor kostnad."*[154]

Vad gäller Harald Blåtands död berättar både Adam och vår anonyme munk från Flandern om ett slag mellan kungen och hans son och att Harald i denna kamp blivit dödligt sårad och att han sedan fördes till slavernas land, dvs. södra Östersjökusten, där han också dog. De två skribenterna har fått dessa uppgifter från helt olika källor och då ökar också givetvis trovärdigheten av vad de berättar. Ska vi ge oss ut på lite svagare is i försöken att klargöra Harald Blåtands sista tid kan vi använda oss av senare skrivna manuskript. *"Knytlingasagan"* berättar t.ex. också om Haralds död men denna saga är i sin bevarade form nedtecknad först på 1200-talet:

"Kung Haralds son Sven krävde en del av riket av sin far kung Harald, men då denne inte unnade honom mycket, eftersom han var oäkta född, ville han inte ge honom något rike att styra över. Men då Sven växte upp skaffade han

sig skepp och manskap och härjade vitt omkring, både utomlands och inomlands. Då blev kung Harald vred på honom och samlade folk mot honom. Svens fosterfar Palnetoke kom då att hjälpa sin fosterson som det berättas om i sagan om jomsvikingarna och de styrde då (med skeppen) *till Själland och in i Isefjorden där Harald redan låg med sina skepp. Sven gjorde genast kamp mot honom och det kom till ett stort slag. Folk strömmade till kung Harald så att Sven blev övermannad och tog till flykten. I detta slag fick kung Harald sitt banesår och blev ihjälskjuten med en pil. Han var den förste av de danska kungarna som blev begravd i vigd jord."* [155]

I *"Knytlingasagan"* hänvisas till *"Jomsvikingarnas saga"* som alltså är en äldre saga. I den sagan nämns emellertid en helt annan plats där kampen mellan fadern och sonen skulle ha stått, nämligen Bornholm, ön ute i Östersjön:

"Och till hösten möttes kung Harald och Sven en sen kväll utanför Bornholm och avstånden mellan dem var så kort att de kunde se varandra. Det var dock så sent på aftonen att det inte var tillräckligt med ljus för att kämpa så de lade sina skepp för ankar. Men hela nästa dag slogs de, ända tills natten föll på och då hade tio av kung Haralds skepp blivit röjda och tolv av Svens men själv var de bägge två i livet.

På kvällen lade Sven sina skepp inne i en vik. Men kung Harald och hans män lade sina skepp stäv mot stäv tvärs över viken längre ut och band dem så samman att Sven blev inspärrad i viken och de tänkte att han inte ska kunna slippa ut med sina skepp även om han försökte. Men om morgonen kommer de att gå till angrepp och dräpa var och en och slå ihjäl Sven." [156]

På kvällen sände Sven Tveskägg ut Palnetoke för att mörda kungen som också gått iland längre bort med några av sina män och här tänt en eld. Kungen lade sig på knä och lutade sig över elden för att värma sig. Då passade Palnetoke på och pilen *"flyger rakt in i ändan på kungen och hela vägen igenom honom och kommer ut genom munnen och han faller genast till jorden och är död"*.

Detta är ju dramatik i hög klass men det är också ett sätt att förlöjliga kungen och historien har givetvis inte något som helst historiskt trohetsvärde.

Saxo Grammaticus berättar i sin Danmarkshistoria i slutet av 1100-talet givetvis också om kungens död. Nu befann sig kungen betydligt längre bort från Jumne, borta vid Helgenäs i norra Jylland nära Århus: *"Med en här av danskar och slaver angrep hans fader* (Harald Blåtand) *honom åter vid Helgenäs kust. Och efter att ha kämpat hela dagen hade han varken segrat eller blivit tvingad att fly. Då bestämde*

Fig 135: Karta med de platser markerade där de olika sagorna omtalar var Harald Blåtand blev dödligt sårad samt hans dödsort Jumne i nuvarande Polen.

de, då härarna var trötta att kämpa, att de skulle talas vid nästa dag för att sluta fred." [162] Så blev det dock inte. Nu påbyggs löjets skimmer över kung Harald ytterligare. Harald hade nämligen satt sig i buskarna för att uträtta sina behov. Här blev han skjuten under sitt toalettbesök av Toke (dvs. Palnetoke) som hämnd för vad kungen tidigare utsatt denne för.

Hur stämmer då dessa tidigare kända berättelser om Harald Blåtands sista levnadstid med uppgifter från den nyupptäckta handskriften *"Gesta Wulinensis"*? Plötsligt har vi tillgång till ett helt nytt material som dessutom är författat strax efter kungens död, därtill av en känd historisk person. Ur historiens dimmor stiger det nu fram en delvis helt ny bild. Vi läser ur *"Gesta Wulinensis"*:

"Före påsk under Herrens år 984 blev kung Harald, som var på väg att träffa prins Henric till Kuidilingeburg (Quedlinburg)*, sjuk och stannade i fästet Jamsburgu, bland de krigare som skickades dit av hans allierade prins Mirzka (Mirzico), tills han återhämtat sig. På grund av biskop Wago, som åtföljde kungen, och av kungen själv och ärkebiskopen Aethalbert, byggdes Guds tempel i hjärtat av detta hedniska land. Jag själv Avico, Guds tjänare fick utföra den första gudstjänsten när den ärefulle biskop Wago tappade alla sina krafter och lämnade åt mig att sköta hela biskopsdömet."* [158]

Som omtalats tidigare startade Harald Blåtand sommaren 983 krig mot Bernhard I av Sachsen och greven Dietrich av Haldensleben för att de inte följde det fredsfördrag som han slutit med kejsaren Otto II. Detta var en del av ett större uppror, det så kallade slaverupproret. Bernhard I och Dietrich

Fig 136: Kejsarpalatset och kyrkan i Quedlinburg var en viktig plats för de första tyska kejsarna. Här hölls många riksmöten. Foto: Wikimedia/File: Quedlinburg - Stiftskirche St. Servatius - 2016.jpg/Avda/CC BY-SA 3.0.

hade, då kejsaren var upptagen i Italien, med grovt våld börjat införa kristendomen hos slaverna vilket ledde till stridigheter. Kejsaren avled i december 983 i Rom av malaria och hans treårige son Otto III:s regentskap styrdes nu i praktiken av modern Theophanu och Bernhard I. Hertigen i Bayern Henrik "Zänker" allierade sig då med slaverna och lät under julnatten 983 i det gamla kejsarpalatset i Aachen utropa sig till kung. Våren 984 kallade han sina allierade till ett möte på borgen i Quedlinburg. Här svor Mieszko av Polen, Boleslav II av Böhmen och obodritfursten Mistivoj honom trohet.[159] Det var till detta möte som Harald Blåtand var på väg när han insjuknade i borgen Jomsborg.

Harald Blåtands son, den 21-årige Sven Tveskägg, hade som omtalats tidigare året innan slutit ett hemligt avtal med obodrithärskaren Mistivoj och med sina trupper anslutit till honom i stormningen av Hamburg och troligtvis också av Hedeby. Sven hade efter detta inte velat möta Harald: *"Zvein var emellertid både ung, oförskämd och oerfaren och brydde sig egentligen inte om de många döda bland hans egna trupper. Han ville inte möta kungen och då flydde han bara över havet till sin farbror Tukki (*Tukki Normandie var gift med Sven Tveskäggs mors syster, se fig 223) *och började konspirerar mot kungen. Det hände strax efter festen för Theofanis uppenbarelse"*.[160] Sven Tveskäggs flykt undan fadern skedde alltså strax efter julen 983. Krönikan fortsätter: *"och efter att ha hört detta, kallade kung Harald de äldste till rådet och samtidigt fängslades Siegwald och hans bror, som han anklagade för att ha planerat förrädiska intriger och uppmanat folk till uppror. Bröderna hade återvänt efter att ha blivit slagna i Norregii och förlusten skyllde de på den danske kungen ovilja att straffa en krigare, vars namn jag inte känner till, som hade kidnappat brödernas syster och tagit henne till hustru mot brödernas vilja utan att Norregiis härskare reagerade."* [161]

Det förlorade slag som här omtalas i Norge måste ha varit sjöslaget vid Hjörungavåg. Jomsvikingarna attackerade då Hakon jarl med en stor flotta och de två flottorna möttes vid Norges västkust. Hakon jarl stod som segrare men innan slutstriden flydde Siegvald och hans bror Torkel den höge. Uppenbart har dessa sedan vid hemkomsten till Danmark fängslats som upprorsmän av Harald Blåtand. Slaget vid Hjörungavåg stod alltså medan Harald fortfarande levde. I *"Jomsvikingarnas saga"* berättas det att det stått efter hans död år 985. Enligt denna saga skulle det ha varit Sven Tveskägg som lurat Jomsvikingarna till att bege sig till Norge. Kanske kan man ana detta i fortsättningen av *"Gesta Wulinensis"* text:

"I denna tid skulle de äldstes råd hållas, och rådet skulle döma i tvisten mellan fadern och sonen som, på grund av sin ungdom visade dåligt omdöme men också fick dåliga råd från alla onda människor, började tro att han var den äkta sonen till Konut, Gurmds son, och därför hade rätt till tronen. Dessutom hade han mot kungens vilja visat avsikter på att fortsätta strida och förstöra margrevarnas land och även förbereda en krigsresa till Norregi för att lösa alla nya och gamla tvister." [162] Sven Tveskägg hävdade alltså nu att han inte var son till Harald utan till dennes storebror Knut som ju fått kungamakten över Danmark av sin far Gorm och som dog senhösten 962 och då var hans hustru gravid. Harald gifte sig med Tofa, Knuts änka redan i januari 963 vilket bör betyda att Sven varit Knuts barn. Nu, året 984, blir denna konflikt mellan styvfar Harald och Sven blodig:

"Kung Harald hade dock ingen avsikt att ge bort tronen då hans egna krigsplaner riktades mot Aethelredi, kung av Anglorum (England). *Den gamle kungen gjorde allt för att undvika en väpnad konflikt med sin son, men hans ansträngningar var förgäves. När de båda stridande arméerna mötte varandra på åkrarna intill den kungliga*

staden Rulfsquel (Roskilde)*, började svärd och yxor att verka och blod spilldes ut på båda sidor. Denna plats valdes inte på måfå, eftersom det var ungefär halvvägs mellan kung Haralds huvudborg och hans bror Tukkis säte, som var en borg byggd på "platsen för de döda", där om jag minns rätt, Tukki gömde sig undan jarl Hakans vrede tio år tidigare* (omtalat tidigare under kapitlet "Kampen mot kejsaren"). *Striden upphörde först när kungen själv beordrade att blåsa i hornen och de äldre krigarna skilde åt de hetlevrade unga män som alltid var angelägna om att slåss."*

Här möter vi alltså det äldsta kända omnämnandet av Roskilde, *"Rulfsquel"*, som kanske kan översättas med "Rolfs källa". Platsen låg halvvägs mellan Haralds huvudborg och hans bror Tokes borg. Toke vet vi hade makten i Skåne och som omtalats tidigare har troligtvis hans borg varit den cirkelborg som legat mitt i nuvarande Lund. Haralds huvudborg kan vara en eventuell cirkelborg vid den troliga kungsgården Tamdrup på Jylland ca 25 kilometer från Jelling.[163] Den säkert våldsamma striden mellan Sven Tveskägg och Harald Blåtand avbröts alltså. Men för Sven, hetsad av sina egna krigare, var slaget inte slut:

"Då gick Zvein, som drevs av Haralds fienders mjöd och ord, mot sin far och utmanade honom att dömas av Gud. Och så stod båda rivalerna mot varandra och korsade sina svärd, och även om Zwein var stark som en ek, visade sig hans ungdomliga djärvhet vara hans svaghet samt att hans irriterade stolthet tog ifrån honom hans sinnen. Harald, å andra sidan, även om han inte var ung längre så var han van vid strid sedan sin ungdom, och han ledde alltid sitt lag som den förste och var alltid känd som en vild best som orsakade slakt bland sina fiender.

Trots sin ålder så behöll han fortfarande sin styrka i armarna och han var så stark att han kunde ta tjuren vid hornen och lägga den ner på marken i en enda rörelse. Han höll sig från mjöd eftersom han som en sann kristen bara drack välsignat vin. Kampen mellan far och son varade endast en kort stund, och medan Harald slog svärdet från sonens hand så tog han samtidigt grepp i hans nacke och kastade honom ner i leran.

Sedan stod han upp mot krigarna från Sconviue och frågade dem artigt om någon annan var villig att korsa svärd med honom, men samtidigt bad han att dom inte skulle skicka en ny ung, oerfaren krigare för att slaktas för då skulle han denna gång komma tillbaka med ett huvud kortare. Sådan respekt åtnjöt danskarnas ledare och sådan rädsla väcktes att inget svärd lämnade sin svärdsskida denna dag och Tukka svor för andra gången i sitt liv med undertryckt rädsla att han aldrig skulle lyfta sitt svärd mot sin älskade bror och att det endast var Zvein som skapade förvirring." [164]

När krönikan *"Gesta Wulinensis"* författare, prästen Avico skriver att det var andra gången som Harald Blåtands lillebror Toke hade hjälpt till att försöka avsätta honom åsyftar han möjligen händelsen år 970 då Knuts son Guldharald hade suttit med makten i Skåne men försökt bli kung över hela Danmark.

Efter denna envig mellan far och son utlystes en vapenvila:

"Efter dessa händelser beslöt kungen att de närmaste dagarna skulle vara fria från fejder som avgjordes med svärd eller yxa, och den som bröt ordern skulle betala med livet för sina onda handlingar. Dessa dagar kallades hos danskar och även andra normander för ´frigeru´ och denna period varade enligt traditionen sju dagar. När det gäller deras språk vet jag att de alla talade samma munart och kallade sitt eget tal ´tonsgu tunhau.´".

Nu inträffar emellertid den händelse som skulle innebära början till slutet på kung Harald Blåtands liv. I de tidigare kända men betydligt senare källorna som omtalar kungens död träffas han av en pil i ett medvetet mordförsök. Förklaringen som ges av ögonvittnet Avico är emellertid en helt annan:

"Dessa dagar skulle emellertid aldrig ha blivit ihågkomna för de kommande generationerna om det inte varit för en viss krigare vid namn Wulf, son till en storman Glibir i Scanviue. Wulf var en ädel krigare från laget i fästet Jumniburchu (Jomsborg)*, som tjänstgjorde under skölden av den behornade draken sedan sin ungdom.*

Wulf kunde inte motstå att hämnas de orättvisor som tillfogats honom av en av kung Haralds allierade och hetsad av Tukke lurade han på sin motståndare i bakhåll när kungen beordrade spelen. Detta hände, som jag nämnde ovan, vid tiden när vapenvilan utfärdades bland alla de stridande parterna liksom under de första romerska kejsarnas dagar (´pax romana´). Medan stackaren (Wulf) *försökte hämnas på sin motståndare råkade han istället träffa kungen med en pil i undersidan av låret precis vid knäet, vilket nästan kostade kungen livet då nästan allt blod strömmade från hans kropp.*

Kungen räddades av vår broder Poppone, som tog de glödande kolen i sina händer och brände såret på kungen, som han lärt sig av bröderna till munkarna i Frankorum, som utbildats i medicinsk konst och vård av sår orsakade av svärd, pil, spjut eller yxa. Vid den tidpunkten var jag redo att ge absolution till kungen, men hans själ återvände till honom och plötsligt fick han liv, som om ingen någonsin hade skadat honom." [165]

Det har således inte varit frågan om ett mordförsök på kungen utan en privat uppgörelse mellan Wulf och en av kungens bundsförvanter. I både *"Jomsvikingarnas saga"* och hos *"Saxo Grammaticus"* skedde attentatet på natten och detta framgår också i *"Gesta Wulinensis"*:

"Wulf, som flydde ovetandes om att ha skadat den älskvärda kungen Harald, återvände nästa morgon när han fick kännedom om sitt misstag. Då vädjade han om en snabb, barmhärtig död. Kungen uppfyllde emellertid inte den olyckliges önskningar och överlämnade honom i Zveins tjänst så länge han (Wulf) *var i livet.*

Vår älskvärde herre och kung över alla danskar, son till Gurmd, som härstammade från de tre brödernas ätt, hade en förmåga att förvandla en fiende till en vän och i detta fall skapade han en trogen följeslagare och försvarare till sin son. Domedagen, som inträffade den natten, kostade många krigare livet då fadern och sonen kom överens kring arvet till landet och avlägsnade Tukke från alla rättigheter till kungariket och till ön Sconviue."

Fig 137: Harald Blåtands tid handlade om olika maktkamper där religionen spelade en stor roll. I Danmark växte sig den kristna läran stark. Krucifix från sent 1000-tal från Åby kyrka i Jylland.

Om denne *"Wulf"* eller "Ulf" berättas senare i *"Gesta Wulinensis"* att när han dog strax därefter reste Toke stenar efter honom. Med rimlig grad av trovärdighet kan vi därför, också med koppling till hans fars namn och att han kom från Skåne, koppla honom till ett av Skånes mera framträdande bevarade minnesmärken från vikingatiden, nämligen bild- och runstenen i Tullstorp vid Skånes sydkust, fig 70. Texten lyder:

"× *glibi*R × *auk* × *osa* × ¶ × *rispu* × *kuml* + ¶ *þusi* × *ufti*R × *ulf* +"

I översättning blir detta: *"Glibir och Åsa reste kumler dessa efter Ulf"*.

Stenen har alltså stått tillsammans med andra, numera försvunna stenar (*"kumler"*) vilket stämmer med uppgiften att Toke rest stenar över Ulf. En kontroll av samtliga runstenstexter i Danmark visar också att personnamnet Glibir varit ovanligt och endast förekommer på Tullstorpsstenen.[166] Stenen har också en praktfull bild av det stora djuret som tyder på en koppling till det dåtida högre socialskiktet.

Svårt sårad men fortfarande i livet tack vare prästen *"Poppone"*, som med glödande kol i sina händer bränt såret och stillat blodet, togs Harald Blåtand över havet till Jomsborg. Efter hans död överfördes hans kungliga regalier till sonen Sven Tveskägg på Själland.[167]

Om Harald Blåtands sista dagar berättar *"Gesta Wulinensis"*:

"Kung Harald, som var gammal och under längre tid utsatt för feber på grund av sår på hans kropp och hans hjärta, lämnade denna världen för Kristus. Det hände under det tjugofemte året av hans regeringstid och ett år och sju månader efter att han kom till fästningen vid sjön Jamno. Där begravdes han i kapellet i kyrkan som han grundat, bredvid biskopen Wago som hade lämnat denna värld bara ett halvt år tidigare." [168]

Harald har alltså efter vad som tidigare berättats vid påsken 984 låtit uppföra en kyrka på slavernas område för biskop Wago i skydd av sin borg Jomsborg. Här har *"Gesta Wulinensis"* författare prästen Avico verkat som vikarie för den sjuke biskop Wago av Aldinburg och här har också biskopen avlidit och blivit begravd ett halvt år innan Harald Blåtand själv begravts i kyrkan. Kungen dör alltså ett år och sju månader efter det att han kom dit påsken 984 då han blivit långvarigt sjuk, det vill säga på hösten 985.

Fig 138: Dansk historia har länge omhuldats av danska konstnärer. Här har Lorenz Frölich (1820-1908) illustrerat situationen när Sven Tveskägg får reda på att Palnetoke skjutit hans far Harald. Bilden av hur Harald Blåtand slutade sina dagar har emellertid nu radikat förändrats genom ett ögonvittnes berättelse.

Efter Harald Blåtands död

I Skåne några mil öster om den vikingatida staden Lund står en gammal kyrka i Torna Hällestads by. I kyrkmuren har man murat in tre runstenar. De saknar bilder, runorna är inhuggna utan några dekorer, endast avgränsade av raka linjer. Texterna däremot berättar något otroligt spännande. Runstenarna är huggna under slutet av 900-talet och de har en gång, innan stenkyrkan byggdes, stått på eller invid en uppkastad hög.

Fyra mil söder om Torna Hällestad, nära Skånes kust mot Östersjön, står en annan runsten vid Sjörups medeltida kyrka. Stenen blev en gång sönderhuggen i sex stora bitar när man använde den som byggnadsmaterial i en gammal stenbro. Nu är bitarna ihopsatta och även denna runsten berättar en spännande historia som faktiskt hör samman med vad texterna på runstenarna i Torna Hällestad berättar om. Det handlar om krig och våldsamma kämpar, om en svensk vikingahövding i landsflykt, om Harald Blåtands bror och om dennes död. Låt mig först få berätta om vad man tidigare genom mestadels senare källor trott sig veta om denna händelse. Därefter kommer innehållet i den mera samtida krönikan *"Gesta Wulinensis"* att redovisas. Inte oväntat får vi då en helt annan historia. Här är berättelsen.[169]

Det hände sig att det uppe i Sverige, eller rättare sagt i svearnas dåvarande rike i området mellan Stockholm och Uppsala, pågick en maktkamp mellan två bröder ur samma släkt, Olof och Erik Segersäll. Om Olof finns bara bevarat uppgifter från senare källor. Han hade en son Björn, enligt sagorna kallad Styrbjörn. Olof ska under ett gille i Uppsala ha blivit mördad med gift. De sentida sagorna berättar att Erik då tog hand om den faderlöse Björn och uppfostrade honom vid sitt kungahov. När Björn blev sexton år började han göra krav på en del av riket vilket slutade med

Fig 139: En av runstenarna i Torna Hällestads kyrka i Skåne. Dessa stenar berättar om slaget vid Fyrisvallarna vid Uppsala norr om nuvarande Stockholm.

Fig 140: Denna runsten i Torna Hällestads kyrka berättar om hirdmannen Asbjörn som satte stenen som minne efter Toke.

att Erik gav honom sextio krigsskepp med män. Kravet var att han lämnade landet, vilket han också gjorde:

"Han drog nu till Danmark och orsakade där mycken ofred. Då slöts där en fred med danskarna att han fick Harald Gormssons dotter Thyra till hustru och dessutom skulle de ge honom hundra skepp och bistå honom i stora kamper. Efter en natts vila drog han till Jomsborg i Venden." [170]

Styrbjörn blev nu, enligt en av sagorna, ledare för soldaterna i detta stora krigarsamhälle Jomsborg, hos de så kallade jomsvikingarna. Han beslöt sedan att attackera sin farbror Erik uppe i Uppsala. De mera samtida så kallade "skaldeverserna" berättar på sitt alldeles speciella och inte alltid lätt tydbara vikingatida sätt om striden. Ett exempel på detta är denna strof:

"Efterfrågats har mina bragder
under Styrbjörns härmärken,
då hjälmklädde Erik fällde
hjältarna vid dån av spjuten."

Sådana här "skaldeverser" var vanliga men de ger oftast inga detaljerade och längre berättelser om själva händelserna. De var ju avsedda att läsas av eller muntligt framföras till personer som på den tiden fortfarande väl kände till vad som hänt. I sagomaterialet framställs däremot den våldsamma kampen betydligt mera detaljerat vilket givetvis lyfter fram frågan vad som i dessa sagor är fantasi och vad som eventuellt kan vara baserat på en viss grad av sanning. I *"Knytlingasagan"* berättas t.ex. att

Styrbjörn skulle ha tagit Harald Blåtand till fånga och tvingat kungen att vara med på krigståget mot Sverige, vilket ju är omöjligt eftersom slaget stod efter kungens död vilket framgår av texten i *"Gesta Wulinensis"*. I *"Knytlingasagan"* läser vi:

"Styrbjörn var en av sönerna till den svenske kungen Olof Björnsson. Styrbjörn kom med sin här till Danmark och tog kung Harald till fånga. Då gav Harald honom sin dotter Thyra till hustru och drog själv med Styrbjörn till Sverige. Styrbjörn satte eld på alla sina skepp innan han gick iland men då kung Harald fick veta att Styrbjörn var utan skepp, drog han med sina skepp ut på Lögen (sjön Mälaren vid nuvarande Stockholm) *och for sedan bort till Danmark. Styrbjörn höll slag på Fyrisvallen mot sin farbror, den svenske kungen Erik Segersäll. Där föll Styrbjörn och den största delen av hans manskap men några flydde."*

Till skillnad från sagorna är bevarade runstenstexter samtida källskrifter. En av stenarna från Torna Hällestads kyrka omtalar följande: *"Eskil satte sten denna efter Toke, sin hulda drott. Han flydde inte vid Uppsala. Satte drenger efter sin broder stenen på högen, fast med runor. De gick Gorms Toke närmast."*

Mansnamnet Toke var ett vanligt namn under vikingatiden. Att Toke här kopplas samman med ordet "drott" visar emellertid att vi har att göra med en kunglig person vars far har hetat Gorm. Denne Toke måste ha varit samme Toke som år 971 enligt *"Gesta Wulinensis"* av sin bror Harald Blåtand blev satt att styra över Skåne.[171] De som gjort runstenen och minnesmärket efter kungasonen Toke var *"drenger"*, en titel som under vikingatiden betydde att de socialt stod högt på en hierarkisk maktskala. Att de ingått i Tokes hird, dvs. som livvakt och i en form av brödraskap, framgår också av texten där det står att de i striden gått närmast honom. Eskil har varit en av dessa hirdmän som överlevt striden efter det att hans ledare fallit.

På de två andra stenarna från Torna Hällestad får vi veta namnet på andra i denna kungliga hird. Texterna lyder: *"Asgot reste denna sten efter Ärre, sin broder. Men han var Tokes hirdman. Nu ska stenen stå på högen"* samt *"Asbjörn, Tokes hirdman, satte sten denna efter Toke, sin broder."* Att Asbjörn här omtalar Toke som sin bror ska troligen tolkas som att han ingått brödraskap, kamratskap, och som kamrat varit vapenbroder med Toke. Runtexterna ger oss en tydligare bild över vad som hänt än den som de senare sagorna berättar om. Toke med sin hird och sina soldater har kämpat och förlorat striden vid Uppsala, dvs. vid Fyrisvallarna. Först efter det att Toke stupat har en del av hans hird lyckats ta sig tillbaka till Danmark och några av dessa har rest minnesstenarna i troligtvis det område i Skåne där en gång Toke Gormson kan ha haft sitt huvudsäte.

Att striden vid Uppsala varit hård behöver vi inte tveka om. Vi förflyttar oss nu ner till Sjörupsstenen vid Skånes sydkust och läser dess text: *"Saxe satte denna sten efter sin kompanjon Esbern, Tokes son. Han flydde inte vid Uppsala utan kämpade så länge han vapen hade."* Någon feg flykt har det således inte varit frågan om.

Ytterligare texter från två runstenar i Skåne kan ha att göra med denna mycket våldsamma strid. Några mil norr om staden Lund finns ett vikingamonument vid Västra Strö, fig 9. Inte långt från kyrkan ligger fortfarande en uppkastad, avlång hög på vilken det rests sju stenar varav två är försedda med runor och en tredje har Harald Blåtands troliga symbol, nämligen en frontbild av huvudet till det så kallade "stora djuret". På denna bildsten har funnits ytterligare en bild men den är numera helt bortvittrad. Runstenstexterna berättar att *"Fader lät dessa runor hugga efter sin broder Asser, som fann döden norrut i viking"* samt *"Fader lät denna sten hugga efter Björn, som ägde skepp samman med honom"*. Mannen

med namnet *"Fader"* har alltså rest minnesmärket efter två personer som stått honom nära och där båda troligtvis dött under en kampfärd norrut under Harald Blåtands tid. Mycket talar för att denna kamp kan ha varit just slaget vid Fyrisvallarna.

Detta slag invid Uppsala finns troligtvis också omtalat på en runsten i Högby i Östergötland. Det är en imponerande hög sten med vertikala rader av runor. På framsidan finns ett stort kristet kors och här läser man: *"Torgärd reste denna sten efter Assur, sin morbror. Han ändade* (sitt liv) *österut i Grekland."* Kvinnan Torgärd har alltså rest stenen till minne av sin släkting som dog i det östromerska riket. Det som är unikt med stenen är att hon också lagt till sin släkthistoria, en historia som handlar om ond, bråd död. På baksidan läser vi nämligen:

"Gode bonden Gulle fick fem söner.
Föll på Föret djärve kämpen Åsmund.
Ändades Assur(s liv) *österut i Grekland.*
Blev i holmgång Halvdan dräpt.
Kåre blev `atuti` (också dödad?).
Död är också Boe.
Torkel ristade runorna."

Sonen Åsmund stupade alltså på *"Föret"* vilket tolkats som just Fyrisvallarna. Om tolkningen är rätt skulle detta visa att Styrbjörn även hade lojala anhängare i Östergötland. Anfallshären skulle alltså inte enbart ha bestått av danskar och jomsvikingar.

Till skillnad från de betydligt yngre sagorna ger emellertid *"Gesta Wulinensis"* en helt annan version av denna strid; en version som dessutom nedtecknats strax efter det att händelserna inträffat. Harald Blåtand hade då just avlidit i Jomsborg, hösten 985, varför slaget vid Fyrisvallarna bör ha stått efterföljande år:

Fig 141: Denna runsten vid Sjörup gamla kyrka vid Skånes sydkust berättar också om slaget vid Uppsala och om vikingen Esbern som kämpade så länge han vapen hade.

"En storman vid namn Biyrn (Styrbjörn) *skulle stanna i fästningen* (Jomsborg) *och härska över hela ön Julin, men han gjorde sina beskyddare allvarligt besvikna eftersom han tog 24 skepp och seglade till Schonen* (Skåne) *för att göra en pakt mot Eirik* (Erik Segersäll)*, som var en ´interrexa´ i Szwitów land. Denne Eirik, farbror till Biyrn, skulle överlämna landets och folkets makt till sin brorson, om denne levde tillräckligt länge för att uppnå vuxen ålder. Men Eirik gjorde det aldrig, för när Biyrn uppnått 15 vårar behöll han den kungliga rätten för sig själv och han beordrade sin brorson att stanna i Jamsburgu och där utbildas i krigskonst. Men mot kungens vilja ville denne återvända till sina fäders land, men Eiric tvingade honom att förbli i exil och förbjöd honom att återvända till Sali* (Uppsala). *Detta var Szwitóws största fäste, där templet för hedniska avgudar var beläget, liksom den kungliga hallen där alla ättlingar till den här kungafamiljens förfader, Ulf Strasznego* (Ulf den fruktansvärde), *träffades vart femte år. Så när kung Harald utandades sitt sista andetag hade Biyrn varit i exil i många år och var inte längre en ung man utan en mogen krigare som ville kräva arvsrätten till Szwitóws land, kallat Szwitjórd. Han avsåg att göra sitt krav antingen på ett fredligt sätt eller med våld med hjälp av Guds domstol, ´iudicium pugnae´."* [172]

Styrbjörn hade uppenbart redan som mycket ung förvisats till Jomsborg och vi möter honom nu som en kristen yngling som vill återta sin fars rike. Han tog alltså nu, enligt *"Gesta Wulinensis"*, ett stort antal jomsvikingar med sig till Skåne för att söka hjälp av Toke Gormsson. I Skåne var Styrbjörn *"gäst hos Tukki i fästningen Burgerbau* (Borgeby)*"* och här försökte han övertala Toke att delta i *"en expedition mot Szwitóws kung Eirik, men han kunde inte räkna med Tukkis hjälp."* När däremot nyheten om att kung Harald Blåtand avlidit nådde Toke förändrades emellertid maktläget. Nu gällde det för Toke att snabbt ta kontrollen över Danmark:

"Möjligheten till detta kom med kung Haralds död, för då uppstod förvirring och kaos i danernas land, och folket vände sig åter bort från den sanna tron. I Jutland och Selund var Sibir Fultarsón den regent som utnämnts av kung Harald, i Schonen utövades makten av Tukka, son till Gurmd."

Efter slaget vid Hjörungavåg år 983 hade enligt *"Gesta Wulinensis"* stormannen Siegvald och hans bror Torkel höge, vilka deltagit i drabbningen men undkommit, straffats av Harald Blåtand. De hade tydligen tvingats utomlands till Polens kung Mieszko:

"Efter nyheten om kungens död skickades en budbärare till Siegwald, som tillsammans med vår bror Ioannes, utbildad i medicinska vetenskaper och litteratur i Michala z Cuixas kloster, stannade hos kung Mishka (Mieszko) *som gäst hos biskop Posnanensis Iordanes. Efter återvändandet till Jamsburg åkte han* (Siegvald) *med sin bror Tursiel* (Torkel?) *till Selund för att överlämna de kungliga regalerna till den som på fälten skulle väljas till den nye danerkungen."* [173]

Vad som åsyftas med att kungavalet skulle ske *"på fälten"* är oklart. Inte omöjligt är att detta beslut skulle tas av rikets råd och storherrar i åsyn av armén. I krönikan omtalas hur Toke Gormsson här på Själland blev vald till kung över danerna:

"Tukka åkte genast med sina trupper till den kungliga staden Rulfsquel (Roskilde), *och där, som den ende levande arvingen efter kung Gurmd, fick han av de äldre, av jarlarna och lorderna från Jutland och Selund överhögheten över alla daner och han lovade dem att krigsexpeditionen till Szwitjórd skulle ledas av honom mot usurpatorn Eiric och att han skulle skära halsen av honom och sätta Biyrn som en jarl på tronen. Tukka, son till Gurmd, arvtagare genom svärdet efter Ulf Strasznego,* (Ulf den fruktansvärde) *skulle bli den suveräna härskaren över danerna och Szwitów och sedan bibehålla suveräniteten under hot om krig från jarl Hakon i Norregi. Detta argument övertygade även de hårdaste motståndarna till Tukki, och därmed blev Gurmds yngste son kung över Danow och accepterade de kungliga regalier som Siegvald gett honom.*

Efter att ha tagit makten begav sig Tukka till Sali (Uppsala) *och tog med sig 24 skepp med Biyrn från Jumsburgs slaviska krigare, 17 skepp med krigare från Selund under Sibir Jarl och 13 skepp med krigare från Schonen*

Fig 142: I slaget vid Uppsala deltog inte bara danskar i den anfallande armén utan även folk från svenska landskap. Denna vackra och höga runsten från Högby i Östergötland berättar bl.a. om Åsmund som troligtvis stupade i slaget.

som han själv skulle leda. Siegwald, den utnämnde jarlen i Jumsburg, skickades till prins Mishka för att göra en pakt mot Zvein och att be om prins Mishkas dotters hand, vars kristna namn var Zygfryd." [174]

Enligt handskriftens krönikör Avico blev alltså Toke Gormsson utvald ny dansk kung i Roskilde och som sådan begav han sig med hären och flottan till Uppsala. Hans bittraste motståndare var emellertid brorsonen Sven Tveskägg. Toke sände innan sin avfärd till Uppsala jarl Sigvald till den polske härskaren Mieszko för att för Toke anhålla om dennes dotter Sigfryds hand. Hon skulle emellertid, efter det att Toke stupat, enligt *"Gesta Wulinensis"* i stället komma att bli gift med Sven Tveskägg.

Med totalt 54 krigsskepp avseglade en armé av skåningar, själlänningar och jomsvikingar mot Uppsala, beläget sju mil nordväst om det nutida Stockholm. Samtidigt agerade emellertid Sven Tveskägg och fick Toke avsatt som danernas kung:

"Tukki-flottan seglade från sandstranden mellan Selund och Sconviue, omedvetna om att Zweins trupper, med stöd av Erik av Fejn och Mistiwoj i Aldinburg, snart skulle ta över hela Selund. Zveins övertagande av Selund ägde rum utan att någon höjde sitt svärd och med godkännande av de jylländske äldste som i Zwein såg den ende rättmätige arvingen till tronen som skulle tvinga rebellen Hakan (Hakon jarl i Norge) *att betala skatt och kungarna i Anglorum att åter betala sin skatt. Zwein var en stor ledare som inga andra danskar av berömmelse och rykte vid den tiden kunde ställa upp mot. Zvein, efter att ha tagit staden Rulfsquel och dess omgivningar som utvald kung, kallade samman de äldstes råd och där dömdes Tukke, under prästens dom, till exil som en usurpator. Vid den tiden skickade han budbärare till kungahallen i staden Sala i landet Svitjód för att meddela dem om att en viss Odin kallade alla Danów, Sconów, Gotów, Norigów och Kutlandów att återvända till sina fäders land. Budbäraren gav också i hemlighet kung Eric ett löfte om att ingen man till Danów eller Sconów någonsin skulle våga höja svärdet mot den rättmätige kungen av Svitów eller till hans ättlingar, som alla skulle ha samma blod, Olafs blodlinje, i deras ådror."* [175]

Texten är intressant eftersom de uppräknade områdena rimligtvis hade soldater med i den av Toke som danerkung ledda flottan. Nu uppmanade den nye kungen Sven Tveskägg Tokes allierade att avbryta krigståget. Åsyftar *"Norigów"* Norge? Detta skulle i så fall inte stämma med hur Norge för övrigt stavas i krönikan, nämligen som *"Norregi"*. Troligt är i stället att *"Norigów"* syftar på Novgorod i Ryssland? Som ska visas nedan var nämligen den unge Olof Trygvason från Gårdarike, dvs. nuvarande Ryssland, med i Tokes här. Krönikören Avico har troligtvis med namnet *"Gotów"* menat Götaland. Var vi ska finna *"Kutlandów"* är däremot en gåta. I den senare texten framgår att detta har varit frågan om en ö. Kanske det är Gotland. Det kan ha varit samma folkslag *"Kuiti"* som år 964 hotade med fientligheter i Öresund.

När Toke nådde fram till Uppsala kom de två härarna att stå mot varandra men det började med förhandlingar. Kung Erik Segersäll och hans rival Björn kom överens om att låta tvisten om vem som skulle vara kung avgöras av gudarna genom en kamp mellan tre kämpar från varje lag:

"Efter att ha utvalt de tre mest framstående männen bland krigarna hos kung Eirik och hos hans motståndare Bjurn, kallade kung Tukka sina rivaler till en duell som skulle äga rum på en plats där hedniska ritualer hade hållits i århundraden. Där, stående i mitten av det ovala (dvs. kampområdet)*, som var format som ett hönsägg, stack han ett spjut som tillhör deras gemensamma förfäder i den heliga marken och beordrade de utvalda att gå in i ringen, eftersom Odyn* (asaguden Oden) *väntade på dem där för att förena dem för alltid. De var hedniska folk och Odyn var förmodligen en av de avgudar som det skamlösa*

folket i Svitjód dyrkade, för varken sann tro eller Guds ord eller vår Herres namn hade nått dit ännu.

Innan kämparna korsade sina svärd för att strida på liv och död, gjorde de båda forna fienderna Eiric och Bjyrn, vilka avsåg att behålla anseendet av värdighet, ett offer för att hedra hedniska avgudar. Med denna handling förolämpade Bjyrn, som hade uppvuxit i den kristna tron, vår Herre, vilket förde Herrens ilska över honom själv, och då lämnade snart lycka och Guds välsignelse honom, vilket den olycklige snart insåg."

Avico omnämner detta sätt att låta gudarna avgöra rättsliga tvister som *"iudicium pugnae"*. Exakt samma uttryck använder han sig av vid Harald Blåtands och hans sons duell när frågan om vem som skulle vara Danmarks kung skulle avgöras vid Roskilde året 984. Nu var det åter frågan om vem i en speciell släkt som skulle vara kung. Istället för att själva mötas utsåg de två kandidaterna egna kämpar. Avico fortsätter att återge vad överlevande från händelsen berättat för honom:

"Duellen, i åsynen av de mäktiga och deras trupper, slutade i ett motbjudande nederlag för krigarna som kämpade för Bjyrns ära, och han klagade sedan till kungen att Tukki inte hade valt krigare utan fega män från Sconvjue-laget. I ilska sprang den besatta mannen (Björn) *in i ringen och drog där det heliga spjutet ur marken, och sedan kastade han det i ilska mot kung Eiric men dödade Torulv, kungens gäst, som kommit med sina trupper från Norregi för att stödja honom i kampen om tronen. Biyrn, när han såg att han missade att träffa kungen, ville förmodligen att hans krigare tillsammans med honom skulle orsaka agg vid det kungliga hovet, men han hade inte ens tid att säga ett ord innan slagen från kämparna Usrik, Inkvar och Gotmar tog hans liv. Dessa mäktiga män, medlemmar av kungens vakt och kanske till och med nära Byirn på kvinnosidan, svor lojalitet mot kung Eiric och behöll den också, och avslutade livet för den olycklige för att han inte skulle få uppleva tortyr, fördömd för sitt fel."* [176]

Släktingarna till Björn gav honom alltså en snabb död istället för den bestraffning han annars skulle få lida. Fram till början av 1700-talet fanns en runsten bevarad nära Gamla Uppsala som troligtvis kan ha med denna händelse att göra. Runstenstexten är bevarad i både en text och i en teckning. Runtexten lyder:

*"(i)(n)k(i)u(a)r uaþ trofast * uk usrik × litu × rita × stain × at * trk-k-a kuþan * sturbiurn ×"*

I översättning: *"Inkvar och Trofast och Usríkr lät resa sten åt dräng gode Styrbjörn."*

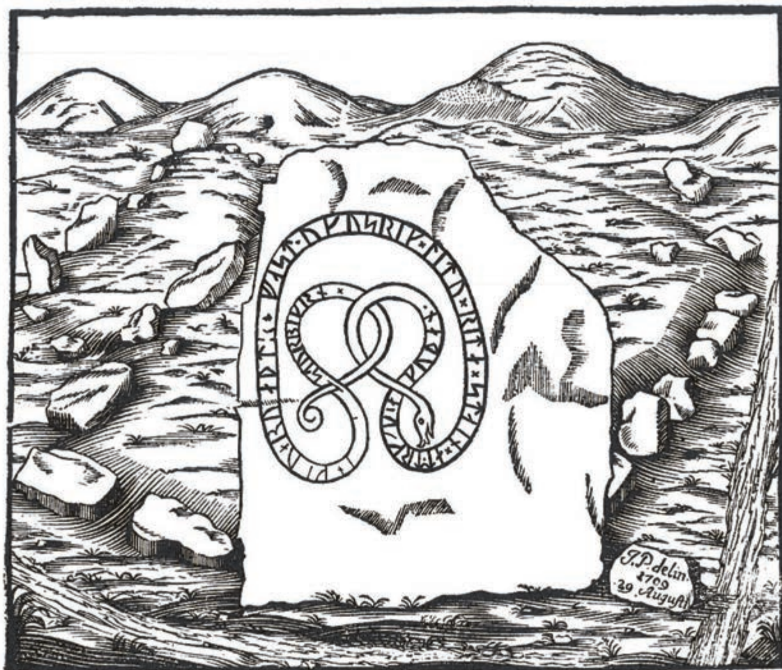

Fig 143: Gnistastenen U 972 vid Uppsala som den ritades av Johan Peringskiöld år 1709. Stenen minner troligtvis om en dramatisk händelse året 986.

Runstenen omtalas år 1710 nyligen vara funnen på Gnista ägor: *"liggande wid en gammal fyrkantig stenlagd Ättegraf."* Om namnet *"Usrik"* har det alltsedan 1700-talet tvistats om. Man har menat att stavningen skulle ha varit "Husrik" och det är också den varianten som redovisas i modern tid.[177] Men teckningen från 1710 visar tydligt på *"Usrik"*. Nu har vi också en helt oberoende, samtida skrift där både *"Inkvar"* och *"Usrik"* stavas som på runstenen. Det ligger således nära till hands att dessa två tillsammans med *"Trofast"* rest minnesstenen över sin släkting Björn, vilken absurt nog två av dessa varit med om att slå ihjäl för att skona honom. Att runstenen har stått i en fyrkantig stengrav antyder platsen där Björn (Styrbjörn), Jomsvikingarnas ledare, begravts. Låt oss med *"Gesta Wulinensis"* hjälp återvända till dramatiken kring platsen för duellen:

"Efter dessa oväntade händelser uppstod en tystnad, som tystnaden före stormen, och spänningen var så stor att man förväntade sig att alla genast skulle ta tag i sina svärd och attackera varandra. För att förhindra att detta skedde, stod kungen upp inför Tukka och höll ett horn fyllt med mjöd och höjde en skål mot de gudar som heter Osar (asar) *och också till Odyn som välkomnade Byiurn till sitt hem i de dödas land som heter Walaszkiaf* (Valhall). *Således blev Eiric jarl av Svitjód Tukkas underordnade som skulle regera över alla de ´tonsgk tunhau´-talande folken från och med den dagen.*

Kung Tukka kunde inte dölja att han var nöjd med händelseförloppet, för sanningen var att det aldrig var hans verkliga avsikt att placera Byiurn på tronen i Svitjód utan för att själv inneha den högsta myndigheten. Byiurn tjänade därför bara sina hemliga avsikter som en ensam bonde som, efter att ha bytt fält, väntar på nästa drag av den rivaliserande drottningen för att leverera det sista slag som kallas schackmatt. Byiurn – han och hans lag – var just bonden som tjänade Tukke för att uppfylla sitt mål att bli erkänd av Svitjóds äldste som högste härskare." [178]

Avico liknar här situationen vid ett schackspel. Schack är känt redan på 500-talet i Indien. I Europa finns schack dokumenterat från slutet av 900-talet. Den hittills äldsta kända uppgiften om schack i Skandinavien är när Snorre Sturlasson i sin *"Heimskringla"* omtalar att den danske kungen Knut den store och stormannen Ulf jarl spelade schack år 1026: *"Jarlen bjöd kungen att leka med schacktafel och han gick med därpå."* Kungen försökte fuska och Ulf lämnade spelet vilket resulterade i att han senare blev mördad. Att Avico kände till detta spel antyder att spelet också utövats i det danska hovet under Harald Blåtands tid.

Genom falskhet från kung Erik Segersäll skulle emellertid utgången av hans och Tokes möte i Uppsala enligt Avico gå till historien som *"den stora striden, känd som slakten vid Sala"*:

"Den listige Tukki kände inga gränser, men vid den här tiden ledde de honom till hans undergång. Precis som en lie ibland träffar en sten hittade den listiga den här gången den listige. Det handlade om kung Eiric, som i hemlighet arbetade med Zweins budbärare Torulf, och började väva planer på att döda Tukki. Torulf, en lojal storman till Zwein, mötte i hemlighet Sibir Jarl för att övertyga honom om att återvända till Selund. Torulf kom också överens med Eirc om att släppa Jumsburgs draklag, som hade handfängslats omedelbart efter ledaren Byirns död.

Olaf av Gardariki (Olaf Tryggvason?)*, son till den berömda Trugus av Holmagordu, fortfarande en ung man men Byiurns ställföreträdare, lovade att han skulle leda hela laget av drakarna från Jumsburg tillbaka till Jumne. Och medan Tukka och Eiric drack mjöd för att hedra både sina hedniska gudar och Byirn och för att fira deras vapenvila, drog Sibir Jarl sig tillbaka med halva sitt lag och tog Olaf och resten av Jumsburczykow* (Jomsborgssoldaterna) *med sig, fortfarande bundna.*

Nästa morgon, när Tykka vaknade efter en helnattsfest, hittade han ingen kvinna från Svitjód i sitt logi och ingen i lägret förutom hans lag från Sconviue samt de andra Danów (danskarna) *och några våghalsar från öarna Kutis och Burnaholmir* (Bornholm). *Det var då de påstås ha hittat sina skepp brända på order av Sibir Jarl och plötsligt befann de sig i dimman omgivna av kung Eirics lag och han tänkte inte visa barmhärtighet mot sin kusin. De överlevande sa att mer än hälften av Tokis armé hade flytt för att rädda sitt liv, och den siste som föll på slagfältet var Tukka själv, precis som den mytomspunne Leonidas, som inte ville ge upp för fiendens överväldigande styrkor."* [179]

Toke och hans kvarvarande trupper har alltså funnit skeppen uppbrända och strax därefter blivit anfallna av Erik och hans trupper. Situationen svarar till uppgiften i en betydligt senare saga men där är det Styrbjörn som bränner skeppen. I stället har det varit den danske stormannen Sibir Jarl som sett till att Toke inte kunde fly. Avico jämför här Tokes sista kamp med Leonidas, spartanernas kung som enligt den antike författaren Herodotos valde att dö i strid istället för att ge sig. Att Erik Segersäll anges som kusin till Toke sätter fokus på släktförhållandena mellan de skandinaviska kungarna. Relationerna mellan Danmark och sveaväldet under sent 900-tal verkar också framgå i det arkeologiska materialet från staden Sigtuna.

Denna stad ligger söder om Uppsala vid stranden till sjön Mälaren. Tidigt började arkeologerna gräva i Sigtuna och i dag vet vi att staden möjligen grundlagts i åren runt 980. Här fanns också en kungsgård varför staden måste ha tillkommit på kungligt initiativ. Ett flertal föremål med dansk anknytning från Sigtunas allra äldsta tid har grävts fram. Ett hängsmycke i guld och en välvd patris av brons för tillverkning av runda spännen tillhör båda den konststil som kännetecknar smycken från det så kallade Hiddenseefyndet, ett fynd som kommer att omtalas längre fram i boken. Guldföremålen från Hiddenseeskatten kan nämligen kopplas till Harald Blåtand. Hängsmycket svarar dessutom väl till ett fynd av ett smycke från Harald Blåtands cirkelborg Fyrkat. Arkeologen Sten Tesch i Sigtuna konstaterar att "patrisen visar att en specialiserad guldsmed, skolad i den danska kungliga miljön, verkade inom samhällets översta skikt i Sigtuna." Även andra föremål från denna stad kan knytas till danskarna. Ett svärdshjalt tillverkat av älghorn med dekor i den för Harald Blåtands tid karaktäristiska så kallade "Mammenstilen" visar på en vikingatida ägare av hög rang. Ett sådant påkostat svärd har inte använts i strid; det har varit ett svärd från danskt område som utstrålat makt.[180]

Sibir Jarl som förrädiskt lämnat Toke i Uppsala och bränt hans skepp har inte kommit hem till Själland. *"Gesta Wulinensis"* berättar nämligen att han hette *"Sibir Fultarsón"* [181] och samme person omtalas på en runsten på ön Öland vid Karlevi några hundra meter in från stranden till Kalmarsund. Genom Kalmarsund gick sjöleden mellan Danmark och svearnas rike i norr. Runorna är huggna i samma stil som på Harald Blåtands runstenar och den omtalar också en dansk hövding vid namn "*Sibi den vise"* eller *"Sibi den gode"*. Sibi har avlidit under en sjöfärd och av sina män begravts på Ölands öde strand. En teckning från 1600-talet visar att stenen stått tillsammans med två gravhögar vilka nu tyvärr är bortodlade. En del av runtexten lyder:

"Sten denne blev satt efter Sibi den vise, Foltars son, men hans följe satte på ön (detta minnesmärke)."

Den fortsatta runtexten är till skillnad från nästan alla runstenar från slutet av 900-talet skriven som en så kallad "skaldevers", något som man endast tillägnade betydande personer. Här är det

dessutom frågan om ett så kallat ”drottkvätt”. Som ordet ”drott” antyder användes denna skrivstil vid hyllning av en ”drott”, dvs. en härskare. Att som skald behärska denna diktform ansågs vara ytterst avancerat. Det är dessutom inte helt lätt att tolka vad man exakt menat med texten eftersom man också använt sig av så kallade ”kenningar”, dvs.

komplicerade omskrivningar och förskönande av verkliga händelser.

Texten slutar med ett påstående om den döde att: *”Aldrig mer skall en rättrådigare, kampstark 'Vagn-Vidur' på sjökonungens väldiga mark råda över land i Danmark.”*

Ordet *”Vidur”* är här ett annat namn för krigsguden Oden och den *”vagn”* man färdas på är krigsskeppet, alltså blir tolkningen av omskrivningen ungefär så här: *”den stridbare sjökungen som härskade över land i Danmark”.* Sibir Fultarsón, av den döende kung Harald Blåtand utsedd regent över Jylland och Själland och enligt *”Gesta Wulinensis”* gift med kungens dotter Estrid, har avlidit under hemresan efter Fyrisvallsslaget och blivit begravd på Ölands strand.[182]

Avico slutför i *”Gesta Wulinensis”* berättelsen om slaget vid Fyrisvallarna på detta sätt:

”Så avslutade Tuca (Toke)*, den sista av Gurmds söner, sitt liv genom att till dödens portar för Guds dom ta med sig hälften av sin ´chiyrdu´,* (hird) *som danskarna kallade deras ´exercitus´ eller arméer. Den andra hälften, de flesta av dem krigare från Scons land, lade ner sina vapen på ett ondskefullt sätt eller flydde från slagfältet när de såg kung Eiriks överväldigande styrkor. Från det ögonblicket drabbades förbannelsen Scons män genom den orättvisa som tillfördes prins Tuce* (Toke)*, och de var sedan aldrig skickliga i att bära varken svärd eller yxa, utan de dömdes bara till jordbruk.*

Bland Gurmds tre söner som överlevde sin barndom var Tuca hans pärla. Konut, den äldste, var hans svärd och sonen som stod hans hjärta närmast och Harald, den listige av dem alla, var hans öga och sinne.”

Fig 144: Bilden visar Karlevistenen på Öland. Den står nära Kalmarsunds strand och vittnar om en dansk storman som här avlidit och blivit begravd av sina krigare.

Harald Blåtands grav

I denna berättelse om en tusen år gammal historia har vi nu nått fram till det fynd av Harald Blåtands guldplatta som skoleleven Maja Sielski gjorde året 2014. Hennes far Tomas Sielski berättade om fyndet på Internet. Genast startade en väldig internationell diskussion. Här deltog många kunniga personer men också sådana som trodde sig veta mycket men som saknade kunskap om både vikingatiden och om guldföremål. Plötsligt hade därför guldplattan blivit en förfalskning. Förvånad tog Tomas del av en debatt som utgick från att det nog var familjen som stod bakom detta falsarium. Häpnadsväckande påståenden och lögner. Förtvivlan spreds i familjen. Det gick så långt att de var nära att låta smälta ner föremålet och sälja det för priset av guldvärdet. Ödets gudinna ville emellertid något annat. Tvekan grep guldets ägare när han stod framför guldhandlaren.

Tomas Sielski hade via Internet fått kontakt med Jan Eskildsen på Bornholm i Danmark. Denne bad honom då ta kontakt med författaren till denna bok. Det var kväll när guldplattans ägare tillsammans med sin dotter knackade på dörren och visade upp sitt föremål. Stor blev förvåningen när guldet lades på bordet. Först nu kunde en arkeolog och museiman, därtill en som på Malmö museum under åtskilliga år haft ansvar för en av Sveriges större mynt- och medaljsamlingar, ta del av fyndet. Detta blev starten på ett detektivarbete av sällan skådat slag, baserat på seriösa efterforskningar. Kontakter skapades också med andra sakkunniga i olika ämnen som rör vikingatiden.

Tomas Sielski hade för länge sedan kommit till Sverige från Polen. Så också hans föräldrar och hans farmor. I hennes enormt stora, efterlämnade material fanns föremål och hundratals sparade brev och anteckningar. Bilden av guldplattans historia klarnade mer och mer. Långsamt, och efter ett systematiskt efterforskningsarbete, rullades en historia upp som är så otrolig att man nästan inte tror att den kan vara sann. Men det är just det den är, baserad på säkerställda uppgifter som vetenskapligt är helt oklanderliga ens för den störste bland seriösa skeptiker. En av källorna är innehållet i manuskriptet ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” men också en flera tusen sidor gammal dagbok, skriven av en präst i samhället Wiejkowo i norra Polen. Vi ska därför nu förflytta oss från kung Harald Blåtands dagar på 900-talet fram till den tid då den prästen levde; till mitten av 1800-talet.

Ett märkligt fynd år 1841

Vi måste alltså nu lämna vikingatiden och i stället berätta om något så till synes helt främmande i en bok om Harald Blåtand som religiösa strömningar i Tyskland/Polen under första hälften av 1800-talet. Vi gör det därför att denna sentida religionshistoria faktiskt har en avgörande betydelse för att vi i dag har Harald Blåtands guldplatta bevarad. Det var under 1830-talet som stridigheter utbröt inom kristna religiösa kretsar i norra Tyskland. Två ledande kristna uppfattning fanns om hur man på bästa sätt genom den kyrkliga liturgin skulle föra fram och förvalta reformationens idéer. Under 1500-talet hade nämligen den så kallade reformationen, ledd av bl.a. Martin Luther, skapat en helt annan syn på kristendomen än den traditionella katolska kristna läran. Nu, i början av 1800-talet, var det emellertid i Tyskland åter dags att förändra denna vad det gällde gudstjänsternas utförande. Kungen Friedrich Wilhelm III började därför året 1817, på 300-årsdagen av den lutherska reformationen, att sammanslå två reformationsidéer från 1500-talet – den kalvinistiska och den lutherska läran. Tio år senare infördes en ny kyrklig liturgi baserad på denna sammanslagning. Protester hördes men år 1829 utfärdades en bestämmelse som innebar hot om böter för de invånare i Pommern, dvs. i den nordligaste delen av norra Tyskland och Polen, som inte ville följa den nya liturgin. Detta stoppade dock inte protesterna och nu startade ett kristet uppror där ca tvåtusen lutheraner med ett växande antal präster gick i spetsen i kampen mot den nya gudstjänstordningen. De bildade i juni 1830 den fria lutheranska kyrkan. Denna grupp skulle sedan komma att agera under olika namn.

Staten kunde givetvis inte acceptera denna olydnad. Kristendomen var en viktig del i samhällets uppbyggnad och ett kyrkligt uppror var också ett uppror direkt riktat mot statsledningen. Motståndet mot dessa förespråkare för den gamla ordningen hårdnade därför. I de lutherskt dominerade

Fig 145: Friedrich Vilhelm III, 1770-1840, kung av Preussen. Foto: Wikimedia/File: Fredrik Vilhelm III, 1770-1840, kung av Preussen - Nationalmuseum - 39009.tif/Nationalmuseum, Stockholm/Public Domain.

Fig 146: Den politiska kartan vid situationen under 1840-talet. Det tyska förbundet av en mängd delstater upprättades år 1815 av Wienkongressen som en ersättning för det år 1806 upplösta tysk-romerska riket.
Foto: Wikimedia/File: Deutscher_Bund.svg/Ziegelbrenner/CC BY-SA 3.0.

områdena Sachsen, Mecklenburg och Pommern förbjöds gudstjänster enligt den äldre liturgin och präster som inte lydde avskedades eller fängslades. Motdraget lät inte vänta på sig. Runt omkring i dessa landområden började hemliga lutherska gudstjänster att hållas i hemmen, i lador, i skogar eller i avlägsna stenbrott.

Förföljelserna ökade och året 1835 började en grupp att diskutera att emigrera till Amerika för att där fritt kunna fira den gamla gudstjänstordningen. Amerika, landet med religionsfrihet, hägrade! För många var det dock på grund av kostnaderna en inte uppnåelig dröm men för andra, mer äventyrligt sinnade, blev det en realitet. Från år 1837 började därför ett mindre antal lutheraner den långa resan västerut över det stora havet Atlanten. Redan året 1838 ansökte också några hos myndigheterna att få lämna ön Wolin i Pommern. Fem år senare var det åter ett stort antal som kunde lämna Pommern för Amerika.[183]

När gruppen från år 1838 anlände till Amerika grundade man här ”Freistadt” strax nordväst om Milwaukee i Wisconsins vildmark. I ett provisoriskt

Fig 147: Ett litet urval av brev, ca 12 %, av de bevarade handskrivna dokumenten och fotografierna från 1940- till 1960-talen i familjen Sielskis arkiv. I många brev finns viktig information om bland annat Harald Blåtands grav.

uppfört skydd mot väder och vind på 20 gånger 30 fot kunde man så en dag hålla sin första lutherska gudstjänst på amerikansk mark. Gruppen saknade dock en präst men i september 1841 anlände den från Tyskland stridbare pastorn Lebrecht Friedrich Ehregott Krause (1804-1885) efter det att man sänt bud till honom.[184] Detta var Krauses andra besök i Amerika. Han hade redan i januari 1839 kommit till New York för att förbereda för sin hemmavarande församling att emigrera. Det var insamlade medel från denna församling som möjliggjort hans rekognosceringstur. Bråk uppstod emellertid och samtidigt som hans församling landsteg i det nya landet hade Krause lämnat Amerika för att återvända till Tyskland.

Väl hemma möttes han av tysk polis och arresterades. Han hade ju lämnat Tyskland utan officiell utreseansökan. Resor utomlands var vid denna tid något som myndigheterna skulle bestämma om. Krause ska visserligen snart ha blivit frisläppt men endast efter det att han angett andra pastorer tillhörande den olagliga gammel-lutheranska kyrkan.[185] Det som nu inträffar, under året 1841, visar att Krause, som allmänt för eftervärlden har hyllats som en stor kyrkoledare, med stor sannolikhet var en svindlare.

För att få kunskap om vad som hände just detta år 1841 måste vi förflytta oss till Wolinområdet i nuvarande nordvästra Polen, på den tiden ett landområde ingående i det tyska riket. Vi ska också förflytta oss hundra år framåt i tiden. Efter andra världskrigets slut våren 1945 fick en kvinna vid namn Antonina Chmielinska tillgång till en mängd handlingar från en tysk präst som hade flytt till det allierade området i Västeuropa. Han var endast en av många som flydde undan den inträngande och mot civilbefolkningen ofta våldsamma sovjetiska krigsmakten. Bland de många papper och arkivalier som Antonina på detta sätt plötsligt fick i sin hand fanns bevarade dagböcker från en präst som på 1840-talet hade tjänstgjort i Wiejkowoområdet nära Wolin. Totalt rörde det sig om fem dagböcker på sammanlagt flera tusen sidor. Den sista dagboken gick fram till början av år 1864 och därefter har prästen troligtvis avlidit. Tillsammans med dagböckerna fanns också en mängd brev från tiden.

Antonina Chmielinska och hennes make hade efter kriget blivit administratörer på biskoparnas medeltidsborg i den polska staden Lidzbark Warminski. Fram till ca 1970 var de bosatta på borgen och hade bl.a. som uppdrag att katalogisera mängder med antikviteter, ofta stöldgods, som blivit kvar efter den tyska arméns reträtt. Det var hit som Antonina tagit med sig prästens material och det var här som hon under långa stunder läst materialet och översatt delar av detta från tyska och latin till polska. Antoninas dotter var nämligen kvar i nordvästra Polen och dottern var intresserad av att få veta vad som stod i dagböckerna men också i andra dokument. Det är brevväxlingen mellan dessa två kvinnor som avslöjar en märklig och helt sensationell historia. Dessa dokument utgör viktiga delar av det faktamaterial som berättar en hittills okänd historia om Harald Blåtand och hans tid.

Dottern, Stanislawa Sielska, farmor till Tomas Sielski, var en notorisk samlare; allt skulle sparas. Dessa mängder av brev, med tillhörande stämplade kuvert, mellan mor och dotter är därför fortfarande bevarade. Brevens innehåll öppnar en av många dörrar till en historia som fram till år 2014 varit helt okänd för forskarna. Likt en bättre detektivhisto-

Fig 148: Den kyrka som i dag står i Wiejkowo är placerad på platsen för en troligtvis större medeltida kyrka där Harald Blåtands grav har funnits. Foto: Jacek Bochnak.

ria, men baserad på verkligheten, rullas i breven episoder upp vilka sträcker sig från den tusen år avlägsna vikingatiden fram till Polen under och efter det andra världskriget.

Antonina berättar i sina brev utförligt och i citatform hur bl.a. prästen i sina dagböcker beskriver de omtumlande händelser som utspelades i hans församling våren 1841. Citaten nedan är hämtade ur hennes brev och hon återger här vad som står i dagböckerna. Ibland har hon tagit med direkta utdrag av texten i dessa böcker. Detta är alltså citat av texter som en gång skrevs av en präst i kyrkbyn Wiejkowo i nuvarande norra Polen strax intill staden Wolin. Låt oss nu läsa vad Antonina skrivit:

"Allt tar sin början en söndag den 18 april 1841, precis en vecka efter påsk. Några utsända från en by, som opponerade sig mot den preussiske kungens bestämmelser kring någon kyrkounion, skulle träffa en präst för att rådfråga kring deras religiösa situation. Prästen och dagböckernas författare var förstås samme man. De utsända, som kom från en by nära Cammin, ville emigrera till Amerika och det var deras ledare Martin som var den drivande kraften bakom beslutet. En prelat, den ärade herr von Berg, tillika prästens nära vän, tillät mötet hållas i hans egen herrgård. De utsändas ledare Martin framförde bybornas önskemål men beklagade sig samtidigt att man saknade pengar för att resa och för att köpa mark.

Enligt prästens anteckningar försökte han övertala dem att stanna då bl.a. flera av familjerna inte odlat mark på länge och i Amerika ville de försörja sig just på detta viset. Martin hade däremot med sig brev från sin familj som redan emigrerat till Amerika och där höll de just nu på skapa ett nytt samhälle. Han var också säker på att om de bara hade haft råd att emigrera och köpa mark så skulle de lätt kunnat klara sig med de andras hjälp.

Vad jag (Antonina syftar här på sig själv) *kunde utläsa så råkade tydligen hela byn för något sorts missöde och alla deras insamlade pengar har gått förlorade så de aldrig fått chansen att emigrera två år innan det aktuella mötet (1841-2=1839) tillsammans med andra familjer från Pommern."*

Mötet hölls i en herrgård tillhörig herr Berg, som också i dagboken omtalas som en kyrkans man. Tydligen hade hela byn velat följa med de emigranter som år 1839 utvandrade och som slagit sig ner i Wisconsins vildmark och här grundat samhället "Freistadt". Något hade emellertid inträffat och alla deras hopsparade pengar hade gått förlorade. Förklaringen får vi i prästens fortsatta dagboksanteckningar som Antonina hämtar sina uppgifter från:

"Prästen (dagböckernas författare) skrev: Själv är jag övertygad om att det var ingen mindre än just Lebrecht som tog deras pengar. Jag är bekymrad över att så pass många tror att han är oskyldig. Om de, med Guds välsignelse, klarar av att ta sig över till Amerika så har jag gett de råd att välja den marken som ännu ej blivit förgiftad av människans girighet. De är samtliga vår barmhärtige Herres barn och den allsmäktige ska visa dem den rätta vägen.

Tydligen (enligt ett senare stycke ur dagböckerna) så var det denne Lebrecht som tog hand om bybornas pengar och inte betalade tillbaka. Han skulle återbetala pengarna i början av året (=1841) men har i stället gått under jorden och man misstänkte att han hade åkt eller skulle åka tillbaks till Amerika. Det var också en anledning varför mötet den 18 april 1841 hölls då han inte kom till ett tidigare avtalat möte. I ett avsnitt daterat 1845 skriver vår pastor om Lebrecht på ett mycket negativt sätt. Återigen så tog han upp händelsen från 1841 då Lebrecht tog bybornas pengar och påstod senare att hela summan blev deras gåva till den nybildade församlingen i Amerika. Denne Lebrecht blev tydligen ledare för denna församling och han tog sig även äran för att kalla deras bosättning för den Fria Staden. Vi får tacka vår barmhärtige Herre för att mina vänner (byborna) valde att bosätta sig någon annanstans."

Prästens dagboksanteckningar överensstämmer med vad man tidigare känt om utvandringen från området. Vad som är nytt är den mycket ofördelaktiga bild som nu lyfts fram av den till synes hittills kände store kyrkoledaren Krause. Han har samlat in församlingens pengar för vilka han skulle anordna deras utresa men har sedan avvikit med dessa pengar. Bybornas misstanke att han flytt till Amerika kan vi numera bekräfta då han enligt bevarade offentliga utreselistor den 25 maj 1841 avseglat till Amerika.

Församlingen hade alltså blivit lurad på sina insamlade pengar och detta har varit anledningen varför man kallat till det ovan nämnda mötet söndagen den 18 april. Det var således knappast med någon större glädje som man samlats men tack vare detta möte inträffade en episod som för alltid skulle förändra livet för församlingen. En episod som på ett överraskande sätt också har kommit att ge en helt ny bild av vikingakungen Harald Blåtands sista tid och var han slutade sina livsdagar. Det är nämligen en helt otrolig historia som nu kom att utspela sig. Vi låter åter Antonina berätta om vad prästen, som själv var närvarande vid mötet, skrivit i sin dagbok:

"Vårt möte fick hastigt och lustigt avbrytas när några skrikande barn trängde sig in på rummet. Det var tydligen den unge Heinrich, (prästens systerson), som sig likt återigen hittat på några dumheter. I stället för att hålla sig kvar på gården så tog han de utsändas barn med sig till ett ställe där det tidigare funnits ett gammalt kapell. På platsen lät herr von Berg gräva upp de gamla ruinerna redan året innan mötet eftersom en helt ny byggnad skulle uppföras. Bygget hann dock aldrig påbörjas före den mycket stränga vintern år 1840/1841."

Antonina skriver sedan att prästen i dagboken på flera rader beklagar sig över det rådande vädret. Hon fortsätter sin redovisning ur dagboken och kommenterar nu själv uppgifterna i boken: *"Då det även regnade mycket under hela våren, enligt prästen kraftiga regn och stormar, så blev delar av området översvämmat vid flera tillfällen. Där byggnaden skulle uppföras fanns nu flera stora gropar som var vattenfyllda under större delen av våren. Just veckorna kring påsk, när det hade blivit något torrare, har dessa väckt de lokala barnens intresse. Mitt under mötet så kom plötsligt barnen skrikande och sa att Heinrich hittat ett hål när han hamnade i en av groparna.*

Barnen avbröt alltså det viktiga mötet för att skvallra om att Heinrich krupit in i hålet utan att först tillkalla de vuxna. Enligt prästens anteckningar i dagboken så blev denne orolig och bad de andra mötesdeltagarna om ursäkt för att kunna gå och leta efter sin systerson. Plötsligt kom dock Heinrich själv springande in, helt genomdränkt, stinkande och övertäckt med gyttja. Till allas stora häpnad så hade han med sig några små guldglimmande föremål samtidigt som han blödde kraftigt från ett sår på handflatan. Ingen verkade ha brytt sig om såret utan alla började trängas för att se guldfyndet."

Det är lätt att förstå den uppståndelse som nu spridit sig bland mötesdeltagarna. Dessa var troligtvis fattiga bönder och åsynen av ett antal guldföremål i ett barns händer måste ha varit häpnadsväckande. Antonina fortsätter att redovisa vad prästen skrivit om händelsen:

"Föremålen hade en mycket ovanlig form och var skapade i guld men enligt prästens beskrivning så rörde det sig varken om några karl- eller ett kvinnosmycken eller sakrala föremål. Glädjen av att hitta guld blev dock kortvarig och förändrades i stället i rädsla när en av de närvarande tittade på fynden och utbrast att endast Lucifer kunde fläta sina små rep så skickligt och sen förvandla dessa till guld. Heinrich blev tydligen beskylld för att ha öppnat porten till helvetet.

I nästa mening så beklagade sig prästen att det var endast de okunniga som alltid försökte förklara det okända

genom anspelningar på mörkrets herre. Själv var han säker på att fyndet kom från en period då hedningar levde i området, alltså innan de första missionärerna lyckades nå den Pommerska kusten, vilket bekräftades några dagar senare då prästen lät delar av fyndet granskas av sin barndomsvän, en pålitlig och betrodd medlem av "Gesellschaft für Pommersche geschichte und altertumskunde", som lovade att hålla informationen om fyndet bara för sig själv."

Antonina citerar nu exakt vad prästen skrivit: *"Vi stod där alla och bildade en ring runt den lille Heinrich som höll flera glittrande föremål i handen samtidigt som han blödde kraftigt från sin hand. Blodet rann ner och droppade på den dyra mattan och situationen räddades först när den ärade herr von Bergs dotter, Alexandra, kom in i rummet. Hon var tydligen en mycket snäll och resolut kvinna och hon omplåstrade lille Heinrich direkt och skällde samtidigt ut herr Gruel, mannen som påstod att fyndet var Satans verk. Enligt lagen, instiftad för flera år sedan av dåvarande Oberpresidenten Johann August Sack, skulle alla antika föremål som hittas vid byggen anmälas och alla vi som deltog i mötet upplystes om detta faktum av prästen från Tribsow. Heinrich hade med sig nästan ett halvt pfund* (ett kvarts kilo) *guld och då gissade vi att det måste ha funnits fler föremål i det hål som han råkat falla i."*

Den lille Heinrich hade alltså, tillsammans med andra barn, lämnat de vuxna för att leka på en byggarbetsplats. Herr Berg hade hösten 1840 låtit riva ruinen efter en medeltida kyrka/kapell och skulle nu på platsen uppföra ett nytt kapell. Våren 1841 drabbades emellertid norra Polen av kraftiga skyfall – omvittnat även i andra källor – och byggområdet var fyllt av vattenhål. Vattnet hade öppnat ett hål ner till en gammal krypta och det var genom detta hål som lille Heinrich av ren nyfikenhet hade kunnat ta sig in i det underjordiska rummet. Vi låter nu prästen själv genom sina dagboksanteckningar berätta vidare om fyndet:

"Efter en kort tids övervägande och med fröken von Bergs tillåtelse valde vi ut några modiga män som gick ner i hålet. Efter viss tveksamhet följde jag med då min nyfikenhet var mycket starkare än min rädsla. Jag skämdes

2) der Königlichen Regierung.

28) II. No. 965. Januar 1843.

Die nachstehende

Nachweisnng

der im dritten und vierten Quartale 1842 von Privat-Personen an Kirchen, Pfarren, Schulen ꝛc. gemachten Geschenke im Regierungs-Bezirk Stettin.

No.	Wann und von Wem die Geschenke angemeldet worden sind.	Namen und Charakter des Geschenkgebers.	Worin die gemachten Geschenke bestehen, und etwanige Bestimmung derselben.
1.	Am 8ten September 1842 durch den Prediger Freese in Brüsewitz (Synode Jacobshagen).	Der Bauer Michael Beckmann, u. dessen Ehefrau in Zarnekow.	Eine schwarz sammetne, mit silbernen Franzen besetzte Altardecke für die Kirche in Zarnekow.
2.	Am 15ten September 1842 durch den Prediger Klein in Glatzow (Synode Treptow a. Toll.)	Der Rittmeister Blümcke in Rosemarsow.	Der Schulkasse in Rosemarsow 13 Thlr. für bedürftige Tagelöhner-Kinder, sowie 3 Thlr. für arme Schulkinder in Glatzow.
3.	Am 29sten November 1842 durch den Prediger Schliep in Neuwarp.	Ein Ungenannter.	Ein gußeisernes Crucifix für die Kirche in Altwarp.
4.	Am 25sten November 1842 durch den Prediger Schmidt in Martenthin.	Die Frau Prälatin v. Berg in Groß-Weckow.	Für die in groß Weckow erbauete neue Kirche: 1) eine roth sammetne, reich mit Gold gestickte Altar- und Kanzelbekleidung; 2) eine dergl. von schwarzem Sammet; 3) ein Kruzifix mit vergoldetem Erlöser; 4) zwei Altarleuchter von Gußeisen mit weißen Wachskerzen und zwei dergl. Blumenvasen mit künstlichen Blumen.

Fig 149: Denna tidningsnotis från januari 1843 berättar att den nya kyrkan i Wiejkowo stod klar i slutet av år 1842, och att man då som gåvor mottagit kyrkliga föremål från fru Berg i Gross-Weckow.

lite inför mig själv då nyfikenhet ju var den egenskap hos människan som förknippades så starkt med djävulen och ofta ledde en i fördärvet. Jag var dock övertygad att det jag kände inte hade sin grund i girighet eller begär efter guld och rikedom utan enbart handlade om min strävan efter kunskap. Det som drog mig var helt enkelt ett oemotståndligt behov av att kontrollera med egna ögon vad det var för en uråldrig hemlighet som doldes i den underjordiska kammaren. Trots att mörkret föll så följde jag efter de andra och klättrade ner i den stora fyrkantiga gropen som var rester av en källare och som markerades tydligt av stenväggar (feldsteinwände).”

Prästen har alltså själv varit på fyndplatsen och till skillnad från vidskepliga bybor har han velat få klarhet i vad för historia som dolde sig bakom detta anmärkningsvärda fynd. Som andlig rådgivare till markägaren von Flemming hade han också tillgång till dennes stora bibliotek på det närliggande slottet eller herrgården. I detta bibliotek förvarades förutom äldre böcker också en mängd mycket gamla handskrifter som berättade om lokalhistorien, handlingar som numera har gått förlorade.

”Tack vare herr von Flemmings stora artighet och tillmötesgående fick jag tillgång till den ärade familjen von Flemmings bibliotek som evakuerades från deras borg efter branden i Herrens år 1661 eller 1667, och där lyckades jag hitta uppgifter om att stenmuren var rester av en kyrka eller en mindre klosterbyggnad avsedd för kringvandrande munkar och eremiter och den färdigbyggdes i slutet av 1120-talet på initiativ av den frankiske missionären Otton (Otto av Bamberg).

Förutom stenar fanns även ett stort antal rödtegel, som var spritt runtomkring, men dessa var rester av ett kapell som uppfördes drygt 120 år senare när marken överläts åt Tempelherreorden av Salomon av dåvarande Camminbiskopen Wilhelm (biskop 1244-1251) *vilket senare bekräftades av ett donationsbrev utfärdat i Herrens år 1261 eller 1263 av hans efterträdare biskop Hermann* (biskop 1252-1288). *Originalet av detta dokument kunde jag personligen studera i familjen von Flemmings bibliotek. Jag förstod samtidigt att det nya kapellet skulle ersätta den av skandinaviska härjningar förstörda 1100-tals stenkyrkan eller klostret som tydligen var en av de två Wolinkyrkorna som instiftades av missionären Otton* (Otto av Bamberg). *Kapellet, som underordnades ordenssätet (”komturei”) i Rörchen, övertogs av Johanniterna 1312.”*

Tempelherreorden hade år 1234 av hertig Barnim I av Pommern fått Rörchen (Rurka), fig 150. Vi vet att biskop Wilhelm på denna plats år 1244 utfärdade ett intyg/brev. När påven Clemens V bannlyste och upplöste Tempelherreorden år 1312 överlät hertig Otto I av Pommern Rörchen och dess egendomar åt Johanitterordens munkar. Bland egendomarna har uppenbarligen också ingått kapellet i Wiejkowo. Om de två kyrkor som Otto av Bamberg grundade i Wolinområdet på 1120-talet kommer det att berättas mer i denna boks avslutande kapitel. Vi fortsätter nu prästens ögonvittnesberättelse:

”När vi kom ner hamnade våra stövlar djupt nere i gyttjan och vi hade svårt att röra oss mot det hörn som barnen pekade mot. Precis där stenarna hade fallit kunde man se ett svart, mörkt hål som bara ett barn skulle kunna krypa in i. Det tog inte långt tid innan några män breddade hålet genom att plocka ut först ett lager av stenblock och sen ett annat som fanns under. Detta lager verkade mycket äldre. Då hålet blev större förstod vi att det undre lagret av stenarna dolde en smal gång som pekade rakt fram och när vi belyste den med våra lyktor så uppenbarade sig en brant stentrappa bara en bit längre ner. Lille Heinrich berättade att trappan ledde ner till en liten kammare med ett ovalt tak och att det var där som han hittade guldföremålen. En av männen kröp in och sen ville fler följa efter honom men han ropade nästan direkt att det ovala utrymmet var så litet att det bara var två män som skulle få plats där inne. Dessutom var det vattendränkt

Fig 150: I Rörchen (Rurka) nio mil söder om Wiejkowo finns fortfarande denna kyrkobyggnad bevarad från 1100-talet. Det är inte omöjligt att kyrkan i Wiejkowo en gång sett ut på liknande sätt. Foto: Wikimedia/File: Chapel_in_Rurka_1.jpg/Jan Jerszyński/ CC BY-SA 2.5.

och luften inuti luktade förfärligt så ingen vågade sätta sina fötter i vattnet som mest påminde om en svartsoppa tillagad på ruttna växter och inälvor.

Jag var bland de sista som fick se rummet och då kunde jag konstatera att det rörde sig om en liten kammare byggd av obearbetade stenar av olika storlekar. Det var en mycket primitiv konstruktion men skenet bedrog för den var, trots sin enkelhet, oerhört solid. Denna konstruktion uppfattade jag som mycket äldre än fundamentet från 1120-talet som var byggt av bearbetade jämna block. Förbrända träbitar, som hittades senare när rensningsarbetet fortsatte, tydde dessutom på att det en gång stod en träbyggnad på denna plats och att denna troligen förstörts i brand. Min första tanke var ju också att någon måste avsiktligt ha murat igen korridoren som ledde till kammaren och så, när en ny byggnad uppfördes på samma plats, fattade man inte någon misstanke om att muren dolde en gång och en kammare. Tidsgapet mellan branden och nybygget från 1120-talet var dessutom kanske så pass stort att ingen mindes att den gamla byggnaden hade underjordiska gångar.

När väl alla, en efter en, kröp in genom gången och fick se kammaren med egna ögon återstod bara frågan kring vem som skulle kasta sig ner i det smutsiga och illaluktande vattnet för att kontrollera om det möjligen fanns fler värdefulla föremål liggandes på botten. Ingen var faktiskt beredd att offra sig och till sist så blev det vår lille Heinrich som återigen fick kasta sig i det äckliga vattnet. Han var varken rädd för eller äcklad av det illaluktande slammet. En efter en plockade Heinrich guldsmycke efter guldsmycke, flera hundra småmynt, silverstavar och guldtråd. Till allas stora förvåning bärgade han även en silverbägare och ett guldhölje efter ett krucifix. Höljet var rikt dekorerat med färjade stenar och hade latinsk bibeltext på sidan. Vi hittade även ett bröstkors ("Brustkreuz") som enligt en inskription tillhörde munken Reginbratus som enligt texten titulerade sig epccivaldin.

Arbetet med att genomsöka kammaren tog hela natten och vi tvingades dra ut Heinrich flera gånger för han tappade ofta andan och höll på att svimma. Även andra upplevde att det var helt omöjligt att andas i kammaren. Trots andningssvårigheter återhämtade sig Heinrich mycket snabbt varje gång han var ute i det fria och var sen alltid lika ivrig att vända tillbaks till kammaren för att söka efter fler föremål.

Arbetet fick ett abrupt slut när Heinrich råkade plocka ut en sidosten ur muren och från hålet som uppenbarade sig tog han först ut ett svärd och sedan, till allas förtret, en mänsklig skalle. Detta var faktiskt för mycket även för den modige Heinrich och arbetet fick omgående avbrytas. Vi blev mycket rädda för alla förstod genast att vi inkräktade på gravfriden och detta skulle få oanade konsekvenser. Även de mest obildade och obelästa visste ju att andarna skulle plåga de som gjorde brott mot gravfriden och detta faktum gjorde att alla medlemmar av Tribsovs församling drabbades från denna Herrens dag av fruktan för spöken, vampyrer och varulvar."

Plötsligt avslöjades alltså ett namn som på ett eller annat sätt var knutet till graven, nämligen en munk vid namn Reginbratus. Av inskriptionen på bröstkorset kan vi läsa att Reginbratus var *"epccivaldin"* dvs. *"epc civ aldin"* som betyder *"biskop i biskopsdömet Aldinburg"* (Oldenburg). Hans namn kommer åter att dyka upp i den här boken vid ett senare tillfälle. Ett drygt sekel efter lille Heinrich fynd kunde nämligen ytterligare föremål med ingraverade namn bärgas från kryptan. Vi sparar dock detta avslöjande till ett senare avsnitt i boken.

Det är inte svårt att föreställa sig de scener som nu måste ha utspelats runt den leriga marken kring det lilla hålet. Upphetsningen måste ha varit enorm. Flera män har säkert tagit sig in i kryptan för att med förvåning, skräck och förundran själva se vad som dolts under jord. Det bestämdes att prästen skulle ta ansvaret för föremålen som fanns i kryptan till dess herr Berg kunde bestämma vad som skulle göras med fyndet. Herr Berg var ju ägare till marken på vilken den medeltida kyrkoruinen låg. Han var emellertid svårt sjuk och deltog därför inte personligen vid mötet. I stället blev det hans dotter Alexandra som fick agera i hans frånvaro:

"Hela fyndet tillföll markägaren men fru von Berg, min kära kusin Alexandra, som jag uppfostrade och undervisade i Bibelns ord, bestämde att betala ut en hittelön till "die alten". Beloppet motsvarande 1/3 av guldets vikt. Glädjen blev då stor bland familjerna för de kunde nu emigrera och ansluta till deras bröder och systrar som under befälet av den gode Billerbecksonen Överlöjtnanten von Rohr, som också var lille Heinrich namne, bosatt sig i utkanten av staden Mequon (i Wiscosin, USA). *Före söndagsmötet hade de endast 50 amerikanska dollar och nu var deras kapital på 1000 amerikanska dollar helt återställt. Med Guds nåd fick man alltså hela det beloppet som man hade anförtrott den svekfulle bedragaren Herr Lebrecht vars handlande var ovärdig en kristen.*

Fru Berg bestämde också att behålla 1/3 av guldet och utsåg mig som rättfärdig domare vid fördelningen av

resterande 2/3 som hon ansåg skulle tillfalla dem som var delaktiga när fyndet gjordes. Efter noga övervägande bestämde jag att den nya församlingen skulle behålla 1/3 (som omtalats ovan) av guldet men att resten skulle tillfalla vår käre Heinrich som hittade kryptan, och även om det var mer slump än skicklighet så agerade han så modigt när han plockade upp de värdefulla föremålen från det illaluktande vattnet, vilket ingen av de vuxna karlarna klarade av eller ens vågade försöka sig på.

Vid fördelningen av guldet, vilket var fyndets mest värdefulla del, agerade Alexandra utan sin mans eller sin faders tillåtelse eller medverkan men hon trodde att en god gärning skulle visa vår Herre att hon var en god mans dotter. Hon ville inget annat än att se sin fader återhämta sig efter hans slaganfall. De thaler som hon betalade till herr Hofmeister skulle alltså räcka till att köpa 1182 preussiska tunnland (på polska = morgi) vilket motsvarade 748 tunnland mark i Amerika enligt Herr Hofmeisters beräkningar. Jag minns att han läste i ett av breven från kolonisterna att minsta tomtstorlek (på polska dzialka, kallas det så?) bestod av 80 amerikanska tunnland och kostade 100 amerikanska dollar."

Ödet hade alltså spelat församlingen i händerna. I stället för att hävda markägarens rätt till hela skatten skänkte Alexandra en tredjedel av guldet till församlingen. Hon omvandlade dock guldvärdet till pengar och dessa fick en herr Hofmeister förvalta för sockenborna. Plötsligt och mycket oväntat hade man fått pengar som kunde ersätta de insamlade medel som prästen Krause stulit från församlingen. Resan till Amerika kunde nu bli verklighet.

Fortfarande låg alltså, genom Alexandras givmildhet, hela skatten intakt i den delvis vattenfyllda kryptan. I väntan på att kryptan kunde säkras i eller invid det nybyggda kapellet tog man dock ut alla guldföremålen och förvarade dessa i herrgården. *"Silvermynt, juveler, silver, armringar"* lämnades dock kvar i kryptan. En trädörr uppsattes för att säkra att ingen kom in. Snart därefter påbörjades uppförandet av ett nytt kapell på den gamla kyrkoruinens plats. Att det är frågan om kyrkan i Wiejkowo framgår av en tidningsnotis år 1843, fig. 149. Då meddelas nämligen att den 25 november 1842 hade denna kyrka fått en donation av hustrun till prästen Berg i "Gross Weckow". Hustrun har *"för den i Gross Weckow uppbyggda nya kyrkan"* skänkt två altardukar, ett krucifix och två altarljusstakar.[186] Tidpunkten för kyrkbygget stämmer helt med uppgiften att arbetet i april 1841 ännu inte kunnat igångsättas på grund av regn. Det kan också noteras att donationen inte är gjord av Alexandras far som då troligtvis var död. Även detta stämmer med att dagboken omtalar hennes far som svårt sjuk år 1841.

Vid uppförandet av den nya kyrkan och det därtill direkt angränsande nybyggda prästhuset anlades två intill varandra liggande källarrum och från det inre av dessa kunde man, efter att ha öppnat en nytillverkad, bastant trädörr, nå ner till den lägre liggande kryptan. Nedgången med källartrappan täcktes av en stor sten. När detta arbete var klart återbördades alla guldföremål till kryptan. Då församlingen emigrerat var det nu bara lille Heinrich, prästen och Alexandra som kände till hemligheten. Ytterligare en person skulle dock snart få reda på fyndet.

Nu dyker det nämligen plötsligt upp ett nytt namn i prästens dagboksanteckningar, en man som i prästens dagböcker går under benämningen "store Heinrich". Efterforskningar har visat att denne är en i arkeologins världshistoria mycket berömd person. Låt oss därför nu ta med honom i vår berättelse.

En man kallad ”Store Heinrich”

Vi återvänder nu till Antoninas beskrivning av dagböckernas innehåll. Nedanstående texter är gjorda av henne utifrån citat av prästen i dagboken en tid efter året 1841:

”Store Heinrich, min gode vän Ernsts son, fick också pengar (av fru von Berg) så det räckte väl för hans resa till Rostock i Mecklenburg och vidare. Han var hela tiden avundsjuk på vår lille Heinrich eftersom han önskat hitta källaren först. När det senare visade sig att han aldrig någonsin nämnde för sin far, sina systrar eller bröder om fru von Bergs penninggåva, trodde jag att han skämdes för att ha tagit emot pengarna. Men senare visade det sig att så inte var fallet för pojken (alltså store Heinrich) skulle växa till en lögnare, som aldrig erkände att han hade fått hjälp utan i stället påstod att det enbart var tack vare hans köpmannasinne som han lyckats bli förmögen.”

”Lille Heinrich”, guldskattens upptäckare, stannade kvar ett antal år hos prästen. Sedan emigrerade han till Amerika. Han skrev efter en tid tillbaka till sin morbror prästen och bad denne sända över lite av hans del av guldet. Men hur skulle denna transport kunna ske utan någon stöldrisk? Prästen fick då uppgift om att hans släkting ”store Heinrich” beslutat att åka över till Amerika. Det fanns alltså plötsligt ett ypperligt tillfälle att få över guldet på ett säkert sätt. Antonina refererar vad som står i dagboken:

”Det omtalades att de väntade på ett besked från den store Heinrich som under kort tid blivit en respekterad köpman och reste genom hela Europa. Vår pastor tyckte dock aldrig om honom och såg honom som lögnaktig och girig som ständigt hittade på historier om sina upplevelser. … Jag minns att i journalen (dagboken) från 1850 stod att det var knappt en vecka före Kristi födelse 1850, som vår pastor och den store Heinrich (Ernst son) träffades i Stettin. Pastorn fick vänta på ankommande resenärer från Königsberg flera dagar vid samma tidpunkt vid stationen i Stettin eftersom det var osäkert kring store Heinrichs ankomst. När de väl träffades så blev vår pastor mycket besviken på att Heinrich skyndade till Berlin och inte avsatte mer tid än endast några minuter för att ta hand om lite guld som skulle överlämnas till den unge Heinrich som då redan fanns i Amerika. Vår pastor skrev att den äldre Heinrich spenderade mer tid till att säga `Hej då` till sina engelska medresenärer än att prata med hans avlidna mors släkting (dvs. dagbokens pastor) och skyllde på någon händelse i Wa(o)ldenberg. De hade inte setts på flera år och pastorn visste inte om han verkligen kunde lita på honom. Men han var ju redan rik så varför skulle han stjäla lite av lille Heinrichs guld.”

I ett brev, daterat 1851, som ”lille Heinrich” skriver hem till prästen bekräftar han att han i New York mottagit pengarna men bara haft ett kort möte med *”köpmannen”* som, enligt hans beskrivning, blivit en bildad man och som skämdes för att möta honom. Prästen skriver också i sin dagbok att ”lille Heinrich” alltid var den mera intelligente av de två och att han hade förmågan att kontrollera sina känslor utan att vara oärlig. ”Store Heinrich” kunde, enligt prästen, däremot flera främmande språk men han var också en notorisk lögnare som använde sin förmögenhet för att främja bilden av sig själv som en hjälte och en adelsman, alltid ute för att bli berömd.

Denna beskrivning av ”store Heinrich”, gjord av en av hans nära släktingar, är givetvis föga smickrande. Man blir också lite konfunderad när lille Heinrich skriver att han i New York fått pengar och inte guld av den ”store Heinrich”. Med tanke på prästens erfarenhet av ”store Heinrichs” påstådda, utpräglade girighet är det frågan om var guldet tagit vägen och om den överlämnade sum-

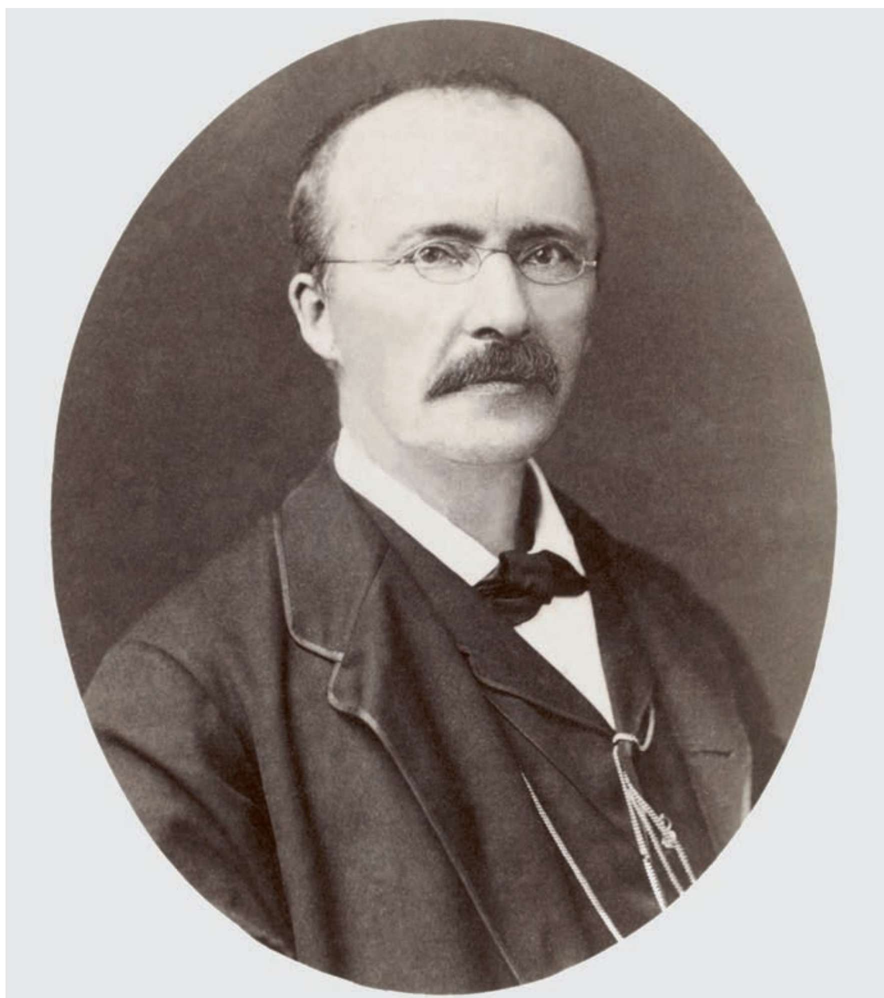

Fig 151: Heinrich Schliemann, i prästen från Wiejkowos dagbok kallad ”store Heinrich”. Foto: Wikimedia/Public Domain.

man verkligen har stämt med guldföremålens vikt och antikvariska värde.

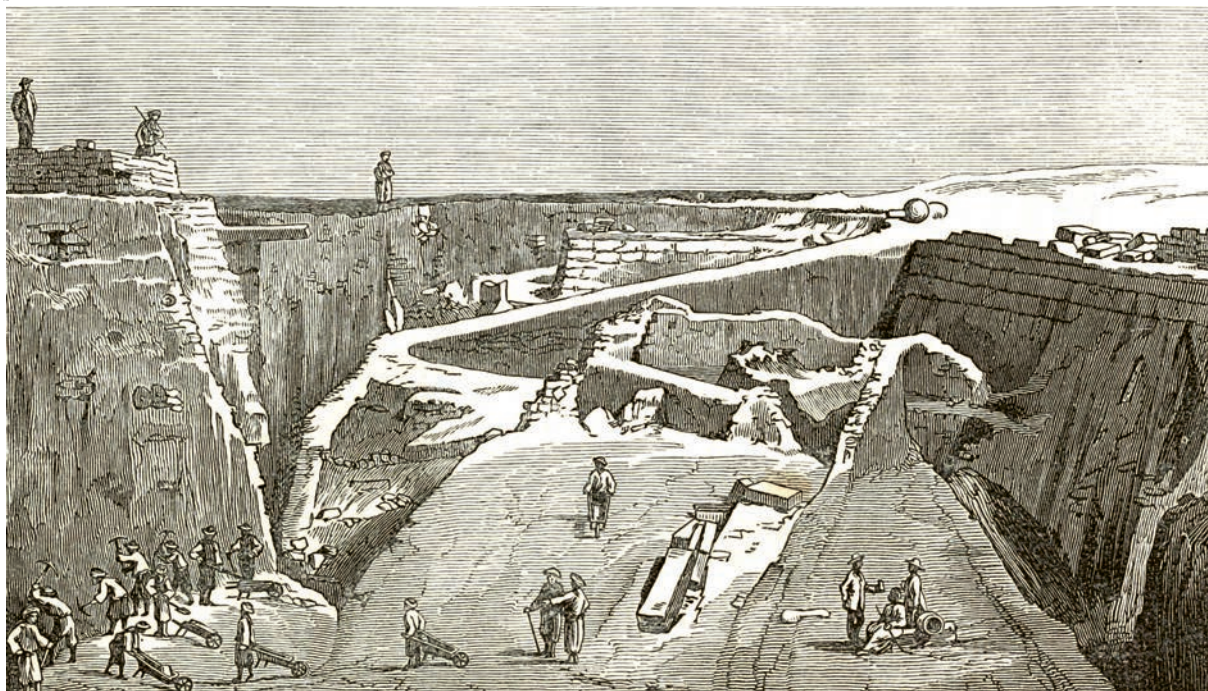
Vem var då denne ”store Heinrich”? Ingen mindre än Heinrich Schliemann, Trojas och Mykenes utgrävare, född år 1822. Hans far Ernst, eller Ernest, Schliemann var en protestantisk präst i den lilla staden Neu Buckow i Mecklenburg-Schwerin endast tio mil öster om Wiejkowo. I Schliemanns självbiografi målas det upp ett äventyrligt men också ett förmöget liv. Början hade emellertid varit allt annat än bekymmersfri. Sitt uppehälle fick han under många år tjäna genom att arbeta i olika handelsbodar. År 1841 beslöt sig Heinrich för att emigrera till Venezuela. Den 28 november lättade skeppet ankar från Hamburg och satte segel. Efter flera dagars motvind strandade man emellertid vid den holländska kusten. Genom kontakter lyckades det sedan honom att få ett arbete som kontorist i Amsterdam. Schliemann, som var språkbegåvad, började nu bl.a. lära sig ryska. Året 1846 sändes han

av sin uppdragsgivare till Ryssland där han snabbt blev en självständig handelsman och grundade ett eget handelshus.

Våren 1850 begav sig Heinrich till Amerika för att hälsa på sin bror som ett år tidigare hade emigrerat. Resan var dock förgäves eftersom han vid framkomsten fann att brodern avlidit. Eftersom han befann sig i Kalifornien just den 4 juli 1850 när Kalifornien blev en av Amerikas stater blev han automatiskt amerikansk medborgare.[187] Här ska han ha grundat en bank för handeln med guld. Det var under den amerikanska guldruschens stora dagar och affärsmannen Schliemann såg uppenbart möjligheter i snabba pengar i denna lukrativa rörelse. Han ska, åtminstone vad han själv säger, också personligen ha mött Amerikas president och talat med honom. Vad inte Schliemann berättar är att han också vid denna resa varit en budbärare till "lille Heinrich" i New York. Tidpunkten stämmer väl med vad denne fattigare släkting senare berättar i sitt tackbrev tillbaka till prästen i hemlandet.

Heinrich Schliemann återvände snart till sin affärsverksamhet i Ryssland. Hans språkintelligens var, enligt hans egna noteringar, häpnadsväckande. Redan som ung hade han på mindre än två år lärt sig engelska, franska, holländska, spanska, portugisiska och italienska. Lägg därtill ryska och de språk han sedan lärde sig, nämligen polska, svenska och grekiska – det sista språket ska han ha lärt sig på bara sex veckor! Hans förmögenhet växte och i sina memoarer kunde han senare stolt berätta att: *"Himmeln har på ett underbart sätt välsignat mina handelsföretag, så att jag i slutet av 1863 befann mig i besittning av en förmögenhet, som överträffade mina äregirigaste förhoppningar."* Att vi här har en man som helt svarar till prästens noteringar i sin dagbok om

Fig 152: Utgrävningen av Troja. Bild från Heinrich Schliemanns publikation år 1880.

att han använde sina pengar för att framhålla sig själv för att bli berömd stämmer. På baksidan av ett fotografi av honom i Ryssland har han skrivit *"Fotografi av Heinrich Schliemann, f.d. bodbetjänt hos herr Hückstaedt i Fürstenberg, nu grosshandlare i S:t Petersburg, ärftlig rysk hedersborgare, domare i S:t Petersburgs handelsrätt och direktör i den kejserliga statsbanken i S:t Petersburg."*

Redan vid barnsben ska hans intresse för den antika grekiska historien ha grundlagts. När han därför uppnått ekonomiskt oberoende och dessutom lärt sig nödvändiga språk begav han sig i väg för att försöka hitta det mytomspunna Troja. Han upptäckte också platsen vid en utgrävning i den turkiska byn Hisarlik. Utgrävningarna pågick mellan åren 1871 och 1873 och han bekostade själv ett hundratal arbetare. Av en ren tillfällighet fann han under den sista utgrävningsdagen den 15 juni 1873 en enormt stor skatt som han genast påstod hade tillhört den forna härskaren Priamos. Han skickade hem alla arbetare och grävde sedan själv fram skatten. Snabbt smugglade han ut denna ur landet. Senare har det visat sig att fyndet inte kan härröra från Priamos tid.

Några år senare spädde Schliemann på sin internationella berömmelse då han i ruinerna efter den antika staden Mykene grävde fram ett antal gravar med rika föremål. I en av dem ska ha legat en dödsmask i guld och givetvis blev denna grav av Schliemann genast förklarad som kung Agamemnons. Denne Agamemnon var den store fältherren i kriget mot Troja. Troligtvis rör det sig dock om gravar som är betydligt äldre än denne härskare.

Schliemann har i modern tid inte undgått misstankar om att han i sitt skryt till och med kan ha förfalskat vissa uppgifter i sin arkeologiska forskning. Man har t.ex. menat att Agamemnons guldmask kanske är en förfalskning. Han ska bl.a. ha

Fig 153: Agamemnons guldmask som Heinrich Schliemann återfann i Mykene. Foto: Wikimedia/File: MaskeAgamemnon. JPG/DieBuche/CC BY-SA 3.0.

haft kontakter med en guldsmed i Aten. Detta är ju givetvis allvarliga misstankar. Masken befinner sig i dag på det arkeologiska museet i Aten. En metallanalys av masken skulle eventuellt kunna bringa klarhet i frågan men museet har inte velat genomföra en sådan.[188] Detta är givetvis tråkigt med tanke på att man t.ex. vid metallanalys kan få fram om ett guldföremål innehåller guld från Sydamerikanskt område. Om så skulle vara fallet kan masken inte vara äldre än femhundra år. Wiejkowoprästens omdöme om honom i egenskap av nära släkting är i detta sammanhang intressant: *"Vår pastor tyckte dock aldrig om honom och såg honom som lögnaktig och girig som ständigt hittade på historier om sina upplevelser"*.

Vad en stormflod år 1872 avslöjade

Efter denna utfärd till Amerika, Turkiet och Grekland lämnar vi nu i vår berättelse den ”store Heinrich” åt sitt öde och i stället backar vi tillbaka några år, till året 1844. Detta år flyttade nämligen prästen från Wiejkowo och han tog då med sig sin systerson, den ”lille Heinrich”. Flyttlasset gick till en av Antonina i sina avskrifter av dagboken inte namngiven ö men en ö som kyrkan ska ha köpt nära Stralsund och Rügen. Antonina får guida oss genom prästens tyska dagboksanteckningar som hon med stort intresse tagit del av och som hon också skrivit om till sin dotter:

”Nu har jag hoppat tillbaks till den delen av journalerna som beskriver vistelsen på Rügen. Anteckningarna spänner över flera år och det framgår att stora delar av tiden spenderas på en närliggande ö där vår pastor hjälper till med skolundervisning. Han är tydligen intresserad av en änka som är en frekvent besökare på ön. Lille Heinrich följde tydligen pastorn till ön och han hade med sig hälften av sitt guld vilket orsakade pastorn stora bekymmer varenda gång de skulle resa. Vår pastor skrev ofta om att Heinrich skulle även han få åka till Amerika och att guldet behövdes för att säkra hans resa men mellan raderna kunde man utläsa att vår pastor kände inre oro över det faktum att man var tvungen att ta med sig guldet överallt.”

Även om vi inte får namnet på ön kan man emellertid genom de orter som omtalas helt säkert bestämma denna. Detta kommer att ha en enormt stor betydelse för den efterföljande berättelsen. Namnet på ön är nämligen mycket välkänt inom internationella arkeologiska kretsar. Vi läser i Antoninas brev:

”Man kunde utläsa stor glädje i pastors beskrivningar av vissa händelser under vistelsen i Plogshagen. Det var nog i fru Elsas sällskap, änkan som brukade göra besök från Rügen, som han trivdes mest. Han beskrev livet på ön som enkelt men bekymmersfritt. Det står även att han satte det i regel att skicka Heinrich för att köpa den goda fisken i Neuendorf. Pastorn målade även tavlor, mest landskap med väderkvarnar, och spenderade mycket tid bland de få människorna och deras barn som då fanns på ön.”

Ön i fråga är Hiddensee, en långsmal ö som ligger direkt intill Rügens västkust. På denna ö befinner sig alltså under en längre tid de två från Wiejkowo. Den ena har som bagage med sig hälften av sin tredjedel av guldföremålen från den påträffade kryptan. Snart började emellertid bekymren. ”Lille Heinrich” hade blivit så gammal att den preussiska staten krävde att han skulle göra militärtjänst. Detta framgår av prästens oroliga kommentar. Vi läser med Antoninas ögon vad prästen skrev i sin dagbok:

”Tiden var knapp och vi hade inget val utom att låta min Heinrich lämna Preussen snarast möjligt. Han skulle annars snart kallas in till den preussiska militärtjänsten som var obligatorisk för alla pojkar äldre än 16 år, skrev pastorn. Han var beredd på att Heinrich snart skulle lämna Preussen och förespråkade dessutom hans emigration men när det väl var dags för hans avresa så var ingen av dem redo. Allt gick så snabbt när Heinrich anslöt till köpmännen som skulle till Hamburg att han inte alls hann förbereda sig eller ens säga ett riktigt farväl till sin morbror. Han följde köpmännen utan sina böcker och brev som han ärvt från sina föräldrar och utan guldet som lämnades kvar nergrävt. Pastorn som var hans ende morbror och som både uppfostrade och tog hand om honom under hela hans uppväxt tog det mycket hårt. När Heinrich försvann på väg till det nya landet blev därför pastorns liv inte längre detsamma. Han stannade kvar på Rügen i några år till men kring 1848 på grund av oro för krig mot Danmark reste han tillbaka till trakterna kring Cammin och Wollin.”

”Lille Heinrich” kunde, med ”store Heinrichs”, dvs. Heinrich Schliemanns hjälp, fly undan en hotande militärtjänst genom att år 1846 i all hast som medlem i en för oss okänd preussisk familj gå ombord på ett skepp i Hamburg på väg till Amerika. Hur det gick för honom där borta i det stora landet i väster framgår av det brev som han år 1869 sände hem till prästen. Antonina skriver:

”Till skillnad från de andra byborna som åkte före honom stannade han tydligen permanent i staden vid kusten där hans skepp anlöpt (New York). Han begav sig alltså aldrig till de andra utan blev kvar i staden på grund av en flicka som han fattade tycke för.”

Genom brevet får vi en viktig uppgift i vårt detektivarbete – vi får veta att Heinrichs efternamn var Boldt. Han skriver i brevet att han och hustrun Elisa hade fått tre barn och att de bor i New York. Hustrun är åter gravid. I en senare folkräkningslista från New York från året 1870 möter vi hela familjen som då består av fyra barn. Vi får också här uppgift om Heinrich Boldts födelseår, 1830. Han var alltså elva år när han första gången kröp ner i kryptans skattkammare och hittade guldskatten.

I brevet berättar Heinrich att han deltagit i det amerikanska inbördeskriget. På ett flertal sidor skildras hur han och Charles, en färgad soldat, räddat varandras liv mer än en gång och på så sätt lyckats komma tillbaka till deras regemente strax innan ett stort slag. Heinrich tror att det endast var genom Guds försorg som detta kunde ske eftersom de båda var goda och rättskaffens män. På några rader berättar han också att han skulle behöva att man grävde upp de saker som de, dvs. han och prästen, en gång hade gömt (alltså guldet på Hiddensee).

Fig 154: Ön Hiddensee med Neuendorf och Plogshagen där den lille Heinrich grävde ner en del av Harald Blåtands guldsaker. Foto: Wikimedia/File: Karte Hiddensee.png/NordNordWest/ CC BY-SA 3.0.

Brevets mottagare, prästen i hemlandet, fick dock aldrig se brevet. Han hade redan avlidit. Via dagböckerna kunde Antonina följa prästen då han strax före det dansk-tyska kriget år 1848 återvänt till Wolin/Camminområdet där gravfyndet en gång gjordes. Prästen beklagar sig i sin dagbok över att han inte före avresan från ön hade hittat ”lille Heinrichs” gömda guld. Han skriver dock att han inte oroade sig över detta eftersom han fortfarande hade tillgång till den dolda kryptan där merparten av guldskatten fanns bevarad. Dagböckerna slutar emellertid strax före år 1869. Heinrich Boldts brev, tillsammans med en mängd andra brev, placerades i prästens fem digra dagböcker och där fick brevet ligga till dess Antoninas nyfikenhet gjorde att det öppnades och lästes.

Ovan relaterade uppgifter i prästens dagbok är helt sensationella och kommer att klargöra en nästan 150-årig arkeologisk gåta som innehållit många obesvarade frågetecken. Vi måste därför nu förflytta oss tillbaka till den 13 november 1872. En svår storm drabbade sydvästra delen av Östersjön. I staden Skanör i Skåne vid sydvästra kusten av Sverige kom en flodvåg så hög att den vräkte sig över de ca 1,6 meter höga tångvallar vilka i Skanör skulle hindra högvatten från att översvämma staden. Den desperata befolkningen samlades på det högsta området, dvs. inne i Skanörs kyrka. Vattenytan fortsatte dock att stiga varför man i panik började lägga upp plankor på ryggstöden till kyrkbänkarna för att komma undan vattnet som helt täckte kyrkans golv. Än i dag vittnar en sten mitt i Skanör om denna naturkatastrof. Minnesstenen restes efter stormfloden och här har man huggit in den högsta vattennivån, en markering som ligger 2.3 meter över den nuvarande havsnivån. Stenen har visserligen flyttats i sen tid men har troligtvis placerats på samma nivå som den tidigare hade. På andra platser i södra Danmark har man givetvis också berättelser om denna förödelse, på vissa ställen steg vattenytan till nästan fyra meter över det normala.[189]

Bakgrunden till denna väldiga katastrof, vilken drabbade hela den sydvästra delen av Östersjön, var en under flera dagar ihållande nordvästlig och nordlig vind som pressade ner enormt stora vattenmängder genom Öresund och de danska sunden in i södra Östersjön. Östersjöns vattenyta höjdes på detta sätt successivt. Den 11 och 12 november gick vinden med växande styrka över till att bli nordostlig och den 13:e hade man orkanstyrka. Nu pressades de stora vattenmängderna som fanns i de norra och östra delarna av Östersjön mot sydväst där det redan samlats stora vattenmängder och katastrofen var ett faktum.

Den tyska kusten drabbades givetvis lika hårt som den svenska. När vattnet slutligen drog sig tillbaka gjorde några fiskare på Hiddensee, denna långsträckta ö strax väster om Rügen som omtalats ovan, ett fynd som har karakteriserats som ett av världens märkligaste skattfynd från sen vikingatid. Två år senare kom ytterligare en stormflod och då återfanns fler föremål från samma skatt. Rudolf Baier, museichef i det vid denna tid relativt nyinstiftade museet i staden Stralsund, råkade strax efter händelsen år 1872 höra talas om fyndet och begav sig genast till platsen och lyckades köpa in föremålen. Troligtvis har det funnits fler föremål ur skatten men dessa har gått förlorade i samband med att fyndet gjordes. Rudolf fick säkert inte med sig allt. Skattens totala storlek är alltså okänd. Uppgiften från Skanör om stormflodens maximala vattennivå gör att vi kan söka nergrävningsplatsen för Hiddenseefyndet långt upp från själva stranden.

Det som återstår av skatten från Hiddensee är totalt 16 guldföremål varav de flesta är tillverkade

i så kallad filigran- och granuleringsteknik, fig 157. Detta är en avancerad och svårbemästrad guldsmedsteknik. De av Rudolf Baier räddade guldföremålens totala vikt uppgår till 598,2 gram. Skatten består av en flätad halsring, ett cirkulärt spänne och 14 hängsmycken av vilka tio stycken är korsformade och försedda med bilder av fågelhuvuden. Stilmässigt har man menat att tillverkningstiden bör ligga kring åren runt 970. Kvaliteten på dessa guldföremål är fullständigt enastående. Skatten räknas därför till de mest framstående som vi känner från vikingatiden.

Dessa utsökta guldföremål har givetvis förbryllat forskarna i ett och ett halvt sekel. Vid tolkningen av föremålens historia har man utgått från att dessa är så unika och har varit så värdefulla att de måste ha tillhört en kung, i detta fall vikingakungen Harald Blåtand. Men hur har de hamnat på den under vikingatiden troligtvis öde ön Hiddensee? Teorierna har varit många.

Några har menat att den sårade Harald Blåtand själv på sin väg till Jumne/Wolin skulle ha grävt ner skatten. Andra har menat att det är någon storman på Haralds sida i hans kamp mot sin son Sven Tveskägg som efter kungens död grävt ner skatten. Någon har inte alls kopplat den till Harald Blåtand utan i stället till den norske kungen Olav Trygvason som i sjöslaget vid Svolder år 1000, för att undgå att bli tillfångatagen, ska ha hoppat överbord och tagit skatten med sig. Detta slag stod dock inte vid Hiddensee utan vid Oders mynning. Uppgiften om platsen kommer från den tidigare omtalade handskriften *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”*. Ytterligare en teori är att skatten har varit kopplad till Sigrid, Sven Tveskäggs hustru

Fig 155: Utdrag av lista över innevånare i New York i juni 1870. Här är noterad lille Heinrich (Heinrich Boldt) och hans familj.

som efter det att hon ca år 1007 lämnat sin man för att fara hem till Polen råkat ut för en olycka eller kanske en sjörövarattack vid Hiddensee.[190] Många har alltså teorierna varit men till skillnad från alla dessa vet vi nu med säkerhet bakgrunden till skatten.

Fyndet gjordes nämligen vid det lilla fiskeläget Neuendorf, exakt samma plats som prästen och Heinrich så väl kände. De två har bott i Plogshagen direkt intill Neuendorf och Heinrich gick till fiskeläget nästan dagligen för att köpa nyfångad fisk. I brevet från Heinrich, tre år innan stormfloden svepte in och avslöjade den fantastiska guldskatten på Hiddensee, beklagar han sig över att han gömt guldet och inte tagit med det till New York. Vi vet också genom prästens bekymrade anteckningar att Heinrich under sin vistelse på ön hade med sig halva sin andel av guldet från kryptan och att prästen vid sin avflyttning från Hiddensee inte hittat Heinrichs nedgrävda guldföremål. Detta ger också svar på en annan fråga om Hiddenseeskatten. Varför finns det i detta skattfynd enbart guldföremål? Andra större skatter från vikingatiden där guld förekommer kännetecknas ju ofta av förekomst av både silver- och guldföremål. Svaret är alltså att det beror på att Heinrich Boldt till ön endast tog med sig hälften av sin del av guldföremålen, inte silvret, från kryptan i Wiejkowo.

Jag återkommer till prästen och lille Heinrich vistelse på Hiddensee längre fram i boken. Med stor sannolikhet fanns det nämligen i detta område fler undangömda saker som kan kopplas till historien om Harald Blåtands grav.

Fig 156: Flygfoto över Hiddensee med Neuendorf och Plogshagen. Foto: Wikimedia/File: Hiddensee, Neuendorf-Plogshagen (2011-05-21).JPG/Klugschnacker/CC BY-SA 3.0, cropped.

Fig 157: Några av guldföremålen från Hiddenseeskatten.
Foto: Bo Jörgen Nielsen.

HISTORIEN EFTER 2:A VÄRLDSKRIGET

Vi började denna bok med andra världskrigets fasor och lovade att återkomma till krigets slutskede längre fram i berättelsen. Nu är tiden inne; nu är vi framme vid krigsåret 1945. En av nazistiska SS tvångsrekryterade chaufförer, en präst och tre bröder kommer att bilda huvudpersonerna i det som nu ska avslöjas. För den nazistiska tyska armén är detta år allt förlorat. Vi skriver början av mars månad. I sin bunker i Berlin sitter den vansinnige och nerknarkade tyske ledaren och han drömmer fortfarande drömmar om sitt tusenåriga tyska rike. Ovanför honom mals Berlin sönder av ryska kanoner. Så våldsamt är läget också över stora delar av Tyskland, så också kring städerna Cammin och Wolin vid den södra Östersjökusten. Mitt i kulregn, bombexplosioner och stora flyktingskaror utspelas i detta område i nuvarande norra Polen ett kaotiskt drama. Ett drama som i vår berättelse kommer att vara återberättat av personer som själva upplevt detta helvete. Det är ett händelseförlopp som finns dokumenterat i mängder med privata brev. Händelser som inte varit kända förrän Tomas Sielski i Malmö år 2014 tillsammans med författaren började en efterforskning i Tomas farmors enorma samling av bevarade brev från tiden. Ett hittills dolt skrivet källmaterial av så stor volym att man häpnar. Och där, under det pågående andra världskriget, stiger den skandinaviska vikingatiden fram ur historiens dimmor och den blir plötsligt mycket påtaglig. Här är den smått fantastiska men sanna historien!

Striden om en vikingatida guldplatta

År 1986 flyttade två unga män, Tomas Sielski och hans bror Andreas, från Polen till staden Malmö i Sverige. Med i flytten var också deras föräldrar, fadern Andrzej Sielski och hans hustru Iréne men också deras farmor Stanislawa. Farmodern hade vid flytten med sig stora mängder med lådor av personliga tillhörigheter, inte minst brev och andra handlingar. Det är detta unika familjehistoriska material som bildar grunden i det detektivarbete som den här boken nu kommer att fokusera på. Vid utförseln av familjens tillhörigheter från Polen gällde fortfarande den östeuropeiska misstänksamheten mot demokratierna i väst, inte minst riktat mot de personer som ville och hade möjlighet att bosätta sig utanför östblocket. Innan flytten granskades därför ägodelarna noga, bokfördes och många fotograferades. En del saker godkändes inte för utförsel medan resten fick polska statens tillståndsstämpel för utförsel och därmed godkännande om ägarförhållandena. Farmodern hade vanan att alltid spara på allting, till och med små och till synes bagatellartade anteckningar. Detta är en ibland frustrerande egenskap när högarna av både dokument och saker växer men i denna vår berättelse och dess efterforskningar var hennes samlariver en otrolig tillgång. Nära 250 stora lådor med material var det arv som Tomas Sielski fick ta över när hans farmor dog den 12 februari 2014.

Tomas och hans hustru Ewa har två barn, Maja och Julia. Barnen hade ofta besökt gammelfarmor och det hände att de ibland fick spännande saker med sig hem. På detta sätt hamnade både smycken, mynt och andra föremål i barnens händer. En del av dessa föremål användes som leksaker; någon uppfattning fanns inte om att det kanske kunde finnas ett historiskt värde kopplat till sakerna. Den 31 augusti, samma år som farmodern avlidit, drabbades Malmö av ett av de värsta skyfallen i mannaminne. På motorvägarna dränktes bilar i vattenmassorna och otaliga källare överfylldes av vatten. Detta drabbade också farmoderns källare i det höghus där hon hade bott. I källaren förvarades vid den tiden fortfarande en mindre del av hennes efterlämnade tillhörigheter i stora lådor. Allt var vattenskadat och fick kastas utan att det fanns möjligheter att närmare granska innehållet. Ett troligtvis ödesdigert och fruktansvärt misstag vilket kommer att berättas mer om längre fram i boken.

I Sverige får skolbarn lära sig mycket om historia och där ingår givetvis också den skandinaviska vikingatiden. Nu hände det sig att Tomas och Ewas dotter Maja under en skollektion fick se bilder på några vikingatida föremål med ingraverade texter. Dessa texter liknade ju något som hon sett bland de föremål som hon och hennes syster Julia fått av gammelfarmor och som de samlat i ett skrin. Med ett barns nyfikenhet öppnade hon vid hemkomsten från skolan skrinet och där låg mycket riktigt en rund, gråaktig metallplatta med upphöjda bokstäver. Samma konstigt formade bokstäver som hon sett i skolan. Maja började putsa plattan. Den grå hinnan försvann och plattan började glänsa och glimma, som om den vore gjord av guld. Föreställ er denna tioåriga flickas förundran. Nästa dag tog hon med plattan till skolan och visade den för sin lärare. Läraren blev givetvis förvånad men hade inte någon djupare kunskap om vad det kunde vara för något. Men det såg riktigt gammalt ut. Det är med denna händelse i ett modernt svenskt skolrum i Oxie i staden Malmö som ett ytterst märkligt detektivarbete

Fig 158: Sommaren 2014 drabbades Malmö av svåra översvämningar vilket senare fick konsekvenser för utredningen av Haraldguldet. Här ses en översvämmad motorväg i Malmö med helt dränkta bilar.

kom att starta. För föremålet var och är gammalt – mycket gammalt. Från vikingatiden!

Maja kom hem och hade en spännande sak att berätta för sin syster och sina fortfarande ovetande föräldrar. Att metallplattan som Julia och hon lekt med kanske var tusen år gammal. Förvåningen blev stor. Familjen hade kommit från det kommunistiska Polen och föräldrarna hade i stort sett inte någon kunskap alls om den skandinaviska vikingatiden. I det sovjetstyrda Polen hade ju all västerländsk historia i det närmaste varit bannlyst. Vem skulle familjen vända sig till för att få veta mer? Maja visste på råd. Hon öppnade sin dator och sände ett mejl till den svenske historikern Dick Harrison som ofta figurerade i svensk television. Efter en tid fick hon svar. Utan att ha sett plattan annat än på en bild menade Dick att den visst kunde vara från vikingatiden. Nu hopade sig frågorna kring guldplattan. Varför hade farmodern ägt den – var kom den från? Var den verkligen äkta och var den verkligen av gediget guld och inte bara förgylld? Och om den var av guld, varför hade den då varit gråaktig innan Majas arbete med putstrasan?

Eftersom guldplattan måste ha kommit med farmoderns saker från Polen var det självklart att Tomas tog kontakt med polska arkeologer och sände över fotografier på plattan. Effekten lät inte vänta på sig. Arkeologerna häpnade över föremålet och ställde givetvis en mängd frågor. Frågor som Tomas inte kunde svara på eftersom han vid den tidpunkten knappast alls kände till någonting om föremålets historia under den tid den varit i hans släkts ägo. Dess historia låg ju gömd i farmoderns många bevarade brev som alla vid den tiden låg

olästa i mängder med stora papplådor. Trots den begränsade kunskapen om föremålet ifrågasatte inte polackerna att det verkligen kunde röra sig om ett tusenårigt originalföremål. Det framgick tydligt av kontakterna att de därför gärna ville att guldplattan skulle komma till ett polskt museum. Men skulle detta vara rätt väg att gå? Efter att ha funderat över den historiska informationen som texten på plattan gav ansåg Tomas att föremålet i första hand borde komma till Danmark eftersom guldplattans text omtalade namnet på den danske vikingakungen Harald Blåtand. Danmark har världens längsta regentdynasti och den nuvarande drottningen i Danmark har Harald Blåtand som sin anfader. Självklart skulle i första hand hon ha tillbaka sin forntida släktings guld.

”Pappa, tänk om jag kunde få ge den till den danska drottningen”, var dottern Majas önskan.

Nu inträffade en både märklig och sorglig sak. Efter detta ställningstagande om Danmark som framtida hemort för guldplattan spreds plötsligt tvärsäkra påståenden inom akademiska kretsar att guldplattan skulle vara en förfalskning! När Tomas vände sig till de statliga danska antikvariska myndigheterna fick han, i de tillfällen de ens ville besvarade hans förfrågan, uppgiften att guldplattan saknade allt intresse. Den var ju en förfalskning. Man kunde dessutom, utan att vilja se föremålet, konstatera att det rörde sig om en förfalskning som inte kunde vara äldre än 1700-talet – troligtvis mycket yngre! Någon påpekade till och med föraktfullt att det var en modern ”souvenir”.

När Tomas sökte få kontakt med det statliga Kungliga Myntkabinettet i Stockholm fick han samma nedslående svar – ryktet hade spridit sig från Danmarks antikvariska myndigheter att det var en förfalskning. Stockholms statliga antikvariska värld var därför inte intresserad att befatta sig med föremålet. Utan att ha sett föremålet var man tvärsäker i sitt uttalande: ”Det är definitivt inte fråga om ett föremål som är samtida med kungen Harald Gormsson.” Samma besked, att det hela rörde sig om en sentida förfalskning, fick Tomas från det statliga Lunds universitets historiska museum. Trots att museet fanns endast två mil från Tomas bostad var man inte intresserad av att han skulle få visa upp det. Informationen från de danska kollegerna räckte. Något som var häpnadsväckande var att guldplattan nu plötsligt hade klassificerats som ett ”mynt”. Metallplattan är ju gjuten i ett enda exemplar i en så kallad förlorad form och inte präglad vilket skulle ha varit fallet om det var ett mynt. Så kan det alltså i modern tid gå till när forskare inte är intresserade av att studera ett gammalt föremål in situ.

I det läget spred sig av förståeliga skäl en stark olust hos Tomas familj. Det gick till och med så långt att Tomas far, arg över att bli utpekad som en eventuell förfalskare, ville att man skulle göra sig av med guldet. Tomas tog därför guldplattan och lade den på disken till en guldhandlare i Malmö. Guldsmeden bekräftade det som alla antikvariska myndigheter förnekat, nämligen att föremålet var av guld. Han var beredd att köpa det för 20.000 svenska kronor, baserat på guldvikten. I detta kritiska läge tvekade Tomas. Han visste ju att ingen i hans släkt sysslat med förfalskningar. När han nu stod där i affären med guldplattan i sin hand och åter läste texten på plattan om Harald Blåtand, om daner och om Skåne tog han det avgörande beslutet. Han tackade guldhandlaren och lämnade affären med guldplattan i sin ficka. Tack Tomas, för att du våga gå emot svenska och danska antikvariska bedömningar!

Då ingen hjälp stod att få från antikvariskt håll gick nu Tomas ut på sociala medier. Resultatet var

nedslående. Plötsligt blev guldplattan ett enormt diskussionsämne och totalt okunniga personer i ämnena guld och vikingatid gjorde häpnadsväckande uttalanden. På något sätt låg dock föremålet där i hemmet i Oxie och pockade på att man skulle söka dess historia. Ett telefonsamtal till en gammal bekant, juristen Pontus Weman Tell i Stockholm, var en väg att gå. Pontus sökte genast kontakt med Kungliga myntkabinettet i Stockholm för att få mer information om deras påstående om förfalskning. Resultatet var dock nedslående. Det statliga museet bryddes sig inte ens om att svara honom. Pontus gick nu vidare.

På Internetforumet ”World of coins” lade han ut sin egen teori om att guldplattan kanske kunde vara en bröllopsgåva från Harald Blåtands tid. Den holländske numismatikern Peter Kraneveld instämde i detta resonemang. I detta läge fick Tomas genom rekommendation av dansken Jan Eskildsen kontakt med författaren till denna bok. Denne har bl.a. varit chefsarkeolog och museichef på Malmö museer med en av Sveriges största arkeologiska verksamheter och dessutom med en av landets större myntsamlingar. En kväll bjöd han hem Tomas och dottern Maja för att närmare kunna granska föremålet och ta del av historien bakom detta. Så bör givetvis alla museimän ha handlat – man måste ha alla fakta på bordet för att kunna uttala sig någorlunda säkert. Att själv se och kunna studera ett existerande föremål är självklart en grundläggande förutsättning om man vill försöka förstå dess historiska värde. Att så inte skett tidigare i detta fall är djupt beklagligt och förvånande. Mötet denna kväll i författarens hem skulle bli minst sagt omtumlande!

Fig 159: Maja Sielski och Sven Rosborn när guldplattan presenterades för honom i november 2014.

På sociala medier var vid denna tidpunkt den allmänna uppfattningen att det hela rörde sig om ett guldmynt. Innan författaren sett föremålet och fått uppgift om dess storlek hade därför hans misstanke fallit på att det hela kanske kunde röra sig om ett så kallat ”Charonsmynt”. Charon var den gamle färjeman som enligt grekisk och romersk mytologi rodde de avlidna över floden Acheron till dödsriket Styx. Som betalning krävde han ett mynt av ädelmetall. Man placerade därför ett sådant under den dödes tunga eller på annan plats i graven. Stackars de som saknade sådana mynt. De fick efter döden som skuggor irra omkring vid flodens strand utan att komma över till Styx.

Även om seden med Charonsmyntet fanns under antiken levde den kvar in i kristen tid. En variant av färden över dödsfloden kan också ha ingått i skandinavernas gudavärld. För vikingarna fanns givetvis också ett dödsrike och där härskade dödsgudinnan Hel. För att komma till detta rike var man tvungen att färdas över en flod eller å – inte i en båt men väl över den så kallade ”Gjallarbron”. Vakten vid denna bro var inte en gammal man som i Charonvarianten utan en ung kvinna. När prästen Adam av Bremen på 1060-talet beskrev hedningarnas dödsrike omtalar han att detta omgavs av floden Styx med dess niofaldiga krökar.[191] År 2018 utgrävdes ett större gravfält från tiden före vikingatiden vid Vindinge nära Roskilde i Danmark. I två gravar hade man lagt små guldbitar i de dödas munnar. Här har vi alltså ett troligt, tidigt belägg för Charonseden även i Skandinavien.

För de kristna var det emellertid färjemannen som krävde sin betalning och den traditionen har i högsta grad varit levande långt fram i tiden. Därför händer det att man hittar mynt i äldre kristna gravar. Seden levde faktiskt kvar nästan in i modern tid. Författaren har en gång personligen träffat den legendariske danske riksantikvarien Peter Vilhelm Glob som då berättat för honom att i hans ungdom hade fortfarande danska fiskare på Nordsjön en guldring i örat. Detta för att säkert ha något att betala färjemannen till dödsriket med om man drunknade. Var det kanske sådana tankar som gjorde att också till och med den danske kungen Christian IV, död år 1648, alltid bar en guldring i sitt öra?

Tanken på ett Charonsmynt försvann emellertid snabbt i samma stund som Tomas och dottern

Fig 160: Den danske kungen Christian IV bar en öronring av guld, kanske en garanti för att kunna betala för färden över till dödsriket. Målning av Jakob van der Doordt år 1611.

Fig 161: Vid den första analysen av guldplattan på Lunds universitet var intresset stort bland forskare och forskarstuderande att ta del av undersökningen.

Maja visade fram fyndet hemma hos författaren. Förbluffad stirrade jag på den metallplatta av guld som nu låg på bordet i mitt vardagsrum. Detta var ju inget litet mynt som alla sociala medier på Internet och inte minst de offentliganställda antikvarierna i Danmark och Sverige påstått. Detta var en gjuten guldplatta som måste ha tillverkats i ett enda unikt exemplar och i en storlek som inte alls hade med mynt att göra. När författaren sedan den 21 november 2014 lade upp fotografier av guldplattan på Facebook och hänvisade till sin på Internet publicerade längre utredning om fyndet, dödades effektivt alla tidigare myntteorier och fyndet blev en riksnyhet. Även i Polen slogs nyheten upp stort och familjen Sielski deltog i ett morgonprogram i polsk TV som sågs av miljoner tittare. Den helt nya teori som nu författaren lanserat gick ut på att detta var en minnesplatta som vid Harald Blåtands död ca 985 nedlagts i vikingakungens grav. Kungen borde alltså ligga begravd på platsen där guldplattan hittats. Misstankarna om var denna plats fanns gick till den lilla kyrkbyn Wiejkowo, endast tre kilometer från Wolin i norra Polen. Staden Wolin var vikingatidens Jumne – en plats där Harald Blåtand enligt Adam av Bremen ska ha dött av sina sår.

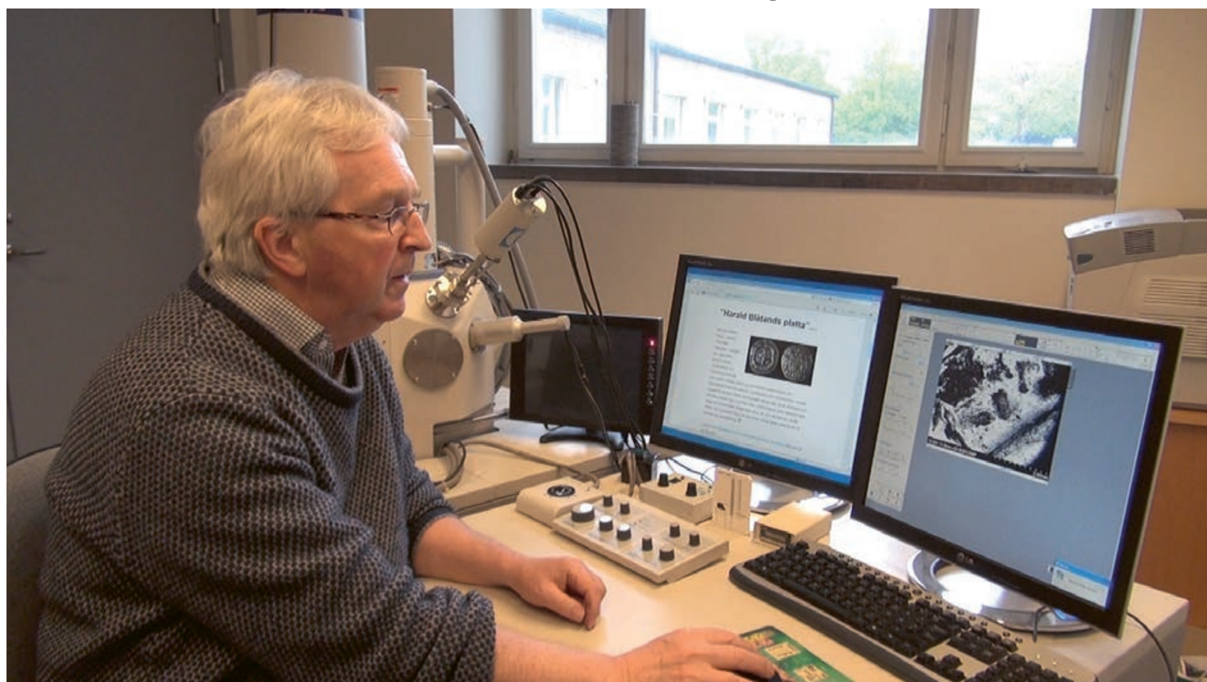
Nu gällde det att i ett första steg i efterforskningarna kring fyndet utvinna all tillgänglig information från guldplattan självt. Ett team av svenska vikingaexperter samlades på Lunds universitet för

att i ett avancerat mikroskop kunna detaljstudera plattan. Det kunde då säkerställas att plattan var tillverkad i en så kallad förlorad vaxform och att formen har stått på högkant när guldet hälldes i. Detta avspeglade sig i de svaga spår av vågor i metallens yta som uppstått när den flytande metallen hällts i formen. Denna smälta har inte varit tillräckligt varm och därför har det i formens övre del uppstått dessa karakteristiska, svagt skönjbara vågspår då smältan under påfyllningen hunnit kallna något.

Plattans ena sida innehåller en längre textrad. Vid tillverkningen av vaxpatrisen har man skurit ut bokstäverna i vax och tryckt fast dessa på vaxplattan. Detta har gjorts relativt slarvigt. På flera ställen noteras nämligen håligheter mellan vaxbokstav och underliggande vaxplatta vilket också medfört liknande små hål i slutprodukten. Detta om något bevisar att plattan tillverkats i en så kallad förlorad vaxform – att den endast gjorts i ett exemplar. Vid en eventuell prägling, alltså hårt tryck, kan nämligen definitivt inte sådana håligheter uppstå.

Tomas Sielski hade tidigt låtit ett privat företag, KarAna Ädelmetall, undersöka plattan. Detta är ett av Sveriges största som speciellt arbetar med att undersöka guldföremåls sammansättning och därmed metallens värde. Man har således stor erfarenhet av de legeringar och föroreningar som finns även i äldre guldföremål. Resultatet av fem prov visade på olika guldhalt på mellan 84% och 91% guld samt inblandning av silver och koppar. Små mängder av järn, zink och bly överraskade. På företaget hade man aldrig, trots sin gedigna erfarenhet av guldföremål från 1700-talet och framåt, sett en sådan sammansättning. Man misstänkte därför att det skett en omedveten förorening under

Fig 162: Professor Leif Johansson vid Lunds universitet klargör genom elektronmikroskopisk analys guldplattans olika metallsammansättningar.

tillverkningen vilket kunde tyda på att det skett i en äldre och primitivare gjutverkstad.

Givetvis nöjde sig inte förfalskarteorins anhängare med detta analysresultat. Analysen skulle inte ha gjorts på tillräckligt vetenskapliga grunder! För att skingra alla eventuella frågetecken företogs därför en ny undersökning, denna gång vid Lunds universitet. Professor Leif Johansson vid Lunds universitets geologiska institution gjorde en noggrann undersökning av plattan med hjälp av ett elektronmikroskop. Guldhalten varierade kraftigt i de säkra prov som togs utan syre, från 83,3% – 92,8%. En sådan variation är mycket ovanligt i ett och samma föremål om det skulle vara frågan om en yngre kopia. Det kunde dessutom bekräftas att bokstäverna på plattan inte är applicerade på plattan i efterhand utan allt är gjutet i ett sammanhang. Utifrån dessa vetenskapliga analyser vid ett av Sveriges ledande universitet var således alla tankar helt eliminerade om att detta skulle röra sig om dels ett präglat mynt, dels enbart en förgylld metallplatta.

Trots dessa faktauppgifter ville emellertid inte de institutioner som tidigare stått bakom förfalskarteorin ge med sig. Prestigetänkande verkade nu helt ha tagit överhand över vetenskapliga fakta och undersökningsresultat. Fortfarande envisades man t.ex. häpnadsväckande nog att kalla metallplattan för ett präglat mynt. I maj 2015 fick emellertid den internationellt kände numismatikern Lars O. Lagerqvist, tidigare chef för Kungliga myntkabinettet i Stockholm och expert på mynt- och medaljförfalskningar, möjlighet att själv se guldplattan. Med på detta möte var Tomas Sielski, Sven-Olle Olsson, arkeologidocenten Anders Ödman och författaren. Lars O. Lagerqvist hade inte tidigare följt debatten och hade således inga förutfattade meningar. Enligt hans bedömning fanns det absolut ingenting som tydde på att det skulle röra sig om en förfalskning eller ett renodlat ”fantasimynt” som någon också menat. Nu, efter att ha hört sin pensionerade chefs uttalande, ändrade sig plötsligt det svenska myntkabinettet i Stockholm. Man ansåg plötsligt, fortfarande utan att vilja se föremålet, att guldplattan måste vara äldre än 1500-talet men ville heller inte bekräfta att det kunde röra sig om ett föremål från 900-talet, dvs. från Harald Blåtands tid.

Det kompakta motståndet från Danmark att vilja se guldplattan som ett originalföremål från vikingatiden började samtidigt att mjukas upp, men bara lite. Denna förändrade inställning hade sitt upphov i att den danske historikern Anders Lundt Hansen, efter att ha intervjuat alla som haft tillgång till guldplattan, redovisade fyndet i ett längre reportage i den akademiskt ansedda danska tidningen ”Weekendavisen”. Några månader senare, i november 2015, skrevs en artikel i den danska tidskriften ”Siden Saxo” som utges av Rigsarkivet i Danmark. Nu menade man att guldplattan tillkommit i samband med ett försök att helgonförklara Harald Blåtand någon gång i perioden 1050-1125. Artikeln skrevs dock märkligt nog utan att man tagit kontakt med varken Tomas Sielski, författaren eller den lilla forskargrupp med anknytning till Lunds universitet som bildats kring arbetet med guldplattan. Man hade alltså inte tillgång till de senaste forskningsrönen, endast vad författaren tidigare publicerat och givetvis också alla de felaktigheter som fanns på Internet.

Det ska i detta sammanhang noteras att författaren långt innan artikeln i danska Rigsarkivets tidskrift ”Siden Saxo” arbetat efter den teori som då lades fram, dvs. att ett eventuellt försök till helgonförklaring av Harald Blåtand legat bakom det faktum att kungen låg begravd i en välvd stenkammargrav. Det hela var nämligen tämligen självklart. Kungen har givetvis som kristen gravlagts snabbt

Fig 163: Tomas Sielski håller upp Harald Blåtands guldplatta för den danske journalisten och historikern Anders Lundt Hansen.

efter sin död – enligt äldre kristen sed skulle detta ske mycket kort tid efter dödstillfället. Harald måste därför först ha lagts i en träkammargrav, ett vid denna tid för skandinaviska stormän brukligt och snabbt sätt att gravläggas på. Att föra upp en underjordisk stenkrypta i anslutning till dödstillfället har inte varit möjligt eftersom en sådan skulle ha tagit avsevärd tid att bygga. Först i ett lite senare skede måste därför kungens kvarlevor och gravgods ha överförts till en ny grav. En sådan efterbehandling av en kropp måste därför tyda på att man vördat den avlidne på ett speciellt sätt.

Ointresset från dansk sida visade sig emellertid också senare. Birkbeck, University of London, arbetade med en nyutgåva av handskriften ”Jomsvikingarnas saga” från 1100-talet och som handlade om bl.a. Harald Blåtand. Man ville då ha med guldplattan som illustration inne i boken och vände sig till danska Rigsarkivet. Från dessa fick man emellertid svaret att detta var en förfalskning. En professor tyckte att uppgiften var märklig och tog då själv kontakt med Tomas Sielski. Av honom fick man all den information om fyndet som Rigsarkivet inte varit intresserat av att ta del av. Efter detta var det ingen tvekan om att guldplattan skulle vara med i den nya publikationen ”The Saga of the Jómsvikings. A translation with Full Introduction” som kom ut år 2018. Plattan placerades till och med som bokens omslag.

Det är nu dags att redovisa den otroliga historien bakom guldplattan, en historia som har kunnat sammanställas och säkrats inte minst genom de mängder av dokument som hela tiden funnits tillgängliga i ärendet hemma hos familjen Sielski. Vi börjar det hela i nordvästra Polen under andra världskrigets sista skälvande och fasansfulla månader.

När ryssarna kom 1945

Man skrev maj månad 1945. Tre polska bröder återförenades i staden Köslin, nuvarande Koszalin, i Västpommern nära södra Östersjöns kust. När tyskarna vid andra världskrigets utbrott år 1939 gick in i Polen hade bröderna tvingats gå skilda vägar. De lyckades alla överleva kriget och nu såg de varandra på nytt och glädjen var givetvis stor. Kriget hade skoningslöst gått fram över deras land och bröderna var, liksom miljontals andra människor, svårt märkta av nazismens fanatiska härjningar.

Den äldste i brödrakretsen var Michael Sielski och han skulle precis fylla 30 år. Under kriget hade han inte stillatigande sett på hur nazisterna härjat i hans land utan han hade anslutit sig till den polska motståndsrörelsen. År 1943 tillfångatogs han av tyskarna och fördes till det ökända koncentrationslägret Auschwitz-Birkenau. Under svåra umbäranden lyckades Michael på ett mirakulöst sätt överleva fångenskapen och den brutala verkligheten i lägret. I slutet av kriget tvingades han och 66.000 andra fångar att genomföra den s.k. dödsmarschen till ett annat koncentrationsläger. Efter en kortvarig sjukhusvistelse i tjeckiska Prag begav han sig, utmärglad efter att under lång tid ha lidit brist på mat, till familjen i Koszalin.

Den andra brodern var Theodor Sielski. Under de sex år som kriget varade hade hans lott fallit på att efter faderns inträffade död ta hand om brödernas mor, Maria Sielska och deras lillasyster, Janina Sielska. Efter kriget hade familjen varit bland de första polska bosättarna i den tidigare tyskdominerade staden Koszalin. Den tredje brodern Stefan Sielski var major i den polska armén. Han hade deltagit i striderna mot nazisterna och efter den tyska kapitulationen blev han förflyttad till Koszalin och utnämnd till befälhavare för de väpnade styrkorna i området. Koszalin hade varit tyskt under lång tid men skulle nu tillfalla Polen. Enligt beslut av de allierade i augusti 1945 skulle den nya gränsen mellan Polen och Tyskland dras längs floden Oder tio mil väster om Koszalin.

Stefan fick som befälhavare den otacksamma uppgiften att ansvara för säkerheten för de nya polska bosättarna. Laglöshet rådde i området. Organiserade polska banditgäng, den polska antikommunistiska motståndsrörelsen och inte minst demoraliserade sovjetiska arméförband härjade vilt och rövade och mördade bland civilbefolkningen. I denna besvärliga tid stod de tre bröderna Sielski samman och trots de svåra förutsättningarna lyckades de etablera sig i Koszalin och kunde nu våga se lite ljusare på framtiden.

I augusti 1945 fick Stefan Sielski kommandot över en styrka som skulle skydda en polsk delegation som skulle ta över administrationen av den tidigare tyska ön Wolin på vilken också staden med samma namn ligger. De allierade hade nämligen vid Potsdamkonferensen samma månad beslutat att gränsen mellan Polen och Tyskland skulle dras väster om ön Wolin. Detta var fullständigt oväntat både för polackerna och för tyskarna. Hundratals tysk-pommerska familjer hade i krigets slutskede evakuerats till denna ö och i tron att ön skulle förbli tysk hade familjerna tagit med sig många av sina tillhörigheter. Nu skulle de plötsligt tvingas bort. Reglerna var hårda. Familjerna skulle endast få lov att föra med sig lite handbagage med kläder.

Det var under dessa omständigheter som Stefan mötte en tysk präst som i sin tur presenterade honom för en annan tysk, Otto. Denne var inlagd på öns fältsjukhus och vårdades här för skottska-

dor i benen. Stefan blev intresserad av vad både prästen och Otto hade att berätta för honom och han behövde något att anteckna på. Han fick då Ottos tyska arbetsbok och använde denna som anteckningsblock. Med en blyertspenna har Stefan sedan skrivit ner ett flertal minnesanteckningar från sjukhussamtalet. Det var mest namnen på de personer som Otto berättade om som nu hamnade i arbetsboken. Denna finns fortfarande i behåll hos Tomas Sielski, som så mycket annat skrivet material ur familjens släkthistoria från denna tid.

Stefans mor Maria var tyska och hennes söner behärskade därför både polska och tyska. Det fanns alltså inga språksvårigheter och under samtalets gång fick den tvåspråkige Stefan höra några mycket märkliga historier. Otto berättade bl.a. att han varit med om att hjälpa ett antal judar och andra av nazisterna jagade personer att fly till Sverige. Bland namn som återfinns i Stefans anteckningar i Ottos arbetsbok är också namnen på personer som hjälpt ett antal av dessa, av nazisterna dödsdömda och icke önskvärda människor, att fly. Ett av namnen på dessa motståndsmän är Walter Sommerlath, den nuvarande svenska drottningens far.[192]

I dag finns ett stort material bevarat som berättar om denna tid i familjen Sielskis liv. Hela händelseförloppet är också beskrivet i Stefans och Michaels egna, på 1950-talet nedtecknade berättelser. Tack vare deras bekantskap med Otto fick de dessutom tillgång till ett unikt och tidigare helt okänt historiskt källmaterial från det gamla arkiv som prästen i Wiejkowo haft. Det finns dessutom ett mycket omfattande och viktigt dokument i form av en åtskilliga sidor lång, nedskriven intervju med Otto på 1960-talet. Otto hade en dag kommit hem till familjen Sielski för att se efter sina efterlämnade saker. Stefan och Michael var vid tillfället bortresta men Stanislawa Sielskas mor Antonina var just då på besök hos sin dotter. Otto kom att stanna i flera dagar. Antonina, som

Fig 164: Michael Sielskis fångdräkt som han bar under sin vistelse i det nazistiska fånglägret Auschwitz-Birkenau.

vid den tiden var museiföreståndare för ett medeltidslott i Polen, fick därför möjlighet att ingående intervjua Otto om hans liv under och efter kriget men också om händelserna kring själva gravfyndet i stenkryptan. Till sin hjälp kan hon ha använt sig av en rullbandspelare som fanns i hemmet. Både hon och hennes dotter kunde dessutom konsten att stenografera. Intervjuerna med Otto blev därför väl dokumenterade.

Först i och med upptäckten av guldplattan år 2014 har detta unika historiska källmaterial kommit i dagen. Vid flytten till Sverige på 1980-talet tog nämligen Stanislawa, som den notoriska samlare hon var, med sig enorma mängder av allehanda privat material. Tusentals osorterade och i många lådor utspridda brev, handlingar och handskrivna noteringar finns i materialet. Detta var okänt för hennes sonson Tomas Sielski. Först när författaren ville försöka få fram mer bakgrundsmaterial kring Harald Blåtands guldplatta började Tomas gå igenom farmoderns efterlämnade saker som låg undangömda i mängder med stora papplådor. Succesivt kunde detta originalmaterial sorteras och katalogiseras. Många lösa och utspridda sidor kunde nu sammanföras till den helhet de en gång utgjort, bl.a. intervjutexterna med Otto och också Antoninas avskrifter av Ottos hustrus dagbok som förts under kriget. I detta material dyker det också upp mycket intressanta och hittills okända relationer mellan svenska och tyska intressen under slutet av andra världskriget. I denna bok kommer vi dock endast att beröra just det material som har med Haraldguldet att göra.

Låt oss nu koncentrera oss på detta! Under sin tid på fältsjukhuset sommaren 1945 hade Otto hela tiden varit orolig för sin familj som fortfarande var kvar på andra sidan om floden öster om Wolin. Bara några månader tidigare hade han varit med om att hjälpa till att gömma ett antal kistor som tillhörde två tyska adelsfamiljer vilka då befann sig på flykt västerut mot Wolin. Kistorna hade lastats på en vagn och tre arbetare, vilka var anställa hos den ena familjen, hade fått uppdraget att hjälpa till med transporten. Vagnen skulle egentligen till södra Tyskland men under våren 1945 hann den anfallande ryska röda armén före och skar av flyktvägen söderut. Man hade därför i stället tvingats att ta vägen mot Wolin.

Vid samma tid var de tyska försvarslinjerna öster om Wolinområdet i upplösning. Folk flydde hals över huvud västerut i riktning mot staden Wolin. Åtskilliga kolonner med fordon och hästsläp blockerade vägarna. Vagnen med kistorna satt snart hopplöst fast. De två adelsfamiljerna fortsatte därför utan sin vagn mot säkerheten i Wolin. Vagnen hade fastnat på en väg nära Ottos gård. Enligt vad en av adelsmännen, von Flemming, senare berättat tappade han kontrollen över kistorna vid en plats ett antal kilometer öster om Wolin. På Ottos gård fanns också den tyska prästen från området. Eftersom prästen hade tjänstgjort i de kyrkor som fanns på de tyska adelsfamiljernas landområden kände han sedan gammalt Otto. På gården hade samtidigt en tysk arméadjutant tagit skydd. Denne hade med sig två personer från en högre tysk officers familj som han lovat eskortera i säkerhet västerut; en sjuk kvinna och hennes spädbarn.

Goda råd var nu dyra – ett säkert gömställe för de i vagnen kvarlämnade kistorna med saker måste genast hittas. Otto ledde dem till en i skogen vid hans gård belägen, avlång byggnad. I en av tyskarna byggd källarbunker invid denna satte man in kistorna och efter detta har man på något sätt dolt ingången, troligtvis med jord. Bunkern hade under kriget använts av tyska SS till att förvara stöldgods

varav en del i krigets slutskede, enligt Ottos egen berättelse, flugits till Sverige. Fortfarande fanns det i mars 1945 material kvar i bunkern som hade stått i tur att flygas ut.

Efter slutfört arbete återvände alla till Ottos gård i förvissning om att de saker som anförtrotts dem nu på bästa sätt blivit gömda. Den tyske arméadjutanten hade under tiden ridit iväg för att ansluta sig till adelsfamiljerna vid bron över till Wolin. Här hade han lyckats få över familjerna till ön genom att kontakta Wolinförsvarets tyske befälhavare. Innan dessa tog sig över floden hade en av dem, von Flemming, emellertid bett honom att ta ett större, inpackat föremål tillbaka till gömstället vid Ottos gård.

På sin häst återvände därför adjutanten och beordrade Otto och de tre arbetarna att de alla åter skulle bege sig till detta gömställe, en väl dold underjordisk bunker. Enda sättet att ta sig in i bunkern var nu via ett ventilationsschakt. Otto fick, med det stora, insvepta föremålet i händerna, försöka krypa in i källaren via en brunn i vilken en ventilationskanal mynnade. Han hade dock knappt kommit in i ventilationsschaktet förrän adjutanten sköt de tre arbetarna. Tysken försökte också döda Otto när denne var halvvägs in i ventilationsschaktet. Otto lyckades dock, svårt skottskadad i benen, krypa in i säkerheten i bunkern.

Den tyske adjutanten red iväg i förvissningen om att den dolda bunkern nu skulle förbli hemlig. Efter en tid dök emellertid prästen upp och möttes då av en förfärlig syn. Kropparna efter de tre skjutna arbetarna låg nerslängda i brunnen. Med stor möda lyckades prästen hjälpa den sårade Otto ut ur sitt fängelse. Efter att ha lämnat av den sårade för vidare färd till fältsjukhuset i Swinemünde på ön Wolin försökte prästen ta sig tillbaka till Ottos gård men misslyckades på grund av de pågående striderna. Bron mellan Wolin och fastlandet hade också samtidigt blivit totalförstörd genom bombning och det var först i maj 1945, efter häftiga strider, som sovjetiska styrkor lyckades inta ön.

Fig 165: Stefan Sielski (i mitten). Bilden är tagen i Köslin samma dag som den polska delegationen skulle bege sig till Wollin. I bakgrunden syns byggnader som fram till krigsslutet tillhörde Wehrmachts Garnizon Köslin.

Tre månader senare kom en polsk delegation till Swinemünde för att ta över administrationen av den stora ön. I delegationen ingick Stefan Sielski och det var nu som han kom i kontakt med både prästen och Otto. Efter Stefans intervju med Otto bad denne honom om att han skulle ordna så han blev utskriven från sjukhuset. Otto ville, trots att han fortfarande hade svårt att gå, så snart som möjligt ta sig hem för att få kontakt med sin hustru och sitt barn. Han var också beredd att visa Stefan platsen för bunkern. Han lovade dessutom att ta honom till en dold källare vid en kyrka där han några månader tidigare hjälpt den lokale adelsmannen att gömma undan saker varefter han hade murat igen och dolt källaringången.

Stefan hade dock inte ett lätt arbete med att få Otto utskriven. Hans skador var fortfarande inte helt läkta. Otto krävde emellertid att få lämna sjukhuset – oron för de sina hade gjort honom desperat. Till sist lyckades han också få läkarnas tillstånd för utskrivning och med Stefans hjälp kunde de två lämna ön och ta sig österut. Stefans bröder Michael och Theodor hade nu också anslutit till gruppen. När de kom fram till Ottos gård möttes de emellertid av synen av ett nedbränt hus. På gårdsplanen låg två nästan helt sönderbrända kroppar vilka man misstänkte var efter Ottos hustru och dotter.

Vi låter nu Michael Sielski i ett eget nedskrivet dokument själv berätta om vad som sedan hände:

”Efter den tragiska upptäckten vid Ottos gård blev vi rejält fördröjda. Det tog alltså timmar innan vi kunde lämna hans gård. Såsom riktiga kristna fick vi ju begrava resterna av hans fru och barnet medan han själv satt helt apatisk, nästan som paralyserad. Enda rörelsen han gjorde under tiden på gården var när han tog Stefans pistol och försökte skjuta sig själv. Vi fick därför binda honom med ett rep så att stackaren inte skulle hitta på andra dumheter. Till råga på allt så tappade jag min mössa, den hamnade nog i gropen vi grävde när jag placerade liken eller rättare sagt resterna av dessa. Jag kommer ihåg att solen var kraftig den dagen och jag behövde verkligen något att skydda mitt huvud med. En annan sak som har med liken att göra är att det tyska korset som jag visade när mamma (dvs. Antonia Chmielinska) *var hos oss sist, hade den döda kvinnan i sin hand när hon dog. Den behöll vi och tänkte ge Otto när han fått tillbaka fattningen så han skulle förstå att det var varken ryska eller polska banditer som dödat hans familj utan hans egna.*

Otto blev faktiskt något mer kontaktbar när vi lämnade gården. Vi körde bara en bit bort till den stora avlånga byggnaden där SS-magasinet fanns enligt Ottos och prästens utsago. I skogen intill byggnaden fann vi en lucka som täckte över en brunn som stack upp från marken. Stanken var ett bevis på att Otto talade sanning och att det fanns människolik på botten. Jag kröp in och någon meter under så fanns det ytterligare en lucka som jag fick lyfta. Jag såg direkt att luckan hade blivit träffad av en serie från ett automatvapen vilket ytterligare stärkte Ottos version av händelseförloppet.

Väl inne kom jag in i en källare som kanske var 10x10 meter, och där fanns trälådor märkta med texter som på ett germanskt språk. Otto sa att lådorna skulle flygas till Sverige så jag förmodar att det var det svenska språket. Jag har nog en avskrift någonstans som Stefan skulle visa för svenska sjömän i Stettin. Jag lyckades forcera ett hänglås i en av trälådorna med en skiftnyckel jag tog från bilen och såg att inuti fanns det bara dokument. Först i den tredje lådan hittade jag något av värde – det var det jag berättade

Fig 166: Bron över floden Dzwina med den gamla stadsdelen av Wolin i bakgrunden. Bron sprängdes våren 1945 för att försvåra för de sovjetiska trupperna att inta staden. Detta skapade problem för alla de flyktingar som försökte rädda sig över floden. Foto: Wikimedia/File: Wolin XX wiek.jpeg/Nieznane/Public Domain.

Fig 167: Tyskarna försökte i det längsta att hålla sig fast i Wolin. Här ses tyska soldater ta sig fram i skydd av provisoriska barrikader. Foto: Wikimedia/File: Bundesarchiv, Bild 183-H26409/ Unbekannt/CC-BY-SA 3.0.

om när mamma senast var i Koszalin. Sen var det några kistor av varierande storlek och dessa tillhörde de tyska familjerna, precis som Otto berättade. Jag tog inget med mig förutom det jag hittade i de första lådorna vilket gjorde oss på riktigt bra humör.

Varenda gång vi såg på Otto påmindes vi emellertid om hans tragedi. Vi var dock härdade efter 6 års krig. Det satte sina spår så död, förtvivlan och sorg var vardagsmat, speciellt för mig som var van vid både synen och stanken av lik efter mina vistelser vid olika koncentrationsläger. Men det behöver jag väl inte prata om.

Vi gav oss iväg på kvällen för att undvika uppmärksamhet. Även om hela området var avfolkat så ville vi inte stöta på ryssar eller banditer. Otto var mer kontaktbar men han påminde ständigt oss om att så fort han hade visat oss till prästgården så skulle vi antingen skjuta honom eller bara låta honom själv avsluta sitt liv. Vi försökte uppmuntra honom men våra ord lät nog ganska så falska i hans öron.

Trots hans mentala sammanbrott var det tydligt att Otto var en man från trakten. Trots det totala mörkret så ledde han oss nämligen utan att tveka en enda gång. Jag tror att vi först passerade två mindre byar på avstånd innan vi kom fram till den stora sjön och sedan kommer jag ihåg att vi leddes mellan byggnader till en kyrkliknande byggnad och det sönderbombade huset bredvid. Medan vi smög så berättade även Otto om det stora palatset, som vi kunde skymta i mörkret. Det tillhörde godsägarens familj sedan flera generationer. Det var just den godsägaren som Otto jobbade åt.

Vi tog oss ner till källaren där det fanns en massa skrot och där gjorde Stefan ett hål i den av Otto igenmurade

ingången till det andra källarutrymmet. Jag minns att det tog oss någon timme att bära ut saker som prästen ville få räddade. Vi gömde allt i skogen intill sjön i ett litet skjul. Det som lockade mest var det utlovade guldet bakom den gamla grinden. När vi lyckats forcera den så fick vi ta några trappsteg ner till en krypta som en gång möjligen tillhört en kyrka (eller kyrkan ovanpå). Den liknade källarvåningen i borgen i Lidzbark men allt var gjort av sten och inte tegel.

Det luktade både mögel, träsk eller mosse. Stefan lyste med en fackla när jag offrade mig och hoppade ner i det äckliga vattnet som dolde vad som låg på golvet. Där tog vi allt som var kvar av fyndet från 1800-talet. Mynten fanns i det fina skrinet gjort i elfenben med guldornament som vi nu har i vårt sovrum. Jag svor faktiskt som en sjöman varje gång jag fått plocka något från vattnet. Svärden fanns däremot liggande på en stenhylla på sidan.

När jag hittade ett antal tunga plattor blev vi glada för vi trodde att det var guld. När vi väl var framme i Koszalin så visade det sig att det var bly eller något likt det, inget guld. Det finns text på dem och de har vi nog kvar i skjulet i trädgården. Jag kan väl skicka bilder på texter som finns på dessa om det hjälper i mammas utredning. När vi var klara så gick vi tillbaka hela vägen till SS-magasinet. Vi var framme vid gryning, minns jag. Vi körde sen med Otto i riktning mot prästgården men väl där svängde vi mot skogen och parkerade bilen så den inte skulle synas från vägen. Otto och Stefan gick och hämtade lådorna där de lämnats i skjulet på andra sidan av skogspartiet vid sjön.

När jag tittar på kartorna idag så tror jag att det rörde sig om antingen Wiejkowo eller Mierzecin som ligger nära Wolin. När jag, Stefan och Theodor körde dit igen 2 månader senare så hittade vi lätt till det första gömstället. När vi däremot ville visa Theodor var källaren och kryptan funnits så blev jag och Stefan oense. När jag förra året åkte till Miedzyzdroje så svängde vi mot en av dessa byar men inget var sig likt."

Michael Sielskis nedskrivna berättelse ger oss en bra bild över själva fyndplatsen och dess innehåll. Tyvärr är nästan allt det som bröderna tog upp därifrån i dag försvunnet. Michael avslutar sin berättelse med att förklara hur detta gick till:

"Om ni undrar vad som hänt med sakerna så har allt guld blivit smält och sålt något år kring 1946, innan jag ens träffade Stasia. Det var tack vare de pengarna som vi lyckades behålla huset på Glowackiego. Silvermynten, de med kors och de med konstiga linjer som vi tror är arabiska, har vi kvar men de har Andrzej och Hanka lekt med när de var små vilket förklarar varför de finns lite överallt, på vinden och i trädgården. Korsen med djävulsansikten sålde Stefan till svenska sjömän i Stettin ganska nyligen. Vi behöll ett par och det paret hade guldlegering och var finare och större än resten. Som sagt så var det bara en liten del av fyndet som du hittade noteringar om i de gamla årsböckerna från prästgården. Svärden trodde jag var från Piasttiden men det är säkert såsom du säger att de är germanska eller från vikingarnas tid."

Mottagaren av hela denna långa berättelse har varit Antonina Chmielinska. Hon hade intresserat sig för de äldre föremål som fanns i det Sielskiska hemmet och ville också ha mer information om själva fyndomständigheterna. Hon har också själv sett föremålen. Det är också hon som, utifrån sina kunskaper, menat att svärden från graven var av nordiskt ursprung från vikingatiden.

Föremålen från kryptan lade bröderna i två kistor som man hittat i den övergivna herrgården invid kyrkan. Det var dessa kistor, eller *"lådor"* som Michael talar om, som man senare återvände med bil för att hämta. Kistorna, som länge förvarades i det Sielska hemmet, hade påmålade vapensköldar med namnet "von Plötz". Just denna familj hade ägt den herrgård som låg i direkt anslutning till kyrkan i Wiejkowo.

Under hela tiden vid kapellet hade Otto svåra samvetskval för att han lämnat hustrun och dottern. När sällskapet därför skulle ta sig från platsen

försökte han än en gång att ta sitt liv men i sista stund lyckades bröderna åter stoppa honom.

Allt detta skedde i uppstarten av det så kallade ”Kalla kriget” mellan Öst och Väst. Stefan Sielski blev under denna tid ansvarig för att anlägga en del av den nya gränsposteringslinjen mellan Polen och Östtyskland, en femtio kilometer lång sträcka från Wolin ner till Stettin. På order från högre sovjetiskt håll upprättades här flera tungt beväpnade posteringar. Stefan beordrades nu att ta sig an kontrollen som skulle förhindra tyska familjer att ta sig vidare till den allierade västsidan. Släkt och nära vänner till Stefan har bevittnat att detta var ett beordrat arbete som svårt skar i hans hjärta och samvete. Många var därför de olyckliga familjer som genom hans vetskap och hjälp blev utsmugglade på sin väg till den fria västzonen.

Genom detta dubbelspel riskerade Stefan sitt eget liv och allt fick också ett abrupt slut året 1950. En dag bankade säkerhetstjänsten på familjens dörr och Stefan fördes bryskt bort från sitt hem. Angivare hade avslöjat verksamheten med att föra flyktingar över gränsen. Inför en militärdomstol blev Stefan som förrädare dömd till döden genom arkebusering. Domen ändras sedan till långvarigt fängelse. Slumpen och lyckans gudinna Fortuna svingade emellertid nu sitt magiska spö. Man skrev början av året 1953. Den 5 mars avled den ryske diktatorn Josef Stalin och i den allmänna amnesti

Fig 168: Familjen Sielskis villa i Koszalin. Bakom det runda fönstret fanns det dolda utrymmet där föremålen från år 1945 förvarades.

som följde blev Stefan strax därefter benådad och kunde återvända till sin familj.

Direkt efter fängslingen hade emellertid panik brutit ut bland övriga familjemedlemmar. Vad göra med de två kistorna med föremål som man hade hemma hos sig? Här låg ju inte bara några saker från kryptan och kyrkkällaren utan också föremål från de kistor som funnits gömda i bunkern. En stor praktbibel från 1700-talet var t.ex. med bland dessa föremål. Ett rykte hade dessutom börjat spridas i området att det i det Sielskiska hemmet fanns dyrbara saker. Stefan hade nämligen år 1946 lämnat över en stor mängd handlingar från bunkern till Henryk Jagoszewski som år 1947 blev borgmästare i Koszalin men som hastigt avlidit ett år senare. Var det kanske dessa papper som lett säkerhetstjänsten till familjen och gjort att Stefan förts bort för en till synes säker död? Vad göra?

Lösningen blev att kistorna ställdes in i ett mindre utrymme på vinden till familjen Sielskis hus. Gömstället tillslöts effektivt med en uppbyggd tegelmur. Här fick kistorna med sitt innehåll under lång tid en skyddad fristad. Först i slutet av 1970-talet, i samband med renoveringen av vinden, "återupptäcktes" gömstället av Michaels son Andrzej Sielski och Antoninas son Josef Chmielinski. Historien om fyndet hade vid denna tid nästan helt glömts bort eftersom de en gång inblandade personerna då var döda. För Andrzej och Josef var emellertid fyndet en besvikelse, eller som de själva ska ha sagt, enbart bestått av "värdelöst antikt skrot". Michaels fru Stanislawa fann emellertid i en av kistorna en liten rund metallplatta med ett stort kors på baksidan. Plattan var gråaktig i färgen. Då hon var varmt kristen började hon brevväxla med en nunna i Vatikanstaten för att eventuellt få svar på vad denna platta kunde ha haft för religiös betydelse. Hon var då helt ovetande om att hon i sin hand höll Harald Blåtands guldplatta.

Fig 169: Den senare upptagna ingången till det dolda utrymmet uppe på vinden till familjens Sielskis villa.

Historien som den återgivits ovan är ju som om den varit hämtad från en äventyrsroman och inte från verkliga händelser. Men det är just verkligheten som här har återgetts. Hur kan vi vara så säkra på detta? Många saker fastställer att så är fallet. Tre bröder var själva med vid dessa händelser och har berättat om detta inom sina respektive familjer. Tomas Sielskis far lever fortfarande och har också kunnat berätta om händelser knutna

till fallet. Det finns dessutom mängder med äldre handskrivna brev och noteringar om händelserna bevarade. Under sin vistelse hos familjen Sielski på 1960-talet har Otto med hjälp av sin hustru Emmas omfattande dagbok kunnat berätta sin historia under kriget. Dagboken hade nämligen hela tiden förvarats hemma hos familjen Sielski. Ottos berättelse dokumenterades av intervjuaren Antonina som också fick dagboken. Den tyske prästen lyckades genom Stefan Sielskis medverkan fly till den allierade sidan. Innan avskedet gav han sitt på prästgården bevarade arkivmaterial till denne, bl.a. den omfattande dagbok som prästen i socknen fört under 1800-talet och där fyndet av gravkryptan i kyrkoruinen omtalas. Antonina Chmielinska tog med sig också denna dagbok till slottet i Lidzbark Warminski där hon var föreståndare. Det är i mängder med bevarade brev från henne till sin dotter Stanislawa Sielska som vi i dag finner återgivna, direkta citat ur dagboken. Våra efterkontroller av olika 1800-talsuppgifter som varit kända i andra källor har alla visat att Antoninas citat verkligen återger sådant som en gång hänt. Saker som inte kan ha varit kända för familjen Sielski på 1960-talet.

Även om många har kunnat vittna om de olika händelseförloppen är det speciellt en person som kommit att framstå som den som intresserat sig lite djupare i saken. Hennes namn var Antonina Chmielinska. Det är nu dags att presentera henne lite närmare.

Fig 170: Ett axplock ur den digra samlingen av handlingar som finns i familjen Sielskis arkiv.

ANTONINA CHMIELINSKA, FÖDD KAWECKI

I denna senare del av berättelsen om vikingakungen Harald Blåtands guldskatt har ofta en kvinna dykt upp med sitt dopnamn, Antonina. Vem var hon egentligen?

Antonina föddes år 1898 i en adlig släkt i det då tysk-polska Pommern. Fram till det första världskrigets slut bodde hon i Berlin. Hon behärskade tyska, polska och franska och i skrift även latin och grekiska. Ca 1920 gifte hon sig med Boleslaw Chmielinski och de två bosatte sig i Boleslaws herrgård på hans familjegods i skogarna mellan Torun och Warszawa. En katastrof inträffade runt året 1928 då Antonina fick se sitt hem totalförstöras i en brand. Antonina och hennes make lämnade den utbrända herrgården och flyttade till Tczew, eller Dirschau som det heter på tyska. Familjen hade gott anseende och Boleslaw blev snart stadens bankdirektör. Vargatider väntade emellertid. När andra världskriget bröt ut år 1939 fick familjen av nazistregimen erbjudande att bli tyska medborgare. När de avböjde hamnade de givetvis i onåd och fick flytta till en by nära den utbrända herrgården.

Efter krigsslutet lyckades hon och hennes make bli administratörer på de medeltida biskoparnas borg i den polska staden Lidzbark Warminski. I borgen fanns mängder med antikviteter som man där samlat under kriget och som tyskarna lämnat efter sig när de retirerade inför den sovjetiska krigsmakten. Arbetsuppgiften var enorm och trots att både hon och hennes man var gamla

Fig 171: Michaels svärmor Antonina (sittande) med sin lillebror och syster. Bilden är tagen ca 1917.

var de fram till omkring år 1970 bosatta på borgen. På sommaren varje år brukade de besöka deras dotter Stanislawa Sielska som sedan året 1945 bodde i Koszalin. Här upptäckte Antonina att dottern hade åtskilligt med handskrivet material från den tyske prästen arkiv. Man kan bara föreställa sig hennes förvåning när hon bläddrat genom några av dessa handskrifter och dagböcker. Materialet, som fordrade en närmare undersökning, packades i en stor väska och togs med hem till den gamla biskopsborgen.

Antonina hade själv sett en del av de föremål som man lyckats ta ut från kryptan vilka nu fanns hemma hos hennes dotter. Hon hoppades därför att dagböckerna och övriga handskrifter skulle kunna ge svar på frågan vad för historia dessa föremål ruvade på. Hon började i en brevväxling på polska med dottern i detalj att redovisa sitt arbete med översättningen av delar av den tyska 1800-tals prästens dagboksnoteringar. Antonina och hennes dotter Stanislawa brevväxlade kontinuerligt fram till Antoninas död som inträffade ca 1980.

En systematiskt genomgång av Stanislawas stora samling av både efterlämnade dokument och föremål började på uppmaning av författaren i mars 2016 hemma hos Tomas Sielski i Malmö. Det visade sig snart att ett mycket stort antal brev mellan Antonina och hen-

Fig 172: Antonina och hennes make, Boleslaw, som inneboende administratörer av den medeltida borgen i Lidzbark Warminski (på tyska Heilsberg).

nes dotter fortfarande fanns bevarade, brev där Antonina återgivit avsnitt ur prästens dagboksanteckningar. Här finns också hundratals handskrivna sidor med direktcitat från Emmas dagbok om vad Otto själv upplevt under kriget, om händelserna våren 1945 men också Ottos senare personhistoria fram till året 1959. I samlingen finns också den av Antonina gjorda avskrift från latinet till polska av innehållet i handskriften *"Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum"*.

Vad har då hänt med detta material efter Antoninas död? Kanske har hennes tillhörigheter blivit kvar i borgens stora arkiv. Antonina var ju slottsföreståndare och hon och hennes man hade dessutom sin bostad på borgen. Vid våra nyligen gjorda efterforskningar har det emellertid visat sig att hela detta arkiv för endast några få år sedan delats upp och införlivats i andra statliga polska arkiv. Det har därför inte i skrivande stund varit möjligt att i dessa eftersöka detta unika källmaterial.

Fig 173: Antonina och Boleslaw vid avtackningen för deras insatser i Lidzbark Warminski. Tack vare Antoninas kontakter med sin dotter Stanislawa och hennes intresse för fynden från Wiejkowo har vi i dag en unik kunskap om historien bakom dessa fynd.

Det finns ju också den hemska möjligheten att detta räknats som personligt material och därför kasserats vid Antoninas död. Med hopp om att materialet i framtiden återfinns får vi således anlita Antoninas egna gjorda avskrifter på polska om vad som stått i delar av detta stora källmaterial och som hon i bevarade brev meddelat sin dotter. Bara prästens dagböcker från mitten av 1800-talet ska enligt Antonina ha uppgått till åtskilliga tusen sidor. Därtill ska läggas Antoninas hela översättning av handskriften *"Gesta Wulinensis"* från latin till polska och dessutom många medeltida originalbrev från 1100-talet.

Innehållet i Harald Blåtands grav

Otto, en man som sårats svårt av en tysk SS-officer som fått order att mörda honom, stod nu vid det bombskadade prästhuset. Han visade bröderna Sielski ingången ner till källaren. Stor var tvekan när bröderna i endast en facklas svaga sken tog sig ner i mörkret. Ljudet när Stefan med en slägga slog hål på en nyss uppmurad tegelmur tycktes öronbedövande. Inte långt från platsen hade ett sovjetiskt förband grupperat sig. Ljudet fick inte nå fram till soldaterna.

Trångt var det hål genom vilka tre bröder sökte sig in. En gammal stentrappa ledde ner till en stenkammare. Ljuset från facklan blänkte i vattnet som täckte golvet där nere. Stark var lukten av sumpgaser. Det vidriga vattnet dolde den stenmurade kammarens golv. Brodern Michael tog av sig sina skor, kavlade upp byxorna och satte ner fötterna i det grunda vattnet. I mörkret grep han alla föremål han kunde känna och gav dem till brodern Stefan. Benen efter den människa som här fått sin sista vilostad ratades och lades åt sidan.

Många var de föremål som nu, efter många år i glömska, åter hölls i mänskliga händer. I den fladdrande facklans sken glimmade guldföremålen. Brödernas förvåning var stor, rädslan än större. När som helst kunde de bli upptäckta och skjutna.

Vad var detta för saker som en natt sensommaren 1945 hämtades upp från en vattendränkt stenkrypta? Det är nu dags att avslöja hemligheterna i vikingakungen Harald Blåtands märkliga grav.

INLEDNING

När den unge Heinrich våren 1841 råkade upptäcka den under jorden dolda stenkryptan i den medeltida kyrkoruinen i Wiejkowo väckte de föremål som fanns här stor uppståndelse. Tack vare nerskrivna uppgifter från tiden vet vi att föremålen efter upptäckten lämnades kvar. Under den tid då den nya kyrkan eller kapellet byggdes förvarades visserligen åtminstone guldföremålen hos den adelsman som ägde området men därefter återbördades de av hans djupt religiösa dotter till stenkryptan som försetts med en bastant trädörr. Fram till prästens död på 1860-talet verkar sedan platsen, bortsett från en del av den unge Heinrichs guld, ha varit orörd. Vid den tidpunkten hade nästan alla de som kände till fyndet antingen emigrerat till Amerika eller också avlidit.

Att det är frågan om en grav som Heinrich Boldt råkat upptäcka är helt säkert belagt. Dels har vi prästens dagboksanteckningar från 1840-talet men även ögonvittnesberättelserna från Tomas

Sielskis farfar som år 1945 var en av de tre som var nere i stenkammaren och som dessutom i ett bevarat brev till sin svärmor Antonina berättat om det. Kryptan ska vara uppförd av sten, inte av tegel, vilket tyder på att den kan vara mycket gammal. Tegel uppträder först under 1100-talet. I stenkammaren har, efter vad bröderna Sielski påstått, funnits ett skelett, delar av rostiga svärd samt ett flertal föremål.

Platsen för stenkryptan måste vara Wiejkowo. I början av 1841 stod den gamla kyrkan på denna plats som en ruin och grävningar för den nya hade påbörjats då kryptan påträffades. Denna nya kyrka, dvs. den nuvarande, stod bevisligen färdigbyggd senhösten 1842. Finns det då en källare och en krypta under den nuvarande kyrkan? Möjligtvis en liten källare men inte en stenkrypta. Denna skulle i så fall vara känd eftersom Otto och bröderna Sielski öppnat upp ett hål i den av Otto tidigare igenmurade väggen in till den inre källaren där nedgången till stengraven fanns. I dag finns ett nytt plattgolv i hela kyrkan och det saknas någon källarnedgång. Kyrkan står emellertid på en markant förhöjning i terrängen vilken helt omfattar den lilla kyrkogården. Kan kanske denna förhöjning indikera platsen för en lite större medeltida kyrka jämfört med den relativt lilla kyrkobyggnad, snarare kapellbyggnad, som står här i dag?

När en av vårt projekts utsända besökte platsen våren 2017 väckte detta intresse bland de lokala innevånarna. På detta sätt fick man kontakt med en gammal man som kunde berätta att bredvid kapellet hade det på 1960-talet blivit ett stort hål i marken från vilket man kunde komma in i en mindre ”stenkällare”. Barn hade börjat leka på platsen och då dessa kom bärande på några människoben som de hittat; ben som legat i ”stenkällaren”, beslöts att jordfylla hålet. I Michael Sielskis berättelse ovan från år 1945 framgår det att *”vi kom fram till den stora sjön* (sjön Ostrowo ligger strax intill Wiejkowo) *och sedan kommer jag ihåg att vi leddes mellan byggnader till en kyrkliknande byggnad och det sönderbombade huset bredvid.”* Att huset måste ha varit rester efter prästhuset antyds av att Michael skrev: *”Otto var mer kontaktbar men han påminde ständigt oss att så fort han hade visat oss till prästgården så skulle vi antingen skjuta*

Fig 174: Kyrkan i Wiejkowo står på en kulle som i storlek är mycket begränsad. Det är inte omöjligt att den medeltida kyrka som legat här kan ha varit något större än den nuvarande kyrkan. En georadarundersökning av platsen skulle kunna bringa klarhet i detta. Foto: Robert Martyn.

honom eller bara låta honom själv avsluta sitt liv." Det var alltså i prästhuset som verkar ha legat i direkt anslutning till kyrkobyggnaden i Wiejkowo som källaren med kryptan fanns.

Genom 1841-års upptäckt av Harald Blåtands grav vet vi nu, genom släktbeskrivningar hos familjen Sielski och inte minst genom sammankopplingen ovan till Hiddenseefyndet, att bland föremålen har det funnits många och mycket dyrbara guldföremål. Sammantaget ger detta en bild av att stenkryptan är byggd för den person som fått sina värdesaker med sig i graven. Om t.ex. den döde inte har haft samröre med föremålen utan det varit frågan om en senare, sekundär begravning i en befintlig krypta, skulle det vara märkligt om en så enorm guld- och silverskatt skulle ha lämnats orörd. Detta är faktiskt så otroligt att det inte kan vara sant. Kvar står då endast alternativet att det utifrån guldplattans text faktiskt rör sig om den orörda graven efter en av världens mest kända vikingakungar.

GULDFÖREMÅLEN

Låt oss nu se närmare på den guldplatta från graven som Maja Sielski år 2014 visade upp för sin lärare. De olika metallanalyserna av guldplattan har alla gett resultatet att blandningens sammansättning väl svarar till en äldre typ av legering. Vad kan då plattans utformning, dess dekor och den spännande texten berätta för historia?

Innan författaren personligen fick se föremålet, ovetande om dess storlek, gick som tidigare omtalats hans funderingar till att det eventuellt kunde vara frågan om ett Charonsmynt. Genast vid anblicken av föremålet föll dock denna teori på grund av föremålets storlek. Att det skulle ha varit ett mynt var dessutom helt uteslutet. Mynt i Skandinavien präglades under slutet av vikingatiden ur tunna silverbleck. Inhemska, präglade guldmynt förekom inte. De dåtida silvermynten har dessutom en mycket ringa storlek. Detta guldföremål är stort och av ansenlig vikt. Det är inte präglat utan gjutet och således endast tillverkat i ett exemplar. Man kan med andra ord knyta föremålet till ett alldeles speciellt förhållande till den person som det genom sin text är avsett att framhålla.

Ett återkommande svar hos flera av de som sett föremålet och som är insatta i t.ex. numismatik är att man aldrig tidigare sett något liknande. Föremålet är således så unikt att man helt saknar referensmaterial. Att utifrån detta konstaterande sluta sig till att det därför skulle vara frågan om en förfalskning är givetvis helt felaktigt och förkastligt. Arkeologin känner ju inte alla de föremål och föremålsformer som en gång funnits. Snarare torde det unika i föremålet faktiskt motsäga förfalskarteorin. Om en förfalskare gör sig så stort besvär som det här skulle ha varit frågan om, borde man gjort ett föremål som inte skapade frågetecken redan på grund av sin originalitet och sin funktion.

Vad kan då funktionen ha varit? Eftersom guldplattan har text på en sida och en kristen dekor på den andra har ursprungstanken bakom föremålet varit att plattan skulle kunna ses från båda sidor. Plattan kan alltså inte ha varit något dekorerat beslag som suttit fäst mot ett underlag vilket ju i så fall skulle ha dolt den ena sidan. Tanken på att det är frågan om ett halssmycke har framförts. Detta är inte troligt. Eftersom föremålet är gjutet borde man då redan vid tillverkningen antingen ha försett det med en ögla eller också med ett hål för upphängning. Så har inte skett. Dessutom täcker texten på plattans ena sida helt föremålets

yta varför det inte skulle ha funnits plats för någon senare håltagning.

Ett annat förslag är att det kan röra sig om ett minnesföremål, en present som överlämnats vid ett högtidligt tillfälle. Två sådan tillfällen har diskuterats, nämligen Harald Blåtands dop och hans giftermål. Dessa teorier är emellertid omöjliga utifrån det faktum att dekoren på föremålets baksida är relativt grovt utförd utan någon till synes efterföljande finbearbetning. Man kan utan tvekan påstå att guldplattan, jämfört med andra guldarbeten från tiden, visar på en hastig tillverkning utan större tanke på konstnärlig eller kvalitativ utformning. Detta är således definitivt inte någon kunglig gåva.

Ett annat argument, som framförts av personer som inte sett föremålet annat än på fotografier, är att man konstaterat att det finns små hack i guldet. Sådana hack skulle tyda på att man undersökt metallhalten, vilket är vanligt på äldre silvermynt som varit i omlopp i handel. Sådana tolkningar har emellertid utgått från att det är frågan om ett präglat mynt som man använt för att handla med. Så är bevisligen inte fallet. Att guldplattans yta uppvisar ett mindre antal förslitningsmärken är inte märkligt. Plattan hade innan man år 2014 upptäckte att den var av guld behandlats tämligen vårdslöst. Flickorna Sielski har till exempel fått farmoderns olika föremål, också guldplattan, att leka med både inomhus såväl som utomhus.

Låt oss nu granska ornament och text med all den nyfikenhet som bör koncentreras till detta föremål utifrån den logiska förutsättningen att det är frågan om en historisk artefakt. Vad kan den anbringade texten på framsidan, skriven på latin, samt ornamentiken på baksidan avslöja?

Dekoren på plattans baksida är som sagt tämligen grovt utförd. Här ses en åttasidig vulst som löper utmed plattans kant. I dess mitt finns ett enkelt format kors. Korset har i de fyra omgivande fälten runda markeringar. Den dominerande symbolen är alltså själva korset som tydligt framhäver att personen, vars namn finns på plattans framsida, varit kristen. Varför man inramat korset med en åttasidig ram och inte en cirkel är däremot svårare att förklara. Är denna form bara en ren tillfällighet eller finns även här en symbol av troligtvis kristen betydelse?

I den i många fall oseriösa debatt kring fyndet som gjordes i ett tidigt skede via Internet, men som också på ett märkligt sätt förts på en mera akademisk nivå, påpekades det att utformningen av korset inte svarar mot korsbilder på mynt från tiden. Detta är fel. Vi kan som ett av flera exempel ta myntfyndet från den myntskatt som år 2008 gjordes i Hellerö på ön Tjust i Sverige.[193] Här återfanns 53 silvermynt, nedlagda på 1030-talet. I skatten ingår bl.a. ett mynt som tillhör en relativt begränsad myntning och som är en efterprägling av tyska mynt från Bayern. Sådana mynt förekommer framför allt i fynd i Böhmen och Polen under 900-talets slut. Myntbilden har mycket stora likheter med utformningen av guldplattans kors och dess fyra runda markeringar. Nu är emellertid en jämförelse med mynt inte alls relevant eftersom guldplattan bevisligen inte är ett mynt. Detta förklarar också en detalj på korset som ingen i diskussionerna märkligt nog tidigare noterat. Korsets ena stam är nämligen något längre än de övriga tre. Bilden svarar således till ett verkligt Kristuskors och inte alls till myntbildernas schablonbilder av kors med lika långa korsarmar.

Fig 175: Baksidan av Harald Blåtands guldplatta visar ett kristet kors i en åttkantig ram samt fyra punkter, vilka bör symbolisera de fyra evangelisterna.

Fig 176: I Åls kyrka i Jylland finns denna väggmålning från ca 1200. Den visar ridande danska pilgrimer som kommer till den runda eller mångkantiga kyrkan i Jerusalem.

Runt Kristuskorset finns fyra punkter. Liknande punktmarkeringar är vanliga på mynt, även på mynt från sent 900-tal. Dessa fyra punkterna symboliserar troligtvis de fyra evangelisterna, vilkas symboler ju under hela medeltiden var starkt förknippade med korsets Kristussymbolik. Det är tack vare dessa evangelister som vi har detaljerade uppgifter om Jesus död på korset. Hur ska man då tolka den åttkantiga ramen runt Kristuskorset? När man, hur otroligt det än låter, återfann Jesus kors och gravkammare på Golgata på 300-talet lät kejsare Konstantins mor Helena uppföra en kyrka på platsen och här sattes också det återfunna korset upp. Denna kyrka stod under flera hundra år till dess sultan Hakim kom till makten i Egypten och i Palestina. Han påbörjade en förföljelse av de kristna och brände deras kyrkor. Han lät då också förstöra gravkyrkan även om denna senare återuppbyggdes. Kyrkans östra del, där korset stod, var utformad som en mångkantig byggnad. Kanske är det en sådan symbolisk koppling med Kristi gravkyrka som ligger bakom oktogonformen som omger Kristuskorset på Haraldplattan. Att man förknippat en kristen grav med en åttkantig byggnad känner vi från t.ex. kejsarpalatset i Goslar i Tyskland. Det så kallade Ulrikskapellet är här uppfört i två våningar och har en oktogon form; det är alltså åttkantigt. Mitt i kapellet finns kejsare Henrik II:s gravsarkofag. Kejsaren dog år 1056.[194]

Vänder vi nu intresset mot guldplattans framsida kan vi läsa följande text:

**ARALD*
*CVRMSVN**
REX AD TAN
*ER*SCON*J*
*VMN*CIV*
*ALDIN**

En översättning ger detta resultat:

” Harald Gormson * kung över daner * Skåne * Jumne * staden Aldinburg *”.*

Jumne är våra dagars Wolin och staden Aldinburg syftar på Oldenburg i Holstein i norra Tyskland. Att Aldinburg är omtalad på plattan är vid första anblicken märkligt. Harald Blåtands svärfar Mistivoj var visserligen härskare över det område där bl.a. biskopsstiftet Aldinburg grundades år 968 men varför namnge detta på föremålet som berättar om Harald Blåtand?

Efter det att guldplattan återfunnits år 2014 cirkulerade en mängd tolkningar om att den skulle vara en förfalskning från 1800-talet. De argument som författaren då lade fram innebar emellertid att förfalskarteorin fick stryka på foten. Bland mycket annat var det analysen av just texten som visade på fyndets äkthet. Det kan därför vara på sin plats att också här redovisa detta efterforskningsarbete.

Vikingakungen Harald är i både nyare och äldre tryckt litteratur allmänt känd som Harald

Fig 177: Det s.k. Ulrikskapellet i kejsarpalatset i Goslar i Tyskland har uppförts med en åttkantig planform.

Blåtand. Det äldsta kända belägget på efternamnet Blåtand uppträder emellertid först vid mitten av 1100-talet och då hade kungen varit död sedan mycket länge. Hans rätta namn var Harald Gormsson, en formulering som dock är mindre känd. Om föremålet skulle vara en sentida förfalskning hade det varit mer troligt att förfalskaren använt sig av det kända ordet Blåtand. Att så inte är fallet visar att en eventuell förfalskare varit väl insatt i de äldsta källornas beskrivning av kungen. Förfalskaren bör dessutom ha haft akademiska studier bakom sig eftersom han bl.a. använder ett uttryck som förekommer i Danmark under just slutet av vikingatiden när man tecknar ordet för daner. Den äldsta stavningen *"TANER"* förekommer nämligen endast på några få runstenar från denna tid varav två rests av dels Haralds far Gorm, dels av Harald själv. Båda stenarna finns vid kungasätet i Jelling i Jylland.

En annan intressant detalj är att när man utformat inskriptionen på guldplattan har Haralds namn förkortas och skrivits som *"ARALD"*. Om guldplattan skulle ha varit en förfalskning är det orimligt att man inte skrivit ut namnet rätt och i sin helhet. Harald omtalas ju aldrig som "Arald" i de skriftliga källorna. Varför har man då uteslutit H:et? Har kanske guldplattan tillverkats av en fransktalande person? Kan det vara så att texten gjorts av en franker? På franska blir ju bokstaven "h" stum, dvs. det utelämnas i uttal. Vi vet av Adam av Bremens beskrivning att det i Jumne, där kungen ska ha avlidit, fanns många olika folkslag, inte minst sachsare och rimligtvis också franker.

Många tillhängare av förfalskarteorin förde fram argumentet att bokstaven "J" inte fanns i det latinska alfabetet under vikingatiden. Nu är det emellertid så att ett "J" skrevs som ett "I" men att denna bokstav i början av t.ex. ett ortnamn tecknades som något som liknade vår tids "J". Det äldsta bevarade originalbrevet från Danmark, kung Knuts donationsbrev till Lunds domkyrka från året 1085, visar på just detta skrivsätt. Alltså kan inte förekomsten av bokstaven "I":s utformning som ett "J" vara ett stöd för en förfalskarteori.

En eventuell förfalskare måste dessutom ha varit mycket väl insatt i kung Haralds släktförhållanden. Föremålet bär ju ortsnamnet Aldinburg, alltså skulle en förfalskare medvetet ha kopplat samman denna ort med den på plattan omtalade Harald Gormsson. Över området Aldinburg var ju inte Harald utan hans svärfar Mistivoj härskare. Skulle avsikten med att detta ortsnamn är medtaget kanske vara att en eventuell förfalskare velat länka samman en kedja "Aldenburg – Mistivoj – Haralds hustru – Harald"? Det låter helt otroligt. Uppgiften om Haralds namngivna hustru och att hennes far var Mistivoj fanns nämligen, före upptäckten av *"Gesta Wulinensis"*, endast omtalad en enda gång, vilket är på en runsten i Sönder Vissinge i Jylland. Denna runsten upptäcktes först år 1836. Texten lyder:

"Tove, Mistivis dotter, Harald den godes, Gorms sons hustru, lät göra kuml efter sin mor".

Först tre år efter upptäckten, år 1839, publicerades fyndet av P. G. Thorsen. Denne tog emellertid inte alls upp och utvecklade frågan om Tove och Mistivoj; han nämner endast att den omtalade Harald bör vara Harald Blåtand.[195] Publikationen kom dessutom ut nästan samtidigt som gravfyndet i Polen gjordes där guldplattan ingått. Förfalskningen skulle alltså då vara gjord efter detta datum vilket är helt omöjligt.

Till alla dessa fullständigt osannolika saker kring förfalskarteorierna kan också nämnas att en eventuell förfalskare dessutom måste ha haft en ingående kunskap om Oldenburgs äldre historia.

Fig 178: Avsnitt ur den danske kungen Knut den heliges donationsbrev till Lunds domkyrka år 1085. Här ses flera ord som börjar på "I" men skrivs som "J". Foto: www.alvin-portal.org/ Record book from the Cathedral of Lund, Lunds university library/ Public Domain.

Föremålets ortnamn på guldplattan skrivs ju *"ALDIN"* vilken är den mycket äldre, vikingatida och tidigmedeltida formen för *"OLDEN"* i ortnamnet Oldenburg. *"ALDIN"* verkar dessutom endast ha använts under 900-talet fram till och med 1100-talet. När t.ex. Helmold skrev sin krönika *"Chronica slavorum"* i mitten av 1100-talet stavades det *"ALDEN"* för att därefter helt övergå till namnformen *"OLDEN"*. Det finns emellertid ytterligare en omständighet knuten till ortnamnet som i hög grad omöjliggör tolkning av guldföremålet som en förfalskning. Jag tänker på förkortningen *"CIV"* som står före ordet *"ALDIN"*.

Texten på guldplattan talar indirekt om Danmark i formen "daner", om Skåne, om Jumne och om Aldinburg. Varför skulle Aldinburg knytas till Harald Blåtand, här satt ju Haralds svärfar som härskare? Harald hade således inget med detta område att göra. Man ska emellertid inte tolka texten så att Harald också varit härskare i Aldinburg. Det är ordet *"CIV"*, en förkortning av latinets *"civitas"*,

som är nyckeln till gåtans lösning. Tore Nyberg, professor emeritus på historiska institutionen vid Odense universitet, har ingående studerat Adam av Bremens verk från 1060-talet. Han tar upp språkbruket där ordet *"civitas"* förekommer.

Ordet *"civitas"* betyder stadssamhälle men det kan ha olika betydelser beroende på vid vilken tid det använts. Tore Nyberg skriver:

"En annan, viktig betydelse för ordet civitas har klargjorts av den nyare stadshistoriska forskningen. Under en bestämd epok från Karl den stores tid fram till 1100-talet betydde civitas ej "stad" utan "biskopsstad". Ordet betecknade den med särskild mur omgivna inre delen av en sådan tätortsbebyggelse, med domkyrka, biskopspalats, kanikernas bostäder samt bostäder för personer, som direkt var i prästernas tjänst. Inom detta område, den så kallade immuniteten, gällde särskilda lagar och privilegier, som endast tillkom kyrkan och de inom området boende."

Vid den tid som Harald Blåtand levde var alltså ordet *"civitas"* ett uttryck för ett biskopssätes centrum, inte direkt för en stad vilken som helst. Tore Nyberg utvecklar detta ytterligare:

"Från senantikens kristendom ärvde kyrkan den föreställningen, att varje stift i princip motsvaras av en bestämd folkstams bosättningsområde. I vissa listor beskrivs därför stiften med denna folkstams namn, följt av huvudorten, där biskopen residerade. Denna huvudort kallas då civitas. Det var alltså en invand föreställning i de kretsar som använde sådana listor, att så snart man presenterade ett folk med dess namn borde man också omtala, vilken dess "största stad", "centrum" eller "tätort" var. Det är oftast detsamma som dess biskopsstad." [196]

Med detta språk- och skrivbruk skulle alltså texten *"CIV"+"ALDIN"* kopplas samman med det föregående ortnamnet. Översättningen blir då *"Jumne i biskopssätet Aldinburg"*. Jumne var ju, enligt Adam av Bremen, den kristne kungen Haralds dödsort och föremålets sluttext skulle alltså,

Fig 179: Platsen för biskopssätet Aldinburg i obodriternas land låg strategiskt nära Östersjön södra kust.

utifrån ett kristet sett att se det, närmare precisera i vilket kristet tillhörigt område som Jumne var belägen. Men Tore Nyberg säger också år 1984 att ett sådant klarläggande av äldre formulering tillhörde den nyare stadshistoriska forskningen. Den kan således endast ha varit känd om en eventuell förfalskning skulle ha ägt rum i modern tid – vilket är helt omöjligt.

Nu är det faktiskt så att ytterligare ett föremål i graven har haft samma text, dvs. *"CIV"* + *"ALDIN"*. Som omtalats tidigare skrev prästen år 1841 i samband med att graven hittades att: *"Vi hittade även ett bröstkors som enligt en inskription tillhörde munken Reginbratus som enligt texten titulerade sig epccivaldin."* Biskop Reginbratus blev biskop över Aldinburg år 991 och den något kryptiska texten ska alltså uppdelas på tre ord, nämligen *"EPC"* +

Fig 180: Framsidan av Harald Blåtands guldplatta bär en text som berättar om kungen och om hans dödsort Jumne i biskopssätet Aldinburg.

"CIV" + "ALDIN", och betyder *"Reginbratus, biskop över biskopssätet Aldinburg"*.

Med bl.a. dessa argument kunde författaren tidigt ge dödsstöten till alla de lärde såväl som de amatörer som frossade i att guldplattan skulle vara en förfalskning. Bara omständigheten kring hur fyndet gjordes skulle i och för sig varit tillräckligt för att förpassa dessa tankar till fantasins värld. Att man skulle ha investerat en förmögenhet i tillverkningen av ett guldobjekt och sedan gömt och glömt bort detta i en i historien kring Harald Blåtand helt anonym landsortskyrka är ju definitivt inte trovärdigt.

Som har visats tidigare i boken har guldplattan endast varit en liten del i den enorma guldskatt som åtminstone fram till år 1841 låg i stenkammargraven. Guldet delades då upp i tre lika stora delar varav en gick till "lille Heinrich", en till församlingen och en till markägaren. Markägarens dotter Alexandra behöll församlingens guld och löste istället ut det med pengar så att sockenborna kunde emigrera. Hon lade sedan tillbaka guldet i kryptan. Även "lille Heinrich" lät sin del ligga kvar. Efter några år tog "lille Heinrich" emellertid ut hälften av sitt guld när han och prästen flyttade till Hiddensee. Vid "lille Heinrichs" resa till Amerika lite senare använde han sig av en del av detta guld och vi vet också att Heinrich Schliemann vid sin resa till Amerika fick en mindre del att överlämna. Merparten av hälften av "lille Heinrichs" del blev dock kvar, nedgrävt på ön Hiddensee.

Stormfloden år 1872 avslöjade den guldskatt som "lille Heinrich" grävt ner på ön. De guldföremål som då kunde insamlas, troligtvis inte hela den nedgrävda skatten, har en vikt på sammanlagt nära 0,6 kilo. Detta motsvarar alltså en del av hälften av "lille Heinrichs" andel. Den totala vikten av guldet i fyndet bör således utifrån detta sätt att räkna ha legat på långt mer än 3,6 kilo. Vi kan också uppskatta den totala guldvikten på ett annat sätt. Prästen skrev år 1841 om församlingen som blivit lurad på sina pengar att *"före söndagsmötet hade de endast 50 amerikanska dollar och nu var deras kapital på 1000 amerikanska dollar helt återställt."* Församlingen hade fått 1/3 del av guldet. Guldpriset var från år 1834 i USA 20.69 dollar per ounce, en fast prisnivå som höll sig till året 1900. Med värdet 1000 dollar ger detta en guldvikt på ca 1,3 kilo. Detta värde var emellertid endast det som församlingen förlorat, inte det faktiska värdet på det guld som de fått som gåva. Vikten kan således ha varit större. Guldet från Harald Blåtands grav har alltså varit på minst fyra kilo. Det har därmed varit en av de troligtvis största guldskatter från vikingatiden som någonsin påträffats.

När stenkryptan återfanns sensommaren 1945 kunde Michael Sielski, stående i fotdjupt vatten, i mörkret plocka upp en stor mängd guldföremål. Vad som sedan hände med dessa föremål har han själv återgett i berättelsen ovan. De smältes ner och för pengarna kunde man inköpa ett större hus till familjen. Situationen, hur hemsk den än synes vara, är fullständigt begriplig. Man hade vid denna tid ingen aning om föremålens otroligt stora historiska värde. Dessutom utspelades detta direkt efter det fasansfulla kriget. Sovjetmakten härskade med järnhand i landet och hade man då visat upp vackra guldföremål hade dessa utan tvekan konfiskerats och dess ägare riskerat dödsstraff. Det har därför säkert varit lättare att få behålla och kunna handla med ett antal större guldklimpar. Rena turen har således gjort att vi i dag har kvar guldplattan med Harald Blåtands text. Endast det faktum att den hade gråfärgats av kopparinnehållet har gjort att man inte upptäckt att också denna var av guld.

Harald Blåtand införde under sin regenttid speciella dansktillverkade silvermynt vilka hade mycket karakteristiska och enkla motiv. Redan vid mitten av 800-talet förekom en tid myntprägling i vikingastaden Hedeby i södra Jylland. Denna tillverkning upphörde emellertid och först när vi kommer in på 900-talet började man åter tillverka mynt på denna plats men dessa mynt var förvanskningar av tidigare mynt från Dorestad i Holland. Under 900-talet blir mynten allt mindre och tunnare. Plötsligt dyker det emellertid på 970-talet upp en annan typ av mynt, de så kallade korsmynten.

Korsmynten är också små och mycket tunna med en vikt på 1/4 - 1/3 gram och en diameter på ca 16-17 millimeter. De är präglade mot ett mjukt underlag. Först har den ena sidan präglats, sedan den andra. De är så tunna att präglingen på en sida går igenom och då ses som en negativ bild på den andra sidan. Utifrån detta har dessa mynt också kommit att kallas för ”halvbrakteater”.

Framsidan visar några bågformationer, ibland tillsamman med ett mycket enkelt format ansikte. På baksidan finns enkla korsmotiv. Det är efter dessa kors som mynten allmänt kallas för ”korsmynt”. Korset på mynten har en speciell utformning. Varje korsarm avslutas nämligen av ytterligare en korssymbol. Detta speciella sätt att sammanföra flera mindre kors i ett större finner vi också i bysantinska silvermynt från den tiden.[197] På t.ex. ett mynt präglat av samregenterna Basilius II och Konstantin VIII (976-1025) ses detta kors tillsammans med kejsarnas bilder och texten *”Segra i detta tecken Basilius och Konstantin”*.[198] Här framhävs alltså den världsliga makten och också den kristna religionens betydelse i detta sammanhang. Haralds mynt saknar emellertid helt inskrifter och de finns i många olika bildvarianter. Mynten har påträffats från södra Polen till långt upp i norra Sverige och ända ut till Atlantön Island i väster.[199] Totalt uppgår de till lite mindre än åttahundra mynt. Speciellt fynd i Danmarks saknar de ofta förekommande spåren efter användning, dvs. de saknar små märken efter det att man provat myntets silverhalt eller att mynten delats vid vägning. Detta kan ge en antydan om att Danmark bör vara tillverkningslandet.[200]

Fig 181: Ett exempel på Harald Blåtands s.k. ”korsmynt” med korsmärkt baksida.

Att det kristna korset finns med på dessa danska mynt indikerar att myntningen kommit igång först efter det att Harald låtit döpa sig, alltså efter mitten av 960-talet. Numismatiker har velat sätta tiden för dessa korsmynt så sent som till mellan andra hälften av 970-talet och början av 980-talet. Mynten borde alltså inte vara tillverkade i den gamla myntningsorten Hedeby. Det är nämligen rimligt att denna stad gick förlorad för danskarna efter kriget mot tyskarna år 974. En idé som framförts är därför att Harald Blåtand, för att kompensera denna tidigare myntning, etablerat ett nytt myntverk i sitt rike och då använt sig av bl.a. korset som bildmotiv.[201] Orten Jelling i Jylland har föreslagits som denna nya myntort. Man har också försökt

benämna denna nya myntsort för ”Jellingmynt”. Det finns dock inga varken historiska eller arkeologiska belägg för att Jelling skulle vara orten där de har präglats. I stället är det trots allt troligt att det är i Hedeby som vi ska finna Haralds myntslagare. Kanske har han i samband med freden efter kriget året 974 återfått Hedeby? Något skriftligt belägg som styrker detta finns dock inte.

Ytterst få ensamma korsmynt har påträffats vid arkeologiska undersökningar eller vid undersökningar med markradar. Detta kan kanske förklaras av att mynten är så tunna att man vid metalldetektorsökning inte får något utslag.[202] Antalet ensamfunna mynt är således litet och i Hedeby hade fram till år 2011 endast sex stycken hittats. I Harald Blåtands cirkelborgar hade man endast funnit ett, nämligen i hans borg i Trelleborg på Själland.[203]

Hur har då dessa tidiga mynt använts? Man skiljde den gången mellan betalning antingen efter silvervikt eller betalning efter myntets stämplade egenvärde. När mynt användes efter silvervikt har man varit tvungen att bryta dessa för att vid vägning få rätt vikt. Då emellertid korsmynten, till skillnad från de samtida Dorestadkopiorna, i inhemska danska fynd saknar märken för silverprovning och inte heller är avbrutna verkar det som om de i Danmark haft en alldeles speciell funktion.

Det som i högsta grad utmärker dessa korsmynt jämfört med äldre danska typer är alltså just korssymbolen. Myntens tillverkningstid ska också sökas i slutet av Haralds levnad, efter kriget 974. Det har givetvis förekommit olika teorier om vad för syfte dessa korsmynt tjänat? Den idé som kanske vunnit mest gehör har utgått från att de kan ha varit präglade av kungen för utbetalning av sold till de legosoldater, eller i varje fall till deras ledare, vilka bevisligen måste ha funnits i Haralds många borgar som ju uppförts efter kriget.[204] Det kan också ha varit ett annat syfte med dessa mynt. Mer om detta i avsnittet ”Danmark under tyskvälde?”

Låt oss nu återvända till Harald Blåtands grav i Polen. År 1945 tog bröderna Sielski ut ett antal föremål från denna grav. Bland dessa var ett stort antal silvermynt. Tomas farfar har berättat att deras sammanlagda vikt uppgick till flera kilo. Redan vid gravens påträffande år 1841 omtalas att lille Heinrich plockade upp *”flera hundra småmynt, silverstavar och guldtrådar.”* När nu bröderna Sielski återfann graven år 1945 låg alla mynt samlade i ett större skrin. De var tunna och hade instämplade bilder. Vid ett möte år 2015, där en polsk myntexpert var närvarande, blev en av Tomas släktingar, som själv sett mynten i sin ungdom, ombedd att rita av ett som han mindes det. När han lämnade över teckningen utbrast myntexperten förvånat: ”Men detta är ju ett Blåtandsmynt!”.

Mynten från kryptan kan alltså ha varit världens största samling av just dessa mynt. Visserligen är uppgiften om antalet mynt ytterst svävande men om man talar om ”några kilo” ligger antalet på åtskilliga tusen. Saken blir ju inte mindre häpnadsväckande när det också framkommit att Tomas far som barn lekt affär med sina sys-

Fig 182: Fyra Harald Blåtandsmynt med sina märkliga tecken. Notera den primitiva anisktsbilden samt olika korstecken. Foto: Sören Greve, Nationalmuseet, Denmark. Creative Commons (CC-BY-SA).

Fig 183: Ottomyntet som påträffats i Harald Blåtands grav och som nu finns i Tomas Sielskis samling.

kon i deras villaträdgård i Polen. Som betalning hade barnen använt sig av en del av dessa vikingamynt. Man hade vid denna tid på 1960-talet givetvis ingen aning om att silvermynten var unika och mycket värdefulla, både ekonomiskt men också i ett vetenskapligt sammanhang. Vi befinner oss i tiden för det kommuniststyrda Polen där historiska kunskaper om Västeuropas historia inte varit gångbara för den breda allmänheten. Familjen saknade helt enkelt nödvändig historisk kunskap. Intressant är att platsen där barnen lekte med många av mynten fortfarande är en stor orörd villaträdgård. En undersökning med metalldetektor kan kanske ge intressanta resultat.

Det har inte enbart funnits mynt från troligtvis Harald Blåtands myntning i gravkryptan. Ett mynt som bevarats till våra dagar är ett tyskt silvermynt, fig 183. Vid en första analys kunde myntet bestämmas till kejsare Otto I:s (936-973) tid. Den visar på framsidan ett kors med prickar i korsvinklarna och här har också funnits den nu nästan oläsliga inskriften *"+OTTO REX"*. På baksidan ses delar av *"S/ [C]OLONIA/AG"*. Att myntet varit i bruk visas av att det har många spår efter knivstick då man testat dess silvervärde. Vid närmare analys av myntet verkar det dock som om det är präglat under Otto III:s tid (983-1002).[205]

Ett annat föremål från graven har i sen tid råkat bli behandlat på ett mindre bra sätt. Tomas Sielskis far var en dag ute och klippte gräset på tomten i Malmö. Plötsligt small det till i maskinen och en av gräsklipparen deformerad bronsbit kunde plockas upp. Den visade sig komma från farmodern som gett den till sina barnbarn tillsammans med andra föremål från graven. Ingen kände vid denna tid till föremålens historiska värde och barnen hade därför fått leka med dessa ute i trädgården. Bronsföremålet hade då tappats och glömts bort utomhus.

Den deformerade metallbiten visade sig vara ett alldeles speciellt föremål. Trots att det blivit svårt skadat i gräsklipparen kan man ändå bestämma varifrån det kommit. Vi står här inför ett bysantinskt föremål. När Tomas via Internet i ett tidigt skede rådfrågade en dansk myntexpert fick han beskedet att det absolut inte var frågan om ett mynt; vikten var alldeles för stor. Eventuellt kunde det vara frågan om ett sigill. Detta påstående reviderades dock senare av en polsk myntexpert. Det visade sig nämligen att det bysantinska föremålet är ett mynt, en så kallad *"folis"* och det kommer från perioden då Basilius II under åren 976-1025 var kejsare i det östromerska riket.

Fig 184: Det av en modern gräsklippare demolerade bysantinska myntet i Tomas Sielskis samling.

I en bevarad berättelse från 1950-talet skriver Tomas Sielskis farfar om föremålen från graven: *"Korsen med djävulsansikten sålde Stefan till svenska sjömän i Stettin ganska nyligen. Vi behöll ett par och det paret hade guldlegering och var finare och större än resten."* Vad har detta varit för några föremål? Med en stor sannolikhet svarar de mot några praktfulla så kallade torshammare. En till synes fast etablerad tolkning är att dessa smycken varit en symbol för asaguden Tors hammare Mjölner. Med hammaren slog han ihjäl de jättar som han ständigt förde kamp mot. Mjölner hade den magiska förmågan att den alltid träffade sitt mål och varje gång återvände till sin ägare likt en bumerang. Detta Tors krig mot jättarna var därför för vikingatidens skandinaver orsaken till åska och blixtar. Han var en av de mäktigaste asagudarna och således var det fullt logiskt att människor under vikingatiden ville bära hans symbol. Torshammare finns i olika utförande; allt från en stor mängd mycket små, enkelt formade hammare i järn till ett mycket litet antal av större och mycket påkostade i silver. Totalt hade man fram till år 1999 hittat drygt 120 hammare, vilka alla fungerat som hängsmycken.

Fanns de två *"korsen med djävulsansikten"* kvar bland farmoderns saker? Tyvärr inte men Tomas far och andra ännu levande släktingar som sett dem har intygat att det verkligen rörde sig om två torshammare i guld. Vad som hände med dessa kunde man också berätta. Tomas Sielskis farmor Stanislawa var mycket religiös. När därför det polska upproret mot den Sovjetstyrda administrationen av landet startade med att fackföreningsledaren Lech Wałęsa grundade den oberoende fackföreningen Solidaritet fick den polska kyrkan möjlighet att återhämta sig. År 1979 kom prästen Jan Borzyszkowski till domkyrkans församling i Koszalin, samma församling som Stanislawa tillhörde. Kyrkan behövde pengar, bl.a. för att bygga ett nytt församlingshus. Stanislawa var vän med Jan Borzyszkowski och hon skänkte de två guldsakerna till kyrkan. Enligt uppgift fick hon då avgjutningar i billigare metall av dem som minne. Dessa avgjutningar gjordes av kyrkans specielle silversmed i Koszalin.

Detta förklarar den torshammare som återfanns bland farmoderns efterlämnade föremål. Torshammaren är fem cm hög och gjord i silver. Den är ett i sina små detaljer utsökt arbete. Till skillnad mot de andra torshammarna av denna typ har

Fig 185: Torshammarkopian av silver från ca 1980 som blev tillverkad genom avgjutning av en torshammare i guld innan originalet troligtvis smältes ner.

Fig 186: Fotografi från ca 2012 som visar smycken hemma hos Tomas Sielskis farmor. Med röd ring har markerats torshammaren av silver som ligger delvis dold. I skålens högra del ses vikingatida silverarmband och bronser.

man kopierat frambildens figur även på baksidan. Jämför man t.ex. med den tidigare kända, praktfulla torshammaren från Skåne har denna endast en slät baksida. Något som skiljer denna torshammare från alla övriga kända är de två små knoppar som finns på fågelhuvudet. Dessa motsvaras på övriga torshammare av två böjda utväxter.

Men om det nu funnits två torshammare i guld som blivit avgjutna i silver – var fanns då den andra kopian? En dag sände Tomas Sielski ett mail till författaren med en mängd fotografier från hans farmors lägenhet. Farmodern hade avlidit år 2014. Ett fotografi visade en korg fylld med en mängd av saker; pärlhalsband, moderna smycken men också något annat. Halvt dolt under ett pärlhalsband låg ett smycke i silver med en bild av ett fågelhuvud med en kraftig näbb, fig 186. Bland alla andra saker i korgen skymtade också ett profilerat ärgigt bronsarmband och två liknande i silver, alla med till synes misstänkt vikingatida dekor. Men det var föremålet med fågelhuvudet som var det intressanta. Fotot visar nämligen en torshammare i silver!

Var fanns nu denna torshammare? En jakt på föremålet startade som tyvärr fick avslutas på ett ytterst frustrerande sätt. Tomas yngsta dotter hade vid besök hos farmodern fått ett antal saker och smycken, däribland torshammaren. Dottern var vid tillfället fyra år gammal. Hon förvarade dessa föremål i liten metallhink som hon alltid skulle ha med sig när hon vistades ute. Fotografier finns på spannen med innehåll sommaren 2014 men strax därefter försvann den. Dottern hade tagit en långpromenad med sin morfar på en nyplöjd åker och här på skoj grävt ner metallspannen med innehåll för att senare kunna gräva upp den igen. Nu, några år senare, uppdagades historien. Spannen hade aldrig blivit uppgrävd! Av fotot att döma, fig 188, är torshammaren snarlik den ovan omtalade.

Åren 2016 och 2017 organiserade författaren en jakt efter Harald Blåtands i Malmö försvunna torshammare. Uppgiften var inte lätt. Åkern där spannen med sitt unika innehåll troligtvis grävts ner var mycket stor, därtill hade marken plöjts flera gånger sedan sommaren 2014. Ett stort antal skickliga metalldetektoranvändare anlitades och tillstånd från myndigheter inhämtades. Trots ett intensivt och systematiskt sökande återfanns emellertid aldrig torshammaren. Harald Blåtands torshammare vilar alltså sedan år 2014 tyvärr fortfarande någonstans djupt nere i den skånska jorden.

Kan vi då vara säkra på att dessa två torshammare verkligen är avgjutningar efter de två guldhammare som fanns i graven? Det finns flera saker som visar att så är fallet. Ett flertal personer har fortfarande kunnat intyga att dessa två guldföremål funnits i familjens ägo i Polen. De kan också intyga att Stanislawa skänkt dessa till kyrkan i Koszalin. En intressant detalj är att på den bevarade silverko-

pian kan man tydligt se att torshammarens två övre sidodelar sågats av. Förklaringen till detta är att man strax efter kriget ville ha guld till en vigselring och då tog en del guld från de två originalen. Om silvertorshammarna skulle ha varit sentida förfalskningar hade man givetvis inte gjort dem med dessa sågmärken.

Historien bakom tolkningen av denna typ av smycken som Tors hammare Mjölner går tillbaka till 1800-talet. Den danske riksantikvarien Christian Thomsen var den förste att år 1836 i skrift påstå att hammarformade bärnstenssmycken kunde ha något med den hedniska religionen att göra. Han satte dock inte dessa i samband med Tors hammare. Först den svenske riksantikvarien Hans Hildebrand skulle år 1872 komma att framlägga sina funderingar om inte förlagan till denna föremålstyp hade varit just Tors Mjölner. Denna idé anammades ett år senare av den svenske arkeologen Oscar Montelius och sedan dess har denna tolkning blivit till en sanning.[206]

Egentligen hade man inget som helst belägg för detta påstående men tack vare att uppfattningen kom från högsta akademiska håll klassificerades den snabbt som fakta. Det skulle faktiskt dröja fram till år 2014 innan man fick ett säkert belägg för att en torshammare verkligen var en avbildad hammare. Till det danska Nationalmuseet inlämnades då en knappt tre centimeter stor torshammare som hittats vid samhället Köbelev. Skaftet avslutas med en kula och på hammarens ena sida har någon ristat runorna *"Hmar x is"*, vilket tolkats som *"Hammar är"* dvs. *"Detta är en hammare"*.[207]

Fyndet, som dateras till 900-talet, menas vara det eftersökta beviset för att det verkligen rör sig om torshammare. Tolkningen av texten må dock vara hur klar som helst men det inställer sig några frågetecken om vad som egentligen menas med denna inristning. Om detta var en allmänt accepterad symbol för en torshammare, varför måste man då skriva ut det? Och varför har man skrivit det alla sett och förstått vad det var och inte i stället skrivit vad symbolen åsyftat, nämligen orden Tor eller Mjölner?

Fig 187: Tronbild över kejsare Otto III. Bild ur "The Liuthar Gospels" från ca 990. Här ses överst till höger Johannes som en örn. Foto: Wikimedia/File: Liuthar-Evangeliar.jpg/Aachener Domschatzkammer fol. 16r./Public Domain.

Torshammarna uppträder från i princip 700-talet men med en kraftig ökning av antalet fynd under 900-talet. Allmänt har man antagit att dessa hammare under 900-talet kommit att bli en symbol riktad mot den kristna symbolen, nämligen korset. Torshammarnas popularitet på 900-talet skulle alltså ha att göra med brytningstiden mellan hednisk religion och den nya kristna religionen. Hammarna skulle vara tillverkade för att man ville hylla en hednisk reaktion mot den kristna missionen.

Mot denna teori har dock några forskare opponerat sig och i stället menat att det kan röra sig om en övergångsform till det kristna korset – att det mer har att göra med missionstidens kristendom än hedendomen. Det hela skulle kunna handla om så kallad ”kultkontinuitet”. För de hedniska skandinaverna var Tor den store vikingaguden och han blev ersatt av Kristus som den segrande kämpen. För att kunna tränga fram med den nya kristna läran bland hednafolken i Skandinavien sammankopplade därför missionärerna på olika sätt gamla gudar med den kristna läran. Än i dag finns exempel på detta. Veckodagarnas namn är på de skandinaviska språken fortfarande kopplade till hednagudarna för över tusen år sedan. ”Onsdag” står för Odens dag, ”torsdag” för Tors dag och ”fredag” för Frejs dag; samtliga gamla asagudar.

De äldre torshammarna är nästan uteslutande mycket små och enkelt utformade, gjorda av järn. De sitter också ofta uppträdda på större ringar av järn. På 900-talet uppträder däremot ett fåtal större och praktfullare torshammare av silver. Till skillnad från de äldre och mindre hammarna, avslutas dessa silverhammares skaft av ett rovfågelshuvud med kraftig näbb. Hur ska man förklara detta senare tillskott till själva hammarskaftet? Torshammaren har ju i och med detta övergått från att vara en avbildning av ett praktiskt och användbart redskap till en konstnärligt utformad symbol. Varför har detta fågelhuvud skapats och lagts till hammaren?

Evangelisten Johannes i den kristna tron anses ha varit en av de viktigare bibliska personer som missionärerna lyft fram när det gällde att predika kristendomen för hedningarna. Tidigt i kristen konst fick han örnen som sin personliga symbol. Han avbildas till exempel tillsammans med en örn i den illuminerade handskriften *”The Liuthar Gospels”* från ca 990, fig 187. I Bibeln finns ett speciellt avsnitt, ”Johannes uppenbarelsebok” som even-

Fig 188: Två foto av silverkopian av torshammaren från Harald Blåtands grav. Efter det att barnen Sielski fått denna av sin farmor använde de den och andra vikingatida smycken som leksaker. Bilderna kommer från en mobilkamera, därav den dåliga bildkvaliteten.

tuellt kan vara författad av denne Johannes. Här berättas om den gudomliga syn som Johannes fick:

"Sedan såg jag en dörr stå öppen till himlen … Och strax kom jag i hänryckning, och se, en tron stod i himlen och någon satt på tronen, och han som satt där syntes mig lik jaspis och karneol, och kring tronen var en regnbåge som var som smaragd. Och runt om tronen såg jag tjugofyra troner, och på tronerna satt tjugofyra äldste, klädda i vita kläder och med kransar av guld på huvudet. Från tronen kom det blixtar och dån och åska …"

Den som satt på den viktigaste tronen var givetvis Gud Fader men på grund av hans helighet är han endast beskriven som *"jaspis"* och *"karneol"*. Regnbågen som omgav honom svarade helt till hedningarnas *"Bifrost"*, bron som gick mellan gudarnas och människornas världar. Att det fanns troner för mindre gudar, *"de äldste"*, passade också väl in i de kristna missionärernas agiterande. Alla de gudar som omtalas i den hedniska religionen fanns således men de var alla underordnade guden på den centrala tronen, Kristus. Att sedan denna huvudgud enligt Johannes utsände blixtar, dån och åska svarar ju helt till hedningarnas asagud, åskguden Tor, den mäktigaste av asarna.

Fig 189: *Ett troligt kristet guldsmycke från Hiddenseefyndet med fågelhuvud och tre kors. Smycket har legat i Harald Blåtands grav. Foto: Bo Jörgen Nielsen.*

Här finns således en möjlig koppling mellan Johannes – örnen – asaguden Tor. Genom att kombinera den kristna Johannes religiösa symbol, örnen och dess huvud, med den hedniska torshammaren Mjölner kan torshammaren under missionstiden på 900-talet ha blivit en symbol för både den gamle huvudguden Tor och den nye guden Kristus. Guden Tor hade på detta sätt övergått till att bli Kristus. För många i missionstidens Skandinavien var detta antagligen inte något märkligt. Hednareligionen hade många gudar – blev man döpt kunde man lägga ytterligare en gud, Kristus, till denna skara.[208]

Fyndet av torshammarna i silver och guld från Harald Blåtands grav skulle onekligen kunna stödja denna tanke. Vid ett hastigt påseende är det nämligen svårt att förklara varför den kristne Harald Blåtand har ägt hedniska symboler som värdefulla smycken. Men om man utgår från tanken om Kristus under missionstiden som en av många accepterade gudar blir det kanske mera logiskt. Bara för att man mottagit det kristna dopet behövde man inte inofficiellt ha avsagt sig sitt tidigare religiösa kulturarv.

Ett av problemen för de första kristna kungarna var att de, om de inte hade tillräckligt med vapenmakt att tillgå, i vissa situationer troligtvis har varit tvingade att leva upp till sin gamla roll

som utförare av vissa kultiska handlingar vid större hedniska offerfester. Detta drabbade, om man får tro Snorre Sturlassons berättelse från runt 1200, den kristne norske kungen Håkon Adelstensfostre strax före mitten av 900-talet.

Håkon var uppfostrad i det kristna England och han försökte som norsk kung smygvis införa kristendomen i Norge. Bl.a. ska han i lag ha infört att julfirandet skulle börja vid samma tidpunkt som de kristnas jul, dvs. ett antal dagar efter den så kallade *”høku-natten”*. Denna inföll vid midvinternatten, tidpunkt då natten är längst under hela året. Problemet för kungen var att i hans fastställda tjänster också ingick att ansvara för och agera vid det stora hedniska midvinterblotet. Offerdjuren slaktades och deras blod uppsamlades för att sedan stänkas på husens väggar och på människorna. Det kokta köttet åts sedan upp vid den efterföljande festen.

”Kungen satt nu i sitt högsäte. Då den första skålen var upphälld talade Sigurd jarl över den, signade den till Oden och drack kungen till ur hornet. Kungen mottog det och gjorde däröver korstecknet. Då sa stormannen Kår från Gryting: Varför gör kungen nu så? Vill han inte blota? Sigurd jarl svarade: Kungen gör som alla de, vilka tror på egen makt och styrka, han signade hornet åt Tor – det var hammarmärket han gjorde innan han drack.”

Här har vi alltså en berättelse om hur man kombinerade torshammarsymbolen med symbolen för det kristna korset. Följande kväll fortsatte blotfesten och nu skulle man äta köttet från den offrade hästen. Att äta hästkött var absolut förbjudet för de kristna. Kungen vägrade därför: *”Då bad de honom att dricka av kokspadet men inte ens detta ville han. Då bad de honom att äta av flottet men han ville inte. Då väpnade man sig för att anfalla kungen. Sigurd jarl ville nå en förlikning. Han bad kungen att gapa över kokgrytan som var täckt av imma från det kokande köttet. Kungen gick fram, lindade en linneduk om kittelns hank och gapade över den. Sedan gick han tillbaka till högsätet och ingen var nöjd.”* [209]

Detta exempel, låt vara att den bevarade versionen är nedskriven långt efter det att händelsen ägde rum, visar med önskvärd tydlighet att det inte har varit frågan om att införa kristendomen bara genom en enkel kunglig befallning. Religion är en företeelse som är djupt förankrad i människors medvetande och i deras sociala liv. Även om således Harald Blåtand genom sina legosoldater kanske hade betydligt mer makt i danernas land på 960-talet än vad Håkon Adelstensfostre haft i Norge ett antal decennier tidigare måste den nya religionen delvis ha anpassats till den gamla. Tron på de hedniska gudarna har levt kvar länge.

Fig 190: Torshammare av silver från okänd ort i Skåne. Foto: Ola Myrin, Historiska museet, Stockholm/CC BY 2.5 SE.

Vid genomgången av Tomas Sielskis farmors tillhörigheter påträffades en lång lista över föremål som den polska staten den 21 september 1988 tillåtit hans farmor att ta med sig till Sverige. Ett av föremålen i denna lista var: *"Ett skrin, dekorerat med ben och metall."* Vid genomgång av listan frågade författaren nyfiket vad det var för ett skrin. Svaret blev omtumlande:

"Ett kvadratiskt skrin ca 20 cm långt", svarade Tomas. "Det såg ut att vara gjort av elfenbensplattor och hade djurfigurer gjorda i metall i alla fyra hörnen".

"Och hur högt var det?"

"Ca tio centimeter. Det jag speciellt kommer ihåg var det ansikte i metall som satt mitt på sidan. Det hade ett märkligt, spetsigt skägg."

Inför denna beskrivning blev författaren fundersam, satte på datorn och plockade på skärmen fram en bild.

"Var det ett sådant här skrin?"

Tomas stirrade förhäxad på skärmen och utbrast:

"Precis så såg farmors skrin ut!"

Tomas tog genast med sin mobiltelefon en bild av skrinet på skärmen och sände den till sin far och efter bara några minuter kom svaret: "Exakt så såg farmors skrin ut".

Vad var detta för ett skrin som jag visade på datorskärmen? Det var inget mindre än det världsberömda vikingaskrinet från Bamberg, ett skrin som nu finns i en speciallarmad monter på Bayerisches Nationalmuseum i München. På vardera långsidan finns metallbeslag med bilder av det speciella motiv som allmänt kallas för "masken" men, som det har redogjorts för tidigare i boken, egentligen är en frontprojektion av det stora djurets huvud; en symbol som kan ha varit knuten till Harald Blåtand. Huvudet är försett med något som kan uppfattas som just ett stort, spetsigt skägg.

Nu är det alltså så lyckligt att vi med säkerhet vet att farmodern haft med sig skrinet när hon lämnade Polen år 1988. Detta finns noga förtecknat bland de av polska staten stämplade, tillåtna föremål som fick lämna landet. Det som gör att vi med säkerhet kan knyta skrinet till Harald Blåtand och till hans grav är emellertid Michael Sielskis beskrivning från 1950-talet av föremålen som han år 1945 tog från graven. Han skriver nämligen om de många silvermynten som man hämtade från graven: *"Mynten fanns i det fina skrinet gjort i elfenben med guldornament som vi nu har i vårt sovrum."* Det är således ingen tvekan om att vi här står inför ett praktskrin som funnits i graven och som därför bör ha tillhört Harald Blåtand personligen. Vad är detta för ett skrin?

Fram till andra världskrigets slut fanns det två bevarade, berömda vikingatida skrin. Båda räknades som både konsthistoriskt och historiskt mycket värdefulla och de var tillverkade i Skandinavien under sen vikingatid, närmare bestämt under sent 900-tal. Ett av dessa, Camminskrinet, försvann emellertid i krigets slutskede. Det stod i Cammins domkyrka endast 17 kilometer nordost om Wolin. Det andra skrinet fanns i Bambergs domkyrka långt söderut i Bayern. Skrinen har en så likartad dekor att de måste ha kommit från samma verkstad och det är inte någon tvekan om att de ursprungligen kommit från skandinaviskt område.[210] Här ses det stora djuret i samma stil som finns på de danska runstenar som restes under kung Harald Blåtands tid, här ses fågelhuvuden som i samma utförande finns på några vikingatida torshammare från Danmark och även på guldsmyckena

Fig 191: I den officiella lista över godkända föremål som familjen Sielski fick ta med sig från Polen år 1988 finns upptaget ett skrin. Texten markerad med rött.

från Hiddenseeskatten, också dessa föremål från samme kungs tid.

Camminskrinet är format som en modell av ett vikingatida långhus eller hallbyggnad, fig 194. Det har därför böjda långsidor och böjd takås. Gavlarna är relativt korta och höga. Skrinet är 63 cm långt och håller i sin största bredd 33 cm med den högsta höjden på 26 cm. Dess stomme är av ekträ men det är täckt av rikt dekorerade benplattor och metallbeslag.[211]

Skrinet användes i Cammins domkyrka som ett relikskrin för den heliga Cordula, en av tärnorna i den heliga Ursulas sällskap. Ursula ska ha blivit mördad av hedningar nära Köln. Cordula gömde sig men beslöt sig för att stiga fram för att också hon skulle bli ihjälslagen för sin kristna tros skull. Man har antagit att skrinet gick förlorat under slutet av andra världskriget när domkyrkan i Cammin bombades. Enligt en annan version försökte man rädda undan skrinet men tåget där det låg i bombades. Slutsatsen har i båda fallen alltså varit att skrinet gått förlorat under en bombattack.

Skrinet från Bamberg är 26 cm i kvadrat och 13 cm högt. Även detta skrin har en stomme av ek med sidor och lock helt täckta av dekorerade benplattor. Det kommer från domkyrkan i Bamberg. Traditionen berättar att det varit ett smyckeskrin som kejsaren Henrik II:s hustru Kunigunde av Luxemburg (ca 975-1040) en gång ägt. Denna sägen kan dock inte beläggas i äldre skrifter. Först året 1743 omtalas nämligen skrinet i bevarade

Fig 192: Det vikingatida Bambergskrinets alla fyra sidor. Här ses bl.a. det stora djuret som vänder sitt huvud mot betraktaren. Huvudet motsvarar de så kallade maskbilderna på många runstenar från Harald Blåtands tid.

handlingar. Kunigunde räknas som ett av den katolska kyrkans helgon.

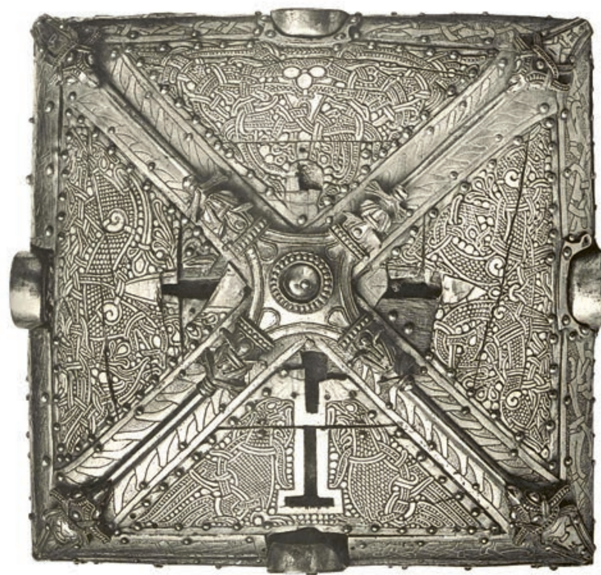
Att de båda skrinen kommer från skandinaviskt område och då speciellt från Danmark har länge varit oomstritt. Dekoren på båda skrinen har stora likheter med den så kallade Mammenstilen som har fått sitt namn efter ett fynd i en rik vikingagrav i Mammen i Jylland norr om Jelling. En i graven påträffad praktyxa i järn har en ornamentik i silverinläggning, formad i denna karakteristiska konststil. Mammenstilen är kännetecknande för Harald Blåtands tid och det främsta exemplet på denna är det stora djur som kungen själv lät pryda sin enorma runsten med vid Jelling kyrka. Graven i Mammen är årsringsdaterad till vintern 970-971. Ett annat exempel på denna stil är det stora djuret på Tullstorps bild- och runsten i Skåne, fig 70. Tullstorpsdjuret är faktiskt den bild som kommer de båda skrinens djurbilder allra närmast vilket kanske kan ge en fingervisning om att det är i Skåne man ska söka skrinens tillverkningsort.[212]

Båda skrinen har alltså genom traditioner knutits till helgon, dels till Cordula i Cammin, dels till Kunigunde i Bamberg. Skrinens ursprung kan dock inte ha något med dessa helgon att göra. Det finns nämligen inte det minsta spår efter en kristen bakgrund i de mängder med olika motiv som pryder skrinen. Förutom brist på sådana kristna motiv har motivvalen genom tiderna förbryllat forskare eftersom man inte har hittat något samband mellan de olika bilderna på respektive skrin. De verkar inte berätta någon känd historia utan endast utgöra rena dekorationselement. Vad det gäller Bambergskrinet har man visserligen försökt koppla samman de fyra motiven på locket till de fyra kristna evangelisterna men denna tolkning kan ifrågasättas.[213]

Varför har två vikingatida skrin från sent 900-tal funnits på två helt skilda geografiska platser

utanför Skandinavien, varav ett av skrinen långt nere i Tyskland? Förklaringen hänger troligtvis samman med en man vid namn Otto av Bamberg. År 1102 utsågs han av kejsaren till biskop i Bamberg. Hertigen av Polen, Bolesław III Wrymouth, önskade emellertid använda honom som påvens utsände i ett försök att sprida kristendomen i Pommern i nuvarande norra Polen. Otto reste till Pommern år 1124 och blev känd som "Pommerns apostel". Han verkade här en tid med säte i Wolin men återvände sedan till Bamberg. År 1128 återkom han under en kortare missionsresa eftersom det uppstått hedniska motkrafter i området.[214] Hans försök att skapa ett biskopssäte för Pommern motarbetades emellertid och först ett år efter hans död året 1139 blev Wolin ett eget biskopssäte. Det kommer att berättas mer om Otto av Bambergs mission i Wollinområdet i slutet av boken.

Det är troligt att både Camminskrinet och Bambergskrinet vid denna tid funnits i Wolin och att Otto tagit med sig Bambergskrinet på sin återresa söderut. När sedan biskopssätet i Wolin överflyttades till Cammin år 1175 har Camminskrinet följt med till den nya domkyrkan.

En forskare kopplade för hundra år sedan samman de två skrinen med biskop Otto av Bambergs utsända sändebud år 1127 till ärkebiskop Asker i Lund i Skåne. Otto begärde då av Ascer att få bedriva missionsverksamhet på ön Rügen långt väster om Wolinområdet. Med sig hem hade sändebuden *"en skuta lastad med smör"*. Givetvis har man också haft med sig tillbaka lite mera luxuösa gåvor från den danska ärkebiskopen. Kanske hade praktskrinen varit med bland dessa.[215] Senare forskare har emellertid menat att dessa praktskrin tillverkats i en verkstad vid Harald Blåtands hov och sedan använts som gåvor av kungen till andra kungar och furstehus i norra Europa.[216] En annan teori går ut på att Camminskrinet ska ha varit en gåva av den danske kungen Erik Emune på 1130-talet till den norske kungen Sigurd Jorsalfarare, en gåva som denne sedan skänkte vidare till kyrkan i den vikingatida staden Kungahälla norr om nuvarande Göteborg i Sverige.[217] Staden attackerades år 1135 av vender, dvs. krigare från södra Östersjökusten, som då skulle ha tagit med sig skrinet. Detta är emellertid en hypotes som knappast håller, inte minst då det aldrig omtalas att venderna tagit med sig något skrin från Kungahälla.

Den mest logiska förklaringen på de två skrinen existens söder om Östersjön är emellertid att de redan på 1100-talet har funnits i Wolin och att biskop Otto tagit med sig ett av skrinen när han på 1120-talet reste hem till sin biskopstad Bamberg. De båda skrinens ursprungsort skulle alltså ha varit Wolin. Den nu gjorda upptäckten av ett liknande skrin från Harald Blåtands grav knappt fyra kilometer utanför staden Wolin kastar definitivt ett

Fig 193: Bambergskrinets praktfulla lock med utskurna mask- och fågelbilder.

helt nytt ljus över dessa praktskrin. Att de alla tre en gång tillhört den danske kungen är alltså fullt möjligt, till och med högst troligt, inte minst på grund av att de försetts med ett antal motiv som verkar ha varit signum för kungen – det stora djuret, djurets huvud samt fågelmotivet.

Vad hände då med det skrin som Tomas Sielskis farmor tagit med sig från Polen till Malmö i Sverige? En jakt efter skrinet igångsattes givetvis genast år 2015. Var fanns skrinet? Efter ett långt sökande i farmoderns nedpackade, stora kvarlåtenskap kunde det konstateras att skrinet var borta. Nu avslöjades emellertid en tragisk och fullständigt närmast osannolik historia. Skrinet hade bevisligen stått i hennes lägenhet. Flera familjemedlemmar kan intyga detta. Efter farmoderns död hade emellertid en del av de saker som funnits i lägenheten stoppats ner i några stora papplådor och placerats i ett källarutrymme till det höghus där hon bott. Den 31 augusti 2014, bara ett halvt år efter hennes död, inträffade en stor katastrof i Malmö. Ett våldsamt skyfall dränkte stora delar av staden, fig 158. Bilar fick överges på motorvägarna när vattnet steg över biltaken, källare översvämmades – så också källaren i det hyreshus där man förvarade en del av farmoderns efterlämnade saker. Vid upprensningen av källaren rådde brådska och vattenskadade papplådor kastades därför oöppnade i containers vilka sedan kördes till Malmös värmeförbränningsanläggning. Det är således högst troligt att Harald Blåtands unika skrin slutade som upphettat vatten i Malmös kommunala värmeledningar!

Men kan verkligen det faktum att det funnits ett tredje skrin från Harald Blåtands tid i Wolinområdet vara sant? Ja, därom råder ingen tvekan. Det var nämligen författaren själv som först väckte frågan hos Tomas Sielski om vad det var för ett skrin

Fig 194: Flera kopior av Camminskrinet gjordes innan det försvann. Här är en färglagd gipskopia på danska Nationalmuseet.

som fanns bland posterna på den långa listan över utförda föremål från Polen. Det var författaren som bad den vid denna tid i vikingatidsföremål helt okunnige Tomas rita upp skrinet som han mindes det och som frågade om det fanns några figurer på skrinet. Det var författaren som på fråga till Tomas om det fanns metallbeslag fick svaret att det fanns ett märkligt och groteskt huvud med skägg på skrinets långsida. Det var också författaren som plockade fram bilden av det för Tomas då helt okända Bambergskrinet. Han var också närvarande när Tomas sände bilden på sin mobiltelefon via sms till sin far och nästan genast fick svaret att exakt så såg farmoderns skrin ut. Vi vet också från en nedskriven berättelse att det stått ett praktskrin fyllt med silvermynt i graven vilket skrin familjen Sielski tagit hand om och haft hemma hos sig.

Bambergskrinet finns fortfarande i säkert förvar på ett museum. Camminskrinet skulle däremot ha förstörts vid en bombning under andra världskriget. Men kan detta vara sant? I vårt sökande efter uppgifter kring Harald Blåtands grav har det nämligen framkommit helt nya, sensationella uppgifter om vissa händelser i mars månad 1945. Det är inte omöjligt att Camminskrinet fortfarande kan finnas bevarat! I varje fall har det inte blivit ett offer för en bomb som tidigare hävdats! Här är historien så som vi kunnat plocka fram den genom dels ögonvittnesberättelser, dels genom bevarade brev och äldre tidningsartiklar.

Som författaren tidigare berättat gömdes i slutet av kriget ett stort antal föremål i den av tyska nazister uppförda underjordiska bunkern invid Ottos gård. Otto fick order av en tysk officer att i början av mars 1945 föra in ytterligare ett föremål i det då under jord helt övertäckta magasinet. Tysken hade kommit ridande på en häst med ett större, i tyg invirat föremål. Otto kröp in i bunkern med föremålet genom ett ventilationsschakt. Tre arbetare som var med mördades av den tyske soldaten medan Otto, svårt sårad, lyckades undkomma genom att söka skydd inne i källaren. Denna dramatiska händelse, själv berättad av Otto, gjorde att vi började söka efter mer material som kunde belysa vad som verkligen hänt. Det visade sig då att *"Pommersche Zeitung"* i början av 1950-talet publicerat ett antal artiklar om krigets slutfas. Den 15 december 1952 omtalas i en artikel att tidningen blivit kontaktad av en greve von Flemming. Denne berättade då om sin flykt undan Röda Armén under dagarna den 3-5 mars 1945. Till grevens herrgård i Biencie utanför Cammin hade ett halvår tidigare fraktats en mängd antikviteter från museet i Cammin för att dessa skulle kunna undgå bombningarna av staden. Bland föremålen fanns Camminskrinet.[218]

I den intervju med greven som tidningen gjorde nämner denne hur han under flykten undan ryssarna försökt föra med sig Camminskrinet. När kolonnen fastnade i flyktingkaoset vid bron till Wolin kom en tysk officer ridande på en häst och tog med sig skrinet, allt enligt von Flemmings egen berättelse. Kan det bara vara en tillfällighet att Otto har berättat att vid samma tidpunkt kom en tysk arméadjutant ridande från bron till hans hus och begärde att det han förde med sig skulle föras in i det under jord dolda magasinet? Hur visste tysken att den dolda bunkern fanns? En inte helt orimlig tanke är att de kistor som placerats i källaren var just de kistor som greve von Flemming fört med sig från Biencie. Vid den fortsatta flykten har greven tagit med sig skrinet men insett att det var omöjligt att undkomma med ett sådant föremål då vägen och bron västerut var avskurna. Adjutanten har uppenbart också varit klar över värdet av de föremål som fanns gömda i källaren eftersom han varit angelägen att mörda alla som kände till plat-

Fig 195: Det ursprungliga, vikingatida Camminskrinets lock. Man har menat att skrinet gått förlorat under andra världskriget under ett bombanfall men detta är fel.

sen. Frågan är om det inte är von Flemming som instruerat adjutanten att göra så för att hemligheten med gömstället skulle bevaras?

Finns skrinet kvar? Är det ännu ingen som hittat den underjordiska bunkern nära Ottos gård? Eftersom man var tvungen att komma in i den via ett ventilationsschakt i en brunn har bunkern varit helt täckt i mars 1945. Detta är frågor som polska arkeologer snarast bör söka svaren på.

Fig 196: På Camminskrinet ses här "maskfiguren", som är en frontprojektion av det stora djuret, en bild som kan knytas till Harald Blåtands tid. Det var en sådan här bild som satt på långsidan till det skrin som Tomas Sielskis farmor ägde och som kom från Harald Blåtands grav.

När Michael Sielski var inne i stenkammargraven år 1945 plockade han i mörkret ihop en större mängd av föremål. Några mindre men tunga metallplattor väckte speciellt brödernas intresse och de följde också med bland de tillvaratagna föremålen, för som Stefan ska ha sagt: *"Av tyngden trodde vi att dessa också var av guld"*. Besvikelsen blev stor när man sedan uppdagade att det bara var plattor av bly som man släpat hem. De lades därför åt sidan och behandlades som skräp trots att man såg att det fanns inskriptioner på plattorna. Om detta skrev ju också Michael i ett brev till Antonina: *"Det finns text på dem och plattorna har vi nog kvar i skjulet i trädgården. Jag kan väl skicka bilder på texter som finns på dessa om det hjälper i mammas utredning."* Det finns till och med uppgift om att en av plattorna användes som underlag för ett bordsben för att bordet skulle stå stadigt!

Återigen är det Antonina som för eftervärlden har räddat kunskapen om vad detta var för föremål. När hon kom på besök hos sin dotter och då fick uppgifter om graven och fynden blev hon också intresserad av blyplattorna, speciellt när hon upptäckte att det fanns texter inristade i dessa. Senare bad hon dottern att sända blyplattorna med post till henne i Lidzbark Warminski. Att dottern, Michael Sielskis hustru Stanislawa, också gjort detta framgår av ett bevarat brev där Antonina frågar efter plattorna. Hon var nämligen orolig att de slarvats bort i postgången. Plattorna nådde dock henne till slut. I ett av breven till dottern berättar hon nämligen vad som stod på några av plattorna. Dessa plattor förvarade hon sedan i sitt hem; ett hem som också var ett officiellt slottsmuseum. När Antonina pensionerades år 1969 ska enligt uppgift plattorna av Antonina ha överlämnats till den dåvarande länsantikvarien. Därefter försvinner de ur våra bevarade handlingar.

Vi känner i dag tyvärr inte texten på alla plattorna men på åtminstone två av dem har det funnits information om kristnandet av Sverige. Innan vi avslöjar vad det står i dessa texter måste vi därför berätta om hur det gått till när kristendomen på allvar för lite mer än tusen år sedan infördes i detta land. Notera att namnet Sverige vid denna tidpunkt inte existerade. I stället talade man här om olika folkslag som t.ex. svear och göter.

Enligt den så kallade *"Sigfridslegenden"* var det den helige Sigfrid som döpte svearnas kung Olof Skötkonung. Detta ska ha skett år 1008. Berättelsen är känd först från tidigt 1200-tal. Sigfrid ska ha varit en engelsk missionär som kung Olof Skötkonung bett komma till sitt rike i Sverige. På resan dit hamnade han först i Danmark och när den danske kungen fick reda på att Sigfrid anlänt till Danmark *"blev kungen mäkta glad och tog med sig rikets herrar och furstar och for att möta Sigfrid."* Denne ville dock inte stanna utan drog med sina tre systersöner vidare till Småland i södra Sverige.

Då kung Olof nåddes av beskedet att Sigfrid hade kommit till Småland *"sände han ärliga sändebud till honom och bad honom komma till sig"*. När Sigfrid därefter ordnat sina saker ska han ha utnämnt sin systerson Unaman till föreståndare för sin nygrundade kyrka i Växjö i Småland. Han bad också sina två andra systersöner Sunaman och Vinaman att noga lyda deras bror *"för att hedra Gud och ge djävulen mycken skam."*

Sigfrid reste sedan till kungen av Sverige och mötte honom vid Kindaberg, dvs. nuvarande Kinnekulle i landskapet Västergötland. *"Kungen var mycket glad och tog emot honom med mycken heder.*

Några dagar därefter då gudsmannen predikade så antog kungen kristendomen (han döpte alltså sig) *och alla de som tillhörde honom."* [219]

Sedan gammalt menar man att detta dop har skett vid kungsgården Husaby i norra Västergötland. Än i dag finns här en källa som stolt uppvisas som den där kungen döptes. Allt detta är emellertid fantasi – det finns ingen säker urkund som berättar detta; faktiskt saknas också trovärdiga uppgifter om att Olof Skötkonung skulle ha blivit döpt av Sigfrid. Visserligen står det i den så kallade *"Västgötalagen"* att Sigfrid kom från England och att han döpte den svenske kungen i Husaby men denna lag skrevs ner först på 1220-talet, alltså lång tid efter det att själva händelsen ägt rum. Att det funnits en missionär med namn Sigfrid är det dock ingen tvekan om. Adam av Bremen nämner honom på 1060-talet ett flertal gånger. Han kom mycket riktigt från England men det var den norske kungen Olof som kallat på honom för att missionera i både Norge och Sverige. Vad detta missionsarbete närmare omfattat berättas det dock inte om.

Vem har då kristnat Olof Skötkonung, den kung som man menar är Sveriges förste döpte regent? Vi måste nu föra in en biskop i vår berättelse, en biskop som föll offer för hedningars mördarhänder. Thietmar av Merseburg, död år 1018, berättar i sin krönika lite om sin släkting och barndomsvän Bruno. Denne blev som präst inkallad till den tyske Otto III:s hov och var med kejsaren när han året 996 begav sig till Rom. Otto III var fast besluten att kristna området mellan floderna Elbe och Oder i nuvarande norra Tyskland och sände därför år 1001 dit två missionärer, Benedict och Joannes. De kom från samma kloster i Rom som Bruno då befann sig i.

Dessa två verkade emellertid inte ha haft någon framgång i sitt missionsarbete. På påven Sylvester II:s order blev därför Bruno året 1004 insatt som missionsbiskop för de slaviska folken. Han begav sig bl.a. till Kiev och senare till folkslaget Prussians i nuvarande norra Polen. Här mötte han året 1009 martyrdöden:

"Senare, medan han försökte predika nära gränsen mellan hans land (Preussen) *och Russia, förbjöd först invånarna honom att göra detta, och när han då fortsatte att missionera, grep de honom. För Kristi kärlek, kyrkans överhuvud, blev Bruno halshuggen den 14 februari, mild som ett lamm och åtföljd av hans arton kamrater."* [220]

Från denne biskop Bruno av Querfurts hand finns ett brev bevarat som har haft stor betydelse för frågan om vem som vid denna tid stod bakom missionsarbetet i Sverige. Brevet är daterat till år 1008 och handlar om att Bruno sänt en biskop i sällskap med en munk för att kristna den svenske kungen. Vi läser i brevet:

"Det må emellertid inte förbli okänt för kungen att vår biskop, som jag sänt över havet tillsammans med er kände, utmärkte munk Rodbert för att sprida evangelium bland Suigis (svearna) *i enlighet med vad sändebud som kommit därifrån högst tillförlitligt berättat – Gud vare tack – har döpt själve suigernas* (svearnas) *furste, vars hustru sedan länge varit kristen. Tillsammans med denne mottog strax därefter tusen personer och sju folkslag samma nåd. Eftersom de övriga blev förbittrade och försökte döda dem, lämnade alla tillsammans med biskopen platsen för en tid men med hopp om att kunna återkomma en andra gång. När de sändebud kommit tillbaka som sänts ut för att göra efterforskningar om deras tillstånd och återkomst, skall jag, er tjänare, se till att ni – med rätta – liksom kungen, som insatte mig i evangeliets tjänst, skall få säkra upplysningar om allt som de redogör för."* [221]

Fig 197: Källan nära Husaby kyrka i Västergötland i Sverige. Här har några menat att detta är platsen där den svenske kungen Olof Skötkonung år 1008 ska ha blivit döpt.

Fig 198: Gamla Uppsala kyrka. I dag återstår endast den östra delen av en större biskopskyrka. Vid utgrövningar inne i kyrkan har man hittat rester efter en mindre stenkyrka och spår efter en träkyrka.

Några fler uppgifter om detta missionsarbete i Sverige blev det emellertid inte från Brunos sida eftersom han strax därefter har blivit ihjälslagen. Den svenske kung som det här talas om var den ovan nämnde Olof med tillnamnet Skötkonung. Han var son till kung Erik Segersäll som var segraren i det tidigare i boken omtalade slaget vid Fyrisvallarna nära gamla Uppsala. Om denne Olof Skötkonung berättar Adam av Bremen på 1060-talet följande:

"I sin avsikt att omvända sina undersåtar till kristendomen lade han ned stor möda på att riva det hedniska Uppsalatemplet, beläget mitt i sveonernas land. Hedningarna, som med rädsla såg hans avsikter, sägs ha träffat ett avtal med sin kung av den innebörden, att om han själv ville vara kristen fick han utöva sina kungliga befogenheter i det landskap i Sverige som han själv föredrog. När han där grundade en kyrka och införde kristen gudstjänst, fick han emellertid inte med våld tvinga någon invånare att avsäga sig dyrkan av sina gudar, för så vitt denne inte självmant önskade omvända sig till Kristus.

Kungen, som var nöjd med denna överenskommelse, grundade en kyrka åt Gud samt inrättade ett biskopsdöme i västra Götaland, som ligger närmast daner och nordmännen. Det är det stora samhället Skara (i Västergötland).*"* [222]

Både Brunos och Adams uppgifter verkar således att vara samstämmiga. Kung Olof Skötkonung har blivit döpt men tvingats, antingen med våld eller efter fredlig överenskommelse, lämna svearnas område och ta sig till göternas område i landskapet Västergötland. Men frågan är nu vem den biskop var som kristnat, dvs. döpt, kungen? Detta framgår inte av dessa tidiga källor. Den långt senare nedtecknade uppgiften att det skulle ha varit Sigfrid som sänkt ner Olof Skötkonung i det heliga vattnet stämmer ju inte med Brunos samtida brev. Sigrid skulle ju ha kommit från England medan Brunos utsände biskop hade kommit från Tyskland. För att få svaret måste vi nu lyfta fram de texter som stått på två av de nu kända blyplattorna i Harald Blåtands grav.

På en av dessa plattor stod nämligen ingraverat orden *"RAGINBRATVS EPC SUIGI"* och på en annan *"RODBERTVS MONACH (O) * NOSTER"*. I översättning blir detta: *"Raginbratus svearnas biskop"* och *"Vår munk Rodbertus"*. Exakt samma namn, Raginbratus eller Reginbratus, fanns också på det bröstkors som hittades i Harald Blåtands grav när den öppnades år 1841 och som det berättats om tidigare. På bröstkorset stod också hans titel, biskop över biskopssätet Aldinburg. Situationen är således den att i Haralds grav har det funnits en guldplatta som berättar vem den döde är men här fanns också föremål med texter där två kristna personer namnges, Raginbratus, biskop över svearna och biskop över Aldinburg samt *"vår munk Rodbertus"*. Vem var de och varför omnämns de i Harald Blåtands grav?

Denne Reinbert, också i källorna kallad Raginbrat [223] eller Rembert, blev som tidigare omtalats av Otto III året 991 utnämnd till biskop över Aldinburg. Själva biskopsstaden hade emellertid året innan förstörts av hedningarna så biskopen kunde inte flytta in i sin stiftstad. I stället blev han utnämnd biskop över Mecklenburg. Här befann sig Harald Blåtands svärfar Mistivoj (död någon gång mellan åren 990-995). Kanske var det efter Mistivojs död som Reinbert lämnade Mecklenburg. Han, liksom Bruno, följde med Otto III till Italien. Här vigdes Reinbert enligt Adam av Bremen till missionärsbiskop för slavernas land. Det vi nu vet genom texten på plattorna och Brunos brev är att han som svearnas biskop år 1008 tillsammans med munken Rodbertus har varit uppe i Sverige och döpt Olof Skötkonung. Reinbert dog år 1013 eller år 1014.

Varför finns Reinberts namn på blyplattorna i Haralds grav? En närmare förklaring kan ha funnits på de övriga textplattorna vars texter vi dock inte känner. Att han utvalts som missionär hos slaverna bör dock ha spelat en roll i sammanhanget. Författaren vill därför se följande tänkbara scenario. Man har försökt att ge den döde Harald Blåtand helgonstatus som ett led i kristnandet av Wolinområdet. Reinbert har som utsände missionsbiskop hos slaverna stått bakom detta. I Wiejkowo fanns den träkyrka som Harald Blåtand grundat 984 och där han och biskop Wago av Aldinburg hade deras gravar.[224] Reinbert har överflyttat kungen kvarlevor till en stenkammargrav i samband med en helgonförklaring av kungen. Kanske har han också redan nu ersatt träkyrkan med en mindre stenkyrka. I graven har man lagt ner blyplattor med texter som berättar vilken biskop som stått bakom denna överflyttning av kungens kvarlevor. Frågan inställer sig då genast vem som i ett hedniskt område kunnat garantera att man fick lov att manifestera en kristen handling på detta sätt och vem som har kunnat garantera att den enorma skatten i kungens grav förblev orörd trots överflyttningen? Svaret på detta kommer att ges längre fram i boken.

Prästens ögonvittnesberättelse från år 1841 omtalar att: *"Arbetet fick ett abrupt slut när Heinrich råkade plocka ut en sidosten ur muren och från hålet som uppenbarade sig tog han först ut ett svärd och sedan, till allas förtret, en mänsklig skalle."* När Michael Sielski år 1945 var nere i gravkryptan fann han rester efter inte ett men två svärd. Han skriver själv om dessa i ett brev till sin svärmor Antonina: *"Svärden fanns däremot liggande på en stenhylla på sidan."* Längre ner i brevet noterar Michael: *"Svärden trodde jag var från Piasttiden men det är säkert såsom du säger att de är germanska eller från vikingarnas tid."* Antonina har alltså, med sina bättre historiska kunskaper, menat att dessa vapen kunde vara av skandinaviskt ursprung.

Svärden kan inte ha varit speciellt välbevarade i den miljö som de legat i även om de verkar ha lagts på en i graven speciellt uppmurad stenhylla. Tomas Sielski minns själv ett av dessa fragmentariska svärd. När han var liten lekte han nämligen med det men enligt honom var det då, på 1980-talet, bara handtaget och en liten del av klingan som var bevarad. Enligt Tomas hade svärdet en bred klinga. Några rester efter dessa svärd finns tyvärr inte längre i behåll.

Till de kristna saker som funnits i graven kan det, förutom Harald Blåtands korsprydda guldplatta, bröstkorset med biskopsnamnet och blyplattorna med inskriptioner om kristna missionärer, även knytas två andra föremål. Vi läser åter prästens spännande anteckningar:

"Till allas stora förvåning bärgade han även en silverbägare och ett guldhölje efter ett krucifix. Höljet var rikt dekorerat med färjade stenar och hade latinsk bibeltext på sidan." Som berättats om tidigare fann man i den norra gravhögen i Jelling en liten silverskål som tolkats som en kunglig nattvardsskål. Den döda i graven har varit Harald Blåtands mor Thorvi som var kristen. En liten nattvardsbägare i silver har också återfunnits i Skara domkyrka i Västergötland, Sverige. Den har ställts ner i biskop Adalvard den äldres grav och har inskriptionen *"ADALWARDUS PECCATOR"*, dvs. *"Adalvard syndare*(n)*"*. Han var missionsbiskop och levde under första hälften av 1000-talet.[225] Som kristen kung är det därför inte förvånande att även Harald Blåtand fått med sig en nattvardskalk i sin grav.

Fig 199: Armringen av brons från graven har en enkelt ingraverad dekor.

Det omtalade guldhöljet har uppenbart varit format som ett krucifix. Det är inte omöjligt att vi här står inför ett så kallat *"enkolpion"*. Ett sådant var en liten relikask, en öppningsbar behållare formad som ett krucifix. Den bars i en halskedja och sådana amuletter med bärbara reliker känner vi från silverskatter från den kristna missionstiden i Sverige. Vid t.ex. utgrävningar i Uppåkra, det stora vikingasamhället i Skåne, har påträffats ett praktfullt enkolpion. Under missionstiden kunde rika och betydelsefulla personer bära dessa amuletter men under 1200-talet och framåt var detta endast

Fig 201: Enkolpionet från Uppåkra. Ett sådant föremål kan också ha legat i Harald Blåtands grav. Foto: Bengt Almgren, Historiska museet vid Lunds universitet.

förbehållet biskopar.[226] Det kan således här vara frågan om kung Haralds personliga skyddsamulett.

Bland de föremål som finns kvar från farmodern Sielskas efterlämnade samling av gravföremål är också två armringar av brons. Båda är försedda med ingraverad dekor. Foto från farmoderns hem i Malmö visar dessutom att det funnits silverarmband gjorda i ett stycke, försedda med enklare dekorer. Dessa armband är nu tyvärr försvunna.

Fig 200: Nattvardsbägaren från Skara domkyrka.

Historiska aspekter kring Polenfyndet

Det har nu blivit dags att sätta in Harald Blåtands påträffade grav i ett större historiskt sammanhang. Allt är ju koncentrerat till en dansk kung som en gång var mycket mäktig. Graven väcker många funderingar som alla pockar på att få bli besvarade. Men historiskt källmaterial är nu en gång för alla alltid svårt att bedöma. Många olika teorier kan lätt se dagens ljus – allt från tankar om förfalskningar till fantasifulla och till synes tvärsäkra påståenden utan några som helst belägg genom fakta. Påhoppen, vilka utpekat guldplattan som en förfalskning, är en gång för alla bortsopade tidigare i boken genom redovisning av källmaterialet men hur är det med alla andra frågor kring fyndet?

Hur kan Harald Blåtand ha fått en kristen begravning i rimligtvis en kristen träkyrka i ett land som var hedniskt? Varför fanns den enorma gravskatten kvar i nästan tusen år? Varför har inte giriga rovgrävare skingrat värdeföremålen för länge sedan när träkammargraven måste ha ersatts av en stenkammargrav? Varför byggdes denna stengrav och vilka har vaktat denna skatt fram till dess kunskapen om den måste ha förbleknat? Varför har den store vikingakungen blivit begravd tillsammans med dessa saker?

Med de nu upptäckta texterna från en samtida handskrift har på ett unikt sätt vår bild klarnat, inte bara var Harald Blåtand ligger begravd utan också om väsentliga händelser i 900-talets Danmark. Vi vet nu mycket mer om kung Haralds liv och om hans släkts historia än tidigare. I denna sista del av boken är det därför dags att försöka knyta samman och tolka dåtiden utifrån vad denna nya kunskap ger oss.

Ovan har vid ett flertal gånger hämtats citat från denna handskrift. Vid upptäckten av Harald Blåtands grav i Wiejkowo i Polen år 1841 var sockenprästen själv närvarande när fyndet gjordes och han har utförligt beskrivit detta i sin dagbok. Kyrkan i Wiejkowo tillhörde den lokale greven och prästen, som var släkt med dennes familj, hade tillgång till det omfattande biblioteket. För att försöka få förklaring på fyndet har han sökt svaret i detta bibliotek. Här fann han en mängd 1100-tals dokument men också en på latin skriven gammal krönika, *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”*. I sin omfattande dagbok har han sedan transkriberat mindre delar av denna krönika till tyska. När Stefan och Michael Sielski år 1945 hjälpte den dåvarande prästen i Wiejkowo att fly fick Michael överta delar av prästgårdens handlingar, däribland dagboken och krönikan men också ett stort antal originaldokument på pergament från 1100-talet.

Michaels svärmor Antonina kom i början av 1960-talet att intressera sig för det material från graven och från prästens arkiv som då fortfarande var bevarat i det Sielskiska hemmet. Hon har vid besök hos dottern fått med sig hem prästens dagbok från 1800-talet. Antonina och hennes make var vid denna tid anställda som administratörer på de medeltida biskoparnas borg i den polska staden Lidzbark Warminski. I dagboken fann hon prästens citat från *”Gesta Wulinensis”* och har insett denna krönikas stora historiska värde vilket framgår av innehållet i ett fortfarande bevarat brev som hon skrivit till sin dotter:

”Merparten av den information som den tyske prästen lyckades få fram kom från en gammal krönika som berättade Wolinstiftets historia. Den finns kanske bland alla andra äldre böcker på er vind. Jag tror inte att den är skriven på papper utan snarare på pergament. Hittar ni den så bör den hanteras med största försiktighet. Den är mycket värdefull och bör överlämnas till er församlingspräst eller kanske till självaste ärevördige biskopen Ignacy.”

Den omtalade biskopen Jeż Ignacy var född år 1914 och han blev biskopsvigd året 1960. I våra efterforskningar vet vi nu att dottern måste ha hittat handskriften och sänt den, inte till biskopen utan till sin mor. Antonina har av sin dotter, förutom krönikan, också fått ett stort antal originalhandlingar från 1100-talet som beskriver cistercienserordens tre kloster i svenska Skåne och Småland samt i polska Pommern. Dessa handlingar har också fram till år 1945 funnits i den lokale prästens ägo. Antonina kunde följa deras historia bakåt i tiden. De har funnits i cistercienserklostret i Colbatz nära Stettin, 60 km från Wiejkowo från det att detta grundades år 1173. Vid reformationen flyttades de år 1535 över till greven i Wiejkowo och det var från detta bibliotek som prästen 1841 fört dem till sin prästgård.[227]

Antonina har gjort en förteckning över alla de handskrifter som hon lånat av sin dotter. I listan finns också krönikan *”Gesta Wulinensis”* beskriven på detta sätt: *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum, 1140-1173. Krönikan innehåller en bilaga med fragment av tidigare annaler med okänt namn som beskriver danskarnas historia mellan 941 och 1025.”*

Den äldsta krönikedelen handlar om Harald Blåtand och hans släkt och den går fram till 990-talet. Därefter följer en del som går fram till år 1025 och den sista delen handlar om perioden 1140-1173. Vi tar dock i denna bok endast upp den krönikedel som beskriver Harald Blåtands tid.

Krönikan är i form av en årsbok där händelserna är angivna i tidsföljd. Den innehåller, förutom

politiska situationer, så mycket detaljer och information om Harald Blåtands danska kungaätt att nedtecknaren måste ha haft en ingående, personlig kunskap om dessa. Här finns också en stor mängd uppgifter som inte alls är kända i några andra bevarade källor. Under det stora slaverupproret år 983 berättas t.ex. om hur biskop Wago tvingades att fly till Harald Blåtand. Ett år senare medföljde Wago kungen på resa till Quedlinburg men på grund av kungens sjukdom var de tvungna att stanna på borgen Jomsborg. Av texten framgår vem som är krönikans författare. Biskopen var då i sällskap med sin tjänare Avico som i handskriften nämner sig som *"Jag själv Avico, Guds tjänare"*. Eftersom biskop Wago var sjuk blev Avico tillsatt som vikarierande biskop i den första kyrkan i Wiejkowo som kungen under detta sitt uppehåll år 984 lät uppföra invid sin borg Jomsborg.

Enligt *"Gesta Wulinensis"* återkom Harald Blåtand till Jomsborg efter det att han 985 blivit svårt sårad. Avico berättar i krönikan att han själv var närvarande när kungen sårades detta år men han måste ha varit i Haralds tjänst redan under slutet av 950-talet. Han var nämligen med när man begravde Haralds mor Thorvi i slutet av 950-talet vilket framgår av hans text: *"… och vi begravde henne enligt hennes egna önskemål enligt den östliga ritualen, för vilket vi tidigare fått tillstånd av hennes son Harald."* Denna långa tjänst hos Harald Blåtand förklarar varför Avico så detaljerat har kunnat återge Haralds släkts historia. Han har helt enkelt dels fått uppgifterna direkt från kungen, dels själv upplevt dem.

När kungen dog begravdes han i kyrkan invid borgen Jomsborg bredvid biskop Wagos grav och han har rimligtvis begravts i en träkammarkista. Efter en tid har kvarlevorna överflyttats till en mindre stenkrypta. Samtidigt har hans enorma skatt som han fått med sig i graven också överförts till det nya gravstället. Ett bröstkors, som enligt inskription tillhört biskopen av Aldinborg Reginbratus, död år 1014, lades vid detta tillfälle ner i graven. Dennes namn fanns också på en av de blyplattor som placerades i graven. Att biskopens eget kors har lagts ner i graven måste betyda att Reginbratus personligen varit närvarande vid överförandet av kungens kvarlevor. Det ligger nära till hands att detta skett i samband med att man försökt helgonförklara kungen. Den första delen av krönikan *"Gesta Wulinensis"* har därför tillkommit som ett led i helgonförklaringen. Inför en sådan behövdes en skriftlig redogörelse om det blivande helgonets liv och också om dennes familjeförhållande. Det är exakt detta som den första delen av *"Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum"* handlar om.

Fig 202: Kopia av ett sigill från Tempelherreorden med två riddare på en häst. Ett liknande sigill satt under det dokument från år 1267 som omtalade krönikan "Gesta Wulinensis". Foto: Wikimedia/File: Siegel_Tempelritter.jpg/Hinterkappelen/CC BY-SA 3.0.

Innan Antonina i slutet av 1950-talet av sin dotter fått tillgång till krönikan i original utgick hon enbart från vad prästen i Wiejkowo på 1840-talet skrivit i sin dagbok om denna skrift. Hon berättar bl.a. följande:

"Dokumentet (dvs. handskriften) är viktigt för det beskriver Pommerns historia från biskopens Ottons första missionsresa på 1120-talet fram till 1173 när den slutar tvärt. Krönikan saknar titel och författare och prästen berättar att den beskrivs i ett bifogat dokument daterat till vår Herre år 1267 med två sigill där det ena är förstört men det andra föreställer två ryttare på en häst och texten Sigillum Militum."

Vad Antonina här beskriver, och som hon uppenbart inte kan tolka, är vad detta har varit för ett sigill. Hennes utförliga beskrivning lämnar dock inga tveksamheter. Sigillet med två riddare på en häst och texten *"Sigillum Miltium"* var avsett för den högste befälhavaren för Tempelherreorden. Sigillet användes från början av 1100-talet och under hela 1200-talet. Varje land hade sin egen underlydande befälhavare i denna riddarorden och detta sigill fick användas också av dessa. Tempelherreorden fick, som omtalats tidigare i boken, Wiejkowoområdet av Camminbiskopen Wilhelm (biskop 1244-1251). Tyvärr har detta brev där krönikan omtalas numera gått förlorat. Antonina fortsätter sin berättelse:

"I detta dokument (brevet år 1267) *benämns denna krönika som Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum. Det intressanta med krönikan är också det faktum att den börjar med beskrivning av Pommerns befolkning och dess härskare under de drygt 180 åren före biskopens Ottos första missionsresa på 1120-talet och den första händelsen som omnämns sker samtidigt med kröningen av kejsaren Otto I. Krönikans namn betyder egentligen Wolinbiskoparnas historia men den berättar mycket mer än så. Jag tror att krönikan fanns i familjen von Flemings ägo redan på 1300-talet men den upptäcktes först på 1700-talet. Eftersom den berättade områdets historia medan det fortfarande var polskt, eller rättare sagt slaviskt, var den inte av något intresse. Även vår präst säger att den togs bort från biblioteket när bröderna Gerlach kom på besök. Vår präst var inte heller polskvänlig för han utryckte sig tydligt att området utvecklades först när det koloniserades av tyska herrar och den germanska kulturen tog över."*

Denna sedan länge försvunna krönika var således inte intressant i det under mitten av 1800-talet alltmer fokuserade intresset på tysk historia och det tyska rikets påstådda överlägsenhet gentemot de slaviska folkens historia. Att handskriften togs bort förklarar Antonina också av att prästen räddat undan den så att den inte skulle bli bortförd.

Finns handskriften kvar? Våra efterforskningar har visat att så kan vara fallet. Till dess vi eventuellt har originalet måste vi utgå från Antoninas översättningar. Givetvis finns det säkert personer som vill väcka tvivel om äktheten men för författaren till denna bok finns det ingen tvekan om att vi här står inför fakta från ett original från tiden. Det låg inte i sovjetmaktens intresse efter år 1945 att i Polen framhålla Västeuropeisk historia. Antonina själv har dessutom inte haft tillräckliga kunskaper om dansk historia under 900-talet. Detta framgår t.ex. när hon, innan hon hade fått tillgång till själva handskriften, inte visste att det latinska namnet *"Dacia"* åsyftar Danmark: *"Krigarens namn var Tukki Normandie och han kom från Provinzia Dacia, vilket jag tolkar som dagens Rumänien."*

En annan sak som visar på att Antonina transkriberat från en originalhandling och inte använt sig av delar från äldre, kända handskrifter är det sätt på vilket hon stavar personnamn och platsnamn. Många av dessa namn är nämligen inte stavade på det sätt som de stavas i tidigare kända källor i de fall de där förekommer. Om man använder

sig av äldre källmaterial för att själv komponera ihop en historia är det osannolikt att man då inte stavar namnen på samma sätt som de skrivits i det material man kopierar från. I krönikan *”Gesta Wulinensis”* möter vi emellertid troligtvis dessa personer och orter i den stavning som svarat mot deras uttal under 900-talet.

En annan nog så viktig detalj i frågan om krönikans äkthet är följande. I Antoninas polska avskrift, vilken är daterad till början av 1960-talet, finns en uppgift som under år 964 berättar att kung Gorm dog och att han dessförinnan under några år varit vansinnig. Som jag beskrivit tidigare i boken öppnades den norra gravhögen i Jelling just året 964 och den döda togs då upp ur graven. Det var emellertid först år 1987 som årsringsdateringar från den norra gravhögen publicerades vilka klargjorde detta årtal för öppnandet av gravhögen. Då var Antonina sedan länge död. Här har vi alltså krönikans uppgifter om Gorms dödsår som anger exakt det samma år som tvärvetenskapliga resultat redovisar vid vilken tidpunkt Harald Blåtand som ny kung kunnat öppna den hedniska graven för att ta upp sin kristna mor. Bara ett av flera andra talande bevis på handskriftens äkthet.

Varför har då Antonina gjort ett så omfattande arbete med att översätta en latinsk text till polska? Eftersom översättningen getts till hennes dotter har en av orsakerna säkert varit att dottern skulle kunna ta del av denna historia. Men orsaken kan också ha varit att Antonina velat försäkra sig om att krönikans innehåll, som ju också handlar om Polens grundande och dess första tid som självständigt land, skulle bevaras. Hon och hennes man verkar nämligen ha avskytt den sovjetiska ockupationsmakten. Risken fanns att originalet på latin skulle försvinna då det inte låg i Sovjets intresse att framhäva Polens självständighet genom dess historia. Genom en polsk översättning var det större chans att detta inte skulle ske.

OM DANER, DANMARK OCH SKÅNE

Texten på Harald Blåtands guldplatta: *”Harald Gormson * kung över daner * Skåne * Jumne * biskopssätet Aldinburg*”*, ger en helt ny information men också fler frågetecken om kungen än de som varit kända sedan tidigare. Man hade önskat att texten varit längre och mera förklarande. Vad kan t.ex. dessa korthuggna ord berätta om danerna under 900-talet? Vilka områden ska vi vid denna tid koppla samman med begreppet ”daner”? Texten till den nyupptäckta krönikan *”Gesta Wulinensis”* ger oss däremot värdefulla bidrag i denna fråga. Och hur kommer landskapet Skåne in i detta begrepp? Vi måste bege oss bortom Harald Blåtands egen tid för att försöka hitta svaren på dessa frågor.

Danerna omtalas i det stora dramat om hjälten Beowulf som enligt den berättelsen ska ha levt på 600-talet. Sagan har troligtvis nedtecknats på 700-talet. Beowulf var son till hövdingen Eggtheow. Hans mor var dotter till gauternas kung Hredel och hans farbror var en härskare vid namn Hygelak. Denne har man velat koppla samman med den kung Chochilaich som enligt den samtida historikern och biskopen Gregorius av Tours stupade i ett slag mot friserna. Dessa bodde söder om det danska Jyllands västkust i nuvarande nordvästra Tyskland och norra Holland. Vem var då gauterna? Den frågan har länge varit omstridd bland forskare. Eftersom delar av Jylland på 870-talet kallades för *”Gotland”* och detta ligger nära

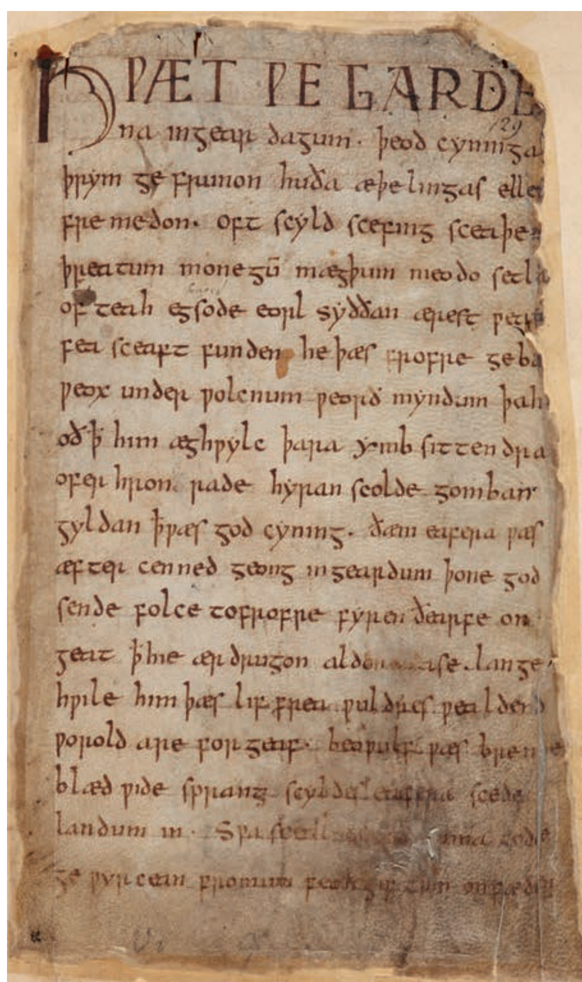

Fig 203: Den första sidan av Beowulfsagan, skriven i en dialektform av Old English. Foto: Wikimedia/File: Beowulf_Cotton_MS_Vitellius_A_XV_f._132r.jpg / British Library/Public Domain.

frisernas område Friesland bör det vara i Jylland som vi på 600-talet ska finna landet *"Gautland"*.

Beowulf är i berättelsen den store krigarhjälten. Från sitt hemland seglade han till *"västdanerna"*. I berättelsen omtalas också en man vid namn Hrodgar som var *"östdanernas"* drott, dvs. deras kung. En våldsam kamp utkämpades i en stor gillessal mot ett fruktansvärt vidunder och under denna strid stod *"norddanerna"* utanför hallen och lyssnade oroligt till ljudet från kampen. I sagan berättas också att Beowulfs far i unga år tvingats att från gauternas land fly till *"syddanerna"*.[228]

I Beowulfkvädet möter vi således begreppet danskar/daner i olika skepnader, orienterade till de fyra väderstrecken. Om man utgår från att delar av nuvarande Jylland hette *"Gautland"* eller *"Gotland"* verkar detta land således inte ha ingått i danernas område. Öster om *"Gautland"* fanns ju västdanerna och sedan omtalas både nord-, öst- och syddaner. Sjöfararen Ottar seglade på 870-talet söderut utmed Jyllands östra kust och han berättade då att på Jyllandssidan låg *"Gotland"* medan han på sin vänstra sida hade *"de öar som tillhör Danmark"*. Detta kan man ju också tolka så att Jylland enligt denne skeppsburne berättare inte ingått i danernas välde. Ottar nämner däremot att det som i dag är Sveriges västkust upp till Norge, alltså landskapen Bohuslän och Halland, på hans tid tillhörde Danmark.

Men hur var det då med landskapet Skåne längst i öster? Som berättats om tidigare i boken företog handelsmannen Wulfstan, som levde samtidigt med Ottar, på 870-talet en sjöresa utmed Östersjöns södra kust och passerar då på sin vänstra, dvs. norra sida *"Langeland, Lolland, Falster och Skåne"* och han gör tillägget att *"alla dessa länder hör till Danmark"*. Av detta skulle man kunna tro att det vid denna tid var dessa områden som innefattades i begreppet Danmark. Wulfstan fråntar kanske ön Bornholm från begreppet Danmark eftersom han om denna ö meddelar att *"de har deras egen kung"*.

Hur ska vi tolka dessa uppgifter? Har dåtidens Danmark endast bestått av de stora och små öarna öster om Jylland samt Skåne och området utmed havet upp till Norge, alltså enbart områden öster om Jylland? Har det i detta område kanske funnits

Fig 204: Vy mot söder över det gamla stadsområdet i Lund i Skåne med domkyrkan i förgrunden. I bakgrunden skymtar tornet till kyrkan i Uppåkra där en gång Lunds föregångare med hednatemplet legat.

flera småkungar vilka alla tillhört folkslaget daner? Har Danmark inte varit ett homogent rike under en enda kung? Från första hälften av 1000-talet omtalas i sagorna begreppet *"smålanden"* om de större öarna söder om Själland.[229] Detta begrepp levde kvar åtminstone in i 1500-talet. Är denna benämning, som kanske kan översättas med *"de små rikena"*, en kvarleva från en tid då dessa öar styrts av egna kungar i danernas landområde? Det vet vi inte men misstanken finns. Hur gärna skulle man inte ha velat ha fler nedtecknade äldre uppgifter som kunnat ge svar på sådana frågor.

I det arkeologiska och i det skrivna källmaterialet kan vi urskilja två viktiga centra i det dåtida Danmark öster om Jylland. Det ena låg i Lejre på ön Själland och det andra i Uppåkra i Skåne. Lejre omtalas tidigt som ett mäktigt religiöst centrum. Här skedde vart nionde år stora människo- och djuroffer till gudarnas ära. I Lejre har arkeologer dessutom grävt fram rester efter en omfattande bebyggelse av stora hallbyggnader vilka på ett högst påtagligt sätt ger stöd för tanken om ett här befintligt, mäktigt kungasäte.

I den så kallade krönikan om Lejrekungarna, nedtecknad på 1100-talet, möter vi ett antal av dessa kungar. Krönikan beskriver hur en av härskarna kämpade mot en jarl Hjarvard som styrde i Skåne. Hjarvard dräpte Lejrekungen och blev kung över både Själland och Skåne. Här finns alltså en uppgift om att det danska området då styrdes av olika kungar. Tyvärr tillhör emellertid hela eller stora delar av krönikan sagans värld och uppgifterna kan inte verifieras.[230]

I skånska Uppåkra har arkeologer lokaliserat ett mycket stort maktcentra. Platsen ligger endast

några kilometer söder om Lund och här har under järnåldern funnits ett av de största tättbebyggda samhällena som man hittills känner från Skandinavien. I dess mitt fanns ett trätempel, troligtvis helgat åt asaguden Oden. Detta stadsliknande samhälle har tillkommit vid tiden närmast efter Kristis födelse och det bör ha existerat fram till dess Harald Blåtand tog över delar av Skåne då han *"lagt under sig hela Danmark"* som det står på hans runsten. I stället grundlades staden Lund strax norr om Uppåkra som ett nytt religiöst centrum till ära för den kristne guden. Den äldsta, säkert kända arkeologiska dateringen av staden Lund är från gravkistor invid domkyrkan vilka daterats till de sista åren av 970-talet.[231]

Enligt *"Gesta Wulinensis"* erövrades Skåne år 964 med Haralds godkännande av hans brorson Guldharald. Vi vet att dennes far Knut, död hösten 962, var kristen sedan ungdomen och då har nog också sonen Guldharald varit det. Alltså kan det ha varit Guldharald som infört kristendomen i delar av Skåne redan år 964. Efter att ha avrättat Guldharald gav Harald Blåtand år 971 Skåne till sin yngre bror Toke att styra som sin lydkung. Denne Toke var också kristen eftersom han lät uppföra en kyrka i staden Lund.[232]

Tyvärr finns det inga bevarade historiska källor som berättar om när Uppåkra upphörde som stadsliknande samhälle. När namnet för första gången dyker upp i kung Knut den heliges donationsbrev år 1085 nämns endast två byar, *"det södra Uppåkra"* och *"det andra Uppåkra"*. Vid norske Hakon jarls attack år 974 omtalas platsen som *"platsen för de döda, som har varit vigd till hedniska gudar i århundraden."* Sådan bristfällig information kan göra många historiker vansinniga, speciellt som arkeologerna i Uppåkra grävt fram lämningar av en central plats i Skandinaviens historia, en bebyggelse som har haft sina rötter redan för tvåtusen år sedan.

Harald Blåtand har troligtvis också lagt ner maktcentret i Lejre. Även här har den hedniska platsen ersatts av en närliggande, blivande kristen metropol, nämligen Roskilde vars kyrka kungen enligt Adam av Bremen *"själv först hade låtit bygga till den heliga treenighetens ära."* Adam skriver dessutom på 1060-talet om Danmark att *"dess mycket stora samhälle är Roskilde, danernas kungasäte."* [233] Enligt *"Gesta Wulinensis"* står den strid där Harald blir svårt sårad *"på åkrarna intill den kungliga staden Rulfsquel* (Roskilde)*"*.[234] År 1104 blev emellertid Lund i Skåne det riktigt stora kyrkliga centret i samband med att staden blev kristet ärkesäte för stora delar av norra Europa.

På Harald Blåtands nu påträffade guldplatta möter vi orden *"taner"* och *"scon"*, dvs. daner och Skåne (*"*REX AD TANER*SCON*"*). Frågan man kan ställa sig är varför texten skiljer på daner och Skåne? Man skulle ju av detta kunna tro att Skåne inte ingått i danernas välde eller att det haft en sådan särställning att det speciellt omtalats. Man kan också notera att Norge inte nämns på guldplattan. Under slutet av Haralds liv gick detta land förlorat för honom då hans tidigare bundsförvant Hakon jarl helt tog över styret av Norge.

Den äldsta bevarade uppgiften om Skåne finns i en årskrönika från fredsförhandlingarna år 811 mellan franker och danskar vid floden Ejdern söder om Jylland. Danerkungen Godefrid hade mördats och Hemming hade valts till ny kung. Han omtalas som *"Hemmingum Danorum regem"* dvs. *"Hemming, kung över daner"*. Vad som vid denna tid innefattades i begreppet *"Danorum"* framgår dock inte. Till fredsmötet hade Hemming med sig ett flertal hedervärda danska personer. Här fanns hans bror Hankwin men också Angandeo och Osfrid

med smeknamnet Turdimulo. I kungens följe var dessutom Warstein, Suomi, Urm, Osfrid – Heligens son, Osfrid från Skåne, Hebbi och Aowin.[235] Intressant är att av alla dessa uppräknade män var det endast en som fått ett tillägg som omtalar ett landområde, nämligen *"Osfrid de Sconaowe"* dvs. från Skåne. Varför har Skåne fått ett speciellt omnämnande? Antyder detta kanske att Skåne vid denna tid haft en alldeles speciell ställning bland danerna?

I *"Gesta Wulinensis"* finns ett avsnitt under året 947 som berättar om den dåvarande maktpositionen i Skandinavien: *"Danernas rike gränsade mot Nordmark i norr vid Wieglesdor och bestod av Jutland´s halvö och många andra öar som sträckte sig från öst till väst och söder till norr, varav den största kallades Selund. Andra öar beboddes av samma folk och där innehades makten av härskare, kallade ´iarlami´, och ryktet säger att de inte alltid var vänliga mot härskarna i Jutland och Selund. Stridigheter, meningsskiljaktigheter, hot, konflikter och olika avtal mellan härskarsläkter var en ständig del av de nordliga folkens liv, vilket visas av pakten om Fejn´s och Sconviue´s oberoende, vilket tvingade dessa öars härskare att årligen betala hälften av sitt byte från plundringståg som en tribut (med undantag för slavar) samt att även skicka det antal krigare som behövdes för att bemanna ett dussin krigsskepp."* Det berättas också att danernas ätt genom blodet var ättlingar till Olaf (Ulf) den fruktansvärde och "Airde Conut" (Knut den höge). *"Den senare erövrade det land som heter Norfynbrarik med eld och svärd, och där hade han makten antagligen före eller under Benedictus IV:s regeringstid, och med en man som var ett huvud högre än alla sina andra krigare kallades han Airde, vilket på Norfynbrariks invånares språk betydde hög."*

Det verkar således som om man talar om ett nära släktförhållande mellan makthavarna i det dåtida Skandinavien. När t.ex. enligt *"Gesta Wulinensis"* Toke Gormsson möter sveakungen Erik Segersäll i Uppsala år 986 omtalas Erik ju som hans kusin. Deras anfader uppges ha varit Ulf den fruktansvärde.

Under året 947 berättar texten i *"Gesta Wulinensis"* vidare: *"Förutom de öar som jag redan har nämnt*

Fig 205: En av de tre runstenarna från Torna Hällestad kyrka några mil öster om Lund. Texten berättar att Asgot reste stenen efter Árre som var kungasonen Toke Gormssons hirdman.

fanns där också de där pirater härskade och de sysslade med röverier till sjöss och de lovade skydd för dem som inte ville betala skatt till Gurmd. De största var Kutilandia, Hiatlandia, Kalmarnau, Orknau, Burgenviue, Rykavik, Torhaun och den mest kända var Ath Ciath (Dublin)*, som var nästet och huvudort för alla rånare, rebeller, fredlösa, laglösa och pirater som någonsin har seglat i vattnet runt Anglorvm* (England)*."*[236]

När Harald Blåtand dör år 985 omtalas han alltså på sin dödsplatta av guld som kung över Skåne. Men var han då herre över hela detta landskap? Det är tveksamt. Skåne gränsar i nordost till landskapet Blekinge vilket enligt sjöfararen Wulfstan på 870-talet tillhörde svearna. Även det östra kustområdet av Skåne har troligtvis legat under svearnas maktvälde. Detta har alltså inte ingått i den del som Harald var kung över. Runstenar resta av Harald Blåtands stormän finns i princip enbart utmed Öresundskusten i västra Skåne och utmed landskapets sydkust fram till området runt staden Ystad, fig 68. Vid Simris invid den östra Skånekusten står däremot två runstenar som bevisligen är tillverkade av svear. På en av dessa är till och med sveariket, *"Svitjod"*, omtalat, fig 66.

Även gravskicket under sen vikingatid visar att östra och västra Skåne skiljt sig från varandra. I det västra området har i stort sett bara påträffats gravar där de döda lagts ner utan att kremeras. I det östra området, dvs. från nuvarande Ystad vidare österut, överensstämmer däremot begravningsskicket med det som fanns i det av svear kontrollerade Blekinge.[237] Här har man på hedniskt sätt kremerat de döda.

Svearna skulle komma att behålla kontrollen över Blekinge och kanske också östra Skåne fram till mitten av 1000-talet. Vid denna tid förde den danske kungen Sven Estridsen och hans biskop Egino korståg mot blekingarna och påtvingade dem kristendomen. På order av den danske kungen och den svenske kungen Edmund Slemme markerades sedan gränsen mellan Danmark och Sverige med sex uppresta gränsstenar. Placeringen av två av dessa utmed Blekinges gräns norrut till landskapet Småland visar att Blekinge i varje fall vid denna tid ingått i det danska riket.

Oklarheterna om den politiska situationen i Skåne tydliggörs i *"Gesta Wulinensis"* under året 964. Samma år som kung Gorm dog, dvs. 964, erövrade alltså Guldharald Skåne. Han gjorde detta tillsammans med Tukki Normandie. Enligt krönikan fick han området av sin farbror Harald Blåtand, nybliven kung över Danmark, *"i glädje för att skydda den östra delen av sundet från överfall av fientliga människor från Kuitis."*

DEN MYTOMSPUNNE MIESZKO, POLENS FÖRSTE KRISTNE HÄRSKARE

Vi vänder nu blickarna mot Polen, det land där Harald Blåtands grav påträffats. Här härskade under Haralds tid Mieszko, mannen som många menar har lagt grunden till riket Polen. Att skriva hans levnadshistoria under hans yngre dagar är nästan omöjligt att göra; de samtida källorna är inte många och därtill av sagokaraktär. En av de tidigaste berättelserna är den som den anonyme nedtecknaren, som kommit att kallas Gallus Anonymus, har skrivit i sitt manuskript *"Gesta principum Polonorum"*. Hans berättarstil har vissa likheter med den som vid denna tid användes i Frankrike. Kanske kom han därför från detta område men vissa forskare har hävdat att norra Italien bättre

skulle passa som hans hemort. Frågan om varifrån denne skribent kom och till vilken samhällsklass han tillhört kommer dessvärre alltid att stanna vid ett frågetecken. Vad vi däremot med säkerhet vet är att han vistades vid det polska furstehovet under åren 1109-1113. Han har således haft rik tillgång till mycket av den lokala historien, men också till fantasifulla legender, som då berättades om de tidiga polska härskarna. Det ska noteras att originaldokumentet till hans berättelse har gått förlorad. Den äldsta kopian av handskriften är gjord någon gång mellan åren 1380-1392.

Gallus berättar själv att han med sin skrift velat hylla Polens härskare som vid tidpunkten för hans besök var hertig Bolesław: *"Vår avsikt är att berätta om Polen och i synnerhet om hertig Bolesław, och för hans skull att berätta om de av hans föregångares handlingar som är värda att nedteckna."* [238]

I introduktionskapitlet berättar Gallus om Polens gränser och dess grannar:

"Det gränsar i öster till Ryssland, i söder till Ungern, mot öster till Moravia och Bohemia och mot väster till Danmark och Sachsen. Mot det norra havet, eller ´Amphitryon´-havet, har det som grannar tre mycket vilda riken av hedniska barbarer – Selencia, Pommern och Prussia – och hertigen av Polen är ständigt i krig mot dessa riken, kämpande för att konvertera dem till den sanna läran. Men varken har predikans svärd gjort det möjligt att kunna svänga deras hjärtan från trolöshet, ej heller har svärdet mot deras strupar helt kunnat ta bort denna generation av huggormar."

Mellan Östersjön *("Amphitryon-havet"*) och det polska centralområdet låg således från väster till öster följande länder: *"Selencia"*, *"Pommern"* och *"Prussia"*. Det är uppenbart att det varit ständiga krig mellan de polska regenterna och dessa länders folk, vilka de polska härskarna försökte påtvinga kristendomen, försök som fram till år 1113 uppenbart hade varit tämligen misslyckade:

"Ofta när deras ledare blev besegrade i strider mot den polske hertigen tog de sin tillflykt till dopet, endast för att förneka den kristna tro när de hade återhämtat sin styrka för att på nytt ta till vapen mot de kristna. Än längre bort och i armarna på ´Amphitryon´-havet finns andra barbariska hedniska riken och också obeboeliga öar där det finns evig snö och is."

Vill vi från tidpunkten när Gallus skrev sin historia förflytta oss mer än hundra år tillbaka i tiden, till det sena 900-talet då härskaren Mieszko levde, kan vi läsa om den judiske handelsresanden Ibrahim Ibn Jaqub. Han besökte nämligen personligen Mieszko och skrev då att till Mieszkos rike *"gränsar i öster Rûs och i norr Brûs. Brûsena bor vid världshavet* (Östersjön)*, de har ett eget språk, grannfolken förstår dem inte. De är berömda för sin tapperhet. När en här kommer mot dem, väntar ingen på att hans kamrat knuffar till honom, utan de rycker fram utan att bekymra sig om någon och hugger med sitt svärd tills han stupar."*

Uppgiften om språkförbistringen är intressant. De skandinaviska folkens språk är nämligen helt olika de slaviska språken söder om Östersjön utan någon som helst koppling språken dem emellan. Att folket *"Brûsena"* hade ett språk som var fullständigt obegripligt för slaverna bekräftar att deras landområde, dvs. Pommern, i slutet av 900-talet var så influerat av skandinaver att många av de bosatta hade ett skandinaviskt ursprung.

Ibrahim Ibn Jaqub berättar också om en slavisk stam, som kallas Ûbâbafolket. *"De bor i de sumpiga delarna av Mieszkos land mot nordväst. De har en stor stad vid världshavet, som har 12 torn och en hamn och man har använt rader av stockar av högsta kvalitet. De krigade mot Mieszko, och deras stridskraft var våldsam. De har ingen konung och låter sig inte regeras av en person, utan hos dem är de äldste makthavare."* [239] Kanske är

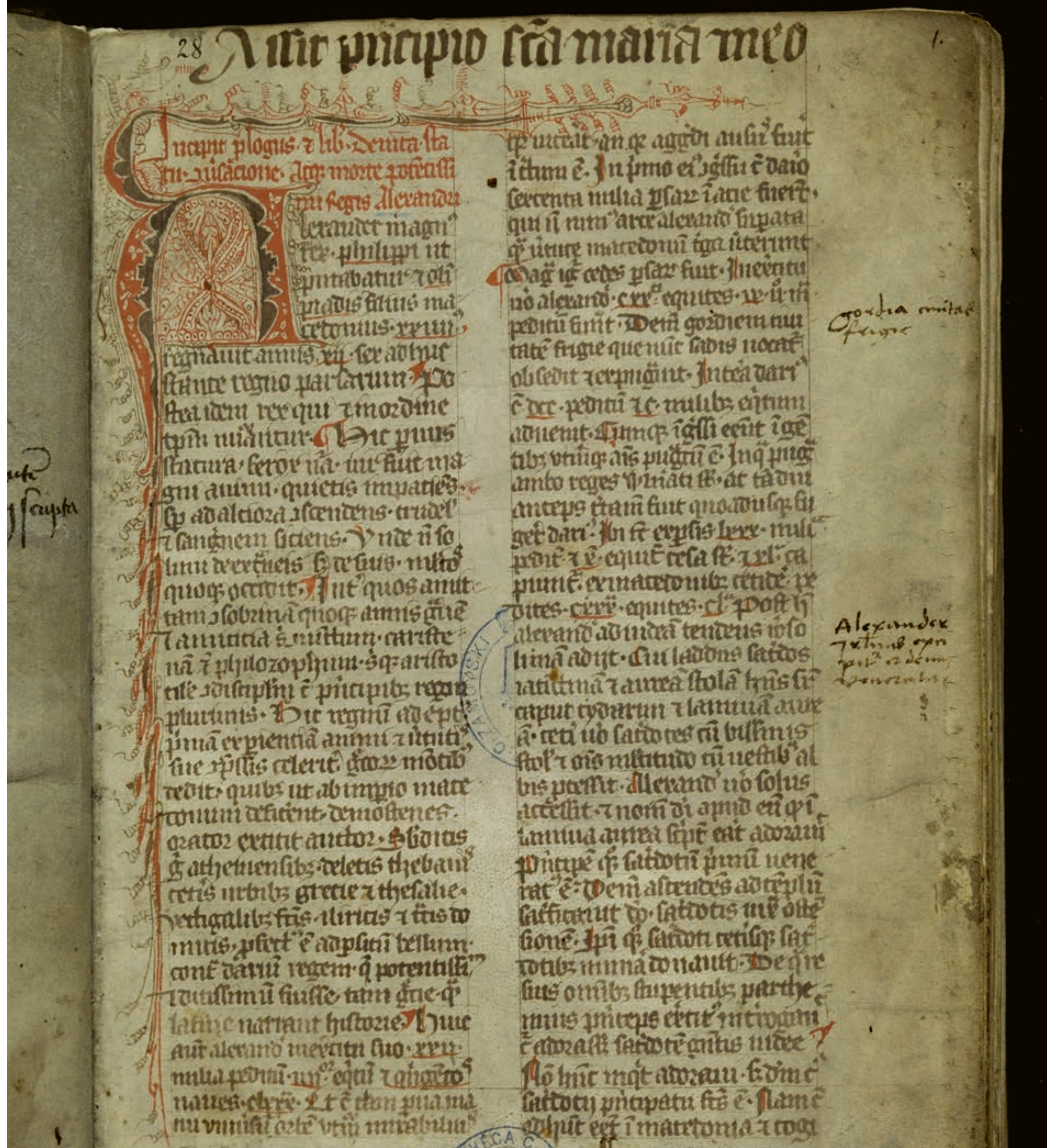

Fig 206: Första bladet i "Gesta principum Polonorum" från den så kallade Zamoyski Codex. Foto: Wikimedia/File: Prima_Pagina_Chronicae_Galli_Anonymi_Polona.jpg/National Library of Poland/Public Domain.

den av Ibrahim inte namngivna staden just Jumne, den som senare skulle komma att kallas för Wolin.

Låt oss återvända till Gallus för att höra vad denne har att berätta om Mieszko som ska ha varit av en ätt vid namn Piast. Gallus har nedtecknat en legend som berättar om hur denna ätt blev härskare i Polen. Enligt honom gick det till på följande sätt:

"I staden Gniezno bodde en hertig som hette Popiel som hade två söner. Nu när det var dags för att skära av deras hår – en sed bland hedningarna – förberedde han en stor fest och bjöd in mängder av sin adel och sina vänner. Men genom Guds hemliga plan hände det att två främlingar kom dit. De blev emellertid inte inbjudna till

festen utan de behandlades på ett våldsamt sätt och kördes bort från staden."

Så börjar historien om Polens mäktiga Piast-dynasti. Det hela ska ha utspelat sig i slutet av 800-talet – början av 900-talet. Utanför staden bodde en fattig bonde vid namn Piast som också skulle klippa sin sons hår i anledning att sonen blivit vuxen. Piast höll därför, trots att han var fattig, ett enkelt gille. De två bortjagade männen blev i stället inbjudna till denna fest. Då de var törstiga frågade de om det fanns något att dricka. Bonden svarade:

"Jag har ett krus med jäst öl som jag bryggt inför min enda sons hårklippning. Men vad nyttar en så liten mängd? Drick det om ni vill."

Nu hände det fantastiska att trots att det bara var lite öl räckte det i riklig mängd till hela sällskapet. Likadant var det med den lilla gris som man kunnat undvara till festen. När man slaktat den fyllde köttet nästan tio tunnor. *"När Piast och hans hustru Rzepka såg dessa mirakel hända förstod de att något av stor betydelse var ämnat för deras son."* Så blev det också. Sonen Chościsko blev hertig av Polen och efter honom blev hans son Leszek hertig. När Leszek dog tog hans son Siemomysł över. Därefter är vi då framme vid tidpunkten för Mieszkos födelse.

Denna gamla familjekrönika, som krönikören Gallus här återgav, har givetvis inget med verkligheten att göra. Detta har varit något som berättats för honom under hans vistelse vid det polska hovet. Berättelsen har emellertid varit viktig eftersom den i sagans form rättfärdigar härskarens gudomliga rätt till tronen. De två vandringsmännen hade magiska krafter, de blev bortkörda från den rikes bord till den fattiges. Piast och hustrun Rzepka blir här närmast en variant på Bibelns berättelse om Josef och Maria som uppvaktas av de tre kungarna eller om Jesus förvandling av fem bröd och två fiskar så att dessa räckte till många åhörare.

Först med Mieszkos framträdande på historiens scen kan vi med källkritisk säkerhet fastställa den äldste kände polske härskaren. Men i Gallus berättelse börjar också Mieszkos liv med ett gudomligt mirakel. Mieszkos skulle nämligen vid födseln ha varit blind. När man firade hans sjuårsdag blev pojken emellertid plötsligt seende. Alla på festen förvånades storligen över detta och lärde män viss-te genast att tolka händelsen. Liksom den unge Mieszko varit blind hade också Polen varit det. När Mieszko blev vuxen skulle därför Polen lysa upp och stå över alla närliggande riken.

Efter att ha återgett dessa fantasifulla legender kommer Gallus i sin krönika över Piastsläkten in på uppgifter som känns mera handfasta och historiskt någorlunda korrekta. Mieszko ska ha varit en hedning *"men senare friade han till den mest kristna kvinnan från Böhmen vid namn Dąbrówka."* Denna kvinna ville, enligt Gallus, dock inte gifta sig med en hedning. Han lovade då att döpa sig och efter det kunde bröllopet äga rum. Bruden anlände till Polen med ett stort sällskap av kristna följeslagare.

Mieszko blev alltså den förste kristne härskaren av Polen. Tidpunkten för bröllopet sätts vanligtvis till något av åren 965/966. Tyvärr slutar Gallus nedtecknade levnadsöde över Mieszko här. Varför blev han kristen? Var det för att en kvinna krävde det? Knappast. Vid denna tid var giftermål mellan olika härskarfamiljer allianser som hade med makt att göra. Mieszko stiger fram ur historiens dimmor vid mitten av 900-talet. Han var då en framgångsrik härskare över bl.a. två viktiga polska centralorter; Gniezno och Poznan (Posen). Genom att ha byggt upp en effektiv krigsmakt kunde han sedan utöka

Fig 207: Modern staty av historieskrivaren Gallus Anonymus. Statyn står i Ópusztaszer National Heritage Park. Foto: Wikimedia/File: Anonymus Ópusztaszer.JPG/Csanády/Public Domain.

sitt rike med områdena Kujavia, Mazovia och Pomern. Samtidigt planerade emellertid den tyske kejsaren att utöka sitt kristna rike åt nordost, in på Mieszkos område. För att kunna göra detta fick kejsaren påvens tillåtelse att föra korståg mot detta område, bebott av det hedniska folkslaget slaver. För att få påvens godkännande installerade kejsaren därför en biskop i den tyska staden Magdeburg och utsåg denna stad som kristet centrum för alla de slaver som han med våld nu skulle kristna.

Mieszko behövde i denna situation en allierad och han fann denne i Bolesław, kung över riket Czech söder om hans eget rike. Det var denna allians som förseglades någon gång åren 965/966 genom Mieszkos giftermål med Bolesławs dotter Dąbrówka. Genom att då själv låta sig döpas, och därmed också införa kristendomen i sitt rike, skulle alltså Mieszko ha motverkat den tyske kejsarens planer på att lägga Polen under sitt välde. Med andra ord skulle dopet i första hand ha kunnat vara ett led i en väl uttänkt politisk strategi från Mieszkos sida. Han gick sedan vidare och lät år 968 upprätta ett eget biskopsstift i polska Poznan.

Både likheterna och tidpunkten för Mieszkos giftermål och dop stämmer på ett förbluffande sätt med det som Harald Blåtand själv gjorde i Danmark. Kan detta ha varit en slump eller har det kanske funnits en koppling mellan dessa båda härskare? Fanns det kanske någon form av allians mellan dem? I *"Gesta Wulinensis"* berättas att Harald Blåtand år 963 återkom till Danmark efter att ha slutit en pakt mellan honom, Mieszko och den tyske greven Gero. År 983 var han på väg till Quedlinburg för att bl.a. möta just Mieszko, som, liksom Harald, var allierad med hertigen i Bayern Henrik "Zänker".

I Wiejkoworästens omfattande dagbok från 1840-talet har funnits uppgifter som han nedtecknat från handskriften *"Gesta Wulinensis"* vilken han funnit i den lokala grevens bibliotek. På 1950-talet läser Antonina dagboken och i ett brev till sin dotter återger hon följande:

"Det berättas om folket Ueznami, Livini och deras bröder folket Lihikaviki att trots att de är samma folkslag så blir de ändå fiender. De sistnämnda regeras av Mieshko vars farfar hette Leshko och var stor krigare. Värt att notera är att det nämns att danerna blir allierade med Lihikaviki och bygger en mäktig hamn för att ta kontrollen över Livinis största stad. Lihikavikis krigare var tydligen efterfrågade hos danerna och de deltog tillsammans med danerna i flera slag i norr och i Anglorum och där utmärker sig Mieshko som stor ledare. Det förklaras även att han egentligen hette Leshko efter sin farfar men att då han var så duktig med svärdet så fick han sitt namn ändrat till Miechko."

Mieszko har alltså i sin ungdom deltagit tillsammans med danerna på krigståg i *"Anglorum"*, England. Som omtalats tidigare i boken var Harald Blåtand och hans bror Knut med en stor här över i England och Irland i slutet av 940-talet. Det är därför inte omöjligt att Mieszko deltagit i detta krigståg. I så fall måste han och Harald personligen känt varandra mycket väl.

Problemet med Mieszko är att man inte känner hans tidiga historia förrän han plötsligt dyker upp som härskare över Polen. Vem var han egentligen och varifrån härstammade han? Vi vet att Piastdynastin i Polen hade nära kontakt med kungen Erik Segersäll i Sverige (eller rättare sagt i svearnas rike) som i slutet av 900-talet gifte sig med Mieszkos dotter. Kan Mieszko och hans anfädrar varit av skandinaviskt ursprung? Stöd för detta har några forskare sökt finna i det faktum att nere i Mieszkos

Fig 208: Mieszko byggde upp sin maktposition liksom alla härskare med hjälp av en lojal, väl utrustad och tränad krigsmakt. Att döma av ett samtida ögonvittne tog han också stort ansvar för de enskilda soldaterna.

polska centralområde har det påträffats så kallade kammargravar av trä; en typ av påkostade gravar som också fanns i Skandinavien. Andra forskare har dock haft en annan uppfattning om hur man ska tolka dessa gravar.[240] Så menar t.ex. några att Mieszko i stället kan ha kommit från det söderut liggande "Stormähren". Detta rike försvann år 906 och en del av befolkningen kan då ha flyttat norrut. Andra forskare menar å andra sidan att detta folk slagit sig samman med skandinaver under Mieszkos ledning.[241]

I Gallus Anonymos saga om Piastdynastin föregås Mieszkos regenttid av tre härskarled. Det polska riket under 900-talet skulle alltså ha uppstått som en utdragen process – något som moderna arkeologer i dag inte finner stöd för. När man grävt i viktiga borgar som tillhört Piastdynastin har man inte kunnat finna spår äldre än efter mitten av 900-talet, dvs. under Mieszkos tid. Detta kan peka på att grunden för det polska riket uppstått relativt snabbt. Vid mitten av 900-talet skulle alltså denne Mieszko lagt under sig det som i dag är centrala Polen, området mellan de två stora floderna Oder i väster och Wisla i öster.

Mieszko skulle alltså enligt handskriften *"Gesta Wulinensis"* från slutet av 900-talet under sin ungdom ha utmärkt sig som en stor krigare utanför både Polen och Skandinavien. Han har sedan givetvis byggt upp sitt mäktiga polska rike med hjälp av en stark krigsmakt. Kanske lade han grunden för denna armé redan under krigståg till England eller Irland? Ibrahim Ibn Jaqub, som personligen besökte Polen år 973 beskrev hans soldater så här:

"Vad Mieszkos land angår, är detta det största landet i utsträckning, och det är rikt på spannmål, kött, honung och fisk. Han samlar in skatten i präglade mynt och detta betalar underhåll för hans män; varje månad utbetalas till varje en bestämd summa. Han har 3000 brynjeklädda män, och de är krigare, av vilka hundra män uppväger 10000 andra motståndare. Han ger männen kläder, springare, vapen och allt vad de behöver.

Får någon av dem barn, befaller han omedelbart utbetalning av underhåll, oberoende om det är manligt eller kvinnligt. Och när barnet är könsmoget, skaffar han honom, om det är av manligt kön, en fru och inrättar för barnet en hemgift till flickans far. Är barnet en flicka, gifter han bort henne och ger hennes far en hemgift. Bröllopsgåvan är hos slaverna mycket stor, och det går till väga som hos berberna. Har en man två eller tre döttrar, utgör de grunden för hans rikedom, men föds honom söner så blir han utarmad."

Den gode Ibrahim överdriver givetvis, som alla äldre krönikörer brukar göra, förträffligheten bakom sina hjältar och också huvudpersonernas krigiska styrka. Att Mieszko endast skulle ha haft 3000 soldater kan inte svara mot antalet i hela hans här. Troligen åsyftas endast de män som han själv hade att bekosta. Hans son Bolesław kunde efter faderns död, också enligt Gallus Anonymus, uppbåda en armé med följande antal krigare: *"Från Poznan 1300 rustade riddare och 4000 fotsoldater, från Gniezno 1500 rustade riddare och 5000 fotsoldater; från fästet Wloclawek 800 rustade riddare och 2000 fotsoldater; från Giecz 300 rustade riddare och 2000 fotsoldater."*[242]

Totalt blir summan nästan 17000 man. Om dessa krigare noteras att de var de modigaste och mest vältränade av Bolesławs män. Till denna kärntrupp kom sedan ett uppbåd av män från hela landet. Även om denna siffra verkar klart överdriven är det ingen som helst tvekan om att det antal krigare som kungar och härskare vid denna tid kunde uppbåda har varit stort. Om man reducerar summan något svarar den väl till den beräkning av Harald Blåtands armé som gjorts tidigare i boken.

På Harald Blåtands guldplatta anges Jumne som den plats där kungen dog. Även Adam av Bremen skrev på 1060-talet att Harald Blåtand dog i Jumne. Adam är den ende historiskt kände skribent som fram till upptäckten av texten från *”Gesta Wulinensis”* berättar att kungen, efter att ha blivit sårad, flytt till just Jumne. Vissa forskare har därför ifrågasatt om hans uppgifter är riktiga. Guldplattans och inte minst handskriftens text styrker emellertid att Adam har haft rätt vad det gäller Harald Blåtands dödsort. Adam nämner också att hans krigare sedan förde kroppen till Roskilde i Danmark. Detta måste dock vara helt fel. I Danmark härskade ju efter kungens flykt hans son Sven Tveskägg som segrat i striden mot fadern. Varför skulle han ha velat ha tillbaka faderns kropp? Risken hade ju då varit stor att den döde Harald skulle börja behandlas med en helgongloria vilket hade varit förödande för sonen. Dessutom har det visat sig att den pelargrav i Roskilde domkyrka som sägs ha varit Harald Blåtands grav har varit tom.[243] När Adam skrev sin berättelse på 1060-talet pågick emellertid ett arbete med att få ett eget ärkebiskopsstift i Danmark. Att lyfta fram Harald i en helgonposition skulle därför vara bra – det var ju han som infört kristendomen till Danmark. Hans död i kamp mot en fiende, som samtidigt utmålades som en fanatisk hedning, kunde då placera honom som en kunglig martyr som stupat för sin tros skull.

Fig 209: Harald Blåtand i en sen återgivning på pelargraven i Roskilde domkyrka, en grav som man trott innehållit kungens ben men som visat sig vara tom. Foto: Wikimedia/ File: Harald Blåtand (Roskilde Domkirke).JPG/Orf3us/Public Domain.

Harald Blåtand dog alltså i Jumne. Adam av Bremen preciserar denna ort till staden med samma namn. Låt mig därför få berätta om denna stad, våra dagars Wolin, under vikingatiden. Arkeologiska fynd visar att Pommern, dvs. en del av kustområdet ut mot Östersjön i dagens Polen, under vikingatiden visserligen hade en slavisk befolkning men att här också funnits betydande skandinaviska bosättningar eller i varje fall starka influenser från Skandinavien. Utmed kusten fanns ett flertal tidiga handelsplatser. Här handlade utländska köpmän med en inhemsk befolkning. Dessa hamnar för långväga handel var belägna vid flodmynningar eftersom skeppen var nödvändiga för transporten av varor.[244] Liknande internationella handelsplatser

Fig 210: Viktiga handelsplatser under vikingatiden utmed södra Östersjökusten och i södra Sverige. Uppgifter från Mateusz Bogucki 2009 och Sven Rosborn 2004.
1: Wiskiauten/Mohovoe, 2: Königsberg/Kaliningrad, 3: Janów Pomorski (Truso), 4: Gdańsk, 5: Puck, 6: Bardy-Kołobrzeg, 7: Kamień Pomorski, 8: Szczecin, 9: Menzlin-Görke, 10: Ralswiek, 11: Rostock-Dierkow, 12: Köpinge-Laholm, 13: Köpinge vid Råå, 14: Löddeköpinge, 15: Hököpinge, 16: Dalköpinge, 17: Stora Köpinge, 18: Gärds köpinge, 19: Köpingsvik, 20: Uppåkra, 21: Halör.

vid kusten fanns t.ex. på flera platser i Skåne och de kallades här för "köpingar".

Wolin, dvs. Jumne, har varit en av dessa handelsplatser utmed södra Östersjön. Ända sedan 1800-talet har Wolins historia varit intressant för forskare. Under 1930-talet utfördes i staden många stora utgrävningar och välbevarade lämningar efter den äldre bebyggelsen kunde dokumenteras. Bland forskarna var uppfattningen stor att man i Wolin tidigt haft en betydande skandinavisk bosättning. Man till och med kallade en viss typ av påträffad keramik för *"Palnatoki ceramics"* efter Jomssagans berättelse om dansken Palnatoke som ledare i borgen Jomsborg – en borg som man menade hade legat i Wolin.[245]

Modernare utgrävningar har givetvis gett en mera nyanserad och säkrare bild av Wolins tidiga historia. Wolin går tillbaka till en liten slavisk bosättning vid floden Dziwna, en biflod till Oder. Under 800-talet utvecklades denna bebyggelse till en handelsplats för att under 900-talet och början av 1000-talet ha sin verkliga storhetstid. Staden omgavs då av en stadsvall med palissader och försvarslinjen innefattade också själva hamnen. Rester

efter ett flertal träkajer och bryggor har påträffats vid utgrävningar. Årsringsdateringar visar att dessa varit i bruk från slutet av 800-talet och framåt.[246] En stor mängd av nedgrävda myntskatter med arabiska mynt från mitten av 900-talet kan indikera att det vid denna tid funnits många skandinaver i staden. Seden att gräva ner sitt silver för att gömma det verkar nämligen vid denna tid vara typiskt för skandinaver. Än mera tydlig skandinavisk påverkan i staden under 900-talet visar påträffade huskonstruktioner av typisk skandinavisk karaktär samt de många skandinaviska föremål som hittats i dessa hus. Det verkar dock inte som om det varit en normal bosättning av skandinaver. Bland föremålen saknas ofta kvinnliga sådana av typen smycken, inte minst de under nordisk vikingatid så vanliga ovalt formade kvinnliga spännena.

Om detta är en rätt tolkning av de faktiska förhållandena antyder det att under mitten av 900-talet var manliga individer i flertal bland de skandinaver som då vistades i staden. Detta för oss osökt in på tanken till det danskt styrda krigarsamhället Jomsborg som man velat förlägga till just Wolin. Problemet är bara att man nästan inte påträffat några nordiska vapen i staden.[247] Om borgen Jomsborg skulle ha legat inne i stadsbebyggelsen är ett sådant förhållande givetvis märkligt men om borgen legat på en annan plats utanför staden, men i dess närhet, skulle bilden stämma.

År 967 omtalas av den samtida historieskrivaren Widukind en grupp av slaver som han kallar för *"Voloini"*. Dessa kämpade vid denna tid mot den polske härskaren Mieszko. Ungefär vid samma tid beskrev som tidigare omtalats resenären Ibrāhim ibn Jakūb en stad som också kan ha varit Wolin: *"De har en stor stad vid havet. Den har en hamn, byggd av spjälkade trädstammar."* Tyvärr nämner han inte stadens namn.

När Thietmar av Merseburg (död 1018) skrev sin krönika noterar han följande i en notis under året 1007:

"Medan kungen (Henrik II) *firade påsk i Regensburg, informerades han av företrädare för Liuticis och den stora staden Livilni* (civitate magna Livilni) *och även av hertig Jaromir att Boleslav försökte inleda en stor konspiration mot honom."*[248] Det är rimligt att antaga att den stora stad det här är frågan om är den som senare omtalas som Wolin.

Namnet Wolin och även namnet *"Julin"* för denna stad dyker upp först vid mitten av 1100-talet; *"Julin"* år 1153 och Wolin i ett dokument från året 1140 i formen *"Wulinensis"* men också som *"Willin"*. Olika teorier har under åren sett dagens ljus om hur dessa olika namnformer på troligtvis en och samma stad eventuellt kan förklaras.[249] Vi lämnar dock den frågan öppen och studerar i stället vad prästen Adam av Bremen ca 1060 berättade om denna spännande stad, som han då kallade för Jumne:

"På andra sidan liutizerna, som med ett annat namn kallas wilzer, möter vi Oder, den mest vattenrika floden i slavernas land. Vid dess mynning, där den flyter ut i de skytiska träsken, erbjuder det berömda samhället Jumne en mycket besökt ankarplats för de vilda folk och grekiska katoliker, som bor i dess omnejd. Eftersom åtskilliga märkliga och knappast trovärdiga ting brukar anföras till denna stads berömmelse, anser jag det vara av intresse att här ge några få upplysningar, som är värda att nämna.

Det är förvisso det största av alla de samhällen som Europa rymmer, och det bebos av slaver jämte andra folk, greker och barbarer. Till och med ditresande sachare har fått tillåtelse att bosätta sig där på lika villkor, om de nämligen inte, så länge de vistas där, talar om att de är kristna. Ty alla är ännu fångna i hedniska seder och vanföreställningar, och dock kan man inte finna något folk som är mera hederligt och vänsällt när det gäller karaktär

och gästfrihet. Staden är rik på handelsvaror från alla nordiska folk, och intet eftertraktansvärt eller sällsynt saknas där. Där finns Vulcanus gryta, som innevånarna kallar den grekiska elden och som även Solinus omnämner. Här kan man se Neptunus i trefaldig uppenbarelseform: denna ö kringflyts nämligen av tre hav, av vilka man påstår att ett har ett grönt utseende, ett annat nästan vitt och det tredje sjuder i vilt uppror på grund av ständiga stormar." [250]

Detta är den enda mera detaljerade beskrivning av Jumne som finns bevarad. Staden omtalas också i ett senare tillägg i Adams manuskript där det berättas att: *"Kung Magnus belägrade i spetsen för danernas stora flotta slavernas mycket rika samhälle Jumne. Ödeläggelsen stod i proportion härtill. Magnus satte skräck i alla slaver."* [251] Denne kung Magnus kom från Norge men han var också dansk kung mellan åren 1042-1047. I en annan berättelse från sent 1100-tal berättas att Harald Blåtand under sin flykt *"drog som flykting helt över till Vindland, där han, efter att ha uppnått fred, ska ha blivit den förste grundläggaren av den stad som kallas Jomsborg"*.[252] Här har alltså skribenten kallat staden för Jomsborg. Att Harald Blåtand skulle ha grundlagt staden är givetvis helt fel. Den fanns redan före hans tid.

Om ett danskt krigståg året 1170 berättade Saxo Grammaticus som levde vid denna tid och som stod den danske ärkebiskopen Absalon nära.[253] Saxo har fått uppgifterna direkt från Absalon som tillsammans med den danske kungen Valdemar varit de två härförarna i denna kamp. Hans berättelse om händelserna kring Wolin, då kallad för *"Julin"*, och den närliggande staden Cammin är intressanta om vi vill få en mera detaljerad bild av det dåtida Wolin och dess omgivningar. Jag ska därför här återge valda delar av Saxos text.

Saxo skriver att den danske kungen: *"hade genom Svineflodens mynningar trängt in i Pommern och härjade trakterna kring Julin men han lämnade staden orörd. Därefter seglade han med kungsflottan till den flod som, fastän den endast har ett utlopp, delar sig i två mynningar och rinner förbi både Julin och Cammin. Den var svår att fara genom på grund av de många gärdar som fiskarna hade slagit ner i den. Där fanns också en mycket lång bro som från Julins murar sträckte sig ut i floden och*

Fig 211: Vid utgrävningar i Wolin har man noterat att i de huslämningar som man menat kan vara skandinaviska saknas för det mesta kvinnliga föremål vilket kanske kan tolkas som ett stöd för ett krigarsamhälle i staden. Foto från Fotevikens vikingastad i Skåne.

hindrade seglatsen så att de var tvungna att vänta natten igenom utanför den.”

De danska härförarna stod nu inför problemet att få flottan av snabbrodda, så kallade långskepp, förbi denna flaskhals. Flottan bör ha räknat långt mer än hundra skepp.

”Nästa morgon gick kungen i land och beordrade sitt folk att bryta upp bron på den södra sidan utanför staden. Lika mycket brådska hade själlänningarna med att ta upp fiskgärdena. Då julinerna i sina båtar hemligt smög sig under bron och försökte driva bort dem fick Absalon, som hade gått iland tillsammans med kungen, tag i några båtar och kom danskarna till undsättning. De spjut, som träffade hans sköld, gjorde honom ingen skada eftersom de först gick igenom hans stridskamrater. Då hans eget skepp, som låg ett gott stycke därifrån, nu på kungens order ryckte längre fram, fick de drivit bort fienden, avbrutit en stor del av bron och banat väg för den övriga flottan. Då den seglade förbi angrep stadsborna den med sina båtar, men Absalon och Sune lät sina båtar, som var fyllda med bågskyttar, lägga an mot dem. Denna kamp mellan båtarna var farlig för båda parter och det blev kämpat hårt med allehanda skjut- och kastvapen.”

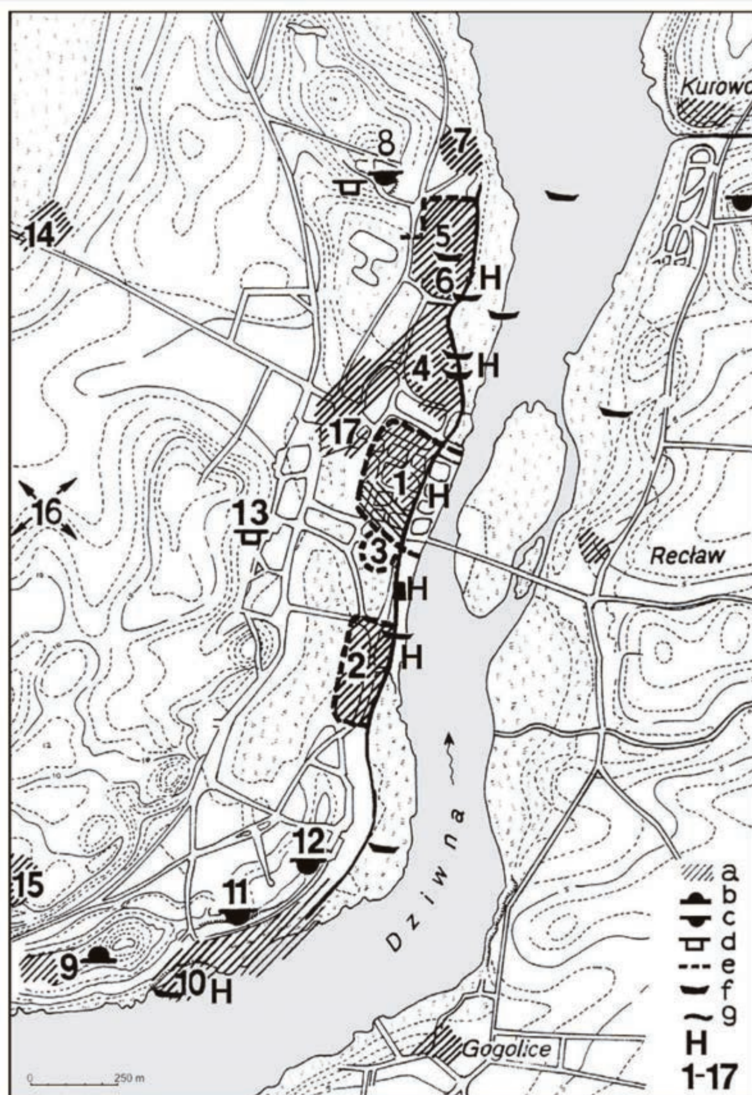

Fig 212: Karta som visar olika arkeologiska utgrävningsområden i den gamla handelsplatsen/staden Wolin.
Efter Filipowiak 1999 och Konopka 2008.

Julinborna fick till slut dra sig ur kampen och den danska flottan kunde segla förbi staden och vidare norrut på floden:

”Då seglade de till ön Gristow, vilken kungen förbjöd dem att härja med eld eftersom kornet skulle sparas vilket danskarna hade behov av för sina medförda hästar. Därefter seglade de genom floden till Cammin och efter att de härjat området runt denna stad med eld och svärd kom det till ett slag med stadsborna på bron.”

Kungen avbröt emellertid efter en stund kampen och flottan återvände till ön Gristow där man slagit upp sitt läger. Här greps man av betänkligheter om hur man från floden skulle kunna ta sig ut till havet. Det naturliga hade

varit att följa floden den korta vägen norrut till dess mynning i Östersjön. Alternativet var att segla tillbaka och åter passera Julin för att sedan i en annan flodarm ta sig ut samma väg som man kommit in. En man, Gere, som kände till förhållanden rådde dem emellertid att inte ta den korta vägen eftersom *"farvattnet där var så grunt och osäkert att man endast kunde färdas där under högvatten. Absalon blev då utsänd med tre skepp för att undersöka saken men då havet var i uppror och störtade in kunde han inte tillräckligt noga undersöka hur djupt det var. Där denna flod rinner ut från den Pommerska sjön är det bara en smal ränna men sedan blir den bredare och bredare och skapar eller upptas i en stor sjö och där denna faller ut i havet blir den smalare igen liksom tidigare."*

Beskrivningen är i sin detaljrikedom intressant. Den visar nämligen på faktiska terrängförhållanden som den som berättat om händelsen för Saxo, i detta fall Absalon, själv måste ha sett. Floden Dziwna, som rinner förbi både Wolin och Cammin, når nämligen ut till Östersjön genom en endast smal passage. Nu var goda råd dyra hur danskarna skulle få ut sin flotta på havet:

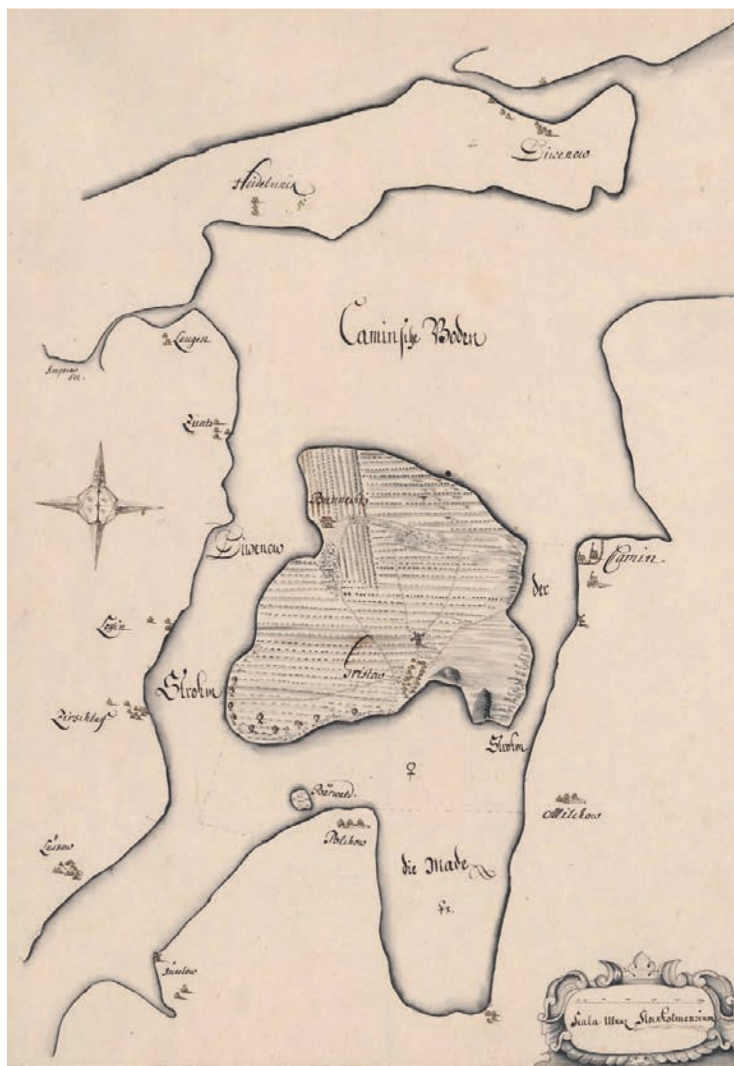

Fig 213: Karta över ön Gristow där den danska flottan hade sitt läger året 1170. Kartan framställd av svensken B Hesselgreen år 1693. Foto: Riksarkivet, Sverige, Krigsarkivet, avdelningen utländska kartor.

"Några menade att man skulle gräva ut den smala rännan och göra den bredare där den var för smal så att skeppen bekvämt kunde segla ut men då det var uppenbart att sådana utgrävningar ville fyllas igen av sanden vid flodtid blev förslaget inte satt i verket. Andra menade att man borde lägga bjälkar under skeppen och med gemensamma krafter släpa dem ut till havet."

Detta prövades också på några skepp men försöket misslyckades, endast fem små båtar kunde ta sig ut. Här har vi alltså en dåtida berättelse som visar att släpa krigsskepp på land även en kortare sträcka inte fungerade, inte ens om man hade en hel krigshärs soldater att tillgå.

Kungen beslöt, efter att ha övervägt alternativen att undkomma, att vända tillbaka och ta sig

förbi Julin. För att skydda flottan från flodens östra strand lät han här sätta i land rytteriet som sedan följde efter skeppen. Någon större strid blev det dock inte. En tillfångatagen man meddelade sedan att det inte fanns någon fientlig flotta vid den andra flodmynningen där danskarna en gång seglat in och via denna väg kunde därför hela den danska flottan oskadd ta sig hem.

För att avsluta denna berättelse om staden Jumne/Julin så omtalar Saxo också att någon gång efter år 1177 attackerade den danske kungen Valdemar den store åter detta område och *"lät flottan löpa in vid Swinemünde varefter han brände Julin som var blottat för försvarare och staden, som just hade blivit uppbyggd igen blev således åter ödelagd. Han härjade inte blott området runt Julin utan också området runt Cammin."*

JOMSBORG – EN SAGOBORG STIGER FRAM I VERKLIGHETEN

Var låg då borgen Jomsborg, den mest berömda vikingaborg som möter oss i gamla handskrifter? Under lång tid har denna borg gäckat forskarna, skapat grund för populariserande bilder av vikingakrigare och lagt ett romantiskt och heroiskt skimmer över vikingatiden. *"Från sin slutna borg – ett mästerverk i befästningskonst – nere i det främmande vendland, där de leva under egen hövding och egna lagar, låta historieskrivarna dem spela en dominerande roll i nordisk historia."* Så inledde år 1911 den erkänt skicklige svenske historieforskaren Lauritz Weibull sin granskning av jomsvikingarna och deras borg.[254]

Redan under Weibulls tid menade man emellertid att Jomsborg måste ha varit förknippat med Jumne/Wolin varför platsen söktes inom eller strax intill Wolins gamla stadsområde. Man ville lokalisera borgen till höjdsträckningen direkt norr om bebyggelsen och att gravkullar på en höjd sydväst om staden på *"Galgenberg"* var den sista viloplatsen för borgens kämpar. Efter sin omfattande granskning av befintligt, skrivet källmaterialet om Jomsborg och dess innevånare blev dock Weibulls dom hård: *"Det nordiska Jomsborg och de jomsvikingar, den danska och isländska traditionen känna, ha aldrig existerat."* Detta mer än hundraåriga, tvärsäkra besked från en svensk historiker är ju nedslående, speciellt som vi nu i den här boken åter ska ta upp frågan om Jomsborg. Resultatet blir emellertid ett helt annat än det som Weibull kom fram till. Jomsborg har existerat och vi har en helt ny bild över var borgen kan ha legat.

Den före upptäckten av *"Gesta Wulinensis"* äldste kände författaren som berättar om Jomsborg är krönikören Sven Aggesen. Han var av dansk stormannasläkt och han skrev sin Danmarkshistoria under andra hälften av 1100-talet. Så här berättar han om grundandet av Jomsborg:

"Då han (Harald Blåtand) *uppbådade sin här för att få en väldig sten ivägsläpad, vilken han hade beslutat att resa på sin moders gravhög som minnesmärke efter henne, uppstod det uppror bland folket både på grund av den nya gudsdyrkan och för det outhärdliga träldomsokets skull, och folkupproret tog till att brusa så högt att allmogen i sitt raseri fördrev kungen själv från riket. Denne tog i snabb fart till flykten ty fruktan gav hans fötter vingar, och han drog som flykting helt över till Vendland, där han, efter att ha uppnått fred, ska ha blivit den förste grundläggaren av den stad som kallas Hyumsburgh* (Jomsborg). *Denna stads murar har jag Sven själv sett ärkebiskop Absalon* (i slutet av 1100-talet) *jämna med jorden."*[255]

I Sven Aggesens historiska krönika, och då inte minst i avsnittet om historien kring Harald Blåtand, har han emellertid bevisligen i diktens formvärld ofta ändrat om i de historiska händelserna. Harald

Fig 214: Floden Oders med sina tre bifloders utlopp i Östersjön. Den högra floden är Dziwna som rinner förbi Wolin. Kartan framställd av Eilhardus Lubinu år 1618. Foto: Riksarkivet, Sverige: Krigsarkivet, avdelningen utländska kartor.

skulle alltså, enligt Sven, ha tvingats att fly till slaverna i södra Östersjöområdet då det danska folket blivit upproriska och i stället valt hans son Sven Tveskägg till kung. Hos slaverna vistades sedan Harald en tid fullt frisk och definitivt inte dödligt sårad som ju den mera samtida berättaren Adam av Bremen hävdar. Kungen fick dessutom i Sven Aggesens krönika till slut hjälp av en man vid namn Palnetoke att bekämpa sin son.

Sven Aggesens Danmarkshistoria, vilken slutar med händelser i början av 1180-talet, är tyvärr en källa där fakta och fantasi, och dessutom historiska förväxlingar både vad det gäller tidpunkter och personer, förekommer i riklig mängd. Speciellt gäller detta återgivandet av äldre historier som utspelats långt före hans egen livstid. Sådant som inträffat under hans egen levnad bör dock stämma bättre med verkligheten. Det samma kan man säga gäller för hans samtida danske historieskrivare Saxo Grammaticus. Denne omtalar visserligen inte namnet Jomsborg men berättar att det var Harald som med vapenmakt erövrade staden Julin, *”den ansenligaste staden där i landet”*, dvs. i slavernas land. I Julin lade han *”en stark besättning … och till hövding för dessa krigsfolk insatte han Styrbjörn. Deras vikingatåg, under vilka de visade det största mod, spred sig i grannländerna och blev till sist så fruktansvärda att*

de drabbade alla hav i Norden." Det torde inte vara någon tvekan att man med detta krigarsamhälle kan sätta ett likhetstecken med Jomsborg även om namnet ersatts av staden Julin (Wolin). Enligt Saxo hade Harald Blåtand utnämnt den landsflyktige svenske kungasonen Styrbjörn som ledare för denna garnison.

Nästan samtida med dessa två historieskrivare är författaren till den isländska handskriften *"Fagrskinna",* vars uppgifter slutar året 1177, och som också nämner händelser kring Wolin. Det berättas att Harald Blåtand härjade i Vendland och byggde där en stor borg i *"Jom"* och att borgen senare blev kallad för Jomsborg. Krigarna i borgen kallades för jomsvikingar. Den norska handskriften *"Agrip"* från slutet av 1100-talet nämner att den norske kungen Olav Trygvason, död år 1000 i sjöslaget vid Svolder, i sin ungdom for hårt fram som viking: *"Han härjade vida omkring, både i Vendland och i Flandern, i England och i Skottland, på Irland och i många andra länder och brukade övervintra i Vendland, i den stad som heter Jomsborg".*

Från 1200-talet finns Jomsborg omtalad i den isländska *"Knytlingasagan"*, ett omfattande verk som handlar om Danmarks historia från Harald Blåtand till kung Knut VI, död år 1202: *"Harald Gormsson blev tagen till kung i Danmark efter sin fader; han var en mäktig kung och stor krigare. Han bemäktigade sig Holseteland i Saxland; han hade också ett stort jarlrike i Vindland. Där lät han anlägga Jomsborg och lade där en betydande besättning som han gav sold och lag. De underlade honom landet. Om sommaren var de på*

Fig 215: Skeppet Sigrid Storråda har som förlaga det norska Gokstadskeppet, ett mycket välbevarat vikingaskepp som året 1880 hittades i en gravhög. Foto: Fotevikens museum.

krigståg men om vintern var de hemma. De kallades för jomsvikingar." I *"Knytlingasagan"* berättas också att Harald efter slaget mot sin son *"flydde sårad efter slaget till Vindland och dog vid Jomsborg alla helgons mässedag"*.

Slutligen kan vi nämna *"Jomsvikingarnas saga"* från 1200-talet. Här möter vi en detaljerad beskrivning av hur den borg såg ut som en man vid namn Palnetoke, alltså inte Harald Blåtand, enligt samma saga varit byggherre till:

"Och där i sitt rike låter han snart bygga en stor och stark sjöborg, som sedan kallas Jomsborg. Inne i fästningen låter han anlägga en hamn där det kunde ligga trehundrasextio långskepp på en gång, alla låsta inne i borgen. Inseglingen till hamnen gjordes med stor konstfärdighet. Där var byggt en slags port, övertäckt av en stor stenbåge och för porten fanns det järndörrar som kunde låsas inifrån hamnen. Men uppe på stenbågen var rest ett stort torn och där var kastmaskiner i det. En del av fästningen gick ut i havet och borgar som är byggda på det sättet blir kallade sjöborgar. Därför låg hamnen inne i borgen." [256]

Den fantasifulla *"Jomsvikingarnas saga"* skapar alltså här en bild av en jättelik borg, men fantasin måste verkligen ha flödat hos sagans författare. Beskrivningen av järndörrar och stenvalv är t.ex. byggnadskonstruktioner som kan ha hört hemma i det sena 1100-talets befästningskonst men knappast hos skandinaviska vikingar på 900-talet. Helt overkligt blir uppgiften att borgens inre kunde rymma inte mindre än 360 krigsskepp. Om man läser de gamla isländska handskrifterna framgår det att ett krigsskepp vid den tiden tog mellan sextio och hundra krigare. Garnisonen Jomsborg skulle alltså ha kunnat rymma upp till långt mer än tjugotusen soldater, ett antal som är rent löjligt stort. Sanningen kommer man därför närmare om man utgår från vad Snorre Sturlasson säger i slutet av 1100-talet i sin sammanställning över uppgifter om Norges kungar. När Jomsvikingarna skulle färdas till ett möte med Harald Blåtands son Sven Tveskägg for de *"med allt det följe, som ypperst var; de hade fyrtio skepp från Vendland* (alltså från Jomsborg) *och tjugo från Skåne."* Samma antal skepp, 60 stycken, ska jomsvikingarna senare också ha haft med sig på sitt stora krigståg till Norge som slutade i det berömda sjöslaget vid Hjörungavåg.[257] Om Jomsborg i sin befästa hamn i enlighet med dessa

Fig 216: De cirkelborgar som Harald Blåtand lät uppföra har inte haft några hamnanläggningar innanför vallarna som den som omtalas för borgen Jomsborg. Här ses borgen Trelleborg på Själland.

uppgifter skulle ha haft fyrtio skepp har detta motsvarat en styrka på kanske 3000 soldater vilket kan tyckas vara ett rimligt soldatantal för en enskild, mycket stark garnison.

Var ska då denna märkliga borg Jomsborg ha legat? Både Sven Aggesen och Saxo placerar i sina berättelser från sent 1100-tal befästningen i en stad, av Sven kallad Jomsborg och av Saxo kallad Julin. Saxo har emellertid gjort om namnet till latin så det är antagligen Wolin han åsyftar. Problemet är bara det att man vid utgrävningar i Wolin inte funnit någon borg som haft en stor befäst hamn inne i själva borgen. Är då kanske sagans berättelse om denna väldiga sjöborg inte sann? Bara det faktum att jomsvikingarna och denna exceptionella borg inte alls tidigare har omtalas av skribenter före andra hälften av 1100-talet har ju givetvis väckt frågetecken.

Kan man sätta likhetstecken mellan Jomsborg och staden Jumne/Wolin? Under vikingatiden hände det att skandinaver döpte om städer och försåg namnen med just efterledet *"borg"*. Så blev t.ex. Jerusalem *"Jorsalaborg"* och Rom kallades för *"Rumsborg"*. Närliggande platser i Wolinområdet är Stettin som av skandinaver kallades för *"Burstaborg"* och Cammin som kallades för *"Steinborg"*. I ett sådant perspektiv är det kanske inte märkvärdigt om Wolin, som också av Adam av Bremen på 1060-talet kallades för Jumne, på skandinaviska skulle ha blivit kallat *"Jomsborg"* utan att det för den skull har varit frågan om en speciell borganläggning.[258] Problemet är bara att en så väldigt stark och stor besättning av soldater som det här varit frågan om givetvis måste ha haft tillgång till ett väl utbyggt och starkt försvarsverk. Att Harald skulle ha låtit sina värvade soldater bo och verka fritt mitt inne i en handelsstad är fullständigt osannolikt. Och var någonstans i Wolin skulle den mycket stora krigshamn ha funnits som legat innesluten i borgen? Några spår efter en sådan finns inte i Wolin. Slutsatsen måste vara att Jomsborg måste ha legat någon annanstans.

Många platser har genom åren utpekats som trolig plats för vikingaborgen. Frans-Arne Hedlund Stylegar har relativt nyligen lagt fram en teori om en sådan placering. Han menar att "det verkar

troligt att jomsvikingtraditionen är ett avlägset eko av de många politiska allianser och stridigheter i perioden 975-983, om än de flesta av sagornas namngivna jomsvikingar och anekdoterna om dessa är yngre och lärda konstruktioner." I stället för han fram tanken att sagornas förebild till Jomsborg inte alls skulle ha legat i Wolin utan har varit den av Harald Blåtand anlagda stora borgen Aggersborg vid Limfjorden i norra Jylland. Sagorna berättar ju att Jomsborg låg i *"Vendland"* och i äldre tider var Limfjordens namn *"Wändill"* och det omgivande landskapet var *"Vendsyssel"*. Denna enorma borg Aggersborg kan ha hyst en flottbas på upp till flera tusen soldater. Självklart kan en sådan anläggning ha levt kvar länge i berättelsernas och legendernas värld. Då Aggersborg endast funnits under en kort tid skulle man alltså eventuellt långt senare felaktigt ha utpekat platsen till nuvarande Wolin.[259]

Vad menas då när sagan omtalar Jomsborg som "en sjöborg"? Även om i stort sett alla av Haralds borgar ligger i närheten av farbara vatten saknar alla möjlighet att inne i borgen kunna hysa en stor hamnanläggning. Om nu Aggersborg skulle ha varit förebild för Jomsborg är det märkligt att beskrivningen av själva hamnen, dvs. flottbasen och dess försvarsanordningar, inte alls stämmer med denna borg. Förgäves har forskningen således, när man utgått från dessa cirkelborgar, sökt efter en plats som skulle kunna vara en borg som varit kringbyggd en krigshamn. På något märkligt sätt har man enbart förknippat danska befästningar under Haralds tid med hans cirkelborgar. Kännetecknande för dessa är att de alla ligger i slättlandskap där det alltså är fullt naturligt att med en hög jordvall bygga upp ett runt försvarsnäste. Området kring Wolin kännetecknas emellertid av dels mycket vattensjuka marker, dels ett på sina ställen relativt kuperat landskap. Det vore därför inte troligt att i detta område runt Wolin söka finna en borg liknande de som vi finner i Danmark.

Vi ska nu åter låta handskriften *"Gesta Wolinensis"* ge oss inblick i 900-talets historia och vad denna skrift från sent 900-tal har att berätta om Jomsborg. Till skillnad från ovan relaterade yngre källor har vi alltså här en samtida källa, dessutom berättad av en präst som måste ha varit närvarande när Harald dör på just Jomsborg.

Harald Blåtands bror Knut behövde värva nya soldater till sin armé på Irland. Tukki Normandie, fick uppdraget av Knuts far Gorm:

"Under Herrens år 949 drabbade kraftigt regn och översvämningar vårt land. Floder och hav översvämmade sina stränder och drabbade med sin framfart kustområdena och dödade ett oändligt antal människor och djur. Vid den tiden gick ovannämnde Tuka på order av kung Gurmd till huvudstaden i landet Vileti för att välja nya krigare till Konuts lag, som trots att han knappt hunnit komma tillbaka från At Cliat (Dublinområdet)*, återvände för en ny resa.*

Anledningen till Tukis uppdrag var att Konuts lag (soldater) *återvände till slaverna. En av dem med namnet Lubomir, som hade tjänat kung Knut sedan barndomen, vände tillbaka till sina fäders land med rikedom och tog hela laget med sig. Då han gillade dottern till kung Vilini och ville tillfredsställa hennes far grundade han en befäst plats väster om staden, som han sedan kallade efter sitt namn."* [260]

Uppenbart har Knut haft många värvade slaviska soldater från Pommern i sin här. Lubomir uppför en befästning och han gifter sig också med

Fig 217: Karta över Wolinområdet som visar befintliga sankmarksområden. Mörkgröna partier är så vattensjuka marker att det på sina ställen finns öppna vattenytor. Ljusgröna partier markerar övriga områden med vattensjuk mark. Siffermarkeringar visar på silverskatter från Harald Blåtands tid.
Karta, bearbetning och copyright: Sven Rosborn år 2019.

Baltic Sea
Cammin
Wolin
1
Paatziger See
Tessin
4
Wiejkowo
Marten-thiner See
3
0
5 km
2

kung Vilinis dotter. Denna befästning är dock inte Jomsborg vilket framgår av krönikans text för året 953:

"Under Herrens år 953 ingick kung Konut ett förbund med Lubomir, härskare över Vilini, och hjälpte honom att krossa upproret som uppstått mot bröderna från Jorvik vilka bar Herrens ord bland hedningar. Lubomir belönade generöst sin välgörare och tillät dennes lag att bygga det befästa lägret på Jumno-halvön. Tukka, som ledde Konut-arméerna, valde en plats för lägret i ruinerna efter en bränd rebellborg, som på slaviska språket kallades Jumlin. På denna ö, från söder åtskild av sankmarker, fanns det fem fästen och tretton byar."

Det är alltså Tukki Normandie som, på uppdrag av Knut, skickas till Wolinområdet för att hjälpa Knuts gamle vapenbroder Lubomir att slå ner ett hedniskt uppror. Samtidigt reglerade man hur denna borgs soldater skulle förhålla sig till staden Wolins innevånare:

"Tukka, eller någon av de andra ledarna, var inte tänkt att få rättigheter över judar och köpmän, utan han kunde enbart äga rätten att köpa slavar och salt, liksom att rekrytera krigare och unga män som utövats i strid och utbildats i krig och läkarvård. Redan hösten samma år seglade 36 fartyg till Zelund (Själland)*, hälften med slavar, en tredjedel med byte och en sjättedel med salt. Attacker av slaverna från söder avvisades två gånger och orsakade dem allvarliga nederlag. En allians ingicks också med staden Solin som ligger i öster vid havet för att skydda vägen mellan dessa två tidigare stridande städer."* [261]

Fyndet av Harald Blåtands grav i Wiejkowo har givetvis aktualiserat frågan om också vikingaborgen Jomsborg. Kungen var kristen och hans soldater har då rimligtvis varit tvungna att acceptera denna religion. Som visats ovan under avsnittet om kungens död lät han, enligt *"Gesta Wulinensis"* i närhet till borgen *"Jamsburgu"* där han och biskop Wago av Aldinburg tillbringade sin sista tid, år 984 uppföra en kyrka *"i hjärtat av detta hedniska land"*. Det är också i denna kyrka som både han och biskopen senare begravdes. Vi befinner ju oss i ett för tusen år sedan hedniskt område. Hur har kristendomen kunnat få företräde på just denna plats? Vem har t.ex. vaktat över kungens grav så att inga plundrare fått tillträde till den med värdeföremål fyllda graven? Vem har säkrat graven och dess innehåll när dessa saker senare på samma plats överförts till en stenkammargrav? Svaren på dessa frågor måste kunna fokuseras till frågan om Jomsborg och jomsvikingarna. *"Gesta Wulinensis"* berättar alltså för oss att borgen rimligtvis legat invid kyrkan och att detta fäste låg *"vid sjön Jamno"*.[262]

När Antonina i sina brev till sin dotter berättar om prästen i Wiejkowos dagbok från mitten av 1800-talet återger hon avsnitt som prästen citerar från *"Gesta Wulinensis"* vilken han funnit i grevens arkiv. Hon skriver:

"Det som fångade vår prästs intresse var däremot den delen av krönikan som beskrev en mäktig krigare som byggde en befästning mer än 300 år innan familjen von Flemming anfäder kom till området. Fästningen byggdes vid sjöarna Marthentiner och Paatziger See men dessa var då en vik som på slaviska kallades Jumno. Krigarens namn var Tukki Normandie och han kom från Provinzia Dacia, vilket jag tolkar som dagens Rumänien." [263]

Tukki Normandie har vi mött tidigare i boken som den som med sina soldater år 964 hjälpte Harald Blåtands brorson Guldharald att erövra Skåne. Antoninas referat av prästens krönikeanteckningar fortsätter:

"Han och hans lag togs inte emot väl av Wolins härskare och då bestämde de sig för att bygga en hamn för deras skepp just på den platsen där byn Tessin ligger idag, skriver vår präst. De byggde en mäktig fästning som förutom palissaden skyddades av våtmarker. Från fortet kom de på sina härjningståg och satte skräck i hela

området. De tog en grov revansch på Wollinborna när de tog kontroll över alla handelsskepp och karavaner med köpmännen från Byzantium. Det dröjde inte länge innan Wollin underkastade sig de nyanlända och fick betala en tribut." [264]

Den stora staden måste vara Wolin. Nu vet vi också troligtvis var den mäktiga krigshamnen med sin borg låg. Platsen finns kvar och den ligger helt orörd av senare bebyggelse. Det är nu dags att presentera författarens och Tomas Sielskis efterforskningar om denna, sagornas mäktigaste vikingaborg.

Genom åren har det skett många arkeologiska utgrävningar i staden Wolins gamla hamnområde. Man har då kunnat konstatera att det under den första hälften av 900-talet har skett en hastig höjning av vattennivån på upp till en halv meter högre än i dag. Detta tvingade bosättningen att flytta till högre liggande områden.[265] Vi har alltså under Harald Blåtands tid haft en helt annan terrängbild än den som finns i de redan i dag mycket vattensjuka områdena i Wolins närområde. Med en kraftigt förhöjd vattenyta betyder detta att nutida befintliga sanka områden för tusen år sedan haft en öppen vattenyta. Dessutom har det under tusen år skett en igenväxning av sådana en gång öppna vattenområden. Detta får stora konsekvenser när vi rekonstruerar fram områdets forna terrängbild.

När författaren började studera terrängen runt Wiejkowo blev han förvånad över de väldigt stora, vattensjuka områden som finns här. Områden norr om Wiekowo är idag så sanka att marken på vissa platser inte bär att gå på. Dessa områden genomkorsas av många dräneringskanaler och har alltså varit betydligt mer vattensjuka förr i tiden. Liknande sumpig terräng fanns också på den sida av floden där staden Wolin växte fram men det är speciellt norr om Wiejkowo som vi nu ska fokusera blickarna i samband med frågor som har med Jomsborg att göra.

Kartan fig 217 är en renritning av en detaljerad terrängkarta från 1920-talet, delvis kompletterad av en nivåkarta från nyare tid. På kartan har inlagts de sankmarker med nästan öppet vatten (mörkgröna områden) som fanns på 1920-talet, och som också i huvudsak finns kvar än i dag. Med ljusgröna områden har markerats de övriga, kraftigt vattensjuka markerna. Om nu vattenytan i floden Dziwna vid mitten av 900-talet har legat en halv meter högre än i våra dagar förändras helt den topografiska bilden norr om Wiejkowo. Från floden Dziwna har det rakt söderut gått in en vik i riktning mot Wiejkowo. Här måste vi ha *"den vik som på slaviska kallades Jumno"* enligt *"Gesta Wulinensis"*.

Borgen skulle enligt prästens 1800-tals noteringar ha legat *"där byn Tessin ligger idag"*. I sin inre del har denna forna vik avslutats av ett högt, runt terrängparti med en storlek på ca 300 meters diameter. En fornminnesinventering har här markerat lämningar efter en befästning men inga arkeologiska undersökningar verkar ha gjorts. Öster om och i direkt anslutning till denna borgkulle löper ett vattendrag genom en smal terrängpassage. Vattendraget står i kontakt med den sjö som finns omedelbart bakom borgkullen. Som framgår av kartan fig 217 har denna sjö mot väster varit omgiven av ett för tusen år sedan närmast öppet vattenområde. Från borgkullen går det dessutom en vall utmed den västra sidan av sjön, fig 219. Terrängbilden svarar här på ett närmast förbluffande sätt till den beskrivning om Jomsborg som finns i *"Jomsvikingarnas saga"*. För att komma in till sjön har man varit tvungen att passera en trång vattenpassage i direkt anslutning till själva borgkullen. Sjön är också så stor att den kan ha varit en hamn för många vikingaskepp.

Fig 218: Flygfoto över den runda borgkullen med bakomliggande sjö. Till höger om borgkullen finns en smal vattenpassage mellan sjön och viken i norr. Jämför med terrängbilden på nästa sida. Foto: Google Earth. Image © 2020 CNES/Airbus.

Dåtidens vikingaskepp har varit grundgående. Endast ca 80 cm vattendjup har fordrats för att föra fram dem. Viken som leder in till borgkullen har därför utan tvekan varit farbar när vattenytan under vikingatiden legat högre än i dag. Dessutom måste man räkna med att det skett en igenväxning av området när vattenytan sjönk. Vattendjupet för tusen år sedan kan därför ha varit betydande. När Tomas Sielski, efter att ha tagit del av författarens teori om Jomsborgs placering, besökte platsen

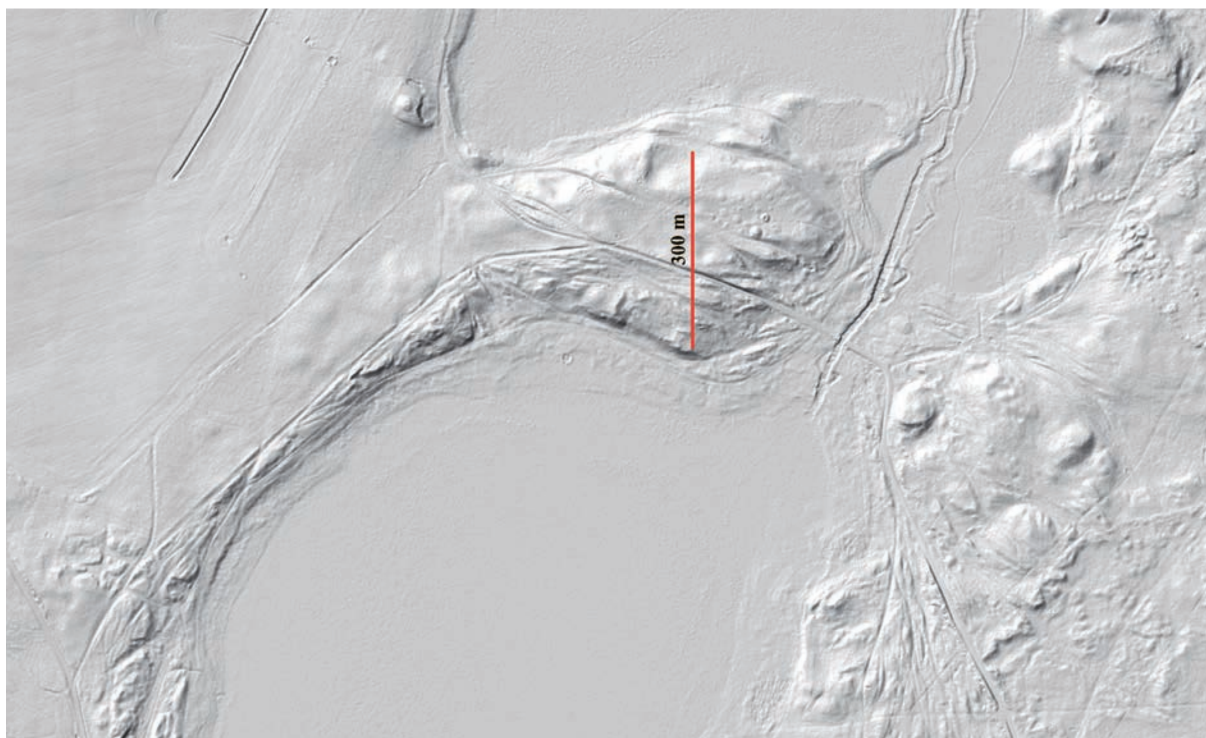

Fig 219: Terrängbild över borgkullen och dess omgivningar. Här ser man tydligt den uppkastade vall som löper från kullen utmed sjöns västra sida. Foto: Polish geoportal.gov.pl.

hösten 2017 fick han ytterligare information av lokalbefolkningen som stödjer denna placering av Jomsborg. Man påstod nämligen att det i sjön söder om borgkullen under vattnet fanns "en träpalissad" och att man hade kunnat datera denna till 900-talet. Om sjön varit hamn för en mängd krigsskepp har det här givetvis funnits träbryggor. Det kan vara lämningar efter sådana som åsyftats när man talar om en träpalissad. Var uppgiften om dateringen av dessa träpålar till mitten av 900-talet kommer från vet vi inte men om den skulle vara sann passar den väl in på Tukki Normandie´s tidpunkt för etableringen av Jomsborg. Något som också framkom under den frågvise Tomas besök, där han inte med ett ord berättade varför vi misstänkte att det kunde vara en historiskt viktig plats, var ett märkligt fynd som gjorts i sankmarken nära borgkullen. Fyndet skulle ha gjorts på 1960-talet och bestod av en närmast mumifierad soldat iklädd en gammal rustning. Delar av rustningen togs upp och ska fortfarande finnas kvar hos någon lokal privatperson. Om detta närmast osannolika påstående är sant har vi dock i nuläget inte fått bekräftat.

Året 1897 höll man i området på med trädgallring ca 800 meter söder om byn Draminos västra sida strax söder om vägen som löpte från Dramino till byn Laska, se kartan fig 217:1. Plötsligt upptäckte arbetarna ett antal silverföremål. En enormt stor silverskatt hade kommit upp ur jordens gömmor. Området tillhörde grevinnan von Flemming Benz. Hon lät föra en del av skat-

ten till Stettins museum men behöll också själv en stor del av silvret.[266]

Fyndet, som totalt har uppgått till drygt 10 kilo, består av mynt och delar av mynt, silverbarrar, ringar och delar av smycken. Av de sjuttiotalet mynt är ca 57 arabiska, 4 tyska, ett från England och tre från Danmark. Baserat på mynten kan man fastställa den troliga nedläggningstiden till perioden 948 till 967 eller strax därefter.[267] Platsen för detta stora silverfynd är intressant då det ligger i nästan direkt närhet till den troliga Jomsborg. Tidpunkten för undangömmandet av skatten stämmer också relativt väl med tiden för borgens tillkomst.

Ytterligare ett stort silverfynd i just det aktuella området är från mitten eller slutet av 900-talet. Öster om sjön vid Wiejkowo fann man år 1875 på godset Trebenow en silverskatt på totalt drygt tre kilo, bestående av 110 hela och 18 större delar av arabiska mynt samt 2 ¾ kilo av mer fragmentariska arabiska mynt, fig 217:2. Skatten låg i en keramikurna.[268] I fyndet ingår också 3 tyska mynt, 1 engelskt och 6 danska mynt samt mindre delar av silversmycken. Tidpunkten för denna skatt ligger efter åren 955-956. Tyvärr finns ingen närmare lägesanvisning. Än sämre information om fyndplatsen har vi för det tredje skattfyndet i området från samma tid. Invid stranden till floden Dziwna hittades före år 1846 fem stycken hela arabiska silvermynt samt en mängd mindre bitar av mynt. Dessa är nedlagda efter åren 946-947, fig 217:3.[269] Ett skattfynd från området som inte tidigare varit känt har emellertid nu dykt upp under vårt arbete med den här boken. Prästen som var med vid upptäckten av Harald Blåtands grav år 1841 blev så intresserad av fyndet att han började göra egna efterforskningar. Han hade ju personlig tillgång till familjen von Flemmings arkiv och samlingar och här gjorde han en intressant iakttagelse. På godset fanns silvermynt som ihopsamlats från markerna. Ett halvt sekel tidigare hade man gjort ett större silverfynd i byn Alt Tessin nordost om Wiejkowo, fig 217:4. Fyndet förvarades i familjens slott i Martenthin mitt emot Wiejkowo och bestod mest av små silvermynt, både hela mynt, halva och mynt i ¼ delar. I fyndet ingick även silversmycken och andra mynt som under åren hittats på fälten runt de två sjöarna i området.

Efter det att prästen i början av 1840-talet flyttat till Rügen och Hiddensee återkom han vid ett tillfälle till Wiejkowo och fick då lov att låna med sig dessa silversaker för vidare studier. Han berättar i sin dagbok att han tog dem med sig i en tygpåse. Att han fick lov att låna denna silverskatt har sin förklaring av att han var släkt med ägaren, som han omtalar som *”Fru von Berg, min kära kusin Alexandra”*. På grund av stöldrisken verkar det sedan som om prästen alltid hade med sig silverpåsen på sina korta resor mellan Hiddensee och Schaprode på Rügen. Han hade nämligen en vän i detta färjeläge, alltså i kyrkbyn Schaprode. Han berättar t.ex. att man vid ett tillfälle inför återfärden över sundet varit tvungen att på grund av hög sjö övernatta hos vännen. Nu bar det sig emellertid inte bättre än att när prästen och ”lille Heinrich” en gång skulle återvända hem till Hiddensee från vännen glömdes silverpåsen bort. När prästen senare återkom hade påsen med vikingasilvret stulits och den återfanns aldrig.[270]

Denna uppgift i prästens dagbok kastar direkt sökljuset på det stora silverfynd från Harald Blåtands tid som år 2018 gjordes i utkanten av just Schaprode. Fyndet består att mellan 500 och 600 silvermynt, broscher, en torshammare och ringsmycken av silver. Mer än hundra mynt är Harald Blåtandsmynt, vilket gör skatten till det största fyndet av denne kungs mynt som gjorts i södra

Östersjöområdet. Detta fynd, tillsammans med Harald Blåtands Hiddenseeguld som återfanns år 1872, har givetvis skapat frågetecken inom forskningen. Varför finns denna ansamling av föremål från just denne kung vid en för tusen år sedan tämligen öde kust som inte har någon känd vikingatida historia? Svaret är alltså att dessa guld- och silverföremål kommer från Wiejkowoområdet och att de är nedgrävda på 1840-talet på Hiddensee och troligtvis också i Schaprode.

Placeringen av de här omtalade, fyra stora silverskatterna från området kring Wiejkowo ligger, som framgår av kartan fig 217, strax utanför den förmodade borgen Jomsborg. Den mycket stora silverskatt som gjordes år 1897 och som var på tio kilo påträffades endast ca 1200 meter från den förmodade borgkullen. Gemensamt för dessa stora skatter är att de är nedgrävda under Harald Blåtands tid – samma tid som Jomsborg ska ha anlagts.

En ny teori om Jomsborg baserat på helt andra fakta än tidigare, nämligen Harald Blåtands grav, en arkeologiskt bevisad höjning av vattenytan på 900-talet, befintlig topografi, skattfynd från tiden, prästens dagboksanteckningar samt, inte minst, vad *"Gesta Wulinensis"* berättar, har således nu sett dagens ljus. Det ska också noteras att när författaren berättade om denna troliga borgplacering för sin kollega Bo Jörgen Nielsen konstaterade denne att han också, utifrån omfattande terrängstudier utmed Östersjökusten plottat in just detta område som intressant. Framtida arkeologiska undersökningar får bekräfta eller förkasta denna teori men i dagsläget passar den mycket väl in i diskussionen kring Harald Blåtands grav. Om det på denna plats funnits en garnison på kanske flera

Fig 220: På denna karta från 1700-talet ses sundet mellan Hiddensee och Rügen. På Hiddensee är markerat Neuendorf och Plogshagen där prästen och "lille Heinrich" bodde och på Rügen Schaprode där vännen till prästen bodde. Det var också här som man ca 1845 stal prästens tygpåse med mynt och silversaker från Wiejkowoområdet. Foto: Riksarkivet, Sverige, Krigsarkivet, avdelningen utländska kartor.

tusen soldater trogna den kristne kungen, skulle detta förklara varför man kunnat bygga en kristen träkyrka i ett område som var hedniskt. Det skulle också förklara varför ingen gravplundring av den enorma skatten skett.

Att Jomsborg existerat även efter Harald Blåtands död stöds faktiskt av ytterligare en anteckning i *”Gesta Wulinensis”*. Enligt denna handskrift anlände runt år 1000 missionärer utsända av biskop Bruno. De fick skydd hos danerna i deras borg eftersom rådet i staden (Wolin) avvisade de kristna. Som berättats tidigare i boken skrev Thietmar av Merseburg att Otto III och biskop Bruno från Rom år 1001 sände ut missionärerna Benedict och Joannes för att arbeta i området mellan floderna Elbe och Oder söder om Östersjön. Det måste ha varit dessa som fått en fristad hos danskarna i borgen Jomsborg. Uppgiften visar att Jomsborg fortfarande fungerade år 1001 och att den då var i dansk ägo.

JOMSVIKINGARNA

Vilka var då dessa jomsvikingar som bodde på borgen Jomsborg? Begreppen *”jomsvikingar”* och *”Jomsborg”* har under mycket lång tid sysselsatt historieforskarna och deras resultat har i hög grad skapat olika ståndpunkter. Sammanfattningsvis kan man säga att dessa jomsvikingar ska ha varit en krigarelit knuten till borgen Jomsborg och de ska ha varit styrda av hårda regler. Regler som påstås vara skapade av en dansk storman vid namn Palnetoke som hade en relation till den danska kungamakten, dvs. till Harald Blåtand men senare också till hans son Sven Tveskägg. I sagans och legendernas värld framställs Palnetoke som relativt friställd från dessa båda härskare. Som historiedetektiver befinner vi oss nu emellertid i ett gränsland mellan den renodlade sagan, den ”förskönade” historien och den historiska verkligheten. Tre områden som verkligen inte har gjort det lätt att urskilja vad som kan vara sant och vad som är skrönor i det bevarade textmaterial som för länge sedan nedtecknats på pergament. Det blir inte lättare av att åsikterna om jomsvikingarna har skiftat i frågan om vad dessa krigare varit för några – vissa forskare har ju också till och med hävdat att de aldrig existerat.[271]

Det stora problemet som har varit förknippat med både jomsvikingarna och Jomsborg är att det inte tidigare funnits några samtida källor som omtalar dessa. Det är först i *”Jomsvikingarnas saga”*, en berättelse vars äldsta variant är känd från 1200-talet, som vi har mött dessa otroligt kraftfulla vikingar i mycket detaljerade och långa beskrivningar. Här stiger den tappre vikingen fram ur historiens dimmor. Denna saga har därför kommit att få stor betydelse när den nutida bilden av den skandinaviske vikingens hjältemod vunnit gehör överallt i världen. Men det är alltså först från början av 1200-talet, två århundraden efter jomsvikingarnas existens, som det har funnits en mera detaljerad framställning om dessa kämpaglada vikingar; elitsoldaterna som endast kunde segra eller dö. Inte ens dateringen till det tidiga 1200-talet är riktigt sant eftersom originalet till sagan är förlorad och vi känner den som helhet först i en avskrift från slutet av 1200-talet.[272] Författaren är okänd men han har troligtvis bott på Island. På en sida står det nämligen: *”Vid den tiden hade ryktet om kung Haralds fientligheter nått hit ut”*, vilket måste syfta på ön ute i Atlanten. Som alltid när det gäller handskrivet material från Island från 1200-talet vet vi emellertid inte om det funnits äldre, nu försvunna förlagor. Den nuvarande tolkningssituationen när det gäller *”Jomsvikingarnas saga”* är därför minst sagt besvärlig.

Att sagan som vi i dag känner den en gång blivit sammansatt av ett antal olika självständiga berättelser framgår tydligt redan vid en hastig genomgång av texten. Den första delen omfattar sju kapitel och handlar om några av de äldsta danska kungarna. Här berättas detaljerade och påhittade historier om dessa härskare i en form som på ett alldeles utmärkt sätt skulle ha passat i en modern fantasyroman. Här får vi också kunskap om att Harald Blåtands far Gorm var gift med Thorvi (Tyra). Detta vet vi i och för sig redan från en säker källa, nämligen från texten på en av runstenarna från Jelling, men vad vi inte visste, vilket alltså sagan upplyser oss om, var att Thorvi var dotter till en jarl vid namn Klak-Harald. Vi får också veta att Thorvi var en osedvanligt klok kvinna, en drömtydare, och att det inte har varit helt lätt för Gorm att få henne i sin säng. Här berättas även att Harald hade en bror Knut som han hatade. Vid ett sjöslag bröderna emellan dödades Knut och vid kunskapen om sin älsklingssons död *"satte sig Gorm hårt ner och sjönk tillbaka mot väggen och dog."* Hela denna berättelse har tillförts de goda sagornas alla ingredienser för att svartmåla Harald och den kan givetvis inte räknas som historisk fakta.

Efter denna del följer i *"Jomsvikingarnas saga"* ett längre avsnitt som närmast kan karakteriseras som en släktkrönika över stormannen Palnetoke från ön Fyn i Danmark. Här möter vi i åtskilliga kapitel dennes släkt, allt från hans farfar Toke och hans far Palner till hans egen son Åge och sonsonen Vagn. Allt strålkastarljus är dock satt på Palnetoke – han är hjälten i denna del av sagan. Harald Blåtand och hans son Sven Tveskägg framställs däremot ofta i ett löjets skimmer. Det är också Palnetoke som tar hand om Harald Blåtands barn Sven Tveskägg. Sven ska nämligen, enligt sagan, ha varit en oäkta son till kungen och hans mor Äsa var en simpel kvinna, dotter till en fattig bonde. Harald Blåtand köpte sig en natt med Äsa och resultatet blev oäktingen Sven. Även här ges alltså bilden av en dålig kung och försök görs att torgföra att Haralds son Sven, den senare kungen, i verkligheten var en "horunge".

I *"Jomsvikingarnas saga"* blir det hjälten Palnetoke som tar till sig den utstötte kungasonen och blir hans fosterfar. Palnetoke är märkligt nog så mäktig i förhållande till kung Harald att det är han som på eget initiativ grundar Jomsborg och blir ledare för jomsvikingarna. Enligt sagan hade han under flera somrar varit på plundringståg till Skottland och Irland men en sommar *"tar han till Vindland för att härja där och han hade då fått tag i tio skepp till så att han nu hade fyrtio."* Vid den tiden fanns det emellertid en kung i *"Vindland"* som hette Burislav. Detta slaviska personnamn placerar Palnetokes härjningar till det så kallade *"Vendland"*, dvs. vendernas eller slavernas landområde i södra Östersjöområdet. Burislav *"var bekymrad över Palnetokes plundringståg eftersom man berättat att Palnetoke nästan alltid vann seger där han härjade och han var den mest berömde vikingen vid den tiden och man ansåg honom för att vara klokare och mera skicklig än någon annan och de flesta hade svårt att kunna klara sig mot honom.*

I samma stund som Palnetoke hade landat och Burislav hade hört att han ankommit och vilka hans avsikter var, sände kungen sina män ut till honom och inviterade honom hem till sig, och han sa, att han önskade fred och vänskap med honom. Samtidigt erbjöd han också honom det fylke eller rike i sitt land, som heter Jom, så att han skulle kunna bosätta sig där, och det riket ville han ge honom för att han skulle vara förpliktigad till att försvara land och rike samman med kungen. Det tar Palnetoke och alla hans män emot efter vad som berättats."

Det blir också sagans hjälte, Palnetoke, som senare dödar Harald Blåtand med ett pilskott.

Och när sedan Sven Tveskägg, som ska ha gett Palnetoke order om att mörda fadern, bryter sin vänskap med Palnetoke är det Palnetoke som genom den svekfulle kung Svens agerande ensam får bära skulden för Haralds död.

Nu är vi framme vid *"Jomsvikingarnas sagas"* stora och magnifika finalscen – sjöslaget vid Hjörungavåg i Norge. Här har man till sagan tillfogat ytterligare ett avsnitt som måste ha en annan upphovsman än de tidigare. Fram till denna berättelse har sagan varit ytterst sparsam på att nämna olika platser vid namn, nu beskrivs mängder med lokala platser i Norge. Det är således ingen tvekan om att den författare som skrivit sagans avslutande del har varit väl känd med Norges geografi.

I slutet av sagan blir jomsvikingarna lurade av den alltid svekfulle Sven Tveskägg. De lovar genom ölets berusning på kungens gille att föra en flotta mot Hakon jarl som härskar i Norge. I det stora sjöslaget vid Hjörungavåg uppträder jomsvikingarna som ädla hjältar och berättelsen om deras kampvilja har för eftervärlden gått till den nordiska historiens mera kända hjältedåd. Den norske kungen Hakon jarl står emellertid till slut som segrare men då stiger Vagn, Palnetokes barnbarn, fram som den orädde vikingen. Efter att ha sett tio av sina fångna kamrater halshuggas lyckas han genom modigt uppträdande få Hakon jarls son Erik att ge nåd åt honom själv och resten av fångarna.

"Jomsvikingarnas saga" är en mustig berättelse men hur mycket av denna återger egentligen verkliga händelser? Den är ju uppbyggd av minst tre olika, sammanslagna berättelser. Palnetoke och hans närmaste män menas vara mäktiga ledare med en enorm krigsstyrka bakom sig. Detta kan knappast ha varit sant. Skulle verkligen Harald Blåtand, som kung och som den store krigare han måste ha varit, ha tillåtit uppbyggandet av en sådan enormt stor, privat krigsmakt av män från hans eget rike? Knappast! Skulle sonen Sven

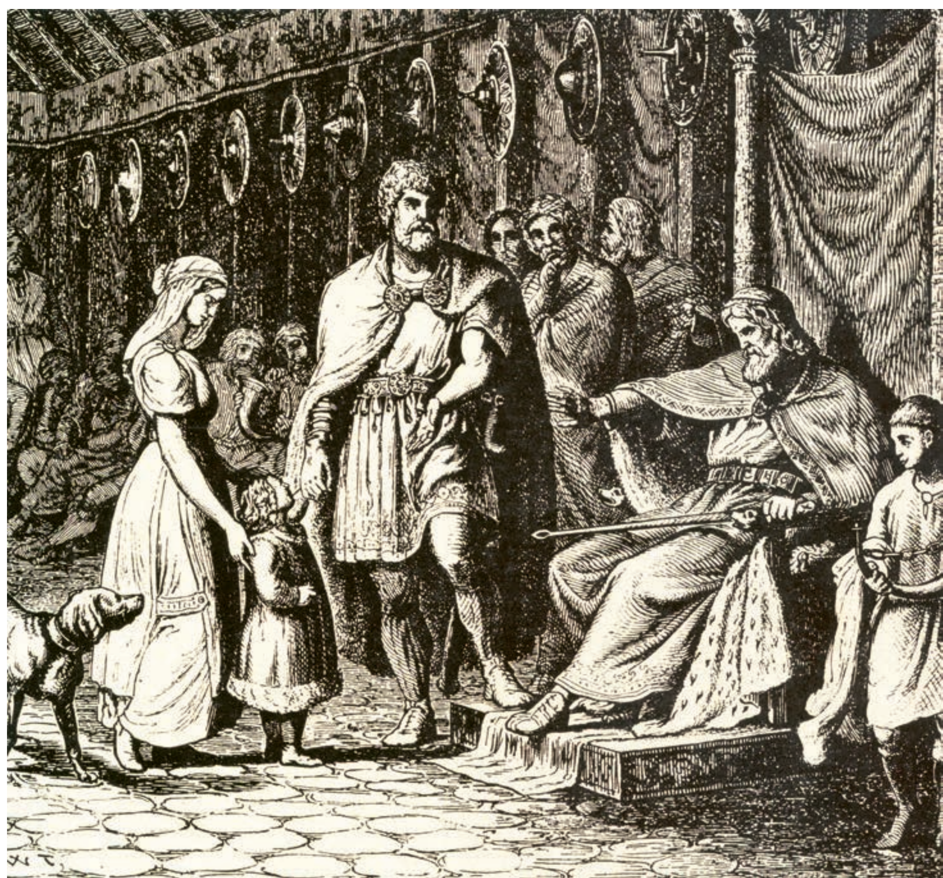

Fig 221: Sagan om jomsvikingarna och hjälten Palnetoke har länge varit en omtyckt vikingalegend. Många illustrationer finns därför till denna berättelse. Här ses Palnetoke som inför kung Harald Blåtand presenterar Haralds oäkta son Sven (Tveskägg). Illustration från Fabricius Danmarkshistoria år 1861.

Tveskägg ha varit lika förlamad som fadern som regent, samme Sven Tveskägg som under slutet av sin levnad hårt attackerade England och gjorde sig till kung över stora delar av detta land. Knappast!

Hela sagan går ut på att dra ett löjets skimmer över dessa två kungar. Genom att sätta samman en mängd troligtvis uppdiktade sagor med ett antal lika troliga historiska händelser har man skapat en spännande berättelse. Genom att dessutom insätta en hjälte som står upp mot de för sagans upphovsman uppenbart hemska danska kungarna har denna saga nått ett av sina mål; att håna dessa kungar. Kanske är det så att den sammanslagna sagans ursprung egentligen ska sökas i Norge. Här härskade ju Hakon jarl som frigjort sig från Harald Blåtands styre och som kastat ut danskarna ur landet. Vad vore då bättre än att i sagoberättelsens form sprida ringaktning om sina motståndare?

Enligt ”*Jomsvikingarnas saga*” ska jomsvikingarna ha haft en egen lag. De olika lagparagraferna visar att vi, om denna del av sagan är sann, har att göra med ett strängt och hårt hållet krigarsamhälle där medlemmarnas sociala liv helt varit präglade av vad som gällde innanför borgens vallar. Lagparagraferna som de berättas i sagan var följande:

• *”Ingen fick ansluta sig till Palnetokes manskap som var över femtio år eller under arton.*

• *Ingen fick lov att vara i borgen som kunde tänka sig fly för en jämbördig motståndare som hade samma utrustning som han själv.*

• *Var och en som anslöt sig till deras gemenskap skulle fullt och fast lova att hämnas var och en av de andra vilka var hans matvänner eller hans bröder.*

• *Ingen fick göra ovänskap mellan männen i borgen.*

• *Kom det nyheter till borgen fick ingen vara så ivrig att han berättade dem vidare eftersom Palnetoke skulle vara den förste som berättade nyheterna.*

• *Den som blev gripen av det som nu är uppräknat och bröt mot dessa lagar, han skulle strax vara utstött och jagas ut ur deras samfund.*

• *Om en man avslöjas att ha dräpt brodern eller fadern eller en nära släkting till en man som var där ibland dem, och om det framkom efter det att han blivit upptagen, då skulle Palnetoke döma i saken.*

• *Ingen fick ha en kvinna inne hos sig i borgen och ingen fick vara borta från borgen längre än tre dygn om det inte skett med Palnetokes samtycke och tillåtelse.*

• *Allt som de erövrade på sina krigståg skulle bäras till ”stången”, både stort och smått och allt som kunde värderas i pengar. Och om det avslöjades att någon av dem inte gjort det så skulle han lämna borgen oavsett om han var en högt eller lågt ansedd man.*

• *Ingen man i borgen fick ge uttryck för fruktan eller visa bekymring hur hopplöst det än såg ut.*

• *Det fick inte uppstå några bråk mellan dem som var i borgen utan Palnetoke hade att avgöra och bestämma allt efter sin vilja.*

• *Släktskap eller vänskap fick inte ha inflytande om någon, som stod utanför gemenskapen, önskade att bli upptagen.”*

Om dessa lagparagrafer svarar mot verkligheten, vilket vi inte vet, har vi här närmast ett dokument som är ett bindande avtal mellan legosoldater och deras ledare.

Med den nu befintliga texten från krönikan *”Gesta Wulinensis”* kan vi emellertid göra oss en helt annan bild av jomvikingarna än vad som tidigare varit fallet. Det är inte Harald Blåtand som stått bakom uppförandet av Jomsborg utan hans storebror Knut som år 953 fick tillåtelse att bygga upp en ruinerad borg på en halvö invid staden *”Vilini”*, nuvarande Wolin. Ledaren för detta var Knuts härförare Tukki Normandie. Om denne får vi i krönikan veta att han var *”son till Palmairslau*

från Fejn (Fyn)*"*. Tukki Normandie hade redan år 943 varit en av ledarna hos Gorms lillebror *Harold*, vilken Gorm detta år sänt i landsflykt till Normandie. Tukki Normandie återkom till Danmark år 948, blev benådad av Gorm och tjänade sedan med sina soldater under Gorms son Knut i dennes kamper i Irland och i England. Han sändes år 949 av Gorm till troligtvis Wolinområdet för att värva nya trupper till Knut. Han återkom till samma område år 953 på order av Knut med trupper och hjälpte Lubomir, härskaren i Wolin och som tack fick danskarna under kung Knut Gormsson bygga Jomsborg invid staden. Det är rimligt att Tukki Normandie av Knut efter detta blivit utsedd ledare för Jomsborg.

I *"Gesta Wulinensis"* får vi förklaringen på det namn som Tukki Normandie har fått i *"Jomsvikingarnas saga"*, nämligen *"Palne-Toke"*. Det baseras på hans fars smeknamn *"Palmairslau"*. Denne hade kommit från Fyn och blivit berömd då han i ett slag på Irland år 917 *"personligen dödade kung Ugaire, son till Ailella, kung av landet Laigini."*[273] *"Palmairslau"* kämpade under detta slag tillsammans med *"kung Sitric Caecha"* som år 902 tvingats bort från Dublin men som nu åter blev kung över staden. Tukki Normandie har efter Knuts död år 962 anslutit sig till dennes son Guldharald och två år senare hjälpte han med sina soldater från troligtvis Jomsborg till att erövra Skåne åt Guldharald. Därefter försvinner Tukki Normandie ur *"Gesta Wulinensis"*.

Jag ska avsluta historien om Tukki Normandie med uppgifter hämtade från Adam av Bremens stora manuskript från 1060-talet. Enligt Adam utsågs en man, Odinkar den äldre, av ärkebiskop Adaldag (död 988), till missionsbiskop och han predikade *"på Fyn och Själland, i Skåne och i Sverige och omvände många till kristen tro. … Denne var av förnäm dansk börd. … Hans lärjunge och brorson var den andre Odinkar, den yngre, även han en förnäm man av dansk kungaätt, en så rik jordägare, att man berättar att biskopsstolen i Ribe* (i Jylland) *hade grundlagts med hjälp av arvet efter honom."* I ett samtida tillägg till Adams manuskript står att *"Odinkar* (den yngre) *var son till Toke, jarl över Venden och hade sitt säte i Ribe. En tredjedel av Vendens jord sägs nämligen ha varit hans arvegods."* Var kanske denne Toke den samme som Tukki Normandie?

Fig 222: I "Jomsvikingarnas saga" möter vi den våldsamma berättelsen om sjöslaget mellan jomsvikingarna och den norske kungen. Detta sjöslag ska ha stått vid Hjörungavåg vid Norges kust. Det imponerande monumentet på bilden minner dock om en annan berömd strid i Norge. År 872 stod här sjöslaget vid Hafrsfjord. Foto: Fotevikens museum.

Funderingar kring Harald Blåtands grav

INLEDNING

När man står vid kyrkan, eller snarare vid det lilla kapellet, vid Wiejkowo och har alla de fakta med sig som redovisats i denna bok, blir man lite ödmjuk. Här är alltså platsen där en av de mest kända vikingakungarna haft sin gravplats sedan mer än tusen år tillbaka. Vilken fantastisk historia hade han inte kunnat berätta om vi bara fått möjlighet att intervjua honom. I brist på en sådan berättelse är det nu dags att försöka uppdatera bilden av kungen utifrån det nya källmaterial som nu finns tillgängligt. Visserligen kommer det alltid att finnas de som misstror och förnekar detta material med begrepp som att det hela bara är ”påhitt” eller ”förfalskningar”. Det får emellertid stå för dem själva.

Klart är att så länge som handskriften i original inte kan uppvisas kan detta väcka frågor om sanningshalten. Situationen är emellertid den samma som för merparten av det källmaterial gör att vi kan berätta om vikingatiden. Ta t.ex. Adam av Bremens texter, Snorre Sturlassons stora verk *”Heimskringla”*, Saxos Danmarkshistoria med mera. Vi saknar originalskrifterna eller också de källor som dessa krönikörer använt sig av. Ofta känner vi deras verk endast efter senare kopieringar. Sett i detta perspektiv är bakgrunden till handskriften *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”* faktiskt betydligt bättre känd. Vi har den nedtecknade historien om handskriften och vi vet under vilka omständigheter texten är kopierad. Dessutom finns det stora möjligheter att originalet faktiskt fortfarande kan finnas kvar. Det fanns bevisligen så sent som på 1960-talet. Detta gör att jag som forskare lugnt och tryggt kan berätta historien baserat på det som är säkerställt i det nu framkomna historiska källmaterial som spänner om tiden från 900-talet fram till 1960-talet.

HARALD BLÅTAND OCH HANS SLÄKT

Om Harald Blåtand har det skrivits mängder med lärda böcker och artiklar. Det kan kanske då tyckas att man känner till mycket om Harald Blåtands liv och gärningar. Men verkligheten är en helt annan. Det är i princip ständigt samma saker som kommer fram i ny litteratur jämfört med gammal när man talar om kungens mera personliga förehavanden och hans släkt. Detta beror på att det faktiskt inte funnits några säkra källor som kunnat berätta för oss om kungens liv före 960-talet. En kung Harald dyker plötsligt upp år 945 i Normandie med en här av unga krigare. Denne hjälper sin kusin, hertig Rikard I av Normandie och i någon litteratur har man menat att detta har varit Harald Blåtand. Som den nya handskriftstext som nu dykt upp visar är det emellertid frågan om hans farbror Harold. Från yngre källor har man uppgift om att Harald och hans bror Knut varit på härtåg till England eller Irland. Vi har nu, tack vare denna handskrift en betydligt bättre bild av vad som hänt.

Om dessa och andra nya uppgifter har det redovisats i kapitlet ”Haralds far Gorm och hans släkt”. Huvuddragen i utvecklingen i Danmark under 900-talet som vi kan följa den i *”Gesta Wulinensis”* är följande:

Fig 223 visar det kungliga släktträd som vi nu kan ställa upp utifrån de nya källuppgifterna. Gorm hade två bröder, Knut och Harold. År 943

Hrolv (Rollo)
(* ?)
(† 931/932)

William Långsvärd
(* 893)
(† 942)

Rikard I
(* 932)
(† 996)

?

Knut
(* ?)
(† före 933)

Siktriuk
(* ?)
(† före 933)

Guldharald
(* ?)
(† 970)

Knut Gormsson
(* ?)
(† 962)

Sven Tveskägg
(* 963)
(† 1014)

Tofa
Omgift 963 med Harald Blåtand

Aidire Canute ? (Knut den höge)
(* ?)
(† ?)

Gorm
(* ?)
(† 964)

Harald Blåtand
(* 932)
(† 985)

Harold
Flydde till Normandie 943

Toke Gormsson
(* ca 950)
(† 986)

En dotter to Gorm
(* ?)
(* ?)

Óláfr Sigtryggsso
(Amlaíb Cuarán)
(† 980)

Knut Gormsson
(* ?)
(† 962)

Sven Tveskägg
(* 963)
(† 1014)

Tofa
Omgift 963 med Harald Blåtand

Mistiwoj
(* ?)
(† 990/995)

Mscigniewa
(* ?)
(† ?)

Erik
(* ?)
(† 983 ?)

Palmairslau
(* ?)
(† ?)

Tukka Normanni
(* ?)
(† ?)

Fig 223: Harald Blåtands släktträd som det berättas i handskriften "Gesta Wuliensis".

slutade *"en blodig konflikt som pågått oavbrutet sedan martyriet av Siktriuk, son till Knup* (Knut)*, som förrädiskt dödades av dennes bror Harold"*. Dessa två – kung Siktriuk och hans far Knut – känner vi också från två runstenar. Vi får också reda på att Harolds far var kungen Knob och att Harold var yngst bland de tre bröderna: *"Denne hedniske härskare* (Harold), *den siste sonen till kung Knob var själv kung men bara i ett land omgivet av vatten, kallat Fejn* (Fyn)*"*. Vem var då deras far Knob/Knut?

Några samtida källor som berättar detta för oss finns inte. Adam av Bremen skrev på 1060-talet att *"i Danmark regerade vid denna tid Hardeknut Vurm ...."*. Med detta har man menat att Gorms (dvs. Vurms) far var en man vid namn Hardeknut.[272] En senare saga berättar att Hardeknut var son till Sigurd Ormiöga vars far var den store vikingakungen Ragnar Lodbrok och att *"Hardeknut var kung över Själland och Skåne efter sin far."* Gorm skulle sedan efter faderns död ha utökat sitt rike och lagt även västra Danmark under sig.[275] Osäkerheten om sanningshalten i dessa uppgifter är emellertid stor. Vad *"Gesta Wulinensis"* dock verkar bekräfta är att Gorms far hette Knut vilket kan åsyfta just Hardeknut. Men hette han verkligen Hardeknut?

År 2011 gjordes i Silverdale i norra Lancashire i England ett stort silverfynd från runt 900 e.Kr. Bland 201 silversaker fanns ett unikt mynt. Detta var präglat av en kung i Northumbria som var helt okänd år 2011. Myntet bar texten "AIRDE CONUT D(OMI)N(U)S REX" ("Kung Airde Knut"). Redan i "Gesta Wulinensis" nämns emellertid denne kung som tillhörande danernas kungaätt före Harald Blåtand. Om honom får vi veta att:

"´Airde Conut´ erövrade det land som heter ´Norfynbrarik´ med eld och svärd, och där hade han makten troligen före eller under Benedictus IV:s regeringstid, och med en man som var ett huvud högre än alla sina andra krigare kallades han ´Airde´, vilket på ´Norfynbrarik´s invånares språk betydde hög."

Benedictus IV satt som påve åren 900 till 903 vilket stämmer med dateringen av silverfyndet i

Fig 224: "Efter slaget vid Fyrisvallarna". Slaget förlorades av danskarna och bland de stupade var Harald Blåtands bror Toke. Målning av M.E. Winge. Foto: Nationalmuseum, Stockholm. Public Domain.

Silverdale. Eftersom emellertid Antonina översatte "Gesta Wulinensis" redan på 1960-talet då namnet Airde Conut ännu var okänt har vi här åter ett säkert bevis på "Gesta Wulinensis" äkthet. Kanske är det så att namnet Hardeknut är en senare förvanskning av namnet Airde Conut.

I "Gesta Wulinensis" får vi också reda på att Harold (och då också Gorm och den tredje brodern Knut) var kusiner till Vilhem långsvärd av Normandie varför det kanske är så att Rollo ("Hrolv") av Normandie har varit bror till Airde Conut.

Något som man tidigare inte känt var det inbördeskrig som måste ha utspelat sig i Danmark fram till år 943. Då var Gorms bror Knut död och Gorm tvingade då sin yngre bror Harold, som mördat Knuts son Sigfred, att lämna Danmark. *"Gesta Wulinensis"* nämner *"martyriet av Sigtrig"* vilket tyder på att denne varit kristen till skillnad från mördaren, hans farbror Harold som utmålas att *"tjäna sina förfäders gudar"*.

Av handskriften framgår det att Gorm hade tre söner, Knut (död hösten 962), Harald Blåtand (död 985) och Toke (död 986). År 971 berättas att *"Tuca, den yngste sonen till kung Gurmd"* då var över 20 år gammal. Året 947 fördelade Gorm makten i Danmark mellan sina då två vuxna söner: *"blev Kanut, son till Gurmd, kung i Danes land … och han skulle dela makten med sin far. … Far och son styrde i norr, på öar och halvöar, och Kanuts yngre bror, Harald, innehade då myndigheten i Selund, med sin fars tillstånd."* Harald Blåtand var vid denna tid 15 år gammal.

Gorms hustru Thorvi avled år 957/958 och begrovs först på ett kristet sätt på order av Harald

Blåtand. Fadern Gorm lät emellertid ta upp den döda och i stället begrava henne i den norra högen i det då hedniska Jelling. Hennes make kung Gorm dog året 964 och efter detta tog Harald Blåtand upp sin mor, som varit kristen, ur högen och begravde henne i sin nyuppförda kyrka i Jelling. Kyrkan byggdes på samma plats som Gorm begravt sin döde son Knut och han har troligtvis skapat en enorm skeppssättning av sten runt både hustruns och sonens gravar. Vid uppförandet av träkyrkan har Harald Blåtand låtit sin kristne brors grav hamna mitt i koret.

Vid samma tid erövrade Guldharald, sonen till Haralds döde bror Knut, delar av Skåne. Detta har skett med den nye danske kungen Harald Blåtands medgivande. Han fick hjälp av Tukki Normandie från Jomsborg och hans krigare. Guldharald försökte år 970 tillskansa sig hela riket men avrättades av Harald Blåtand som i stället år 971 gav Skåne till sin yngre bror Toke, som inte är samma person som Tukki Normandie. Strax efter Harald Blåtands död stupade Toke i slaget vid Fyrisvallarna vid Uppsala.

JOMSBORG

Jomsborg har i litteraturen endast framställts som ett utpräglat krigarsamhälle, närmast baserat på härtåg och plundringar. I detta fall skiljer jomsvikingarna inte sig från den övriga förhärskande bilden av vikingarna som plundrare och våldsmän. Självklart är delar av denna bild säkert rätt men som författaren i kapitlet ”Vikingatågen i Västeuropa” velat påvisa kan det nog också ha legat en mera övergripande ekonomisk tanke och organisation bakom dessa våldsaktioner. När det gäller jomsvikingarna talar vi om en borg och ett samhälle på kanske 2500-3000 personer. Det blir absurt att tänka sig att dessa enbart skulle ha livnärt sig på sommarplundring utmed Östersjöns kuster.

I stället ger oss *”Gesta Wulinensis”* en helt ny bild där slav- och salthandel kan ha varit en viktig del. Tukki Normandie fick vid etableringen av Jomsborg år 953 rätt att köpa slavar och salt i Wolin. Redan samma år sände han flera skepp med både slavar och salt till Själland. Han engagerade sig också i staden *”Solins”* handel. Denna stad bör ha varit Kolberg (Kołobrzeg) vid Östersjöns kust öster om Wolin. Den var tidigt känd för sin saltutvinning.

Salt var en bristvara i Skandinavien och därför en attraktiv handelsvara. I Norge omtalas en viss salttillverkning redan under vikingatid. Så ska t.ex. kung Harald Hårfager i slutet av 800-talet ha lagt Norge under sig och därmed också gjort bl.a. inhemska saltsjudare (salttillverkare) till sina undersåtar.[276] En tidig uppgift om salthandel i Skandinavien finns omtalad i den norske kungen Olaf den heliges saga. Här berättas att kungen under början av 1000-talet kom i ovänskap med de angränsande göterna (folket i landskapet Västergötland i Sverige) och därför förbjöd han att man till dem skulle föra *”salt och sill, utan vilka göterna hade svårt att leva”*.[277] Dessa berättelser är dock nedskrivna först långt senare och är därför osäkra som källor.

Även om saltutvinning under vikingatiden kan ha förekommit i Skandinavien var det från utlandet som merparten av denna handelsvara måste ha kommit. Redan på 800-talet känner vi handel med franskt salt i Västeuropa. År 821 fick t.ex. kustinnevånarna i sydvästra Frankrike genom en kunglig bestämmelse rätt att utvinna salt ur havsvattnet.[278] Även i Nordtyskland producerades tidigt salt. Från Lüneburg är detta belagt året 956.[279] Just Lünebur-

gersaltet skulle sedan spela en väsentlig roll i den medeltida tyska fiskhandeln med Skandinavien.

På 900-talet beskrivs hur man utvann salt i troligtvis Soest i nuvarande Tyskland: *"Där finns en salthaltig källa, medan det genomgående inte finns något salt i omgivningen. När folk använder salt, tar de vatten från denna källa, och fyller en kittel och ställer den i en ugn av stenar och tänder därunder en stor eld, så blir den tjock, flytande och grumlig. Så lämnar man den tills den blir kall, och det blir fast, vitt salt. På detta sätt framställs allt vitt salt i de slaviska länderna."* [280]

Vid norra Polens kust, drygt 70 kilometer från Wolin, ligger som omtalats Kolberg (Kołobrzeg). År 1000 kallas denna plats för *"salsa Cholbergiensis"* dvs. i översättning *"Salt-Kolberg"*.[281] Namnet har den efter den stora saltutvinning som uppenbart vid denna tid redan var i full gång på denna plats. I området fanns rikligt med källor med kraftigt salthaltigt vatten ur vilket man kunde utvinna salt genom så kallade "saliner". Kolberg kom att bli ett betydande centrum för saltproduktion. Så betydande att staden till och med under en mycket kort tid från omkring år 1000 blev biskopssäte för en man, Reinbern med titeln *"Cholbergensis aecclesiae episcopus"*.[282] I *"Gesta Wulinensis"* omtalas att Jomsvikingarna ingick en allians mellan staden Wolin och: *"med staden Solin som ligger i öster vid havet för att skydda vägen mellan dessa två tidigare stridande städer."* Då soli på polska betyder salt är det troligt att det är just staden *"salsa Cholbergiensis"* som åsyftas.

Vad vi här har verkar vara är ett organiserat krigarsamhälle som kontrollerat handeln över hav, och då inte minst den säkert inkomstbringande salthandeln. Med vapen i hand har man troligtvis bevakat hela salthandeln, dvs. hela kedjan från produktion till distribution. Utgår man från denna bild måste också vår allmänna bild av den råa och oorganiserade vikingatiden enbart baserat på våld delvis revideras.

DANMARK UNDER TYSKVÄLDE?

Året 973 dog den tyske kejsaren Otto I. Harald Blåtand startade då följande år ett krig mot den nye kejsaren Otto II. Till sin hjälp kallade han på sin norske undersåte Hakon jarl som anlände med en stor härstyrka. Trots detta förlorade Harald kriget

Fig 225: Kejsare Otto I i den anonyma kejsarkrönikan för kejsare Henrik V. Manuskriptet är från 1112/1114. Foto: Wikimedia/File: Otto der Große in der Kaiserchronik.jpg/ Kaiserchronik Heinrich V. um 1112/14 Corpus Christi, Cambridge/ Public Domain.

och blev tvungen att sluta fred med den nye tyske kejsaren Otto II. Vad har detta nederlag inneburit för Harald? Källorna tiger visserligen om fredsvillkoren men med stor sannolikhet har han tvingats att bli Otto II:s lydkung. Hans försvagade ställning framskymtar när en källa berättar att Hakon jarl, efter det att freden var sluten, på hemväg till Norge seglade genom Öresund, det sund som skiljer Själland med Skåne, och brände då landet på båda sidor om sundet. Detta område tillhörde Harald och styrdes av hans bror Toke och våldshandlingen, berättad i *"Gesta Wulinensis"*, visar att vänskapen mellan Hakon jarl och Harald nu var slut. Norge är heller inte omtalat på Haralds nu återfunna gravplatta.

Harald Blåtand stod som förlorare i kriget 974 och då är det märkligt att han efter denna tid troligtvis fortfarande var i besittning av staden Hedeby i södra Jylland på gränsen till tyskarna. I varje fall verkar han ha haft kontroll över mynttillverkningen i staden. Det är nämligen just under andra hälften av 970-talet och början av 980-talet som kungen präglar sina speciella korsmynt i silver. Även om man inte med säkerhet kan utpeka var dessa mynt tillverkats faller misstanken på just Hedeby. Varför skulle kejsare Otto II, segraren i kriget, ha tillåtit Harald något sådant? En rimlig förklaring skulle vara att just en för båda parter fördelaktig allians uppstått dem emellan. Enligt *"Gesta Wulinensis"* har denna pakt mellan de två härskarna varit långvarig. När slaverupproret startade år 983 var Otto II upptagen i kamp mot muslimerna i södra Italien. Trots detta ställde sig Harald på Otto II:s sida och attackerade de tyska upprorsmakarna som vänt sig mot kejsaren eftersom de *"inte följde det fredsfördrag som kejsaren och danerkungen ingått."*

Är det i denna politiska situation vi ska se Harald Blåtands mest dominerande byggnadsverk nämligen hans cirkelborgar eller "trelleborgar". Den största av dessa är Aggersborg i norra Jylland. Borgen har säkert varit en viktig flottbas riktad mot Norge. Tyvärr saknas dendrodatering så vi vet inte med säkerhet när den uppfördes. Självklart har Harald Blåtand, efter det att Hakon jarl svikit honom, försökt återta sitt förlorade norska rike. Då fordrades det en stor flotta. Om hur det gick i

Fig 226: Kejsare Otto II avbildad i den anonyma kejsarkrönikan för kejsare Henrik V. Manuskriptet är från 1112/1114. Foto: Wikimedia/File: Otto II. in der Kaiserchronik.jpg/Kaiserchronik Heinrich V um 1112/14, Corpus Christi, Cambridge/Public Domain.

detta, Haralds norska krigståg berättar bland andra Snorre Sturlasson:

"Danerkungen Harald Gormsson fick reda på att Hakon jarl hade kastat kristendomen och vida härjat danerkungens land. Då kallade han ut en här och for sedan till Norge och när han kom till det rike över vilket jarlen härskade, härjade han och ödelande landet." Efter detta krigståg återvände Harald till Danmark.[283]

Harald Blåtand har således troligtvis i samband med freden år 974 som lydkung varit tvungen att underkasta sig den tyske kejsaren men också fått hjälp av denne att stärka sin egen makt inom sitt eget land. De många likartade cirkelborgar som han strax därefter började bygga runt om i Danmark måste emellertid visa på att något drastiskt hänt i Danmark. För första gången i landets historia uppfördes nu en form av "riksborgar" som rimligtvis med stor sannolikhet avsett att markera en maktsituation gentemot den inhemska befolkningen.

Hur kan då en kung som förlorat ett krig och förlorat Norge ha resurser till något sådant borgbyggnadsprojekt? En borg markerar ju makt och kontroll över ett område – om många av sådana borgar uppförs nästan samtidigt runt om i ett helt land bör detta däremot indikera en motsättning mellan en härskare och folket. Dessa borgar har varit garnisoner för sammanlagt tusentals soldater. Undersökningar av skelett från borgarnas innevånare visar att många av dessa soldater inte kommit från Danmark – att de varit legosoldater.[284] Varifrån har Harald fått alla dessa legosoldater? Vem har bekostat dessa? Det är inte långsökt att finna svaret hos segraren år 974, den tyske kejsaren.

Nära det danska kungasätet Jelling i Jylland har man vid Ravninge påträffat en enormt stor träbro, lagd över en vidsträckt sankmark. Bron har varit drygt sjuhundra meter lång och fem meter bred. Inte mindre än ca 1700 stora ekstockar har behövts för detta byggnadsverk. Ett sådant våldsamt byggnadsverk måste ha varit beordrat från högsta riksledning och då rimligtvis i syfte att underlätta för större trupptransporter. Bron är byggd i början av 980-talet och den hänger således i tid nära samman med cirkelborgarnas tillkomst.[285] Författaren ser denna bro som ytterligare en exempel på tyskt maktinflytande där Harald varit tvungen eller i samförstånd förlitat sig på utländsk hjälp för att upprätthålla kontrollen över sitt rike. Ett tänkbart scenario är därför att Harald som lydkung under den tyske kejsaren skapat sig ovänner bland den inhemska befolkningen i Danmark. Det låg då i både kungens och tyskarnas intresse att säkra landet genom att uppföra fasta garnisonsplatser med utländska legosoldater. Att säkra härvägen i Jylland för att lättare kunna föra in trupper söderifrån måste också ha legat i båda makthavarnas intresse.

Efter det misslyckade kriget år 974 kan alltså Harald som lydkung ha blivit påtvingad en tysk överhöghet i sitt land. För både Otto II och Harald har det givetvis varit viktigt att kristendomen fick ett starkt fäste i hela Danmark. Det är därför inte märkligt att man utanför varje uppförd cirkelborg har uppfört en kristen kyrka. Alliansen med den tyske kejsaren har säkert också inneburit att ett organiserat kristet religionsutövande lättare kunde växte upp över hela landet. Kanske ska man se uppkomsten vid just denna tid av Harald Blåtands speciella mynt med tydliga korssymboler som en del i kristningsarbetet. Inte i första hand som betalningsmedel för kungens soldater utan som en gåva vid dopet. Vi känner ett antal händelser

Fig 227: Generalkarta över Svenska Pommern. Längst ner till vänster ses Stettin som var en viktig stad under biskopen Otto av Bambergs kristna missionsresa året 1124. Det troliga läget för Jomsborg markerad med röd ring. Foto: Riksarkivet, Sverige, Krigsarkivet, avdelningen utländska kartor.

där gåvor överlämnats för att dopen skulle kunna genomföras. Tidigare i boken har berättats om hur danerkungen Harald Klak år 826 döptes med hela sitt folk. Alla fick då en vit klädnad som dopgåva. När missionären Ansgar kom till svearnas Birka bjöd han in kungen och *”gav honom de finaste gåvor han förmådde”*. Senare underlättades dopen för biskop Unwan eftersom han *”genom sina vänliga gåvor fick Nordens vilda kungar att välvilligt efterkomma hans önskningar”*.[286]

Korsmynten kan alltså ha fungerat som en mera symbolisk gåva i stället för som betalningsmedel för sold till Haralds och Otto II:s soldater. Genom en sådan gåva med en bild av det kristna korset bekräftades att den underlydande hade tagit dopet. Ett sådant symboliskt värde skulle också kunna förklara varför inte dessa mynt i Danmark delats eller på annat sätt behandlats som vanliga betalningsmynt i handel där silvervikten varit avgörande. Kejsaren har kanske vid fredsuppgörelsen år 974 låtit Harald behålla Hedeby för att kungen där skulle kunna slå sina nya korsmynt och på detta sätt hjälpt till att sprida kristendomen i Danmark.

Tanken på en tysk dominans i Danmark under Harald Blåtands sista regeringstid stöds också av en viktig fråga när det gäller hans son Sven Tveskäggs

uppror mot sin far. Storleken och det troliga antalet av Haralds cirkelborgar gör en uppskattning av hans fasta krigsmakt till kanske mer än 12000 soldater. Varifrån har Sven Tveskägg fått alla de väpnade män som kunnat utmana dessa garnisoner av troliga legotrupper? Det enda svaret som författaren kan komma fram till är att det måste ha varit den egna inhemska befolkningen som rest sig mot ett existerande förtryck.

Adam av Bremen beskriver på 1060-talet detta inbördeskrig på 980-talet:

"Då lade nämligen Sven Otto (Tveskägg), son till danernas store kung Harald, ideligen försåt för sin fader. Han planerade att avsätta denne, som nu var ålderstigen och kroppsligen svag, och samarbetade med dem som hans fader mot deras vilja hade påtvingat den kristna läran. Plötsligt igångsattes alltså ett uppror, danerna avsvor sig kristendomen, upphöjde Sven till kung och förklarade Harald krig."

Adam fortsätter längre fram i sin berättelse att nämna om oroligheterna i Danmark:

"När vid denna tid kung Sven föranstaltade om en svår förföljelse mot de kristna i Danmark, sägs ärkebiskopen genom enträgna påstötningar och ideliga gåvor ha arbetat för att mildra den grymme kungens inställning till de kristna. Men denne tillbakavisade allt detta och rasade vidare i sin trolösa hårdhet." [287]

Adam av Bremen utmålar alltså Sven Tveskägg som en ledare för att återinföra hedendomen i Danmark men detta kan bara ha varit ett sätt att bättre framhäva fadern Harald Blåtand i syfte att få honom helgonförklarad. Är inte sanningen i stället att folket gjorde uppror mot en allians som kungen skapat med tyskarna och som bl.a. resulterat i ett antal tyska tvångsborgar i landet? Vissa källor berättar att när Sven Tveskägg blev tillfångatagen hjälpte folket till att betala en enorm lösensumma. Kanske denna bild bättre svarar till danskarnas inställning till Sven än den bild som Adam ger?

Fyndet av den enorma guldskatten i Harald Blåtands grav, en del av hans personliga förmögenhet, visar att kungen uppenbart redan före det sista slaget varit på flykt och saknat en fast och säker plats bland befolkningen i Danmark. Detta styrks också av *"Gesta Wulinensis"* uppgifter om att kungen under ett år och sju månader innan sin död hade *"fästningen vid sjön Jamno"* dvs. Jomsborg som sin bas. Ser vi inte här en bild av en kung som verkligen förlorat sitt fotfäste hos sitt eget folk?

KRING KYRKAN I WIEJKOWO

Vi har inte det exakta datumet under året då danernas kung Harald Blåtand dog. Av texten i *"Gesta Wulinensis"* kan vi dock placera dödsfallet till andra hälften av 985 genom denna uppgift:

"Före påsk under Herrens år 984 blev kung Harald, som var på väg att träffa prins Henric till Kuidilingeburg (Quedlinburg)*, sjuk och stannade i fästet Jamsburgu* (Jomsborg)".[288] Till denna händelse ska läggas minst ett år och sju månader som han befunnit sig i Jomsborg enligt en annan uppgift från samma handskrift vilket gör att vi är framme vid hösten 985: *"Kung Harald, som var gammal och under längre tid utsatt för feber på grund av sår på hans kropp och hans hjärta, lämnade denna världen för Vår Herre Kristus. Det hände under det tjugofemte året av hans regeringstid och ett år och sju månader efter att han kom till fästningen vid sjön Jamno."* [289] Visserligen menade Adam av Bremen runt år 1060 att dödsdagen varit på Allhelgonadagen under hösten men detta är endast ett marknadsföringsknep. Adams sagesman, den danske kungen Sven Estridsen, ville ha ett danskt rikshelgon liksom rikshelgonet Olof den helige som man då redan hade i Norge. Om man nu skulle göra Harald till helgon, vad passade då bättre

än att han lidit martyrdöden just på denna dag, ”Alla helgons dag”. Denna årsdag för alla helgon fanns nämligen redan på Haralds tid sedan länge som tradition i den kristna kyrkan. Det var året 835 som den 1 november på påven Gregorius IV uppmaning blev bestämd till denna hyllning av alla helgon, en av den kristna kyrkans riktigt stora högtider.[290]

Haralds krigare tog alltså sin sårade drott till Jomsborg och här avled han också en tid därefter. Uppenbart har Jomsborg på 980-talet varit en säker plats för danerkungen. Enligt *”Jomsvikingarna saga”* hade stormannen Sigvalde vid denna tid tagit över som ledare i Jomsborg. Efter Haralds död kidnappade denne Sven Tveskägg och förde honom till borgen men förlikades där med danernas nye kung. Om sagan här talar sanning visar detta att jomsvikingarna tidigare varit motståndare till Haralds fiende Sven Tveskägg. Bilden skulle således stämma med att Jomsborg varit en säker plats för den sårade Harald.

Harald Blåtand var kristen och enligt dåtida kristen sed skulle begravningen ske i en invigd kyrka eller kyrkogård senast två till tre dagar efter det att döden inträffat.[291] Den första kyrkan i Wiejkowo, i detta fall en träkyrka, hade på kungens befallning uppförts här under Haralds sjukdom år 984. I kungens sällskap fanns då den också sjuke biskopen Wago av Aldinburg och dennes kaplan Avico som fick äran att hålla den första gudstjänsten när kyrkan invigdes. I kyrkan begravdes senare biskop Wago och ett halvt år därefter Harald Blåtand.[292]

Kyrkan i Wiejkowo låg strax utanför den troliga borgen Jomsborg. Att på detta sätt placera träkyrkor inte inne i borgarna utan i deras direkta närhet utanför visar mönstret från Harald Blåtands cirkelborgar i Danmark. Nära dessa verkar det ha

Fig 228: Traditionen med jomsvikingarnas anknytning till Wolin framgår genom de arrangerade strider olika vikingagrupper emellan som varje år hålls i samband med vikingamarknaden i Wolin. Foto: Wikimedia/File: Festiwal Słowian i Wikingów bitwa panorama.jpg/Nikodem Zieliński/CC BY-SA 4.0, cropped.

uppförts en kyrka som kunde tjäna den kristna borgbesättningen. Att Harald som kristen ledare skulle ha haft avlönade soldater som inte tagit dopet verkar långsökt. Direkt utanför hans borgar i Aggersborg, Nonnebacken, skånska Trelleborg, Borgeby och hans troliga borgar i Roskilde, Köpenhamn, Foteviken, Lund, Helsingborg, Laholm och Oslo har det funnits tidiga kyrkor.

Att Harald först placerats i en träkammargrav under jord inne i själva kyrkan kan det inte råda något tvivel om. Under Haralds tid var det på detta sätt som enligt skandinavisk sed mera betydelsefulla personer jordades. Dessa gravkamrar av trä har varit stora, upp till tre meter långa och mer än en och en halv meter breda. I t.ex. Jelling har troligtvis Haralds bror Knut blivit begravd på detta sätt på platsen för det senare uppförda koret i den äldsta träkyrkan. Vid Haldum kyrka nära Århus i Jylland har påträffats en träkammargrav från sent 900-tal. I Mammen några mil norr om Jelling har man också grävt ut en stor träkammargrav, årsringsdaterad till 970-971. Här har en storman som måste ha stått Harald Blåtand nära fått sin sista vila tillsammans med ett antal praktföremål. Mannen har varit klädd i en dyrbar dräkt. Ett stort vaxljus har varit nedsatt i graven vilket har gjort att man tolkat den döde som en kristen.[293]

Totalt har man i Danmark funnit mer än hundra sådana här kammargravar av trä men de förekommer också utanför Danmark. På gravfältet till vikingastaden Birka nära Stockholm i Sverige har påträffats drygt 100 sådana gravar. Från övriga Sverige finns ett tjugotal från samma tid. I det tredje vikingalandet, Norge, har man funnit ca 30 träkammargravar. Det ska dessutom inte glömmas bort att minst 79 sådana gravar har påträffats i Polen. Här har gravarna från området Pien kunnat placeras i tidsspannet från andra hälften av 900-talet till första hälften av 1000-talet, alltså ungefär samtida med Harald Blåtands tid.[294]

Vid begravningen av kungen har man i graven nedlagt hans till Jomsborg medförda förmögenhet av guld- och silverföremål. Bara detta faktum gör att vi står inför en alldeles speciell och fullständigt unik situation. Hade sådana föremål lagts ner i en grav i en vanlig landsortskyrka hade graven med en sannolikhet som gränsar till visshet snabbt blivit plundrad. I Pommern skulle det dessutom komma att finnas hedniska krafter lång tid efter kungens död. Den enda förklaringen på att föremålen faktiskt fanns kvar är således att det måste ha funnits några som mycket lång tid efter dödsfallet vaktat över graven. Detta kan bara ha varit kungens egna trogna jomsvikingar på Jomsborg.

Denna kristna kyrka i det annars hedniska Pommern måste således förklaras utifrån närvaron av borgen Jomsborg vars besättning lämnat skydd åt kyrkan. Vi vet att Pommern, dvs. nuvarande norra Polen, var hedniskt långt fram i tiden. Mieszko och hans efterföljare Bolesław I (992-1025), Mieszko II (1025-1034), Kazimierz I (1034-1058) och Bolesław II (1058-1079) bekämpade alla, enligt historieskrivaren Gallus Anonymus, hedendomen i Pommern. Efter Bolesław I:s död och en tid framöver följde emellertid en närmast total upplösning av det polska riket. Härskare i grannländerna såg sin chans att kapa åt sig av riket. I norra Polen, dvs. i området invid Östersjön, vann åter de hedniska krafterna mark i förhållande till den kristna religionen. Kanske är det i detta sammanhang som träkyrkan i Wiejkowo bränts? Prästen beskriver ju år 1841 i sin dagbok några intressanta byggnadstekniska detaljer:

”Jag var bland de sista som fått se rummet och då kunde jag konstatera att det rörde sig om en liten kammare byggd av obearbetade stenar av olika storlekar. Det

var en mycket primitiv konstruktion men skenet bedrog för den var, trots sin enkelhet, oerhört solid. Denna konstruktion uppfattade jag som mycket äldre än fundamentet från 1120-talet som var byggt av bearbetade jämna block. Förbrända träbitar, som hittades senare när rensningsarbetet fortsatte, tydde dessutom på att det en gång stod en träbyggnad på denna plats och att denna troligen förstörts i brand."

Här har vi således en information som antyder en äldre träkyrka på kyrkogården. Om denna eldhärjats på grund av vådeld eller förstörts i samband med en hednisk aktion är givetvis omöjligt att säga. Om den medvetet bränts ner kan detta betyda att skyddsgarnisonen vid Jomsborg då inte längre funnits.

Kungens grav, som vi känner den från beskrivningarna åren 1841, 1945 och från 1960-talet, har varit en stenvälvd grav. Att hinna bygga en avancerad stenkammargrav på några få dagar efter kungens död har knappast varit möjligt. Stengraven måste emellertid ha byggts nästan strax därefter. De i stenkammargraven inlagda blyplattorna med sina texter visar nämligen att denna måste ha uppförts tidigt. Den på en av blyplattorna namngivne biskopen Raginbrat, även kallad Reinbert, blev biskop över Aldinburg år 991 och han dog 1013/1014. På plattan i graven anges han också som svearnas biskop. Vi vet därför nu att det är Reinbert som år 1008 måste ha döpt sveakungen Olof Skötkonung. Det ligger således nära till hands att se överflyttningen av Harald Blåtands kvarlevor till den nya stenkammargraven till perioden mellan 991 och 1013/1014. Att Reinbert lagt ner sitt bröstkors med inskription i kungens grav visar att han själv har varit närvarande vid överflyttningen.

Författaren ser denna tidiga överföring av kungens kvarlevor till en stenkammargrav som ett led i att försöka helgonförklara Harald Blåtand. Adam av Bremen besökte den danske kungen Sven Estridsen vid mitten av 1000-talet och fick av denne höra berättelser om de äldre danska kungarna. Av Adams text står det helt klart att Sven Estridsen har velat framhålla Harald Blåtand som en martyr för den kristna tron och som den som införde kristendomen i Danmark. För att i kristet hänseende kunna hävda Danmark mot Norge behövde kung Sven vid denna tid ett rikshelgon också för sitt rike. Norges hade sedan år 1030 sitt rikshelgon Olof den helige vilket innebar att, enligt vad Adam själv skriver, tusentals pilgrimer varje år tog sig den långa vägen till martyrens grav i Nidaros (nuvarande Trondheim) i Norge. För att stärka Danmarks ställning gentemot det kristna Europa fordrades det därför ett nationalhelgon även för danskarna.

Att Sven Estridsen gett Adam av Bremen uppgifter som förhärligat Harald Blåtands kristna insatser framgår när han framställer Haralds son Sven Tveskägg som en hedning och fadermördare. Sven Estridsen berättar för Adam: *"Men denne vår Harald, som var den förste som påbjöd införandet av kristendomen hos danernas folk, och som fyllde hela Norden med missionärer och kyrkor, han, säger jag, som fastän oskyldig blev sårad och driven i landsflykt för Kristi skull, kommer, som jag hoppas, inte att bli utan martyrkronan. Han regerade i femtio år. Hans dödsdag firas på Alla helgons dag."* [295]

Adam skriver att han inte satt sig in i alla Harald Blåtands kristna handlingar men *"det finns emellertid de som hävdar att han utfört helbrägdagörelser, detta både medan han ännu levde och efter döden vid sin grav, jämte andra ting. Han skall nämligen ofta ha skänkt blinda deras syn och gjort många andra underverk"*. Visserligen berättar Adam samtidigt att Harald Blåtands grav fanns i Roskilde i den kyrka han där låtit bygga eftersom hans krigare fört kroppen dit. Detta kan inte vara sant. Segraren i inbördeskriget, Haralds

son Sven Tveskägg, skulle aldrig ha tillåtit detta. Det är i stället möjligt att Adam av Bremen på 1060-talet försökt att genom sin nedtecknade berättelse hjälpa den danske kungen Sven Estridsen att få Harald att framstå som en sann kristen; en dansk martyr värdig en helgongloria. Kanske är det Sven Estridsen som lämnat vilseledande information om att Harald låg begravd i Roskilde enbart för att stärka denna danska stads religiösa status. Det passade ju knappast att kvarlevorna efter ett blivande danskt rikshelgon inte fanns i Danmark.

Intressant i sammanhanget är också ursprunget till platsnamnet Wiejkowo. Namnet i sin nuvarande form går tillbaka till 1200-talet men innan dess ska platsen ha hetat Wojmir eller Wojsław på slaviska. Detta slaviska namn ska ha betytt *"krigaren som införde fred"*. Att en kristen plats fått ett sådant namn tillhör ovanligheterna. Namnet skulle alltså antyda att det legat en mera märklig man begravd i kyrkan. Ett platsnamn som passar in på en person som velat framhävas som ett helgon.[296]

OTTO AV BAMBERG

Närheten till Jomsborg och till jomsvikingarna spelar en viktig roll när det gäller att försöka förstå varför Harald Blåtand fått sin fredade kristna grav bevarad mitt inne i ett hedniskt område. För att belysa den religionssituation som rådde i området kommer jag nu att lyfta fram en helig man som en natt året 1124 plötsligt steg av en båt vid Wolin för att kunna smyga sig in i staden.

Mannen var biskop Otto från Bamberg i det södra Tyskland. Han var av adelssläkt och år 1106 blev han biskop. Under hans biskopstid lät han i sitt stift uppföra 14 kyrkor samt påbörja 6 borgar och minst 20 kloster. År 1120 ville den polske härskaren försöka sig på att kristna Pommern. Detta visade sig emellertid inte vara helt lätt.[297]En biskop vid namn Bernhard hade tidigare försökt att på en missionsresa i Pommern vända folket till Kristus. Bernhard hade i sin ungdom fört ett liv närmast som en eremit och när han nu på sin resa norrut i Polen nådde fram till Wolin, som då omtalades som Julin, kom han klädd som en fattig och barfota missionär:

"Och han gick in i staden Julin barfota och klädd i ett simpelt plagg och strävade där med flit att sprida fröna till den katolska (kristna) *tron". Detta var ett stort misstag. När de välbärgade stadsinnevånarna frågade främlingen vem han var fick de till svar att han var tjänare till den sanne guden vilken sänt honom till dem. Förvånat svarade de:*

"Hur kan vi tro på att du är budbärare från den högste guden? Medan han är full av ära och begåvad med all rikedom är du avskyvärd och så fattig att du inte ens har skor på dina fötter. Vi kommer inte ta emot dig och heller inte lyssna på dig. Den högsta guden skulle besöka oss genom att skicka en passande person som på ett värdigt sätt skulle representera hans makt."

Bernhard försökte ändå med en yxa hugga ner en hednisk träkolonn i staden men blev nedslagen. En munk vid namn Peter störtade då fram och räddade Bernhard och förde honom till en båt. Julinborna tog avsked av missionären med orden: *"Om du har en så stor önskan att predika, predika då för havets fiskar och luftens fåglar och var försiktig så att du inte korsar vårt lands gränser, för det finns inte en enda person som kommer att ta emot dig."*

Detta hände året 1120 och man skrev nu år 1124 då biskop Otto av Bamberg fick den polske härskarens förfrågan om inte också han ville försöka att missionera bland hedningarna i Pommern. Med stor glädje ska han ha accepterat uppdraget.

Till skillnad från Bernhard samlade Otto ett mycket stort följe vilka uppträdde i vackra kläder och de hade med sig många och värdefulla gåvor. Det gällde nämligen att få de lokala hövdingarna på sin sida. De mera prominenta i sällskapet färdades, åtminstone till att börja med, i vagnar som var och en var dragen av fyra hästar. Eftersom hedningarna i Pommern inte förstod deras språk fick man med sig en man Adalbert som kunde tjänstgöra som tolk. Senare utökades antalet tolkar i Ottos följe vilket var en förutsättning eftersom man under resan skulle komma att döpa tusentals människor.

I början av färden mötte man den pommerske hertigen som i sitt sällskap hade femhundra man. Situationen blev kritisk *"för barbarerna tog fram skarpa knivar och hotade att flå dem levande eller att sticka ner dem och begrava dem i jorden upp till deras halsar och skära huvudet av dem med dessa knivar. För att skrämma bort dem berättade de att många andra slags plågor väntade på dem."* Det visade sig emellertid snart att hertigen och hans soldater i själva verket var kristna. Faran var över.

Det har givetvis varit frågan om massdop som förrättats vid de städerna som under resan passerades. Efter att ha informerat om Kristus arrangerades själva dopen på följande sätt:

"Under tiden byggdes tre platser för dopen i enlighet med Ottos order, så att han kunde döpa pojkarna på ett ställe medan prästerna döpte kvinnorna och männen på olika platser. Därför beordrade han att stora kärl skulle sänkas ner i marken så att kärlens mynningar skulle nå upp till männens knän eller ännu lägre så att nedstigningen skulle vara lätt att göra. Dessa blev fyllda med vatten och cirklar gjordes runt dem. Han ordnade också så att tyger skulle hängas upp med hjälp av stolpar och rep så att det bildades

Fig 229: Biskop Otto av Bamberg i modern avbildning på Maximiliansbrunnen i Bamberg. Foto: Wikimedia/File: Bamberg Maximiliansbrunnen 002.JPG/Janericloebe/CC BY 3.0.

en skärm runt dopplatsen framför prästen och hans assistenter, vilka stod på ena sidan med en skärm mellan sig under tiden som man iordningställde sakramentet.

Och när allt folket hade kommit till dopplatsen delade biskopen, efter att först ha tilltalat dem med lämpliga ord, upp könen åt höger och åt vänster och smörjde dem med olja som de på detta sätt hade blivit informerade om. Han befallde sedan att en nedstigning (i vattnet) *skulle göras på de platser som var beredda för dopet."*

Denna detaljerade beskrivning av hur massdopen gick till, nedtecknad av personer som själva varit med, är synnerligen intressant. Berättelsen visar också mycket tydligt att Pommern så sent som i början av 1100-talet var ett område där hednisk tro var förhärskande. Eftersom detta ger ett bra perspektiv på förutsättningarna för den kyrka som måste ha funnits på platsen för Harald

Fig 230: Karta över staden Wolin, ritad av svensken B Hesselgreen år 1693. Foto: Riksarkivet, Sverige, Krigsarkivet, avdelningen utländska kartor.

Blåtands grav fortsätter vi att citera biskop Ottos missions- och massdopsresa:

"När folket en och en sedan kom till ingången till den omgivande inhägnaden, gick de in endast åtföljda av sina faddrar; och dessa mottog då manteln i vilken den som skulle döpas var klädd, och medan han gick ner till dopet väntade de och höll manteln framför ansiktet tills de åter gav den till den som kom upp ur vattnet. Prästen som stod vid dopplatsen snarare hörde än såg att någon var i vattnet, och, genom att avlägsna skärmen något, kunde han nedsänka huvudet på den person som skulle döpas tre gånger och fullbordade det heliga sakramentets utförande genom att smörja huvudet med olja och genom att sätta på den vita manteln. Då han nu drog bort skärmen bad han den som blivit döpt att komma upp från vattnet, medan faddrarna täckte honom med plagget som de höll och ledde bort honom."

Så nådde då äntligen missionärsföljet fram till *"den stora staden Jolin, där floden Oder strömmar förbi sjön, som är väldigt bred och lång och går ut i havet."* Nu blev det problem: *"Stadsborna på denna plats var grymma och onda"* och innevånarna *"beväpnade sig med klubbor och stenar och rusade på dem i försök att driva dem från staden."* Otto och hans följe fick därför dra sig tillbaka men efter en tid gjordes ett nytt försök att komma in i staden. Denna gång hade man fått uppgift om att hertigen av Pommern i varje stad hade sitt eget område som gav skydd för främlingar. Genom att nattetid från båtar smyga sig in till detta område skulle ingen fara hota och, som en i sällskapet sa: *"genom att gradvis komma i kontakt med stadsborna och genom att successivt låta dem få kännedom om vårt ärende ska vi kanske kunna uträtta mer."*

Så gjorde man också men resultatet blev inte det man eftersträvade. Nästa dag omringades platsen av vilda och ilskna stadsinnevånare. Biskopen och hans män tvingades att ta sin tillflykt till en byggnad gjord av trästockar och tjocka plankor. Situationen blev kritisk när pöbeln började *"dra ner och riva, först taket och sedan bjälkarna. Medan vissa var rädda och andra ropade av skräck, stod biskopen, som hoppades att han nu skulle bli kallad att ta emot martyrkronan, oförskräckt med glädjande ande och glatt ansikte, ivrigt begärande att han skulle kunna anses vara värdig att få ett slag eller ett sår i Jesu namn."*

Man lyckades emellertid dämpa hopens våldsamma agerande och Otto och hans präster tog sig ner till en träbro som ledde ut ur staden. På vägen dit blev biskopen nerslagen men med hjälp av några präster kom han åter på fötter och kunde sätta sig i säkerhet.

Denna nästan samtida berättelse visar att det i Wolin vid denna tid fanns en dominerande grupp av hedningar vilka eldades till våld av de hedniska präster som tjänstgjorde vid templet i staden. Men det fanns också flera, för kristendomen mer toleranta innevånare vilket gjorde att missionärerna till slut kunde få tillträde till staden. Innan detta skedde hade man emellertid dragit sig tillbaka till staden Stettin lite längre söderut vid floden Oder. Innevånarna i Julin hade nämligen sagt att denna stad var den äldsta staden i Pommern och därför räknades den som moderstad. Antog innevånarna där kristendomen skulle man också i Julin rätta sig därefter.

Så blev det också; innevånarna i Stettin övergav sina hedniska gudar och lät sig döpas. När Wolinborna hörde detta förändrades deras inställning och *"hela staden och provinsen och alla deras invånare vände sig till Kristus, och så stor var mängden män och kvinnor och barn av båda könen att under två månader, fastän vi fortsatte uppdraget utan avbrott, hade vi knappast möjlighet att döpa alla."*

Nu bestämde både hertig Wortizlaus och ledarna för landet att man i staden skulle upprätta ett

biskopssäte. Otto av Bamberg gav order om att två kyrkor skulle byggas:

"Pomeranernas apostel grundade där två kyrkor, en i staden Julin till heder för de heliga Adalbert och Weneslaus, vilka var mycket kända bland barbarerna, på den plats där de tidigare ritualerna för att dyrka djävulen skett; så att på den plats där stadens handel skedde också de kristna ceremonierna kunde ske i framtiden. Den andra kyrkan byggde han utanför staden på en vid och behaglig slätt till minne av apostlarnas välsignade ledare, och det var där som han etablerade biskopssätet."

Varför byggde biskop Otto en kyrka utanför staden Wolin och varför blev denna och inte kyrkan inne i staden biskopskyrka? Enligt beskrivningen var ju Wolin vid denna tid en så stor stad att det varit logiskt att kyrkan inne i staden fått bli biskopens kyrka. Och vilken kyrka kan det ha varit frågan om utanför staden? Att man utsåg en kyrka till biskopskyrka är helt säkert eftersom påven år 1140 stadfäste Wolin som biskopssäte vilket det också var fram till år 1175 då man flyttade det till den närliggande staden Cammin.

Kanske har det varit så att valet av biskopskyrka bestämts av att man velat ha en "oskyldig" och orörd plats; att den alltså inte skulle ha en förhistoria ner i hednisk tid. Kyrkan inne i staden anlades ju enligt berättelsen på den plats där det nedrivna hednatemplet stått.[298] Vilken kyrka kan det då ha varit frågan om som blev biskopskyrka? Rimligtvis har denna kyrka, även efter det att biskopsdömet flyttat till Cammin fortfarande existerat. År 1288 hade Wollin två kyrkor, St. Nikolai och St. George. Dessa finns avbildade på svensken B Hesselgrens karta från år 1693. Men de låg båda inne i staden.

Enligt prästens dagbok från 1840-talet hade han kunnat hämta uppgifter från handskriften *"Gesta Wulinensis"* och han skriver att i denna handskrift stod det berättat om föregångaren till 1800-talets kyrka i Wiejkowo att denna varit *"rester av en kyrka eller en mindre klosterbyggnad avsedd för kringvandrande munkar och eremiter och den färdigbyggdes i slutet av 1120-talet på initiativ av den frankiske missionären Otto* (Otto av Bamberg)*."* Om detta stämmer är det alltså den tidiga stenkyrkan i Wiejkowo som Otto utsett till biskopskyrka. Kanske inte helt långsökt då det dels år 1124 redan måste ha funnits en kyrka och kyrkogård på platsen, dels att här dyrkades ett lokalt helgon, Harald Blåtand. Något som också visar att det var kyrkan i Wiejkowo som blev biskopskyrka är det faktum att här, tillsammans med Harald Blåtand, också biskop Wago av Aldinburg sedan år 985 hade sin grav.

Med vår kunskap om att det i Harald Blåtands grav funnits ett praktskrin liknande det i Bamberg väcks också en intressant fråga. Har inte de tre skrinen från Bamberg, Cammin och Wiejkowo en gemensam historia? Att vi nu med stor sannolikhet kan knyta ett av skrinen direkt till Harald Blåtands grav ger ett nytt perspektiv på skrinens historia. Alla skrinen menas ju komma från danskt område och det är därför inte omöjligt att samtliga en gång tillhört den danske kungen. Kungen kan alltså ha haft dessa med sig på sitt skepp under sin sista färd efter mötet med sonen Sven Tveskägg. Det större skrinet, Camminskrinet, skulle senare ha fått en hedersplats som relikskrin i biskopssätet Wolin och sedan blivit överflyttat till Cammin när detta blev nytt biskopssäte. Att Bambergskrinet hamnat så långt söderut kan förklaras av att Otto av Bamberg tagit detta med sig från Wolin efter det att hans missionsresa här på 1120-talet var slutförd och han återvänt till Bamberg.

Handskriftsbilaga

Utdrag ut ”Gesta Wulinensisecclesiae pontificum”

Hela avskriften av denna handskrift är inte upptagen i denna bilaga, endast sådana avsnitt som ansetts relevanta för just denna boken. Antonina Chmielinskas polska översättning redovisas här tillsammans med översättning till denna boks språk. På detta sätt kan läsaren själv kontrollera och korrigera om det eventuellt insmugit sig mindre syftfel vid översättningen till svenska.

Avsnitt 1

W roku Pańskim 943 zakończył się krwawy spor trwający bez ustanku od męczeńskiej śmierci Zygfryda, syna Knupa, zabitego zdradziecko przez brata swego Harolda który od wiary odstąpiwszy bożkom swoich przodków służył a wśród nich strasznych demonów uwielbiał a i żon miał mnóstwo. Ten pogański władca, ostatni z synów króla Knoba, tudzież sam królem będąc, lecz tylko w państwie wodami otoczonym, zwanym Fejn, wyprowadził swoich wojów do kraju Normandów by wesprzeć Richarta, syna kuzyna swojego Vilialma, syna Hrolva, który dzieciem jeszcze był. Ucieczka jego, choć nikt nigdy tak ją by nie nazwał, skutkiem była groźby najazdu wojsk księcia Stojgnawa oraz przebiegłości i zmysłu (..) krola Gurmda, który z chytrości bratanka swego skorzystał oddając mu prawo do spuścizny po Harolfie.

Za pomoc udzielaną przez Hermanusa princepsa millitiae Saksonii od początku walk o tron Gurm zmuszony był jako zakładników oddać syna swego Konuta a potem i młodszego Haraldusa. Zostali oni ochrzczeni przez dostojnego arcybiskupa Atheldagusa, a po opuszczeniu Bistum Bremensis w wierze chrześcijańskiej wychowywani byli w pałacach w Merseburgu a później Quidelingeburgu. (..) Konut i Harald ochrzczeni zostali tego samego roku, w którym Atheldagus otrzymał święcenia na arcybiskupa i rozpoczął swój urząd który trwa do dziś.

”Under Herrens år 943 slutade en blodig konflikt som pågått oavbrutet sedan martyriet av Zygfryd (Sigtrig, se avsnitt 3), son till Knup, som förrädiskt dödades av Knups bror Harold, som tjänade sina förfäders gudar och tjänade fruktansvärda demoner och dyrkade många av dem och hade många hustrur. Denne hedniske härskare, den siste av sönerna till kung Knob (HardeKnud?), som var själv en kung men bara i ett land omgivet av vatten, kallat Fejn (Fyn), ledde sina krigare till Normandów (Normandiets) land för att stödja Richart (Rikard), sonen till sin kusin Viljalmur (Vilhelm långsvärd), son till Hrolv (Rolf = Rollo), som fortfarande var ett barn. Hans flykt, även om ingen någonsin skulle ha kallat det så, resulterade i hot om invasion av prins Stojgnewa´s trupper men kung Gurmd utnyttjade sin brorsons list vilket gav honom rätten till Harolfs arv.

För att få hjälp från Herman, ´princeps millitiae´ i Sachsen, i början av striden om tronen, fick Gurm överlämna sin son Konut och sedan hans yngre Harald som gisslan. De döptes av den framstående ärkebiskopen Atheldag, och efter att ha lämnat biskopssätet Bremensis, växte de upp i den kristna tron i palatset i Merseburgu och senare i Quidelingeburgu. Konut och Harald döptes samma år som Atheldag

19 V 1963

A.D. 943

Fragment 47

W roku Pańskim 943 zakończył się krwawy spór trwający bez ustanku od męczeńskiej śmierci Zygfryda, syna Knoba, zabitego zdradziecko przez brata swego Harolda, który od wiary odstąpiwszy bożkom swoich przodków służył a wśród nich strasznych demonów uwielbiał a i żon miał mnóstwo. Ten pogański władca, ostatni z synów Knoba, tudzież sam królem będąc, lecz tylko w państwie wodami otoczonym, zwanym Fyn, wyprowadził swoich wojów do kraju Wormandów by wesprzeć Richarta, syna kuzyna swojego Vilialma, syna Hrolva, który dzieciem jeszcze był. Ucieczka jego, choć nikt nigdy tak jej by nie nazwał, skutkiem była groźby najazdu wojsk księcia Stoignawa oraz przebiegłości i zmysłu osądzania i rozwagi króla Gurmda, który z chytrości bratanka swego skorzystał oddając mu prawo do spuścizny po Harolfie. Za pomoc udzielaną przez Herimonnusa Princepsa militiae Saksonii od początku walk o tron, Gurm zmuszony był jako zakładników oddać syna swego Konuta a potem i młodszego

Hrolv Knob Sigtryg, Vilialm

Verte Folium

ordinerades till ärkebiskop och började sin verksamhet denna tid."

Avsnitt 2

W roku Pańskim 947, Kanut syn Gurmda, został królem w kraju Duńczyków, zwanych wtenczas Danos, a władzę miał dzielić ze swym ojcem. W tym czasie ich kraj graniczył z Cesarstwem przy dole obronnym Wieglesdor. Nazwa ta odnosiła się wszakże do bramy której z nakazu Cesarza pilnował książę Hirmannus. Ojciec i syn panowali na północy, na wyspach i półwyspach a młodszy brat Kanuta, Harald, piastował, za przyzwoleniem ojca, władzę w Selund.

Kraj Danów graniczył wtedy z Marchią na północy przy (..) Wieglesdor (..) i składał się z półwyspu Jutland i wielu innych (..) wysp rozciągających się od wschodu na zachód i od południa na północ, z których ta największa nazywała się Selund. Na innych wyspach zamieszkiwały ludy pobratymcze a władze sprawowali królowie (..), zwani iarlami, którzy nie zawsze ponoć przyjaźnie byli nastawieni do władców z Jutland i Selund. Waśnie, niezgody, konflikty bądź koligacje między rodami były stalą częścią życia ludów północy, czego przykładem była ugoda o niezależności Fejn i Sconviue, która obarczała wszelako władców tych właśnie wysp by co roku dla Danow z Jutland i Selund połowę swych łupów i zdobyczy (z wyjątkiem niewolników) oddawać wraz z zaciągiem odpowiadającym załodze ponoć dwunastu (duodecim) statków. Danowie mieli, w Svidjod i Norregi własnych, wiernych im iarlów, nieraz przemocą obsadzanych, choć aliści niezależnych i daniny nie płacących. Niemniej jednak w obydwy tych krajach pretendenci zbiegający o tron wszystkich napsuli przez lata wiele krwi panującym w Jutland i Selund, którzy wszak widzieli siebie samych jako prawdziwych i jednych potomków Olafa Strasznego i Konuta Wysokiego. Ten ostatni ogniem i mieczem zdobył kraj zwany Norfynbrarik i tam władze piastował bodajże przed albo za czasów panowania Benedict IV, a ze mężem wyższym o głowę od wszystkich innych swych wojów był tedy zwanym był Airdre, co w jeżyku mieszkańców Norfynbrarik oznaczało wysoki.

Prócz wysp które już wymieniałem były (..) tez takie których władcy piratami byli i rozbójnictwem na morzu się parali a także schronienie przyrzekali tym którzy daniny płacić ni królowi Gurmdowi ni innym podporządkowanym mu iarlom nie zamierzali. Te największe to były Kutilandia, Hiatlandia, Kalmarnau, Orknau, Burgenviue, Rykavik, Torhaun a te najbardziej słynne to (..) Ath Ciath, które było gniazdem i stolica wszystkich rozbójników, buntowników, banitów, piratów i (..) rozpustników, którzy kiedykolwiek na wodach w okól (..) Anglorvm pływali.

Na początku tegoż lata, zaraz po dniu świętego Jana Chrzciciela, król Konut zebrał wojska swoje i z wyprawą wyruszył na odsiecz zięciowi ojca swego Olarfowi Sigtrigsonowi, który to w niecny sposób przez kuzyna swego Blacaira Guthfritsona pozbawion władzy i tronu został w kraju zwanym Leighten lub Leinster. Z bratem Haraldem zabrał zatem Konut 27 okrętów, w tym 9 Haralda z Selund, a dołączyły do nich także okręty z wojami Hakana brata Erica z Norregi i wyruszyli biorąc ze sobą na pokład 3000 zbrojnych i zapasy żywności i wody na 14 dni co miało w pełni wystarczyć by dopłynąć do Wagaland na Orknau.

Przed świętami Bożego Narodzenia do portu zawinęły 3 okręty wypełnione łupami, które to Konut wyposażył darami dla ojca swojego Gurmda i matki swej. Z darami wieści też o

wspaniałych zwycięstwach i dzielnych czynach Konuta i jego brata Haralda przyszły. Szczególnie ten ostatni wysławił się wśród swoich a także i u wroga, gdy to w czasie szturmu na palisadę obronną Ath Ciath był pierwszym który do grodu wtargnął a potym wypatrzył Blacaira Guthfritsona i toporem w niego cisnął trafiając go w głowę i dzieląc ją na pół co w popłoch wprawiło obrońców i do walnego zwycięstwa się przyczyniło.

Wieści te król Konut nakazał przekazać, gdyż dumny był z brata swego który zaledwie piętnasty rok życia rozpoczął a już postrzegany był jako mąż ponad wiek swój dojrzały. Młodzian rwał się do walki, toteż Konut matce swej obiecać musiał, iż nigdy oka z niego nie spuści i że zawsze w czasie walk i bojów towarzyszyć mu będzie siedmiu z jego (Konuta) straży a byli to najemnicy zwani Gopleani. Mężowie ci o głowę wyżsi byli od Danow a i diabelską siłę posiadali co osobliwe wcale nie było bowiem głusi byli na słowa o Panu Naszym Chystusie a tylko szepu szatana słuchali.

”Under Herrens år 947 blev Kanut, son till Gurmd, kung i danernas land, kallades sedan Danos, och han skulle dela makten med sin far. Vid den tiden gränsade deras land till kejsardömet vid det nedre försvaret och Wieglesdor-porten, som bevakades av prins Hirmann på kejsarens order. Far och son styrde i norr, på öar och halvöar, och Kanuts yngre bror, Harald, innehade myndigheten i Selund, med sin fars tillstånd.

Danernas rike gränsade mot Nordmark i norr vid Wieglesdor och bestod av Jutlands halvö och många andra öar som sträckte sig från öst till väst och söder till norr, varav den största kallades Selund. Andra öar beboddes av samma folk och där innehades makten av härskare, kallade ´iarlami´, och ryktet säger att de inte alltid var vänliga mot härskarna i Jutland och Selund. Stridigheter, meningsskiljaktigheter, hot, konflikter och olika avtal mellan härskarsläkter var en ständig del av de nordliga folkens liv, vilket visas av pakten om Fejns och Sconviues oberoende, vilket tvingade dessa öars härskare att årligen betala hälften av sitt byte från plundringståg som en tribut, med undantag av slavar, samt att även skicka det antal krigare som behövdes för att bemanna ett dussin krigsskepp. Danerna hade också sina jarlów i Svidjod och Norregi och dessa tillsattes ofta med våld, men var oberoende och behövde inte betala skatt. I båda dessa länder fanns det även tronpretendenter som strävade att ta över makten över alla daner och genom åren skapade de stora bekymmer för ättlingar till Olaf den förskräcklige och ´Airde Conut´ (Konut den höge). Den senare erövrade det land som heter Norfynbrarik med eld och svärd, och där hade han makten antagligen före eller under Benedictus IV:s regeringstid, och med en man som var ett huvud högre än alla sina andra krigare kallades han Airdre, vilket på Norfynbrariks invånares språk betydde hög.

Förutom de öar som jag redan har nämnt fanns där också de där pirater härskare och de sysslade med röverier till sjöss och de lovade skydd för dem som inte ville betala skatt till Gurmd. De största var Kutilandia, Hiatlandia, Kalmarnau, Orknau, Burgenviue, Rykavik, Torhaun och den mest kända var Ath Ciath, som var nästet och huvudort för alla rånare, rebeller, fredlösa, pirater och horkarlar som någonsin har seglat i vattnet runt Anglorvm.

I början av sommaren, strax efter Johannes döparens dag, samlade kung Konut sina trupper och drog ut på en expedition för att rädda sin fars svärson Olarf Sigtrigson, som skamligt berövats makt och tron av sin kusin Blacair Guthfritson i ett land som heter Leighten eller Leinster. Konut tog med sig 27 skepp tillsammans med sin bror Harald, däribland 9 av Haralds från Selund, och de förenades av skeppen med Hakans, bror till Eric, trupper från Norregi, och de gav sig iväg med 3000 soldater och förråd av mat

A.D 947 — 12 V. 1963

(kontynuacja fragmentu 87)

Kraj Danów* graniczył wtenczas z Marchią(*) na północy przy bramie Wieglesdor*, co nadmieniłem już powyżej, i składał się z półwyspu Jutland* i wielu innych mniejszych i większych wysp rozciągających się od wschodu na zachód i od południa na północ, z których ta największa nazywała się Selund*. Na innych wyspach zamieszkiwały ludy pobratymcze a władze sprawowali królowie lub książęta zwani iarlami, którzy nie zawsze ponoć przyjaźnie nastawieni byli do władców z Jutland* i Selund*. Waśnie, niezgody, konflikty bądź koligacje między rodami były stałą częścią życia ludów północy, czego przykładem była ugoda o niezależności Fejni i Sconvie*, która obarczała wszelako władców tych właśnie wysp by co roku dla Danów* z Jutland* i Selund* połowę swych łupów i zdobyczy (z wyjątkiem niewolników) oddawać wraz z zaciągiem odpowiadającym załodze ponad dwunastu (duodecim*) statków. Danowie* mieli, w Svitjod(*) i Norregi* wkłasnych wiernych im iarlów, nieraz przemocą, choć aliści niezależnych i daniny nie płacących. Niemniej jednak w obydwu tych krajach pretendenci zabiegający

Marchio, Svi-chjud = Lud z kraju Swit cd. na str. A4

och vatten i 14 dagar, vilket var helt tillräckligt för att segla till Wagaland på Orknau.

Före jul anlände tre skepp fyllda med byte till hamnen, vilka Konut lastat med gåvor till sin far Gurmd och hans mor. Med gåvorna kom nyheter om Konuts och hans bror Haralds stora segrar och modiga gärningar. Särskilt den senare blev känd bland sina egna och fienden, när han under angreppet på Ath Ciath försvarspalissad var den förste som invaderade fästningen och sedan upptäckte Blacair Guthfritson och kastade sin yxa på honom, träffade honom i huvudet och delade det i två halvor, vilket framkallade panik hos försvararna och bidrog till den totala segern.

Kung Konut beordrade att dessa nyheter skulle spridas, för han var stolt över sin bror som precis hade börjat sitt femtonde levnadsår och redan sågs som en man mogen för sin ålder. Den unge mannen var ivrig att slåss, så Konut var tvungen att lova sin mor att han aldrig skulle släppa honom ur sikte och att han under kamperna och striderna alltid skulle åtföljas av sju av Konuts vakter, som var legosoldater som kallades Gopleani. Dessa män var ett huvud högre än danerna och de hade djävulsk styrka, vilket inte var så märkligt, eftersom de var döva för orden om vår Herre Kristus och bara lyssnade till Satans viskning."

Avsnitt 3

W roku Pańskim 948 za wstawiennictwem księcia Hirmannusa i przyzwoleniem króla Gurmda, arcybiskup Atheldagus, wysłał braci misyjnych, Horedusa, Reginbrandusa i Leofdagusa by oni w kraju Danów zbudowali świątynie Boże i aby z nich lekarstwa i łaski wszelkie dla ludu szerzyli. Tym samym król Gurmd spełnił obietnicę złożoną przez jego starszego, już nieżyjącego, brata, Knupa, Heinricusowi, ojcu ówczesnego cesarza Ottona, który ponoć 15 lat wcześniej pomógł mu pomścić śmierć syna Sigtriga i uratować tron i koronę, w zamian za złożenie przysięgi posłuszeństwa wobec Boga i do szacunku wobec Cesarskiej władzy. W tym roku ustanowiono tez biskupstwa w miastach Lucici zwanych w ich jeżyku Hebolin i Brenin. Stało się to po śmierci ich władcy Tegomira który był wielkim przyjacielem cesarza Ottona. Wiosną król Gurmd ułaskawił też Tuke, syna Palmairslau z Fejn, który wróciwszy z Normandyji po 5 latach służby u Harolda, o laskę najjaśniejszego króla poprosił. Tuka, tak samo mężny w boju jak i jego ojciec który bogactwa swoje a także i przydomek zdobył w boju jako starszy drużyny u króla Sitric Caecha, z potężnego rodu Imairi. Zasłynął szczególnie w krwawej rozprawie w Roku Pańskim 917 kiedy to własnoręcznie uśmiercił Ugaire, syna Ailella, króla kraju Laige(i) ni.

"Under Herrens år 948, genom förbön av prins Hirmann och med godkännande av kung Gurmd, sände ärkebiskopen Atheldag missionärsbröderna Hored, Reginbrand och Leofdag för att de skulle bygga Guds tempel i danska landet och att de skulle sprida all läkedom och nåd från dem till folket. Således uppfyllde kung Gurmd löftet från sin äldre, avlidna bror, Knup, till Heinricus (Henrik I), far till den dåvarande kejsaren Otton (Otto I), vilken enligt uppgift 15 år tidigare hjälpte honom att hämnas döden av hans son Sigtrig och rädda tronen och kronan i utbyte mot lydnad mot Gud och att respektera de kejserliga myndigheterna. Detta år etablerades också biskopar i städerna Lucici som kallas på deras språk Hebolin och Brenin. Detta hände efter döden av deras härskare Tegomir som var en stor vän till kejsaren Otton. Under våren benådade kung Gurmd också Tuke, son till Palmairslau från Fejn (Fyn), som efter att ha återvänt från Normandyji (Normandie) efter fem års tjänst hos Harold, sökte nåd hos honom. Tuka, lika modig i striden som sin far, som fick sin

rikedom och smeknamn i strid med ett seniorlag under kung Sitric Caech från den mäktiga Imairi-familjen. Han blev berömd särskilt i den blodiga rättegången under Herrens år 917 när han personligen dödade kung Ugaire, son till Ailella, kung av landet Laigini."

Avsnitt 4

Późną jesienią tego roku (948) powrócili też z wyprawy do Ath Ciath król Konut (Ri) i książę Harald (princeps) i mieli ze sobą wszystkie okręty które poprzedniej wiosny wypłynęły z Akearhaun a było ich 27. Mieli jednak towarzyszy a było to 11 okrętów i tuzin setek wojów ze Sclavonii którzy dołączy do flotylli Konuta gdyż wywalczyli swoja wolność bijać się za Olarfa Sigtrigsona który wśród wrogów swoich zwany był Amlaib Cuaraana. Właśnie to w tej batalii wysławił się Harald gdyż w pojedynku królów w czasie bitwy o Ath Ciath pokonał księcia, Blacair Guthfritsona, posiadającego tytuł tanist aof Dubflninn (..). Zadał mu wtenczas śmiertelne rany i tymże przeważył szale zwycięstwa na stronę pewnego księcia który nazywany był Gofraid Sitriuc. To wszystko opowiedzieli mi chrześcijańscy niewolnicy z Ath Ciath i Norfynbrarik a wśród nich było 3 braci, 8 kowali, 11 snycerzy i 27 kuśnierzy oraz jeden gulsmiour, zwany Hunred, który ponoć własnością króla Eadreda był (..).

"På senhösten i år (948) återvände också kung Konut (Ri) och prins Harald (princeps) från expeditionen till Ath Ciath och de hade med sig alla skepp som lämnade Akearhaun föregående vår, och det fanns 27 av dem. De hade emellertid också 11 skepp och ett dussin hundra krigare från Sclavonii vilka gick med i Konutflottan eftersom de vann sin frihet genom att kämpa för Olarf Sigtrigson som bland hans fiender hette Amlaib Cuaraan. Det var i denna strid som Harald gjorde sitt namn, för i kungens duell under slaget vid Ath Ciath besegrade han prinsen Blacair Guthfritson, med titeln ´tanist aof Dubflninn´. Han tillfogade honom då dödliga sår och på detta sätt gick segern över till prinsen som kallades Gofraid Sitriuc. De kristna slavarna från Ath Ciath och Norfynbrarik berättade allt detta för mig, därav tre bröder, 8 smeder, 11 träsnidare och 27 pälsmakare och en ´gulsmiour´ (guldsmed?), kallad Hunred, och ryktet sa att han tidigare tillhörde kung Eadred."

Avsnitt 5

W roku Pańskim 949 wielkie ulewy i powodzie nawiedziły kraj nasz. Rzeki i ocean wystąpiły wtedy z swych brzegów i nawiedziły kraj pustosząc nabrzeżne okolice i zabijając niezmierzona liczbę ludzi i zwierząt. Wtenczas wcześniej już wspomniany Tuka udał się na rozkaz króla Gurmda do głównego grodu kraju Vileti by tam wzmocnić nowym zaciągiem drużyny Konuta który mimo że ledwie pełen chwały z At Cliat powrócił to już do nowej wyprawy się gotował.

Powodem misji Tuki był powrót drużyn Konuta do krajów Słowian. Jeden z nich o imieniu Lubomir, który od dzieciństwa królowi Knutowi służył, wrócił wtenczas pełen bogactwa do kraju ojców swoich zabierając ze sobą całą drużynę. Następnie upodobawszy sobie córkę króla Vilini i dogodziwszy jej ojcu założył wtenczas gród warowny, na zachód od miasta, a ten zaś potem od imienia swojego nazwał.

"Under Herrens år 949 drabbade kraftigt regn och översvämningar vårt land. Floder och hav översvämmade sina stränder och drabbade med sin framfart kustområdena och dödade ett oändligt antal människor och djur. Vid den tiden gick ovannämnde Tuka på order av kung Gurmd till huvudstaden i

landet Vileti för att välja nya krigare till Konuts lag, som trots att han knappt hunnit komma tillbaka från At Cliat (Dublinområdet), återvände för en ny resa.

Anledningen till Tukis uppdrag var att Konuts lag (soldater) återvände till slaverna. En av dem med namnet Lubomir, som hade tjänat kung Knut sedan barndomen, vände tillbaka till sina fäders land med rikedom och tog hela laget med sig. Då han gillade dottern till kung Vilini och ville tillfredsställa hennes far grundade han en befäst plats väster om staden, som han sedan kallade efter hans namn."

Avsnitt 6

W roku Pańskim 953 król Konut zawarł przymierze z Lubomirem, władcą Vilini, i udzielił mu pomocy w stłumieniu buntu podniesionemu przeciw nowemu porządkowi i braciom z Jorvik którzy słowo Pańskie wśród pogan nieśli. Lubomir nagrodził szczodrze dobroczyńcę swego a i obóz warowny na półwyspie (..) Jumno (..). Tukka, który wojskami Konuta przewodził, wybrał miejsce na obóz (..) ów w zgliszczach spalonego grodu buntowników który w słowiańskim języku zwany był Jumlin. Na tejże wyspie, od południa oddzielonej od lądu bagnami, było pięć warowni a także trzynaście wsi. Tukka, ani żaden z kolejnych z namiestników nie miał wprawdzie dostać praw nad żydami i kupcami lecz mennice swoja mógł posiadać ale wyłącznie dla zakupu niewolników i soli a także zaciągu wojów i młodzieńców ćwiczonych w boju i kształconych w sztuce wojennej i lekarskiej. Już jesienią tegoż roku 36 okrętów odpłynęło do Zelund, w tym polowa z niewolnikami, jedna trzecia z zaciągiem, a jedna szósta z solą. Dwukrotnie też odparto ataki Słowian z południa zadając im dotkliwe klęski. Zawarto też przymierze z miastem Solin leżącym na wschodzie przy oceanie by chronić szlak między temi dwoma dotychczas zwaśnionymi miastami. (..)

"Under Herrens år 953 ingick kung Konut ett förbund med Lubomir, härskare över Vilini, och hjälpte honom att krossa upproret som uppstått mot bröderna från Jorvik vilka bar Herrens ord bland hedningar. Lubomir belönade generöst sin välgörare och tillät dennes lag att bygga det befästa lägret på Jumno-halvön. Tukka, som ledde Konut-arméerna, valde en plats för lägret i ruinerna efter en bränd rebellborg, som på slaviska språket kallades Jumlin.

På denna ö, från söder åtskild av sankmarker, fanns det fem fästen och tretton byar. Tukka, eller någon av de andra ledarna, var inte tänkt att få rättigheter över judar och köpmän, utan han kunde enbart äga rätten att köpa slavar och salt, liksom att rekrytera krigare och unga män som utövats i strid och utbildats i krig och läkarvård. Redan hösten samma år seglade 36 fartyg till Zelund (Själland), hälften med slavar, en tredjedel med byte och en sjättedel med salt. Attacker av slaverna från söder avvisades två gånger och orsakade dem allvarliga nederlag. En allians ingicks också med staden Solin som ligger i öster vid havet för att skydda vägen mellan dessa två tidigare stridande städer."

Avsnitt 7

W roku Pańskim 962 zginął śmiercią walecznych wraz z wieloma swymi towarzyszami król Danow Konut. Nieszczęsny ten los spotkał króla w bitwie w której to wspomagał władcę z At Ciat, Olafa syna Sigfrida, z rodu Imari, zwanego także Cuaran, który to naprzeciw stanął swojemu kuzynowi o imienium Camman którego ojcem byl Olaf, syn Godfrida. Tenże Camman (..) byl zapalczywym awanturnikiem, który nie szanował zawartych wcześniej rozejmów i najeżdżał wielu sojuszników. Król Cuaran słysząc o spustoszeniach powodowanych przez Cammana w kraju (..) Leinster, wyruszył ze swoja armia z At Ciat i podążył z odsieczą zabierając ze sobą wielu rycerzy. Na polach (..)

A.D. 953 21 VII 1963

Fragment 54

W roku Pańskim 953 król Konut zawarł przymierze z Lubomirem, władcą Vilini, i udzielił mu tudzież pomocy w stłumieniu buntu podniesionemu przeciw nowemu porządkowi i braciom z Jorvik którzy to słowo Pańskie wśród pogan szerzyli. Lubomir nagrodził szczodrze dobroczyńcę swego a i obóz warowny na półwyspie przy jeziorze zwanym w języku Słowian jako Jomno lub Jumno zezwolił jego drużynom obsadzić, a badajże jeszcze ze trzy obwarowane obozy zbudowali, gdyż było ich tak wielu a i nikt inny niż oni tak znakomicie w kunszcie rycerskim nie był obeznany. Tukka, który wojskami Konuta przewodził, wybrał miejsce na obóz główny a zarazem swoją przyszłą siedzibę w zgliszczach spalonego grodu buntowników, który w słowiańskiej mowie zwany był „Jumlin". Na tejże wyspie, od południa oddzielonej od lądu bagnami, znajdowało się pięć warowni, cztery obozy obronne a także trzynaście wsi. Tukka ni żaden z kolejnych namiestników nie miał

Lubomir, Jomno, Jumno
Jumlin, Tukka, Konute

Verte foliam

19

Leisner stanęły zatem dwie armie na sąd Boży do pojedynku i starły się ze sobą w boju w 17 dniu października. Siły z At Ciat przeważyły szalę zwycięstwa na swoja stronę lecz na polu bitwy zostało wielu mężów z krajów Jutland, Zeland i Norregi a wśród nich ten najbardziej zacny król Danow Kanut. Król Olaf raniony będąc w pogoń rzucił się za Cammanem ale ten zbiegł jak tchórz z pola walki zostawiając swych towarzyszy na łaskę miecza rycerzy z At Ciat. (..)

W taki oto sposób do królestwa Chrystusa odszedł najstarszy syn Gurmda, osierocając tym samym syna swego Haralda i we wdowę przemieniając żonę swą, córkę księcia Oborytow Mściwoja [Mistui, Abdritorum dux], którą przecież za żonę pojął zaledwie pól roku przed śmiercią a która w czasie tym w błogosławionym stanie była. (..) Król Gurmd, który sobą nie był od prawie pięciu lat, czyli od śmierci ukochanej jego niewiasty, sny miewał ostatnio a w nich zmarłą małżonkę swoją spotykał pełną trwogi o syna ich Knuta który w niebezpieczeństwie utraty żywota albo doznania ciężkiego uszczerbku na zdrowi się znajdował. Kiedyż to doszła do nas wieść o śmierci Konuta żaden z poddanych króla nie odważył się dlatego przekazać mu tę smutną wiadomość. W nieobecność spadkobiercy tronu Haralda, który z Mirzkiem, władcą Słowian w konszachty wszedł, wdowa po Konucie szaty żałobne wdziawszy przekazała królowi Danow wieść o śmierci męża swego. Gurm dowiedziawszy się o losie który spotkał syna zapadł na zdrowiu a i zmysły swe postradał, gdyż drugi kopiec nakazał usypać nie licząc się z kosztem ludzkiej pracy. Mimo że w kopcu tym kości Konuta spoczęły to i tak król Gurmd spokoju nie znalazł i więcej na zdrowiu podupadł spędzając większość czasu przy kopcu raz to zony a raz to syna modląc się o ich spokój wiekuisty.

”Under Herrens år 962 dog kung Danow Konut de modigas död tillsammans med många av hans följeslagare. Detta olyckliga öde mötte kungen i slaget där han hjälpte härskaren av At Ciat (Dublin), Olaf, son till Sigfrid, även kallad Cuaran, från familjen Imari som mötte sin kusin som hette Camman vars far var Olaf, son till Godfrid. Samme Camman var en passionerad äventyrare som inte respekterade vapenvilan som beslutats om tidigare och i stället invaderade många allierade. Kung Cuaran, som hörde om förödelsen orsakad av Camman i Leinster-området, lämnade med sin armé At Ciat för att hjälpa och tog många stormän med sig. På Leisners fält stod två arméer upp till Guds domstol i en duell och stötte samman med varandra den 17 oktober. At Ciat-styrkorna vägde tyngre på segerns skala, men många män från länderna Jutland (Jylland), Zeland (Själland) och Norregi (Norge) förblev på slagfältet och bland dem den mest ädle kungen Danow Kanut. Den sårade kungen Olaf jagade efter Camman, men denne flydde som en feg från slagfältet och lämnade sina kamrater för stormännen av At Ciats nåd.

På detta sätt gick Gurmds äldsta son till Kristi rike och gjorde därmed sin son Harald faderlös och gjorde sin fru till en änka, dotter till prins Oborytov Mściwoj [Mistui, Abdritorum-dux], som han gift sig med bara ett halvt år före sin död och som nu var i detta välsignade tillstånd. Kung Gurmd, som inte hade varit sig själv i nästan fem år, det vill säga sedan hans älskade kvinnas död, hade nyligen drömmar och i dem mötte han sin döda hustrus rädsla över deras son Knut som riskerar att förlora sitt liv eller drabbas av allvarlig skada.

När nyheten kom till oss om Konuts död vågade ingen av kungens undersåtar överföra detta sorgliga budskap till honom. I avsaknad av arving till Haralds tron, som denne överenskommit med Mirzki, härskare över slaverna, och efter att ha sett Konucies (Knuts) änka, gav hennes sorgkläder danernas kung nyheten om hennes mans död. Gurm,

som fick denna kunskap om sin sons öde, blev sjuk och förlorade sina sinnen, eftersom den andra högen beordrade att byggas utan att ta hänsyn till kostnaderna för mänskligt arbete. Trots att Konuts ben blev begravda i denna hög, fann inte kung Gurmd fred och han försämrades, och tillbringade större delen av sin tid på högen efter en gång en hustru och en gång en son, bedjande för deras eviga frid.

Avsnitt 8

W roku Pańskim 963 Harald i Misico zawarli pakt z margrabią Gero, który władze w marchii wschodniej nad [tre st okända namn] z ramienia Cesarza sprawował. Król Harald na wieść o śmierci brata pospieszył z powrotem do kraju Danow. Wróciwszy z wyprawy, w styczniu tegoż roku, poślubił wdowę po bracie swym a ona dała mu syna którego poczęła w czasie Świąt Wielkiej Nocy, w dniu upamiętniający śmierć naszego Pana Jezusa Chrystusa. Tego roku nowym biskupem Rzymu został z laski cesarza Leon VIII który zastąpił na tronie papieskim wygnanego Ioannesa XII. Zima była wtedy bardzo sroga i mrozy tak wielkie nastały, że wszystkie wody w studniach, rzekach, cieśninach i zatokach zamarzły. Z Fejn do Jutland suchą nogą człek przejść potrafił a głód, który panował, skłonił lud do rabunku i rozboju. Ucierpiało wtedy wiele naszych braci a ofiarą padł także biskup (namnet är svårt att tyda) zamordowany przez niewiernych. Harald po powrocie do kraju porządek przywrócił i winnych ukarał a i tez wyprawę zbrojną na północ Jutlandii urządził, aby ukarać buntowników, którzy pod wodza jarla Lefa rewolt wznieśli chcąc się wycofać z przysięgi wierności w stosunku do władzy królewskiej.

”Under vår Herres år 963 slöt Harald och Misico en pakt med Margrave Gero, som utövade kejsarens auktoritet i [tre st okända namn]. Kung Harald, som hörde om sin brors död, skyndade tillbaka till Danow. När han återvände från expeditionen, i januari samma år, gifte han sig med sin brors änka och hon gav honom en son som hon fick under påsken (963), på dagen för att minnas vår Herre Jesus Kristus. Det året insattes den nya biskopen av Rom av kejsaren Leon VIII, vilken efterträdde den förvisade Ioannes XII på påvens tron. Vintern var då mycket kall och frosten var så stor att allt vattnet i brunnarna, floderna, sundet och vikarna frös. Människan kunde gå från Fejn till Jutland med en torr fot, och hungersnöd uppmanade folket att stjäla och råna. Många av våra bröder led då och biskopen [namnet svårt att tyda] som mördades av de otroende var också ett offer. Efter att ha återvänt till landet återställde Harald ordningen och straffade de skyldiga och organiserade också en väpnad expedition till norra Jutlandii för att straffa rebellerna som under ledning av jarl Lef väckte ett uppror för att dra sig tillbaka från trohetseden till den kungliga myndigheten.

Avsnitt 9

Pod koniec tegoż to roku (964), stary król Gurmd, gorączką do łoża bodajże od dwóch lat przykuty od kiedy to zmysły postradał na wieść o śmierci pierworodnego (..) syna Konuta, nagle swe siły zyskał a i na rozumie klarowny się wydawać począł. To co było przejawem dobrego przeinaczyło się w zło, bo król dowiedziawszy się o śmierci swojej żony do starych pogańskich obrządków powrócił i imię Chrystusa znieważył potem wielokroć. Jam jako prawdziwy chrześcijanin wiedział aliści ze starzec tęsknotą za żoną swą opętany do fałszywych bogów się odwracał chcąc wskrzesić ją ze świata zmarłych.

Życzliwą dla wszystkich chrześcijan Theophani, zwaną przez króla Thiri, pochowaliśmy według jej własnego życzenia według obrządku wschodniego na co zgodę jej syna Haralda

otrzymaliśmy przedtem. Król Gurmd wszakże pochowek jej zbezcześcił i kazał przenieść jej ciało do miejsca gdzie Danowie pogańskie święto u Rzymian zwane Sabbatin obchodzili. Ostatniego czerwca tegoż roku, w nieobecność króla Haralda, syna swego i nie mogąc cierpienia jakiego tęsknota za Thiri powodowała, król zasiadł do łodzi i mimo naszych protestów odpłynął w morze poczym słuch po nim zaginął (..).

”Det året (964) återfick plötsligt gamle kung Gurmd sin styrka och började tänka klart, efter att ha varit kedjad till sängen i två år efter det att han förlorat sina sinnen när han hörde talas om Konut, sin förstfödde sons död. Det var en manifestation där det goda förvandlades till ondska eftersom kungen, vid kunskapen om sin hustrus död återvänt till gamla hedniska riter och bestraffade därefter flera gånger Kristi namn. Jag, som en sann kristen, kände den gamle mannen som längtade efter sin hustru men, påverkad av falska gudar, vände han sig bort för att återkalla henne från de dödas värld.

Theophani som var generös för alla kristna kallades av kungen för Thiri och vi begravde henne enligt hennes egna önskemål enligt den östliga ritualen, för vilket vi tidigare fått tillstånd av hennes son Harald. Kung Gurmd skändade dock hennes begravning och beordrade att hennes kropp flyttades till en plats där danskarna firade en hednisk fest som av romarna kallades för Sabbatin. Den sista juni, i avsaknad av hans son och oförmögen att hindra lidandet efter Thiri, satte kungen sig ner i skeppet och, trots våra protester, seglade ut på havet och kunskaperna om honom försvann.”

Avsnitt 10

W roku Pańskim 964, Harald, syn nieżyjącego już Konuta, syna Gurmda, zdobył po ciężkich rozprawach i z pomocą Tukki Normandzkiego i jego wojów, wyspę Sconvjue i z laski króla Haralda, swojego wuja, otrzymał ją następnie w lenno by chronić wschodnią część cieśniny piaskowej przed napaściami wrogich im ludów Kuitis.

”Under Herrens år 964 år erövrade Harald, son till den döde Konut, son till Gurmd, ön Sconvjue efter de hårda prövningarna och med hjälp av Tukki Normandzkie och hans krigare; och från kung Harald, hans farbror, fick han den i glädje för att skydda den östra delen av sundet från överfall av fientliga människor från Kuitis.”

Avsnitt 11

W roku Pańskim 965, zaraz na początku roku, a wiec po Swietach Bozego Narodzenia, kiedy odwilż nawiedziła większość krajów, Harald, król i samodzielny już władca Danów, powrócił z Jumnburga po nieudanej kampanii przeciw Wigmannusowi, bratańcu księcia Heirmannusa, i zastał kraj w nieładzie a poddanych swoich pozbawionych opieki Bożej po tym jak Gurmd, ojciec jego, wygnał z kraju wszystkich nauczycieli i pasterzy wiary chrześcijańskiej.

My jeno, bracia misyjni, chronieni przez królowe, wielce pobożną córkę Mistivoja, ostali w tym kraju, mimo iż zmuszeni byliśmy być świadkami okropnych barbarzyńskich uczynków a i szyderstw wznoszonych w nasza stronę musieliśmy wysłuchiwać co nie miara. Toteż pierwszym zadaniem powracającego króla było tem samym zaprowadzenie ładu i powrót do chrześcijańskiego porządku a i również stłumienie niepokoju, który narastał na terenach przy granicy z cesarstwem. W miejscu zwanym Denermark, przy kamieniu oznaczającym granice biskupstwa Sliasvik, spotkał się tedy król Danów z namiestnikiem księcia Heirmannusa i w obecności wielebnego Goppona i przy jego błogosławieństwie odnowił

(cd. fragment 95)

30.VI.1963 . A.D. 964

Pod koniec tegoż to roku, stary król Gurmd, gorączką do łoża bodajże od dwóch lat przykuty, od kiedy to zmysły postradał na wieść o śmierci pierworodnego, i z prawego łoża poczętego, syna Konuta, nagle siły swe zyskał a i na rozumie klarowny się wydawać począł. To co było na pozór przejawem dobrego przeinaczyło się w zło wielkie, gdyż król dowiedziawszy się również o śmierci swojej żony do starych pogańskich obrządków powrócił i imię Chrystusa, Pana Naszego, znieważył potem wielokroć. Jam jako prawdziwy chrześcijanin odgadnął aliści iż to nie szatan starego króla zwieść próbował ino starzec tęsknotą za żoną swą opętany do fałszywych bóstw się odwracał chcąc wskrzesić ją ze świata zmarłych. Życzliwą dla wszystkich chrześcijan Theophani, zwaną przez króla Thiri, pochowaliśmy zgodnie z jej własnym życzeniem według obrządku wschodniego na co zgodę jej syna Harolda otrzymaliśmy zawczasu.

Król Gurmd wszakże pochówek jej zbezcześcił i kazał przenieść ciało zmarłej królowej

Gurmd, Konute, Theophani (Thiri)

14

wiarę swą w Jezusa Chrystusa Pana Naszego a i cały kraj przekazał swój po opiekę arcybiskupa Atheldagusa, który z ramienia papieża Leona władzę boską w tych krajach piastował. Goppon który niedawno biskupią sakrę przyjął po bracie Marcusie, który w wyprawę misyjna do Aldinburga się udal, wyznaczył i mianował nowych biskupów do Jutland i Zeland a stamtąd bracia misyjni wysyłani mieli być do odległych krajów jak Sconviue, Norregia, Kutlandia, Burgendviue oraz Sveonia. (..)

”Under Herrens år 965, strax i början av året, direkt efter Kristi födelse, när tövädret drabbade de flesta länderna, återvände kung Harald ensam härskare över danskarna, från Jumnburg efter en misslyckad kampanj mot Wigmann, brorson till hertigen Heirmann, och fann landet i oordning och hans undersåtar berövade Guds skydd efter att hans far Gurmd utvisat alla Kristi lärare och kyrkans män från landet.

Vi, missionärsbröderna, skyddade av drottningen, Mistivojs mycket fromma dotter, stannade kvar i detta land, även om vi tvingades bevittna fruktansvärda barbariska gärningar och hån som vi dagligen utsattes för. Således var den återvändande kungens första uppgift att få ordning i landet och dess återvändande till den kristna tron, och även att kväva den oro som växte i områdena i gränslandet mot kejsardömet. På den plats som kallas Denermark, vid stenen som markerade gränsen mot biskopsdömet i Sliasvik, mötte danskarnas kung den utsände för prins Heirmann, och i närvaro av den vördade biskopen Goppon och med dennes välsignelse förnyade han sin tro på Jesus Kristus vår Herre och överlämnade sig och sitt land i skydd hos påven Leon vars gudomliga makt utövades av ärkebiskopen Atheldag i dessa länder. Goppon, som nyligen ordinerades till biskop efter broder Marcus, vilken skickades på en missionsresa till Aldinburg, utsåg och nominerade nya biskopar till Jytland och Zeland och därifrån skulle missionärsbröder skickas till avlägsna länder som Sconviue, Norregia, Kutlandia, Burgendviue och Sveonia.”

Avsnitt 12

W roku Pańskim 971, Tuca najmłodszy syn króla Gurmda, mając ponad 20 lat, a więc będąc już dojrzałym mężem, zajął ziemie na południowej stronie wielkiej wyspy Sconvjue, gdzie widoczny był zachód słońca (..). Nie było to przypadkowe i odbyło się bez potrzeby rozstrzygnięcia na szerokich łęgach tego zielonego kraju, który dotychczas, jak już wcześniej pisałem, wpierw zdobyty został a później rządzony był aż do śmierci przez Haralda syna nieżyjącego już Konuta, syna Gurmda.

Otóż, rok wcześniej tenże Harald zwołał spotkanie trzech króli, choć tylko jeden król był a dwaj pozostali tylko jego wasalami, (..) i w niecny sposób próbował pozbyć tronu swojego wuja Haralda, ofiarowanego mu przecie przez naszego miłościwego Cesarza. Harald, zwany złotym, po czubiastym złotym hełmie, który zwyczaj miał nosić a który otrzymał w darze w czasie jednej z wypraw w głąb kraju Słowian, nie namówiwszy Haralda, syna Eiriyka, do zgładzenia króla Haralda, w podstępny sposób zakończył żywot jego, nie chcąc by jego niegodziwe zamysły doszły do uszu króla.

Król Harald dowiedziawszy się o spisku i o tym, że bratanek jego próbował przeciw władzy królewskiej zbuntować kogo tylko mógł kazał niegodziwca pojmać i postawić przed starszyzną a gdy książę Harald domagał się dziedzictwa po swym ojcu i pierwszeństwa do tronu wszystkich Danów, ten mu odparł: Jutrom będziesz mógł przedstawić swe skargi dla starszych i niech oni je rozpatrzą, dziś zaś odpowiesz za swe niecne uczynki i mord którego dokonałeś na moim synu przyrodnim. Słowa te były godne króla i nawet

sam książę nie protestował licząc na przychylność starszyzny. Omylił się jednak srodze, gdyż ci skazali go na obcięcie przyrodzenia i oślepienie a dzień po, wykrwawiwszy się niemiłosiernie, stanął przez sądem Pana Naszego by tam swe skargi i roszczenia przedstawić. (..)

W taki oto sposób pierwszy z synów Konuta, syna Gurmnda, zakończył swój żywot oddając tym samym władze na wyspie Sconvjue, dla Tuca najmłodszego syna króla Gurmda, który nigdy na swego wuja i dobroczyńcy, łaskawego króla Haralda, ręki podnieść się nie odważył. (..)

”Under Herrens år 971 var Tuca, den yngste sonen till kung Gurmd, över 20 år gammal, så han var en mogen man och tog landet på södra sidan av den stora ön Sconvjue, där solnedgången var synlig. Detta var inte oavsiktligt och ägde rum utan behov av att bosätta sig i det gröna landets breda lövskogar, som fram till då, som jag skrev tidigare, först erövrades och senare till sin död styrdes av Harald (Guldharald), son till den döde Konut, son till Gurmd.

Ett år tidigare (år 970) kallade samme Harald (Guldharald) till ett möte med tre kungar, även om bara en var kung och de två andra bara var hans vasaller, och försökte på ett ont sätt bli av med hans farbror Haralds (Harald Blåtands) tron, trots allt som erbjudits honom av vår nådige kejsare. Harald, kallad den gyllene, efter den krönta gyllene hjälmen, som han var tänkt att bära och som han fick som gåva under en av expeditionerna djupt in i slavernas land, bedrog och dödade Harald, Eiriyks son (Harald Gråfäll, son till Erik Blodyx) efter att han misslyckat att övertyga honom om att döda kung Harald och hoppades att hans onda planer inte skulle nå kungens öron.

Kung Harald, efter att ha fått veta om konspirationen och att hans brorson försökte göra uppror mot den kungliga makten, kunde bara beordra den ogudaktiga att infångas och föra honom inför de äldste, och när prins Harald (Guldharald) krävde sin fars arv och prioritet till alla danskarnas tron, svarade han (Harald Blåtand):

I morgon kommer du att kunna presentera dina klagomål för de äldste och låta dem överväga dem, och idag kommer du att vara ansvarig för dina onda gärningar och mordet som du begick på min halvson.

Dessa ord var värdiga en kung, och till och med prinsen själv protesterade inte och räknade på de äldres stöd. Han tog emellertid fel ty de dömde honom att förlora sin naturliga rätt och förblindade honom, och dagen efter stod han nådelös inför Herrens domstol för att presentera sina klagomål och påståenden där.

På detta sätt avslutade den förste av Konuts söner, Gurmnds son, sitt liv och gav myndigheterna på ön Sconvjue till Tuca, den yngste sonen till kung Gurmd, som aldrig vågade höja handen mot sin välgörare, den älskvärde kungen Harald.”

Avsnitt 13

W roku Pańskim 975, Tuca najmłodszy syn króla Gurmda, nakazał umocnić wały w grodzie który wybudował w miejscu w którym rok wcześniej Pan Bóg wszechmogący ocalił go przed gniewem niewiernych wojów z Norregi. Ci oto wojowie, pod wodzą swojego iarla Hakana, przez samego Szatana opętanego, spustoszyli ziemie, spalili grody po obu stronach cieśniny piaskowej a i mężów w pień wycieli a niewiasty i dzieci w niewolę pojmali. Trzech naszych braci, mnichów z klasztoru […] męczeńska śmierć poniosło, kiedy to na łąkach Scanviue nie wyparli się wiary w Chrystusa i w płomieniach żywot swój dokończyli. Tuca i reszta wiernych znaleźli wtenczas schronienie w miejscu zmarłych poświęconych od wieków pogańskim bożkom przyrzekając, że na miejscu tym świątynie dla Pana wybudują jeżeli życie uda im się wszystkim ocalić. Także się stało i Tuca świątynie Bożą kazał wznieść a ja kamień węgielny poświecił

a na nim wyryte były znaki święte że to Tuca oto tę świątynie Pańską w grodzie Lvntarumn wybudować nakazał. (..)

”Under Herrens år 975 beordrade Tuca, den yngsta sonen till kung Gurmd, att stärka vallarna i fästningen som han byggt på den plats där året innan Gud, den Allsmäktige, räddade honom från vreden av de otrogna från Norregi. Dessa krigare, ledda av deras iarl Hakan, förstörda av Satan själv, förstörde länderna och brände borgar på båda sidor om sundet och mördade deras män, och kvinnor och barn fångades. Våra tre bröder, munkar från klostret [...] dog martyrdomen, när de på Scanviues ängar inte förnekade sin tro på Kristus och slutade sina liv i lågor. Tuca och resten av de troende hittade sedan skydd på platsen för de döda, som har varit vigd till hedniska gudar i århundraden, och lovade att på denna plats ett tempel kommer att byggas för Herren om de alla räddade sina liv. Det hände också och Tuca beordrade att Guds tempel skulle uppföras och jag helgade hörnstenen och på den ristades de heliga tecknen att det var Tuca som beordrade detta Herrens tempel i staden Lvntarumn att byggas.”

Avsnitt 14

W roku Pańskim 983 król Harald dowiedziawszy się o klęsce zadanej naszemu Cesarzowi przez saracenów najechał swymi wojskami pograniczne warownie i w pień wyciąwszy ich załogi wszystkie je spalił. Ten wrogi postępek nie był jednakże skierowany w Cesarza lecz miał jeno na celu poskromienie nienasyconej chytrości i samowoli księcia Bernhardusa i margrabiego Thiedrica, których rządy łamały zawarte wcześniej przymierze między Cesarzem a królem Danów.

Z tego samego powodu wybuchł bunt Wagrów którzy 29 czerwca poczęli grabić i pustoszyć grody, wyżynając ich załogi a i równocześnie zmuszając duchowieństwo do ucieczki lub niewoli. Ofiarą padł kler i cesarskie załogi w grodach w Hawolinie i Brenneburgu. W starym mieście, sam biskup Wago który ledwo uszedł z życiem z całym duchowieństwem musiał przez morze uciekać i schronienia szukać u Danów, którzy choć w buncie wystąpili to w wierze Chrystusowej pozostali i miecza przeciwko Bogu nie podnieśli. Tego samego roku, 7 grudnia, zmarł nasz cesarz Otton, zostawiają znakomitego następcę, który jednakże wieku męskiego jeszcze nie osiągnął.

”Under Herrens år 983 invaderar kung Harald, efter att ha fått veta om det nederlag som saracerna åsamkat vår kejsare, hans gränser och dödar soldaterna och bränner ner befästningarna vid gränstrakterna. Denna fientliga handling är inte riktad mot kejsaren utan mot prins Bernhard och markgreve Thiedric vars styre inte följde det fredsfördrag som kejsaren och danerkungen ingått.

Av samma anledning utbröt Wagrów-upproret, som den 29 juni började plundra och förstöra fästen, slakta deras besättningar och tvingade prästerskapet att fly eller tillfångatas. Offren var prästerskapen och kejsarens besättningar i städerna Hawolinie (biskopssätet Havelberg) och Brenneburgu (biskopssätet Brandenburg). I den gamla staden (Altenburg) fanns biskop Wago som själv knappt undkom med livet i behåll med sina präster och var tvungen att ta sig över havet och söka skydd hos danskarna, som, även om de gjorde uppror förblev i Kristi tro och höjde inte svärdet mot Gud. Samma år, den 7 december, dog vår kejsare Otton (Otto II), och lämnade efter sig en efterträdare som inte nått vuxen ålder (Otto III).”

Avsnitt 15

(..) Wieść o śmierci cesarza i braku dojrzałego potomka rozeszła się jak błyskawica (pol) wśród wrogów cesarstwa i zamęt jaki wtenczas powstał pozostał na długo w pamięci następnych pokoleń. Jam sam świadkiem był kłótni wiel-

A.D. 963 7. VII 1963

Fragment 94

W roku Pańskim 963 Harald i Misico zawarli pakt z margrabią Gero, który władzę w marchii wschodniej z ramienia Króla Ottona sprawował. Król Harald na wieść o śmierci brata pospieszył z powrotem do kraju Danów. Wróciwszy z wyprawy u Słowian, w styczniu tegoż roku, poślubił wdowę po bracie swoim a ona dała mu syna którego poczęła w czasie Świąt Wielkiej Nocy, w dniu upamiętniającym śmierć naszego Pana Jezusa Chrystusa. Tego roku nowym biskupem Rzymu został z łaski króla Leon VIII.

cd. na str. D20

Misico Harald Otto(n) Leo VII
Mirzico

Fragment 108 A.D. 975

W roku Pańskim 975, Tuca, najmłodszy syn króla Gurmda nakazał umocnić wały w grodzie, który wybudował w miejscu w którym rok wcześniej Pan Bóg wszech-mogący ocalił go przed gniewem niewiernych, wojów z Norwegi, którzy zbuntowali się przeciw królowi Haraldowi. A oto wojowie, pod wodzą swojego Jarla Hakana, przez samego

Tuca Gurmd Norregi Harald Hakan

Verte Folium

kiej między królem Danow Haraldem a synem jego Zveinem, ponoć przez zmarłego brata Konuta spłodzonym, który toć od dłuższego czasu dziedzictwa po prawdziwym ojcu się domagał to i tak wiernie królowi i ojcu prawemu służył. Ostatnim czasy, jednakże zwiedziony przez Tukke, który przecież synen Gurmda i bratem Konuta był i na wyspie Sconviue władze z laski króla sprawował, i jego sojusznika Siegwaldi, który to z kolei piecze nad grodem w Jumniburch miał powierzoną, udał się potajemnie, wbrew królewskiej woli i nowe przymierze zawarł z księciem Abdritorum Mistui, którego jam przecie nauczał wiary. Razem, ci dwaj wodzowie, parci nienawiścią i kuszeni bogactwem dawnego biskupstwa w Hammanburgu, połączyli swe wojska i zatym, w dniu śmierci papieża Sylwestra, gród ten złupili doszczętnie i wycieli w pień mieszkańców i załogę. Jam sam ocalił wszak relikwie święte, które z laski Bożej wydarłem ze środka płomieni potym jak ognista ręka Chrystusa z nieba spłynęła i ukarała niegodziwców uśmiercając połowę wojsk ich (..).

”Nyheten om kejsarens död och avsaknad av en myndig arvinge spreds som löpeld bland kejsardömets fiender och förvirringen som då uppstod kvarstod länge i minnet hos de kommande generationerna. Själv var jag ett vittne till en stor konflikt mellan danernas kung Harald och hans son Zvein, tydligen den tidigare brodern Konuts avkomma, som under lång tid hade ärvt sin fars rätt. Trots vetskapen om detta tjänade han kungen (Harald) väl. Nyligen vilseledd av Tukke, son till Gurmd och Konuts bror, som med kungens stab och hans allierade Siegwald vilken var satt i borgen Jumniburch, regerade på ön Sconviue. Han (Sven Tveskägg) gick därefter i hemlighet mot den kungliga viljan och slöt ett nytt förbund med obroditernas prins Mistui, som jag (dvs. krönikören Avico) hade lärt den kristna tron. Tillsammans anslöt sig dessa två ledare, frestade av hat och den rikedomen som fanns i det gamla biskopssätet i Hammanburgu, och på dagen för påven Sylwestras död plundrade de denna stad och utplånade invånarna och borgens besättning. Själv räddade jag alla de heliga relikerna undan elden medan Kristus eldiga hand slog som blixt från klar himmel och straffade de onda genom att döda hälften av deras trupper.”

Avsnitt 16

Przed Wielkanocą w roku Pańskim 984, Król Harald, który udał się na spotkanie z księciem Henricusem do Kuidilingeburga, zaniemógł i zatrzymawszy się w warowni Jamsburgu, wśród wojów zsyłanych tu przesz swego sprzymierzeńca księcia Mirzca (Mirzico), miał dochodzić do siebie. Za sprawa biskupa Wago, który towarzyszył królowi, oraz z łaski samego króla oraz arcybiskupa Aethalberta, zaczęto wznosić świątynię Bożą w sercu tego pogańskiego kraju. Ja sam, Avico, sługa Boży, mogłem tu nabożeństwo pierwsze odprawić, gdy czcigodny biskup Wago siły straciwszy mnie piecze nad biskupstwem ostawił.

”Före påsk under Herrens år 984 blev kung Harald, som var på väg att träffa prins Henric till Kuidilingeburg (Quedlinburg), sjuk och stannade i fästet Jamsburgu, bland de krigare som skickades dit av hans allierade prins Mirzka (Mirzico), tills han återhämtat sig. På grund av biskop Wago, som åtföljde kungen, och av kungen själv och ärkebiskopen Aethalbert, byggdes Guds tempel i hjärtat av detta hedniska land. Jag själv Avico, Guds tjänare fick utföra den första gudstjänsten när den ärefulle biskop Wago tappade alla sina krafter och lämnade åt mig att sköta hela biskopsdömet.”

Avsnitt 17

Zvein jednakże, młodzieńczą pychą i krnąbrną zuchwałością nadęty, ni nie przejął się utratą wojsk, ni przed oblicze króla stanąć nie zechciał a umknął jedynie przez morze do wuja swego Tukki i w konszachty się z nim i jego wojami zadał. Stało się to zaraz po święcie objawienia Teofanii a usłyszawszy o tym król Harald zwołał radę starszyzny a przy okazyji i do lochu wtrącił młodych Siegwaldiego i jego brata, których o knucie zdradzieckich intryg i szerzenie buntu oskarżył. Bracia wracali pobici z Norregii a winą za swoją niechlubną porażkę obarczali króla Danów którego oskarżali o brak chęci ukarania pewnego o nieznanym imieniu rycerza który siostrę ich uprowadził i za żonę wziął wbrew ich woli a za którym sam władca kraju Norregii się wstawił.

W takiej oto sytuacyji miała się odbyć rada starszyzny która osądzić miała w sporze miedzy ojcem a synem który pod wpływem swej młodości i złej rady niegodziwych ludzi uwierzył że synem Konuta, syna Gurmda, jest i zatem pierwszeństwo do tronu posiada a i zamiary miał by wbrew woli króla dalej pustoszyć ziemie margrabiów i wojenną wyprawę do Norregi przygotować by wszystkie nowe i stare spory rozstrzygnąć.

Krol Harald zaś tronu młokosowi zamiaru nie miał oddać a i swoje własne plany wojenne snuł kierując je przeciw Aethelredi, królowi Anglorum. Na nic jednak zdały się starania starego króla który zbrojnego starcia z synem chciał za wszelka cenę uniknąć. Kiedy obie zwaśnione armie naprzeciw siebie stanęły na polach, tuż koło grodu królewskiego Rulfsquel, miecze i topory ruszyły do pracy i krew polała się po obu stronach. Miejsce to nie przypadkowo było wyznaczone, bo była o polowa drogi miedzy głównym grodem króla Haralda a siedzibą jego brata Tukki, które kasztel wybudował w miejscu zmarłych w którym to bodajże 10 lat wcześniej schronił się przed gniewem Jarla Hakana. Walka ustała wpierw, gdy sam król nakazał w rogi dmuchać a starszyzna rozdzieliła porywczych młodzieńców zawsze skorych do walki.

”Zvein var emellertid både ung, oförskämd och oerfaren och brydde sig egentligen inte om de många döda bland hans egna trupper. Han ville inte möta kungen och då flydde han bara över havet till sin farbror Tukki och började konspirerar mot kungen. Det hände strax efter festen för Theofanis uppenbarelse, och efter att ha hört detta, kallade kung Harald de äldste till rådet och samtidigt fängslades Siegwald och hans bror, som han anklagade för att ha planerat förrädiska intriger och uppmanat folk till uppror. Bröderna hade återvänt efter att ha blivit slagna i Norregii och förlusten skyllde de på den danske kungen ovilja att straffa en krigare, vars namn jag inte känner till, som hade kidnappat brödernas syster och tagit henne till hustru mot brödernas vilja utan att Norregiis härskare reagerade.

I denna tid skulle de äldstes råd hållas, och rådet skulle döma i tvisten mellan fadern och sonen, som på grund av sin ungdom visade dåligt omdöme men också fick dåliga råd från alla onda människor började tro att han var den äkta sonen till Konut, Gurmds son, och därför hade rätt till tronen. Dessutom hade han mot kungens vilja visat avsikter på att fortsätta strida och förstöra margravarnas land och även förbereda en krigsresa till Norregi för att lösa alla nya och gamla tvister.

Kung Harald hade dock ingen avsikt att ge bort tronen då hans egna krigsplaner riktades mot Aethelredi, kung av Anglorum. Den gamle kungen gjorde allt för att undvika en väpnad konflikt med sin son, men hans ansträngningar var förgäves. När de båda stridande arméerna mötte varandra på åkrarna intill den kungliga staden Rulfsquel, började svärd och

(cd. fragment 87) A.D 947 1 IX 1963

Na początku tegoż lata, zaraz po dniu świętego Jana Chrzciciela, król Konut zebrał wojska swoje i z wyprawą wyruszył na odsiecz zięciowi ojca swego Olarfowi Sigtrigsonowi, który to w niecny sposób przez kuzyna swego Blacaira Guthfritsona pozbawion władzy i tronu został w kraju zwanym Leigfen lub Leinster. Z bratem Haraldem zabrał zatem Konut 27 okrętów, w tym 9 Haralda z Selund, a dołączyły do nich także okręty z wojskami Hakana brata Erica z Norregi i wyruszyli razem biorąc ze sobą na pokład 3000 zbrojnych i zapasy żywności i wody na 14 dni co miało w pełni wystarczyć by dopłynąć do Wagaland na Orknau.

Fragment 117 A.D. 984.

Przed Wielkanocą roku Pańskiego 984, król Harald, który udał się na spotkanie z księciem Henricusem do Kvidilingeborga, zaniemógł i zatrzymawszy się w warowni Jamsburg, wśród swych wojów i zaciągu zsyłanego tam przez swego sprzymierzeńca

Konute, Olarf Sigtrigson, Eric
Blacaire Guthfritson, Hakan, Orknau
Hennicus, Kvidilingburg, Wagaland

Verte Folium

31

yxor att verka och blod spilldes ut på båda sidor. Denna plats valdes inte på måfå, eftersom det var ungefär halvvägs mellan kung Haralds huvudborg och hans bror Tukkis säte, som var en borg byggd på platsen för de döda, där om jag minns rätt, ”Tukki” gömde sig undan jarl Hakans vrede tio år tidigare. Striden upphörde först när kungen själv beordrade att blåsa i hornen och de äldre krigarna skilde åt de hetlevrade unga män som alltid var angelägna om att slåss.”

Avsnitt 18

Wtedy też Zvein, przez wrogów Haralda miodem i słowem podjudzany, przeciw ojcu swemu wyszedł i wyzwał go na sąd Boży do pojedynku. I tak oto stanęli obaj rywale na przeciw siebie i miecze skrzyżowali i choć Zwein rosły był jak dąb to i tak młodzieńcza zuchwałość słabością jego się okazała a podrażniona duma rozsadek mu całkiem zabrała. Harald, natomiast, choć sędziwy był już, to w boju oswojony od młodzieńczych lat, zawsze prowadził swoja drużynę jako pierwszy i zawsze znany był z tego ze jak dzika bestia rzeź wśród wrogów swoich szerzył.

Mimo wieku swego w ramionach nadal moc zachował i tura wciąż złapać mógł za rogi i na glebę jednym ruchem położyć a i od miodu stronił, gdyż jako prawy chrześcijanin tylko błogosławionym winem się poił. Walka między ojcem a synem chwile tylko trwała gdyż Harald miecz synowi wytrąciwszy za kark go złapał i jednym ruchem w błoto cisnął.

Następnie stanął przeciw wojom ze Sconviue i zapytał się zachowując wszelkie uprzejmości czy któryś chętny by był z nim miecz skrzyżować, prosił, wszakże by czasem następnego młodzieńca nie posyłać mu na rzeź, gdyż tego już na pewno o głowę skróci. Takim poważaniem cieszył się wódz Danów i a taki strach budził, że żaden miecz pochwy swej tego dnia już nie opuścił a i Tukka po raz drugi z swoim życiu strachem stłamszony zaklinał się że na brata miłościwego nigdy miecza by nie podniósł a że tylko Zvein zamęt w głowach ludzi budził.

Po tych oto wypadkach król zasądził, aby dni następne wolne były od wszelkich waśni mieczem lub toporem rozstrzyganych a kto by złamał tenże nakaz życiem swym postępek swój by przypłacił. Dni takowe u Danów, a także i innych normandów zwane były frigeru i okres ten trwał zazwyczaj 7 dni. Co do ich języka to wiem ze oni wszyscy tą sama gwarą mówili a sami mowę własną nazywali tonsgu tunhau.

Dni te aczkolwiek nigdy do pamięci następnych pokoleń nie trafiłyby gdyby nie pewien woj imieniem Wulf, syn Glibira pana ze Scanviue, zacny rycerz z załogi warowni w Jumniburchu, który pod tarczą rogatego smoka, od młodości służył. Tenże oto Wulf nie zdzierżył zadanych mu wcześniej niesprawiedliwości przez jednego ze sprzymierzeńców Króla Haralda i podjudzany przez Tukke zaczaił się na adwersarza swojego w czasie, gdy igry król zarządził. Działo się to jak wyżej wspomniałem wtedy kiedy rozejm, tak jak w czasach pierwszych cesarzy pax romana, ogłoszony był i wśród wszystkich zwaśnionych stron panował. Nieszczęśnik jednakże zemstę chcąc wywrzeć miast swego oponenta ugodzić króla strzałą w podudzie blisko kolana poczęstował czego o mało król życiem nie przypłacił, gdyż prawie cala krew z ciała mu wypłynęła.

Króla, uratował nasz brat Poppone, który to wziąwszy w ręce rozżarzone węgle, ranę królowi przypalił, czego nauczył się od braci mnichów w Frankorum, którzy wprawieni byli w sztuce lekarskiej i pielęgnacji ran mieczem, strzałą, włócznią lub toporem zadanych. Ja wtenczas

już gotów był królowi rozgrzeszenia udzielić, ale dusza do niego wróciła i nagle ożył, jakby wcale nikt mu żadnego uszczerbku na zdrowiu nie zadał.

Wulf, zaś, który zbiegł nie wiedząc, że to miłościwego króla Haralda ranił, dowiedziawszy się o swej pomyłce, wrócił następnego ranka i pod sąd królewski się oddając błagał wraz z towarzyszami o śmierć łagodną i prędką. Król, jednakże życzenia nieszczęśnika nie spełnił jeno go pod służbę Zveina oddal by mu wierny był do końca swego żywota. Miłościwy nasz pan i król wszystkich Danów, syn Gurmda, który z rodu trzech braci się wywodził, zawdy mógł z wroga przyjaciela stworzyć i w ten to takowy sposób wiernego towarzysza i obrońcę synowi swemu darował. Dzień sądny nastąpił tejże nocy i wielu mężów poległo kiedy ojciec i syn się ugadali i kraj miedzy siebie obdzielili, wywłaszczając Tukke, z wszelakich praw do królestwa i zabierając mu władze na wyspa Sconviue.

”Då gick Zvein, som drevs av Haralds fienders mjöd och ord, mot sin far och utmanade honom att dömas av Gud. Och så stod båda rivalerna mot varandra och korsade sina svärd, och även om Zwein var stark som en ek, visade sig hans ungdomliga djärvhet vara hans svaghet samt att hans irriterade stolthet tog ifrån honom hans sinnen. Harald, å andra sidan, även om han inte var ung längre så var han van vid strid sedan sin ungdom, och han ledde alltid sitt lag som den förste och var alltid känd som en vild best som orsakade slakt bland sina fiender.

Trots sin ålder så behöll han fortfarande sin styrka i armarna och han var så stark att han kunde ta tjuren vid hornen och lägga den ner på marken i en enda rörelse. Han höll sig från mjöd eftersom han som en sann kristen bara drack välsignat vin. Kampen mellan far och son varade endast en kort stund, och medan Harald slog svärdet från sonens hand så tog han samtidigt grepp i hans nacke och kastade honom ner i leran. Sedan stod han upp mot krigarna från Sconviue och frågade dem artigt om någon annan var villig att korsa svärd med honom, men samtidigt bad han att dom inte skulle skicka en ny ung oerfaren krigare för att slaktas för då skulle han denna gång komma tillbaka med ett huvud kortare. Sådan respekt åtnjöt danskarnas ledare och sådan rädsla väcktes att inget svärd lämnade sin svärdsskida denna dag och Tukka svor för andra gången i sitt liv med undertryckt rädsla att han aldrig skulle lyfta sitt svärd mot sin älskade bror och att det endast var Zvein som skapade förvirring.

Efter dessa händelser beslöt kungen att de närmaste dagarna skulle vara fria från fejder som avgjordes med svärd eller yxa, och den som bröt ordern skulle betala med livet för sina onda handlingar. Dessa dagar kallades hos danskar och även andra normander för ´frigeru´ och denna period varade enligt traditionen sju dagar. När det gäller deras språk vet jag att de alla talade samma munart och kallade sitt eget tal ´tonsgu tunhau´.

Dessa dagar skulle emellertid aldrig ha blivit ihågkomna för de kommande generationerna om det inte varit för en viss krigare vid namn Wulf, son till en storman Glibir i Scanviue. Wulf var en ädel krigare från laget i fästet Jumniburchu, som tjänstgjorde under skölden av den behornade draken sedan sin ungdom.

Wulf kunde inte motstå att hämnas de orättvisor som tillfogas honom av en av kung Haralds allierade och hetsad av Tukke lurade han på sin motståndare i bakhåll när kungen beordrade spelen. Detta hände, som jag nämnde ovan, vid tiden när vapenvilan utfärdades bland alla de stridande parterna liksom under de första romerska kejsarnas dagar (´pax romana´). Medan stackaren försökte hämnas på sin motståndare råkade han istället träffa kungen med en pil i undersidan av låret precis vid

knäet, vilket nästan kostade kungen livet då nästan allt blod strömmade från hans kropp.

Kungen räddades av vår broder Poppone, som tog de glödande kolen i sina händer och brände såret på kungen, som han lärt sig av bröderna till munkarna i Frankorum, som utbildats i medicinsk konst och vård av sår orsakade av svärd, pil, spjut eller yxa. Vid den tidpunkten var jag redo att ge absolution till kungen, men hans själ återvände till honom och plötsligt fick han liv, som om ingen någonsin hade skadat honom.

Wulf, som flydde ovetandes om att ha skadat den älskvärda kungen Harald, återvände nästa morgon när han fick kännedom om sitt misstag. Då vädjade han om en snabb barmhärtig död. Kungen uppfyllde emellertid inte den olyckliges önskningar och överlämnade honom i Zveins tjänst så länge han (Wulf) var i livet.

Vår älskvärde herre och kung över alla danskar, son till Gurmd, som härstammade från de tre brödernas ätt, hade en förmåga att förvandla en fiende till en vän och i detta fall skapade han en trogen följeslagare och försvarare till sin son. Domedagen, som inträffade den natten, kostade många krigare livet då fadern och sonen kom överens kring arvet till landet och avlägsnade Tukke från alla rättigheter till kungariket och till ön Sconviue.”

Avsnitt 19

Król Harald, nie dość że sędziwy już wiekiem to i od dłuższego czasu gorączką od ran zadanych mu na ciele i sercu zmożony, odszedł z tego świata do Pana Naszego Chrystusa. Stało się to dwudziestym piątym roku jego panowania i po roku i siedmiu miesiącach od przyjazdu do warowni na jeziorze Jamno. Tamże został pochowany w kaplicy w ufundowanym przez siebie kościele tuż obok biskupa Wago, który przecie rozstał się z tym światem ledwie pól roku wcześniej.

”Kung Harald, som var gammal och under längre tid utsatt för feber på grund av sår på hans kropp och hans hjärta, lämnade denna världen för vår Herre Kristus. Det hände under det tjugofemte året av hans regeringstid och ett år och sju månader efter att han kom till fästningen vid sjön Jamno. Där begravdes han i kapellet i kyrkan som han grundat, bredvid biskopen Wago som hade lämnat denna värld bara ett halvt år tidigare.”

Avsnitt 20

Na wieść o śmierci króla goniec wysłany został po Siegwalda który wraz naszym bratem Ioannesem, wykształconym w naukach lekarskich i literaturze w klasztorze Michala z Cuixa, na dworze króla Mishka przebywał jako gość biskupa Posnanensis Iordanesa. Powróciwszy do Jamsburga udał się wraz z bratem swoim, Tursielusem, do Selund by przekazać insygnia władzy królewskiej dla tego który nowym królem Danów miał być obrany (na polach).

Rycerz imieniem Biyrnus miał zostać w warowni i sprawować władze na całym Julinem lecz on srogo zawiódł swoich opiekunów gdyż zabrał 24 łodzie i popłynął do Schonen by pakt zawrzeć przeciw Eirikusowi, który funkcje interrexa w kraju Szwitów sprawował. Ów Eirikus, stryj Biyrnusa, władze nad krajem i ludem miał bratankowi swemu oddać, jeżeli ten męskiego wieku dożyje. Nigdy tegoż aczkolwiek Eirikus nie zrobił, gdyż gdy Biyrnus 15 wiosen ukończył, władze dla siebie zatrzymał a bratankowi nakazał miast, by ten pozostał w Jamsburgu i tam w kunszcie wojennym się kształcił. Ten jednak, wbrew woli króla, chciał wrócić do ziemi ojców swoich, lecz Eiricus zmusil go by ten pozostał na wygnaniu zakazując mu powrotu do Sali. Był to największy gród Szwitów, w którym to świątynia bożków pogańskich się znajdowała

a i tez sala królewska w której, wszyscy potomkowie protoplasty tego królewskiego rodu Ulfa Strasznego co 5 lat się na spotykali. Kiedy wiec to król Harald ostatni dech wyzionął, Biyrnus już wiele lat przebywał na wygnaniu i nie był już młodzieńcem a dojrzałym mężem i prawo do dziedzictwa w kraju Szwitów zwanym Szwitjórd, zamierzał nawet jak nie rozumem to i nawet siłą, przez sąd boży, iudicium pugnae, wyegzekwować.

A okazja ku temu przyszła ze śmiercią króla Haralda bo zapanował tedy w kraju Danów zamęt i chaos a lud ponownie od wiary prawdziwej się odwrócił.

(..) W Jutland i Selund regentem wyznaczonym przez (..) króla Haralda (..) był Sibir Fultarsón, w Schonen władze sprawował Tukka syn Gurmda, a Zvein , syn Haralda ale po krwi potomek Konuta, z wyspy Fejn wycieczki wojenne na Slesvik prowdzil. Po przypadkach w roku Panskim 983 Zvein zbiegł mianowicie do kuzyna po kądzieli (łac. cognatus) Erika, syna Tuki Normandzkiego i księżniczki Mścigniewy, siostry Pribignew, na wyspę Fejn i z stamtąd dwie wypraw z Erikiem na ziemie grafa Theoderica wyprowadził. Tam w bitwie przy grodzie Heiebau zadał klęskę wojskom grafa a załogę Haitebau zmusił do złożenia broni a następnie wcielił ich do swoich hufców. Tą oto wiktorią sławę wśród wszystkich Danow zdobył a wieść o jego zwycięstwie dotarła do samej cesarzowej (..).

”Efter nyheten om kungens död skickades en budbärare till Siegwald, som tillsammans med vår bror Ioannes, utbildad i medicinska vetenskaper och litteratur i Michala z Cuixas kloster, stannade hos kung Mishka som gäst hos biskop Posnanensis Iordanes. Efter återvändandet till Jamsburg åkte han med sin bror Tursiel till Selund för att överlämna de kungliga regalierna till den som på fälten skulle väljas till den nya danerkungen.

En storman vid namn Biyrn skulle stanna i fästningen och härska över hela ön Julin, men han gjorde sina beskyddare allvarligt besvikna eftersom han tog 24 skepp och seglade till Schonen för att göra en pakt mot Eirik, som var en ´interrexa´ i Szwitów land. Denne Eirik, farbror till Biyrn, skulle överlämna landets och folkets makt till sin brorson, om denne levde tillräckligt länge för att uppnå vuxen ålder. Men Eirik gjorde det aldrig, för när Biyrn uppnått 15 vårar behöll han den kungliga rätten för sig själv och han beordrade sin brorson att stanna i Jamsburgu och där utbildas i krigskonst. Men mot kungens vilja ville denne återvända till sina fäders land, men Eiric tvingade honom att förbli i exil och förbjöd honom att återvända till Sali. Detta var Szwitóws största fäste, där templet för hedniska avgudar var beläget, liksom den kungliga hallen där alla ättlingar till den här kungafamiljens förfader, Ulf Strasznego (Ulf den fruktansvärde), träffades vart femte år. Så när kung Harald utandades sitt sista andetag hade Biyrn varit i exil i många år och var inte längre en ung man utan en mogen krigare som ville kräva arvsrätten till Szwitóws land kallat Szwitjórd. Han avsåg att göra sitt krav antingen på ett fredligt sätt eller med våld med hjälp av Guds domstol, ´iudicium pugnae´.

Möjligheten till detta kom med kung Haralds död, för då uppstod förvirring och kaos i danernas land, och folket vände sig åter bort från den sanna tron. I Jutland och Selund var Sibir Fultarsón den regent som utnämnts av kung Harald, i Schonen utövades makten av Tukka, son till Gurmd medan Zvein, son till Harald men en blodsättling till Konut från ön Fejn ledde krigsturer till Slesvik. Efter händelsen 983 flydde Zvein till sin kusin på mors sida (latin ´cognatus´) Erik, på ön Fejn, son till Tuki Normandzkie och prinsessan Mścigniewa, syster till Pribignew och därifrån gjordes med Erik två expe-

A.D. 985

Fragment 118

22.IX.1963

Król Harald*, nie dość, że sędziwy już
wiekiem to iod dłuższego czasu gorączką
od ran zadanych mu na sercu i ciele
zmożony, odszedł z tego świata do Pana
Naszego Chrystusa. Stało się to w dwu-
dziestym piątym roku jego panowania i
po roku i siedmiu miesiącach od przyjazdu
na wyspę Jumlin*, i od wypoku o przymusowym
postoju w warowni przy zatoce Jomno*.
Tamże pochowany został w kaplicy ufundo-
wanej przez siebie świątyni, tuż obok biskupa
Wago*, który przecie rozstał się z tym światem
ledwie pół roku wcześniej. Na wieść o śmierci
króla goniec wysłany został po Sigwalda*,
który wraz z naszym bratem Ioannesem*,
wykształconym w naukach lekarskich i
literaturze w klasztorze Michała z Cuixa*,
na dworze księcia Misica* przebywał jako gość
biskupa Posnanensis Iordanesa*. Powróciwszy
do Jamsburga* udał się wraz z bratem swym
Turskelusem* do Selund* by przekazać
insygnia władzy królewskiej dla tego który
nowym królem Danów* miał być obrany na
polach ... (nieczytelne) ... Rycerz imieniem Biyrnus*

Sigwald Ioannes Misico
Iordanes Biyrnus

cd. na str. 442

37

G H I J K L Ł M N O P R S T U V W Z

ditioner till greven Theoderics land. Där, i striden vid staden Heiebau, besegrade de grevens trupper och Haitebaus besättning tvingades att lägga ner sina vapen och sedan införlivades dessa i deras trupper. Med denna seger vann han (alltså Sven) berömmelse hos alla Danows och nyheten om hans seger nådde kejsarinnan själv."

Avsnitt 21

W tym czasie Biyrnus goszcząc u Tukki z twierdzy w Burgerbau wyprawę przeciw królowi Szwitów Eirikusowi przygotowywał ale na pomoc Tukki nie mógł jednakże liczyć. Wieść o śmierci krola Haralda i nowiny o sukcesach Zveina zmieniły jednak status quo który w kraju Danow panował. Tukka ruszył natychmiast ze swoją drużyną do grodu królewskiego Rulfsquel i tam, jako jedyny żyjący spadkobierca króla Gurmda zwierzchnictwo nad wszystkimi Danami u starszyzny, czyli u jarlów, i możnowładców z Jutland i Selund wymusił obiecując im, iż wojenną wyprawę do Szwitjórd ufunduje, uzurpatorowi Eiricusowi własnoręcznie gardło poderżnie a na tronie Biyrnusa jako jarla obsadzi. Tukka syn Gurmda, Ulfa Strasznego przodek po mieczu, miał zostać suwerennym władcą Danów i Szwitów i następnie zwierzchnictwo, pod groźbą wojny, od jarla Hakona z Norregi uzyskać. Argumentacyja ta przekonała nawet najbardziej zaciętych oponentów Tukki i tym samym najmłodszy syn Gurmda został królem Danow i przyjął regalia królewskie przekazane przez Siegwaldiego. Przejąwszy władze Tukka udał się do Sali i wziął ze sobą 24 lodzie ze słowiańskimi wojami Biyrnusa z Jumsburga, 17 łodziami z wojami z Selund pod wodzą Sibir Jarla, i 13 łodziami z wojami z Schonen którymi sam miał dowodzić. Siegwaldi, minaowany został jarlem Jumsburga, i wysłany został do księcia Mishka by pakt przeciw Zveinowi zawiązać i prosić o rękę córkę księcia Mishka ktorej chrześcijańskie imię brzmiało Zygfryda.

"Vid den tiden förberedde Biyrn, när han var gäst hos Tukki i fästningen Burgerbau (Borgeby i Skåne), en expedition mot Szwitóws kung Eirik, men han kunde inte räkna med Tukkis hjälp. Nyheten om kung Haralds död och nyheterna om Zveins framgångar ändrade emellertid status quo som i Danows land. Tukka åkte genast med sina trupper till den kungliga staden Rulfsquel, och där, som den enda levande arvingen efter kung Gurmd, fick han överhögheten över alla daner av de äldre, av jarlarna och lorderna från Jutland och Selund och han lovade dem att krigsexpeditionen till Szwitjórd skulle ledas av honom mot usurpatorn Eiric och att han skulle skära halsen av honom och sätta Biyrn som en jarl på tronen. Tukka, son till Gurmd, arvtagare genom svärdet efter Ulf Strasznego, skulle bli den suveräna härskaren över danerna och Szwitów och sedan bibehålla suveräniteten under hot om krig från jarl Hakon i Norregi. Detta argument övertygade även de hårdaste motståndarna till Tukki, och därmed blev Gurmds yngste son kung över Danow och accepterade de kungliga regalier som Siegvald gett honom. Efter att ha tagit makten begav sig Tukka till Sali och tog med sig 24 skepp med Biyrn från Jumsburgs slaviska krigare, 17 skepp med krigare från Selund under Sibir Jarl och 13 skepp med krigare från Schonen som han själv skulle leda. Siegwald, den utnämnde jarlen i Jumsburg, skickades till prins Mishka för att göra en pakt mot Zvein och att be om prins Mishkas dotters hand, vars kristna namn var Zygfryd.

Avsnitt 22

Flotylla Tukki odpływała od brzegów cieśniny piaskowej, między Selund a Sconviue, nie wiedząc o tym, iż hufce Zweina wspomagane wojami Erika z Fejn i Mistiwoja z Aldinburga miały wkrótce zająć cały Selund. Zajecie Selund

A. D. 986

Fragment 119 8 IX 1963

W roku Pańskim 986 w Jutland* i Jelund*
regentem wyznaczony przez starszyznę
pod nieobecność niedawno zmarłego króla
był od przeszło dwóch lat Iarl Sibir Fultar-
són*, w Schonen* władzę sprawował Tukka*, syn
Gurmda*, a Zwein*, syn Haralda*, ale po krwi
latorośl, a więc prawowity i z prawego łoża
spłodzon potomek Konuta*, z wyspy Fejn*
wycieczki wojenne do Zlesawik* prowadził.
Po przypadkach z roku 983 Zwein* zbiegł
mianowicie do kozyna po kądzieli (łac.
cognatus) Erika*, syna Tuki* Normandzkiego
i księżniczki Mścigniewy*, siostry Pribigniewy*,
na wyspę Fejn* i z owej to wyspy dwie
wyprawy z Erikiem* na ziemie grafa Theoderica*
wyprowadził i nękał tam straszliwie grody
pograniczne a i nie rzadko nawet w głąb
kraju się zapuszczał. A i jak powyżej na-
pisałem najeżdżał też Zlesawik* a którego
piraci (łac. piratio) grodem nierządnic nazywili
trzy lata temu, tuż po wypędzeniu tamtejszego
biskupa, który bliskim krewnym był czcigo-
dnego arcybiskupa Atheldagusa*, który pomoc

Schon Gurmd, Harald, Konutk
Erik, Tuca, Mścigniewa, Pribigniew
Theoderic, Atheldagus

Verte Folium

33

G H I J K L Ł M N O P R S T U W Z

przez Zveina odbyło się bez podniesienia miecza i z aprobatą starszyzny z Jutland która widziała w Zweinie jedynego prawowitego dziedzica tronu który buntownika Hakana zmusiłby do hołdu a królów Anglorum do ponownego wypłacania daniny. Zwein by wielkim wodzem, którem, żadem z innych Danów, sławą i reputacują nie mógł się wtenczas równać. Zvein zająwszy gród Rulfsquel i okolice, jak królowi przystało, zwołał radę starszyzny i tam Tukke, z wyroku kapłanów, na wygnanie, jako uzurpatora, skazał. Gońców wtenczas wysłał do sali królewskiej w grodzie Sala w kraju Svitjód, by oznajmić im iż pewien Odin, wzywa wszystkich Danów, Sconów, Gotlandów, Norigów i Kutów do powrotu do ziemi ojców swych. Wysłannik dał też potajemnie krolowi Ericusowi obietnice, iż żaden mąż ani z kraju Danów, ani Sconów nigdy nie odważy się kiedykolwiek miecza podnieść na prawowitego króla Svitów, ni jego potomków, którzy wszyscy tą samą krew, rodu Olafa, w żyłach swych przecie by posiadali.

”Tukki-flottan seglade från sandstranden mellan Selund och Sconviue, omedvetet om att Zweins trupper, med stöd av Erik av Fejn och Mistiwoj i Aldinburg, snart skulle ta över hela Selund. Zveins övertagande av Selund ägde rum utan att någon höjde sitt svärd och med godkännande av de jyllendske äldste som i Zwein såg den ende rättmätige arvingen till tronen som skulle tvinga rebellen Hakan att betala skatt och kungarna i Anglorum att åter betala sin skatt. Zwein var en stor ledare som inga andra danskar av berömmelse och rykte vid den tiden kunde ställa upp mot.

Zvein, efter att ha tagit staden Rulfsquel och dess omgivningar som det passade kungen, kallade samman de äldstes råd och där dömdes Tukke, under prästens dom, till exil som en usurpator. Vid den tiden skickade han budbärare till kungahallen i staden Sala i landet Svitjód för att meddela dem om att en viss Odin kallade alla Danów, Sconów, Gotów, Norigów och Kutlandów att återvända till sina fäders land. Budbäraren gav också i hemlighet kung Eric ett löfte om att ingen man till Danów eller Sconów någonsin skulle våga höja svärdet mot den rättmätiga kungen av Svitów eller till hans ättlingar, som alla skulle ha samma blod, Olafs blodlinje, i deras ådror.”

Avsnitt 23

Na nic jednak zdały się zabiegi Zveina, gdyż bitwy wielkiej, znaną jako rzeź pod Salą, nie dało się za nic już uniknąć. Z opowiadań tych którzy ten straszliwą bitwę przeżyli wiemy, iż goniec Zveina dotarłszy do Sali zastał króla Eiricusa przygotowującego się na iudicium pugnae. Wyłoniwszy trzech najznakomitszych mężów wśród wojów króla Eirikusa i jego oponenta Bjurnusa, król Tukka, wezwał rywali na duellum które stoczyć się miało w miejscu, gdzie pogańskie obrządki od wieków się odbywały. Tam stanąwszy w środku owalnego, jak jajo kury koła, wbił w ziemie święta włócznie, należącą do ich wspólnych przodków, i nakazał by to koła wybrańcy wstąpili bo tam czeka na nich Odyn by na wieki ich pogodzić. Ludy to były pogańskie i Odyn był zapewne jednym z bożków, których ci bezwstydnicy z Svitjód czcili, gdyż ani wiara prawdziwa, ani też słowo Boże, czy też imię Pana Naszego tam jeszcze nie dotarło.

Zanim jednak rycerze miecze skrzyżowali, by zmagać się na śmierć i życie, obaj odwieczni wrogowie Eiricus i Bjyrnus, którzy pozory rycerskości zachować zamierzali, ofiarę na cześć bożków pogańskich razem złożyli. Czynem tym Bjyrnus, który w wierze chrześcijańskiej wychowan był, Pana Naszego znieważył, czym gniew Pański na siebie ściągnął po czym szczęście i błogosławieństwo Boże wkrótce go opuściło, o czym nieszczęśnik przekonał się już wkrótce.

Pojedynek, śledzony przez możnowładców i ich i hufce zakończył się sromotną porażką wojów walczących o honor Bjyrnusa a ten wtenczas z pretensjami do króla Tukki się zwrócił, iż tenże nie wojów a tchórzów z drużyn z Sconvjue wybrał. Gniewem opętany wbiegł do koła i tam świętą włócznię z ziemi wyciągnął po czym w złości cisnął ja w stronę króla Eiricusa trafiając śmiertelnie Torulva, gościa króla, który z hufcami swoimi z Norregi przybył by wspierać go w walce o tron.

Biyrnus widząc że króla nie trafił skrzyknąć chciał chyba wojów swoich by ci z nim sieczkę na dworze królewskim urządzili lecz nie zdążył nawet słowa wypowiedzieć gdyż ciosy mieczów rycerzy Usrika, Inkvara i Gotmara życie jego zakończyli. Zacni ci mężowie członkami straży króla byli i mimoż iż też bliscy Byirnusowi po kądzieli to lojalność królowi Eiricuswi przyrzekli i jej też dotrzymali, żywot nieszczęśnika kończąc i by ten tortur, skazany za swój niecny czyn nie zaznał.

Po tych nioczekiwanych zdarzeniach zapanował bezgłos, jak cisza przed burzą, i napięcie tak wielkie było, iż można było się spodziewać że naraz wszyscy chwycą za miecze i rzucą się na siebie. Król Tukka by temu zapobiec wstał i trzymając róg wypełniony miodem wzniósł toast na cześć Bogów, zwanych Osar, a także Odyna który przywitał Byiurnusa, w swym domu w kraju umarłych zwanym Walaszkiaf. W ten oto sposób Eiric został jarlem Svitjód, podwładnym Tukki, który nad wszystkimi ludami mówiącymi tonsgk tunhau miał od tego dnia panować. Król Tukka nie mógł ukryć, iż zadowolon był z rozwoju zdarzeń, gdyż prawda taka była, że nigdy prawdziwym zamiarem jego nie było obsadzenie Byiurnusa na tronie Svitjód lecz zapewnienie sobie samemu władzy nadrzędnej. Byiurnus służył zatem jeno jego sekretnym zamiarom niczym samotny pionek, który zmieniwszy pole czyha na następny ruch królowej rywala by wtem zadać ten ostatni cios zwany szach mat. Byiurnus, on i jego drużyny, byli właśnie tym pionkiem, który posłużył Tucce w spełnieniu swojego celu, którym było uznanie jego przez starszyznę Svitjód jako zwierzchniego imperatora.

”Men Zveinas ansträngningar var till ingen nytta, för den stora striden, känd som slakten vid Sala, kunde inte undvikas. Vi vet från berättelserna om dem som överlevde denna fruktansvärda strid att Zveins budbärare, efter att ha nått Sali, hittade kung Eiric förberedande sig för ´iudicium pugnae´ (rättslig duell). Efter att ha utvalt de tre mest framstående männen bland krigarna hos kung Eirik och hos hans motståndare Bjurn, kallade kung Tukka sina rivaler till en duell som skulle äga rum på en plats där hedniska ritualer hade hållits i århundraden. Där, stående i mitten av det ovala, som var format som ett hönsägg, stack han ett spjut som tillhörde deras gemensamma förfäder i den heliga marken och beordrade de utvalda att gå in i ringen, eftersom Odyn väntade på dem där för att förena dem för alltid. De var hedniska folk och Odyn var förmodligen en av de avgudar som det skamlösa folket i Svitjód dyrkade, för varken sann tro eller Guds ord eller vår Herres namn hade nått dit ännu.

Innan kämparna korsade sina svärd för att strida på liv och död, gjorde de båda forna fienderna Eiric och Bjyrn, vilka avsåg att behålla anseendet av värdighet, ett offer för att hedra hedniska avgudar. Med denna handling förolämpade Bjyrn, som hade uppvuxit i den kristna tron, vår Herre, vilket förde Herrens ilska över honom själv, och då lämnade snart lycka och Guds välsignelse honom, vilket den olycklige snart insåg.

Duellen, i åsynen av de mäktiga och deras trupper, slutade i ett motbjudande nederlag för krigarna

som kämpade för Bjyrns ära, som sedan klagade till kungen att Tukki inte hade valt krigare utan fega män från Sconvjue-laget. I ilska sprang den besatte mannen in i ringen och drog där det heliga spjutet ur marken, och sedan kastade han det i ilska mot kung Eiric men dödade Torulv, kungens gäst, som kommit med sina trupper från Norregi för att stödja honom i kampen om tronen.

Biyrn, när han såg att han missade att träffa kungen, ville förmodligen att hans krigare tillsammans med honom skulle orsaka agg vid det kungliga hovet, men han hade inte ens tid att säga ett ord innan slagen från kämparna Usrik, Inkvar och Gotmar tog hans liv. Dessa mäktiga män, medlemmar av kungens vakter och kanske till och med nära Byirn på kvinnosidan, svor lojalitet mot kung Eiric och behöll den också, och avslutade livet för den olycklige för att han inte skulle uppleva tortyr, fördömd för sitt fel.

Efter dessa oväntade händelser uppstod en tystnad, som tystnaden före stormen, och spänningen var så stor att man förväntade sig att alla genast skulle ta tag i sina svärd och attackera varandra. För att förhindra att detta skedde, stod kungen upp inför Tukka och höll ett horn fyllt med mjöd och höjde en skål mot de gudar som heter Osar och också till Odyn som välkomnade Byiurn till sitt hem i de dödas land som heter Walaszkiaf (Valhall). Således blev Eiric jarl av Svitjód, Tukkas underordnade som skulle regera över alla de ´tonsgk tunhau´-talande folken från och med den dagen. Kung Tukka kunde inte dölja att han var nöjd med händelseförloppet, för sanningen var att det aldrig var hans verkliga avsikt att placera Byiurn på tronen i Svitjód utan för att själv inneha den högsta myndigheten. Byiurnus tjänade därför bara sina hemliga avsikter som en ensam bonde som, efter att ha bytt fält, väntar på nästa drag av den rivaliserande drottningen för att leverera det sista slag som kallas schackmatt. Byiurn – han och hans lag – var just bonden som tjänade Tukke för att uppfylla sitt mål att bli erkänd av Svitjóds äldste som högste härskare.”

Avsnitt 24

Przebiegłość Tukki nie miała granic lecz tym czasy doprowadziła go aliści do zguby. Tak jak kosa czasami trafia na kamień tak przebiegły trafił tym razem na bardziej przebieglejszego. Mowa to o królu Eiricusie który z gońcem Zweina, Torulfem się potajemnie zgadał i plany uśmiercenia Tukki snuć zaczął. Torulf, wierny Zweinowi rycerz, potajemnie spotkał się z Sibir Jarlem by przekonać go do powrotu do Selund. Torulf uzgodnił też z Eircusem uwolnienie drużyny Smoka z Jumsburga, która w kajdany została naraz po śmierci ich przywódcy Byirnusa zakuta.

Olafus z Gardariki, syn słynnego Trugusa z Halmagordu, młodzian jeszcze ale zastępca Byiurnusa, kajdan pozbawion, obiecał iż całą drużynę Smoka z Jumsburga z powrotem do Jumne doprowadzi. I kiedy to Tukka i Eiricus miód pili ucztując na cześć swych pogańskich bogów i Byirnusa by świętować swój rozejm, Sibir Jarl wycofał się z polową drużyny swej biorąc ze sobą Olafusa i resztę Jumsburczykow, nadal jednak zakutych w kajdanach. Następnego ranka, kiedy Tykka obudził się po całonocnym ucztowaniu nie znalazł już żadnej kobiety ze Svitjód w loży swoim a w obozie nikogo prócz swej drużyny ze Sconviue, pozostałych Danów i paru śmiałków z wysp Kutis i Burnaholmir. To wtenczas ponoć łodzie swoje z rozkazu Sibir Jarla spalone zastali i naraz w mgle otoczeni znaleźli się przez drużyny króla Eiricusa który to litości nie zamierzał kuzynowi swojemu okazać. Ci co przeżyli mówili iż więcej niż polowa armii Tuki zbiegła chcąc żywot ratować a ten który ostatni padł na polu walki był sam Tukka, tak

jak mityczny Leonidas, nie chcąc poddać się przewarzającym silom wroga (..).

”Den listige Tukki kände inga gränser, men vid den här tiden ledde de honom till hans undergång. Precis som en lie ibland träffar en sten hittade den listiga den här gången den listige. Det handlade om kung Eiric, som i hemlighet arbetade med Zweins budbärare, Torulf, och började väva planer på att döda Tukki. Torulf, en lojal storman till Zwein, mötte i hemlighet Sibir Jarl för att övertyga honom om att återvända till Selund. Torulf kom också överens med Eiric om att släppa Jumsburgs draklag, som hade handfängslats omedelbart efter ledaren Byirns död. Olaf av Gardariki, son till den berömda Trug av Holmagordu, fortfarande en ung man men Byiurns ställföreträdare, lovade att han skulle leda hela laget av drakarna från Jumsburg tillbaka till Jumne. Och medan Tukka och Eiric drack mjöd för att hedra både sina hedniska gudar och Byirn och för att fira deras vapenvila, drog Sibir Jarl sig tillbaka med halva sitt lag och tog Olaf och resten av Jumsburczykow (Jomsborgssoldaterna) med sig, fortfarande bundna.

Nästa morgon, när Tykka vaknade efter en helnattsfest, hittade han ingen kvinna från Svitjód i sitt logi och ingen i lägret förutom hans lag från Sconviue, de andra Danów och några våghalsar från öarna Kutis och Burnaholmir. Det var då de påstås ha hittat sina skepp brända på order av Sibir Jarl och plötsligt befann de sig i dimman omgivna av kung Eirics lag och han tänkte inte visa barmhärtighet mot sin kusin. De överlevande sa att mer än hälften av Tokis armé hade flytt för att rädda sitt liv, och den siste som föll på slagfältet var Tukka själv, precis som den mytomspunne Leonidas, som inte ville ge upp för fiendens överväldigande styrkor.”

Avsnitt 25

W taki oto sposób ostatni z synów Gurmda zakończył swój żywot biorąc ze sobą do bram śmierci, na sąd Boży, połowę swojej, chiyrdu, jak Danowie nazywali własne exercitus, czyli wojska. Druga polowa, a większość z nich wojowie z kraju Scon, w niegodziwy sposób położyła swoje oręże lub z zbiegła z pola walki widząc przewarzające siły króla Eirika. Od tej chwili klątwa za niesprawiedliwość wyrządzoną księciu Tucce, spadla na mężów ze Scon i nigdy już nie mieli wprawy we władaniu ani mieczem, ani toporem lecz skazani byli tylko na uprawę roli. Wśród trzech synów Gurmda, którzy przeżyli dzieciństwo, Tuca był jego perłą. Konut, najstarszy, był jego mieczem i synem najbliższym sercu, a Harald, najprzebieglejszy z nich wszystkich, był jego okiem i jego rozumem.

”Så avslutade Tuca, den sista av Gurmds söner, sitt liv genom att till dödens portar för Guds dom ta med sig hälften av sin ´chiyrdu´, (hird) som danskarna kallade deras ´exercitus´ eller arméer. Den andra hälften, de flesta av dem krigare från Scons land, lade ner sina vapen på ett ondskefullt sätt eller flydde från slagfältet när de såg kung Eiriks överväldigande styrkor. Från det ögonblicket drabbades förbannelsen Scons män genom den orättvisa som tillfördes prins Tucce (Toke), och de var sedan aldrig skickliga i att bära varken svärd eller yxa, utan de dömdes bara till bönder.

Bland Gurmds tre söner som överlevde sin barndom var Tuca hans pärla. Konut, den äldste, var hans svärd och sonen som var hans hjärta närmast och Harald, den listiga av dem alla, var hans öga och sinne.”

Noter

1. Ottar og Wulfstan – to rejsebeskrivelser fra vikingetiden. Skjern 1983. ISBN 87-85180-07-6.

2. Orri Vèsteinsson: The archaeology of Landnám. Early Settlement in Iceland. Vikings. The North Atlantic saga. 2000.

3. Denna och flera av följande uppgifter om England är hämtade från Magnus Magnusson: Vikingarna i öst och väst. 1981. ISBN 91-29-54911-6 samt från Magnus Magnusson: The Vikings. 2000. ISBN 0 7524 1798 3.

4. Simeon of Durham: A History of the Church of Durham. Översättning Joseph Stevenson. 1854. Faksimileutgåva 1993. ISBN 9781897853160.

5. J.A Giles & J. Ingram: The Anglo-Saxon Chronicle. London 1823/1847.

6. Margrethe Watt: Hedendom, kristendom och dödskult. Vikingarna. Florens 1990.

7. Författaren var en av de första som i tryck markerade året 1104 som avslut av vikingatiden. Det skedde i den omfattande utställningskatalogen till den stora vikingautställningen i Florens i Italien år 1989 vilken utställning han var ansvarig för.

8. Harald Åkerlund: Nydamskeppen. En studie i tidig skandinavisk skeppsbyggnadskonst. Göteborg 1962.

9. Boken om Ansgar. Rimbert: Ansgars liv. Stockholm 1986. ISBN 91-7118-447-3.

10. Niels Skyum-Nielsen: Vikingerne i Paris. Beretninger fra 9.årh – oversat og forklaret. Haderslev 1967.

11. Joël Supéry: Le secret des vikings. Éditions des Équateurs. 2005. ISBN 2-84990-015X.

12. För avsnitten om vikingar i Spanien har bl.a. använts A. Fabricius: Forbindelserne mellem Norden og den spanske halvø i ældre tider. Kjøbenhavn 1882 samt Rolf Scheen: Viking raids on the Spanish peninsula. Militaria. Revista de Cultura Militar. Servicio de Publicaciones, UCM. Madrid 1996.

13. Walter Vogel: Die Normannen und das frankische Reich. Heidelberg 1906.

14. Boken om Ansgar. Rimbert: Ansgars liv. Stockholm 1986. ISBN 91-7118-447-3.

15. Andrej Amalrik: Ofrivillig resa till Sibirien. (Översättning från ryskt originalmanuskript).1970.

16. Mats G. Larsson: Rusernas rike. Nordborna och Rysslands födelse. Stockholm 1993.

17. Mats G Larsson: anförda arbeten 1993.

18. Peter Tunstall: The Saga of Yngvar the Traveller. 2005.

19. Mats G. Larsson: Ett ödesdigert vikingatåg. Ingvar den vittfarnes resa 1036-1041. 1990. ISBN 91-7486-908-6.

20. Rune Ekberg: Vikingar mot strömmen. Fornvännen 91:1. 1996.

21. Ole Crumlin-Pedersen: Vikingernes ”Søvej” til Byzans. Om betingelser for sejlads ad flodvejene fra Østersø til Sortehav. Beretning fra ottende tværfaglige Vikingesymposium. Århus. 1989.

22. R. Ekholm: Nordbor och västslaver för tusen år sedan. Fornvännen 16. 1921.

23. C.W. Smith: Nestors Russiske krønike, oversat og forklaret. Köpenhamn 1869.

24. Mateusz Bogucki: On Wulfstan´s right hand – the Viking Age emporia in West Slav Lands. From one sea to another. Trading places in the European and Mediterranean Early Middle Ages. 2009.

25. Marek Franciszek Jagodziński: Truso, the legend of the Baltic Sea. Elbląg 2015.

26. Ibn Dihje: Spelemannens bok. Om de västliga arabernas diktning. Från Georg Jacob: Arabische Berichte von Gesandten an germanische Furstenhöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert. Berlin und Leipzig 1927.

27. Anmärkning av Georg Jacob 1927: ”Eller ”Tûd” beroende på handskrift”. Jacob tror att det kan vara en förkortning, -”trud”(?). Han utgår även från att hon kom från en annan dynasti som kungadotter.

28. Magnus Magnusson: Vikingarna i öst och väst. Norge 1981.

29. Elis Wadstein: Hedeby. Fornvännen. Journal of Swedish Antiquarian research. 1932.

30. Isländska sagor översatta och utgivna av Hjalmar Alving. Egil Skallagrimssons saga & Gunnlaug Ormstungas saga. Stockholm 1938.

31. Markus Lehtonen: Det vikingatida Ladbyskeppet och graven i Mammen belysta av samtida skriftliga källor. Lunds Universitet. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Magisteruppsats 2005.

32. Peter Schledermann: A.D. 1000. East meets West and Birgitta Linderoth Wallace: The Viking settlement at L´Anse aux Meadows. Smithsonian Institution. 2000.

33. Åke Ohlmarks: De isländska sagorna. I. Grönlänningasagan. Stockholm 1975.

34. Boken om ”Resvägar och Kungariken”. Efter De Goejes och Hadj-Sadok Muhammeds franska översättning av ”Kitab al-Masâlik wa´l-Mamâlik”. 1889/1949.

35. Olive Bray: The Elder or Poetic Edda, commonly known as Sæmund´s Edda. London 1908.

36. Om olika betydelser av träl, bryte och fostre se: Stefan Brink: ambátt, seta, deigja – Þræ, Þjónn, bryti. Trälar. Ofria i agrarsamhället från vikingatid till medeltid. Lund 2003.

37. Isländska sagor översatta och utgivna av Hjalmar Alving. Gisle Surssons saga & Grette Asmundssons saga. Stockholm 1936.

38. Charles H Robinson (red). Ebbo & Herbordus: The life of Otto. Apostle of Pomerania 1060-1139. New York 1920. Page 179.

39. Sven Rosborn: Dvärg och Asbjörn – om runstenen i Fosie. Oxie Härads Hembygdsförenings årsbok 2016. ISBN 91-88228-23-1.

40. Bo Almqvist (översättning): Färingasagan. Södertälje 1992. ISBN 91-7844-176-5.

41. Sven Rosborn: Den skånska historien. Vikingarna. Malmö 2004. ISBN 91-973777-1-6.

42. Georg Jacob: Arabische Berichte von Gesandten an germanische Furstenhöfe aus dem 9. und 10. Jahrhundert. Berlin und Leipzig 1927.

43. Ermoldus Nigellus Digt om Kong Haralds Daab. Oversættelse af Hans Olrik. Kjøbenhavn 1886.

44. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum IV:26.

45. Charles H Robinson (red). Ebbo & Herbordus: The life of Otto. Apostle of Pomerania 1060-1139. New York 1920.

46. Sven Rosborn: Den skånska historien. Vikingarna. Malmö 2004.

47. Beowulf. Översättning av Björn Collinder. Eslöv 1988.

48. Om dessa skepp finns mycket litteratur t.ex. Geoffrey Bibby: Spadens vittnesbörd. Arkeologiska upptäckter norr om Alperna. Stockholm 1957. Det senaste är avhandlingen Vibeke Bischoff: Rekonstruktion af Osebergskibet – Form, konstruktion og funktion. Roskilde 2019.

49. Terje Gansum: Fra jord til handling. Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual. Falun 2002.

50. Rimbert: Boken om Ansgar. Proprius förlag. Stockholm 1986.

51. The Germany and the Agricola of Tacitus. The Oxford Translation Revised, with Notes. Introduction: Edward Brooks, Jr. 2013.

52. Jes Wienberg: Runsten på resa – Lundagårdsstenen från vikingatid till nutid. Mellan slott och slagg. Vänbok till Anders Ödman. Lund 2016.

53. Boken om Ansgar. Rimbert: Ansgars liv. Stockholm 1986. Kapitel 12.

54. Se bl.a. Linn Lager: Den synliga tron. Runstenskors som en spegling av kristnandet av Sverige. Uppsala 2002 samt Birgit Sawyer: Det vikingatida runstensresandet i Skandinavien. Scandia 55. Lund 1989.

55. Göran Olsson: Hunnestadsmonumentet – ett fornminne på tusenårsresa. Tidskriften Ale. 2005:4.

56. Sven Rosborn: Den skånska historien. Vikingarna. Malmö 2004. Sid 122 framåt.

57. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 18.

58. Sven Rosborn: Det står en runsten på Tullstorps kyrkogård. Gamla Trelleborgs årsbok. Årgång 61. Malmö 2017.

59. John H. Pryor & Elizabeth M. Jeffreys: The Byzantine Navy ca 500-1204. Boston 2006.

60. History and archaeology of the ship – Lecture notes: http://web.archive.org/web/20010309064802/http://cma.soton.ac.uk/HistShip/shlect29.htm#SL562

61. Jan Raneke: Forntidsdjur och landssymbol – något om djurbilder och heraldiska vapen. Tidskriften Ale. 1997:4.

62. C.A. Mango: The Art of the Byzantine Empire 312–1453. Sources and documents. Toronto 1986.

63. Mats G. Larsson: anförda arbeten 1993.

64. Fedir Androshchuk: Byzantium and the Scandinavian world in the 9th-10th century. From Goths to Varangians. Aarhus 2013.

65. Kong Olaf Tryggvesöns Saga utgiven af det Nordiske Oldskrift-Selskab. Köpenhamn 1826.

66. Sven Rosborn: Sydskandinavien under sen vikingatid. https://www.academia.edu/43235016.

67. Ottar og Wulfstan. To rejsebeskrivelser fra vikingetiden. Roskilde 1983. ISBN 87-85180-07-6.

68. Lis Jacobsen & Erik Moltke: Danmarks Runeinskrifter. København 1942.

69. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 3.

70. Vilhelm la Cour: Kong Gorm og Dronning Tyre. Historisk Tidskrift. Bind 9, Række 5. 1926-1927.

71. Monvmenta Germaniae Historica. Hannoverae MDCCCXXXVII, sid 25.

72. Prins Stojgnew åsyftar här Stoigniew, obodritledare, död år 955.

73. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 1.

74. Felice Lifshitz: Viking Normandy. Dudo of St. Quentin's Gesta Normannorum. The Orb: On-line Reference Book for Medieval Studies.

75. Erik Kroman: Det danske rige i den ældre vikingetid. Köpenhamn 1976.

76. Erling Albrectsen: Dudo. Normandiets Historie under de første Hertuger. Tredje boken. 55. Odense 1979.

77. Sven Rosborn: Sven Aggesen: Danernas historie. https://www.academia.edu/14172239.

78. H. Hellmuth Andersen: Jyllands vold. Herning 1977. ISBN 8785160504.

79. Lauritz Weibull: Tyre Danmarkar bot. Scandia 1928.

80. Kjeld Christensen & Knud J. Krogh: Jellinghøjene dateret. Nationalmuseets arbejdsmark 1987.

81. Mads Kähler Holst, Mads Dengsø Jessen, Steen Wulff Andersen, Anne Pedersen: The Late Viking-Age Royal Constructions at Jelling, central Jutland, Denmark. Praehistorische Zeitschrift 2012: 87, sid 474-504.

82. Knud J. Krogh & Bodil Leth-Larsen: Hedensk og Kristent. Vikingekongernes monumenter i Jelling. Bind II. Köpenhamn 2007. Sid 271. ISBN: 9788776020781. Om Kronetorps gravhög se: Sven Rosborn: Kronetorp. Tre högar och en vikingatida lastningsplats. (2011). https://www.academia.edu/3349771.

83. Knud J. Krogh & Bodil Leth-Larsen: anförda arbete 2007.

84. Jörn Staecker: Monumenten i Jelling – myter och realiteter. Från stad till land. Lund Studies in Medieval Archaeology 29. Stockholm 2001.

85. Niels Lund: Gorm den gamle og Thyre Danebod. Danske kongegrave I. Köpenhamn 2014.

86. Sven Rosborn: Jelling – ett danskt riksmonument med många frågetecken. 2010. https://www.academia.edu/3613702

87. Mads Kähler Holst, Mads Dengsø Jessen, Steen Wulff Andersen, Anne Pedersen: The Late Viking-Age Royal Constructions at Jelling, central Jutland, Denmark. Praehistorische Zeitschrift 2012 samt Niels Ishøj Christensen: Kongegraven imellem de to høje. 2015. https://www.academia.edu/35123104.

88. Maria Cinthio & Anders Ödman: Vägar till Lund. En antologi om stadens uppkomst, tidigaste utveckling och entreprenaden bakom de stora stenbyggnaderna. Lund 2018. ISBN 978-91-7545-640-9.

89. Knud J. Krogh & Olfert Voss: Fra hedenskab til kristendom i Hörning. Nationalmuseets arbejdsmark 1961. Köpenhamn 1961.

90. Jörn Staecker: Monumenten i Jelling – myter och realiteter. Från stad till land. Lund Studies in Medieval Archaeology 29. Stockholm 2001.

91. Efter foto av hela skelettet i Knud J. Krogh: The Royal Vikning-age monument at Jelling in light of recent archaeological excavations. Acta Archaeologica. Köpenhamn 1983.

92. Magnus Magnusson: Vikingarna i öst och väst. Norge 1981.

93. Knud J. Krogh: Gåden om Kong Gorms Grav. Vikingekongernes monumenter i Jelling. Bind I. Köpenhamn 1993. Sid 240.

94. Kong Olaf Tryggvesöns Saga utgiven af det Nordiske Oldskrift-Selskab. Köpenhamn 1826.

95. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 7.

96. Helle Degnbol og Helle Jensen: Jomsvikingernes Saga. Oversættelse, indledning og noter. Köpenhamn 1978. En nyare utgåva är Alison Finlay & Þórdis Edda Jóhannesdóttir: The Saga of the Jómsvikings. A Translation with Full Introduction. Berlin/Boston 2018.

97. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt7.

98. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 7.

99. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 9.

100. Författaren har själv grävt fram den äldsta träkyrkan från ca år 1000 i Tygelsjö by i Malmö kommun. Den äldsta kyrkogården söder om kyrkan var helt oskadad från senare nedgrävningar och ett stort antal gravar kunde grävas ut. Nästan samtliga var mansgravar.

101. Författarens kollega Bo Jörgen Nielsen har framkastat en teori om att det eventuellt kan ha funnits en cirkelborg strax väster om kyrkan. Det var också han som informerade författaren om att Tamdrup kunde vara Thorvis första begravningsplats.

102. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 1.

103. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 2.

104. Finns i "Þáttr af Ragnars Sonum" eller "The Saga of Ragnar Lodbrok and his Sons."

105. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 2.

106. The History of Ireland by Geoffrey Keating. Foras Feasa ar Éireann le Seathrún Céitinn.Translated into English by Edward Comyn and Patrick S. Dinneen. https://www.exclassics.com/ceitinn/foras.pdf sid 288.

107. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 7.

108. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 8.

109. Bohuslav Chropovský: The Slavs. Their Significance Political and Cultural History. Praguhe 1989. Sid 95.

110. Karl Wilhelm Struve: Zur Geschichte von Starigard/Oldenburg. Starigard/Oldenburg. Ein slawischer Herrschersitz des frühen Mittelalters in Ostholstein. Neumünster 1991.

111. Jörn Staecker: Monumenten i Jelling – myter och realiteter. Från stad till land. Lund Studies in Medieval Archaeology 29. Stockholm 2001.

112. Ottonian Germany. The Chronicon of Thietmar af Merseburg. Translated and annotated by David A. Warner. 2001.

113. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:35.

114. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:3.

115. Lauritz Weibull: Skånes kyrka. Från äldsta tid till Jacob Erlandsens död 1274. Köpenhamn 1946. Sid 173.

116. Håkon Håkonssons saga. Oldnordiske Sager utgivne i Oversettelse af det kongelige Nordiske Oldskrift-selskab. Köpenhamn 1835 samt Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Malmö 1960: ”Gudsdom”.

117. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 11.

118. Sture Bolin: Danmark och Tyskland under Harald Gormsson. Scandia 1931. Band IV.

119. Sven Rosborn: Island, Malmö och svensk kartografi. Malmö fornminnesförenings tidskrift 1980. Malmö 1980.

120. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 10.

121. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 3.

122. Annals of Ulster 917.2, 917.3 and 917.4.

123. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 12.

124. Toke blev alltså lydkung över Skåne. Han omtalas också som ”drott” på en av runstenenarna i Torna Hällestads kyrka.

125. Sture Bolin: Danmark och Tyskland under Harald Gormsson. Scandia. Tidskrift för historisk forskning. Stockholm 1931.

126. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 17.

127. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 12.

128. Adam av Bremen IV:7.

129. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 13.

130. Anne-Christine Larsen: The Trelleborg-type fortresses. A comparative analysis of the Danish Viking Age ring fortresses. Vikingaborgen Trelleborg 2012.

131. En mängd litteratur om dessa cirkelborgar finns. Här ska endast nämnas en bok i mängden: Klavs Randsborg: The Viking Age in Denmark. London 1980.

132. Bengt Jacobsson: En skånsk trelleborg. Trelleborgen. Trelleborg 1995 samt Poul Erik Lindelof: To skånske ringborge fra vikingetiden. Københavns Universitet. Saxo Instituttet. Forhistorisk Arkæologi. 2008.

133. Fredrik Svanberg & Bengt Söderberg: Den vikingatida borgen i Borgeby. Malmö 1999.

134. Erik Cinthio: The churches of St Clemens in Scandinavia. Res mediaevales. Archaeologica Lundensia III. Karlshamn 1968.

135. En sammanställning av dessa troliga cirkelborgar vid S:t Clemenskyrkor, se: Sven Rosborn: Vikingarna. Den skånska historien. Vikingarna. Malmö 2004.

136. Maria Cinthio & Anders Ödman: Vägar till Lund. En antologi om stadens uppkomst, tidigaste utveckling och entreprenaden bakom de stora stenbyggnaderna. Lund 2018. ISBN 978-91-7545-640-9.

137. Snorre Sturlasson: Heimskringla. Trelleberget i Oslo finns här omtalat i kung Håkon Herdebreis saga, kung Sverres saga samt kung Håkon Håkonssons saga.

138. Undersökningen initierades av Poul Erik Lindelof som sett en misstänkt formation på ett satellitfoto. Se: Sven Rosborn: Vikingatiden på Lilla Hammars näs, Vellinge kommun. 2011. https://www.academia.edu/3349783.

139. Sven Rosborn: Den skånska historien. Vikingarna. Malmö 2004.

140. Præsten Helmolds Slavekrønike i översættelse af P. Kierkegaard. Köpenhamn 1881.

141. Ottonian Germany. The Chronicon of Thietmar of Merseburg. Book 4, chapter two. 2001.

142. Ottonian Germany. The Chronicon of Thietmar of Merseburg. Book 3, chapter eighteen. 2001.

143. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 14.

144. Thietmar von Merseburg: Chron III: 20-25.

145. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 15

146. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 20.

147. Sven Rosborn: Vad vet vi om Sven Tveskäggs belägring av Hedeby? https://www.academia.edu/43035348 samt ”Handskriftsbilaga” avsnitt 20.

148. M. Cl. Gertz: Kong Knuts liv og gerninger eller Æreskrift for Dronning Emma. Selskabet for historiske kildeskrifters oversættelse. Köpenhamn 1896.

149. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 2.

150. Lis Jacobsen: Kong Haralds og Kong Gorms Jelling-Monumenter. Scandia. 1931. Band IV.

151. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 19. Då kungen blev sjuk 984 och var tvungen att till påsken stanna på Jomsborg måste kungen ha sårats året efter eftersom det omtalas att han dog "ett år och sju månader efter att han kom till fästningen vid sjön ´Jamno´."

152. Niels Lund: Harald Blåtands død. Skjern 1998.

153. Den ældste Danmarkskrønike (Roskildekrøniken) oversatt af Jørgen Olrik. Selskabet for historiske kildeskrifters oversættelse. København 1898.

154. Ottonian Germany. The Chronicon of Thietmar of Merseburg. Book 7, chapter thirty-six. 2001.

155. Knytlinga Saga. Oldnordiske Sagaer udgivne i Oversætelse af det Kongelige Nordiske Oldskrifts Selskab. Kjöbenhavn 1829.

156. The Saga of the Jómsvikings. A translation with Full Introduction by Alison Finlay and Þórdis Edda Jóhannesdótttir. Chapter 11. 2018.

157. Saxo Grammaticus. Oversat af Fr. Winkel Horn. København. 1985.

158. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 16.

159. Ernst Schubert: Stätten Sächsischer Kaiser. Berlin 1990.

160. Det vill säga när gudomligheten uppenbarades, dvs. Jesus födelse. Se Andreas Nordberg: Jul, disting och förkyrklig tideräkning. Kalendrar och kalendariska riter i det förkristna Norden. Uppsala 2006. Sid 106. https://kgaa.bokorder.se/en-US/download/038d8332-6a75-41eb-9871-bf646a587222

161. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 17.

162. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 17.

163. Författarens tidigare kollega på Fotevikens Museum Bo Jørgen Nielsen har genom terrängstudier år 2020 lokaliserat en möjlig, större cirkelborg strax väster om Tamdrups kyrka.

164. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 18.

165. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 18.

166. Enligt "Samnordisk runtextdatabas" från Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.

168. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 19.

167. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 20.

169. För detta avsnitt om Fyrisvallsslaget som det omtalats innan informationen från "Gesta Wulinensis" fanns tillgänglig har i huvudsak använts: Carl L. Thunberg: Slaget på Fyrisvallarna i ny tolkning. En kritisk granskning av forskningsläge och källsituation. Göteborgs universitet 2012.

170. Fortælling om Styrbjørn Sveakæmpe. Kongesagaer. Oldnordiske Sagaer. Bind 5. København 1831.

171. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 12.

172. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 20.

173 Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 20.

174 Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 21.

175. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 22.

176. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 23.

177. Henrik Williams: Till tolkningen av personnamnen på Gnistastenen (U 972). Från Göter till Noreens kor. Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala 1996.

178. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 23.

179. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 24.

180. Sten Tesch: Kungen, Kristus och Sigtuna – platsen där människor och guld möttes. 2007 samt Sten Tesch: Att parera eller paradera. Ett tusenårigt svärdshjalt från Sigtuna och dess europeiska sammanhang. Situne Dei 2015.

181. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 20.

182. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 25. Om Fyrisvallsslaget innan informationen från "Gesta Wulinensis" var känd, se: Carl L. Thunberg: Slaget på Fyrisvallarna i ny tolkning. En kritisk granskning av forskningsläge och källsituation. Göteborgs universitet 2012.

183. Herrick, Linda M. and Wendy K. Uncapher: Pomerania: Atlantic Bridge to Germany. Origins 2005.

184. R.A. and A.R. Suelflow, History of Trinity Lutheran Congregation, 1839-1954 (Thiensville, Wisconsin). 1954.

185. David Haag: Wisconsin´s first Lutheran pastor creates big Lutheran disaster. The Turbulent Ministry of L.F.E. Krause, Freistadt. The seminary library, Wisconsin Lutheran Seminary Mequon Wisconsin May 8 1985.

186. Amts-blatt der Königlichen Regierung zu Stettin 1843. Stettin 1843.

187. Uppgifterna om Heinrich Schliemann kommer från hans bok Ilios: The city and country of The Trojans. London 1880.

188. Håkan Salwén: Forskningsetik för humaniora. Stockholms universitet 2015.

189. Lars Dufberg: Skanör och Falsterbo efter sillatiden. Malmö 1994 samt Stormfloden paa Lolland Falster 1872. Øjenvidners Beretninger - Samlet og udgivet af Knud Hansen 1922.

190. Władysław Filipowiak: Der Goldschatz von Hiddensee. Eine Piratenbeute der Ranen? Studien zur Archäologie des Ostseeraumes. Neumünster 1998.

191. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:21.

192. Walter Sommerlath deltog aktivt med fara för eget liv med att 1944 rädda flyktingar undan nazisternas dödshot. Flyktingarna räddades via plomberade järnvägsvagnar till säkerheten i Sverige. Läs mer här: Tomas Sielski & Sven Rosborn: Aktion Schwedenmöbel. 2021. ISBN 978-91-986781-0-9. Google Books.

193. Veronica Palm & Nicholas Nilsson & Kenneth Jonsson: Hellerö – ytterligare en silverskatt från Tjust. Myntstudier nr 2008:3.

194. Ernst Schubert: Stätten sächsischer Kaiser. 1990. ISBN 3-332-00336-4.

195. P.G. Thorsen: Beskrivelse og Forklaring af den söndervissingske Runesten. Köbenhavn 1839.

196. Tore Nyberg: Stad, skrift och stift. Adam av Bremen. Historien om Hamburgstiftet och dess biskopar. Stockholm 1984. ISBN 91-7118-447-3.

197. B. Malmer: Nordiska mynt före år 1000. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 80, Nr 4. Lund.1966.

198. Rikard Holmberg: Den skånska Öresundskustens medeltid. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 80, N 11. Lund 1977.

199. Jens Christian Moesgaard: King Harold´s Cross Coinage. Publications from the National Museum. Studies in Archaeology & History. Vol 20:2. Jelling Series. Copenhagen 2015.

200. Jens Christian Moesgaard: Harald Blåtands korsmønter. Notat från forskarseminarium vid Stockholms universitet 20 nov 2013.

201. Jens Christian Moesgaard: Harald Blåtands "Jellingmönter" ca 975-985. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 2009:2.

202. Jens Christian Moesgaard: Hvorfor er der så få enkeltfund af Harald Blatands mönter? Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 2009:4.

203. Jens Christian Moesgaard: Hedeby og den danske kongemagt i 900-tallet. Mønternes udsagn. KUML 2012.

204. Jens Christian Moesgaard: anförda arbeten 2013.

205. Enligt numismatikern Jens Christian Moesgaards notering april 2016. Han baserar detta på Peter Ilisch: "Zur Datierung der in nordischen Funden vorkommenden ottonischen Münzen von Köln". Nordisk Numismatisk Årsskrift 1983-84 (1990).

206. Jörn Staecker: Thor´s Hammer – Symbol of Christianization and Political Delusion. Lund Archaeologocal Review 5. 1999.

207. http://runer-moenter.natmus.dk/en-torshammer-med-runer-fra-koebelev-paa-lolland/

208. En bra sammanställning över torshammarna finns i Fredric Wirbrand: Torshammaren. Hur ska smycket tolkas? B-uppsats i arkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds Universitet 2103-05-13.

209. Snorre Sturleson: Konungaboken eller sagor om Ynglingarne och Norges konungar intill år 1177. Örebro 1869.

210. Ewert Wrangel: Två praktskrin från Skåne. Historisk tidskrift från Skåneland, bd 7. Lund 1917-1921.

211. Adolph Goldschmidt: Die Elfenbeinskulpturen aus der Zeit der karolingischen und sächsischen Kaiser, VIII. - XI. Jahrhundert. Band 2. Berlin 1918.

212. Lis Jacobsen: Kong Haralds og Kong Gorms Jelling-Monumenter. Scandia. Tidskriften för historisk forskning. Stockholm 1931.

213. Jörn Staecker: Enigma in Bildform. Die Decodierung des Bamberger und Camminer Schreins. Offa 65/66. 2008/09.

214. Holger Arbman: Wolin. Sigtunatid. Årsskriften Sigtune Dei 1944. Sid 52-89.

215. Ewert Wrangel: Två praktskrin från Skåne. Historisk tidskrift från Skåneland, bd 7. Lund 1917-1921.

216. Sten Tesch: Att parera eller paradera. Ett tusenårigt svärdshjalt från Sigtuna och dess europeiska sammanhang. Situne Dei. 2015.

217. Snorre Sturlason: Heimskringla. http://cornelius.tacitus.nu/heimskringla/magnussonerna/21-33.htm#32.

218. Artikeln finns i "Pommersche Zeitung" den 15 december 1952.

219. Legender från Sveriges medeltid. Utgivna av Emilia Fogelklou & Andreas Lindblom & Elias Wessén. Stockholm 1917.

220. Thietmar av Merseburg: VI:94.

221. Brevet i sin helhet finns återgivet i H. Zeissberg: Die Kriege Kaiser Heinrich´s II mit Herzog Bolesław I von Polen. Wien 1868. Sid. 359-360.

222. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:58.

223. Benämnd Raginbratus i Quedlinburgerannalerna för året 992.

224. Se "Handskriftsbilaga" avsnitt 16 och avsnitt 19.

225. Svenskt biografiskt lexikon: Adalvard den äldre. https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=5514.

226. Johanna Bergqvist: Spår av religion i Uppåkra under 1000 år. Fynden i Centrum. Uppåkrastudier 2. Lund 1999.

227. Cistercienserhandlingarna är: Stiftelsedokumenten för klostren Mera Vallis (Colbatz) 1172 i Pommern, Clara Silvia 1137 i Skåne, Sverige, Noua Vallis 1141 i Småland, Sverige samt tre stiftelsedokument 1145 - 1151 av filialer i Skåne under klostret Clara Silvia. Dessutom 14 andra cistercienserbrev från 1100-talet som rör dessa kloster.

228. Beowulf. Översättning av Björn Collinder. Eslöv 1988.

229. Omtalas i Magnus den Godes saga och Harald Hårdrådes saga.

230. Jörgen Olrik: Króniker fra Valdemarstiden. Köpenhamn 1900-1901.

231. Maria Cinthio & Anders Ödman: Vägar mot Lund. 2018. ISBN 9789175456409.

232. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 13.

233. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:28 och IV:5.

234. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 17.

235. G.H. Pertzii & Fridericus Kurze: ANNALES REGNI FRANCORUM INDE AB A. 741 USQUE AD A. 829. Hannover 1895.

236 Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 2.

237. Fredrik Svanberg: Cultural Diversity in Present-days Scania and Blekinge ca AD 800-1000. Lund Archaeological Review 1997.

238. Efterföljande citat av Gallus Anonymus i denna bok är hämtade ur GESTA PRINCIPUM POLONORUM – THE DEEDS OF THE PRINCES OF THE POLES. Översatt och kommenterad av Paul W. Knoll och Frank Schaer. 2003.

239. IBRÂHÎM IBN JA´CÛB. Enligt Bekris textutgåva efter Georg Jaconbs tyska översättning 1927.

240. Andrzej Janowski: Are the chamber graves from Pien really Scandinavian? Skandinavien culture in medieval Poland. Wrociaw 2013 samt Andrzej Buko: Bodzia. A Late Viking-Age Elite Cemetery in Central Poland. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450-1450. Leiden: Brill 2015.

241. P. Urbańczyk: Origins of the Piast dynasty. 2013. En modern sammanfattning över forskningsläget vad det gäller skandinavernas eventuella bosättning och inblandning i polska rikets uppkomst, se historikern Peter Johnsson: Polen i historien. 2011.

242. Gallus Gallus Anonymus: GESTA PRINCIPUM POLONORUM – THE DEEDS OF THE PRINCES OF THE POLES. Kapitel 8. Översatt och kommenterad av Paul W. Knoll och Frank Schaer. 2003.

243. Niels Lund: Harald Blåtands död. Skjern 1998.

244. Mateusz Bogucki: On Wulfstan´s right hand – the Viking Age emporia in West Slav Lands. From one sea to another. Trading places in the European and Mediterranean Early Middle Ages. 2009.

245. Felix Biermann: A Slavic or a Viking Town? The excavations at Wolin 1934/41 and their contemporary interpretation. Scandinavian Culture in Medieval Poland. Wrocław 2013.

246. Andrzej Janowski: Harbours of early medieval Wolin in the light of recent research. Economies, monetization and society in west Slavic lands 800-1200 AD. Szczecin 2013.

247. Władysław Duczko: Viking-Age Wolin (Wollin) in the Norse Context of the Southern Coast of the Baltic Sea. Scripta Islandica. Isländska sällskapets årsbok 65/2014. Uppsala 2014.

248. Thietmar von Merseburg. Chronik. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich. Berlin 1958. V:33.

249. Aleksandra Petrulevich: At Jómi och Jómsborg: slaviska namn i fornnordiska källor. En etymologisk undersökning. Uppsala universitet. Institutionen för nordiska språk 2009.

250. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:22.

251. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II: Skolion 56.

252. Sven Aggeson: Danernas historia. https://www.academia.edu/14172239.

253. Saxo Grammaticus. Danmarks Krønike. Översatt av Fr. Shop Horn. Köbenhamn 1985.

254. Lauritz Weibull: Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000. Lund 1911.

255. Sven Aggesen: Danernas historie. https://www.academia.edu/14172239.

256. Alison Finlay & þórdis Edda Jóhannesdóttir: The Saga of the Jósvikings. A translation with Full Introduction. 2018. ISBN: 9781580443111.

257. Konungaboken af Snorre Sturleson. Översatt och förklarad av Hans Olof Hildebrand. Örebro 1869.

258. Alexandra Petrulevich: Burstaborg och Steinborg i Knýtlinga saga – bevis på språkkontakt i kustområdet? Nøvn í strandamentanini. Navne i kystkulturen.: Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn 2–4 juni 2011.

259. Frans-Arne Hedlund Stylegar: Jomsborg og jomsvikinger mellom arkeologi og historie. Fund og fortid. 2015. ISBN 978-87-987051-3-0.

260. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 5.

261. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 6.

262. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 19.

263. Sjön Jumno som prästen relaterar till måste vara samma som sjön Jamno i ”Gesta Wulinensis”.

264. Antoninas transkribering av prästens dagbok.

265. Andrzej Janowski: Harbours of early medieval Wolin in the light of recent research. ECONOMIES, MONETISATION AND SOCIETY IN THE WEST SLAVIC LANDS 800–1200 AD. Szczecin 2013.

266. H. Schumann: Pommersche Schatzfunde. Der Hacksilberfund von Paatzig. Baltische Studien. 1902.

267. Mateusz Bogucki & Peter Ilisch & Stanisław Suchodolski: Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar II. Pommern. Warszawa 2016.

268. Julius Friedländer & Ludwig Stern: Der Münzfund von Trebenow. Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. 1876.

269. Mateusz Bogucki & Peter Ilisch & Stanisław Suchodolski: a.a 2016.

270. Enligt Antoninas avskrift i Tomas Sielskis ägo. Uppgiften har hon hämtat ur prästens dagbok.

271. Lauritz Weibull: Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000. Lund 1911.

272. Helle Degnbol og Helle Jensen: Jomsvikingernes Saga. Oversættelse, indledning og noter. Köpenhamn 1978. En nyare utgåva är Alison Finlay & Þórdis Edda Jóhannesdóttir: The Saga of the Jómsvikings. A Translation with Full Introduction. Berlin/Boston 2018. Översättningen av Jomsvikingarnas lag är hämtade från denna edition.

273. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 3.

274. Adam av Bremen I:55.

275. Olafs saga Tryggvasonar en mesta, utgiven av Ólafur Halldórsson Köpenhamn 1958.

276. Hugo Yrwing: Salt och saltförsörjning i det medeltida Sverige. Tidskriften Scandia 1968:2.

277. Snorre Sturleson: Konunga-boken eller Sagor om ynglingarne och Norges konungar intill 1177. Örebro 1869.

278. Arthur Agats: Der hansische Baienhandel. Berlin 1904.

279. H. Heineken: Der Salzhandel Lüneburgs mit Lübeck bis zum Anfang des 15. Jahrhunderts. Historische Studien 63. Berlin 1908.

280. Qawini: Kosmografi – Ländernas minnesmärken. (Efter originalet Atâr-al-bilâd) översatt från tyskan av Karl-Fredrik Wasén efter Georg Jacobs översättning. Fotevikens Museums arkiv.

281. Thietmar av Merseburg.

282. Leopold Sobel: Ruler and society in early medieval Western Pomerania. XVantemurale. Institutum Historicum Polonicum Romae. Romae. Reinbern ska inte förväxlas med den samtida biskopen Reinbert (Raginbratus) som var biskop i Aldenburg/Mecklenburg. Båda omtalas i Thietmar av Merseburgs krönika.

283. Snorre Sturleson: Konunga-boken eller Sagor om ynglingarne och Norges konungar intill 1177. Översatta av H O Hildebrand. Örebro 1869.

284. Who was in Harold Bluetooth’s army? Strontium isotope investigation of the cemetery at the Viking Age fortress at Trelleborg, Denmark. Antiquity 85. 2011.

285. Claudia Baittinger: Præliminær dendrokronologisk undersøgelse II af træprøver fra Ravning Enge, NNU rapport nr. 3, 2009.

286. Jörgen Hedman: De bultades till bättring. Till frågan om Sveriges kristnande. Högskolan på Gotland 2010.

287. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:27, 29.

288. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 16.

289. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 19.

290. Kirke-leksikon for Norden. Aarhus 1900.

291. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Malmö 1956. ”Begravning”.

292. Se ”Handskriftsbilaga” avsnitt 19.

293. Lars Jørgensen: Political Organization and social life. Vikings. The North Atlantics Saga. Smithsonian Institution. 2000.

294. Andrzej Janowski: Are the chamber graves from Pien really Scandinavian? Scandinavian Culture in Medieval Poland. Wrocław 2013.

295. Adam av Bremen Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum II:28.

296. http://grwiejkowo.eu/historia.php#grw_content
https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojmir

297. Följande citat är hämtade från Charles H Robinson (red). Ebbo & Herbordus: The life of Otto. Apostle of Pomerania 1060-1139. New York 1920.

298. Felix Biermann: Slawenzeitliche Kirchen im nordostdeutschen Gebiet. Lumír Poláček - Jana Mařiková - Kubková (Hrsg.). Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle. Internationale Tagungen in Mikulčice VIII, Brno 2010, sid. 331-343.

Sven Rosborn är född 1949. Han skrev in sig vid arkeologiska institutionen på Lunds universitet 1970. Han blev filosofie licentiat i arkeologi 1974. Året 1972 hade han anslutit sig till professor Erik Cinthios forskarseminarium i medeltidsarkeologi vid Lunds universitet. Han blev redan 1970 chefsarkeolog på Malmö museum. 1974 fick han tjänsten som intendent vid Malmö museum där han byggde upp en av de största arkeologiska verksamheterna i Skandinavien med upp till 60 anställda arkeologer. 1978 blev han museichef för Malmö Stadsmuseum, en tjänst som han innehade till 1995.

Sven Rosborn har under åren 1974 - 1995 stått bakom och ansvarat för flera stora museiutställningar. 1979 - 1980 var han ansvarig för den stora internationella vikingautställningen i Florens "Vikingar" samt för den skandinaviska utställningen "Vikingar i konsten".

1995 skapade han tillsammans med kollegan Björn Jakobsen Fotevikens Museum. Museet arbetade med marinarkeologi och återskapande av historiska miljöer. Temat var lagt på vikingatiden. En mindre stad byggdes upp utifrån resultat hämtade från arkeologiska utgrävningar och äldre skrivna källor. Sven Rosborn innehade rollen som forskningschef fram till 2013.

Han har under åren varit producent och medarbetare för en mängd filmer och radioprogram, bl.a. för Sveriges Television och Sveriges Radio. Han har skrivit 22 böcker om historia och arkeologi samt mer än femhundra publicerade artiklar, både forskningsrelaterade och populärvetenskapliga.

Hela hans CV och bibliografi finns här:
https://www.academia.edu/126597106

Våren 1841 hittade en 11-årig pojke en stenkammargrav i en gammal kyrkoruin i Pommern. En natt när krigets bomber slutat falla sommaren 1945, steg två män ner i samma grav och häpnade över vad som fanns där. Hösten 2014 ringde det på dörren till museimannen och arkeologen Sven Rosborn i Malmö. Utanför stod Tomas Sielski med dottern Maja. De ville visa ett föremål som gått i arv hos familjen Sielski. En guldplatta med text lades på arkeologens soffbord.

Denna mer än tusen år gamla guldplatta har en gång legat i vikingakungen Harald Blåtands grav. En grav som innehållit en av världens största vikingatida guldskatter.

Det avslöjades också ett enormt stort skrivet material bestående av avskrifter från dagböcker, från originalbrev från 1100-talet och dessutom en krönika om Danmark på 900-talet. Krönikan är skriven av Avico, Harald Blåtands kaplan; alltså hans personlige präst. Avico har varit ögonvittne till händelser under kungens liv från 950-talet till kungens död 985.

9 789198 678000